Mevlânâ Celâleddin Rumî (?1207-1273): Harezm başkenti Belh'te doğdu. Saygın bir âlim olan babasının siyasi anlaşmazlıklar ve yaklaşan Moğol istilası yüzünden göç etmesiyle Selçuklu Anadolusu'na geldi. Alaaddin Keykubat'ın davetiyle başkent Konya'ya yerleşti. Babasının vefatıyla, onun makamını ve görevlerini devraldı. Dokuz yıl Tırmızlı Seyid Burhanettin'e öğrencilik yaptı. 1240'lı yıllarda Tebrizli Şems ile tanıştı. Hocası Seyid Burhanettin'in öngörmüş olduğu gibi, Şems'in etkisiyle kal (söz) adamlığından hal (gönül ve ruh) adamlığına yol aldı. Hayatının son dönemlerinde Mesnevi*'sini yazdı.* Divan-ı Kebir *ise, yıllar boyunca söylediği, çoğunluğu Farsça, yer yer Arapça, Türkçe ve Rumca şiirlerin katibü'l-esrar denen yazıcılar tarafından kayda geçirilmesiyle ortaya çıkmıştır.*

Abdülbâki Gölpınarlı (1900-1982); 20. yüzyılda ülkemizin yetiştirdiği en önemli edebiyat tarihçilerinden ve (şarkiyat) doğubilimcilerindendir. Hasan Âli Yücel'in MEB Klasikleri'nden 1980'lere, dîvan, tasavvuf ve halk edebiyatımızdan yaptığı temel yapıt çevirileri ve incelemeleriyle de kültür hayatımızda unutulmaz bir iz bırakan Gölpınarlı'nın sayısız eseri arasında, Mevlâna Külliyatı, Fuzulî, Nedim ve Yunus Emre dîvanları da vardır.

9 789944 882231

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

LXXI

MEVLÂNÂ

DÎVÂN-I KEBÎR

I

MEVLÂNÂ

DÎVÂN-I KEBÎR

I

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FARSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

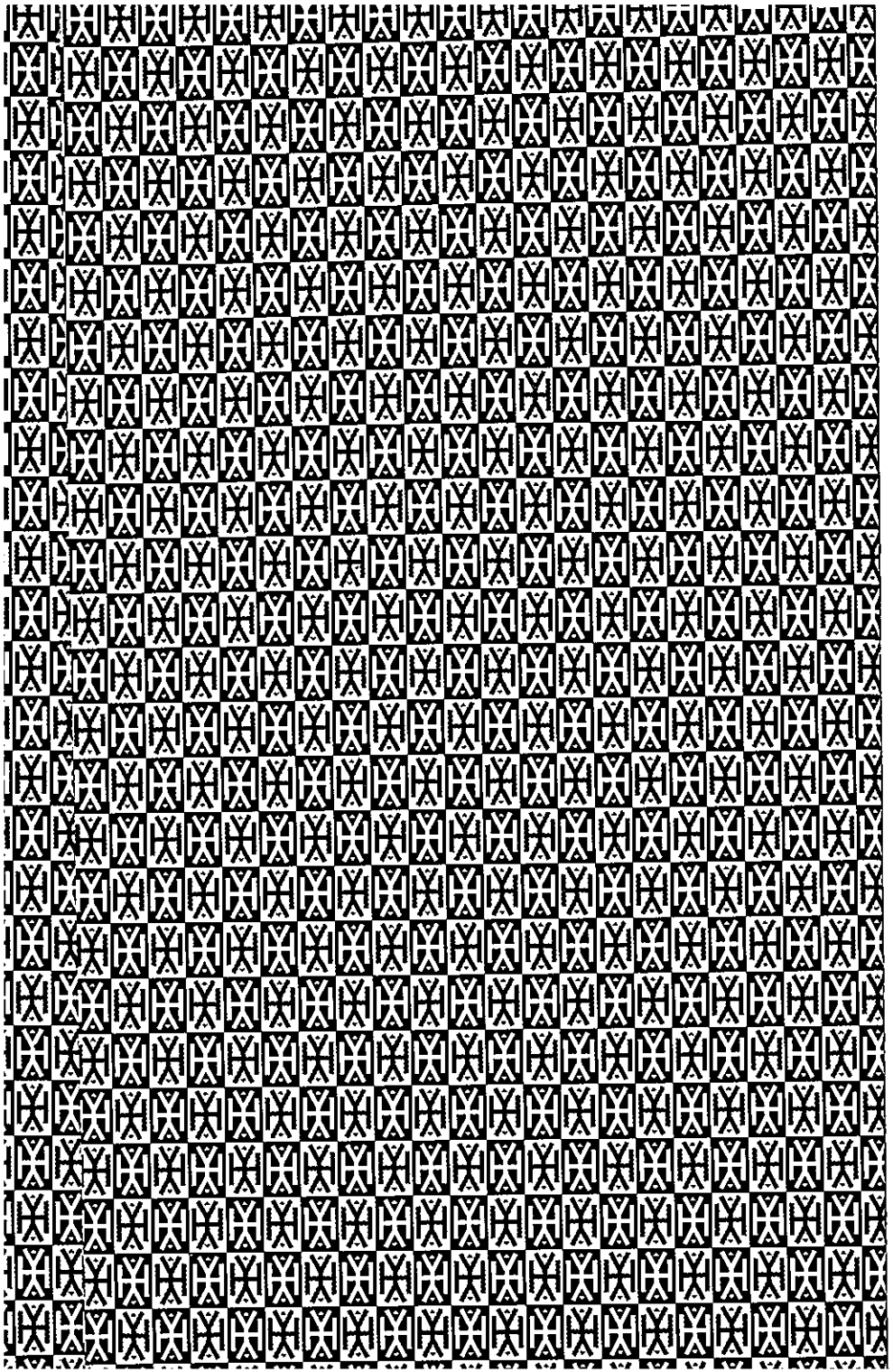

Genel Yayın: 1351

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

MEVLÂNÂ
DÎVÂN-I KEBÎR

FARSÇA ASLINDAN ÇEVİREN
ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2007

EDİTÖR
EMRE YALÇIN

DANIŞMAN
NURİ ŞİMŞEKLER

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTMEN
ALİ ALKAN İNAL

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASKI ARALIK 2007, İSTANBUL

TAKIM ISBN 978-9944-88-223-1 (CİLTLİ)
TAKIM ISBN 978-9944-88-231-6 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
EUROMAT ENTEGRE MATBAACILIK ANONİM ŞİRKETİ
(0212) 451 70 70
SANAYİ CAD. NO: 17
ÇOBANÇEŞME-YENİBOSNA 34510 İSTANBUL

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, NO: 144/4 BEYOĞLU 34430 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

LXXI

MEVLÂNÂ
DÎVÂN-I KEBÎR
I

FARSÇA ASLINDAN ÇEVİREN:
ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Abdülbâki Gölpınarlı'nın Türkçeye kazandırdığı Dîvân-ı Kebîr'in ilk baskısı 1957-1974 yılları arasında, ilk beş cildi aynı, 6. ve 7. ciltleri farklı farklı olmak üzere üç ayrı yayınevi tarafından yayınlanmıştı. Bu yeni baskı yayına hazırlanırken, birinci baskı esas alınmış ve şu noktalar dışında değişiklik yapılmamıştır:

Öncelikle, altıncı cildin başında yer alan ve Mevlânâ Celaleddin'in hayatı, düşüncesi ve sanatı üzerine yazılan uzun sunuş yazısı, birinci cilde, Dîvân-ı Kebîr'in geneline yönelik sunuş yazısının yanına aktarılmıştır.

Baştan yapılan dizgi gözden geçirilirken, Abdülbâki Gölpınarlı'nın bazı ciltlerin sonuna eklediği yanlış-doğru cetvelleri ve eksik gazeller yerlerine işlenerek beyitler ve gazeller yeniden numaralandırılmıştır. Bunun yanı sıra, ilk baskıda yer alan beyit numaralarının bazen atlamalara sürdüğü fark edilmiştir. Bu atlamaların olduğu yerler, çeviriye esas olan ve günümüzde Konya Mevlana Müzesi'nde yer alan yazmadan kontrol edildiğinde, genellikle buraların dizgi sırasında atlanmış olduğu ortaya çıkmıştır. Çevirinin özgün elyazmalarına ulaşma imkânı olmadığından dolayı, bu beyitler yazmayla karşılaştırmayı da yapan Fars dili ve edebiyatı uzmanı Yard. Doç. Dr. Nuri Şimşekler tarafından çevrilmiş ve "E.N" (editörün notu) ibaresiyle belirtilerek 1, 2, 3 ve 7. ciltlerdeki yerlerine eklenmişlerdir.

İlk baskıda "Açılamalar" ilk beş ciltte beyitlerin yanlarındaki yıldızlarla belirtilmiş ve ciltlerin arkasında beyit sırasına göre dizili olarak sunulmuştur. Altıncı ciltte yıldızlar ko-

runmuş, ancak açılamalar alfabetik olarak listelenmiştir. Yedinci ciltte ise yıldızla işaret sistemi terk edilerek açılamalar sadece bir alfabetik olarak verilmiştir. Bu baskıda, son iki ciltteki "Açılamalar" ilk beş ciltteki sisteme uygun biçimde yeniden düzenlenmiş, ancak "Açılamalar"a ne herhangi bir ek yapılmış ne de bunlardan herhangi bir bölüm çıkartılmıştır. Sadece ilk baskının dizinlerinde birlikte yer alan sayfa ve beyit numaraları yerine, bu baskıda sadece beyit numaraları kullanılmıştır.

İlk baskıda ciltler genellikle 4.000 civarında beyitten oluşuyordu. Ancak yedinci ciltte, muhtemelen çevirisi biten eserin daha fazla beklememesi için, 9.000'e yakın beyit sıkışık bir sayfa düzeniyle tek bir cilde sığdırılmıştı. Bu baskıda sayfa düzenini sıkışık hale getirmemek için yedinci cilt ikiye bölünmüş, açılamalar ikinci kitabın sonunda bırakılmıştır.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

İçindekiler

SUNUŞ ix
GİRİŞ xxi
Mevlânâ'nın Yetiştiği Çağ xxi
Tasavvuf ve Varlık Birliği xxiii
Tasavvufun Anadolu'da yayılması xxviii
MEVLÂNÂ'NIN SOYU xxxv
MEVLÂNÂ'NIN DOĞUMU, TAHSİL ve SÜLÛK DEVRESİ xli
MEVLÂNÂ'NIN CEZBE ve SÜKÛN DEVRESİ xlv
Şems-Mevlânâ, Şems'in Konya'dan Gidişi li
Tekrar Konya'ya Gelişi ve Şahâdeti lii
MEVLÂNÂ'NIN SÜKÛN ve VERİM DEVRESİ lvii
Mevlânâ'nın Verim Devresi lx
MEVLÂNÂ'NIN EBEDÎLİĞE GÖÇÜŞÜ lxiii
Cenaze Töreni lxv
MEVLÂNÂ'DA TASAVVUF ve DÜNYA GÖRÜŞÜ lxix
Mevlânâ'ya Göre Kıyas ve Bilgi lxxiii
Mevlânâ'da Sülûk lxxv
Mevlânâ'ya Göre Dünya lxxvii
MEVLÂNÂ'NIN YAŞAYIŞI, ÖZELLİKLERİ lxxxiii
MEVLÂNÂ ve ÇAĞDAŞLARI, ESERLERİ lxxxvii
Çağdaşları lxxxviii
Eserleri xcii
MEVLÂNÂ'NIN ŞİİRİ xciii

BİRİNCİ CİLTTEKİ ŞİİRLER HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ xcix
SONRADAN DÎVÂN-I KEBÎR'E YAZILAN ÖNSÖZ 1
DÎVÂN-I KEBÎR 3
BAHR-İ RECEZ 5
BAHR-İ MUZÂRİ –ARÎZ– 273
AÇILAMA 455
BU CİLTTE GEÇEN ÂYETLER 543
BU CİLTTE GEÇEN HADİSLER, ATASÖZLERİ VE ÖRF MECAZLARI 545
AÇILAMADA GEÇEN KELİMELERİN ALFABETİK FİHRİSTİ 547
İNDEKS 553

Kur'an'ın meâlini verirken de gaflete düşmedik; bir toplum için kutsal tanınan bir kitaba önsöz mü yazılır? Halbuki dinî terimle söyleyelim; bir harfinin değil, bir noktasının üstüne titrediklerini sanan "müttakıyler", önsöz yazdılar Rablerinin kitabına.

Mevlânâ benim her şeyim; O olunca ben yokum; önsöz yazabilir miyim O'nun sözlerine? Son-söz de yazamam. Şu halde edeceğim sözler, bir sunuştur aziz okuyucu. Zaten kitabından bahsedileceğine göre kendisi söylüyor demektir; işte onun için başlık koyamadım bu sözlere.* Diyorum ki, diyor ki:

Büyük şâir, büyük mütefekkir, büyük insan Mevlânâ Celâleddin'in şiirinden uzun uzadıya söz açmanın pek de lüzumu yok, ana hatlar üzerinde duracağız, çünkü *Mevlânâ Celâleddin* adlı kitabımızda O'nun tasavvufa verdiği moral-sosyal mahiyetten de, ondaki reformasyondan da, O'nun şiir telâkkisinden, şiirindeki unsurlardan da etraflıca bahsettik (Bu kitabın dördüncü kısmı olan "Mevlânâ'ya Göre Şiir" bölümüne bakınız; İst. İnkılâp Kitabevi, 1952, II. basım, s. 247-265).

"*Şiir de nedir ki ondan lâf edeyim? Şâirlerin hünerlerinden başka bir hünerim var benim*" diyen Mevlânâ Celâled-

* *Mesnevî* tercememizde "Önsöz" demiş, çiğlik etmişiz; umarız ki okuyucular bağışlarlar bizi.

din, hiçbir vakit şiir söylemek için eline kalem almamış, uzun uzun çizip bozarak şiir yazmamıştır. Temelli, özlü bir bilgiye, pek hassas bir tedâî kabiliyetine, çok kuvvetli bir görüşe, bir dikkate, olağanüstü ve gerçekten de orijinal bir buluş kudretine ve şiddetli bir duyguya sahip olan Mevlânâ, günlük olaylardan derhal müteessir olur, çoğu defa vecd içinde semâ' ederken duyduklarını vezin ve kafiye potasına dökerek söylemeye başlardı. Çevresinde toplananlar, O'nun her sözünü ilham telâkki ederlerdi. Bunların arasında "kâtibü'l-esrar" yâni sır kâtipleri diye anılan ve O'nun şiirlerini kaydetmeyi kendilerine ödev edinenler, hemen yazarlardı. Sonradan bahir bahir ayrılan, her bahir alfabetik bir tertiple düzenlenen *Dîvân-ı Kebîr* böyle doğmuştu. Nitekim bildiğimize göre *Mesnevî* de, ilk on sekiz beyti müstesna, Çelebi Husâmeddin tarafından yazılmak sûretiyle, gene böyle meydana gelmişti (Aynı kitap, s. 117-122).

Burda, evvelce söylediğimiz gibi şunu da bir kere daha söyleyeceğiz:

Mevlânâ'nın *Dîvân*'ındaki şiirleriyle *Mesnevî* arasında üslûp, ifade, heyecan bakımından hiç mi hiç fark yoktur. *Mesnevî*'yi didaktik bir eser sayıp asıl lirik şiirlerinin *Dîvân*'ında olduğunu söyleyenler, üslûp bakımından bu iki eser arasında bir fark bulunduğunu geveleyenler, okumadan yazanlardır, bilmeden hükmedenlerdir. Didaktik bir eser olmakla beraber *Mesnevî* de yer yer lirizmin en kudretli ifadesini verir. *Dîvân*'daki şiirlerin de birçoğu didaktiktir, fakat Mevlânâ, inancında o kadar özlüdür ki inandırmak için söylediği sözlerde de lirizm, didaktizmi âdeta bünyesinde yoğurur, halleder gider. *Dîvân*'ındaki birçok gazellerde *Mesnevî* hikâyelerini hulâsa etmiştir. *Mesnevî*'deki bahislerin birçoğu *Dîvân*'ında geçmektedir. Sözün özü ve kısacası, *Dîvân*'la *Mesnevî*, hem üslûp, hem ifade, hem eda, hem konu bakımından aynıdır; yalnız bu iki eserde tarz ve vezin farkı vardır, o kadar.

Sanırız ki her şeyden önce Mevlânâ'nın dilinden bahsetmek gerek. Mevlânâ, hem *Dîvân*'ında, hem *Mesnevî*'sinde Horasan ilinin halk Farsçasını kullanmıştır. Zaten tembih edilmiş dikkatin tedâîyi uyandırmasından, vecdi, heyecanı dile getirmesinden doğan irticâlî şiirlerde "tekellüf, tasalluf" dediğimiz uydurma şeyler olamaz. Evet, Mevlânâ, tam halk diliyle şiir söylemiştir. Şiirleri arasına giren Arapça parçalar, beyitler de Arapların "lûgatü'l-amyâ – âmiyya" dedikleri halk Arapçasıdır, tahsil yeri olan Haleb'in konuşma dilidir. Rumca şiirleri üzerinde sayın Avukat Vladimir Mırmıroğlu'yla görüşüp konuşmuştuk. Sayın bilgin, Rumcasının da XIII. yüzyılda Anadolu'da konuşulan halk Rumcası olduğunu kesin olarak söylemişti. Zaten *Mesnevî* dîbâcesi ve mektuplarındaki elkap müstesna, O hiçbir vakit "şâirâne, münşiyâne" söz söylemek, yahut yazı yazmak tarafını gütmemiştir. Yaşayışında nasıl kıt kanaat geçinmişse, nasıl çevresine halk yığınlarını toplamışsa, nasıl medresesi, hem evi, hem fetva yeri, hem okutma bucağı, hem Âşıklar Kâbesi ise, hattâ bu mübarek yerin hasırla ayrılan bir köşesi, nasıl Şems'e gerdek odası olmuşsa, ölüm döşeğinde nasıl borçtan kurtulduğu için rahat bir nefes almışsa, hasılı nasıl halktan ayrılmamışsa sözü de özü gibi halkla birleşmiştir, halktan ayrı lâf etmemiştir O. Bu bakımdan halkın kullandığı örf mecazları, atasözleri, O'nun şiirlerinde pek çoktur. Halk gelenekleri, halk inançları, halk töreleri, hattâ halk küfürleri, yer yer O'nun şiirini ören ana unsurlardan biridir.

Böyle olmakla beraber şunu da söyleyelim ki şiirinde "âmiyânelik" hiç yoktur. Mısra ve beyit yapısı hem sağlamdır, hem güzel. Coşkunluğu, heyecanı, duyguyu en yerinde, en kudretli, en özel bir âhenkle verir. Kullandığı sözleri değiştirmeye, daha iyilerini, daha âhenklilerini, daha güzellerini bulmaya hemen hemen imkân yoktur.

Mevlânâ, şiirlerinde pek o kadar kafiyeyle de ilgilenmez. Zaten O'nca vezin, kafiye, hattâ söz ve ses, mânayı kayıtla-

yan şeylerdir (*Mevlânâ Celâleddin*'e bakınız. s. 251-252). Fakat devrinde serbest şiir de yazacak değildi elbet. Ancak birçok gazellerinde vezinden şikâyet eder, bu şikâyeti lâf olsun diye değildir, içtendir. Kafiyeleri de çoğu defa mukayyet kafiye değildir. Değildir amma göze batacak, kulağa hoş gelmeyecek kafiye bozuklukları da yapmaz. Yalnız fikirlerinde nasıl hürse, nasıl hürriyeti her şeyden üstün tutuyorsa, nasıl kula kulluk etmeyi hoş görmüyorsa şiirinde de biteviye bu hürriyet havası eser durur. Meselâ tercememizde XXXV. şiir olan tercîin ilk iki bendi onar, üçüncü bendi beş, dördüncü bendi gene beş, beşinci bendi on, altıncı bendiyse on bir beyittir ki klasik doğu edebiyatında böyle bir şey yapılamaz. CXLII. gazel Mevlânâ'nın pek beğendiği ve Yunus Emre, Sait Emre gibi Türkçe yazan şâirlere de ilham ettiği musammat tarzındadır, fakat kafiyesi ayrıdır. İlk beyit "Y" kafiyesinde olduğu için bahrin o harfine alınmıştır, halbuki öbür beyitlerin her biri birer müfrettir, hiçbirinin kafiye bakımından öbürüyle bağlılığı yoktur ki bu tarzda yazılan şiire gazel denemez, böyle bir tarz da klasik edebiyatta yoktur.

O'ndaki kudretli görüş kabiliyetiyse şiirinde tabiat unsurlarını ihmal etmemesine sebep olmuştur. Yılanın oklu kirpiden kurtulmak için kendisini ona vura vura kanlar içinde kalmasından âşık otunun çabucak sararıp solmasına, buram buram tüten, burcu burcu kokan taze somunun güzelliğinden bayat ekmeğin ufalanıp yerlere saçılmasına, değirmende övünen buğdaydan kuru ekmeğe katık olan naneye, alıcı doğan kuşundan elleriyle başını döven sineğe, pazara girince halkı kaçıran, tablaları döken deliden kale burçlarına dizilen kesik başlara, ahlâksızlık yatağı bekâr odalarından yollar kapanınca yolculara günlerce yurt kesilen kervansaraylara, çocuk oyunlarından büyüklerin âdetlerine, canlar yakan, kanlar döken, şehirler yıkan akınlardan bıyık burarak böbürlenen beylere, savaştan barışa, dövüşten uzlaşmaya, kavuran, döken kış rüzgârından tomurcukları okşayıp açan

bahar yeline, kışın öldürücü zulmünden baharın yaratıcı feyzine, gökten yere, yerden göğe, eskiden yeniye, dünden o güne kadar her şey, yağmur-çiy, gün-gece, güneş-yıldız, kurt-kuş, ama her şey, O'nun şiirine girer. Bu bakımdan dün ve yaşadığı devir, bütün özellikleriyle O'nun şiirinde yer alır. Böylece Mevlânâ'nın şiirinde idealizm, realizmle bağdaşır, hattâ onda idealizm, âdeta başıkabak bir duruma düşer.

Olağanüstü buluş kudreti, şiirine gerçekten de orijinal bir bünye verir. Meselâ şahrem şahrem yarılmış yeryüzü, göğe yüz tutmuş bir gariptir âdeta. Halka yük olan beyler, cemaatin sırtında giden tabuttur sanki. Gerçeği inkâr edene söz söylemek, ölü yıkamaktır, kaya kaşımaktır ve bu çeşit buluşlar, hem de hiç yadırganmayan buluşlar, "şâirane"likten doğma yapmacık değil, reel buluşlar, O'nun hemen her şiirinde vardır, her şiirinin ana unsurlarından biridir. Bu buluş, O'nun dünya görüşündeki insanî duyguyla, sınırsız müsamahayla birleşince gerçekten de ileri, geleceği kavrayan, yüzyıllara hükmeden bir görüşü sağlar ki onu asıl ebedîleştiren, milletlerarası mütefekkir bir şâir vasfına sahip eden de asıl budur bizce.

Bütün bunlar, bu saydıklarımız, sayamadıklarımız, O'nu öylesine bir şâir, öylesine bir hakîm, öylesine bir tek kişi etmiştir ki.

İran edebiyatında erişilmez yücelikler, aşılmaz dağ başları, göz kamaştırır güneşler vardır. Hür düşünce, rint eda, berceste mısra', şah-beyit dendi mi, kim hatırlamaz Hâfız'ı? Ağırbaşlı hikmet, oturamaklı söz, çoğu çekitaşı gibi yerinde hüküm, inanç ve güvençle ortak insanlık duygusu ve bununla eşit irâde, Sâdî'yi hatırlatmaz da ne yapar? Geniş bir bilgiyle bağdaşan insan düşüncesi, Kur'an'ı Farsça ve şiirle sunarcasına bir derin anlayış, tasavvufu yoğururcasına bir şiir, Senâî'ye has değildir de kime hastır? Dünyadan elini eteğini çekmekle beraber halkla birleşmek, halk esprilerini, halk hikâyelerini, halk inançlarını, halk dileklerini şiirleştirmek At-

târ'a nasip olmamıştır da kime nasip olmuştur? Bütün zahitliğiyle beraber en aşırı fikirler gütmek, bunları en güzel ve tatlı bir deyişle bağdaştırmak, Abdullâh-ı Ansârî'nin işi değil de kimin işidir? Hukemâ felsefesini şiirle sunan Nâsır-ı Husrev'den başka kimdir? Hattâ yenilere gelelim:

Sâib, Hatif, hele Kelîm gibi İran edebiyatında neo-klasisizmi şiir yapısıyla, buluş kudretiyle, anlatış, deyiş âhengiyle, hattâ bâzı kere, fakat lügat anlamında garabetle, yâni eşsizlikle temsil edenler nasıl inkâr edilebilir?

Bütün şâirlerin tek oldukları alanlar var, bütün bunlar birer anıt. Ancak hiçbirinin özelliği öbüründe yok. Çoğunun birleştiği nokta, zamanlarındaki büyüklere eğilmek, zamanlarına uyup "mutayyabât" söylemeye düşmek.

Fakat Mevlânâ... Hafız'ın rintliğinden üstün bir rintlik; Sâdî'den çok geniş, sınırsız bir hikmet ve insanî görüş, çekitaşından da ağır gerçek hüküm; Senâî'den fazla bir tasarruf, düpedüz içtihat ve bu içtihadı şiirle tesbit; Attâr'dan daha yaygın halkın her şeyini kavrayış, şiirle dile getiriş, aynı zamanda dünyadan, yaşayıştan ayrılmayış; zühdle hürriyeti Ansârî'den fazla ve onun gibi seci düşünerek sanat yapmaya kalkışarak değil, özden öz söyleyiş; Hukemâ felsefesini Nâsır gibi talimle değil de açık, geniş, halkça, insanca, çoğu defa olaylara, çoğu defa halk hikâyelerine dayanarak, fakat tek taraflı değil, her görüşü gözeterek, sırasında inceleyip eleştirerek anlatış... Nihayet Sâib'den de, Hatif'ten de, Kelîm'den de daha özel, daha orijinal ve erişilmez buluşlar... Bütün bunlar Mevlânâ'da diyebiliriz ve dâvamıza kendi sözleri tanık; Mevlânâ'da hepsi var bunların, fakat saydıklarımızın hiçbirinde Mevlânâ yok. Her varlık âlemin bir cüzü, her varlıkta âlemin bir görünüşü var, bir oluşu var, âlemden ayrı değil; fakat hiçbir varlıkta tüm âlem yok. Ama âlem, bütün varlıkları kaplayan tüm. İşte Mevlânâ bir âlem; yıprananları olacaklara madde olan, geçmişleri, gelecekleri hazırlayan, yeniden yeniye yenilenen, andan âna olan bir âlem.

O'nun şiirlerinde bir şey daha var:

Klasik doğu edebiyatında, mesnevî tarzında yazılar, hele hikâyeler hariç, beyit egemenliği vardır. Her beyit, tüm bir anlamdır, öbür beyitle ilgisi hemen hiç yoktur. Bir beyitte rinttir şâir, öbür beyitte yarını düşünür, bir başka beyitte Tanrı'ya dayanır, ondan sonraki beyitle sâkîden şarap ister. Sonra gazel şu kadar beyitten aşağı olmaz, bu kadar beyti aşmaz. Halbuki Mevlânâ'nın her şiiri bir tümdür; ilk beyitle hangi fikri ele almışsa sona kadar o fikri güder, ondan başka bir yere yönelmez. Beyit sayısı da keyfincedir. O'nun bâzı gazelleri uzadıkça uzar, bâzı gazelleri dört beyitte biter. Zaten eminiz; *Mesnevî*'yi Kur'an'ın özü, her sözünü ilham sayanlar da buna dikkat etmişlerdir, âyetlerin nasıl "nüzul sebepleri", hadislerin nasıl "vürûd sebepleri" varsa Mevlânâ'nın her şiiri de bir olaya dayanır, bir fikri güder, bir tezi savunur; işte böyle bir insandır, insanlıktır, candır, canandır; zamanında da şimdi de yerenlere amaçtır, kınayanlara konudur; sevenlere rûhtur, dostlara özdür, dillere sözdür Mevlânâ.

*

Düşüncesi yaşayışından, özü sözünden ayrılmayan bu büyükler büyüğünün *Mesnevî*'si, birçok dillere çevrilmiştir, bu esere birçok şerhler yazılmıştır, bu eserden birçok antolojiler yapılmıştır (*Mesnevî* tercememiz, İst., 1942-1946, s. A-S). *Dîvân-ı Kebîr*'e gelince; bu çok önemli, bu çok yüksek eser, nasılsa gereği gibi ele alınmamıştır. Rahmetli Reynold A. Nicholson *Dîvân*'dan kırk sekiz şiirin metnini ve tercemesini bastırmış (*Selected poems From the Dîvân-i Shams-i Tabrizi of Jalalluddin Rumi*, Cambridge University Press, 1898), *Mesnevî*'den, *Dîvân*'dan yaptığı bâzı manzum, *Fîhi mâ-fîh*'ten yaptığı manzum tercemeler de ölümünden sonra A. J. Arberry'nin bir sunuş yazısıyla *Rumi: Poet and Mystic* adıyla basılmıştır ki bu kitapta *Dîvân-ı Kebîr*'den ancak altı şiir vardır. Rızâkulı Han Hidayet'in *Dîvân-ı Şemsa'l-Hakaayık* adı altında meydana getirmiş ve taş basması olarak bastırmış

olduğu malûm antolojisiyle birçok yanlışları ihtiva ettiği gibi bu antolojide Mevlânâ'ya ait olmayan şiirler de vardır.

Dîvân-ı Kebîr'den meydana gelen antolojiler içinde bu eserden en fazla şiiri kucaklayanını yayın alanına sunmak, şükürler olsun, bize nasip oldu. *Gül-deste* adını verdiğimiz bu seçme gül demeti, *Dîvân-ı Kebîr*'den iki yüz seksen şiiri âşıkların yarılmış dudaklarına ulaştırdı, çırpınan gönüllerine sindirdi, gözleyen gözlerine arz etti, özleyen özlerine bir can armağanı, bir vuslat heyecanı, bir neşe kaynağı gibi sundu, bu eserde Pîr'in gazellerine, gazellerde geçen sözlerden birer başlık bulduk, gazelleri bölümlere ayırdık, bu ayırışta konuyu ve kronolojik temeli göz önünde tutmaya çalıştık, belki meraklılar tercemeyi aslıyla karşılaştırır diye her gazelin ilk beytini, tercemenin üstüne yazdık.

Bu gül demetini koklayanların hemen hepsi, asıl gül bahçesini ne diye vermiyorsun dediler; metniyle istediler *Dîvân-ı Kebîr*'i. Halbuki biz, gene bu temele dayanarak, bölümlere bölmeye çalışarak bütün eseri vermeyi düşünmüştük. Anladık ki, anlattılar ki düşüncemizin üstünde bir düşünce, isteğimizin üstünde bir istek var. Bu düşünce, bu istek, gerçeğin ta kendisi. Evet, hep mi aslı bizde olan metinleri yâd ellerden alacaktık, hep mi ülkemizin definelerini yâd ellerde seyredecektik?

Konya'ya gittik, Gümüş Eşik'e yüz sürdük, *Dîvân*'ın fotoğrafyasını aldırdık; bize müsaadeyi veren Maârif Vekilliği'ne, Müzeler Umum Müdürlüğü'ne, Konya Müzesi Müdürü'ne şükranlarımızı, minnetlerimizi sunmak bir borçtur. İstiyorduk ki bir cilde sığmasına imkân bulunmayan *Dîvân-ı Kebîr*'in her cildi, o ciltte tercemeleri sunulan metinlerin de tıpkı-basımını kucaklasın. Hattâ bu istekle, *Dîvân*'ın gömleğinin arkasına, Farsça *Dîvân-ı Kebîr* diye de yazdırmıştık. Fakat çeşitli teknik imkânsızlıklar, bu isteğimizi imkân sahasına ulaştıramadı, bir yandan da bu daha iyi oldu. *Dîvân*'ın metnini ayrıca sunmak, onu hiç bölmemek elbette daha iyi

bir iştir. Kaç ciltte bitecekse terceme bittikten sonra ilk sahifeler ve aslındakinin aynı olmak şartıyla *Dîvân-ı Kebîr*'in metni, son cilt ve tıpkı-basım olarak okuyuculara sunulacak, heyecandan titreyen eller, iştiyaktan nemlenen gözler, bu mübarek eseri öpecektir.* Hattâ yalnız *Dîvân-ı Kebîr*'i değil, *Mesnevî*'yi de Mevlânâ'nın diğer eserlerini de, Mevlevîliği ilgilendiren başka eserleri de tıpkı-basım metinleriyle vermeyi vaad ediyoruz, azmettik buna; inandık ki *Gül-deste*, ancak tam metin verildikten sonra olabilir ve metni verilmeyen terceme, elbette noksan kalır.

*

Konya'da ve diğer yerlerde *Dîvân-ı Kebîr*'in birçok nüshaları var. Bunların içinde 768 Şevval'inin ikisinde (2.VII.1367) Osman oğlu Hasan tarafından yazılmaya başlanıp 770 Rebiülâhır'ının ilk günü (13.X.1368) yazılması ve karşılaştırılması biten iki ciltlik *Dîvân*, nüshaların en sağlamı, en doğrusu ve en tamıdır. Tercememizde müzenin 68, 69 no.larında kayıtlı olan bu *Dîvân*'ı esas tuttuk, tıpkı-basımını sunacağımız *Dîvân* da budur. Her iki cilt 0,325 x 0,47 ebadındadır. Cildi siyah meşin olup arabesk hendesî taksimatla, kenarları da bağ denen hendesî şekillerle bezenmiştir. Her sahifede dört sütun, otuz üçer satır vardır. Fasıl ve bahir başları kısmen, yahut tamamıyla müzehheptir. Cildi yapan Ebû Bekr-el Mevlevî'dir. Ketebesi ikinci cildin 289. sahifesinde bir satır olarak şudur:

"*İbtidâ-i in nüsha-i Dîvân-ı mukaddes ez sânî-i şevval sene-i samâne va sittîne va sab'amia ve temam şoden ve mukaabele kerden be avn-ı ilâhî azze şe'nuhu ve be sihhat resânîden be kitâbet-i bende-i zaîf u nahîf al-muhtâcu ilâ rahmat-Allâhu taâlâ Hasan ibni Osmân-al Mavlavî der gurra-i rabîulâhır liseneti sab'îna va sab'amia.*"

Yâni:

* Bu proje gerçekleşmemiştir (yayınevinin notu)

"Bu kutlu Dîvân nüshasının yazılmasına yedi yüz altmış sekiz yılı Şevval'inin ikinci günü, ulu Tanrı'nın rahmetine muhtaç, güçsüz kuvvetsiz, Arıkkol Osman oğlu Mevlevî Hasan tarafından başlandı, şânı yüce olsun, Tanrı yardımıyla da yedi yüz yetmiş yılı Rebiülâhır'ının ilk günü yazılması, karşılaştırılıp doğru olduğunun anlaşılması bitti."

290. sahifede altın cetvel ortasında, Selçuk tarzında, fevkalâde müzehhep yedi daireden meydana gelen kısımda, Arapça ibareyle kimin adına yazıldığı kayıtlıdır ki, bu ibarelerin Türkçesi şudur:

"Ulular ulusu sahip, büyük vezir, Arap olan, Arap'tan gayrı bulunan vezirlerin üstünü, bütün bu vezirlerin güvenci, kalem erbabının en ileri gideni, cömertlik ve ihsan sahiplerinin uydukları zat, yücelik ve kerem örtülerinin sahibi, hayırlı, himmetli işlerin en yücelerini elde etmiş, en yüce, en güzel huy ve âdetleri özünde toplamış olan, Âdemoğullarının işlerini düzene sokan, Tanrı başarılar versin, başarılarını daimî etsin, doğru yola ulaşmayı yoldaş etsin ona; toprağı arı, rûhu şâd olası rahmetli ve yarlıganmış Husâmeddin Hasan'ın oğlu, yücelikler özü, şeriat ve dinin şerefi Mevlevî Hâce Emîr Satı'nın okuması için yedi yüz yedi yılı Rebiülâhır'ında Tanrı'ya hamd edilerek, Peygamberine salâvat verilerek yazıldı."

Aynı sahifedeki yazılardan da bu Dîvân'ın miras yoluyla Emir Satı'nın oğlu Erzincanlı Müstencid'e geçtiğini, onun da 812 Muharrem'inin ilk günü (16. V. 1409), Mevlânâ dergâhına vakfettiğini anlıyoruz. Mevlevî Emir Satı oğlu Müstencid, Sultan Veled'in Erzincan'daki halifesi Husâmeddin Huseyn'in ve oğlu Celâleddin Muhammed-i Müneccim'in dervişidir; belki de Celâleddin Muhammed'den sonra onun yerine geçmiştir. Celâleddin Muhammed'in Gevherşâd adlı birisine yazdırdığı *Makaalât-ı Şems* nüshası da kendisine geçmiştir ki bugün bu nüsha Fatih Kütüphanesi'nde 2788 no.da kayıtlıdır (*Mevlânâ Celâleddin*, s. 29-31).

*

Bu *Dîvân-ı Kebîr* nüshasına yazılan sunuş yazısı da belki Müstencid'in kaleminden çıkmıştır. Ancak kitabımızın 3. sahifesini kaplayan bu yazıda, Mevlânâ'yı birinci halife Ebû Bekr soyundan gösteren satırlar kesin olarak gerçeğe uymaz (Kitabımızın "Açılama"sına ve *Mevlânâ Celâleddin*'e bakınız, s. 35-39).

Dîvân-ı Kebir'e yazılmış bir başka sunuş yazısı daha var. Bu yazı, Konya Müzesi Kütüphanesi'nde 67 no.da kayıtlı bulunan 17,5 x 26,2 ebadında olan, 782 Ramazan'ının yirmi beşinci günü (1380) Hümâm-ı Tebrîzî tarafından esas tutularak kopya edildiği kenarındaki bir kayıttan anlaşılan, Huseyn Vâiz-i Kâşifî'nin oğlu Aliyya'l-Safi'ye geçtiği de 924 Rebiülâhır tarihini taşıyan (1518) bir temellük yazısından belli olan nüshadadır. Bunun da Türkçesini burada sunmayı gerekli bulduk ve biz bu sunuş yazısını çok daha güzel, çok daha gerçek buluyor, yazılış bakımından da daha eski olduğunu sanıyoruz:

"Üstün, görünüp duran nur, apaçık gerçek, tertemiz sır, şekle bürünmüş akıl, özelleştikçe özelleşmiş rûh. Ululuk gömleklerini dokuyan, sapıklık budaklarını söküp atan, gönül ehli topluluklarına sefîr olan, halkı gayb sahralarından emniyetle geçirip götüren, Tanrı'yı bir bilenlerin inanç direklerini koruyan, ilhada düşenlerin uydurdukları şeyleri mahveden, Hâ Mîm'lerdeki sırları tefsir, Elif Lâm Mîm'deki remizleri şerheden, halka bir Tanrı yardımı olan, insanları doğruya, doğruluğa çağıran zat. Öylesine bir zat ki Allah onu lûtufların, güzel ve iyi huyların en güzellerine, en iyilerine mazhar etmekte tek bir er kılmış, eşsiz, örneksiz bilgilerle hikmetlerde biricik olarak yaratmıştır; seçmiştir onu da bütün ümmetlerin en olgunlarının bile olgunu kalmıştır. Dünyada, Araplar arasında da, Arap olmayanlar arasında da tanınmış, bilinmiştir. Önce gelenlerin de sevgilisidir, sonradan geleceklerin de. Hakk'ın ve dinin celâlidir, şeriat sahibi peygamberlerin en üstünlerinin hakikatlerine vâristir. Tanrı, apaçık sırrıyla kutlasın, apaydın nuruyla ışıklandırsın bizi."

*

Giriş

Mevlânâ'nın Yetiştiği Çağ

Harezmliler ülkelerinin Moğollar tarafından zaptı üzerine Anadolu'ya sığınmak zorunda kalmışlar, Moğolların esasen önlerinde ilk akın edecekleri yer olan Anadolu'ya onların ardından daha da tez yürümelerine sebep olmuşlardı. Devri nisbeten parlak geçen Selçuk hükümdarı Alâeddin Keykubad'ın 1237'de ölümü üzerine yerine geçen II. Gıyaseddin Keyhusrev zamanında, 1242'de Baycu'nun kumandası altında otuz bin kişilik bir orduyla Erzurum'a gelen ve şehri alan, halkı kılıçtan geçiren Moğol ordusu Kösedağı'na dayanmıştı. Tecrübesiz, yahut şöhret düşkünü beylerin fikriyle savunmaktan çekinip savaşa girişen Selçuk ordusu 6 Muharrem 641'de (26 Haziran 1243), ağır bir bozguna uğradı. Hükümdar, kıyafetini değiştirmek sûretiyle kaçıp canını kurtarabildi. Moğollar ordunun ağırlığını ele geçirip Sivas'a geldiler. Sivas kadısı, evvelce Harezm'de bulunmuş, Moğollardan bir imtiyaz elde etmiş olduğundan Sivaslılar onun şefaatiyle ölümden kurtuldular, fakat şehir üç gün yağma edildi. Oradan Kayseri'ye gelen Moğollar halkı kılıçtan geçirdiler, kadınlarla çocukları alıp, yolda yürüyemeyenleri öldürerek ilerlemeye başladılar. Selçuklular bu durum karşısında yıldan yıla Moğollara ağır bir vergi vermeyi kabul ederek barışı sağladılar; fakat imparatorluk artık Moğolların emri altına girmiş bir beylik haline düştü.

Gıyaseddin'in ölümünden sonra iç kargaşalıklar başladı. Baycu bundan faydalanarak 1265'te bir kere daha Anadolu'ya yürüdü. 1256'da Konya yakınlarındaki savaşta Selçuk ordusu gene bozuldu. Gıyaseddin'in hapiste bulunan oğlu IV. Rükneddin Kılıçarslan tahta çıkarıldı. Muineddin Süleyman pervanelik makamına geldi. Bütün devlet işlerini eline aldı. Baycu, Konya'nın batısında, şehre dört saatlik bir yerde bulunan Kızılviran'a yerleşti. Moğollar uzun bir müddet Anadolu'da kaldılar, giderlerken de Selçuk padişahlarının mezarları bulunan kaleden başka bütün kaleleri yıktılar.

Moğollardan sonra Anadolu'da gene bir kardeş kavgası başladı. Muineddin, Moğollara dayanarak Rükneddin'in saltanatını sağladı. Ona karşı duran İzzeddin, Bizans'a kaçtı. Rükneddin, âdeta bağımsız bir hale gelen, kendisini tanımayan Muineddin'i ortadan kaldırmak çabasındaydı. Fakat Muineddin daha evvel davrandı, 1265'te Rükneddin'i öldürttü; yerine iki buçuk, yahut altı yaşında bulunan Rükneddin'in oğlu III. Gıyaseddin Keyhusrev'i tahta çıkardı. Ancak Moğolların kuvvetli düşmanı olan Mısırlılarla da münasebet kuran Muineddin, ikiyüzlü siyasetinin cezasını, 1277'de Moğollar tarafından öldürülerek çekti. Onun ölümünden sonra kargaşalık büsbütün arttı. İzzeddin Keykavus'un Kırım'da bulunan oğlu Gıyaseddin Mes'ud, Sinop'a gelmişti. 1281'de Moğollara itaatini bildirmek üzere Erzincan'a gitti, hükümdar Abaka'yla görüştü. 1282'de Abaka'nın ölümü üzerine yerine geçen Sultan Ahmet, Selçuk ülkesini Gıyaseddin Mes'ud'la III. Gıyaseddin Keyhusrev arasında böldü. Fakat Gıyaseddin Keyhusrev buna razı olmadı; onun da Erzincan'da öldürülmesinden sonra ülke Gıyaseddin Mes'ud'a kaldı. 1283'te resmen hükümdar tanınan Gıyaseddin Mes'ud, 1295'te Gazan Mahmud Han tarafından Hemdan'a çağrıldı; yerine kardeşinin oğlu III. Alâeddin Keykubad geçti. 1301 - 1303'te o da İsfahan'a çağrılarak öldürüldü; padişahlık gene Gıyaseddin Mes'ud'a verildi; 1308'de

ölümünden sonra Selçuk İmparatorluğu tarihe mal oldu; ülkede birçok beylikler türedi.

Moğol akınının ülkede meydana getirdiği düzensizlik, zaten çöküntü devrine gelip çatmış olan imparatorluğun siyasî birliğini yok etmişti. Vezirler birbirlerinden emin değillerdi; kuşku içinde yaşıyorlardı. Bir yandan Moğolları memnun etmek, bir yandan Selçuk hükümdarının gözünden düşmemek kaygısındaydılar. Halk kime kul olacağını bilemiyordu. Bir yandan imparatorluğu, bir yandan Moğolları doyurmak imkânsız bir haldeydi. Akınlarda halkı yediden yetmişe dek kılıçtan geçirilen şehirler vardı. Selçuklulardan, Moğollardan başka uçbeyleri, Emirü's-sevahil denen kıyıbeyleri, yeniden yeniye türeyip duran beylikler, bütün bunları doyurmak, ekinleri iltizam yoluyla alanları beslemek, hanedan mensuplarının birbirleriyle savaşlarında her birine yardım etmek, bütün bu ağırlıklar, halkın sırtına yüklenmişti. Sonradan Tahtacı denen Ağaçerleri Türkmenlerinin isyanı, Maraş ovasında yol kesmeleri, Niğde, Loluva, Sivrihisar isyanları, bir aralık Aksaray ilini iltizamla alan Kızıl Hamid'in, Cimri isyanından sonra Aksaray iline saldırması, şehri üç gün, üç gece yağma etmesi, halkın bu dertten başka bir dertle, yâni Moğolların yardımını sağlamak sûretiyle kurtulması, 1299'da olduğu gibi yağmursuzluğun sebep olduğu kuraklığın getirdiği kıtlıklar, salgın hastalıklar halkı pek kötü bir duruma düşürmüştü. İşte Anadolu'da tasavvufun yayıldığı, Mevlânâ'nın yetiştiği çağ, böylesine bir çağdı.

Tasavvuf ve Varlık Birliği

İslâmda tasavvufu, İslâmın özü, özeti sayanlar olduğu gibi, bu inancı tümden reddeden, gayri İslâmi olduğunu söyleyen, hattâ bu inancı benimseyenleri Müslüman saymayanlar da vardır. Her dinde, her inançta olduğu gibi hiç şüphe yok ki İslâmda da bir irfan mevcuttur; mânası şümullü sözü her

dinleyen, bilgisi ve anlayışı derecesine göre mânalandırır. Hz. Peygamber'e atfedilen ve hadis olup olmadığı kesin olarak kararlaştırılamayan "*Kendini bilen Rabbini bilir*" sözünü bir tarafa bırakalım; İbn-i Abbas, "*Biz insanlarla cinleri, ancak bize kulluk etsinler diye yarattık*" âyetini (LI. 56), "*Bizi bilsinler diye*" tarzında tefsir etmiştir ki yukarıdaki sözün hadis olmadığını söyleyenler bile bu tefsire göre bu sözü, meâlen hadis olarak kabul etmek zorunda kalmışlardır. Hz. Ali'nin, "*Sen kendini küçük bir varlık görüyorsun ama en büyük âlem, kâinat, sende derlenmiş, toplanmıştır. Sen, öyle bir apaçık kitapsın ki gizli şeyler, onun harfleriyle meydana çıkar*" meâlindeki beytleri, âdeta, "*Biz insanı ululadık, karada, denizde onu yüklendik, yarattıklarımızın çoğundan üstün ettik onu*" meâlindeki âyetin tefsiri mahiyetindedir (XVII. 70). Ancak şurası muhakkaktır ki Varlık Birliği (Vahdet-i Vücud) inancını kabul eden sûfîlerin bu inancı maddeye Tanrılık verir ve her şeyi O ve O'nun zuhuru kabul edip Maddenin Birliği (Vahdet-i Mevcûd) olarak almaları, Tanrı'yı noksan sıfatlardan tenzih esasına dayanan İslâmın rûhuna taban tabana zıttır. Hele dokuz gök, her göğün bir aktif ve pasif kabiliyeti, yâni aklı ve nefsi olduğu, bunların dönüşünden, hareketinden dört unsurun ve dört tabiatın, yâni hava, ateş, su ve toprakla soğukluk, sıcaklık, yaşlık ve kuruluğun meydana gelişi, dokuz gökle dört unsurun birleşmesinden üç varlığın, cansızların, nebatların ve canlıların doğuşu, bütün bunların da yaratıcı kudretin zatî iktizası olan bilgisine bütün varlıkların birbirlerinden ayrılmaksızın mücmel bir sûrette sübûtundan zuhur edişi inancı Hint-İran, Yunan-Roma felsefesini İslâmlaştıran Hukemâ felsefesinden doğduğu ve "Varlık Birliği" inancında ileri giden Sûfîlerin, hattâ felsefeyi red ve inkâr edenlerin bile bu inançları benimsedikleri şüphe götürmez bir gerçektir.

"Varlık Birliği" inancında sûfîler, iki bölüğe ayrılırlar. Bir kısmı varlıkları yukarıda arz ettiğimiz gibi, Tanrı bilgisinde

bilgi sûretleri olarak sabit olan gerçeklerin zuhuru saymışlardır ki bu takdirde kâinat, yokluk aynasında görülen nisbî ve izafî varlıklardır; hiçbir varlığın kendi varlığı yoktur; o varlık ancak mutlak olan Tanrı'nın, Tanrı sıfatlarının zuhuru olması, O'nun varlığına mazhar bulunması bakımından vardır. Aynı zamanda, Tanrı'nın zatını bilmesi, bu bilgide bütün varlıkların bilgi sûretleri şeklinde sabit olması, bu sübûtun maddi şekle bürünmesi zamana da tabî değildir; yâni bir zaman Tanrı zatını bilmiyordu, sonra bildi; bu bilgisinde kâinat mücmel olarak sabit oldu; sonra da takdir edilen zamanlarda onlar, tafsil sûretiyle zuhur ettiler tarzında düşünmek ve anlamak yanlıştır. Bu her an böyledir; yâni Tanrı zatı itibariyle her şeyden, bütün sıfatlardan, hattâ mutlak oluştan da mutlaktır; hiçbir kayıtla kayıtlanamaz. Aynı zamanda bilgisi, zatının iktizasıdır; yâni bilmemesine, bir an bilgisiz olmasına imkân yoktur. Ateş nasıl yakar, su nasıl boğarsa ve yakıcılığı ateşten, boğuculuğu sudan ayırmaya imkân yoksa, Allah da zatını bilir ve bilgi ondan ayrılmaz; zatıyla kaimdir. Bu bilgide, yaratılanlar her an sabit olur ve bu sübût her an kâinatı izhar eder. Kâinat, her an Tanrı bilgisinden zahir olur ve her an tümüyle yok olur gider. Tanrı'nın evveline bir evvel düşünülemeyeceği gibi sonuna da bir son yoktur. Bu bakımdan hilkat, yâni yaratış – yaratılış yoktur, zuhur vardır ve bu da daimî olarak bir akış halinde yürür, durur; bu inanç, âlemin de evvelinin, sonunun olmamasını kabul etmeyi icap ettirir. Hukemâ bunu, "*Heykel-i âlem hâdis-i kadîmdir*" sözüyle anlatmıştır. Yâni kâinat, Tanrı'nın zatına nisbetle sonradan olmuş sayılan, fakat önüne ön ve sonuna son bulunmayan bir zuhurdur. Bu inanç, âlemin Tanrı irâdesiyle değil, zaruri olarak var olduğunu, yoktan yaratılmadığını ve yok olmayacağını kabul etmektir ki bu, irâde, tekvin, meşiyyet, yaratıcılık sıfatlarını reddetmek, kıyamet ve âhireti kabul etmemektir. Fakat bu inancı kabul edenler âlemin her an yeniden yaratıldığını, her an yeni ya-

ratılışın bir öncekine nisbetle âhiret olduğunu söyleyerek tevil yoluna giderler; içlerinde tenasühü, yâni tekâmül için insanın ölümden sonra gene dünyaya geleceğini, hayvan, nebat ve cansızlar âlemine reddedileceğini, kâinat cüzlerinin "Neşr – Dağılma" âleminden "Haşr – Toplanma" âlemine geldiğini, neşirle haşrin bu âlemde olduğuna söyleyenler de vardır. Tek sözle, İran ve Yunan felsefesiyle yoğrulup tevil ile İslâmîleştirilen bu inanç sisteminin, İslâmla zerre kadar münasebeti yoktur ve olamaz.

İkinci bölükse şeriattan ayrılmayanlardır. Bunlara göre kâinat yoktan var edilmiştir, gene yok olacaktır. Kitap ve sünnette, yâni Kur'an ve hadiste bildirilen şeylerin hepsi gerçektir, tevil edilemez. Bunların bâtını, yâni içyüzü vardır; fakat bu zevke, hattâ kendini verişe, kendinden yok oluşa aittir; içyüzünün oluşu, zahirî mânalarını inkâr ettiremez. Âlemin varlığı iki yokluk arasındadır ve hiçbir şey kendi varlığıyla var olmadığından, ancak Tanrı'nın hükmüyle, irâdesiyle var olduğundan, varlıklar Allah'a nisbetle yok demektir. Her varlıkta Tanrı'nın kudreti, irâdesi, sun'u, hikmeti belirmektedir; âlemin ve âlemdekilerin Tanrı mazharları oluşu bu bakımdandır; fakat Tanrı'nın zatı her şeyden mukaddes ve münezzehtir. Bu ikinci bölüğün inancı şeriata ve İslâm esasına uyar.

Tasavvufu ilk inançla kabul edenlere göre her şey istidadına, yâni Tanrı sıfatlarından bir sıfatın ondan zuhuruna göre bir iştedir ve bu yüzden de her iş, o işi yapanın istidadına nazaran doğrudur, yerindedir. İkinci bölüğe göreyse kötülük ve şer, iktisap yoluyla çevreden ve yetişme tarzından meydana gelir. Esasta, yâni fıtratta hayır vardır. Bu bakımdan da sorumluluk kalkmaz. Yapılan kötülük, istidada ve terbiyeye göre, o kötülüğü yapanın mazhariyetine uygun sayılsa bile, o kötülüğe karşı duruş da aynı inançla doğrudur ve yerindedir. Esasen zıtlar âlemi olan bu âlemde hayrı, şer belirtir; güzeli çirkin izhar eder. Yapılan işlerin karşılığı, XXX. sûrenin

41. âyetinde bildirildiği gibi bu âlemde de temessül eder; hayrın neticesi mükâfat, şerrin neticesi de mücâzattır ve bu, ahretteki karşılıklardan bir tattırıştır.

Tasavvuf ehli, bu yol ilimle alınmaz, fakat ilimsiz irşad da olmaz; olsa bile nadir olur derler. Esasen onlarca ilim bir vasıtadır, insana aczini, bilgisizliğini bildirdikçe, insanı yokluğa sevk ettikçe bu vasıtadan faydalanılabilir; ama insanı varlığa, benliğe götürdükçe kötüdür. Bir gaye olmayıp ancak bir vasıta olan bilgi, aynı zamanda kabiliyet ve meşrep, tasavvufta büyük bir rol oynar. Sûfî vardır, varlık birliği inancıyla, her işin yapanın istidadına göre yerinde olduğu kanaatiyle kendisini her şeyi mubah görmeye (ibâhaya) kaptırır, her şey haktır der; gerçek yapıcı O'dur, yapan O'nun bir mazharıdır, bir âlettir ancak, hattâ beden itibarîdir, zevk rûha aittir deyip şeriatın âlemin nizâmı için kurulduğu hükmüne varır. Onca, "*Kendini bilene babasının kanı helâldir, kendini bilmeyene anasının sütü haram.*" Sûfî vardır, sülûk denen manevî yolculukta Tanrı'dan başka bir varlık göremeyecek derecede cezbeye düşmüş, türlü sözler söylemiş, kendisini âlem görmüş, âlemin mihveri sanmış, gerçek erenlerin "Mezlaka-i akdâm – Ayakların kaydığı yer" dedikleri durağa varıp düşmüş, orada çürüyüp gitmiştir. Sûfî vardır, kendisini ululadıkça ululamış, yokluğa varacakken benliğe ulaşmış, kendini de inandırdığı varlık alanında, en büyük, en ulu erenlerle değil, peygamberlerle aynı mertebede olduğunu iddiaya kalkışmış, nübüvveti kisbî bir mertebe saymış, bir mehdi, yahut yeni bir din kurucusu olduğunu söylemiştir ki bunlar içinde dinî inançlardan sıyrıldığı halde inançlara dayanan halkı kandıran, ahrete inanmadığı için dünyasını dünya etmeye yönelen, manevî destekleri yıkıp maddî varlığı çökertmeye çalışanlara oyuncak olan, tuttuğu yolda başarıya ulaşan, yahut "seyf-i şeriatla izâle" edilen, yâni dinî hükümlerle öldürülen kişiler de görülmüştür ve görülmektedir. Sûfî vardır, bütün bu duraklardan geçmiş, dönüp,

yola başladığı durağa gelmiş, her şeyde, her varlıkta Tanrı kudretini, Tanrı hikmetini görmüş, varlıkların hepsini Tanrı âyeti olarak mütâlaa etmiş, fakat Tanrı'nın zatının her şeyden, her varlıktan mukaddes ve münezzeh olduğunu idrak etmiş, bu idrakin de aczin ta kendisi olduğunu anlayıp melâmete düşmüş, o mukaddes ve münezzeh varlığa lâyıkıyla kulluk edememekten doğan aciz için yüzünü yerlere sürmüştür, hiçliğini, hiç olduğunu söylemiştir.

Görülüyor ki bu inanç âdeta içki gibidir; içen, kendinden geçen, nasıl şuuraltındaki duygularını izhar eder, nasıl hüviyetini ortaya atarsa, bu inançta bilgisini görüş, görüşünü duyuş ve oluş haline getiren, yahut yalnız bilgisini elde ettikten sonra bu bilgiden faydalanmaya kalkışan kişi de kendi hüviyetini ortaya atmaktadır.

Tasavvufun Anadolu'da Yayılması

Bir inancın yayılması için içtimaî, iktisadî şartların bulunması, yayılacağı alanda, her yönde bir bunalımın olması mutlaka lâzımdır. Tasavvuf, ister aşırı varlık birliği inancını gütsün, ister şeriata uymayı hedef edinsin, bir bakıma da kaderci bir inanç sayılabilir. Aşırı varlık birliğine inananlarca her olay iktiza ettiği için olmaktadır ve her olayda bir hikmet vardır; şu halde o olaya karşı durmak, Tanrı tecellisine karşı durmaktır. Ama bu telakkiden ters bir sonuç meydana geliyor. Değil mi ki O'ndan başka bir varlık yoktu; o tecelliye karşı duran da O değil mi? Karşı durmak da O'nun bir tecellisi olmuyor mu? Tanrı adlarındaki karşılıklardan doğmuyor mu bu? Tanrı hem rahman hem kahhâr değil mi? Bunu böyle düşünmek, olgun bir tahlil kudretine bağlıdır ve bu tahlil tasavvufu kadercilikten nisbeten kurtarır. Fakat bu kudret herkeste yoktur. Bu yüzden de tasavvuf en sıkıntılı, en bulanık, en kötü şartlar içinde daha kolay, daha yaygın bir sûrette alanını genişletir. XIII. yüzyılda Anado-

lu'daki durum, kulun Tanrı'ya ve kadere bağlanmasını, ferdin toplumdan göz yumup iç âleme dalmasını gerektiren bir durumdur; böyle bir devirde elden bir şey gelmeyince ümit ancak Allah'a kalır. Ayrıca Moğol akını, Anadolu'da Moğollardan önce ve onlarla beraber bir insan akını da meydana getirmiştir. Bunlar arasında Irak'tan başlayıp Anadolu'ya, Suriye'ye, Mısır'a Magrip illerine dek göçen birçok sûfî de vardır. Fahreddin-i İrâkıy (637 hicrî, 1239), Evhadeddin-i Kirmânî (688 hicrî, 1289) gibi sûfî şâirler, *Mirsâdü'l-İbâd* sahibi Necmeddin-i Dâye (654 hicrî, 1256) gibi bilgin mutasavvıflar, bu devirde Anadolu'ya gelmişlerdir. İbni Arabî'nin (638 hicrî, 1240) üvey oğlu Sadreddin-i Konevî (673 hicrî, 1274) gibi Anadolu'da yetişen sûfîler de bu göç sonucu yetişmişlerdir. Bu sûfîler, Anadolu'da büyük bir nüfuz kazanmışlardı. Muineddin, sonradan Şam'a gidip orada vefat eden ve İbni Arabî'nin yanına gömülen Irâkıy'e Tokat'ta bir tekke yaptırmıştı. Necmeddin Dâye bir müddet Kayseri'de oturmuştu. Sâsânîler devrindeki geleneklerle beslenen fütüvvet erbabı da Anadolu'da pek yaygındı. Esnafı teşkilatlandıran ve sûfîlerin halktan ayrılmalarına karşı duran melâmet erenlerinin ideolojilerini halka yayan fütüvvet ehlinin Anadolu'da, Suriye'de, hattâ Mısır'da hemen her merkezde zaviyeleri vardı. Her hirfet ve sanat ehlinin bir şeyhi, her şehirde bütün ahîlerin, yâni fütüvvet şeyhlerinin reisi olan bir ahî-baba, bunların da o ülkede bağlı oldukları bir reisi mevcuttu. Abbasoğullarının yıkım devirlerinde halife Nasır li-Din'illâh (622 hicrî, 1225), büyük bir kuvvet olan fütüvvet erbabından faydalanmayı kurmuş, bunu gerçekleştirmiş, kendisini fütüvvet ehlinin imamı ve muktedâsı tanıtmıştı. Ondan sonra gelenler de aynı politikayı güttüler. Nasır zamanında Selçuk hükümdarı I. İzzeddin Keykavus, Şeyh Mecdeddin İshak'ı Bağdat'a gönderip halifeden fütüvvet şiarı olan şalvar istemiş, halife kendisine saltanat menşuruyla fütüvvet şalvarı ve icazetnamesi ve bir de Abbaso-

ğullarının şiarı olan siyah sarık göndermişti. I. Alâeddin Keykubad zamanında halife tarafından Şihâbeddin Sühreverdî (632 hicrî, 1235) Konya'ya gönderilmiş, padişaha at ve imame getirmişti. Alâeddin, şeyhi bilginler ve sûfîlerle Aksaray'da karşılamış, giderken de Konya'ya bir saatlik mesafede bulunan Zincirli köyüne kadar geçirmiş, halifeye Hıristiyanların haracından bir hayli para göndermişti. Muhyiddin İbn'il Cevzî, gene halifeden elçilikle gelmiş, Alâeddin'den bin atlı asker istemiş, Alâeddin, beş bin atlı göndermiş, fakat bu kuvvet Musul'u geçtikten sonra lüzum kalmadığı bildirildiğinden geri dönmüştü. Bütün bunlarda inancı besleyen, belki de doğuran karşılıklı dayanışma ihtiyacının göz önünde tutulması gerekir.

XIII. yüzyılda, daha önce ve daha sonra Anadolu'da, Suriye ve Mısır'da, çoğu gezginci olan Kalenderîlere ait tekkelere de rastlamaktayız. Konya'da hicrî 426'da (1035) Şiraz'da vefat eden ve Sünnîliğe taassup derecesinde bağlı olan Ebû İshak b. Şehriyâr-ı Kâzerûnî adına 821'de (1418) bir zaviye yapılması da gösteriyor ki, Kâzerûniyye tarikatı mensupları da vardı. O zamanlar Ahmedî denen Rıfâîlerin de bulunduklarını, Mevlevîliğe ait ilk kaynaklardan öğreniyoruz.

Halifesi Baba İshak'ın Amasya'da 638'de (1240) idamından sonra, onun ölmediğine inanan, Selçuk ordusunu bozguna uğratan, "Lâ ilâhe illallâh Baba Resûl'ullâh" dediklerine ve Baba İshak'ı, Baba Resûl diye andıklarına göre bâtınî inançları benimsedikleri anlaşılan ve nihayet Selçukluların devşirme ordusu tarafından Kırşehir yakınlarındaki Malya ovasında bozulan ve kılıçtan geçirilen Horasanlı Baba İlyas'a mensup Babalıların artakalanları, kardeşi Menteş'in, herhalde bu sıralarda öldürülmesine rağmen Nişaburlu Baba Bektaş'ın çevresinde toplanmışlar, Bektaşîliğin nüvesi, bu sûretle bünyeleşmeye başlamıştı. Baba Bektaş, Eflâkî'nin açıkça bildirdiğine göre Baba Resûl'ün en ileri gelen bir halifesiydi. Beylikler zamanında Osmanoğulları tara-

fından saygıya mazhar olan ve Bursa fethine iştirak eden Geyikli Baba ve Hoylu Abdal Mûsa da Horasan erenlerinden ve babalarındandı.

I. Alâeddin Keykubad zamanında, Kamereddin Mahmud'un başbuğluğu altındaki Türkmenler Ermenak iline yerleştirilmişler, bu yüzden de bu ile Kamereddin ili denmişti. Kamereddin'in torunu Nureddin, yahut daha tanınır adıyla Nûre Sûfî de Baba İlyas mensuplarındandı. Oğlu Karaman, civardaki bâzı yerleri zapt etmiş, âdeta bir bağımsızlık kazanmıştı; Rükneddin Kılıçarslan, Karaman'a Kamereddin ilinin beyliğini vermişti. Az bir zaman sonra İzzeddin'in tarafını tutan Karaman'ın kardeşleri öldürülmüşler, çıkardıkları isyan bastırılmıştı. Karaman'ın yerine geçen Memed Bey, Selçuk beylerinden olup isyan eden Hatıroğlu'ya uymuş, biraz sonra da İzzeddin'in oğlu Keykavus'un oğlu Siyavuş olduğunu iddia ederek isyan eden Cimri'ye vezir olmuştu. Cimri, kendisine uyan Türkmenlerle 677'de (1278) Konya'yı zapt etmiş, adına hutbe okutmuş, Farsça yerine Türkçe resmî dil ilân edilmişti. Fakat bu başarı uzun sürmemiş, Moğollardan kuvvet alan Selçuklular Cimri'yi mağlup etmişler, kendisi tutulup diri diri derisi yüzülmüş, bu deri ibret için şehirlerde teşhir edilmişti. 699'da (1299-1300) Erzincan'da Yusufî adlı bir şâirin Farsça ve mesnevî tarzında yazdığı *Hâmûş-Nâme*'den Cimri'nin de tasavvuftan kuvvet aldığını öğrenmekteyiz ki İbni Bibi'nin "kızıl külahlı, kara kilimli" diye andığı Türkmenlerin, Baba İlyas'a uyan Türkmenler olduğu anlaşılıyor. Gene bu devirlerde Anadolu'da Rum Abdalları, Hayderîler, Câmîler gibi bâtınî inançlara sahip olan ve çok defa bayraklarla, davul ve dümbeleklerle, garip kıyafetlerle gezip inançlarını yayan zümreleri de görüyoruz ki bunlar XVI. yüzyılda artık tamamıyla Bektaşîlik tarafından temsil edilmiş, birçok gelenek ve töreleri, hattâ terimleri bu tarikata mal olmuş, XVII. yüzyıldan sonraysa adları ancak kitaplarda kalmıştır.

Mevlânâ'nın babası Sultanü'l-Ulemâ, onun halifesi ve Mevlânâ'nın şeyhi Tirmizli Seyyid Burhaneddin, Mevlânâ'nın halifesi Tebrizli Şemseddin de XIII. yüzyılda Anadolu'ya göçen sûfîlerdendi.

Anadolu'daki merkezlerde Sünnî mezheplerinden Hanefîlikle beraber Şafiîlik aynı derecede yaygındı. Tanrı'nın sıfatlarını nefy eden ve kaderi kabul etmeyip kulda irâde ve ihtiyârın mutlak olarak bulunduğuna inanan Mu'tezile de, ehemmiyet verilmeyecek bir derecede değildi. İmâmiyye mezhebi ehlisünnet tarafından hoş görülmemekle beraber inançlarını gizlemeye ihtiyaç görmeyecek bir kuvvetteydi. Meselâ *Mesnevî*'den Halep'de Şîa'nın Muharrem'de taziye ayinleri tertipledıklerini öğrenmekteyiz... Mısır'da Fatımîlerin tesiri ve İsmâiliyye inançları henüz mevcuttu. Ayrıca Yunan felsefesiyle uğraşan, hukemâ mesleğini kabul etmiş olan bilginler de vardı. Camilerle kiliseler ve manastırlar, kucak kucağaydı. 587'de (1191) Halep'te öldürülen ve eski Hint-İran felsefesiyle Yunan felsefesini pek iyi bilen ve İslâmla kaynaştıran Şihâbeddin Sühreverdî-i Maktul, Eflâtun'a pek düşkündü; Şems de bu sûfîye pek hürmetkâr olduğunu *Makaalât*'ında açıklamaktadır. Eflâtun'a, Eflâtun-ı İlâhî denmesi, bu çağlardan kalmaydı ve bu Yunan filozofunun adına Sille'de bir manastır vardı ki buradaki mezarlardan biri Eflâtun'a ait olarak gösteriliyordu; bu manastırın rahibiyle Mevlânâ'nın arası pek iyiydi. Selçuklu şehzadeler, padişahlar başları sıkışınca Bizans'a kaçıyorlardı. Suriye Atabeyi Nureddin Zengi, karısı Hıristiyan olan II. Kılıçarslan'ı tam bir Müslüman saymıyordu. I. Gıyaseddin Keyhusrev, kardeşi Rükneddin'den kaçıp Bizans'a gitmiş, oğlu Alâeddin Keykubad orada on bir yıl kalmıştı. Sonradan kaynatası Manoil Mavrozum Anadolu'ya gelmiş, Denizli ve Menderes kazaları kendisine verilmişti. Selçuk emirlerinden olan, Mevlânâ tarafından "Yeryüzünde Allah velîsi" diye anılan Celâleddin Karatay, Kara Sungur ve Kemâleddin Karataş'ın babaları, ri-

vayete göre Müslüman olmuş dönmelerdi. II. Gıyaseddin Keyhusrev'in karısı Rum'du. İzzeddin'in oğulları Bizans'ta Hıristiyan olmuşlardı ve bunlardan birinin adı Melik Kostantin'di. Konyar, yâni Konyalı adı verilen Hıristiyanlar, Müslümanlıktan dönen kişilerdi. Moğolların çoğu henüz Müslümanlığı kabul etmediğinden İslâmî taassuptan uzak kalmışlar, Selçuk devleti bu kargaşalık ve karışım devrinde mezhep taassubuna sapamamış, tasavvuf ve çeşitli felsefelerle beslenen bâtınî inançlar geniş bir müsamahaya yol açmıştı. Merkezlerde dinî dil olan Arapça ve edebî dil olan Farsçayla beraber Rumca da biliniyor, bu dille de konuşuluyor, yazılıyordu; Mevlânâ'nın ve oğlu Sultan Veled'in Türkçe ve Rumca şiirleri de vardı.

İşte Mevlânâ böyle bir çağda yetişmiş, bu eşi bulunmaz deha güneşi sönmemek üzere böyle bir çağda Anadolu'nun göbeğinde doğmuştu.

Mevlânâ'nın Soyu

Mevlânâ Celâleddin Muhammed'in babası, Hüseyn Hatîbî oğlu Ahmed Hatîbi'nin oğlu olup bilginler padişahı anlamına gelen "Sultanü'l-Ulemâ" diye anılan Belhli Bahâeddin Muhammed Veled'dir. *Maârif* adı verilen ve ilâhî maârifi, yâni dinî tasavvuf sohbetlerini ihtiva eden kitapta, 600 yılı Ramazan'ında (1204) yaşının elli beşe yaklaştığını söylediğine göre (Bedî'uz zaman Firûzanfer basımı; s. 354) aşağı yukarı 546 sularında (1151 -1152) doğmuş olması gerekir.

Mevlânâ ve Mevlevîler tarafından "Mevlânâ-yı bozorg – Büyük efendimiz" lâkabıyla da anılan Bahâeddin Muhammed Veled'e, "Sultanü'l-Ulemâ" lâkabının Hz. Muhammed tarafından verildiği hakkında bir menkıbe mevcuttur ki bunu torunu Sultan Veled'in *İbtidâ-Nâme*'sinden öğreniyoruz (Celâl Humâyî basımı; *Veled-Nâme*; s. 188). Sonraki kaynaklar, bu menkıbeyi biraz daha dallandırarak naklederler. Kendisi *Maârif*'te verdiği fetvalarda imzasının üstüne bu lâkabı yazdığını, bunun itiraza sebep olduğunu anlatırken, birisinin bir piri rüyasında gördüğünü, kendisine, ey bilginler padişahı, çabuk dışarı çık dediğini, bir başkasının da bir topluluğun bu lâkabı ona Hz. Peygamber'in verdiğine şahâdet ettiğini gene rüyada gördüğünü bildirir (İst. Üniv. K. Farsça yaz. 602; C. II, 162 a-163; Firûzanfer basımı, s. 189). Anla-

şılıyor ki Bahâeddin Muhammed Veled, bilgide hayli ileridir ve bu lâkabı kendisi kullanmıştır; bu lâkap itirazlara sebep olmuştur, bâzı kişilere de rüyalar göstermiştir.

Bahâeddin Muhammed Veled'in, birinci halife Ebû Bekir'in soyundan olduğu da sonradan meydana gelen bir rivayettir. İlk olarak bu iddiayı kendisinin vefatından yüz on bir yıl sonra vefat eden ve oğlu Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin yerine geçen kardeşi Emîr Abid Çelebi (739 hicrî, 1338) zamanında düzenlenen *Risâle-i Sipeh-sâlâr*'da görüyoruz; sonradan 671 Recep'inin sonunda vefat eden (1360) Eflâkî bunu perçinlemiş, ondan sonra da hiç düşünülmeden olduğu gibi kabul edilmiştir. Sipeh-sâlâr Ahmed oğlu Mecdeddin Ferîdûn, Mevlânâ zamanında sağdır; ona ulaşmıştır; 1312 sularında yâni Mevlânâ'dan otuz dokuz yıl sonra vefat etmiştir; Sultanü'l-Ulemâ'nın yanında medfundur. Risaleyi o yazmış, oğlu bu risaleye Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in ve onun oğlu Ulu Arif Çelebi ile onun yerine geçen kardeşi Emîr Çelebi'nin ve bâzı halifelerin hal tercemelerini de eklemiş ve şüphe yok ki bu risaleyi yeniden düzene sokmuş, risalede tashihlerde bulunmuş, kitaba ilâveler yapmıştır. Biz, bu Ebû Bekir soyundan oluş rivayetinin ve Mevlânâ'nın adına katılan "el-Bekrî" nisbetinin, Sipeh-sâlâr'ın oğlu tarafından katıldığı kanaatindeyiz. Eflâkî, Mevlânâ'nın soy şeceresini kaydederken Sultanü'l-Ulemâ ile Ebû Bekir'in arasında sekiz kişi tespit etmekte (İst. Bayezid K. 5262, 250 a), diğer bir şecereye göreyse altı kişi yazılmaktadır. (Aynı nüshanın 1. a yaprağında). Muhyiddin Abdülkaadir'in (775 hicrî, 1375), *El - Cevâhirü'l–Mudîa*'sındaki şeceredeyse Ebû Bekir'le arasında yedi kişi var. (*Risale der tahkıyk-ı ahvâl ve zindegânî-i Mevlânâ Celâleddin Muhammed meşhur be Mevlevî*, s. 5, not 1). Son iki şecerenin birincisinde Sultanü'l-Ulemâ'nın dedesinin, ikincisindeyse babasının adları kabir kitabelerine uymamakta. Aynı zamanda Sultanü'l-Ulemâ ile Ebû Bekir (13 hicrî, 634) arasında, yâni hicrî tarihle altı yüz

yılı aşan, miladî tarihe göre beş yüz doksan yedi yılı bulan bir zaman içinde sekiz, yahut yedi kişinin bulunması, akla sığacak bir şey değildir. Kaldı ki sandukasındaki kitabede kendisi, "*Şeriatın göğsü, hikmetin kaynağı, sünneti dirilten, bid'ati kökünden söken, kendisine uyulan, Rabbe mensup âlim olan, ilmiyle de amel eden, bilginler padişahı, doğunun, batının müftüsü, şeriatın ve dinin Bahâ'sı, İslâmın ve Müslümanların şeyhi efendimiz, ulumuz Belhli Ahmed oğlu Huseyn'in oğlu Muhammed'in kabridir; Allah ondan ve geçmişlerinden razı olsun, altı yüz yirmi sekiz yılı Rebiülâhır ayının on sekizinci cuma günü kuşluk çağında vefat etti.*" ibareleriyle övüldüğü halde (*Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 355; kitabenin tercemesi: *Mevlânâ Celâleddin*, III. basım, s. 37), Ebû Bekir'e mensup oluşunun anılmaması, Mevlânâ'nın sandukasındaki kitabedeyse, "*Doğuların, batıların bilginlerinin padişahı, karanlıklarda parlayan Tanrı'nın aydın nuru. İmam oğlu imam, İslâm'ın direği. Halka, ululuk ve büyüklük sahibi Tanrı tapısına, yol gösterip götüren, delilleri yıkılıp gittikten sonra din alâmetlerini belirten, nişaneleri yıpranıp kayboldukten sonra yakıyn yollarını aydınlatan, haliyle Arş hazinelerinin anahtarı olan, sözüyle yeryüzü definelerini meydana çıkaran, halkın gönül bahçelerini hakikat çiçekleriyle açan, olgunluk gözbebeğinin nuru, büyüklüğün, güzelliğin rûhu, âşıkların gözbebeği olup bütün dünyadaki ariflerin boyunlarını sevgi gerdanlıklarıyla bezeyen, gerçekle bâtılın arasını ayıran Kur'an sırlarını kavramış bulunan, Tanrı bilgilerinin mihveri kesilen, âlimlerin kutbu, bilginlerin rûhlarını dirilten, Hakk'ın, şeriatın, dinin Celâl'i, şeriat sahibi olmayan ve şeriat sahibi olan peygamberlerin vârisi,Tanrı dostlarıyla halkı kemâle ulaştıranların sonuncusu yüce mertebeler ve duraklar, yüksek menkıbeler ve üstünlükler sahibi Belhli Huseyn oğlu Muhammed'in oğlu Muhammed; rahmeti umumî olan Tanrı'nın lûtfu ve esenliği ona olsun.*" ibareleri, vefat tarihi ve Selçuk oymacılığının şaheseri

olan sandukayı yapanın adı oyulmuştur. (*Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik*, s. 353. Sandukadaki âyetler, Mevlânâ'nın gazelleri, *Mesnevî*'den seçilmiş beyitler için 351 - 355 sahifelere bakınız); Ebû Bekir'e nisbetine ait değil bir sarahat, îmâ ve işaret bile yoktur; böyle bir nisbet olsaydı, kitabede bunun zikredilmemesine imkân düşünülebilir miydi? Mevlânâ'ya, babası Bahâeddin Muhammed'e dair en doğru bilgiyi veren Sultan Veled'in *İbtidâ-Nâme*'sinde Sultanü'l-Ulemâ hakkında, "*Bütün ataları ulu şeyhlerdi; hepsi de bilgide, amelde seçkin kişilerdi. Aslı Ebû Bekir soyundandı; bundan dolayı da Sıddıyk gibi başköşeye sahip olmuştu*" meâlindeki iki beyit, en eski nüshalarda yoktur; olanlarına da sonradan, kenara ve ayrı bir yazıyla eklenmiştir. (*Mevlânâ Celâleddin*, III. basım, s. 37, not 1); kitabın başka bir yerinde bu hususa dair hiçbir kayıt yoktur. Belki bu nisbet, Sultanü'l-Ulemâ'nın, Şemsü'l-Eimme diye anılan Ebû Bekir Muhammed-i Serahsî'nin kızı Firdevs Hatun'un kızıyla evli olmasından doğmuştur; fakat bu rivayet de su götürür; çünkü Şemsü'l-Eimme, 483'te (1090) yahut 500'de (1106) vefat etmiştir. Son tarih kabul edilse bile aradaki müddet, yüz yılı geçmektedir. Bahâeddin Muhammed Veled'in anasının Harezmşahlar soyundan olduğunu da tarihi kaynaklarla uzlaştırmaya imkân yoktur. Anlaşılıyor ki bütün bu rivayetler, o devirdeki asalet modasının icapları olarak icat edilmiştir.

Sipeh-sâlâr ve *Menâkibü'l-Ârifîn*, Belh'te doğan ve orada yetişen Sultanü'l-Ulemâ'nın Belh'ten göçüşüne Fahreddin-i Râzî'nin sebep olduğunu anlatır; fakat Fahreddin 606'da (1210), yâni Sultanü'l-Ulemâ'nın göçmesinden hayli önce vefat etmiştir. Ancak Sultanü'l-Ulemâ, felsefeye, Yunan felsefesini benimseyen Müslüman bilginlerine şiddetle muarızdır; *Maârif*'te Fahreddin-i Râzî'ye, Harezmşah'a ve bid'at ehline çatan pek ağır sözleri vardır. Bu rivayeti çıkaran hiç şüphe yok ki bu sözlerdir. Vaazlarında söylediği bu korkusuz sözler, sarayı ve saraya sığınmış bilginleri tedirgin

etmiştir; onların çevresinde bir hoşnutsuzluk yaratmıştır; buna o sıralarda Harezm'e yönelen Moğol akını da katılınca Sultanü'l-Ulemâ'nın Belh'ten göçmesine amil olan sebepler meydana gelmiştir.

Göç yılını kesin olarak bilemiyoruz. Kendisi gene *Maârif*'te 600 yılı Şevval'inde (1204) Gor hükümdarının Vahş şehrini istila ettiğini anlatır. İbnü'l-Esîr de, bu tarihte Şihâbeddin Muhammed-i Gorî'nin Maveraünnehir'i aldığını bildirir. Mevlânâ da dîvânında, "*Ayrılık savaşında kanlar içindeyim; canımdan yaralanmışım, tıpkı Harezm ordusuyla Gor ordusunun savaşı gibi hani; revâ görür müsün bunu*" beytiyle bu savaştan söz eder (İlk bahir, Beyit 251). Bunlardan açıkça anlaşılıyor ki Sultanü'l-Ulemâ, 600 hicrîde henüz göçmemiştir. Mevlânâ, *Fîhi mâ-fîh*'te, Harezmşah'ın Semerkand'ı istila ettiği zaman o şehirde bulunduklarını bildirir ve ileride gene söz edeceğimiz gibi gördüğü, duyduğu bir olayı anlatır. Semerkand, İbnü'l-Esîr'e göre 604'te (1207), *Cihanguşâ*'ya göre 609'da (1212) istila edilmiştir. Bundan da anlaşılıyor ki Sultanü'l-Ulemâ'nın hicreti, bu tarihten sonradır.

Sipeh-sâlâr, Bahâeddin Muhammed Veled'in Belh'ten çıkıp şehirden şehre kona göçe Bağdat'a geldiğini orda birkaç gün kalarak hacca gittiğini, sonra Erzincan'a dönüp kışı Erzincan Akşehiri'nde geçirdiğini, oradan hareket edince Selçuk hükümdarı Alâeddin Keykubad'ın davetçi göndermesi üzerine Konya'ya geldiğini yazar. Eflâkî, Bağdat'ta Mustansıriyye Medresesi'ne konduğunu, birkaç gün sonra hacca gidip dönüşte dört yıl Malatya'da, yedi yıl Lârende'de kaldığını rivayet eder. Fakat bunlar da sonradan düzenlenmiş ve inanılmış rivayetlerdir; çünkü adı geçen medrese El Mustansır Billâh tarafından 631'de (1233) yaptırılmıştır ki Sultanü'l-Ulemâ, Konya'da bu tarihten üç yıl önce vefat etmiştir.

Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*'de, Sultanü'l-Ulemâ'nın Maveraünnehir bilginleriyle Harezmşah'tan incinerek göçtüğünü, Hicaz'a varmadan, Belh'in Moğollar tarafından alındığı-

nı bildiriyor ki en doğru rivayet budur. Hamdullâh-ı Müstevfî, *Târîh-i Güzîde*'de, 618'de (1221) Belh'ten göçtüğünü söyler; herhalde bu tarihi kabul etmek doğrudur sanırız. *İbtidâ-Nâme*'de, padişahın daveti de yoktur; hattâ bu esere göre Sultanü'l-Ulemâ, Konya'ya gelip adı sanı bilginler tarafından duyulduktan sonra padişah onu ziyaret etmiştir. Gene bu esere göre Sultanü'l-Ulemâ, Konya'da ancak iki yıl yaşamıştır. Bu takdirde Konya'ya 626'da (1229) gelmiştir. *Târîh-i Güzîde*'nin verdiği göç tarihiyle bu tarih arasında sekiz yıl var. Belh'ten Bağdat'a, oradan Hicaz'a gidip haccettikten sonra Konya'ya gelmeden bâzı yerlerde oturduğu anlaşılıyor. Mevlânâ'nın Lârende'de (Karaman) Hâce Lâlâ-yı Semerkandî'nin kızı Gevher Hatun'u alması, Sultan Veled'in 623 Rebiülâhır'ının 25. Cuma günü (1226) Lârende'de doğması, Mevlânâ'nın annesi Mü'mine Hatun'un orada vefatı düşünülürse bu müddetin mühim bir kısmı Lârende'de geçmiştir.

Sultanü'l-Ulemâ, Konya'da büyük bir şöhret ve saygı kazanmış, Alâeddin Keykubad'ın lalası Emîr Bedreddin Gevhertaş ona bir medrese yaptırmış, 628 Rebiülâhıra'sının 18. Cuma günü Konya'da vefat etmiştir (12 Ocak 1231). Cenazesine padişah, bilginler, büyükler iştirak etmişler, Konya'da bir hafta resmî yas tutulmuştur. 1151-1152'de doğduğuna göre vefatında yetmiş dokuz, seksen yaşındaydı.

Mevlânâ'nın Doğumu, Tahsil ve Sülûk Devresi

Mevlânâ Celâleddin Muhammed'in Belh'te 6 Rebiülevvel 604'te (1207) doğduğu rivayet edilmiştir. Fakat yukarıda da söylediğimiz gibi Mevlânâ 604'te (1207), yahut 609'da Semerkand'ın istilasında o şehirde bulunmuştur. *Fîhi mâ - fîh*'te, "*Semerkand'daydık*" diyor; "*Harezmşah, şehri kuşatmıştı. Bir mahallede pek güzel bir kız vardı; öylesine güzeldi ki o şehirde benzeri yoktu. Duyuyordum, her an, Yarabbi diyordu, beni zalimlerin ellerine vermeyi revâ görüyor musun? Biliyorum ki revâ görmezsin. Sana dayanıyorum ben, güvencim sensin benim. Şehri yağma ettiler; bütün halkı esir edip götürdüler; hattâ o kadının cariyelerini bile aldılar da, o kadar güzel olmasına rağmen ona kimse bakmadı; ona hiçbir elem erişmedi.*" (Tercememiz; Remzi Kitabevi, İstanbul, 1959, s. 148).

Görülüyor ki Mevlânâ, sonradan duyduğunu rivayet etmiyor; içinde bulunduğu şehirdeki bir olaydan söz ediyor, duyuyordum diyor. İnsan doğduğu yılda, yahut beş yaşındayken olan bir hadiseyi bu çeşit anlatmaz, anlatamaz. Kaldı ki, 600 yılındaki Gor hükümdarıyla Harezmlilerin savaşından da söz ediyor Mevlânâ. Oysa bu olay, rivayet edilen doğum tarihinden dört yıl öncedir. Bunlardan başka Mevlânâ, dîvânındaki bir gazelinde, "*Kırk yıllık akıl, beni düşün-*

celere baş aşağı daldırmıştı; altmış iki yaşımda av oldum da tedbirlerden kurtuldum" meâlindeki beyitle, Şems'le altmış iki yaşında buluştuğunu apaçık bildiriyor. Bir başka beyitte de, Tebrizli Şems diyor, altmıştan sonra şîveler göreyim diye beni yeni baştan gençleştirdi. Gene bir beyitte, pir diyor, bizi yeniden gençleştirdi; hasılı ben hem gencim, hem ihtiyar. Şems, Konya'ya 642 Cumazelâhıra'sının yirmi altıncı Cumartesi günü gelmiştir (26 Kasım 1244). Mevlânâ, bu tarihte altmış iki yaşında olunca hicrî 580'de doğmuştur (1184) ve rivayet edilen tarih nasılsa biri tarafından uydurulmuş ve bu hata yıllar yılı sürüp gitmiştir.

Sultanü'l-Ulemâ'nın 618'de Belh'ten göçtüğü kabul edilirse Mevlânâ o vakit otuz yedi, otuz sekiz yaşlarındadır. Sultan Veled, Mevlânâ kırk üç yaşındayken doğmuştur. Babasının vefatındaysa Mevlânâ kırk yedi, kırk sekiz yaşlarındadır. Gor savaşı olurken Mevlânâ yirmi, Semerkand istila edildiği zaman da yirmi dört yaşındadır.

Mevlânâ'nın annesi, Karaman'da "Mâder-i Sultan" yahut "Mâder Sultan" dergâhı diye anılan ve şimdi cami olan Mevlevîhanede medfun Mü'mine Hatun'dur. Kapısının üstünde 772'de (1370) Karamanoğlu Alâeddin Bey'in yaptırdığına dair bir kitabeyi ihtiva eden yapı, herhalde Mü'mine Hatun için evvelce yapılan türbenin genişletilerek sonradan ve yeniden onarıldığını göstermektedir. (Prof. Dr. Ernst Diez, Dr. Phil - Oktay Aslanapa, Mahmut Mesut Koman: *Karaman Devri Sanatı*; İstanbul, 1950, s. 44-49). Camiin hazîre kısmında Mevlânâ'nın kardeşi Alâeddin Çelebi de medfundur.

Tahsile Belh'te ve bilhassa babasının feyziyle başlayan, bilgisini onun irşadıyla genişleten ve derinleştiren Mevlânâ, babasının vefatından bir yıl sonra onun halifesi Seyyid Burhaneddin Tirmizi'nin Konya'ya gelmesi üzerine ona intisap etmiş, onun teşvikiyle Halep ve Şam'a gitmiş, tahsilini tamamlamış, tekrar Konya'ya dönmüştür. Sultan Veled *İbtida-Nâme*'de Mevlânâ'nın Seyyid Burhaneddin'le dokuz yıl sohbet ettiğini, sonra Seyyid'in Kayseri'ye gidip orada vefat ettiğini bildiriyor ki buna göre Seyyid 638-639 sularında vefat etmiştir (1240 -1241); Kayseri'de medfundur.

Sipeh-sâlâr'a göre Seyyid Burhaneddin, Mevlânâ'yı küçükten beri tanımaktadır. Gerçekten de pek ileri bir bilgin olan Seyyid'in sohbetleri, *Makaalât* adı altında toplanmıştır. Bu sohbetlerde Seyyid, Kalenderîleri över; felsefeye düşkün olanları yerer; Hakîm Senâî, Nizâmî gibi şâirlerin şiirlerinden istişhatlarda bulunur; sık sık, Sultanü'l-Ulemâ'nın *Maârif*'inden bölümler, sözler alır; mezheplerden söz açar. Anlaşılıyor ki o, tasavvufun bütün inceliklerini öğrenmiş, hazmetmiş, sûfîlikten ziyade melâmet erenlerinin yolunu tutmuş olgun bir erdir. Gene Sipeh-sâlâr'a göre Seyyid, buraya bir arslan geliyor; ben de bir arslanım; birbirimizle geçinemeyiz demiş, Kayseri'ye gitmiş, o gidince de bir müddet sonra Konya'ya Tebrizli Şemseddin gelmiştir (s. 163-164). Bu rivayet, Seyyid Burhaneddin'in sır bilen Seyyid anlamına "Seyyid-i Sır-dan" diye anılmasına sebep olmuştur. Ancak şunu da söyleyelim ki Şemseddin, Seyyid'in Kayseri'ye gidişinden dört, beş yıl sonra gelmiştir. *İbtidâ-Nâme*, Seyyid Burhaneddin'in vefatından Şems'in gelişine kadarki müddet içinde Mevlânâ'nın halini şöyle anlatır:

"*Seyyid, ansızın yokluk yeri olan dünyadan varlık yurdu olan âhirete göçtü. Celâl, onsuz, yapayalnız kaldı. Gece gündüz Tanrı'ya yüz tutmadaydı. O hevesle uykudan da kesilmişti, yemeden, içmeden de. Arayış sancağını yüceltmişti. Beş yıl, böylece, doğru bir gönülle, yanıp yakılarak, ağlayıp dertlenerek riyazatlar çekti. Gamla, dertle eş olunca da melek gibi feleğin yücesine ağdı. Her ihtiyarın, her gencin yanında sayısız kerametleri belirdi, önce hakkında doğru düşünmedikleri halde, halk sonradan ona mürit oldu. Müritleri on bini aştı. Büyük müftüler, hüner sahipleri, onu Peygamber makamında görüyordu; Peygamber'in vârisi tanıyordu. Derken ansızın Şemseddin geldi, onunla buluştu. Mevlânâ'nın gölgesi, onun nurunun parlaklığıyla yok olup gitti.*" (s. 196-197)

Mevlânâ'nın Cezbe ve Sükûn Devresi

Tebrizli Şemseddin Muhammed, Eflâkî'ye göre Melikdâd oğlu Ali'nin oğludur. *Sipeh-sâlâr*'da soyu hakkında bir kayıt yoktur; risale ancak *İbtidâ-Nâme*'den aktarmalar yapmakla yetinir. Devletşâh, onun bir İsmâilî prensi olduğunu söyler; ona göre Şems, Celâleddin Nev-Müselmân'ın (618 h. 1221) oğludur ve Tebriz'de gizlice tahsil etmiştir. Bu rivayet tamamıyla yanlıştır; çünkü Celâleddin Nev-Müselmân'ın Alâeddin adlı oğlundan başka bir oğlu yoktur (*Cihan-guşâ*, C. III, s. 249). Kaldı ki Şems, sohbetlerinin zaptından meydana gelen *Makaalât*'ında İsmailîlerin şiddetle aleyhinde bulunur; felsefeye inananları kınar.

Şems'i tarikat gayretiyle şu veya bu silsileden sayanlar vardır; hattâ Bektaşî *Vilâyet-Nâme*'si, onu Hacı Bektaş müritlerinden gösterir. Oysa bunların hiçbirinin aslı yoktur. Kendisi, *Makaalât*'ta Tebrizli Ebû Bekr-i Sele-bâf'ın (Sepetçi Ebû Bekir'in) müridi olduğunu, fakat şeyhinin, kendisini gereken durağa vardıramadığını, bu yüzden şeyh aramak üzere yola düştüğünü (Konya nüshası, s. 81), şeyh olarak nihayet Mevlânâ'yı bulduğunu bildirir; "*Bugün dalgıç Mevlânâ'dır; benim tacirim de. Tanrı bereketini dâim etsin, Mevlânâ Şemseddin; incilerse sözlerimiz*" diyen Mevlânâ, onun denizine daldığını, fakat elde ettiği incilerden faydalananın Şemseddin

olduğunu açıklar (aynı, s. 87, satır 12-13). Mevlânâ'nın "*Şemseddin ehil bir zat. Fakih, hilaf ve usûl bilgilerini biliyor; usûl kuvvetiyle felsefecilerin derilerini yüzüyor; fakat benim yanıma geldikçe şaşırıyor da ben diyor, senin sözünden, başımı da kaybediyorum, ayağımı da*" sözleri, Şems'le Mevlânâ arasındaki tefeyyüzün iki taraflı olduğunu, fakat Şems'in Mevlânâ'ya uyduğunu açıkça gösterir (s. 8, satır 24-26).

Her şeyden önce şunun bilinmesi gerektir ki Şems'le Mevlânâ'nın yolu, klasik anlamda şeyhlik, müritlik değildir. Mevlânâ, yıkanmış, silinip arınmış, yağı konmuş, fitili düzeltilmiş bir Tanrı çerağıydı; fakat bunu uyandırmak gerekti; Mevlânâ'nın ilimden irfana, zühdden aşka geçmesi için bir şuleye ihtiyacı vardı; işte bu vazifeyi Şems gördü; o çerağ, zahirî bir alev dokunmaksızın uyandı; her yanı parlattı; artık ne yağı tükenecektir, ne parıltısı sönecek; nur üstüne nurdur o; istidadı olan, istidadınca onunla ışıklanacak, yolunu görecektir (Kur'an, XXIV. 35); güneş de, âlem de o ışığa pervane kesilmiştir; o pervanelerden biri de Şems'tir.

Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*'de, Mevlânâ ile Şems'i, Mûsa Peygamber'le Hızır'a benzetmekte, bu kıssayı anlattıktan sonra Mevlânâ olgundu; Cüneyd'den, Ebû Saîd Ebû'l-Kayri'dan üstündü, hattâ müritleri bile Bâyezîd'ten ileriydi: fakat gene de Tanrı'nın gizli erlerini aramaktaydı demekte ve sözüne şöyle devam etmektedir:

"*Şems'in yüzünü görünce aydın gün gibi sırlar, ona açıldı; görülmemiş şeyleri gördü, kimsenin duymadıklarını duydu. Ona gönül verdi, elden çıktı. Yanında yücelikle aşağılık bir oldu. Şems'i evine çağırıp padişahım dedi, şu dervişi dinle. Evim sana lâyık değil ama sana sadakatle gönül vermişim. Kulun nesi varsa, eline ne geçerse efendisinindir. Bundan böyle ev, senin.*" (s. 42).

Şems'in hayatına ait bilgileri, pek dağınık bir halde menkıbe kitaplarında ve doğru olarak da *Makaalât*'ta buluyoruz. Şems, bir aralık herhalde tahsil devresinde, Mevlânâ'yı

Şam'da görüyor. Eflâkî, Mevlânâ'nın elini öptüğünü, ona, "*Ey mânalar âleminin sarrafı, beni bul, beni anla*" deyip kalabalığa karıştığını söylüyor (b. 22). Bağdat'ta Evhadeddin-i Kirmânî'yi gören, bir sorusuna, "Ay'ı leğende seyrediyorum", yâni güzellerde mutlak güzelliği, o güzelliğin tecellisini görüyorum diyen Evhadeddin'e, "ensende çıban yoksa kafanı kaldır da göğe bak" diyerek onu kınadığını gene Eflâkî naklediyor (155 b, 156 a, 159 a). Şam'da İbni Arabî ile görüşen ve onun bir sözüne şiddetle itiraz eden Şems, Şeyh-i Ekber denen bu sûfînin mütabaatta bulunmadığını, yâni şeriata uymadığını söyleyip kınamakta, böyle olmakla beraber ondan da faydalar elde ettiğini söyledikten sonra Mevlânâ'ya, ama sizden elde ettiğim faydalara hiç benzemez; inci nerde, çakıl taşları nerde; aralarında ne kadar fark var demektedir (*Makaalât*, Fatih nüshası, 35a, 36b; İst. Üniv. Farsça yaz. 679; 104 a; Eflâkî, 169 b -170 a).

Mevlânâ'nın, *Mesnevî*'de, "*Din şeyhi, âlemler Rabbinin mânalar denizi, mâna Allah'tır dedi*" beytindeki "Din şeyhi"nin de, bu sözü İbn-Arabî'ye Şems'in söylediğini *Makaalât*'tan öğrenerek Şems olduğunu anlıyoruz (Konya nüshası, s. 15, satır 24-26; Fatih nüshasında kime söylendiği belirtilmeksizin, 112 b). Sultanü'l-Ulemâ ve Seyyid Burhaneddin gibi Şems'in de felsefeyi ve bu münasebetle de Fahreddin-i Râzî'yi şiddetle kınadığını biliyoruz (Fatih, 31 b; İst. Üniv. 104 a; Eflâkî, 169 b-170 a). Hattâ o, Hayyam'ı bile, bu yüzden tereddütte kalmış saymakta (Fatih, 35 b; İst. Üniv. 110 a). Hasılı Şems, zamanın bütün bilgilerini elde etmiş, fakat bu bilgiyi görüş ve oluş haline getirmek için vardığı durağın son durak olmadığını anlamış, varlıktan tam yokluğa ulaşmak için yollara düşmüş, diyar diyar gezmeye koyulmuş bir erdi. Onca ilim de gerideydi, tasavvuf da; ikisi de bir vasıtaydı ancak. Bir sohbet arkadaşı, bir vahdet eri, kendisini teselli edecek, dilinden, halinden anlayacak bir dost arıyordu. İlimden irfana geçmiş, tasavvufu yeter bulmamış, sûfileri, şeyhleri

görmüş, sınamış, çoğunu tartıya vurmuş, hepsinden de vazgeçmiş bir melâmet eriydi o. Kalenderîleri övdüğüne, bugün Konya müzesinde duran külahının, Kalenderî külahına benzediğine, Mevlânâ'nın da Kalenderîlere büyük bir önem verdiğine göre Kalenderîlikle de ilgisi vardı (*Mevlânâ Celâleddin*, s. 61-63).

Geze dura, kona göçe Konya'ya gelmişti Şems. *Makaalât*'da onun gelişini, geliş tarihini, şüphe yok ki Mevlânâ'nın yazdırmasıyla şu satırlarda tespit edilmiş görüyoruz:

"*Tanrı bereketini dâim etsin, Tebrizli Şemseddin'in gelişi altı yüz kırk iki Cumazelâhıra'sının yirmi altıncı cumartesu sabahıdır.*" (26 Kasım 1244 s. 114, satır, 12-13; Fatih, 122 b). Eflâkî de bu tarihi aynı kitaptan alıyor (156 b). Önceden de arz ettiğimiz gibi Mevlânâ bir şiirinde Şems'le altmış iki yaşındayken buluştuğunu açıklamış, bir başka şiirinde, altmışından sonra yeniden gençleştiğini, bir diğer şiirindeyse, pîrin kendisini yeni baştan genç bir hale getirdiğini, artık hem genç, hem de ihtiyar olduğunu bildirmiştir. Altmış iki sayısı, "yüz kere söyledim, kırk yıldır bu böyledir" gibi uzun bir müddeti anlatmak için söylenir bir söz değildir, ikinci şiirdeki altmışı anması, vezin yüzündendir. Şems'in yaşına gelince:

"*Pir bizi yeni baştan gençleştirdi; hasılı hem gencim ben, hem ihtiyar*" beytindeki "pîr", Şems'tir ve bu sözde, Şems'in hem manevî olgunluk bakımından pîr, hem de yaş bakımından ihtiyar olduğu anlaşılır. Ayrıca 1237'de vefat eden Evhadeddin-i Kirmânî ile Bağdat'ta görüşüp onunla tartışan, meşrebi yüzünden onu kınayan, 1241'de Şam'da ölen İbn-i Arabî'nin meclislerinde bulunan, hattâ onu ilzam eden, 1210'da ölen Fahreddin-i Râzî'den, onun Yunan felsefesi üzerine kurulmuş fikirlerinden söz edip onu, felsefeyi ve filozofları yeren, 1191'de Halep'te öldürülen Şihâbeddin Sühreverdî-i Maktûl'den söz eden, zamanın bütün bilgilerini bilen, uzun müddet, birçok yerleri gezip dolaşan, sûfîlerle, bilginlerle tanışıp onlarla tartışan, onları tenkit eden bir

zatın, Mevlânâ'dan daha da ihtiyar olması, hiç olmazsa aynı yaşlarda bulunması gerekir.

Burada, istemeden bir meseleden de söz etmek zorunda kalıyoruz, okuyucularımızdan özür dileriz.

Şark-İslâm edebiyatında sevgili; boyuyla, bosuyla, ay gibi, yahut güneşi bile karartan aydın, parlak yüzüyle, yüzündeki beniyle, küfre benzer, yüzünü örten dalga dalga saçlarıyla, ipincecik, görülmez derecedeki beliyle, hep aynı klişeleşmiş mecazlarla övülür. Ayrılığından şikâyet, vuslatını dilemek, işvesini, cilvesini anlatış, hep aynı tarzdadır. Vuslatı bir şaraptır ki şâir bununla mahmurdur, yanmış yakılmıştır, kül olmuştur. Kadından söz edilmesi ayıp olduğundan bu sevgili, kadın bile olsa erkekleştirilir; hattâ çok defa bu sevgili muhayyeldir, böyle bir yaratık yoktur, şâir bunu muhayyilesinde düzmüş, koşmuştur. Şâir, padişahı, veziri, şeyhülislâmı överken de, sûfî şâir mürşidine bir övgü yazarken de aynı tarzı ihtiyâr eder; klişeci bir edebiyat olan, hattâ mecazları tespit edilip hakkında kitaplar yazılmış olan bu edebiyatta üstünlük, sanat, kudret, ancak bu mazmunları, devre, kabiliyete, yaratıcılığa göre tasarruf ederek yenileştirmekle olur. İbn-i Fâriz de sevgiliden ve şaraptan söz eder; Senâî de, Nizâmî de sarhoştur, mahmurdur, Attâr da. Arap edebiyatında, sözgelimi, muhayyel bir kadın, bir Selmâ vardır, İran edebiyatında ve onu örnek edinen Türk dîvân edebiyatındaysa adsız bir erkek vardır. Ama İran ve Türk dîvân edebiyatında, gerçekten bir gence gönül veren, gerçekten sapık zevke düşen yok mudur? Elbette vardır; fakat bunlar pek azdır ve besbellidir; onlar, şehr-engizler bile yazmışlardır; fakat bunu teşmil etmek, cehlini izhar etmektir. Bu edebiyattan, bu edebiyatın kurallarından nasibesi olmayan, bilgiden behresi bulunmayan biri, bir gün çıkıp tarihi tahrif ederek bir roman yazarken, Mevlânâ'nın "Şems" mahlasını kullanmasını, vuslattan, firkatten söz etmesini anlamadığını da anlamaz, işi başka yana döker, isnatlara kalkışırsa, bunu da bü-

yük bir iş yaptığını sanarak yapar, kendi gibileri saptırmaya girişirse, bu fikri güdene ve ona uyanlara ancak ve ancak acınır, gülünmez bile.

Şarap da, dediğimiz gibi, öyledir. Klasik İslâmî edebiyatta şarap, feyzdir, neşedir, manevî zevktir ve şâirin, hele sûfî ise meyhanesi âlemdir, peymanesi gönül. Kadehi de incelir onun, erir sonunda, şarap olur; şarabı donar, kadeh kesilir; İbn-i Abbâd'ın dediği gibi sanki kadeh vardır da şarap yoktur; yahut şarap buz kesmiştir de kadeh olmuştur. Bu, maddeyle mânadır. Sâkîsi mürşittir bu şarabın, vahdet neşesini sunan olgun erdir; pîr-i muganı, fânî varlığı aşk ateşiyle yakıp yandıran, kavurup yok eden ilâhî kudrettir o meclisin. O şarap gözle görülmez; o meyhanenin alanı gök kubbe altına sığmaz. Mevlânâ'nın "*görklü nazarı gönlümüz aynasıdır*" diyen Yunus'un deyimiyle (*Risâletü'n Nushiyye ve Dîvân*; Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayını, 1, İstanbul, 1965, s. 161; Beyit 1.) o meclis bekrilerinin her biri "*Şah-ı Edhem gibidir*"; her birinin, "*her köşede Belh şehrince yüz bin viranesi*" vardır (aynı, s. 203, şiir XCVIII, sonradan Beyit 2.), o virane dünya değildir, kâinat kadar değil; genişliği ölçülemez. O mecliste mest olanlar âlemi bir zerre görürler; o şarap kudret eliyle sunulur. Ama o şaraptan içip esrimeyene nasıl anlatmalı bunu? İmkân mı var buna?

Sevgiliyi etten, kemikten ibaret gören kişinin mânadan ne haberi olabilir ki? Mistik bir uyuşukluk mu diyecekler, öyle mi diyorlar? Böyle anlayan, böyle anlar elbet; çünkü madde yaşayışında uyuşmuştur o. Oysaki bu erler, o sevgiliye gönül vermişlerdir, o şarapla sarhoş olmuşlardır da arslan avlanmaya girişmişlerdir. Anlayışsızların dediği gibi sapık zevkin tekkesi kurulmamıştır; insanlık mabedinin temeli atılmıştır. Onlar benliklerini topluma vermişler, kendilerini feda etmişlerdir. Günlerini görmüşlerdir, yarını hazırlamaya koyulmuşlardır. Birlik âleminde, hem de zorla değil, sevgiyle hazırlamaya girişmişlerdir bunu. Kötüyü hoşgörüyle iyileştirerek, zulmün

kolunu adaletle büküp ıhlatarak, gücünü yok ederek insan birliğini sağlamaya, bu çabaya vermişlerdir kendilerini.

Bütün bunları anlamayanlar, mânayı inkâr edip maddeye, yalnız maddeye tapanlar, hele hele bilgiden nasibi olmayanlar, dünü inkâr ederek yaratış âleminde bir zerre yaratamayıp aciz içinde kıvrananlar kınarlar bu erleri. Zamanında da, fakat bu kadar yobazca değil, kınanmıştır Mevlânâ; çünkü o zaman yaşayanlardan, arpa boyu bile ileriye gidemeyenler, hattâ gerileyenler vardır hâlâ. Kendisinden bile haberi olmayan, çevresini bile göremeyen, elbette biraz Yunan, biraz İran, başka ne var Mevlânâ'da der. Bilmez ki her medeniyet, eski medeniyetlerin kalıntıları üstünde yükselir; bilmez ki dünü bilmeyen gününü bilemez, yarınını göremez. Onun önündeki, bir aynadır; o aynada kendisini, bilgisizliğini görür ancak.

Mevlânâ'nın meşrebini iyice belirten şu satırları da yazalım:

Bir gün, Evhadeddin güzelleri severdi, fakat kötülükte bulunmazdı diyenlere Mevlânâ, keşke bulunsaydı da bu işten geçseydi diyerek ihtibas haletinin neler doğuracağını bir psikolog kudretiyle anlatmıştı (Eflâkî, 112 b, *Nefahât* tercemesi, s. 661). Bir kere de "*Şeyh Evhadüddin, âlemde kötü bir miras bıraktı; kendi günahı da, o işe düşenlerin günahları da onun boynuna" buyurmuştu* (Eflâkî, 110 b. Bu bahis için *Mevlânâ Celâleddin*'e bakınız; s. 203-211).

Biraz önce bu bilgisiz kınayışları karalayanlar hakkında, acırım bunlara demiştim; parmaklarının uçlarına basıp göğe erişmek isteyen gözsüz sürüngenlerdir bunlar; acımaya da değmez.

Şems - Mevlânâ, Şems'in Konya'dan Gidişi

Şems'le buluşuncaya dek vaazlar veren, ders okutan, zahitçe bir ömür süren Mevlânâ, Şems gelince vaazı terk etmiş,

dersi boşlamış, onunla görüşüp konuşanlardan kendisinden feyz alanlardan kesilmiş, semâ'a düşmüştü. Bu durum Mevlânâ'ya bağlı olanların kınamalarına, Şems'e düşman olmalarına, aleyhinde bulunmalarına sebep olmaya başladı. Bu kıskançlık, bu düşmanlık gittikçe artıyordu. Şems, bir müddet bunlara karşı durabildi; fakat günün birinde de kayboluverdi. Mevlânâ, Şems'in Konya'dan gidişini, Çelebi Husâmeddin'e şöyle yazdırmıştır:

"*Aziz ulu, hayra davetçi, rûhların özü, özeti, kandil konan yerin, sırçanın, kandilin sırrı* (XXIV. sûrenin 35. âyetinden), *önce gelenlerle sonradan gelenlerin içinde Tanrı nuru, Allah ömrünü uzun etsin, hayırlısıyla bizi kavuştursun, altı yüz kırk üç yılı Şevval'inin yirmi birinci Perşembe günü gitti.*" (Eflâkî, 159 a).

Bu kayda göre Şems, bu ilk gelişinde, Konya'da on beş ay, yirmi beş gün oturmuştur. Gidişi, miladî hesaba göre 1246 Şubat'ının 22. gününe rastlamaktadır.

Tekrar Konya'ya Gelişi ve Şahâdeti

Şems gidince Mevlânâ'nın eski hayatına döneceğini umanlar aldandılar. *İbtidâ-Nâme*'ye göre Mevlânâ, Şems'in gidişine sebep olanlardan büsbütün kesilmişti; onların yüzlerine bile bakmıyordu. Onlar da yaptıklarına pişman olmuşlardı; tövbe ettiler; yalvarıp yakardılar Mevlânâ'ya; Allah'ın rahmeti tecelli etti, Mevlânâ suçlarını bağışladı. Bir zaman sonra da Mevlânâ'ya Şam'dan bir mektup geldi; Şems Şam' daydı. Eflâkî'de Mevlânâ'nın Şems'e gönderdiği dört manzum mektup var (176 a-177 b); *Sipeh-sâlâr*'a göre bunların biri Sultan Veled'le gönderilmiş (s. 173-174). Mevlânâ'nın emriyle Sultan Veled yirmi kişiyle Şems'i Konya'ya davet için Şam'a gitti; Şems'i Şam'da, yahut *Makaalât*'a göre Halep'te buldu. Şems Konya'ya dönmeyi kabul etti. Kafile yola düştü. Sultan Veled bu uzun yolu yaya yürüdü. Şems'in, onun

da ata binmesi ricasına karşılık, hem padişah ata binsin, hem kul; bu olacak şey değil diyordu. Konya'ya yaklaştıkları zaman Sultan Veled, Mevlânâ'ya bir müjdeci yolladı. Mevlânâ, onunla beraber Şems'i karşılamaya çıktı. Dervişler, beyler, ahîler, fütüvvet ehli, Mevlânâ'yı sevenler hep beraber Şems'i karşılamaya gidiyorlardı. Şems, 645 Muharrem'inin ilk günü (8 Mayıs 1247) tekrar Konya'ya geldi.

Bir müddet hava, pek berrak, pek güzel geçti. Mevlânâ'yı sevenler semâ' meclisleri tertipliyorlardı; zaman neşeyle, zevkle geçiyordu. Fakat uzun sürmedi bu devir. Şems, Mevlânâ'nın kendisine evlât edindiği Kimya adlı kızı almıştı. Evlenmelerinden az bir müddet sonra vefat eden bu kızı Şems pek seviyordu. Mevsim kıştı. Mevlânâ'nın ne evi vardı, ne tekkesi. Oturduğu medresenin ocaklı sofrası yeni evlilere ayrılmıştı. Mevlânâ'nın öbür oğlu Alâeddin, babasını görmek için geldiği zamanlar, ihtimal inadına oradan geçiyordu. Şems, Alâeddin'e, gözümün nuru demişti, zahir, bâtın edepleriyle edeplenmişsin ama bundan böyle bu eve hesaplı gelmen gerek. *Makaalât*'ta "*Şems'in gördün mü, Alâeddin'i nasıl tehdit ettim; perde ardından, cübben hücrede dedim. Bezirgâna söyleyeyim de getirsin dedi. Hayır dedim, olamaz. Ben ona da hücreye gelip zihnimi karıştırmamasını tembih ettim, buraya gelmekten men ettim onu. Ben orasını yalnız kalmam için seçtim*" sözlerini okuyoruz (Fatih, c. II, s. 53 a-b). Şems'in aleyhinde bulunanlar bunu büyük bir mesele yaptılar. Bu ne cüret diyorlardı, yabancı biri kalkıp gelsin de, ev sahibinin gözünün nurunu kendi evine sokmasın. Gene iş çığırından çıkmıştı. Ne bilelim, belki de Alâeddin'in Kimya'ya karşı bir gönül zaafı vardı. Her ne hal ise, ancak Şems'e karşı olanlara bu sefer Mevlânâ'nın ortanca oğlu da katılmıştı.

Şems, Sultan Veled'e, bu sefer demişti, öylesine kaybolacağım ki, hiç kimse izimin tozunu bulamayacak. 645 yılı Şaban ayının beşinci Perşembe günüydü (5 Aralık 1247);

Mevlânâ, Şems'i görmeye gitmişti; odasına girince kimseyi bulamamış, Sultan Veled'in yattığı yere gidip Bahâeddin, ne uyuyorsun? Kalk, şeyhini ara; gene can burnumuz, onun lâtif kokusundan mahrum diye bağırmıştı (*Sipeh-sâlâr*, s. 178-179).

Şems'in akıbeti hakkında Eflâkî'de iki rivayet var: Birinci rivayete göre Şems, Mevlânâ ile otururken dışarıdan onu çağırıyorlar. Şems, Mevlânâ'ya, beni ölüme çağırıyorlar diyor. Mevlânâ, "Yaratış da onun, buyruk da, kutlu olsun âlemlerin Rabbi" âyetini okuyor (Sûre VII. 54). Şems çıkınca pusudaki yedi kişi, Şems'e saldırıp kılıç üşürüyorlar. Şems bir nara atınca yedisi de kendinden geçiyor. Kendilerine gelince ortada birkaç damla kan görüyorlar; Şems'se sırrolmuş (171 b-172 a). İkinci rivayet, Sultan Veled'in zevcesi Salâhaddin-i Zer-kûb'un kızı, Mevlânâ'nın torunu ve Sultan Veled'in oğlu Ulu Arif Çelebi'nin annesi Fâtıma Hatun'dan naklediliyor. Bu rivayete göre Şems şehit edilmiş, cesedi bir kuyuya atılmıştır. Sultan Veled, rüyasında Şems'i görüyor; Şems atıldığı kuyuyu ona söylüyor. Sultan Veled gidip kuyudan cesedi çıkartıyor, Mevlânâ'nın medresesinde, medreseyi yaptıran Bedreddin Gevhertaş'ın yanına defnediyor (175 b-176 a).

Biraz menkıbeleşmiş olmakla beraber ikinci rivayeti kabul etmek zorundayız. Konya'da Şems'in yattığı zîr-i zeminde, yâni Selçukluların âdetince, asıl türbeden merdivenle inilen ve türbenin altında bulunan taş odada, sol yanda duvara bitişik ve alçıyla sıvanmış bir taş sanduka var; sandukanın önünde de o devirden kalma, üstü kapalı, geniş bir kuyu mevcut. Yukarıdaki asıl türbe kısmındaki büyük tahta sanduka bu kuyunun üstünde.

Bedreddin Gevhertaş'a gelince: Bu zat, II. İzzeddin Keykavus'un İstanbul'a kaçışından sonra Konya'ya yürüyen taraftarlarıyla bir olduğundan Muineddin Pervane tarafından Moğol kumandanına gönderilenler arasındadır ve gönderilenlerin hepsi de öldürülmüştür. İzzeddin'in İstanbul'a kaçışı 1261'dedir. Şu halde Bedreddin bu tarihte, yahut bu tarihten biraz sonra öldürülmüştür ki, bu tarihle Şems'in şahâdeti arasında on dört yıl vardır; yâni Bedreddin, Şems'ten on dört yıl önce şehit edilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Müsteşarı ve Konya Müzesi eski müdürü sayın Mehmed Önder, Şems'in zîr-i zemindeki merkadini ve önündeki kuyuyu bulmuş, gene o civarda bir minarenin tamirinde Bedreddin Gevhertaş medresesine ait kitabeli bir taşın kullanıldığını da tespit etmiştir. Buna nazaran Şems, herhalde medreseye değil, medresenin ve Bedreddin'in yattığı yerin civarına defnedilmiştir.

İbtidâ-Nâme'de Şems'in şahâdetinden söz edilmiyor; *Sipeh-sâlâr*'da, yukarıda söylediğimiz gibi yalnız kaybolduğu anlatılıyor. Mevlânâ, Şems'in şahâdetinden sonra iki kere Şam'a gitmiş, Şems'i aramıştır. Bunlardan anlaşılıyor ki Şems'in akıbeti Mevlânâ'ya duyurulmamıştır. Mevlânâ, bunu sezinlemekle beraber gene de onun hayatta olduğunu ummuş, onu aramıştır. Fakat, "*Kim dedi ki aşkı coşturup meydana çıkaran rûh öldü; Cibril-i Emin keskin kılıçla can verdi? Şeytan gibi savaşla, inatla geberen, Tebrizli Şems öldü zannetti*" ve "*Kim dedi ki o ebedî diri öldü, kim dedi ümit güneşi söndü? Güneşe düşman olan dama çıktı, iki gözünü yumdu da güneş battı dedi*" rubaileri, hele ona yazdığı mersiyeler, hele "*Ey Tebrizli Şems, bir Yusuf gibi kuyuya gittin ey abıhayat; ipten de gizlendin artık*" beytini de ihtiva eden mersiyesi, *Mesnevî*'de, Çelebi Husâmeddin'e "*Fitneyi, kargaşalığı kan dökücülüğü araştırma; Tebrizli Şems'ten, bundan daha fazla bahsetme*" demesi gösteriyor ki Mevlânâ, sonradan bu akıbeti duymuş, evvelce şüphedeyken sonra inanmış, fakat bundan söz edilmesini istememiş, o yüzden çağdaşları, bu şahâdetten söz etmemişler, fakat sonradan Eflâkî, bu rivayeti kaydetmiştir (*Mevlânâ Celâleddin*, s. 90-93).

Alâeddin Çelebi'nin ölümü, 660 Şevval'inin sonlarında (1262), yâni Şems'in şahâdetinden on beş yıl sonradır. Eflâkî'ye göre Mevlânâ onun cenazesinde bulunmamış, namazını kılmamıştır. Mevlânâ, Alâeddin Çelebi'ye yazdığı bir mektupta, artık şehre, çoluğunun çocuğunun yanına gelmesini, dedikoduların da bu sûretle bitmesini, iki mektupta da kötülükten çekinmesini, hevâ ve hevesine uymamasını kötülükten tövbe etmesini, ailesinin başından ayrılmamasını tavsiye etmektedir. Bir başka mektup da, onun ölümünden sonra mirasına aittir (*Mektuplar*, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 1963, Açıklama; s. 220 - 221. Alâeddin'in hal tercemesine ait olan bu sahifelerde mektupların numaraları da kayıtlıdır). Gene Eflâkî, Alâeddin'in ölümünden bir müddet sonra Mevlânâ'nın, bir gün babasının kabrini ziyaretten sonra, onun yanında yatan Alâeddin'in merkadi başında da bir müddet durup yanında bulunan Melikü'l-Üdebâ Fahreddin-i Muallim'den divit ve kalem istediğini, oğlunun kireçle sıvanmış kabrinin üstüne "*Senden yalnız ihsan sahibi kerem umarsa mücrim kime dayansın, kime sığınsın*" meâlinde Arapça ve "*Ey kerem sahibi, sen de iyiden, iyilikte bulunandan başkasını kabul etmezsen kötülük eden kime yanıp yakılsın, nereye başvursun, ağlayıp inlesin*" meâlinde Farsça birer beyit yazdığını, "Mâna, âleminde Mevlânâ Şemseddin'i gördüm; Alâeddin'le barıştı" dediğini rivayet ediyor. Baba kalbi, hem de Mevlânâ gibi rahmetin timsali olan bir babanın kalbi, elbette oğlunu bağışlayacaktı. Fakat Alâeddin'in hareketi de unutulmadı; yıllardan sonra Ulu Arif Çelebi, Alâeddin soyundan birine bunu ihtar etmek zorunda kaldı (Eflâkî, 229 b).

Mevlânâ'nın Sükûn ve Verim Devresi

Mevlânâ, Şems geldikten sonra, kendisine uyanlara Şems'ten feyz almalarını söylemiş, onu kendisine halife edinmişti. Şems, Mevlânâ'dan aldığım feyz bana ve üç kişiye yeter demiş, bunlar kimlerdir sorusuna da, Mevlânâ Bahâeddin, Mevlânâ Salâhaddin, Mevlânâ Husâmeddin deyip adlarını açıklamıştı. Bahâeddin, Mevlânâ'nın oğlu Bahâeddin Muhammed Veled'di; Husâmeddin, *Mesnevî* gibi muhalled bir eseri Şark-İslâm edebiyatına kazandıran, Mevlânâ'ya bu eseri yazdıran Çelebi Husâmeddin'di. Salâhaddin de Şems'in şahâdetinden sonra Mevlânâ'nın halifeliğine nail olan ve Zer-kûb, yâni kuyumcu diye anılan ve Konya köylerinden Kâmil adlı köyde doğan Yağıbasan oğludur.

Salâhaddin Ferîdûn'un köyü, göl kıyısında bulunduğundan bu aile balıkçılıkla geçinirdi. Salâhaddin belki de babasının vefatından sonra Konya'ya yerleşmiş, kuyumculuğu öğrenmiş, Mevlânâ'nın babası Sultanü'l-Ulemâ'nın halifesi Seyyid Burhaneddin'e intisap etmiş, ondan hilâfet de almıştı. Şeyhinin Kayseri'ye göçüşünden sonra köyüne dönmüş, evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuştu. Bir cuma günü Konya'ya gelmişti. Mevlânâ'nın vaazını dinleyen Salâhaddin, şeyhinin kemâlini onda görmüş, vaaz kürsüsünün önüne koşup ayaklarına kapanmış, ona teslim olmuş, gene Konya'da

yerleşmiş, bir dükkân açmış, bir de bağ evi almıştı. Bu, Seyyid Burhaneddin'in vefatından, yâni 639'dan (1241-1242) sonra ve Şems'in Konya'ya gelişinden öncedir. Şems geldikten sonra Mevlânâ, Şems'le onun evinde kalmıştı.

Sultan Veled, Şems'in şahâdetinden sonra Mevlânâ'nın Şems'in mazhariyetini Salâhaddin'de gördüğünü, kendisine uyanlara onu şeyh ve mukteda tanımalarını buyurduğunu bildiriyor ve kendisine de ona uymasını, Salâhaddin'in mazhariyet bakımından Şems'in ta kendisi olduğunu söylediğini anlatıyor (*İbtidâ-Nâme*; s. 63-70).

Mevlânâ, gene vaaz etmiyordu; gene Şems'ten önceki Mevlânâ değildi; bu sefer de Salâhaddin'i ortaya atmıştı; gene onlarla meşgul değildi. Az bir zaman sonra dedikodu gene ağızdan kulağa yayılmaya başlamıştı; fısıltılar gene homurdanmaya dönmüştü. Bu sefer de Şems diyorlardı bir nurdu, buysa bir kıvılcım. Onun anlayışı, bilgisi vardı, nazikti. Buysa, Konyalı hemşerimiz; hepimiz de tanırız onu. Ne yazısı vardır, ne okuması, ne de iki çift sözü bir araya getirebilir. Fâtiha'yı bile düzgün okuyamaz; ne münasebetle bizden üst oluyor; Mevlânâ gibi yüce bir er ne diye buna kapılıyor? (aynı, s. 71) *Fihi mâ fih*'te Mevlânâ da İbni Câvûş adlı birisinin Salâhaddin aleyhinde bulunuşunu anlatır (Tercememiz; s. 81-82). Evet, iş bu hale gelmişti gene. Gelmişti ama, ilimle irfanı fark edemeyen bu kalabalığa karşı Salâhaddin bir kaya gibi durmadaydı. Pek temkinli bir erdi Salâhaddin; pek irâdeliydi; aleyhinde bulunanlara aldırış bile etmiyordu. Gerçekten de ümmiydi kuyumcu. Fakat onu kınayanlar, "*Ümmî ile âmîyi, Levh-i Mahfuz'la Levh-i Hâfız'ı ayırt edemeyenlerdi.*" (Eflâkî, 177 a). O, Sultanü'l-Ulemâ'yı görmüş, Seyyid Burhaneddin'e kavuşmuş, Şems'in sohbetlerinde bulunmuş, disiplinli bir öğrenim görmediği halde münteşir bir terbiyeyle olgunlaşmıştı. Ondaki olgunluğu Mevlânâ görmüş, onu, "*Şeyhlerin şeyhi, şeyhlerin ulusu, sultanı, yeryüzündeki Tanrı velîsi, vaktin Bâyezîd'i, zamanın kutbu, devrin Cüneyd'i,*

Hızır kademli, Mesîh nefesli, insanlar arasında Tanrı nuru, Seyyid Burhaneddin'in can ve gönül oğlu, onun tek halifesi, abdalın padişahı, ariflerin rûhu, kalplerin emini, gerçekler ışığının doğuşu, Tanrı nurlarıyla kuvvetlenmiş, rabbânî ışıklarla kudretlenmiş, irfan güneşinin parlayışıyla yücelmiş, Tanrı'ya ait özelliklerin parıltılarıyla bezenmiş er, gönlün ve gönül ehlinin sahibi, iki âlemin kutbu, Hak ve dinin salâhı" diye övüyordu (*Mektuplar*, tercememiz, mektup. XVII, s. 46-47; XLV, s. 98; LXXXIII, s. 125; CL, s. 218).

Bir zaman sonra aleyhte bulunanlar, sözlerinin, hareketlerinin bir sonuç vermeyeceğini, Mevlânâ'nın sohbetlerinden büsbütün mahrum kaldıklarını ve kalacaklarını anlamışlar, Salâhaddin'le Mevlânâ'ya başvurup pişmanlıklarını bildirmişler, bağışlanmışlardı (*İbtidâ-Nâme*, s. 85-87). Gene semâ' meclisleri düzenlenmeye, zevk ve sohbet âlemleri canlanmaya başlamıştı. Mevlânâ, Salâhaddin'in kızı Fâtıma Hatun'u, oğlu Sultan Veled'e almış, böylece can ve gönül yakınlığını kan ve soy yakınlığıyla da bağdaştırmıştı. Düğün günü semâ' ediyor, "*Toyumuz, düğünümüz kutlu olsun dünyaya. Tanrı, toyu, düğünü bir kumaş gibi tam bizim boyumuza göre ölçtü, biçti*" matlalı gazeli okuyordu (*Dîvân-ı Kebîr* tercememiz, bu ciltte ilk bahir; XXI. gazel). Mevlânâ, Sultan Veled'e Fâtıma Hatun'un hatırını hoş tutması, bundan böyle her günü düğün günü, her geceyi gerdek gecesi sayması için bir de mektup yazmıştı (*Mektuplar*, VI, s. 13-15). Fâtıma Hatun'a hitap eden bir başka mektupta da Salâhaddin dolayısıyla, ona ne kadar saygı ve sevgi beslediği anlaşılmaktadır (LVI mektup, s. 85-86).

Mevlânâ, Şems'in şahâdetinden sonra, Salâhaddin'le on yıldan fazla bir müddet hemdem olmuştu. Şems'ten sonraki Şam seferlerini müteakip Salâhaddin'in temkinli şahsiyeti, Mevlânâ'yı da temkine yöneltmişti. Seyyid Burhaneddin'den hilâfete nail olan, Şems'ten feyz alan Salâhaddin epeyce yaşlıydı. 656 yılı sonlarına doğru hastalandı. Mevlânâ, XXVIII.

mektubunda, Salâhaddin'in hastalığının uzunca bir zaman sürdüğünü bildirir (s. 46); belki de bu hastalık onun son hastalığıdır. *Menâkibü'l-Ârifîn*, Mevlânâ'nın Salâhaddin'in son hastalığında ona gönderdiği bir mektubu da aynen alıyor (*Mektuplar*; CL, s. 218-219). Salâhaddin günden güne eriyip solmadaydı. Kendisini dolaşanlara, beni demişti, davullar, kudümler, tefler çalarak, neşeyle, sevinçle ellerinizi çırparak, semâ' ederek mezara götürün (*İbtidâ-Nâme*, s. 108-112).

657 yılı Muharrem'inin ilk günü (29 Aralık 1258) bu yokluk yurdundan göçtü. Mevlânâ sohbet arkadaşının, sevgili dostunun vasiyetini yerine getirdi. Cenazenin önünde bölük bölük davul, kudüm, tef çalanlar, güzel seslerle besteler okuyanlar, terennüm edenler gidiyor, Mevlânâ baş açık semâ' ediyor, naralar atıyordu. Cenaze mezarlığa götürüldü; Salâhaddin, Mevlânâ'nın babası Sultanü'l-Ulemâ'nın sol yanına defnedildi.

O gece garipler gecesi (Şâm-ı gariban) değil, gerdek gecesiydi (Şeb-i arûs) Mevlânâ'ya göre; dost dostuna kavuşmuştu; gözden yiten, gönül âlemine doğmuştu. Mevlânâ, sevgili dostuna, "*Ey ayrılığıyla göklerin de, yerlerin de ağladığı sevgili, gönül kanlar içinde kalmış, akılla can ağlamada*" beytiyle başlayan mersiyeyi okuyordu. Bu mersiyenin sonunda Mevlânâ, Salâhaddin'e ağlamayı herkes ne bilsin diyordu; o ağlamayı, insanlara ağlamayı bilen bilir (*Dîvân-ı Kebîr* tercememiz; c. IV. Bahr-i Remel, CLXXX).

Mevlânâ'nın Verim Devresi

Salâhaddin'in vefatından beş yıl kadar bir zaman geçmişti ki Mevlânâ kendisini sevenlere, kendisine uyanlara, Çelebi Husâmeddin Hasan'ı mukteda tanımalarını, ona uymalarını söyledi. Husâmeddin Hasan, Hasan oğlu Muhammed'in oğluydu. Soyu 332 hicrîde (943-944) vefat eden Şeyh Huseyn b. Ali b. Yezdan-yâr'a ulaşır. Ataları, Urumiya'da

yerleşmiş, oradan Konya'ya göçmüş, orayı yurt edinmişlerdi. Babası, Konya'da fütüvvet ehli şeyhlerinin, yâni Konya ahîlerinin reisliği payesine yücelmiş olduğundan Çelebi Ahî-Türkoğlu diye anılırdı ki Mevlânâ *Mesnevî* dibacesinde bunu belirtir. Babasının vefatından sonra bu paye kendisine verilmiş, fakat o bütün adamlarıyla Mevlânâ'ya uymayı tercih etmişti. Çelebi, Şems'in yetiştirdiği üç kişiden biriydi; aynı zamanda Konya'da Ziyâeddin Vezir tekkesinde de şeyhti.

Çelebi, Şemseddin'in zamanında Mevlânâ'nın cezbesini görmüş, Salâhaddin'in niyabeti zamanındaki sükûn devresini idrak etmiş, artık onun verim devresine girdiğini anlamış, duymuştu. Mevlânâ âşıkları, Attâr'ın, Senâî'nin kitaplarını okuyorlar, ilâhî maârifi, o kitaplardan öğrenmeye çalışıyorlardı. Oysaki Mevlânâ, Senâî ve Attâr çok ulu erler ama demişti, ayrılıktan çok söz ederler; bizim sözlerimizse buluşmaya dairdir (Eflâkî, 58, b). Bir gün Mevlânâ'ya, gayretim razı olmuyor dedi; âşıkların yalnız seninle meşgul olsunlar; dîvân epeyce büyüdü; Attâr'ın, Senâî'nin kitabı gibi bir eser meydana getirsen. Mevlânâ da bunu düşünmüştü; hattâ öyle bir kitaba başlamıştı bile. Sarığının arasından bir kâğıt çıkardı kâğıtta *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beyti yazılıydı. Çelebi dedi, sen yazarsan ben söylerim. Husâmeddin buna canla başla razı oldu; *Mesnevî* yazılmaya başlandı. Mevlânâ, semâ' ederken, yolda giderken, otururken, hattâ yemek yerken, hattâ hamamda yıkanırken söylüyor, Husâmeddin yazıyordu. Bâzı geceler bu iş sabaha dek sürüyordu. Her cilt, bittikçe Çelebi okuyor, Mevlânâ düzeltmeler yapıyor; cilde dibace yazılıyor, cilt tamamlanmış oluyordu. Birinci cildin sonlarındaki hikâyede Abbasoğullarının halifeliğinden söz edildiğine ve Bağdat, Moğollar tarafından 656'da (1258) zapt edildiğine göre *Mesnevî*'nin yazılmaya başlanması bu tarihten öncedir ve belki de Salâhaddin hayattayken Çelebi, bu işi başarmış, Mevlânâ'ya *Mesnevî*'yi yazdırmaya başlamıştır. İkinci cilde, Mevlânâ'nın bu ciltte açıkladığı gibi 662 Recep'inin on

beşinci günü başlanmıştır (1264). Birinci cilt 1258'den önce bittiğine göre, aradan beş küsur yıl geçtikten sonra ikinci cildin yazılmasına girişilmiştir ki, bu müddet içine Salâhaddin'in ve Çelebi Husâmeddin'in zevcesinin vefatları girer. V. ciltte Mısır halifelerinden söz edildiğine göre *Mesnevî* 1273'ten, yâni Mevlânâ'nın ebedîlik âlemine göçmesinden az bir zaman önce bitmiştir. Mevlânâ, *Mesnevî*'nin her cildinde, Çelebi Husâmeddin'i, çok büyük bir sevgi ve saygıyla över; bu kitabın onun himmetiyle yazıldığını anar.

Mevlânâ'nın Ebedîliğe Göçüşü

Göç, evleniş, Halep'te, Şam'da tahsil, sonra pek çetin bir zahitlik ve riyazat. Sonra Şems'le buluşunca temelinden değişen bir hayat. Coşkunluk, cezbe. Semâ meclisleri, halkın kınayışına amaç oluş, Şems'in şahâdeti, gönül yarası. Şam'a iki kere umutla gidiş, yeisle dönüş. Arkasından temkin ve sükûn devresi. Çelebi Husâmeddin'le hemdem oluş, *Mesnevî*'nin yazılışı. Bu dalga dalga coşan, köpüren, durulan; genişleyen, derinleşen, insanlığı içine alan; seven, sevdiren yaşayış, Mevlânâ'nın sağlam bünyesini yıpratmıştı. Yaşı da doksanı bulmak üzereydi. Dinlenmeye, ebedî huzura muhtaçtı artık. Sevenleri, mısra'larında bulacaklardı, sözlerinde duyacaklardı onu. Son zamanları zaten hastalıkla geçiyordu. Birinin davetine, onun da bulunması için Çelebi Husâmeddin'e yazdığı bir mektupta kendisini anlatırken diyordu ki Mevlânâ: "*Şu beden bineği illetlerle dopdolu. Kimi hastadır, kimi sağ. Kimi kaplan kesilir, kimi aksak merkep. Gönül dileğince hiç mi hiç rahvan yürümez. Kimi seke seke gider, kimi düşe kalka. Kimi yürür, varır; kimi sınar, döner. Ne ölüyor, ne sağ esen oluyor.*" (*Mektuplar*, CXXX, s. 194)

Derken Mevlânâ'nın yorgun bedeni yatağa düşmüştü. Hararet Mevlânâ'yı bir türlü bırakmıyordu. Bu sıralarda Konya'da da sık sık depremler olmadaydı. Halk Mevlânâ'ya

başvurdu. O, yerin dedi, karnı acıktı; yakında yağlı bir lokma yer ve deprem durur.

Aziz dostlarından Ekmeleddin Tabip'le Gazanferî gece gündüz yanından ayrılmıyorlardı; fakat hastalık bir türlü teşhis edilemiyordu. Yanındaki su dolu kaba ellerini sokmada, yüzünü, alnını ıslatmadaydı Mevlânâ. Bir gün Sadreddin-i Konevî dolaşmaya gelmiş, biraz oturmuş, kalkarken şifalar dilemişti. Mevlânâ, nurun nura kavuşmasını istemez misiniz? Şifa sizin olsun artık, demişti; sevenle sevilenin arasında bir gömlek kaldı ve "*İç âlemde nasıl bir padişahla oturmadayım, ne bilirsin sen? Altına dönmüş sapsarı yüzüme bakma, demir gibi bir ayağım var benim*" beytiyle başlayan gazeli okumuştu; neden solacakmışım, diyordu, her parçam açılıp saçılmış; ne diye eşeğe kulluk edecekmişim? Eğerimin altında Burâk var. Ayağımı akrep sokmadı ya; ne diye Ay'dan geri kalacakmışım? Sağlam bir ipim var, ne diye şu kuyudan çıkmayacakmışım? Can güvercinlerine bir güvercinlik kurdum; uç bu yana ey can kuşu, yüzlerce sağlam burcum var benim... (*Dîvân-ı Kebîr*, c. V, Bahr-i Hezec Sâlim, LXXIII).

672 yılı Cumazelâhıra'sının dördüncü Cumartesi günü Mevlânâ biraz iyileşir gibi oldu. O gün akşama kadar gelenlerle görüştü, konuştu; fakat her sözü bir vasiyetti sanki. Akşam olmuş, karanlık çökmüştü. Sultan Veled, gecelerdir uykusuzdu; Çelebi Husâmeddin yanı başındaydı Mevlânâ'nın. Sultan Veled'e hafif bir sesle, Bahâeddin dedi, git biraz yat, ben iyiyim, Sultan Veled, gözyaşlarını zor zapt ederek yanından ayrılırken Mevlânâ, son gazelini hafif bir sesle inşâda başlamıştı:

"*Yürü, başını yastığa koy, yat; bırak beni, vazgeç şu geceleri dolaşıp duran yanmış yakılmış müptelâdan. Biz geceleri sabahlara dek sevda dalgaları arasında bocalar dururuz. Dilersen bağışla bizi, dilersen yürü, cefa et bize...*" (*Dîvân-ı Kebîr* tercememiz, c. I, Bahr-i Muzâri –Arîz–, LXXXIV) Çelebi Husâmeddin, hiç şüphe yok ki bu gazeli gözyaşıyla, gönül kanıyla yazmıştır.

Ertesi pazar günü derin bir sükût içinde geçti. Mevlânâ gene ağırlaşmıştı. Şehirliler işlerini bırakmışlar, köylüler şehre inmişlerdi. Herkes fısıltılarla konuşuyor, herkes rastladığının yüzüne bakıp bir şeyler sezinlemek istiyordu. Gözler yaşlıydı, hıçkırıklar duyuluyordu Konya'da. Gün kavuşurken Mevlânâ, kırk dört yıl önce gördüğü Konya'ya gözlerini yumdu; ebediyete doğmuştu Mevlânâ (5 Cumazelâhıra 672 Pazar, 17 Aralık 1273).

Cenaze Töreni

Dostlar o gece son hizmetlerini gördüler. Ertesi günü öğleye doğru, ferecesine sarılmış olan tabut, medreseden çıkarıldı. Halk o kadar kalabalıktı ki memurlar kılıçlarla, sopalarla halkı men etmek zorunda kalıyorlardı. Herkes bir kerecik olsun tabuta dokunmak istiyordu. Anayol adam almıyordu; Halk ara yollardan anayola çıkıp tabutu kucaklamak dileğindeydi. Hocalar, sûfîler, ahîler, fütüvvet ehli, rintler, hükümet adamları ve Hıristiyanlar, Hıristiyan papazları, Museviler ve hahamlar. Nefirler, neyler çalınıyor, mazharlar, kudümler dövülüyor, nağmeler hıçkırıklara karışıyordu. Semâ edenler, feryat edip bayılanlar, nara atıp kendinden geçenler vardı. Papazlarla hahamlar da kendi dinî neşidelerini okuyorlardı. Bir aralık Hıristiyanlarla Musevîleri men etmek isteyenler oldu. Feryat ettiler: O bizim Mesîh'imizdi, Mûsa'nın sırrını biz O'nda gördük. Güneşti o, güneş bir yeri değil bütün dünyayı aydınlatır. İnsan bir papaz, gözyaşlarını yenlerine sildi de sesi hıçkırıklarla kesilerek bağırdı:

— Mevlânâ ekmeğe benzer, ekmekten kaçan aç var mı?

Kalabalıktan yürüyemiyordu tabut; halk bırakmıyordu Mevlânâ'yı. Tabutun önünde, o zamanın âdetince, kabir başında kurban edilmek üzere yedi öküz çekiliyordu. Medreseden kuşluk çağında çıkarılan tabut, pek de uzak olmayan

musallaya akşama yakın varabildi. Tabut musallaya konunca muarrif bağırdı:

— Şeyhlerin padişahı, buyurun.

Muarrif, yâni herkesi mevkiine, şerefine göre lâyık olduğu vasıflarla övüp halka tanıtan teşrifatçı devlet memuru, Mevlânâ'nın namazını kıldırmak üzere Sadreddin'i çağırıyordu, onu halka belirtiyordu. Ekmeleddin Tabip bir nara atıp sus dedi muarrife, edebe riayet et; şeyhlerin padişahı Mevlânâ'dır ancak. Sadreddin tabutun önüne geldi, ilk tekbiri alır almaz hıçkırıklarla kendinden geçti, yere yığıldı. Kadı Sirâceddin ilerledi, namazı o kıldırdı.

Namazdan sonra tabut gene başların tacı olmuştu. Nihayet Mevlânâ, babası Sultanü'l-Ulemâ'nın ön tarafında açılan mezara indiriliyordu ki güneş son defa ışıklarıyla ayaklarını öptü Mevlânâ'nın. Güneş batarken Mevlânâ merkadine defnedildi ve sevenlerinin, insanlığın gönüllerine, ebedîliğe doğdu Mevlânâ.

Öküzler kesildi, yoksullara üleştirildi; Çelebi Husâmeddin, Sultan Veled'in koluna girmiş, yavaş yavaş kabir başından ayrılırken hıçkırarak Mevlânâ'nın şu beytini okuyordu:

Ölümümüzden sonra mezarımızı yerde arama;
Ariflerin gönüllerindedir mezarımız bizim.

*

Kırk gün Mevlânâ'nın kabrinin başından ziyaretçiler eksilmedi; yüzyıllar geçti, bugün de her dinden, her mezhepten insanoğullarının, o insanlık örneğinin merkadinden eksilmediği gibi, dünyanın sonuna dek de eksilmeyeceği gibi. Kadı Sirâceddin bir gün Mevlânâ'nın kabrini ziyarete gitmişti. Kendinden geçmiş bir halde şu kıt'ayı okudu; ağladı, ağlattı herkesi:

Kâşke ecel dikeninin senin ayağına battığı gün,
Feleğin eli, helâk kılıcını başıma vursaydı;
Vursaydı da gözlerim, şu âlemi sensiz görmeseydi;
Toprağının başında duran benim ha; toprak başıma benim.

Bir gece Pervane'nin evinde, Mevlânâ'nın hâtırası için bir semâ' meclisi tertiplenmişti. Şâir Bedreddin Yahya, döne döne gözyaşı dökerek, ağlaya inleye gömleğini yırttı da şu rubaiyi okudu:

Nerde o göz ki gamınla ıslanmadı;
Yahut nerde bir yen, bir yaka ki yasınla yırtılmadı?
And olsun yüzüne ki yeryüzünden
Toprağın içine senden daha iyi birisi girmedi.

Gene bugünlerde bir derviş şu rubaiyi söyler söyler ağlardı, ağlar inler, ağlatırdı herkesi:

Ey toprak, gönüllerin derdinden söyleyemiyorum.
Bugün ecel, sende nasıl bir inci gizledi.
Bütün bir âlemin gönlünü tuzağa düşüren, tuzağa düşmüş.
Bütün halkın gönlünü alan, senin kucağında uyuyor.

Sipeh-sâlâr da Mevlânâ'ya şu ağıtı yakmıştı:

O göklerin güneşi batmış.
Neden her zaman başıma toprak saçmayayım ben?
Yeşillikten bahar kekliği kaçmış,
Neden ağlaya inleye, bulut gibi coşmayayım ben?
Âlemi parlatıp aydınlatan mum eriyip bitmiş;
Neden bugün günüm gece olmasın, neden?

Selçuk beylerinden Alemeddin Kayser, II. Gıyaseddin Keyhusrev'in kızı ve Muineddin Pervane'nin zevcesi Gürcü Hatun'un yardımına, Kayseri haracından da verilen parayı katarak Mevlânâ'nın yattığı yere Tebrizli Mimar Bedreddin'in nezareti altında bir türbe yaptırdı. Selim oğlu Abdülvahid adlı bir mimar da, bugün Sultanü'l-Ulemâ'nın üstünde duran ve Selçuk oymacılığının bir şaheseri olan ceviz sandukayı yaptı. Bu sûretle Mevlânâ türbesinin, insanlık mabedinin esası kurulmuş oldu. Türbe, Osmanoğulları devirlerindeki düzenlemeyle bugünkü şeklini aldı.

Mevlânâ'nın Hâce Şerefeddin Lâlâ-yı Semerkandî'nin kızı Gevher Hatun'dan, büyük oğlu Sultan Veled'le Alâeddin

adlı iki oğlu olmuştur. Gevher Hatun'un vefatından sonra aldığı Kira Hatun'dan Emir Muzaffereddin Âlim Çelebi ile Melike Hatun doğmuştur. Böylece Mevlânâ'nın üç erkek, biri kız olmak üzere dört evlâdı olmuştur.

Mevlânâ'da Tasavvuf ve Dünya Görüşü

Hint-İran, Yunan-Roma tesiriyle kaba bir zahitlik şeklinde başlayan, bu yola sapanları azıksız, giyimsiz dağlara, çöllere düşüren, en ağır, en dayanılmaz riyazatlara sevk eden, fakat pek az bir zaman içinde Yunan felsefesinden meydana gelmiş olan Hukemâ felsefesiyle yoğrulan, bünyeleşen, bir sınıf haline gelip kurulan tekkeler, sağlanan vakıflarla bir kuvvet halini alan, dayanağı din olan şeriatçılara karşı duran, çeşitli tarikatlarla iç mücadeleye girişmekle beraber, pek azı müstesna, varlık birliği inancında birleşen tasavvuf ve tasavvufçular hakkında, bu kısa önsözde gerektiği kadar bilgi vermiş, bu inançta sûfînin bilgisinin, ihata ve tahlil kudretinin, yetişme tarzının ve meşrebinin ne mühim rol oynadığını mümkün olduğu kadar anlatmıştık. Bu bakımdan burada, Mevlânâ'nın tasavvufunu kısa, fakat kesin çizgilerle belirtmeye uğraşacağız.

Her şeyden önce şunu söylemek gerektir ki Mevlânâ'da birçok sûfîlerde olduğu gibi terim icat etme hastalığı yoktur; hattâ o, icat edilmiş terimleri de kullanmaz diyebiliriz. Mevlânâ, çok usta bir ahlâkçıdır. O, vahdet neşesiyle kendisini âlemin merkezi, mihveri görmemiş, âleme, halka yayılmış, halkı kucaklamış, kendisini halka vermiş bir sûfîdir. "*Biz yoklarız, yokluklarız; varlığımız, ey yokluğu gösteren, yoklukları izhâr eden Mutlak Varlık, sensin. Hepimiz arslanla-*

rız, ama bayrak üstüne resmedilmiş arslanlar. Onların saldırışları, soluktan soluğa esen yeldendir. Saldırışları hareketleri meydandadır da yel görünmez; o görünmeyen yok mu? O eksilmesin hemen. Varımız, yoğumuz senin ihsanındır; varlığımız, senin icadındır. Yoksa varlık tadını verdin; yoku, kendine âşık etmişsin sen. Verdiğin nimetin tadını alma; mezeni, şarabını, kadehini alma bizden. Alırsan arayıp tarayacak kimdir ki? Resim, ressamla nasıl savaşabilir? Bize bakma, bizi görme; kendi keremini, kendi cömertliğini gör" der ve "Attığın zaman sen atmadın" âyetinin (VIII. 17) okunmasını söylerken hemen bu sözlerden cebrin, yâni her şeyi yapanın, yaptıranın Tanrı olduğu inancının anlaşılmamasını sağlamak için, "*Bu cebir değildir, kırıkları onarmanın mânasıdır; bunu anmak da ağlayıp inlemek, yalvarıp yakarmak içindir. Çünkü bizim sızlanışımız, yaptığımız işi zorla yaptığımıza delilse, o işten utanmamız da ihtiyârımızın delilidir. Dilediğimizi yapmak kudreti bizde olmasaydı bu utanmak nedir, bu hayıflanmak, bu utanç neden? Niçin hocalar talebeyi azarlarlar; niçin aklımız fikrimiz tedbirden tedbire döner durur? Sen, o, O'nun cebrinden gaflettedir; Tanrı Ay'ı, onun bulutunun altında gizlemiştir dersen buna da hoş bir cevap var; dinler, anlarsan küfürden geçer, dine sarılırsın. Yanış, ağlayış, hastalık zamanındadır; hastalık çağı tümden uyanıklıktır. Hasta oldun mu, suçtan istiğfâr eder, bağışlanmak dilersin; hastalık sana suçun çirkinliğini gösterir; artık yola geleyim dersin, bunu kurarsın; bundan böyle dersin, ibadetten, itaatten başka bir iş seçmeyeyim. Açıkça anlaşıldı ki hastalık sana akıl fikir veriyor, seni uyarıyor. Ey asıl arayan, öyleyse bu aslı anla; kimde dert varsa, odur koku alan. Kim daha uyanıksa daha dertlidir; kim daha iyi anlar, duyarsa, yüzü daha fazla sararır. Onun zorla iş yaptırdığını biliyorsan ağlayıp inlemen nerde, cebbarlık zincirini görüşün hani? Zincirle bağlanmış kişi nasıl sevinir; Hapiste tutsak olan nasıl hürlük taslar? Ayağının bağlandığını, başucunda*

padişah çavuşlarının oturmakta olduğunu görmüyorsan, ondan bahsetme; yok, görüyorsan, görüşünün delili nerde? Gönlünün istediği şeyde kendi gücünü görür durursun; ama dilemediğin, istemediğin şeyde, bu işi Tanrı yaptırıyor der, cebrî olursun. Oysaki peygamberler, dünya işlerinde cebrîdirler, kâfirlerse ahret işlerinde. Peygamberler, ahret işlerinde ihtiyâr sahibidirler. Bilgisizlerse dünya işlerinde ihtiyâr sahibi..." beyitleriyle (Nicholson basımı *Mesnevî*; I, 1925; s. 38-40; Beyit 602-638) cebir - ihtiyâr meselesini, gerçekten de pek güzel aydınlatır. *Mesnevî*'nin daha birçok yerlerinde bu konuya girer; onca kulda ihtiyâr vardır. Fakat kul, yaptığı iyi, yahut kötü işi, Tanrı'nın verdiği güçle yapar, ama bu iş yapıldıktan sonra da sorumluluk kalkmaz. "*Cebir, senin yolda uyumandır, uyuma; uyuma ki o kapıyı, o tapıyı göremezsin sonra. Sakın ey ibret almayan cebrî, kendine gel de o meyveli ağacın altından başka bir yerde uyuma; o meyveli ağaç, uyuyanın başına meze yağdırır, azık saçar. Cebîr, yol vurucuların arasında uyumaktır; vakitsiz öten horoz nasıl aman bulur, nasıl kurtulur?*" (s. 58-59; B. 940-949), "*Birisinin eli titrer, sen de dileğinle elini oynatırsın. İki titreyişi de tanı, bil. İkisi de Allah yaratır; ama bununla o kıyaslanamaz ki: Dilediğin zaman elini oynatırsan bundan pişman olabilirsin; ama eli titrek adam, nasıl pişman olur?*" (s. 92; B. 1497-1499) beyitleri, bu bahsi daha da aydınlatır. Mevlânâ'ya göre kendi irâdesini Tanrı irâdesine veren, varlığından geçen kişi, cebirden de bahsedebilir, ihtiyârdan da; öyle kişinin cebir inanışı, halkın anladığı, kötülüğü buyuran nefsin dileğine uyuş değildir. Bu hale gelmeyen kişinin ihtiyârdan, cebirden bahsedişiyse, ancak bir hayaldir (s. 90; B. 1464-1473).

Bu cebir ve ihtiyâr inancından da anlaşılır ki Mevlânâ'nın varlık birliği kanaati şu sonuca varmaktadır: Kul, her şeyi Tanrı'nın verdiği güçle, kuvvetle, fakat irâdesini Tanrı irâdesine vermedikçe, varlığını Tanrı varlığında yok etmedikçe, onun varlığıyla var olmadıkça, kendi dileğiyle yapar; şu hal-

de mutlak cebir olmadığı gibi kul da Tanrı olamaz. Her şeyde, her zerrede Tanrı kudreti, Tanrı hikmeti görünmektedir; hiçbir şey kendi varlığıyla var olamaz; bu bakımdan varlıklar iki yokluk arasında bir varlıktır; hattâ her an yeniden yeniye yaratılmakta olduğundan gerçekte yoktur; yokluklardan başka bir şey değildir; fakat hiçbir vakit kâinat Tanrı değildir. O hululden de, ittihaddan da münezzehtir, yücedir ve herkes yaptığı işten sorumludur. "*Mutlak cebre inanmak, şeytan gibi beni azdıran sensin, kadehi sen kırdın, sonra da bizi dövüyorsun demektir. Evet, kaza ve kader haktır, doğrudur ama kulun çalışması da haktır, doğrudur; İblis gibi tek gözlü olmamak gerek. İki iş arasındaki tereddüt, ihtiyârımıza delildir. Elleri, ayakları bağlı adam, bunu mu yapayım, onu mu der mi; denizde mi yürüyeyim, havada mı uçayım gibi bir düşünceye düşer mi? Bu tereddüt yapılabilecek bir iştedir; bunun için de kudret gerek; yoksa adama gülerler. Kaza ve kadere bahane bulma; yaptığım işi başkalarına yüklemeye kalkışma. Filân kan döksün, onun yerine falana kısas yapılsın; falan şarap içsin, feşmana kötek atılsın; böyle şey olamaz.*" (VI, s. 294-295; B. 406-414) Bu örnekleri alabildiğine çoğaltabiliriz; fakat usanç verir diye korktuğumuzdan kısa keseceğiz. "*Canım bedenimde oldukça Kur'an'ın kuluyum; seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım; birisi sözlerimden, bundan başka bir söz naklederse, o nakledenden de bezmişim ben, bu sözden de bezmişim*" diyen Mevlânâ (*Rubailer*, tercememiz, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1964, "M" kafiyesi, Rubai. 112, s. 152), varlık birliği inancında, hiçbir vakit, bâzı sûfiler gibi aşırı bir kanaate varmaz; "*Kul, varlığından mutlak olarak yok olmadıkça, O'nun katında birlik gerçekleşmez. Birlik hulul* (Tanrı'nın kola girmesi) *değildir; senin yok olmandır; yoksa saçma sözlerle bâtıl hak olmaz*" hükmünü verir (aynı, "D" kafiyesi 138. Rubai, s. 83). Onca değil mi ki her şey O'nun kudretine, hikmetine, lûtfuna, ihsanına, yahut kahrına, gazabına, diriltip öldürmesine,

yetiştirip yok etmesine mazhardır; hüküm O'nundur. Esasen âlem, zıtlar âlemidir ve her şey zıddıyla meydana çıkar. Olgun kişi bunu görür, bilir ve bu yüzden varlık birliği inancını ibâhaya götürmez, her şeyi hak görmez, sorumluluğu inkâr etmez. O, ferdiyetinden geçmiştir, kendisini topluma vermiştir. "*Değil mi ki güneşe kulum, hep güneşten söz söylemeliyim; ne geceyim ben, ne geceye tapan; ne diye rüyadan söz edeyim? Değil mi ki güneşin elçisiyim, tercümanlık yoluyla ondan gizlice sorular sorarım, size cevap veririm. Değil mi ki işte güçte, âlemi aydınlatmada ben de güneşim; şu halde yıkık yerleri, kırık gönülleri aydınlatmam gerek; mamûrluktan kaçmalıyım; yıkık, kırık dökük sözler söylemeliyim. Ağacın boy atmış başına benziyorum, aslımdan uzak düşmüşüm, kabuklar içinde kalmışım; ama boyuna da özden, asıldan söz etmeliyim*" der (*Külliyat-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebîr*; Bedî'uz zaman Firûzanfer basımı; Tehran Üniv. Yayın. C. III, 1338 şemsî hicrî; s. 302-303; 1621. şiir). Mevlânâ, bu inançla, hayatı boyunca yaptığı işi de, "*Halkı zindandan azat ettim; âşıkların rûhlarını neşelendirdim; ejderhânın ağzını yırttım, ayırdım; aşk yolunu mamûr bir hale getirdim. Sudan bir âlem ördüm; sonra da suyu havayla doldurdum. Yusufları kuyudan çekip çıkardım; onlara Yakublarından nişaneler andım... Nice üstadları mat ettim; nice şâkirdleri üstâd ettim; üstümüze kükreyen nice arslanı kedi gibi âciz bir hale koydum, emrime uydurdum.*" beyitleriyle anlatır (aynı, s. 239, 1502. şiir).

Mevlânâ'ya Göre Kıyas ve Bilgi

"Varlık Birliği" inancını bu sûretle ahlâkî bir yöne çeviren Mevlânâ, felsefeyi yalnız akla ve akıl yoluyla açıklamaya dayandığı için kabul etmez ve bunun sonucu olarak kıyasın da şiddetle aleyhindedir. İmam Ca'fer'us-Sâdık'ın (148 hicrî, 765) ilk olarak kıyasla amel edenin İblis olduğu hak-

kındaki sözünü, adını anmadan alır ve kıyasın bulutlu günde, yahut geceleyin kıbleyi bulmak için başvurulan bir şey olduğunu, fakat güneş varken, Kâbe göz önündeyken kıyasa başvurmanın gerekmediğini söyler ve Kâbe'yi gör de der, kıyastan vazgeç (*Mesnevî*, I, s. 209-210, Beyit 3396-3406).

Hikâye eder Mevlânâ:

Tacirin biri dükkânına müşteri çekmek için bir dudu kuşu almıştır. Bir gün dükkân sahibi bir yere gider; dükkânı yalnız bulan bir fare, deliğinden çıkar, bir kedi de fareyi görünce atılır. Korkusundan kaçan kuş, gülyağı şişelerini düşürür, yağlar yerlere yayılır. Dükkân sahibi gelip hali görünce hiddetle kuşun başına vurur. Kuşun başındaki tüyler dökülür, dili tutulur. Adam yaptığı işe pişman olur ama, iş işten geçer. Kuşun derdiyle yanıp yakılırken günün birinde sokaktan bir Kalenderî geçer. (Kalenderîler, saçlarını, sakallarını, bıyıklarını ve kaşlarını usturayla tıraş ettirirlerdi.) *Kuş Kalenderînin cascavlak kafasını görünce dile gelir, sen de der, benim gibi gülyağı şişelerini mi devirdin?* (s. 67-68, Beyit 1082 -1090) *Sineğin biri, eşek sidiği birikintisinin üstündeki saman çöpüne konar; işitmiştim der, deniz varmış; uçsuz bucaksız denizde gemiler yüzermiş, mahir kaptanlar onları yürütürlermiş. İşte deniz, işte gemi, ben de mahir bir kaptanım* (s. 67-68, B. 1082-1090). *Sağır, hasta komşusunu ziyarete gitmek ister; hasta sinirli olur, sen de sağırsın; vazgeç derlerse de, soru da belli, cevap da; nasıl olur da komşumun halini hatırını sormam, geçmiş olsuna gitmem der. Gider; selâm sabahtan sonra nasılsın komşu der. Hastanın canı sıkkındır; ölüyorum der. Sağır, iyiceyim dediğini sanarak oh oh der, memnun oldum; ne yiyorsun? Hasta büsbütün sıkılmıştır; zehir zakkum deyince sağır afiyet olsun der. Hasta ateş kesilir. Bu sırada sağır, hangi hekim geliyor diye sorar. Hasta Azrail geliyor deyince de ayağı pek uğurludur, gelsin gelsin der ve sağır, komşunun hatırını yaptım diye sevinerek döner* (s. 207-208; B. 3360-3395).

İşte bunlar, hep kıyastır; hep kıyasın gerçek değerini gösteren hikâyelerdir.

Mevlânâ, bilgiyi de insana faydalı olmak için bir vasıta olarak kabul eder; onca bilgi gaye değildir. Hiçbir bilgin kendi bilgisine güvenemez ve yalnız o bilgi de insana yeter değildir.

Bir gramer bilgini gemiye binmiştir, bir yere gitmektedir, gemide gezinirken kaptana sorar: Gramer bilir misin sen? Kaptan, hayır der. Bilgin, eyvah der yazık, gitti ömrünün yarısı, derken hava patlar, deniz coşar. Gemi, koca denizde batıp çıkmaya başlar. Bilgine içerlemiş olan kaptan, hemen yanına gider, sen yüzme bilir misin diye sorar. Hayır der bilgin. Kaptan, eyvah der, yazık, gitti ömrünün hepsi (s. 175-176, B. 2835-2852).

Filozofun biri, çölde, devesine iki hurç yüklemiş bir Bedevi'ye rastlar. Selâm sabahtan sonra hurçlarında ne var diye sorar. Bedevi, hurcun birinde buğday, öbüründe kum diye cevap verir. Filozof, buğdayı yarı yarıya iki hurca koysaydın hem devenin yükü hafiflerdi, hem tez giderdin der. Bedevi, a hikmet sahibi der, sen padişah mısın, vezir mi? Filozof, ikisi de değilim deyince Bedevi, öyleyse der, bu akılla kim bilir ne kadar malın mülkün vardır. Filozof, hiçbir şeyim yok deyince de, uzaklaş benden der, sana fayda etmeyen bilgi, bana hiç etmez. Koy, ben gene çuvalın birine buğday yükleyeyim, öbürüne kum (II. s. 425-427, B. 2176-2208).

Bu örnekleri de çoğaltabiliriz, fakat sanırım ki bu kadarı yeter.

Mevlânâ'da Sülûk

Sûfîler, gerçek yolculuğuna, insanın olgunluğa gidişine "sülûk" derler. Tanrı adlarını anarak bu yolun alınacağını kabul edenlere göre şeyh, sâlike, yâni manevî yolcuya bir zikir verir; Tanrı adlarından muayyen bir adın, muayyen sayı-

da zikredilmesini telkıyn eder. Sâlik, gördüğü rüyaları şeyhine anlatır; anlattıkça da şeyh, derecesinin yükseldiğine hükmederek ya zikrin sayısını çoğaltır, yahut ona bir başka ad verir. Sonunda sâlik, şeyhine ve kendisine göre bu yolu almıştır, yolculuğu bitmiştir. Bütün bunlar olup biterken de şeyh sâlike riyazatlar verir, küçük bir hücrede onu az yemesi, az içmesi, az uyuması şartıyla yalnızca çileye sokar. Çok defa bu kırk gün sürer; bu yüzden de kırk anlamına Arapça "erbain", yahut Farsça "çihle-çile" derler buna. Erbaine, kırk zeytinle başlayıp her gün bir zeytin azaltarak kırkıncı günü yiyeceğini bir zeytine indirenler bulunur. Erbainin erbaini kovaladığı, sâlikin kırk günden sonra rüyalarını, hayallerini anlatınca şeyhi tarafından yeniden erbaine sokulduğu, erbain müddetince uzanıp yatmamak için boynundan ve dizlerinin altından bir kement takarak oturduğu yerde, yahut ucu sivri, öbür ucu alnın dayanacağı bir şekilde yapılan ve dayanılacak şey anlamına "müttekâ" denen demire başını dayamak sûretiyle uyukladığı da olur. Melâmet erenleriyse, riyazatı, erbaini, zikri kabul etmemişlerdir. Onlarca sülûk sohbetle, aşk ve cezbeyle olur. Mevlânâ'nın babası, şeyhi ve Şems melâmet yolunu tutanlardandır.

Mevlânâ'ya göre de sülûk, kendini unutmak, hayallere dalmak değildir. Onda, tabiata aykırı hiçbir şey yoktur. Hattâ şehvet olmadıkça şehvetten kaçınmak bile olamaz; erlik, şehvet varken nefsini murakabe edebilmektir; düşman olmadıkça savaş imkânı da bulunamaz. Müslümanlıkta, rahiplik yoktur. Tanrı, yoksulları doyurun diyor, kazanmadan buna imkân olabilir mi? (V, s. 38-39; B. 574-585) Tanrı adlarını anan, Tanrı'nın zatına âşık olduğunu zanneder ama, âşık olduğu Tanrı'nın zatı değildir; esmanın, yâni Tanrı adlarının, Tanrı sıfatlarının verdiği vehimdir. Vehim vasıflardan, sınırlardan doğar; Tanrı'ysa başka bir varlıktan meydana gelmediği gibi ondan da bir varlık ayrılmaz; bir sıfatı cesede bürünmez. Sûrete, kendi vehmine âşık olan kişi, lûtuf ve ihsan

sahibi Tanrı'nın âşıklarından olabilir mi hiç? (I. s. 169-170; B. 2752-2772) "*Sıfattan, addan, ancak hayal doğar; adı andın mı yürü, o adın sahibini ara, Ay'ı yukarıda, gökte bil, ırmak suyunda değil. Addan, harften geçmek istersen kendini kendinden arıt, tamamıyla temizlen*" der Mevlânâ (aynı, s. 212, B. 3454-3458). Halvet, yâni yalnızca bir yere çekilip erbaine girmek, kendini herkesten çekip ibadete vermek de böyledir: ağyardan halvet gerektir, sevgiliden değil; kürk kışın işe yarar, baharda değil (II. s. 248; B. 25). Riyazat hakkında da Mevlânâ, "*Tapımızda riyazat yok; burda hep lûtuf var, bağış var; hep sevgi, hep gönül alış, hep aşk, hep huzur var burda*" der (*Dîvân-ı Kebîr* tercememiz; V, "Ş" kafiyesi, LVI. gazel; ilk beyit).

Mevlânâ bu yüzdendir ki tasavvuf ehlince "sûret uğrusu" denen, zahit ve sûfî geçinen, halkı aldatarak günlerini gün edenleri de kınar. Sunduğumuz şiirler arasında VI. ciltteki XXIV. ve CIII. şiirler, bu çeşit yalancıları şiddetle kınayan iki şiirdir.

Mevlânâ'ya Göre Dünya

Mevlânâ, âlemin soluktan soluğa yaratılmakta, durmadan yenilenmekte olduğunu kabul eder. Birisi, ucu yanmış bir sopayı sağa sola hızlı hızlı sallasa, göze ateşten düz bir çizgi görünür; oysaki o boyuna yerini değiştirmededir. Ömür bir ırmak gibi akıp gitmededir, giden de bir daha gelmemekte. Dünya da, biz de her solukta yenilenmekteyiz, ama bundan haberimiz yok (*Mesnevî*, I. s. 71, B. 1140 -1144), zaten âlemde bütün zerreler birbirini yemekte, yenilenmektedir. Toprak suyu emer, otlar bitirir. Biten otları hayvanlar yerler, semirirler, insanlara gıda olurlar; toprak da sonunda insanı yer. Bütün âlemi, yiyen, yenen bil; dünyada boyuna haşir-neşir vardır (*Mesnevî*, III, s. 4, B. 22-26). Dünya bir savaş âlemi; zerreyle zerre, dinle küfür gibi savaşmaktadır; dünya da

bu savaşla yenilenmektedir (*Mesnevî*, VI, s. 272-273, B. 36 ve devamı). Âlemde her sebep O'nadır, bir eser doğurur. Fakat o eser de doğdu, meydana geldi mi, ana olur, şaşılacak sebepler meydana getirir; bu soydan soya, böylece sürer gider (*Mesnevî*, II, s. 301; B. 1000-1003). Ama her sebep, eserden üstündür. Çakmaktaşı ve demir, çıkan kıvılcımdan öncedir ama, bu ikisi âdeta bedendir, cansa kıvılcım; çünkü taşla demirden maksat kıvılcımdır. Zaman bakımından dal, meyveden evveldir, fakat hüner bakımından meyve daldan üstün (*Mesnevî*, II, s. 354; B. 1964-1969). Arı duru bir su; o suda ululuk ıssının sıfatları parlayıp durmakta. "*Onların bilgileri de, adaletleri de, lûtufları da akan bir suya vuran gökteki yıldız gibi. Devirler gelip geçti; bu zaman yepyeni bir zaman, Ay o Ay ama su, o su değil.*" (*Mesnevî*, VI. s. 453; B. 3172 - 3175) Bu yeniliği, "*Her gün bir yerden göçmek, her gün bir konağı bırakmak, akarsu gibi donmamak ne hoş. Dün geçti, düne ait söz de dün gibi geçti gitti; bugün yepyeni bir söz söylemek gerek*" rubaisiyle (*Rubailer*; "N" kafiyesi; s. 179; 103. rubai) sözlerinde de belirtmeye çalışır ve bunu gerçekten de başarır.

Mevlânâ, sûfîlerin kabul ettikleri devri de kabul eder. "*İnsanın, ta baştan itibaren yaratılışındaki konaklar, duraklar*" başlığını taşıyan bölümde, "*Önce cansızlar âlemine gelmiş, cansızlardan nebatlara düşmüştür. Yıllarca nebat olarak ömür sürmüş, bu savaşa dair cemâd âlemini hatırına bile getirmemiştir. Sonra nebattan hayvana dönmüştür; bu sefer de nebat âlemindeki halini hatırlamaz; ancak bahar çağında çayırlığa, çimenliğe bir gönül akışı vardır; o kadar; hani çocukların, sırrını bilmeden analarına düşkün oldukları gibi... Tekrar hayvandan da insanlığa yöneldi; bildiğin o yaratıcı, insanlığa çeker durur onu. Böylece iklimden iklime gitti; sonunda da şimdi akıllı, bilgili, kuvvetli bir hale geldi. Eski akılları hatırına bile gelmez; ama bu akıldan da geçecektir; bu hal de değişecektir*" demektedir. (*Mesnevî*, IV, s. 493-494; B.

3637-3648). III. ciltte de, "*Cansızlıktan öldüm; büyüyüp boy atan nebat oldum; ölüp yok olmaktan ne diye korkayım? Bir kere daha hamle edeceğim, insanlıktan da öleceğim de melekler âlemine kol kanat açacağım. Meleklik âleminden de sıçrayacağım; her şey helâk olur gider, ancak onun zatı kalır. Meleklikten de bir kere daha kurban olacağım; vehme sığmayan neyse o olacağım; böylece yokluğa ereceğim, yok olacağım da ergonon gibi biz, gene Ona dönüp varanlarız diyeceğim*" beyitleriyle bu inancı belirtir (*Mesnevî*, III, s. 222; B. 3901-3906). Ancak bu sözlerden tenasüh inancının anlaşılmamasını ihtar etmeyi de gerekli buluyoruz. Bu devir inancında insanın madde bakımından, insan sûretine gelinceye dek geçirdiği konaklar belirtilir. Tanrı bilgisinde sabit olan, Tanrı irâdesinde taayyün eden ilmî sûret, kuvvetler âlemine, unsurlara, sonra cansızlara, canlılara gelir, insan sûretine bürünür. Bu devri tersine söylersek ana ve baba, insan bedenini yenen, içilen şeylerden, yâni hayvan, nebat ve cansız şeylerden yoğurur. Bunlardan önce insan, kuvvet âlemindedir; ondan önce de Tanrı irâdesindedir. Fakat insan öldükten sonra tekrar bu âleme gelmez; bunu ne din, ne akıl kabul eder ve Mevlânâ böyle bir sapık ve hayalî inanca düşmemiştir.

Dünyayı, kâinatı, boyuna ve her an yaratılan bir oluş âlemi kabul eden Mevlânâ'ya göre dünya nedir? Şimdi bu hususta da biraz söz söylemek gerek.

Mevlânâ, hiçbir vakit hayatı kötü görmemiş, dünyayı terk edilmesi gereken bir âlem göstermemiştir ve bu hususta da İslâm dinini yanlış anlayanların telâkkilerine değil, dinin esas inancına uymaktadır Mevlânâ.

Mevlânâ dünyayı şöyle anlar ve anlatır:

"*Dünya nedir? Tanrı'dan gafil olmak; kumaş, para, oğul, kadın değildir dünya. Malı mülkü din için yüklenirsen buna peygamber, ne güzeldir temiz mal buyurmuştur. Su, geminin içine dolarsa gemiyi batırır gider; ama geminin altında olursa ona güçtür, kuvvettir. Süleyman malı mülkü gönlünden*

sürdü, çıkardı da onun için kendisine ancak yoksul adını taktı. Ağzı kapalı testi derin, engin suda, yelle dopdolu gönlüyle yüzer durur. İçinde yoksulluk yeli olunca da insan dünya suyunun başı üstünde oturur. Bu dünya tamamıyla onun mülkü olsa, bu onun gözünde hiçbir şey değildir, öyleyse gönlünün ağzını kapa, mühürle. Tanrı katından verilen bilgiyi de yel gibi içine doldur. Çalışmak da haktır, ilaç da haktır, dert de hak. Çalışmayı, inat edip de inkâr etme." (*Mesnevî*, I, s. 61-62; B. 983-991)

Mevlânâ, dünya telakkisi dolayısıyla çalışıp kazanmayı en büyük bir vazife bilir; vakıftan geçinmeyi hoş görmez ve istemez. Sûfilerin bir kısmı, nefsi aşağılatmak, hattâ halka hor görünerek manevî mertebelerini yüceltmek için dilenmeyi de sülûk vasıtası olarak kabul etmişler, açıkçası bunu da bir alışveriş, aşağılığı alıp yüceliği elde etmeye yöneliş saymışlarken Mevlânâ, bâzıları, müridin zenginlerden sadaka, hediye, zekât almasını hoş görmüşler, buna göz yummuşlar; fakat biz o kapıyı dostlarımızın yüzlerine kapadık; elinizin emeğiyle, alnınızın teriyle kazanın, yiyin. Dostlarımız bir iş yapsınlar, alışverişte bulunsunlar, memuriyete girsinler; kazanıp yesinler; dostlarımızdan bu yolu tutmayan bir pul bile etmez derdi (Eflâkî, 65 a); tevekkül, yâni Tanrı'ya dayanmak, onca âyetin tam mânasınca işe giriştikten sonra olabilir (*Mesnevî*, III, s. 159); "*Zahitlik ekin ekmeye çalışmaktır; marifet de o ekini devşirmek. Çalışmak, inanç, bedene benzer, bu ekin ekişin canıysa biten ekindir; ekini devşirmektir.*" (*Mesnevî*, VI, s. 392; 2091-2092) *Mesnevî*'nin I. cildindeki Tanrı'ya dayanmak ve çalışmak hakkındaki hikâyede serdedilen fikirler, bu hususu büsbütün aydınlığa çıkarır (s. 56-67).

Mevlânâ'nın her şeyden önce bir ahlâk hocası olduğu unutulmamalıdır; O, dünya düzeni için, toplumun refahı için ferdin kendini ıslâh etmesini ister. Karşındakinde gördüğün suç, sendeki suçun cinsindendir. Önce o huyu kendinden arıtmaya çalış. Sendeki çirkin huy, sana onda görünmekte; o, senin bir aynan der (*Mesnevî*, VI, s. 452, B. 3151 vd.). Şunu

da dikkate almak gerektir ki Mevlânâ insandaki zaafı, şartların meydana getirdiği kötülükleri de bilir. Bu yüzden de onda çok geniş bir hoşgörü vardır. "*Birisinde yüzlerce üstünlük, fakat bir de ayıp bulunsa o ayıp, nebatatın sapına benzer; terazide ikisini beraber tartarlar; nebatla sap, bedenle can gibi bağdaşmıştır*" der ve ayıptan başka bir şey görmeyenin bu görüşünün de ayıbın ta kendisi olduğunu belirtir (*Mesnevî*, I. s. 121; B. 1995-1999). Mevlânâ'ya göre kötülük, iyiliğin, olgunluğun noksanından başka bir şey değildir; aynı zamanda da bu noksan, olgunluğu belirtir (aynı, s. 198; B. 3210-3213).

Mevlânâ, bu hoşgörüyü dinlere de teşmil eder. "*İnsanları yüceltmek pek güçtür, ama aşağılığa pek tez düşer insanlar*" diyen Mevlânâ'nın (Eflâkî, 109 b), "*Ben yetmiş üç milletle birim, beraberim*" dediğini duyan ve Mevlânâ'ya henüz kendini verememiş çağlarını yaşayan Kadı Sırâceddin, bilginlerden birini Mevlânâ'ya yollamış, halkın içinde, bu sözü sor; ona söylet; söylerse ağır sözlerle karşılık ver demiştir. Adam gelmiş, soruyu sormuş, aynı karşılığı alınca ağzına geleni, halk içinde Mevlânâ'ya söylemiştir. Adamın sözünün bitmesini bekleyen Mevlânâ, sonunda gülümseyerek, bu söylediğin sözler var ya, onlarla da beraberim ben demiştir (*Nefahât* Tercemesi, s. 517). Hıristiyanları kınayan, kendisini kâfir yaratmadığı için Tanrı'ya hamd eden, şükreden bir vaaz hocasına Mevlânâ hem sapık demiştir, hem de halkı saptırmada. Kendisini onlarla teraziye koyacağına, erse, gelsin de peygamberlerle erenlerin terazisiyle tartılsın (Eflâkî, 37 b). Bizans ülkesinden gelen bir rahip, Mevlânâ'yı görünce yere kapanmıştır. Mevlânâ da ona karşı aynı harekette bulunmuştur ve bu hareket üç kere tekrarlanınca rahip feryada başlamıştır (Eflâkî, 41 a). Dinler hakkında, ayrılık, gidiş tarzındadır, yolda değil diyen (*Mesnevî*, I, s. 21; B. 324-334) Mevlânâ'nın hoşgörüsüne dair örnekleri çoğaltsak, onun dediği gibi bu önsöz,

Yüzlerce batman ağırlığında bir kitap olur;
olur da söz gene bitmez. Ancak şunu belirtmek gerektir ki bu hoşgörü, bu insanlığı kucaklayış, kendini insanlığa veriş, mistik bir uyuşukluk meydana getirmez onda. O, bütün insanlara, insanlığa, yüzyıllar öncesinden seslenir ve bu ses yüzyıllar sonrası da duyulacaktır:

"*Daha beri gel, daha beri; niceye bir bu yol kesicilik? Değil mi ki sen bensin, ben de senim, niceye bir senlik, benlik?*

Tanrı ışığıyız, Tanrı sırçası; neden kendimizle bunca inat? Aydınlık, neden aydınlıktan kaçar böyle?

Hepimiz de bir olgun kişiyiz; fakat neden böyle şaşı olmuş kalmışız? Neden zengin yoksullara hor bakar?

Sağ el ne diye kendi solunu hor görür? İkisi de senin elin değil mi? Uğurlu ne demek, uğursuz ne demek?

Hepimiz de bir inciyiz; aklımız da bir, başımız da; ama şu beli bükülmüş gök kubbenin altında iki görür olmuşuz.

Şu beş duygudan, altı yönden pılını pırtını birlik yanına çek, niceye bir birlik selvisinin sözünü edecek onu övmekle yetineceksin?

Haydi, kalk, şu benlikten geç de herkesle karıl, uzlaş. Kendinde oldukça habbesin, ama herkesle birleştin mi madene dönersin.

Erkek arslan ne yaparsa yapar; köpek de köpekliğini eder durur. Tertemiz can yapacağını yapar; beden de bedenliğini eder.

Dünyada nice diller var, mâna bakımından hepsi de bir. Kapları kırdın mı, su bir olur gider.

Birliğe ulaştın da gönlünü sözden kestin mi, can artık her görüş sahibine haber yollar." (*Külliyyât-ı Şems yâ Dîvân-ı Kebir*; VI, Tehran Üniv. Yayın 1340 şemsî hicrî. s. 243-244).

Ve Mevlânâ, bu birlik, beraberlik yolunda, "*ayran tasım önümde oldukça vallahi kimsenin balını düşünmem bile. Azıksızlık, ölümle kulağımı bursa, gene de hürriyeti kulluğa satmam ben*" der, kimseye eğilmez (*Rubailer*, "M" kafiyesi; s. 144, 145. rubai).

Mevlânâ'nın Yaşayışı, Özellikleri

Mevlânâ, fetva karşılığı pek az bir para alırdı; yarım dirhem varidatı vardı (Eflâkî, 110 a). Evinde çok defa yiyecek bulunmazdı (*Sipeh-sâlâr*; s. 54). Son hastalığında elli iki dirhem borcu vardı. Alacaklısı Mevlânâ'nın vefatından önce bu borcu bağışlamıştı ona, o da şükürler etmişti (Eflâkî, 147 b).

Mevlânâ bir tek kadın almıştı; onun vefatından sonra bir daha evlendi. Kölesi, cariyesi yoktu. Soyla sopla övünmemeyi, oğlu Emîr Âlim'e, pek güzel bir tarzda, ihlâs süresiyle anlatmıştı (67 b). Çevresine toplananlardan Muineddin Pervane, Alemeddin Kayser, Sâhib Fahreddin, Bedreddin Gevhertaş, Karatay, Tâceddin Mu'tezz gibi büyükler de yok değildi; fakat asıl onun çevresini kuşatanlar halk tabakasındandı. Babasıyla göçenlerden Muhammed Hadim, Erzincanlı hekim Alâeddin, Mevlânâ'nın şefaatıyla idamdan kurtulan ve aslı Rum olan Alâeddin Siryanos, Konya ahîlerinin başı Ahî Ahmed Şah, Kazzaz, Ahî Ahmed, çiftçi Ahî Muhammed-i Seydâverî, kürkçüler hamamında natırlık eden Ahî Natur, resmini yapan ressam Rum Aynü'd-devle, Mimar Tebrizli Bedreddin, berber, çoban, Konyalı tacir Hacı Emîre, Hanende Şerefeddin, Marangoz Bedreddin, Beşikçi Şeyh, Neyzen Hamza, Debbağ Husâmeddin, Ressam Rum Kaloyan, Hanende Kemâl, Rebâb çalan Ebû Bekir, Pamukçu Nâsıreddin,

Marangoz Mahmud, Sinâneddin, çulhalar, terziler, tabaklar, esnaf, işçi, sanatkâr, Müslüman ve Hıristiyan halktı Mevlânâ'nın dostları.

Bir gün Muineddin, Mevlânâ eşsiz bir er, bir padişah, eşi yüzyıllar boyunca bulunmaz bir zat, fakat müritleri kötü demişti. Bu sözü duyan Mevlânâ, Muineddin'e bir mektup yazmış, iyi olsalardı demişti mektubunda, ben onlara mürit olurdum (Eflâkî, 34 a). Bir gün Sâhib Fahreddin, Mevlânâ'yı adamlarının arasından çıkarmalı demişti, onları öldürmeli. Mevlânâ duyunca gülmüştü de, güçleri yeterse yapsınlar bakalım demişti (Eflâkî, 34 b).

Muineddin, Şeyh Sadreddin'in bir meclisinde gene aynı şeye dokunmuştu; nerde bir çulha, nerde bir bakkal, nerde bir terzi varsa müritliğe kabul ediyor demişti. Mevlânâ bunu da duydu ve ağır bir sözle başlayıp Mansûr'umuz hallaç değil miydi; Buhârâlı Ebû Bekir bez dokumaz mıydı; bir başka olgun camcılık etmez miydi? Sanatlarının irfanlarına ne ziyanı var ki demişti (Eflâkî, 40 b).

Sultan İzzeddin, emirlerle bir gün ziyaretine gitmişti; kapıyı açmadı padişaha Mevlânâ. Başka bir gün de kendisini ziyarete gelen padişahla konuşmadı. Bir zaman sonra giderken, o zamanın âdetince bir Fâtiha, yahut öğüt isteyen padişaha, sana ne diyeyim demişti; çoban ol demişler, kurtluk ediyorsun; bekçi dikmişler seni, hırsızlığa girişiyorsun; Rahman seni padişah yapmış, sen şeytana uyuyorsun. Bu sözlere muhatap olan padişah, Mevlânâ'nın huzurundan ağlaya ağlaya ayrıldı (III a-b).

Sultan Rükneddin'in gönderdiği beş kese altını hendeğe attırmıştı (Eflâkî, 39 a). Bir gün de kendisinden öğüt isteyen Pervane'ye, duydum demişti, Kur'an'ı ezberlemişsin, Sadreddin'den de hadis okuyormuşsun. Muineddin, evet deyince Allah'ın, Peygamber'in sözlerini tutmadıktan, halka zulmettikten sonra benim sözümü mü dinleyeceksin demişti (Eflâkî, 44 a).

Zaten Mevlânâ'ya nazaran beylik, padişahlık, vezirlik adları, gerçekte ölümdü, dertti, can çekişmeydi. Kul ol da diyordu Mevlânâ, yeryüzünde at gibi hür yürü; cenaze gibi halkın sırtına binme. Nankör adam, herkese taşıtır kendini; halk ölü gibi sırtına alır, mezara götürür onu. Rüyada cenaze gören, yüce bir mevkie erer; böyle yorulur o rüya. Çünkü o tabut halka bir yüktür; bu büyükler de halka yük yüklerler. Kendi yükünü kendin yüklen, başkasına yükleme; başbuğluğu pek isteme; yoksulluk daha da iyidir (*Mesnevî*, VI; s. 289-290; B. 325-328). "*Temiz kişilerin taşını, toprağını yalamak, aşağılık kişilere hizmetten, onların bağlarına, bahçelerine sahip olmaktan yeğdir. Gönlü aydın bir ere kul olmak, padişahların başlarına taç olmaktan iyi*" hükmünü veren Mevlânâ (III, s. 37, B. 639-640), fikirlerini hayatıyla ispat etmiş bir erdi.

Bu bahse girmeden keramet hakkında birkaç söz söylemek gerekir sanıyoruz. Sûfîlerce keramet, yâni ululuk, insandan olağanüstü şeyler zuhur etmesi iki kısma ayrılır: Kerâmât-ı kevniyye, yâni olan, görünen kerametler, kerâmat-ı ilmiyye yâni bilgi ve irfan yönünden zuhur eden kerametler. Nitekim peygamberlerden zuhur eden ve insanı acze düşürdüğü için mucize denen olağanüstü şeyler de, geçip giden, kalan mucizeler adıyla ikiye ayrılmıştır. Hz. Peygamber'in bâki mucizesi, Kur'an-ı Kerim'dir. Sûfîlere nazaran kevnî kerametler, bir zaman içinde olup geçer; fakat ilmî kerametler, ebedîdir. Aynı zamanda onlarca keramet, insana bir benlik de verdiğinden âdeta hayz-ı rical – erkeklerin hayız görmesidir ve kendisinden bir keramet zahir olan eren, acaba ne kötülük ettim, ne kusurda bulundum da bu sınanmaya uğradım diye üzülür, tövbe eder, sızlanır. Bu, bütün sûfîlerce böyledir, ama gene de evliya menkıbelerini toplayan kitaplar, kerametlerle doludur. Erenler denizlerde yürürler, fırtınaya hükmederler, olacak şeylerden haber verirler, gökte uçarlar, şekillere girerler, bir anda birçok yerlerde görünürler, insanlık tarihiyle başlayan bu olağanüstü şeylerin çoğu, ayrı ayrı zamanlarda yaşamış erenlere, zamana göre değiştirilerek izafe edilir; tıpkı halk hikâyelerinin zamanla kahra-

manlarının, oluş tarzlarının değişmesi, fakat özünün, özetinin aynı kalması gibi.

Mevlânâ'nın keramete bakışını *Fîhi mâ-fîh*'den öğrenmekteyiz. Birisi diyor Mevlânâ, bir günde Kâbe'ye gitse, bu o kadar şaşılacak bir şey olmadığı gibi keramet de değildir: Çünkü Samyeli'nde de keramet var; bir anda nereye giderse gider. Keramet ona derler ki, seni iyilikten kurtarsın, aşağılıktan yüce bir hale getirsin; o halde sefer edesin, bilgisizlikten akıl âlemine, cansızlıktan canlılığa erişesin (tercememiz; bölüm 26, s. 100). Dîvânında da, "*Efendi, iki dünyada da senin yüzünü görmekten başka, seni tanımaktan başka bir keramet ne olmuştur, ne de olur*" der (c. VII, "Y" kafiyesi, LXIX. şiir, B. 5). Ama ne fayda ki *İbtidâ-Nâme*'de irfanından söz edilirken, zaman geçtikçe *Sipeh-sâlâr*'dan itibaren Mevlânâ'nın da kerametlerinden söz edilmeye başlanmış, Eflâkî buna büsbütün önem vermiştir.

Çağdaşları

Mevlânâ'nın çağdaşlarından biri Sadreddin'dir. Hatm-i Vilâyet makamına sahip olduğunu iddia eden, yıldızlara gittiğini, peygamberlerle konuştuğunu, Âdem Peygamber'in yoğrulduğu balçıktan artan arpa kadar parçadan yapılan, yer, gök ortasına konulsa, uçsuz bucaksız bir ovaya konan yüzüğe dönen âleme gittiğini, hem de o âleme giderken, kapısında bu cesedinden soyunup oraya ait bir cesedi elbise gibi giyindiğini bildiren, Nuh kavminin, Tanrı'yı biliş, tanıyış denizinde gark olduklarını, Firavun'un mümin bulunduğunu bildiren, akla sığmaz, fikre gelmez hayallerle insanı şaşırtan, tevillerle sapıtan İbni Arabî'nin oğulluğu olup onun yolunu tutan Sadreddin, ilk zamanlarda Mevlânâ'yı, hiç şüphe yok ki meşrebi bakımından kınardı. Hatıroğlu, Atabek Necmeddin, Muineddin Pervane gibi birçok büyükler, Sadreddin'den ders alırlardı. Tekkesi, âdeta bir saraydı. Kapıcıları,

perdecileri vardı; konuklara hadımağaları hizmet ederlerdi. Bir gün birisi, Mevlânâ meclisinde İbni Arabî'nin *Fütûhât*'ından söz ederken Zeki adlı güzel sesli bir dost gelmiş, Mevlânâ, "söyle Zeki" buyurup, şimdi Zeki'nin fütûhatı, Mekkî Fütûhât'tan yeğdir demişti. Sadreddin, sonraları Mevlânâ'nın büyüklüğünü anlamıştı; "*Bâyezîd'le Cüneyd bu zamanda olsalardı, bu erin bindiği atın eyer örtüsünü taşırlardı*" derdi (Eflâkî, 95 a). Bir gün namaz vakti gelmişti; Mevlânâ'nın yanında Sadreddin vardı; namaza kalktılar; Mevlânâ, imamlık, temkin ve tasavvuf ehline lâyıktır deyip Sadreddin'i imamete geçirdi; bu sûretle hem ona saygı göstermiş oldu; hem de anlayanlara, aralarındaki meşrep farkını belirtti.

Evhadeddin hakkında Şems'in görüşünü arz etmiştik; onun meşrebinde olan ve Mevlânâ'dan on altı yıl sonra vefat eden, *Lemeât* sahibi Fahreddin-i Irâkıy'nin Mevlânâ'nın meclislerinde bulunduğunu, sonradan da Mevlânâ'dan söz ettikçe ânlar çekerek onu hiç kimse değerince anlayamadı; dünyaya garip geldi, garip gitti dediğini Eflâkî rivayet ediyor (101 a).

Mırsâdü'l-İbâd sahibi Necmeddin Dâye de Mevlânâ ile görüşmüştür. Hattâ *Nefahât*, bir akşam namazında imamet eden Necmeddin'in, her iki rekatta da "Kâfirûn" sûresini (CIX) okuması üzerine namazdan sonra Mevlânâ'nın, yanındaki Sadreddin'e, birinci rekattakini benim için, ikincidekini senin için okudu diyerek lâtife ettiğini, aynı zamanda bu sözle hem Necmeddin'in meşrebini, hem de "küfr"ün, lügat mânasını kastederek istidadı olmayanlara gerçeği öğrettiklerini bildirdiğini söyler (s. 491).

Mevlânâ'nın namazını kıldıran Kadı Sirâceddin Mahmud da bir aralık Mevlânâ'ya muarızdı; ama sonradan ona mürit olmuş, Konya hocalarının, rebâbı ve semâ'ı men etmesi teklifine uymamış, onları yatıştırmıştı. Usûl-i fıkha ve mantıka dair kitapları bulunan, *Matâliu'l-Envar* adlı kitabı Kutbeddin tarafından şerh edilen Sirâceddin, Mevlânâ'nın

kabri başında, evvelce Türkçesini sunduğumuz, rubaiyi okumuştu. Mevlânâ'dan on yıl sonra Konya'da vefat etmiştir (682 hicrî, 1280).

Hindistan'dan Yemen'e oradan Hicaz'a, sonra Mısır'a, Konya'ya gelen, Kadı Sirâceddin'in derslerine devam eden, Şam'da Atabekiyye medresesinde müderrislik edip 615'te (1315) orada vefat eden Safiyeddin-i Hindi de onun çağdaşlarındandı. Rebâba şiddetle karşı duran, sünnetin yerini bid'at tuttu diye yakınan bu zat da sonunda yumuşamış, Sultan Veled'in delâletiyle Mevlânâ'ya intisap etmişti.

Babalılar isyanının tertipçisi olup Baba Resûlullah diye anılan Baba İshak'ın en ileri gelen halifesi Hacı Bektaş da Mevlânâ'nın çağdaşlarındandır. Kardeşi Menteş'in, herhalde bu isyanda öldürülmesinden sonra Kırşehir'in Sulucakarahöyük köyünde yerleşmiş, çevresine Babalıların kılıç artıklarını toplamış, çok sonra kurulan Bektaşîliğin nüvesini hazırlamıştı. Meşrep bakımından Mevlânâ'ya karşı olan Hacı Bektaş, bir dervişini, âleme saldığın bu velvele nedir; bulduysan buna ne hacet, bulmadıysan ne diye aramazsın sorusunu sormak üzere göndermişti. Derviş Konya'ya gelip Mevlânâ ile buluştuğu sıralarda Mevlânâ semâ' etmekteydi. Bu sırada soru sorulmadan, "*Dostu görmediysen ne diye aramazsın? Gördüysen neden çalıp çağırmazsın*" meâlindeki matla ile başlayan gazeli inşâda koyulmuş, gelen derviş de soruyu sormadan cevabını aldığı için geri dönmüştü (Eflâkî, 97 b - 98 a). Kırşehir beyi Çaçaoğlu Nureddin, Hacı Bektaş'ın şeriata uymadığını, onun bu haline itirazda bulunduğunu, bunun üzerine Nureddin'den abdest almak için leğen, ibrik istediğini, fakat suyu dökünce kan haline gelmiş olduğunu gördüğünü Mevlânâ'ya hikâye etmiş, Mevlânâ'nın da, temizi pislemek çok kolay, hüner pisliği temizlemektir; mürşit ona derler ki şarabını bal yapsın, müşkülünü halletsin, bakır halindeki gönlünü ayarı tam altın haline getirsin dediğini gene Eflâkî'den öğreniyoruz (125 b).

Hacı Bektaş, 669'da (1270), Mevlânâ'dan üç yıl önce vefat etmiştir. Burada şunu da söylemek zorundayız: Sonradan, Şems'in Hacı Bektaş tarafından, Mevlânâ'yı irşada gönderildiği hakkında *Vilâyet-Nâme*'ye (Hacı Bektaş Menâkıbı) eklenen rivayetin gerçekle hiçbir ilgisi yoktur. Eski Bâtıniler gibi Bektaşîler de, birbirine uymaz zaman ve mekânlarda yaşayan büyükleri, Hacı Bektaş müridi göstererek Bektaşîliğe halk nazarında üstün bir mevki vermek yolunu tutmuşlardır. Ayrıca Hacı Bektaş'ın, Türk kültürüne büyük bir katkı kattığı, Türk diline önem verdiği, hattâ bu maksatla hoca Ahmed Yesevî tarafından Anadolu'ya gönderildiği söylenmeye başlanmıştır ki, o çağlarda böyle bir düşüncenin olamayacağını bir tarafa bırakarak, yalnız Hacı Bektaş'ın *Makaalât*'ını Arapça yazdığını söylememiz bu iddiaları çürütür gider.

Kutbeddin-i Şirâzi de Mevlânâ ile çağdaştır ve Gazan Han'ın, Mevlânâ'nın ahvaline dair bâzı şeyleri bu zattan ve Hümâmeddin-i Tebrîzî'den öğrendiğini Eflâkî'den öğreniyoruz (213 a-314 a).

Nihayet, Türk edebiyatının eşsiz şâiri Yunus Emre,

Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı
Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır

beytiyle övünmüş, gençliğinde Mevlânâ'yı görmüş,

Mevlânâ meclisinde saz ile işret oldu
Ârif ma'nîye daldı çün hiledir ferişte

beytinden anlaşıldığı gibi onun meclislerinde de bulunmuştur. Şeyhi Tapduk Baba, Yunus'un söylediği gibi, Barak Baba'nın, o Sarı Saltuk'un, o da Seyyid Mahmud-ı Hayrânî'nin halifesidir. S. Mahmud-ı Hayranı Mevlânâ mensuplarındandır. Yunus, Mevlânâ'nın birçok mazmunlarını işlemiş, şiirlerine almış, bâzı beyitleri, hattâ şiirleri, Türkçeyle ifade etmiştir. Yunus 720'de (1320), Mevlânâ'nın ebediyete göçüşünden kırk yedi, kırk sekiz yıl sonra vefat etmiştir.

Eserleri

I. Mesnevî.

"fa'ilatün fa'ilatün fa'ilatün fa'ilat" vezniyle ve mesnevî tarzında yazılmış olan bu eser, altı cilttir ve Çelebi Husâmeddin'in himmetiyle yazılmıştır. Mevlânâ, bu kitaba, yazıldığı tarzın adı olan *Mesnevî*'den başka bir ad vermemiştir. Şark-İslâm tasavvufi ve fikri edebiyatının eşsiz bir şaheseridir. Çeşitli dillere çevrilmiş bu eserden seçmeler yapılmış, çeşitli dillerde şerhler yazılmıştır.

II. Dîvân-ı Kebîr.

"Çeşitli Bahirler" bölümünden başka yirmi bahir, alfabetik ve ayrı dîvânlar tarzında tertiplenmiş, bu muazzam eser meydana gelmiştir. Bundan da intihaplar yapılmış, çeşitli dillere, bu arada tarafımızdan Türkçeye çevrilmiştir.

III. Mektuplar.

Çoğu, bâzı kişileri tavsiye yollu yazılan mektuplar da tarafımızdan Türkçeye çevrilmiştir.

IV. Mecâlis-i Seb'a.

Yedi vaazının zaptından meydana gelen bu eser de tarafımızdan Türkçeye çevrilmiştir.

V. Fîhi mâ-fih.

Sohbetlerini zaptından meydana gelmiştir. Bu eser de tarafımızdan Türkçeye çevrilmiştir (Bu eserler ve Mevlânâ'ya atfedilen, fakat onun olmayanlar hakkında "*Mevlânâ Celâleddin*" adlı eserimizin III. basımının 268-273. sahifelerine bakınız).

Mevlânâ'nın Şiiri

Mevlânâ, kendisini sevenlerin şiire düşkün olduklarını, bu yüzden onun da şiire düştüğünü, ülkesinde kalsaydı, ders vermekle, vaaz etmekle, kitaplar yazmakla, zahitlikle vakit geçireceğini söyler (*Fîhi mâ-fîh* tercememiz; 16, bölüm; s. 62-63). Aynı zamanda, bir zamanlar tekellüfle şiir söylemeye istek duyduğunu, onların dinleyenlere tesir ettiğini, fakat sonra o isteğin azaldığını, ama şiirlerinde gene de o tesirin bulunduğunu bildirir; her şeyin doğuş vaktinde olduğu gibi batış vaktinde de tesiri bulunduğunu anlatır (aynı, bölüm 53, s. 172-173; aynı kitaptan naklen *Sipeh-sâlâr*, s. 96-98). Herhalde ilk diye söz ettiği şiirler, Şems'le buluşmadan önceki devre ait olacak. Klasik dîvân tertibi, yazılan şiirlerin, yazılış tarihine göre olmayıp kafiyeye göre olduğundan, hattâ bu kafiye tertibinde bile, bâzı kere kafiyeyi meydana getiren harften önceki harfin alfabetik sırasına göre bir tertip yapıldığından, herhangi bir tarih kaydı olmadıkça Şems'le buluşmadan söylediği şiirlerle Şems'den sonraki şiirlerini kesin olarak ayırabilmemize imkân yok. Mevlânâ'nın, Şems'den sonra vaazı terk ettiğini bilmekteyiz; *Mecâlis-i Seb'a*'da vaaz esnasında söylediği şiirler arasında kendisine ait olanlar da var; fakat bu karineyle de kesin bir hükme varmamız güç. Çünkü biliyoruz ki bu gibi eserler düzeltilirken de mevzua

göre şiirler, rubailer ekleniyor. Ancak Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*'de Mevlânâ'nın, Şems'den sonra kendisini şiire verdiğim söylediğine ve şâirlerin varlıktan doğan şiirleriyle erenlerin ilhama dayanan, Kur'an'ın sırlarını açıklayan şiirlerini kıyasladığına (s. 53-56), Enverî ve Zahir gibi şâirlerle Senâî, Attâr ve Mevlânâ gibi şâirlerin şiirlerini ayrı görmek icap ettiğine dair bilgi verdiğine göre (s. 212-213) *Dîvân-ı Kebîr*'deki şiirlerin çoğunun, Şems'ten sonra söylendiğine hükmetmemiz gerekiyor. Şüphe yok ki bunların arasında Şems'ten önceki devirlere ait şiirler de vardır; fakat gene hiç şüphe yok ki bunlar öbür şiirleriyle kaynaşmış, onların içinde erimiş gitmiştir. Mevlânâ, Şems'le buluştuktan sonra şiirlerinde "Şems" mahlasını kullanmıştır. O, ayrıca "Hâmûş" mahlasını da kullanıyor. Hattâ Salâhaddin, Husâmeddin ve Senâî mahlasını da kullanmış, fakat bunların çoğu hitap mahiyetinde (meselâ *Dîvân-ı Kebîr*, I. s. 58, 96, 135, 251, 331; II. s. 14, 298; IV, s. 137); esasen "Şems" mahlaslarının çoğu da hitap. Buna nazaran onun Şems'ten önceki şiirlerini, "Hâmûş" mahlasıyla söylediği şiirler arasında aramak icap ederse de, dediğimiz gibi kesin bir sonuca varmanın imkânı yok gibi bir şey. Ancak bu mahlasla söylenen şiirler içinde daha ziyade zahidâne olanları hakkında böyle bir ihtimal belki serdedilebilir; fakat buna da kesin olarak hükmetmenin imkânı yoktur. Bir de bâzı şiirlerini yaktığı hakkında bir rivayet var; sebebi sorulunca, "*Gökten geldi, göğe gitti*" diyor (Eflâkî, 142 b); bu rivayet doğruysa belki bunlar, Şems'ten önce yazdığı şiirlerdir.

Mevlânâ, şiirde kafiyeyi, hattâ mânayı kayıtladığı için harfi bile kınamaktadır. "*Ben kafiye düşünürüm; sevgilim bana der ki: Yüzümden başka, benimle buluşmaktan başka bir şey düşünme; ey benim kafiye düşünenim, bence devlet kafiyesi sensin. Harf nedir ki onu düşünesin? Harf nedir? Üzüm bağının çitten duvarı. Harfi, sesi, sözü birbirine vurayım da bu üçü de olmaksızın seninle sohbete koyulayım...*"

(*Mesnevî*; I, s. 106, B. 1727 ve devamı). Onca mânalar, söze bile sığmazken nasıl olur da vezne, kafiyeye sığar?

Mevlânâ, zamanının bütün bilgilerini kavramış, Hint-İran, Yunan-Roma mitolojisini bilen, yeri gelince âyetlerden, hadislerden faydalanan bir bilgindir; hele *Mesnevî*'de hiçbir bahis yoktur ki o bahiste peygamberlerin kıssalarından, âyetlerden, hadislerden, âyetlerin tefsirinden, hadislerin şerhinden çıkan fıkıh meselelerinden, tasavvufun anlatılması en güç ve derin inceliklerinden, hem de hikâyelerle, halkın anlayışına inerek anlatmasın? Arap şâirlerini tamamıyla okumuştur Mevlânâ. Bâzı şiirlerinde, Arap şiirlerinde olduğu gibi çöl havası duyulur, ayaklarımız kumlara batar, deve katarlarının çan seslerini, katarı haydayanların mavallarını duyarız. Zaten Şems'in, onu *Mütenebbî Dîvânı*'nı okumaktan men etmesi de, onun Arap edebiyatıyla ne kadar meşgul olduğunu gösterir (Eflâkî, 157 b). İran edebiyatını bütün incelikleriyle bildiğiyse söz götürmez. Şiirleri arasında Rodegî'yi, Minûçihri'yi, Nâsır-ı Hosrev'i, hattâ Hayyâm'ı, bilhassa Senâî ve Attâr'ı hatırlatanlar, adlarını açıklayanları vardır. Mevlânâ'nın Rumca şiirleri de olduğunu düşünürsek onun, Yunan şâirlerini bildiğini, Yunanca eserleri, tercemelerinden değil, asıllarından okuduğunu söylemek mübalağalı bir iddia olamaz.

Bütün bunlardan başka Mevlânâ'da bilhassa halk unsurlarının mühim bir mevkii vardır. Zaten onun Arapçası da, Farsçası da, Rumcası da halk dilidir. Türk atasözleri, gelenekler, töreler, halk deyimleri, halk inançları, eski devirlerin ve devrinin kanaatleri ve devri; devrindeki adetler; Moğol akını, yıkılan şehirler, yanan köyler... dîvân kâtipleri, rüşvet yiyen kadılar, zulmeden şahneler, muhtesip, dizdar, kale köprüsünden geçilirken alınan ayakbastı parası, haraç, müsâdere, karanlık sokaklar, geçit vermeyen dağlar, şehirler, şehirlerdeki pazarlar, doğru ve noksan teraziler... Kale duvarları, burçlardaki kesik başlar, kafes ardındaki kadınlar, sokaklar-

da delilere taş, topaç atan çocuklar... İmaretler, ahlâksızlık yatağı tekkeler, yalancı şeyhler, yobaz bilginler, klasik ilim... sarhoşlar, rintler, ahîler... düğünler, düğün âdetleri... satranç, tavla, top - çevgen oyunları... Posta güvercinleri, yağmur, kıtlık, bütün devri bütün ülke, bütün insanlık... kınamalar, taşlamalar, zulme karşı direniş, hürriyet aşkı... hepsi, hepsi var Mevlânâ'da; fakat bütün bunlara karşılık, herhangi bir beye, bir padişaha tek bir medhiye bile yok. Yok ama, *Mesnevî*'nin III. cildinde, müşriklerin, müminlere karşı, "*Biz yüz binlerce arslanlar, Alparslanlar; nasıl oluyor da iki, üç zayıf, yarı canlı çıplak kişiye karşı duramıyoruz*" beytiyle (s. 256, B. 4482) Dîvân'da, son tarafı mülamma bir şiirde,

Okçılardur gözleri hoş hemandur kaşları
Öldürür yüz süvari kimdür ol Alparslan

beytini söyleyerek Anadolu'yu İslâma açan Alparslan'ın hâtırasını canlandırır, unutulmadığını belirtir; unutulmaması gerekli olanlara, gerekli saygıyı gösterir (IV, 1339 şemsî hicrî, Tehran Üniv. Yayın s. 280, 2086. Şiir, B. 22030. Bu basımda ilk mısra'da "*hoş neşe ol kaşları*", nüsha farkı olarak da "*ya bigi ol kaşlar*" tarzında).

Burada bir noktaya daha işaret etmek zorundayız:

Mevlânâ niçin Türkçe söylememiş? Farsça söylemekle halka inmemiş de aydının zevkini dile getirmiş. Bu soruyu en fazla, Bektaşîliğin Türkçeye ve halka önem verdiğini söylemek, Hacı Bektaş'ın *Makaalât*'ını Arapça yazmış olduğunu unutmak, yahut unutturmak, Bektaşîliğe intisaptaki törende Arapça ve Farsça tercümanlar okunduğunu bilmemek, yahut bildirmemek gayretini güdenler, Ortaasya'da, Anadolu'yu Türkleştirmek için Ahmed-i Yesevî tarafından bir mektep kurulduğu, bu mektepten mezun olan Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya gönderildiği hülyasına kapılanlar soruyorlar ve bu hükme onlar varıyorlar. XIII. yüzyılda, ondan önce İran Selçukluları devrinde de, Anadolu Selçuklularında da resmî ve edebî dil Farsçaydı, dinî dil Arapça, tefsirler Arapça yazı-

lır, hadisler Arapça şerhedilir, rical, kelâm, mantık vb. kitapları Arapça kaleme alınır, medresede Arapça okunurdu; şiir de Farsça söylenirdi. Henüz Türkçe işlenmemişti ve bu tarihî, içtimaî bir olaydı; istisnası pek azdı ve bu istisnalar da tarihî ilcalarla doğmuştu. Mevlânâ'nın söyleyeceği Türkçenin doğu lehçesi olacağını, batı lehçesini ancak Anadolu'da öğrendiğini de hesaba katmak gerek. Türkçe şiir söylenmeye XIII. yüzyılın sonlarında ve XIV. yüzyılda başlanmıştı. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in, bir dîvân teşkil edecek kadar Türkçe şiirleri var. Yunus, Mevlânâ'yı Türk diliyle ifade ediyor; heceyle şiir yazıyor; fakat aruzdan da sıyrılamıyor. Türk diliyle dîvân edebiyatı kurulunca ne oldu? Arapça, Farsça sözler ve terkipler, hattâ eklerle biraz Türkçe karışımı yeni bir dil, Türk dîvân edebiyatı dili icat edildi; Selçuklulardan sonraki beyliklerden Osmanoğulları, öbür beylikleri temsil edince, imparatorluk kurulunca bu dilin adı "Üç lisandan mürekkep Lisân-ı azbü'l-beyân-ı Osmânî" oldu; halk gene bu dili anlamadı; çoğu okuma yazma bilmeyen saz şâirleri, heceyle şiirler söylemeye koyuldu; Türkçeyle bir de halk edebiyatı meydana geldi. Hasılı, Mevlânâ'yı Türkçe yazmadığı için suçlamaya kalkışmak, ya Bektaşîlik gayretinden ileri geliyor, ya bilgisizlikten. Bu bahsi, Mevlânâ'nın,

Rûh ilimle dosttur, akılla dost;
Rûhun Arapçayla, Türkçeyle ne işi var

beytiyle bitirelim (*Mesnevî*, II s. 249, beyit 56).

Birinci Ciltteki Şiirler Hakkında Birkaç Söz

İlk cilt olarak Bahr-i Recez'le Bahr-i Muzâri Arîz'i sunuyoruz. Bahr-i Recez'de 163, Bahr-i Muzâri Arîz'deyse 147 şiir var. Böylece iki bahirdeki şiirlerin sayısı 310'dur ve beyit sayısı 3610'dur.

Bu gazellerin içinde bâzılarının ne sebeple ve ne vakitler söylendiğini Eflâkî'den öğreniyoruz:

XXI. gazel, Sultan Veled'in düğününde okuduğu gazeldir (*Menâkibü'l-Ârifîn*, İst. Üniv, K. Farsça yaz. 1231, 139 a; Tahsin Yazıcı terc. Maârif Vekil. yayın. 1953-1954, II, 165). LXXIII. gazel Kemâl-i Kavvâl'in rivayetine göre bir semâ' esnasında ve Kemâl'in tefine bir avuç toprak koyduktan sonra söylediği gazeldir. Menkıbeye göre bu bir avuç toprak altın olmuştur, bize göreyse Kemâl-i Kavvâl, Mevlânâ'nın sunduğu bu bir avuç toprağı altından da değerli bulmuştur (aynı eser, 86. a, I, 942). LXXXIII. gazel, Eflâkî'ye göre Zirva hamamına girip yedi gün kaldıktan sonra çıkınca söylediği gazeldir (s. 105, 106. a, I, 616). Eflâkî'nin rivayetine göre Muineddin'in evindeki semâ'dan sonra kalkıp hamama gitmiş, yedinci günü Sultan Veled'in ricasıyla çıkmış ve yüzüne bakarak CXLIII. gazelin 17. beytini (beyit 1843) okumuştur (56. a-b, I, 321). CLIV. gazeli torunu Ulu Arif Çelebi'nin doğumu dolayısıyla söylenmiştir (s. 208, 160. b, II, 284). Eflâ-

kî'ye göre "D" harfine ait olan XLIII. gazel, Kâtibü'l-esrâr Fahreddin Sîvâsî'ye söylenmiştir. Bu zat, şiirleri temize çekerken bâzı sözleri değiştirmiş. Bir gün delirmiş. Hattâ Eflâkî, bu deliliği şiirlerin sözlerini değiştirme yüzünden mânevî bir tedip saymadadır (45. b - 46. a, I, 259).

Eflâkî, "*Gene geldim, gene geldim; işte budur âşıkların deliliği*" meâlindeki mısra' ile başlayan şiirini, Çelebi Celâleddin İsfehsâlâr rivayetiyle, gene bir gün hamamdan çıkınca okuduğunu söylüyor (86. a, I, 491). Gazelden verilen bu ilk mısra', bizim XCIV. gazelin ilk mısra'ına pek benzer, fakat o mudur, yâni mısra' yanlış mı yazılmıştır? Bunu kesin olarak söyleyemeyiz. Çünkü Mevlânâ'ya atfedilen ve Eflâkî'nin kaydettiği mısra' ile başlayan bir gazel de var (*Dîvân-ı Kebîr*, İst. Üniv. K. F. yaz. 1270, 79. a). Bu gazelde Farsçaya uymayan düşüklükler, saçma sapan sözler, tekrarlar bulunduğuna göre kesin olarak Mevlânâ'nın değildir; zaten metnimizde ve doğru nüshalarda da yok. "*Gene kargaşalıklarla, gürültüler koparark geldim; budur âşıkların deliliği. Gene coşarak geldim; budur âşıkların deliliği*" meâlindeki beyitle başlayan bir başka gazel daha var ki bu da muahhar yazmalara girmiş (meselâ İst. Üniv. K. F. y. 1234, 186. a-b). İçinde Arapça, Türkçe beyitler de bulunan ve tamamıyla bozukdüzen bir karalama olan bu şiirin de Mevlânâ'ya ait olmadığı muhakkaktır. Eğer Eflâkî, bu iki gazelden birini, yahut bizim sandığımız gibi ilkini kastediyorsa bu ancak Mevlânâ'nın şiirlerine başka şâirlerin şiirlerinin çok eskiden karışmaya başladığını göstermesi bakımından önemlidir.

Bahr-i Muzâri Arîz'deki XXXI. gazelin son beytini Şemseddin-i Mardinî'nin medreseden içeriye girmesi üzerine okuduğunu Eflâkî, Mahmud-ı Neccâr'dan rivayet eder (29. b, I, 162). Eflâkî'ye göre LXXXI. gazelin 10. beytini son hastalığında okumuştur (111. a, II, 12). LXXXIV. gazel, Eflâkî'ye göre son gazelidir ve bu gazeli söylediği gecenin ertesi günü, güneş batarken O da ebediyyet âlemine doğmuş-

tur (111. a, II, 13-14. *Mevlânâ Celâleddin*, s. 125-127. Bu gazelden 127. sahifede bahsedilmiştir).

*

Dîvân-ı Kebîr, bütün doğu dîvânlarında olduğu gibi alfabetik bir tertibe tâbi tutulmuştur. Ancak büyüklüğü dolayısıyla her bahirdeki şiirler, ayrı bir dîvân gibi aynı tertiple sıralanmıştır. Bu yüzden Mevlânâ'nın coşkunluk ve verim devresindeki şiirler, ilk devirlerindeki manzumelerle son zamanlarındaki manzumeler bu *Dîvân*'da koyun koyunadır, kucak kucağa. Zahidâne bir şiirle bütün kayıtlardan hür bir şiir, pırıl pırıl aşktan ibaret sözlerle Tanrı'ya ihlâstan örülen sözler yan yanadır, baş başa. Son söylediği şiir bile vezni yüzünden ilk bahirde, "N" harfindedir. Hasılı bu çeşit bir tertip, şiirleri kronolojik sıralamaya, Mevlânâ'nın geçirdiği rûhî devrimi adım adım takibe imkân bırakmaz. Fakat ne yapalım ki biz metni sunuyoruz, *Dîvân*'ın klasik tertibini bozamayız. Bu rûhî devrime göre bir *Gül-deste* yaptık. Dediğimiz gibi her Mevlânâ âşıkı, her bilgi dostu, hemen herkes, tam metni, tam tercemeyi beraber istedi. Bu istek de bizim isteğimiz oldu, bu işe giriştik. *Gül-deste*'de sunduğumuz gazeller, tabiî nüsha farklarıyla belki altı, belki beş ciltte tamamlayacağımız *Dîvân-ı Kebîr*'in şu yahut bu cildine ayrı ayrı, yer yer girecektir. Bunda mazuruz, mazur görüleceğimizden de eminiz. Tam o gazele geldiğimiz vakit, metinde de oraya raslamış olan gazeli atlayamazdık. Biz bu gazeli, *Gül-deste*'de, filânca gazel olarak terceme etmiştik, nüsha farkları şunlardır diyemezdik, tam metin sunuyoruz biz.

Bütün bu sözlerden sonra da diyeceklerimiz var:

II. şiir, önceden âşıkları kınayan, aşkı kötü gören birisine, hem de zengin, hademli haşemli, herkesin baş eğdiği, boyun büktüğü zengin, belki tacirlerden, belki de beylerden birine söylenmiş. Metinde adı geçmeyen bu zattan "Hâce" diye bahsedilmesine bakılırsa ticaretle uğraşan biri olmalı. Aşkı kınarken âşık olup dillere düşen bu adamı Mevlânâ kutlu-

yor, ilk halini yeriyor, aşka düştükten sonraki halini beğeniyor, kahır yüzünden lûtfa uğradığını bildiriyor. Bu zatın kim olduğunu bilemiyoruz. Eflâkî'de de bir kayda raslayamadık.

CXII. şiirde geçen hırsız hikâyesini *Mesnevî*'de de anlatır (tercememiz, İst., 1943, s. 260-261).

İkinci bahrin LXXXIX. şiirinin altıncı beytini (beyit 2984), meâl bakımından Barak Baba'nın (ölm. 1307) şathiyesinde, "Dokuz öküz bir sokum, yerden göğe bir ekser" tarzında buluyoruz (bakınız: Abdülbâki Gölpınarlı: *Yunus Emre - Hayatı*, İst. İkbâl Kitabevi, 1936, s. 207). Zaten bu şathiyenin birçok yerlerinde Mevlânâ'nın tesirlerini görmedeyiz. Barak Baba'nın ve halifesi Hayran Emirci'nin Mevlânâ'ya büyük saygısı ve Mevlevîlerle müsbet münasebeti bulunduğu düşünülürse bu tesirin sebebi anlaşılır (bakınız: *Mevlânâ Celâleddin*, s. 240, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İst. İnkılâp Kitabevi, 1953, s. 72-73).

*

Ya bütün bu sözleri ederim de, derim de bu işte benim kadar emeği geçenleri gönül diliyle anmam mı sanırsın a benim canım?

Öyle şey mi yaparım ben, böyle iş mi ederim?

Yardım edenlerim var elbet. Gönlümün çerağını yakan, yolumu aydınlatan, elimden tutan, beni çekip bağrına basan azizim Huseyn Fahreddin Dede, dedelerim İbrahim ve Zuhûrî Dedeler, Mevlevî zarafetinin belki de son mümessili Mehmed Abdülbâki Dede, hani bana 1912'de, on iki yaşımdayken ilk defa Âşıklar Kâbesi'ne giderken

Mısrâ-i evvelini söyleyiniz sultanın,
Minicik âşıkıdır Hazret-i Mevlânâ'nın.

hükmünü veren, sonradan dostu olmakla övüneceğim Abdülbâki Dede... Daha nice canlar, Seyyid Abdülkadir, hele Seyyid Muhtâr... Bütün bunlardan sonra Remzi Bengi. Ne kaprislerime tahammül etti bu insan, ne isteklerime mutavaat gösterdi. *Dîvân-ı Kebîr*'in güzel, temiz, iyi, tam çıkması

için elinden gelen gayreti esirgemedi. İlk andıklarımın sırlarını kutlarken ona da kutluluklar dilerim. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin değer biçilmez müdürü Nûreddin Kalkandelen'e nasıl teşekkür edeyim, bilemiyorum. Arayacağım kitabı, tarihi o arar, bulur; koltuğu altında rahat rahat çalışırım, gönül kahırlarımı bile benimle paylaşır; var olsun. Söze son verirken kitabı dizenlere, düzeltenlere, düzeltmede bana yardım eden Hâlis Topçu'ya, bana gönül huzuru vererek çalışmamı sağlayan oğlum Mehmet Gölpınarlı'ya, hasılı bu işe emeği geçen her cana, candan saygılar, sevgiler.

*

Zaten ben arada yoktum ya, büsbütün çekiliyorum aziz okuyucu. O, benim dilimden bu sözleri ettiği gibi "can" dediği canlar canı Çelebi Husâmeddin'in dilinden de "*Kaldır perdeyi, açıkça söyle; güzelle sırtımda gömlek yatamam ben*" demişti (*Mesnevî*, I, 1942, s. 14, B. 138); fakat gene kendi, kendinden cevap vermişti de demişti ki: "O, *tastamam soyunursa ne sen kalırsın, ne kucağın kalır, ne belin... Şu âlemi ışıtan güneş, birazcık yaklaştı mı her şey yandı gitti. Fitneyi, kargaşalığı, kan dökücülüğü arayıp aktarma; Şems-i Tebrîzî'den bundan fazla bahsetme*" (aynı cilt, aynı sahife, B. 140-142).

Artık bu köpük köpük fışkıran, dalga dalga coşan, alev alev seni saran, can can yaşatan, adım adım götüren, insan insan olduran... Bu yaşayışındaki çeşitli duyguları dile getiren, bu aklına gelenleri önüne seren, çözemediğin duyguları perde perde açan, aşamadığın belleri kıt'a kıt'a gideren, yakan, yıkan, fakat yalnız seni senliğinden, benliğinden alan, topluma veren satırlarla seni baş başa bırakıyorum.

Dinle insanoğlu, dinle. O, diyor ki:

ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI

Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz

Rahman ve Rahim Allah Adıyla

"Hamd olsun Allah'a ki doğru yolu buldurdu da bu nimetlere kavuşturdu bizi; Allah hidayet etmeseydi doğru yolu bulamazdık" ve Allah'ın rahmeti, peygamberi, peygamberlerin ulusu Muhammed'e ve onun kerem sahibi olan, keremlere nıazhar bulunan soyuna sopuna. Bundan sonra: Bu sözler, sırlarıdır rûhun, gemisidir Nuh'un. Kutlu nefeslerdir, ayıplardan arı, tertemiz Tanrı'dan esintilerdir. Her varlığı geliştirip olgunluğa götüren Tanrı'nın ilhamlarıdır, seher çağlarındaki feyzlerin gönül gözünü açıcı keşifleridir, noksanlardan münezzeh Tanrı'dan gelen sözlerdir, eşi bulunmaz işaretlerdir, şaşılacak ibarelerdir. Tanrılık denizinin ışıltılarıdır bunlar, gayb denizinin iri incileridir bunlar. Âşıklar dîvânıdır, zevk kaynaklarıdır. Gönüllerin ışığıdır, yüce kişilerce makbul olan en gerçek sözlerdir. Huzur ehlinin anahtarıdır, gayb âlemindeki hür kişilerin makamlarıdır, kalb sahiplerinin kalblerinin kalbidir, gönül bahçelerinin çiçeğidir, kulların meclislerine akarsulardır bu sözler. Olgun erenleri anar, andırır, yetişmiş, olgunlaşmış kişilere kutluluk kimyasıdır, yakıyne erişmiş kardeşlerin hutbesidir, çekinen erlerin boyunlarına gerdanlıktır, münafıklara Tanrı Zül-fekaar'ıdır bu sözler. Büyük, hayırlı kişilerin rûhlarına iksirdir, yüce yazıcıların sahifeleridir, ceberût kuşlarının dilidir, melekût âlemindeki me-

leklerin tespihleridir, sözlerin asıllarıdır, sonradan uydurulan ki boş, dışı süslü şeyleri kesip atar bu sözler. Bu sözler, ulumuz, devranın eşsiz eri, zamanın şaşılacak serveti, halkı yüce işlere çağıran, bütün halka Tanrı'dan bir rahmet olan, sırların en eşsizlerine mahrem bulunan, hidayet ve takvâ imamı, ulu Tanrı'nın sırrı, onun tertemiz mazharı, Hakk'ın, şeriatın ve dinin celâli, Tanrı elçilerinden, başka bir peygamberin şeriatına tâbi olanların, yeni bir şeriatla gönderilenlerin hepsinin mirasçısı, "Âdem suyla balçık arasındayken peygamberdim ben" sözünün tefsircisi, Ebû Bekr soyundan Belhli Huseyn oğlu Muhammed'in oğlu Muhammed'indir. Öyle bir erdir o ki delilleri, nişaneleri, uzağa da tecelli etmiştir onun, yakına da.

Olgunluğuyla yüceliğe ulaştı,
yüzünün güzelliğiyle karanlıkları aydınlattı.
Bütün huyları güzeldir,
rahmet ona ve soyuna.

Tanrı rûhunu kutlasın, kutluluk mertebelerinde feyzini daimî etsin; ne mutlu ona uyup doğru yola varana, "Esenlik doğru yolu bulana", hamd Allah'a lâyık olduğu veçhile, rahmet Muhammed'e ve ondan sonra da soyuna sopuna.

DÎVÂN-I KEBÎR

BAHR-İ RECEZ

müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

Rahman ve Rahim Allah Adıyla

— A —

I

Ey aşkı kutluluk göğünde uçanlara kol kanat veren, uçanların uçuşunu arttırıp duran sevgili, senin sevda halkanda rûhanîlere çeşit çeşit haller gelmede.

* Ben batanları sevmem sözünde gerçekten de sûretlerden arınış var. Gizli şeyleri gören gözlere her an senden şekiller, sûretler görünmede.

Gönüller senin yüzünden baş aşağı gelmiş, yeryüzü bir kan denizi kesilmiş; ey aylardan da üstün, yıllardan da güzel sevgili, sana ay diyemem ben.

Dağ gamınla yarılmıştır da o gam ta içine çökmüştür, yalım yalım yalımlanmadadır; bütün bu keremler, bu üstünlükler, senin kereminden, senin lûtfundan bir katrecik kan elde etmiştir de o yüzden gelişip yetişmiştir.

Ey ululaların dayancı, güvenci, bizi de onlardan say; bilirsin ki kuyruklar da başlara uyup gider.

* Topraktan bir ulu er düzer koşarsın da melekler bile kıskanır onu, senin peşin parana karşı can bile müflis bir hale gelir, bütün mallar mülkler yerlere döşenir, ayaklar altında kalır.

Kimin kolu kanadı olursan ne yücelikler elde eder o, ne ululuklara kavuşur. Hali böyle olan kişinin de benler vardır yüzünde, güzelleştikçe güzelleşir o.

Tutalım ki dikenim, hem de kötü bir diken; fakat diken de gülle bir aradadır; sarraf altın tartarken teraziye miskallerle beraber arpa da kor.

İşler fikirlere uygundur, mallar topraktan meydana gelir. Şu haller sözlerden belirir, sözler de hallere işarettir.

* Âlemin başlangıcı bir gürültüdür, bir hay-huy; sonu bir sarsıntıdır, bir deprem. Aşkla şükür, şikâyetle beraberdir; huzurla rahat, sarsıntılarla eş.

* Şafak güneşin fermanıdır, Tanrı aşkı devlet tuğrası; buluşma vakti gelip çatmada; bu yorumu aşk yordu çünkü.

* Âlemlere rahmet olanın yoksullara bağışladığı yüceliğe, mevkie bak; hırkalar ay gibi aydın, şallar gül gibi güzel kokuyor.

Aşk tüm bir iş, bizse bir parçasıyız onun. O, uçsuz bucaksız bir deniz, bizse bir katrecik. O, yüzlerce delil getirmede, bizse o delillerle doğruyu bulabiliyoruz ancak.

* Gök aşkla uzlaşıp dönüyor, aşktan mahrum olunca yıldız bile tutulup sönüyor. Beli bükük "dal" bile aşkla "elif" gibi doğrulup yücelmede; fakat aşksız kalınca "elif" bile dallara dönmede.

* Söz bengisudur, çünkü Ledün bilgisinin aşkından doğmadadır. Aşkı canından eksik etme de iyi işlerin meyve versin, çoğaldıkça çoğalsın.

Söz mâna ehline az da olsa çoktur, uzadıkça uzar, yeter mi yeter; fakat sûret ehline çok söz bile azdır, kifayetsizdir.

Şiirleri çok söyledilerse ne var ki? Denizin incilerle dopdolu olması daha iyidir elbet. Deve de şiir zevkiyle yerden yere göçüp konar, konaktan konağa yelip yortar.

II

* O hocanın ayağı mahallemizde balçığa saplanıp kalakaldı; onun halini söyleyeyim de "Kaza gelince göz kör olur" atalarsözünü oku.

Cebbarcasına ululanır, bir yere dokunmasın diye eteğini çeker, kaldırır, kibirle yürür giderdi. Âşıklarla alay ederdi, aşkı bir oyun, bir oyuncak sayardı o.

Nice kuş vardır, tuzaktan uzak, havalanır gider; fakat kaza elinden bir belâ okudur fırlamış, uçup gelmededir ona.

O hoca da bir sarhoşcağızdı, kendiciğinden geçmişti. Âşıklara el çırpardı, eğlenirdi onlarla. Ululuğuna aldanmıştı, esrimişti de Tanrı'yla güreşe kalkmıştı.

Başına yazılandan haberi yoktu, başını göklere yüceltmişti, kesesi altınla, gümüşle doluydu, kulağı var ol sesleriyle.

Halkın el çırpmasından, ayağına kapanmasından, şâirlerin saçma sapan övüşlerinden, yâvecilerin yâvelerinden öylesine ululanmıştı ki.

Keremin de bir âfeti var, çünkü kerem erde ululuk belirtir; yaltaklananların halleri insanı vehme düşürür, hasta eder.

İhsanda bulunuyorum diye paralar verir, halbuki o paraları kendisi yaratmamıştır ki. Başkasının malından mülkünden ihsanda bulunmakla adam cömert mi olur hiç?

* Bir firavun kesilmişti o, bir Şeddad olmuştu; öylesine bir tuluma benzemişti ki içi hava dolu. Karıncaydı, yılan olmuştu, yılan da bir ejderhâ haline gelmişti.

* Aşk, kutluluk sırrıyla Mûsa'nın sopasıdır sanki; pusudan öylesine bir ok attı ki hoca onun açtığı yarayla iki büklüm oldu, yaya döndü.

O ağır yaranın tesiriyle o anda yüzüstü düştü, sar'ası tutmuş adamlar gibi hırıldamaya başladı, insanı yok eden ölüm hırıltıları arasında yerlere yuvarlandı.

Rezil oldu, çırılçıplak kaldı, düşman bile onun haline ağladı; akrabaları yasa batmış kişiler gibi onun haline ağlayıp feryat etmeye koyuldular.

* Firavun olmuştu, Nemrud'du âdeta; gerçekten de ben Tanrı'yım der dururdu. Boynu kırıldı da Rabbim, Rabbimiz demeye başladı.

Yüzü safran gibi sarardı. Şirin yüzlü, şeker dudaklı bir işveli güzelin bakışlarının açtığı yaradan başka bir yarası da yoktu.

* O güzelin okuna mı daha fazla şaşmalı, yayına mı, gözleri mi daha güzel, dudakları mı? O mu daha vefasız, dünya mı, o mu daha çok gizli, Zümrüdüanka mı?

Şimdi âşıkları sınama hususundaki can sırrını söyleyeyim, gizli kilitten, gizli zincirden kurtul da kendine gel, kulaklarını aç da dinle.

* Fakat kulağını nasıl açabilirsin ki? Kendinden geçmiş kişide kulak nerde? Aklı fikri, Tanrı dilediğini yapar hükmünden başka bir kurtaran yoktur.

Bu bağıran çağıran, ıztırablara, heyecanlara düşen hocanın da sinek gibi kanatları koptu; Ayşe'nin aşkından ağlamaya başladı, gözlerime ak düştü diye feryada koyuldu.

Gerçekten de sizden sonra helâk olduk, sizden uzağız, vay bize, eyvah bize. Sizin bulunmamanız, yaşayışa bile bir ölüm; gönül rızasıyla dönün, gelin bize.

Akıl size rehin verilmiş, hüzünlerimize derman olacak birisi yok mu? Gönül, sınamalarınıza uğramış, helâk cehenneminin ta ortasına düşmüş, yanıp duruyor.

Ey eli ayağı sağ hoca, kaza ve kader gelip çattı da ayağını kırdı; sen çok gönüller kırmıştın, onların cezası geldi de ayağına isabet etti.

* Bunu gene Tanrı inayetlerinden say ki uğradığın zarar, aşk civarından geldi çattı; geçici aşkı bırak, işin sonu Tanrı aşkıdır.

Gazi, alışsın, usta olsun da savaşsın diye önce oğlunun eline tahtadan yontulmuş bir kılıç verir.

İnsana âşık oluş da o tahta kılıca benzer, belâlara uğrayış sona erdi mi, aşk rahmet sahibi Tanrı'yadır artık.

* Önce Yusuf, yıllarca Zelîhâ'ya tutuldu; sonucu Tanrı'ya âşık oldu da bu sefer Zelîhâ, Yusuf'a gönül verdi.

O kaçmıştı, Yusuf peşine düşmüş, gömleğine el atmıştı. Sonunda iş tersine döndü, o Yusuf'un gömleğine el attı, çekti, yırttı.

Kısas yerine geldi dedi, gömleğimin öcünü aldım bugün. Yusuf, ululuk ısrı Tanrı'nın aşkı bu çeşit çok tersine işler yapar dedi.

İsteyeni istenen haline getirir, alt olanı üst eder, nice dua edenleri keremiyle, lûtfuyla dualara kıble yapar.

Söz inceldi burda soluk ağza sığmıyor, artık yanıltmaca söz söylemek istiyorum, o çeşit söz, burda yaraşır mı yaraşır.

* O, ben kimim ki demede, ben topraktan düzülmüş bir şekilden ibaretim; remil döken, toprağa doğru yanlış bir şeyler çizer.

Bu sözü hocaya bırak da bak, gör; bana, aşk sakalıma ateş vurdu, tutuşturdu, neden beni bıraktınız diyor.

A kerem sahibi hoca, gitmiştim amma şu âhir zamanda halini bütün âleme söyleyip yaymak için işte hemencecik gene geldim.

Bön adam ne söyleyebilir; güneşten ancak bir zerre, uçsuz bucaksız denizden bir katre olan kişi, şu sonsuz maceraya nasıl anlatabilir?

Sana bir katre gösterdi mi ötesini anlarsın artık. Alım satımda da ambardaki buğdaydan bir avuç buğday gösterirler.

O bir avuç buğdayı gördün mü geri kalanını da bilirsin, değirmen dönünce nasıl bir un olacağını anlarsın.

Sen de eski bir ambarsın, elini bir daldır da al şu ambardan bir avuç buğday; gör bakalım ne çeşit buğdaysın, bir gör de sonra değirmene götürmeye kalk.

O âlem değirmene benzer, şu âlemse harmana; burada buğday mısın, fasulye mi? Her ne isen orda da ancak osun.

Yürü, bırak şu inadı a inatçı, bak, o hoca bekleyip duruyor; o, işini yarım yamalak gören işçi, acele etmede, hadi gel diye çağırmada.

Ey hoca, nasılsın sen, söyle; bu fitnelerle dopdolu yerde yorulup kalmışsın; çaresiz dertlere uğramış bir halde kanlara batmışsın, topraklara bulanmışsın.

Hoca diyor ki: Meded ey Müslümanlar, sakının gönüllerinizi, aklınızı başınıza alın, benim kanım döküldü, bâri bu sizin başınıza gelmesin.

Âşıkların ıztırablarını gördükçe çok kınadım onları, fesatlarla, kötülüklerle dolu bir gönülle çok kötü, çok yaraşmaz sözler söyledim onlara.

* "İnceden inceye halkla alay edip kovculukta bulunanların vay hallerine" âyeti, kötü sözler söyleyenlerin hakkındadır. Alay edenle kovculukta bulunanın devası, yaptığına uğramaktır, ettiğini bulmaktır ancak.

O insan ağzı mıdır, yılanla akrebin oyuğu mu? O oyuğu samanlı balçıkla sıva, yakınları dalatma akrebe.

Aşka düş de adı sanı terk et, taneleri de bırak, tuzağı da; taşa altın adını tak, cefaya, eziyete şeker de.

III

* Ey İsa nefesli dudu kuşu, ey şirin sesli, güzel sesli bülbül, hadi, o cana canlar katan nağmelerle Zühre'yi şaşkın bir hale getir, kendinden geçsin gitsin.

Güzellik dâvasına giriş, gel de yüzlerce düşman, yüzlerce dost; yabancı, bildik, herkes safran gibi sapsarı yüzleriyle, yaşlı gözleriyle tanıklıkta bulunsun.

Gam herkesi ağlatır, erkek, kadın, herkes gam yüzünden feryat eder. Bizi gamdan kurtar artık, çünkü o, zulümde ejderhâlaştı âdeta.

Hafif, sert nağme çavuşlarıyla deş gamın karnını da ey güzel sesli dilber, adaletinle yokluk ülkesine bile bir hay-huy dur düşsün.

* Sâkîmizi an, yüzlerce tulumu havalarla doldur, o Şirin yüzlü dilberin aşkıyla rûhları Ferhad haline getir.

* Gönlün sanki İsrâfil'dir, balçıktan yaratılan insanı diriltmedesin; lûtfet de kulağımıza Tanrı nefesini üfle.

Biz harman çeçi gibi yerlere saçılmışız; buğdayla saman karmakarışık bizde; can yelinden bir esinti ver de buğdayı samandan ayır.

Lûtfet de gam, gamın yanına gitsin, sevinçli de sevinçlinin yanına. Gül, gülün bulunduğu yere gitsin, gönül göğe ağsın.

Şu güzelim tanelerin kulakları bir hoş rahmette, ümitleri bir seher yelinin esintisinde, öylece yeryüzünde mahpus kaldılar.

Lûtfet, can işi altın gibi parlasın, güzellerle kucaklaşsın; ayakları şimdi baş olsun, saman çöpleri şimdi kehribar kesilsin.

Bir nefescik sus artık; izin verilseydi kimsenin temiz kardeşlerin kulaklarına bile söylemediği bir sırrı söylerdim elbet.

IV

* Ey durup dinlenme nedir, bilmeyen rüzgârımız, güle bizden haber götür de de ki: Ey gül bahçesinden kaçıp da şekerle karılan gül, gül bahçesinden nasıl oldu da ayrıldın?

A gül, sen aslından da şekersin, şekere daha fazla lâyıksın; şeker de hoş, gül de hoş, fakat vefada bulunmak ikisinden de tatlı.

Yanağını şekerin yanağına koy, tat al şekerden, koku ver ona; şekerin sayesinde yolculuk cefasının acılığından kurtulmaya bak.

* Şimdi gülbeşeker oldun ya, gönül gıdasısın, göz nurusun; artık gülden gönlünü çek, o nerde, bu nerde?

Dikenle oturuyordun, tıpkı akıl gibi cana yoldaştın; yeryüzünden göğe ağ, konak konak, ta onunla buluşma yerine kadar yürü.

Halkın içinde gitmede, gizli bir yolda yürümedesin; bahçeden bahçeye, ta şekillerin sûretlerin belirdiği yere dek gidiyorsun.

Ey gül, sen bulunmaz bir kuşsun, kuşların aksine uçmadasın; o yandan geliyor haberin; bırak kolunu kanadını, başsız-ayaksız gel.

Ey gül, bunları gördün de o yüzden dünyaya gülüyorsun, o yüzden elbiselerini yırtıyorsun ey kızıl kaftanlı düzenbaz, güçlü kuvvetli yiğit.

Güller, kim merdiven isterse canını belâlara atsın diye naralar atarak, uçuşup saçılarak gökyüzünden gül bahçesine yağmada.

Kendine gel, şu kaptan, gül suyu yapan ustanın şişesinden bir yolunu bulup ter gibi sız da kurtul, rûh gibi çık o bulunduğun kaptan.

Ne de bahtınız yâr, talihiniz yaver, benziniz gül gibi kıpkırmızı; biz de sizin gibiydik, fakat rûh olduk, haydin, siz de rûh olun.

Gülbeşekerden maksadımız Tanrı lûtfuyla bizim varlığımızdır; hey gidi hey, varlığımız sanki demir, Tanrı lûtfuysa mıhladız.

Akıl aynadır, aynacı ona kıvılcımlarla eziyet etmededir de bu yüzden olacak, bizi istemiyor, sizi sizsiz isterim diyor.

Ey misk gibi sözler söyleyen, kendine gel artık, bu sözün sonu yoktur; senin bana söylediklerini kimseciklere söylemem ben.

Ey Tebrizli Şems, padişah huylu padişahların sırlarını harfsiz, sessiz, renksiz, kokusuz söyle; güneş olmadıkça tanyeri nasıl ışır, kuşluk çağı nasıl aydınlanır?

V

* Ey bedenimizin, canımızın padişahı, ey bizi güldürüp dişlerimizi gösteren dilber, ey gözlerimizi sürmeleyen, ey can gözümüze tutya olan güzel,

A güzelim, ay senin aydınlığını, senin yüceliğini görür de utanır; aşkına helâldir kanımız; seni gördüm mü gönül, gene kaza geldi çattı, gene geldi çattı kaza demeye başlar.

90 * Top olduk sana, çevgeninin eğri ucuna uyduk, onun önünde başı dönmüş bir topuz; gâh neşe, eğlence yerine çağırırsın, gâh belâya, cefaya sürer götürürsün.

Gâh uykuya çekersin, gâh sebeplere sürersin; gâh varlık şehrine doğru atar, yuvarlarsın, gâh yokluk çölüne.

* O da sahibine gâh şükreder, gâh feryadlara koyulur, eyvahlar olsun der. Gâh Leylâ'nın hizmetine bakar, gâh Tanrı sarhoşu, Tanrı delisi olur.

Cana cefalar etmişsin, onu deliye divaneye döndürmüşsün; gâh yalnızlık bucağına âşık etmişsin, gâh gösterişe, riyaya düşürmüşsün.

* Gâh altın ister o, gâh tutar da başına topraklar serper, gâh kendisini kayser sanır, gâh yoksullar gibi yamalı hırkalara bürünür.

Ne acayip ağaçtır ki bâzı kere elma verir, bâzı kere kabak; gâh zehir verir, gâh şeker, gâh dert verir, gâh derman.

Ne acayip ırmaktır ki gâh su olur, gâh kan, gâh lâ'l renkli şarap kesilir, gâh süt, gâh da şifalar veren bal.

Gâh gönülde bilgi dokur, gâh gönülden bilgiyi söker atar. Gâh üstünlükler elde eder, gâh hepsini de belâ görür.

Bir gün gelir Muhammed Bey olur, bir gün gelir kaplan kesilir, derken köpekleşir. Gâh damarı kötü bir düşman olur, gâh ana baba, hısım akraba.

Gâh diken olur, gâh gül. Bâzı sirke olur, bâzı şarap. Gâh davulcu olur, davul çalar, gâh davul olur, tokmaklar yer.

100 * Gâh şu beşe, altıya âşık olur, gâh güzel canlar diler. Bâzı kere de konak yerini kaybetmiş deve gibi o yana bu yana yeler durur.

* Gâh kuyu kazan gibi ümidi aşağılardadır, alçaklara iner, gâh Karun gibi definelere dalar, hazineler gizler; gâh da Mesîh gibi tazeleşir, göklere ağar, göklere çıkar.

* Sonucu, senin lûtfun ona yol verdi mi halden hale girmeden, renkten renge boyanmadan kurtulur, şeyyâdımız şeydalaşır, deli olur da kuşluk güneşi gibi bir renge dalar artık.

Balıklar gibi denizlere dalar, bağı bahçesi, yurdu, vatanı deniz olur; mezarı da denizdir artık, kefeni de; denizden başka ne varsa hepsini ölüm bilir, veba sayar.

* Şu renklerden sıyrılır, İsa'nın küpüne girer, "Tanrı boyası" belirir, artık Tanrı dilediğini yapar.

Kötülüklerden kurtulur, hayâdan da; dönüp dolaşmaktan da uzaklaşır, konup göçmekten de. Milin çevresinde dönen değirmen taşı gibi gitten de halâs olur, gelden de.

* Gerçekten de kapınızı açtık, dostlarınızı uzaklaştırmayın; sizden sonra gelecek soyunuzu sopunuzu da size kattık, işte budur sevginin mükâfatı.

Gerçekten de belinizi sıkıca bağladık, gerçekten de suçlarınızı yarlıgadık; Rabbinize şükrettiniz ya, bütün bunlar o yüzden; şükür, razılığı elde ettirir.

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün; anlatış kapısı kapalı, artık de ki: Susmak bizce daha iyi, daha yerinde.

VI

Ey âşıklar, ey âşıklar, bugün bir biz varız, bir de siz varsınız. Bir boğucu suya düşmüşüz, hele bakalım, kim yüzme biliyor?

Dünyayı sel kaplasa, her dalga deve kadar büyük olsa, suda yüzen kuşlara ne gam. Gökyüzünde uçan kuş, tutar da bunu düşünür mü?

Yüzümüz şükürle parıl parıl parlamada, denizin dalgalarına karışmışız; hani balık gibi. Balığa da deniz, tufan can verir, canına canlar katar.

* Ey şeyh, bize bir futa ver. Ey su, dalgalan, sar bizi dalgalarınla. Ey İmranoğlu Mûsa, gel de âsanı vur denize.

Bu şarap her başta bir başka sevda yaratmada, fakat bana o sâkînin sevdası yeter, geri kalanın hepsi sizin olsun.

Sâkî, dün yolda sarhoşların külâhlarını kapmıştı; bugün de hırkamızı soymak için bize birbiri üstüne şarap sunmada.

* Ey Ay'ın da, Müşteri'nin de haset ettiği güzel, sen peri gibi gizlice bizimlesin, beni güzel güzel çekip götürmedesin; yalnız nereye götürüyorsun, onu söylemiyorsun.

A iki gözüm, gözümün ışığı, nereye gidersem gideyim, sen benimlesin; ister çek meyhaneye götür beni, sarhoş et, ister al götür yokluk makamına, yok et.

* Dünyayı Tur Dağı bil, biz de Mûsa gibi tecelli istiyoruz; her an Tanrı tecellisi gelmede, her an dağı yarıp parçalamada.

Bir an olur yeşerir, bir an gelir bembeyaz olur, berraklaşır, güzelleşir. Bir an inci olur, bir an lâ'l kehlibar kesilir.

Ey ona kavuşmak, onu görmek isteyen, onun tecelli makamı olan şu dağlığa bak. Ey dağ, ne biçim şaraptı içtiğin şarap? Biz sarhoş olduk, gelin dostlar, gelin.

Ey bağ sahibi, ey bağcı, neden bize sarılıyor, neden bizi bırakmıyorsun? Biz senin üzümünü yediysek sen de bizim sarığımızı aldın ya.

VII

Ey âşıklar, ey âşıklar, buluşup birleşme çağı gelip çattı; gökyüzünden, a ay yüzlüler, haydin diye ses geldi.

Ey sarhoşlar, ey sarhoşlar, neşe, zevk, eteğini çemreyip geldi, o bizim zincirimize yapıştı, biz onun eteğine sarıldık.

Ateş gibi sert, kızıl, tesirli şarap geldi; ey gam, bir bucağa çekil de otur; ey ölüm düşüncesine dalmış can, yürü git; ey şarap sunan, ey sâkî, gel.

A güzelim, yedi gök de senin yüzünden sarhoş; elinde bir mühreyiz biz; varlığımız senin varlığından meydana gelmiş, o tüm varlığa yüz binlerce merhaba demede.

Ey tatlı nefesli çalgıcı, her an oynat çanı; ey işret, ata vur eyeri, es canımıza ey seher yeli.

A ney, geceleri anlattığın hikâyeler, söylediğin masallar ne de hoş; sesinde şeker tadı var; akşam sabah senin sesinden vefa kokusu geliyor bana.

A güzel yüzlü güneş, bir kere daha başla, o perdelerden çal, bütün güzellere nazlan.

Sus, perdeyi yırtma; susanların sağrağını iç; ört ayıpları, ört ayıpları; Tanrı huyuyla huylan.

VIII

Ey ışığı perdeler ardından gelen sevgili, ışığın, hararetin yaz mevsimi bize. Bizi al, yaz mevsimi gibi gönlümüz ateşli, ta gül bahçemize dek çek götür.

130 * Ey can gözünün tutyası, nereye gittin ki? Gel, gel de tandırımızdan rahmet suları kaynasın.

Gel de çorak yerler yeşersin, mezarlar bahçe haline gelsin, koruklar üzüm olsun, ekmeğimiz pişsin.

Ey can güneşi, ey gönül güneşi, ey güzelliğiyle güneşi bile utandıran güzel, gel de bir gör, şu balçık, canımızı nasıl tutmuş bırakmıyor.

Yüzünün lûtfuyla nice defalar dikenler gül bahçesi kesildi de imanımıza yüz binlerce ikrar bağışladı.

Ey ebedî aşk, canımızı şu zindandan kurtarıp tek Tanrı'ya götürmek için şu kalıptan ne de hoş yüz gösterdin.

Ey ışıklar saçan sabahımız, gam zamanında neşe yarat, gecenin içinde bir gündüz, görülmemiş, eşsiz, şaşılacak bir gündüz belirt.

Katır boncuğunu inci haline getirirsin; Zühre'nin ödünü patlatırsın; malı mülkü olmayanı padişah yaparsın, aşkolsun sana ey padişahımız.

Nerde o gözler ki izinin tozunu görsün. Nerde bizim delilimizi duyacak kulak, bürhanımızı anlayacak akıl?

Gönül o şekerkamışının güzelliğini görür de lûtfunu, ihsanını sayıp dökerse tat, lezzet, her dişimizin dibinden naralar atmaya başlar.

* Cüzler külle gidiyor, reyhan reyhana, gül güle kavuşuyor, her şey dikenliğimizin hapishanesinden kurtuluyor diye can ülkesinden davul sesleri geldi işte.

IX

Ey yağmur mevsimimiz, sevgililerimizin ayrılığıyla ağlayan gamlı âşıklarımız gibi dostlarımıza yağdır yağmurunu.

Ey bulutun gözleri, şu gözyaşlarını tulumlardan boşaltırcasına dök, çünkü sen de bizim ay yüzlülerimizi kıskanmadasın.

Şu bulutun ağlayışına bak, o bahçenin gülüşünü seyret; artık hastalarımız babalarının ağlayışından, yalvarışından kurtuldular, iyileştiler.

Şu bol bol yağmur yağdıran bulut, dudakları kurumuş, susuz dostlarınıza lûtfedilen Tanrı vergisine benziyor; o koca sağrağı da rintlerimize sunan gene Tanrı.

Düzenbaz güzellerinizin yüzünden azıksız kalan yeryüzüyle yazıyı bu azıksızlıktan kurtarmak için gökyüzü inciler saçıyor.

* Şu bulut Yakub sanki, yeşillikteki gülü de Yusuf say. Gözyaşları döken bulutlarımız yüzünden Yusufların yüzleri gülüyor.

* Bir katresi inci olur, bir katresi nerkis; böylece de yazıda biten otlarla geçinenlerimizin elleri malla, nimetle dolar.

Şaraplar sunan bağ bahçe dün çiçeklerle bezenmişti; çünkü şaraba düşkün erlerimiz aç karnına, vakitsiz şarap içmişlerdi.

Yum ağzını sedef gibi, sarhoşluğu çıkarma safın önüne, sokma meydana da aklı başında erlerimiz gayb âleminden gene gelsinler bu yana.

X

A gönül, o kusurlara karşılık özür dilemek için neler düşünmüşsün? Ondan bunca vefalar gelmede, sendense bunca cefalar.

Ondan bunca keremler, sendense aykırı, ileri geri işler. Ondan bunca nimetler, sendense bunca hata.

Senden bunca haset, bunca kötü düşünce, kötü sanı; ondansa bunca ihsan, bunca lûtuf, bunca vergi.

Bunca ihsan niçin? Acı canın tatlılaşsın, güzelleşsin diye. Bunca kendine çekiş neden? erenlere ulaşsın, onlara katılsın diye.

Kötülüğe pişman oluyor, Allah demeye başlıyorsun ya; işte o zaman seni belâdan kurtarmak için kendisine çeken o.

Yaptığın suç yüzünden korkuyorsun, kurtulmaya çareler soruyorsun ya, o anda seni korkutanı ne diye kendinde görmezsin?

* Senin gözünü bağladıysa elinde bir mühre gibisin, gâh yuvarlar seni, havaya atıp atıp eğlenir.

Gâh yaradılışına, tabiatına bırakır; gümüş, altın, kadın sevdasına düşersin; gâh da olur, canına Mustafâ'nın hayal ışığını saçar, aydınlanırsın.

Bu yana çeker, iyi adamlara katar. O yana çeker, kötülere ulaştırır, şu girdaplardan ya geçirir gemiyi ya da girdaba atar, kırar dağıtır.

* Gizli gizli o kadar dua et, geceleri o kadar ağla, inle ki sonucu yedi kat gökten kulağına bir sestir gelsin.

* Şuayb'in feryadı, çiy taneleri gibi döküp durduğu gözyaşları, sonucu haddi aştı da seher çağı kulağına bir sestir geldi:

Suçluysan bağışladım, yarlıgadım suçunu. Cennet diliyorsan verdim, sus artık, bırak şu duayı.

* O dedi ki: Ne bunu istiyorum, ne onu; apaçık Tanrı cemalini istiyorum; yedi deniz ateş olsa ona kavuşmak için dalar geçerim.

O cemalden mahrum edip tapından sürdüysen, yaşlı gözlerim o cemali görmeyecekse cennet yaramaz bana, işim yok orda, cehennemde kalmam daha iyi bence.

Bâri az ağla dediler, gözlerin bozulmasın; ağlayış haddi aşarsa göz görmez olur.

İki gözüm de dedi, sonunda görecekse onu ne diye kör olacağım diye gam yiyeyim, her cüzüm göz kesilir.

Fakat gözlerim onu görmekten mahrum olacaksa mademki dosta lâyık değilmiş, varsın kör olsun.

Dünyada herkes sevgilisine can verir; fakat birinin sevgilisi kan tulumundan ibarettir, öbürününki güneştir, ışıktır.

Mademki herkes kendince iyi kötü bir sevgili seçer; kendimizi bir yok için yok etmemiz yazık değil mi?

* Bir gün birisi Bâyezîd'e bir yolda yoldaş oldu. Bâyezîd, a kötü kişi dedi, işin gücün ne?

Adam, eşekçiyim dedi, ona kulum köleyim ben. Bâyezîd, yürü dedi, sonra da yarabbi dedi, sen bu adamın eşeğini gebert de Tanrı kulu olsun.

XI

Ey adı güzel Yusuf'umuz, damımızda nasıl da yürüyüp gitmedesin? Ey kadehimizi kıran, ey kurduğumuz tuzağı yırtan sevgili.

Ey ışığımız, düğünümüz derneğimiz, ey üstün devletimiz, acı suyumuzu bir coştur, kaynat da üzümümüz şarap olsun.

A dilberimiz, dileğimiz, a kıblemiz, Tanrımız, ödağacımızı ateşe attın ya, seyret artık dumanımızı.

A düzenbaz sevgilimiz, a sarhoş, mahmur gönlümüze tuzak kuran dostumuz, uzaklaşma bizden, sarığımızı rehin al.

Gönlün ayağı çamura saplandı kaldı, gönlün de yeri mi can vermedeyim ona, can. Gönlün düştüğü sevda yüzünden vay gönüle, vay bize.

XII

Ey canımızı tatlılaştıran, kendinde olanı geçir kendinden; kendinden geçeni getir kendine; bir şey ver yoksula.

Âşıklara ihsanda bulun, tanyerini ışıklandır, tiryakı zehir haline getir, bir şey ver yoksula.

Ay gibi yüzünle bir bak, yoksulları arayıp duran lûtfunla bir merhamet et de yoldaş et bizi kendine; bir şey ver yoksula.

Ay gibi bir cilvelendin mi, canlara aşkı duyurursun, bizimle ne diye yoldaş olmuşsun? Bir şey ver yoksula.

Dervişin nişanesi nedir? İnciler saçan bir can, inciler saçan bir dil, yüz parçadan dikilmiş yamalı hırka değil; bir şey ver yoksula.

180 * Sen hem Âdem'sin, hem o dem. Hem İsa'sın, hem Meryem. Hem sırsın, hem sırra mahrem; bir şey ver yoksula.

Acı seninle tatlılaşır, küfür senin yüzünden din olur, diken ağustos gülü kesilir; bir şey ver yoksula.

A benim canım, sevgilim, küfrüm, imanım, padişahlarımın padişahı; bir şey ver yoksula.

Ey gamlara batan, bedene tapan kişi, bedenle uğraşıp durma, canla savaşıp kalma; bedene bakma, bana bakma; bir şey ver yoksula.

A benim ışığım, bugün bir iş edeceğim, nurunun çevresinde dolaşacağım, aşka can vereceğim; bir şey ver yoksula.

Bizim ayıbımızı arayan biri misin sen, yılan mısın, balık mı yoksa? Sen söyle, nesin? Bir şey ver yoksula.

Güzelim, hem sen olasın, hem o; yaraşmaz bu; atıver yokluğa şu canı, bir şey ver yoksula.

XIII

Ey Yusuf, sonucu şu gözleri görmeyen Yakub'a gel. Ey gizlenmiş İsa, şu gök kubbenin üstünde bir görün.

Ayrılıktan günüm karardı. Gönlüm yay gibiydi, kıla döndü. Yoksul Yakub ihtiyarladı, ey genç Yusuf, gel.

* Ey İmranoğlu Mûsa, sana gönlümde ne Turusînalar var. Öküz Tanrılık etmede, gel artık Turusîna'dan.

190 * Benzim safran gibi sarardı, boynum büküldü, çenge döndü. Beden mezarında daraldım, sıkıldım, gel ey genişlik, ferahlık veren can.

* Muhammed'i gözleyen gözüm gamınla, müştakım sana diyor; "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" âyetinin sırrı, o dağınık saçlardan yüzünü göster, gel.

Güneş sana karşı sanki akşam kızıllığı, ey padişahlardan bile öndülü kapan er, ey Tanrı'yla bakan, Tanrı'yla gören göz, ey her şeyi bilen gönül, gel.

Bütün canlar sana karşı sanki beden, sense cansın. Cansız beden neye yarar? Çoktandır gönül verdim sana, gel ey sevgili de canımı da vereyim gitsin.

Gönlümü aldığın günden beri can ekinim biçildi gitti; sonucu dert sensin, git; sonucu derman sensin, gel.

Ey sevgili, ilacım da sensin, çarem de sen, yüz parça olmuş gönlümün ışığı da sen; çaresiz gönlümde senden gayrı ne varsa yok oldu, gel.

Senin kadrini bilmedim de felek, inadına var diyor, okla gönlünü, vur başını taşlara; gel.

* Ey mertebesi, "Aralarında iki ok atımı kadar yer kaldı" âyetiyle bildirilen, ey o yücelik devletine sahip olan; ey padişahım, kimsecik mahrem olamaz sana, "Belki de daha yakın" makamından gel.

Ey ay gibi güzel padişah, ey yüzlerce güzelden güzel, ey su, ey ateş, gel. Gel ey inci, gel ey deniz.

* Ey kendisine canımın kul köle olduğu Şemseddin, ey Rûhü'l-Emin, Tebriz senin yüceliğin yüzünden oturamaklı Arş'a döndü, Mescid-i Aksâ'dan gel.

XIV

Ey âşıkların ilkbaharı, yeşillik senden gebe; ey bağları bahçeleri güldüren, sevgilimizden haberin var mı?

Ey nefesi güzel rüzgârlar, ey âşıkların feryadına yetenler, ey candan da, mekândan da tertemiz yel, nerdeydin sen, nerdeydin?

* Ey Rum ülkesinin de fitnesi, Habeş ülkesinin de; şaşırdım kaldım, bu güzel koku ya Yusuf'un gömleğinin kokusudur, yahut Mustafâ'nın hırkasının.

Ey doğruluk ırmağı, sen bizim sevgilimizin arkında akıyorsun, sen gönüllerin Turusînasısın sen canlara can katmadasın.

Ey sözü, özü güzel, ey bütün halleri hoş dilber, ey yılın da, ayın da kul köle kesildiği dost, ayın da hoş senin, yılın da.

XV

Ey ansızın kopuveren kıyamet, ey sonsuz rahmet, ey düşünceler ormanını yalım yalım saran ateş.

Bugün gülerek geldin. Bugün zindana âdeta bir anahtar gibi gelip çattın. Muhtaçlara Tanrı lûtfu, ihsanı gibi geliverdin.

Güneşe perdeci sensin, ümit bağlanacak, güvenilecek er sensin, istenecek şey de sensin, isteyen de sen. Hem başlangıçsın sen, hem son.

Gönüllerde belirmişsin, düşünceleri bezemişsin. Hem kendin dilek dilemişsin, hem kendi kendinin dileğini vermişsin.

Ey eşi, dengi bulunmaz can bağışlayıcı, ey bilginin de tadı tuzu, bildiğini tutmanın da çeşnisi, lezzeti. Senden başka ne varsa bahanedir, düzendir; onlar hastalıktır, sense ilaçsın.

Biz o düzene kapılmışız da şaşılaşmışız, suçumuz olmadığı halde kinlere düşmüşüz; gâh kara gözlü hurilerin sarhoşu kesilmişiz, gâh ekmeğin, çorbanın sarhoşu.

Sen şu sarhoşluğa bak da bırak aklı; şu mezeyi seyret te bırak mezeyi. Bir parça ekmekle yemek, değmez bunca maceraya atılmaya.

O gözlere görünmeyen usta, seni işe koşar da yüz çeşit, renk renk tedbirlere düşersin, aydınlıklara kavuşursun, karanlıklarda kalırsın, bu arada savaşlara bile katlanırsın.

Ey ulu er, gizlice bur kulağını canın, candan, gönülden Rabbim, sen beni kurtar de de bahaneler bul, kesil halktan; and olsun Tanrı'ya, bunların hepsi de asılsız şeylerdir.

Sus artık, acele işim var, bayrağın altına gittim; kâğıdı bırak, kalemi kır, sâkî göründü, gelin gelin.

XVI

Gökyüzünden cana, hadi, geri gel diye bir sestir geldi. Can da a güzel davetçi, merhaba, geliyorum diye seslendi.

* Duydum dedi, baş üstüne, her an sana yüzlerce can feda olsun; bir kere daha çağır da "Hel etâ" makamına dek uçayım.

Ey eşsiz konuğumuz, canımızın sabrını da aldın, kararını da; seni nerde arayayım, nerde bulayım? Seslenen, candan da dışarı, mekândan da üstün bir yerde dedi.

Şu zindandakilerin ayaklarındaki ağır zincirleri çözeyim, gökyüzüne bir merdiven kurayım da can yücelere ağsın.

Sen cana canlar katan güzelsin, nihayet bizim şehrimizdensin, öyle olduğu halde tutuyor, garipliğe gönül veriyorsun, bu vefaya sığar mı?

* Âvâreliği bir şerbet gibi içmişsin; evin yolunu unutmuşsun; o Kâbilli büyücü karı, kötülüğünden sana çok büyüler yapmış olacak.

Şu birbiri ardınca konup göçen kervanlar, hep oraya koşup gidiyor da senin başın nasıl dönmüyor, yüreğin nasıl kabarmıyor, neden bu?

Kervanbaşının, çanların önden, arttan gelen seslerini duymuyor musun? Nice yoldaşlarınız var da, nice hemdemlerimiz hep bizi bekliyorlar.

Bir bölük halk orda bizi beklemede, hepsi de bizim sarhoşumuz, bize dalıp kendilerinden geçmişler; a yoksul, padişahın yanına gel diye kulağımıza naralar atıyorlar.

XVII

Şu güzelliğe bak, şu edayı seyret. Şu boya bosa, şu yüze göze, şu ele ayağa bak bir kere. Şu rengi seyret, şu temkine, vakara bak, şu elbiseleri giyinmiş dolunayı seyret hele.

Selviden mi söz açayım, lâleyi mi söyleyeyim, yoksa yaseminden mi bahsedeyim? Mumu mu söyleyeyim, leğeni mi, yoksa seher yeliyle oynaşan gülleri mi?

* Âteşkede gibi bir aşk, şekle bürünmüş, sûrete girmiş, gelip çattı da gönül kervanının yolunu vurdu; ey genç, bir nefeşçik aman ver.

Geceleri ta gündüzlere dek ateşler içindeyim, yanıp yakılıyorum; o kuşluk güneşinin yüzünden ne de kutluyum, ne de apaydın.

Onun aya benzer yüzünün çevresinde dolanıp durmadayım, ona dilsiz dudaksız selâmlar vermedeyim, o hadi gel demeden kendimi yerlere çalmadayım.

Dünyanın gül bahçesisin, âlemin gözüsün, ışığısın; fakat cefa diyarına ayak bastın mı, dünyadaki bütün elemler de sensin, dertler de sen.

230 Canımı feda etmek için tapına gelirim, zahmet verme, git dersin. Hizmet etmek için geri dönerim, a aptal dersin, gelsene.

Hayalin, ateşli âşıklarla düşüp kalkmada; dilerim yüzün bir an bile gözümden kaybolmasın.

A gönül, ne oldu sabrın, kararın, nerde işin gücün? Sabah akşam uykunu kim kaçırdı böyle?

Gönül, yüzünün güzelliğini anlatır, o büyücü nerkis gözlerini över, o sünbül saçlarından, o güzel kaşlarından, o tatlı maceralar besleyen lâ'l dudaklarından bahseder.

Ey aşk, herkesin yanında birçok adın sanın var, fakat ben dün bir ad daha taktım sana, bir adını daha söyledim: İlâcı olmayan dert.

A güzel, canımın aydınlığı senden, senin yüzünden gökler gibi dönmedeyim. Canım güzelim, buğday yolla da değirmen şaşırıp kalmasın.

Artık ondan bahsetmeyeceğim, şu beyti söyleyip susacağım, yeter bu: Canım şu hevesle yandı, yakıldı, Rabbimiz, sen hoş tut bizi.

XVIII

A adı güzel Yusuf'umuz, damımıza ne de hoş çıkıyorsun; kapıyı açtık işte, buyur, damdan in, kapıdan gir içeriye.

Ey mercanla dolu denizim, and olsun Tanrı'ya, canım ivmede, sabrım kalmadı, şu başı dönmüş canın, bu değirmenin dönüşünden başı döndü artık.

Kervanbaşı, hatırım için olsun, Allah için olsun, sürme burdan kervanı, gitme bu konaktan ileriye, hele develeri bir ıhlat şurada.

Hayır hayır, yürü ey deli, delicesine yürü, kanlar içinde bir hoş halde yürü; nelikten nitelikten söz açma, neliksiz yürü, niteliksiz yürü, cana konak yeri yok çünkü.

Kalıbın toprağa girerse canın göklere ağar. Hırkan yırtılırsa meraklanma, canına yokluk yok senin.

Gönül sırrına bigâne değilsin sen, göster yüzünü, bir aynasın çünkü. Mademki aşka düştün, elbette başına fitneler gelecek, sınamalar gelecek.

Bana diyorsun ki nasıl da gitmedesin, kayıtsızca, koşa koşa gidiyorsun; dikkat et, kanlar içinde yelip yortmadasın, hem de nereye dek gideceksin, hiç söylemiyorsun.

* Söyleyeyim: Gönül ateşlerinin içinden geçerek, yerlere döşenmiş gönüllerin üstünden aşarak, gönül sevdasıyla yuvarlanıp durarak ta Tanrı dilediğini işler denizine dek.

Her an bir elçi gelmede, canın yakasına yapışıp çekmede; her an gönülde bir hayal belirmede; yâni canın aslına gel diyor hepsi de.

Gönül, şu renk, şu koku âleminden, o asıl nerde diye naralar atıp elbiselerini yırtarak bucak bucak kaçıyor.

XIX

Bugün gördüm sevgiliyi, gördüm her işe, her güce aydınlık veren güzeli, Mustafâ'nın rûhu gibi göklere ağıyordu.

Güneş, yüzünü görmüştü de utanmıştı. Gök, gönül gibi yarılmıştı. Parçalanmıştı. Onun parıltısı vurmuştu da suyla toprak, ateşten de fazla aydın olmuştu.

Göster dedim merdiveni; göster de göklere ağayım. Dedi ki: Merdiven senin başındır, başını al ayaklar altına.

Ayağını başının üstüne koydun mu yıldızların üstüne ayak basarsın. Hevâ ve hevesini yendin mi ayağını havaya atarsın, hadi gel.

Göklerde, havalarda yüzlerce yol belirir sana, her seher çağı dua gibi göklere ağarsın.

XX

* Ey dostumuz, ey sevgilimiz, ey sırlarımızı bilen, ey Yusuf'umuzun, ey pazarımızın aydınlığı, revacı.

İşte geçen yıl, bu yılımızın günlerine, anlarına gönül verdi. Müflisleriz biz, sen yüzlerce definesin bize, yüzlerce paramızsın, pulumuzsun bizim.

Tembelleriz biz, sen yüzlerce haccımızsın, yüzlerce işimiz gücümüz. Uykuya dalmışız biz, sen yüzlerce uyanık devletimizsin bizim.

Hastalarız biz, sen hastalarımıza yüzlerce şifalar veren melhemsin. Biz tamamıyla yıkılmış gitmişiz, kereminle sensin mimarımız bizim.

Dün aşka dedim ki: Ey düzenbaz padişahlar padişahımız, baş çekme, inkârdan gelme, sen aldın sarığımızı.

Bana cevap verdi de dedi ki: Hayır, yaptığımız iş senden gelmede; çünkü dağımız ne söylersen o sesi aksettirir sana.

Evet dedim, gerçekten de dağız, şu ses de bizim sesimiz; fakat ey dilediğini yapan dost, dilediğimizi yapmak bizim elimizde değil ki.

XXI

Toyumuz, düğünümüz kutlu olsun dünyaya. Tanrı, toyu, düğünü bir kumaş gibi tam bizim boyumuza göre ölçtü, biçti.

260 * Zühre Ay'a eş oldu, dudu kuşu şekere. Güzel yüzlü sevgilimiz her gece bir başka düğün yapıyor.

Sultanımızın devleti sayesinde kalbler ferahladı, insanlar birbirlerine eş oldu, zahmetler, sıkıntılar çıktı gitti.

Hadi bakalım, bu gece yeniden düğüne, toya gidiyorsun. Ey şehrimizi bezeyen güzel, güzellere damat oluyorsun.

Mahallemizde ne de güzel yürüyorsun, bize doğru ne de hoş salına salına geliyorsun. Ey ırmağımız, ey bizi arayan sevgili, deremizde ne de hoş, ne de güzel çağlaya çağlaya akıyorsun.

Dileğimize uyuyor, ne de hoş gidiyorsun; ayağımızın bağını ne de hoş çözüyorsun. Elimizden tutup ne de tatlı tatlı yürütüyorsun bizi ey dünyamızın Yusuf'u.

Cefa edersen yaraşır sana. Senden vefa ummak hatadır bize. Kanlara bulanmış canımıza dilediğin gibi bas ayağını.

* Ey canımın canı, canımızı sevgilimizin tapısına kadar çek. Şu kemik parçasını da al, ankamıza armağan götür.

Arifler, dünya padişahının, o canlara can katan padişahımızın devleti sayesinde raks edin, insaflılar, çark urun, dönüp, oynayın.

Nesrinle gülün gerdeğinde davulu boynuma astım. Bu gece tefle dümbelek en güzel elbisemiz.

Sus, bu gece Zühre sâkî oldu, kadeh sunuyor. Bizim pembe beyaz tenli sevgilimiz de kadehi aldı, çekip duruyor.

Tanrı hakkı için bu anda sûfîler, bizim rahmet dilememizden şevke geldiler de gaybleri bilen Tanrı'nın gayb huzurunda neşelendiler, bellerine gayret kemerlerini kuşandılar, semâ'a girdiler.

Bir bölük halk deniz gibi köpürüyor; dalgalar gibi secde ediyor; bir bölük halk da kılıç gibi savaşıyor, bütün kederlerimizin kanını içiyor.

Sus, bu gece padişah mutfağa girdi, aydın yüzlü, neşeli bir halde aşçılık ediyor. Görülmemiş bir şey bu, helvamızı o tatlı sevgili pişiriyor.

XXII

* Ey ecel meleği, savaşımızdan kaç, savaşımızdan kaç. Çünkü sen bizim rengimize boyanamazsın, boyanamazsın bizim rengimize sen.

Savaşımıza girersen, bizimle savaşmaya kalkışırsan onun erlerinin saldırışlarından, onun açacağı ağır yaralardan bir tek damarın bile sağlam kalmaz senin.

Önce öylesine bir şarap çekmelisin, öylesine bir hoş sarhoş olmalısın ki kendinden geçmelisin de sonra katılmalısın âhengimize, sonra katılmalısın âhengimize.

Bu şarabı içmek istersen yürü, önce şişe gibi daral, şişe oldun mu da vur kendini taşımıza, vur taşımıza kendini.

Kim o kızıl şarabı içerse gelişir, murada erer, daralmış gönlümüzden ferahlıklar elde eder, daralmış gönlümüzden ferahlıklara kavuşur.

* Çavuşumuz o ırmakta çok curalar çalar, altı telli çok berbatlar çalar, çok padişahlara omuz vurur çavuşumuz.

* Burda, şu hançer vuruşta zamanenin Mirrîh'i bile dişidir. Başörtüsüyle gelinmez bizim savaşımıza, gelinmez başörtüsüyle savaşa bizimle.

* Güneşten ok istiyorsan dolunaydan kalkan edinmelisin; kaysersen yürü, geç ışığımızdan, geç ışığımızdan.

* Seni kesersek İshak ol bize karşı, dal denizimize de sus, sus da gücümüz kuvvetimiz kırıp dağıtmasın gemini, parçalamasın gemini gücümüz kuvvetimiz.

XXIII

Vefa ve mürüvvetin coşar da belki bir kapı açarsın, kalk gel dersin ümidiyle kapında oturmuşum.

Ey güzel yüzünde daima yüzlerce lûtuf, yüzlerce merhamet nuru parlayan güzel, canım kapında, senden gelen misk kokularına, amber kokularına gark olmuşum.

Sarhoşuz biz, başımız dönmede, başkalarının işleriyle alışverişimiz yok. Dünya altüst olsa gene umurumuzda değil, tek senin aşkın ebedî olsun.

Aşkın el çırpmada, yüzlerce başka başka âlemler yaratmada, boşluktan, göklerden dışarı yüzlerce yepyeni asırlar meydana getirmede.

Ey gül gibi gülen aşk, ey Akl-ı Küll gibi güzel bakış; ey "Hel etâ" meydanının eşsiz binicisi, güneşi tut, koy çuvala.

Bugün konuğuz sana, güler yüzünün sarhoşuyuz. And olsun Tanrı'ya yüzünü andım mı gönlüm benden gidiyor.

Damından başka dam nerde? Adından başka ad hani? Ey tatlı, güzel edalı sâkî, ne gezer kadehinden başka kadeh?

Bir uyanık can bulursam eteğine yapışacağım, himmet isteyeceğim. Ah, keşke uyuyabilseydim de rüyada yüzünü gösterseydin.

290 Ey kapısında kulları köleleri toplanmış ulu er, dışarı çık, salın. Çünkü o gönüller kapan sarhoş gözler yüzünden sarhoşum, kendimden geçmişim.

Kanlı gözyaşlarını, derdinle yırtılan yüzlerce gömleği gör, feryadları duy, boynuma, yüzüme, önüme, ardıma bulaşan ciğerimin kanlarını seyret.

Yüzünü gören ilden ile gezer, bir mecnun olur. Ona ne diye ileneyim? Ne diye belâya çatmasını isteyeyim? Zaten taşları, topaçları yiyecek.

Ey insanların padişahı, bundan beter belâya da senden haberi olmayan can uğrar. Aman, beni seni görmez bir hale düşürme, körlük belâsına uğratma.

Kanlar can denizinin kıyısına sel gibi akıp gidiyor; denizle bilişmişler, başka bildiklerden kesilmişler.

* Bir sel var, hayran hayran akıp gidiyor; bir sel var, yolunu yitirmiş. O hamd olsun Tanrı'ya demede, bu ah edip "Lâ havle" okumada.

Ey bir güneş gibi doğup yok-yoksul kişilere âşık olan, lûtfet, bâri kullarına bir ihsanda bulun, bir kerem et.

Gül seni ansızın görmüş de canından geçmiş, elbisesini paralamış. Çeng, senin çengini duymuş da feryada gelmiş, utanıp başını önüne eğmiş.

* Zühre'nin, senin nağmelerinden başka daha hoş, daha makbul nağmesi mi var, onun çaldığı ney de nedir? O, senden nağme öğrenmek için dudağını senin dudağına koymada.

* Bütün kamışlar, hele şekerkamışı, bu ümide bel bağlamışlar, bu emeğe karşılık da oynayıp durmadalar: Yâni sen dilediğini yüceltirsin, onlar da yücelmek istiyorlar.

300 Çeng sensiz kötü, ney sen olmadıkça hüzünlere gark oluyor. Onu kucağına al, öbürünü öp. Tef de vur, vur yüzüme de diyor, yüzüm değerli bir hale gelsin.

Bu paramparça gönlü bir güzelce sarhoş et, dağıt gitsin. Dağıt da, dün kaybettiğini bâri şimdi bulsun.

Ey yüce padişah, bundan böyle ayık olmak yazıktır doğrusu, and olsun Tanrı'ya, artık ayık olarak Tanrım seni anlatamam, senden bahsetmem ben.

Ya şarap ver, delil getirme; yahut kalk, sen söyle, lûtfunla seni bulan kişi, sûfîce maceralara düşüp gitti.

XXIV

Ecel gelip çatsa da bütün varlığımızı kapsa ne çıkar bundan; ona yüzlerce canım olsa veririm de hoş geldin derim, merhaba.

Oynaya oynaya göğe ağarım, ondan da neliksiz-niteliksiz tüm varlığa, sonra da sabrımı, kararımı aldın ey ev sahibi derim, daha da tez gel.

Sen aydan yıldızı kapar, parça parça alır götürürsün; gâh süt emer çocuğu götürür, gezdirirsin, gâh dadıyı tutar çekersin.

Dünya gibi bir gönlüm var, koskoca dağı bile çekip götürmede. Ben dağ çeken bir erim, ne diye bir saman çöpünü yükleneyim, kurtar beni şu samanlıktan.

Her kılım bir arslan kesildi amma ölüm iştiyakından da bezdim artık; ben unum, buğday değilim, nasıl oldu da değirmene geldim?

Değirmene buğday gider, çünkü o başaktan doğmuştur; halbuki ben başağın oğlu değilim, ayın oğluyum, yerim ne diye değirmen olsun?

Hayır, hayır, ay ışığı da pencereden değirmene vurur; vurur amma ordan yine aya gider, ekmekçi dükkânına değil.

Aklımla eş olsaydım, söylenecek neler söylerdim; fakat yeter, sus da havada esip giden yel bu masalı duymasın.*

* Bu gazelden sonra XXXV. şiir olan tercîn son bendi gazel olarak yazılmıştır, biz o bendi diğer nüshalarda olduğu gibi tercîn son bendi olarak yazdık.

XXV

Canla, gönülle seviyorum seni, bundan başka suçum yok. Safran gibi sapsarı kesilen yüzümden ne diye yüz çeviriyorsun?

* Ya bu kanlar yutan gönlü hoş tut, lûtfet, yahut da Tanrı dilediğini işler makamında sabretmeye bir kuvvet ver ona.

Yürüye yürüye iki yol ağzına çattık: Ya sabretmek, yahut nimetlere şükretmek. Fakat ben senin yüzünün ışığı olmadıkça, bu iki yolu da göremem ki.

Sen yüz döndürdün mü hiçbir arkta su akmaz. Kuşluk güneşi olmadıkça nasıl olur da zerreler belirir.

* Şarabın olmadıkça güzellerin başları ne diye döner, nasıl sarhoş olurlar? Sen korumazsan şeytan, nasıl olur da "Lâ havle"yle kaçar?

* İlâca kendi elinle bir avuç helile atmazsan ne hap, hap olur, ne de pişip yoğrulur.

* Bulutun coşup kükremedikçe nasıl olur da Güneş Esed burcuna girer? Sensiz, zahitlerin ellerinde, ayaklarında bir tek damar bile nasıl olur da atar?

Ölümde anlayış gizlersin, uykuda uyanıklık. Taştan su çıkarırsın, şimşekten vefa izhar edersin.

Gecenin kapkara seli nerde akıl fikir varsa alır götürür, o selden aklı fikri "Hel etâ" müşterisinden başka kim geri alabilir ki?

Ey parça buçuk şeylerin de canına can olan, tümün de; ey bağa bahçeye giyim kuşam bağışlayan, ey her yanda, hayrete düşmüş can, gel diye davul çalan,

* Herkes öşür almak için beni aldatır, bana gel der, fakat anlayışım kıttır benim, bu sözü pek anlayamam.

Anlayış ne yandan geliyorsa o yana gitmek gerek; ömrünü kim uzatıyorsa ömrü uzun olsun diye ona dua etmek gerek.

Gönlünü daraltandır seni yeşerten, geliştiren, yüzüne gül rengi veren, seni duaya zorlayan da odur, duanı kabul edip dileğini veren de o.

* Rı'yı, ye, be'yi, nun'u elifle birleştirir de rabbenâ demek için ağzına soluk verir, kuvvet bağışlar.

* Lebbeyk, lebbeyk ey kerem sahibi, başımda senin sevdan var, senin suyunla değirmen taşı gibi dönüp durmadayım.

Değirmen taşı döner amma bizim de gıdamız o yüzdendir, ekmekçinin kazancı da o yüzden; fakat değirmen bunu bilmez, ne diye döndüğünü anlamaz.

Onu sudur döndüren, o da döner durur; fakat Tanrı suyu kesti mi, yerinden bile kımıldayamaz.

Sus ki şu sözlerimiz, sırlarımızdan uçup geliyor; sen sus da sözünde hiç sürçmeyen söylesin.

XXVI

Öylesine feryadlar edeyim, öylesine tedbirlere girişeyim ki sonucu her münkirin gönül aynasındaki pası sileyim, gidereyim.

Gönül senin aşk atına binmiş de öylesine yol alıyor ki her adımda can ülkesini bile fersahlarca geçmede.

Her çeşit karanlığın inadına o aydın lâ'l dudaklarını göster de taş yüreklilerin başlarına Arş'tan taşlar yağsın.

Böylesine aydınlığını neden inkâr ediyorlar, biliyor musun? Bu devleti, bu ikbali görüyorlar, kendilerinden utanıyorlar, seni kıskanıyorlar da ondan.

Böyle olmasaydı bu çeşit kör oldukları halde sonunda gözleri açılmaz, o yandaki yıldızlar gibi salkım salkım olmuş binlerce ay parçası güzeli görmezlerdi.

Zaten senin nurundaki neşeden köklerin gözleri açılıp duruyor, yolunun güzelliği de topalları bile rahvan yürütüyor.

Yürütüyor amma yol alan, gene de yolda ansızın kendisinden geçivermede. Zaten her akıl senin yeşilliğinde boy atıp gelişmede, o havaya uymada.

Bu yüzden nice kişiler görüyorum, içleri bomboş, ney gibi feryat ediyorlar; bu yüzden yüzlerce ulu erin boyu, gamla çenge dönmüş, bükülmüş.

Bu yüzden binlerce kervan yoldan kalakalmış, bu yüzden nice geminin kolu kanadı sınmış, karaya vurmuş.

Bütün kırılıp dökülenler, canla gönülle ümitlerini sana bağlamışlar; senin sonsuz bilginden bilgiler, hünerler elde etmeyi umuyorlar.

Umuluyor ki o senin lûtufların lûtfu olan lûtfun, keremin, kahrı ortadan kaldırır da her taraf barışa kavuşur, savaşları yok eder.

Umuluyor ki yelip yortma bir başka çeşit olur, yol yürüyüş bir başka tarza döner, her gönülde zincir gibi birbirine ulanmış nağmeler belirir.

Tebrizli Şems'in güzelim davetinden, alımından her zerre yücelir, göklere ağar, her kıl bir yiğit kesilir.

XXVII

Ey padişlar padişahı, kan uyumaz zaten. Ey ay yüzlü, gözüme nasıl uyku girer ki cefadan, mihnetten gözümden bir kan deryasıdır, coşup akmada.

Dudağımı yumsam içimden gönlüm coşup kabarıyor; üstüne su serpsem daha da fazla kabarıp coşuyor.

Halk aşkımı hoş görmüyor, beni kınıyorsa mazur görürüm; fakat ah, özürlü kişi nerden devlete erişir, nasıl olur da aydınlığa kavuşur.

* Kanım coşuyor da söz oluyor, ağzıma geliyor; o söz de kalemimden dökülüyor. Harflerse karıncalar gibi Süleyman'a yalvarmaya gidiyor.

Ey Süleyman, ey padişah, ey lûtuf sahibi, lûtuf bile senin sayende yücelir; senin incine sedef canlardır, senin bahçende ottur gönüller.

Çaresiz kalmış karıncalarız biz, harmandan ayrı düştük, o yana bu yana dönüp dolaşıyoruz, feryadımıza sen yetiş.

Elinde bir avuç toprağız biz, âdeta kuluz köleyiz sana; bunca körlüğümüzle gene de o güzeli görmedeyiz, gözetmedeyiz.

350 * Bize bakma, kendi lûtuflarını hatırla, "Hiçbir şeye ihtiyacı yok, her şey ona muhtaç" diye övmüştün kendini, her kötülük edene, hattâ iki âlemde de suçlu olana sen lûtfet.

Ey ululuk ısısı, ey güzel, gönül seni görmüştür, sadaka olarak lûtfet ona; senden başkasını nasıl göreyim yeryüzünde, yahut senden başkasını nasıl gözleyeyim gökyüzünde?

Gönül, o kutlu yüzlü padişahlar padişahından şaraplar içti, böylesine bir gönül, arı duru abıhayat içse gene boğazında kalır.

Güzellikte, alımda ay gibi parlak olan o güzeli görene güneş bile karanlık görünür, can sıkar, bir kıvılcıma döner gözünde.

Ululanmadığı halde yüzlerce ululuğa sahip olan o güzel padişahın ayrılığına düşen âşıklara tatlı can bile acımsı olur, kekremsi gelir.

Ey can, sözü kısa kes, bu sözleri söylerken yol almaya bak, tertemiz Tebriz'e doğru yürü, yürü o padişahlar padişahının yoluna.

Ey beden, köpek gibi tembel olma, havlamaya kalkışma, varlığından geç de varlık padişahının yoluna düş.

* Yüzlerce varlık elindeki bir avuç topraktan, yüzlerce padişahlar padişahı safında bir kuldan ibaret olan güzel, ey yüzlerce Âsaf kulu kölesi kesilen, Süleyman'ı bile aşkıyla hayran eden dilber,

O zaman Süleyman, o sevgi yüzünden düzenlere düşeceğinden, belâlara uğrayacağından, o ululanmaların onu yücelikten düşürüp aşağılatacağından korkup titremeye başlamıştı.

Ansızın bir şeytanlıktır gelip çatmıştı; yücelik, padişahlık kadehi onu esritmişti de ondan ululuğu kapmıştı.

360 * O eşsiz padişah, bir an için mülkünün tedbirine düşmüştü, devleri, perileri saf saf dizmiş, onlara güvenmiş, dayanmıştı.

Derken hevâ ve hevesine uyup gaflete düştüğünü anlamış, o bağlardan bahçelerden göz yummuş, malının mülkünün kendisine ait olmadığını bilmiş, aklı başına gelmişti.

Kazara kendisini o tarafın sevgilisiyle meşgul olmaktan alıkoydukları için kahır kılıcını devin, perinin boynuna çalmıştı.

Hemencecik herkesin kendisine kul köle olduğu Şemseddin'in lûtfu ay gibi doğmuştu da, yapma ey seçilmiş er, yakma âlemi demiş, onu men etmişti.

Padişahtan o müjdeyi alınca hemen secde etmişti; Tebriz'den öylesine bir vade almıştı ki buna iki âlem feda olsa değer.

XXVIII

Şu yoksul nasıl ağlayıp inlesin ki o sevgili merhamete gelsin. Şu gözler nasıl kan ağlasın ki o gül bahçesini göreyim.

Güneş beni aydınlattı mı az yanıp yakılıyorum ayrılıktan; gönül bir yol göstersin bana da yeni baştan işe koyulayım.

Ey hünerlere sahip olan tüm akıl, bir afsun bellet bana, bir çare öğret de o çareye başvurayım, o güzeller güzeli sevgilinin gönlünde bir merhamet peydahlansın.

* O Çiğil mumunun ışığını gönül bulamıyor, o nura kavuşamıyor bir türlü; biri su, öbürü toprak; suyla toprak, o düzenbazın gönlünün ne istediğini nasıl bilebilir?

* Cebrâil anlayışlıdır, zîrektir amma semiz buzağı yavrusunu nasıl tadabilir? Şu tuzakla tane, gagası hoş, kendisi yüce Zümrüdüanka'yı nasıl olur da avlar?

370 Birisinin tuzağına tutulan Zümrüdüanka'nın önünde sinek bile Zümrüdüanka sayılır. Ey örümceğe benzeyen akıl, yeter artık, ne vakte dek bu ağı kurup duracaksın?

* Nerde o nefesi kutlu İsa ki Meryem'in vasıtası olmaksızın coşup taşsın da onun yüzünden Hıristiyanların gönülleri zünnârları koparıp atsın.

* Ateşe benzeyen, ateş gibi yakıp kavuran gam Deccâl'ı ateşten bir yaygıdır yaydı, nerde kötülükler yapan Deccâl'a hançer çekecek İsa?

* Bedene sağlıklar, esenlikler senden, cana kıyametler senden; kıyamete benzeyen vuslatın gelip çattığına dair İsa alâmetleri gene senden.

Taş atılınca kadeh, derdinden başüstü düşer. Diken, gülü olmayınca ateşlere yakılır.

* Azrâ'dan ayrılmış Vâmık'a döndüm, çünkü ona lâyık değildim ben, amma gene de sarhoşun gönlünde bir aşk sarhoşluğu, bir baş dönmesi var.

Devlet satrancı şahın, yol azığı olarak yüzlerce can onun; bir samana yüzlerce dağ yüklenmede, bir gam yiyene yüzlerce gam, yüzlerce belâ verilmede.

Görüyorum; can padişaha ulaştı, kendinden geçti, kendiliğinden ayrıldı; canların kapıları da can padişahının lûtfuyla yapıldı, duvarları da.

Olabilir ki şimdi o yüce padişah, hadde sayıya sığmaz lûtuflarla o suçların yarlıganmasını dilemek âdetini kaldırır aradan.

* Ona yüz döndüren can, Bâyezîd'in huyuyla huylanır, yahut yüzünü Senâî'ye çevirir, yahut da Attâr'a kokular verir.

380 Tapısında canın hizmet ettiği sevgili, öylesine bir sevgilidir ki onun kadehiyle günler bile sarhoştur; onun adını andın mı tekrar tekrar anmak gerektir artık.

Yüce padişah Şemseddin'dir o, Tebriz onun yüzünden can ülkesi olmuştur, oturamaklı Arş gibi ışıklarla dopdoludur, nurlar bile nuruna haset etmektedir onun.

* O söze başlayan Rûhü'l-Emin'in şu sırları açtığı âna yüz binlerce aferin, olsun yüz binlerce aferin o kutluların en kutlu saatine.

Sevgiden de, kinden de arı olarak onun aşk meclisinde otur da münkirin görmemesi için gerilmiş perdeye bak, o perde yüzlerce mıhla perçinlenmiştir de.

XXIX

* Seher çağı o padişahı, "Hel etâ" anacaddesinde gördüm, gaflet uykusuna dalmıştı, Ebû Ali'den de haberi yoktu, Ebû'l Alâ'dan da.

Başımı döndüren şaraptan bir kadeh doldurdum da önüne koydum, padişahım dedim, hadi iç.

A filân dedi, bu ne? Âşıkların kanı dedim, coşup köpürmüş, aşk ateşinin üstünde can gibi aparı bir hale gelmiş.

Mademki sen içtin de can kabında köpürüp coştun ey Tanrı sırlarının bağı bahçesi dedi, ben de canla, gönülle içeyim o şarabı.

O sarhoş sevgilim elimden kadehi aldı, o cana canlar katan şarabı can gibi çekip içti.

Hem neşede, hem ferahta candan yüz mertebe ileriye geçti; gökyüzü, kemgöz uzak olsun sizden diyordu.

XXX

Ben dün sevgiliye dedim ki: Ey eşsiz, örneksiz güzel, ay bile seni kıskanmış da bu kıskançlıkla gökyüzünde iki büklüm olmuş.

Güzeldin, bugünse güzelliğin yüzlerce arttı; âdeta perdeciydin, padişah oldun; hem Yusuflaştın, hem Mustafâ'nın nuruna, alımına sahip oldun.

Ey peri, bu gece öveyim seni, çünkü yarın söze de sığmazsın; yarın seni anlatırken yeryüzü de yok olur gider, gökyüzü de.

Bu geceyi fırsat sayayım da sana kul köle olayım; çünkü yarın melek kendinden geçer, Arş yenini, yakasını yırtar.

Ansızın bir kasırgadır kopar; ne dam kalır, ne kapı. Artık şu sinekler nasıl kanat çırpıp uçabilir? Filler bile buna tahammül edemez.

Derken o kasırga içinde gene de güzelliği, nuru parlar, o kuşluk güneşinin ışığıyla her zerre güler, sevinir.

Zerreler, o güneş yüzlüden öğrenirler de evvelce âcizken yüzlerce defa güzelleşirler, gönül alıcı zerreler haline gelirler.

XXXI

Her gece ihsan ve vefa sofrasının başındayım, her gece padişahın konuğuyum; devlet sahibine konuğum ben, devleti ebedî olsun.

Maymunun biri, bir gece nasılsa arslanların sofrasına oturmuş; inatçı değilsen insaf et; o nerde, arslan nerde?

Padişahın kılıcının korkusundan kahramanın bile yüreğine ığıl ığıl kan akıp otururken bu ne küstahlıktır? Vallahi de yanlıştır bu iş, billâhi de yanlış.

Bir arslan yavrusu, ansızın anasının yüzüne bir pençe atabilir, fakat sen kendine düşman değilsin ya, sakın ona pençe atmaya kalkışma.

Arslanlardan süt emen, arslan olur, adam değildir o; nice insan şeklinde yaratık gördüm ki ejderhânın ta kendisi.

Nuh insan şeklindeydi amma insanları silip süpüren bir tufandı; bir zerrede ateş varsa o zerrede ışıklar da vardır elbet.

Kılıcım, kanlar dökerim ben. Hem yumuşağım, hem keskinim, sertim ben. Şu geçici dünyaya benzerim, görünüşte hoşum da içim belâdır, gerçekte yokum.

XXXII

Sâkî, fazlasıyla sun şarabı, sun da korku da kaybolup gitsin, ümit de, düşüncenin de vur boynunu; biz nerdeyiz, o nerde?

Kadehi getir, sundukça sun, aklını kökünden sök at; o yüzünü örtmeyen geçimi, o apaçık görünen zevki, varlık bağından çöz, kurtar.

* Bizim meclisimize sarhoş gel, yüzündeki örtüyü aç; ey Tanrı dilediğini işler sırrı, hani evvelce nasıl gelmiştin, gene gel öyle.

Yorulmuş, perişan delileri gör, varlık bağından kurtulanlara bak, aşka gönül verenleri seyret; işte bu andır belânın gelip çattığı an.

Daha tez gel, aklını başına al, geç oldu; gönül bu il'e doydu artık, onu sarhoş et de şu, daha çabuk gel demeden gene kurtar onu.

Elimden şu ipi çöz de Ebû'l Hasan'ın ayağına bağla, kadehi sun da başımı, ayağımı kaybedeyim gitsin.

410 * Olaylar peşinde dedikodular ardında, her an Ebû Ali'yle, Ebû'l Alâ ile bahislere dalan kişi zevksizdir, zevksiz.

Bana ne su ver, ne ekmek ver; ne huzur ver, ne uyku ver, ey aşkının susuzluğuna bizim gibi yüzlercesinin kanı feda olasıca güzel.

Konuğunum bugün, sarhoşunum senin, darmadağınım senin yüzünden; bu haber bütün şehre yayıldı, her yer bu haberle doldu: Bugün işret günü, haydin gelin.

Tanrı'dan başka müşteri arayan, eşekten başka bir şey değildir, şu külhanın yeşilliğinde eşekler gibi yiyecek ot arar o.

* Bil ki külhandaki yeşillik adamın ağzını, sakalını pis kokutur. Mustafâ, fışkılıklardaki, sazlıklardaki yeşilliklerden uzaklaşın buyurdu.

Fışkılıklardaki yeşillikten de uzağım, bağlardaki bahçelerdeki güzelliklerden de; kibirden de uzağım, benlikten de; ululuk şarabıyla sarhoşum ben.

Tanyerinden ay nasıl belirirse, otlar, yeşillikler arasında gül nasıl görünürse ansızın gönülden bir güzelin hayali belirdi de baş gösterdi.

Dünyanın bütün hayalleri onun hayaline doğru kaçışmaya başladı; hani, demir parçaları mıhladıza karşı nasılsa tıpkı öyle.

Lâ'ller ona karşı taş, arslanlar yaban eşeği, kılıçlar ona karşı kalkan kesilmiş, güneş zerrelerden ibaret.

* Dünya Tur Dağı'na döndü, her zerresi aydınlandı, rûh da Mûsa gibi tecelliden aklını yitirdi, kendinden geçti.

420 Her sarhoş, kendisine göre bir vuslat âleminde, aslının aslıyla vuslatta; yoklukta usûl tutmada, apaşikâr el çırpmada.

* Her ot yeşermiş, güzel. Her zerre, sabır sıkıntının anahtarıdır, şükür razılığın anahtarı diye naralar atmada.

Gül bülbüle, ey benim gibi yüzlercesi feda olasıca, bekçiydin padişah oldun, niceye bir ömrü var olsun deyip duracaksın diye seslenmede.

İhtiyaca düşmüş zerreler, duaya koyulup ağlarlarken onlara bir şimşektir çakmış, hem de öylesine çakmış ki şaşkınlıklarından duadan da kalmışlar.

Barış dileğin yoludur, hilim neşenin merdiveni. Ateş altının sarrafıdır, nur sevginin sarrafı.

Aşk gecelerin ışığıdır, ayrılık buluşmayı pişirir kotarır; ey gönlümün üstünde yürüyen, vuslat da ayrılığın panzehiridir.

Güneş atlarımızdan bir attır bizim, dolunay bekçilerimizden biri. Aşk bizimle düşüp kalkan dostlarımızdandır; başımızda ne var, kim bilir kim anlar onu?

Ey bana onun sevgisini soran, onu ağırla, onu nimetlendir; çünkü ona karşı bütün dilekler, bütün istekler, o göründü mü, zerrelere benzer, dağılır gider.

Ey benim hikâyemi soran, aşkta bir kısmetim, bir hissem var; fakat sarhoşluk derdimi yok etti, ne mutlu bana, ne mutlu.

* Açılıp gelişme, elmanızın yüzünden, derlenip toplanmaya sabahlarımız sebep; kalb rûhlarınızdan bir rûh, halden hale dönüşte, elden ele düşüşteyse ümit ve yalvarış şekli var.

430 * Sizden esip gelen yeller gözlere nur verir, Yakub'umuzun gözleri açılır; insanlar içindeki Yusuf'umuz Tanrı'nın sattığı şeye cömert davranır.

* Güneşle ay, on bir yıldızla önünüzde secde ederek yerlere kapandı, halbuki Yusuf bunu hafif bir uykuya daldığı zaman görmüştü.

Ey sevgi yüzünden, yahut da ayrılıktan dolayı firkatin yırtıcı tırnaklarından şikâyet edip duran, ihsanların, lûtufların aslı bizim gelirimizdir, halkın sarf ettiği şeyler de bizim ihsanımız, lûtfumuz.

XXXIII

Ben nerdeyim, öğüt dinlemek nerde, döndür şarap kadehini ey sâkî, dök cana canlar katan o şarabı canımıza ey sâkî.

Ey âşıkların ellerinden tutan, ey âşıklara yardımcı olan sâkî, can kadehini elime sun, uzak olsun yabancıların dudaklarından, gizlice sun bana.

Ekmek ver ekmek yiyene, ver somunu o çaresiz tamahkâra, o ekmek âşıkına define lâyık değildir ey sâkî.

Ey canın canının canına can olan, ekmek yemeye gelmedik biz; sıçra ey sâkî, kalk, padişah meclisinde yoksul yüzü takınma.

Önce o koca sağrağı al, o ihtiyarın eline sun, köyün ihtiyarı sarhoş oldu mu yürü sarhoşların yanına ey sâkî.

Yürü ey lûtfu umulan, keremi beklenen sâkî, tez ol, fazla fazla sun; sarhoş nerde, utanma nerde? Utanıyorsan bir kadeh de utanmanın başına saçıver gitsin.

Kalk ey sâkî, gel ey utanmanın, arlanmanın düşmanı; yanımıza gülerek gel ey sâkî, gel de bahtımız da gülsün.

XXXIV

Her an gökyüzünden gönüllere vahiy gelmede, tortu gibi niceye dek yeryüzünde kalacaksınız, göğe ağın demede.

Ancak ağırcanlılardır ki tortu gibi dibe çökerler; tortusu arınansa üstüne çıkar.

Her an çamuru karıştırma, suyunu bulandırma da arınsın, tortun aydın olsun, derdine derman bulunsun.

Yalım gibi bir can, fakat dumanı nurundan fazla; duman da haddini aştı mı evdeki ışığı göstermez olur.

Dumanı eksiltirsen nûrla aydınlanırsın; ışığınla bu dünya da aydın olur, o dünya da.

Bulanık suya bakarsan orda ne ay görürsün, ne gök. Hava da karardı mı güneş de gizlenir, ay da.

Güney yeli esince havayı tertemiz eder. Bu yüzdendir ki sabah çağları seher yeli âlemi cilâlar âdeta.

Alıp verdiğimiz soluk da gönüldeki sıkıntıyı, derdi arıtır, adamın içini cilâlar. İnsan bir an nefes alıp vermese varlığına yokluk gelir çatar.

Garip can, şu cihanda mekânsızlık âlemine iştiyak çeker; hayvan nefisse ne diye şu otlakta otlar durur, bilmem ki.

Ey mayası hoş, aslı temiz arı can, nice bir sefer edip duracak, gezip dolaşacaksın? Sen padişahın doğanısın, padişahının ışığı nerden geliyorsa uç oraya.

XXXV

"Tercî-i Bend"

Hem yüzün hoş, hem huyun hoş; hem zülfündeki bükümler, kıvrımlar güzel, hem başın, yüzün güzel. Hem şiven, edan hoş, hem meyven. Lûtfun da güzel, kahrın da, cefan da.

Ey ebedî aşk sûreti, ey güzelliği hadden aşkın. Ey ay yüzlü, selvi boylu, ey cana canlar katan, gönüllere neşeler veren dilber.

* Ey bağın bahçenin, yaseminin canı, ey göklerin de ışığı, yeryüzünün de. Ey âşıkların feryadlarına yeten, ey "Hel etâ" meydanının eşsiz atlısı.

Ey lûtuf sofrasını yayan, ey kötü kişilere, nekeslere bile ihsanda bulunan, dudu da seni övüyor, keklik de, üveyik de.

* Ey Çin güzellerinin iki gözü, ey kaşlarını çattığı, yüzünü eğdiği görülmemiş güzel, yoksullardan çekme eteğini, yırtma razılık yüzünü tırnaklarınla.

Ey padişahları kendisine kul köle eden güzel, padişahlar bile sana karşı yoksul, başlarını tapına koymuşlar, hepsi de seni övmede, övecek sözler düşünmede ey övülmeye değer padişah.

Ey zahitlere sabır veren, ibadet edenlere ihlâs bahşeden. Ey gönül genişliğine eriştikleri, sevgiliyle buluştukları vakit ariflerin gül bahçesi kesilen.

Âşıklarla eşim, bu gece uyumak istemiyorum, ta seher çağına dek ey dost, sana dua edeceğim ben.

* Dışarda yoldaşlarım var, gönlümde iş erleri. Evde bir bölük dilber hepsi de tertemiz kardeşler (İhvân-ı Safâ) sofasında.

Ey bahçenin, yeşilliğin aydınlığı, ey selvinin, yaseminin sâkîsi, seni andım da ağzım tatlılandı, tercî söyleyeceğim ben:

*

Yapayalnız seyrana çıkmadasın, yahut sarhoşların yanına, yahut da sevgiliye gidiyorsun, hem de salına salına gidiyorsun.

Kader çevgeninin önünde başsız-ayaksız bir top oldum; meydana gidiyorsan bâri beni al da kendime getir.

Öylesine aydınsın ki güneşin nurunu bile ayıplamadasın, ay kara görünür sana; dönüp dolaşacaksan gökler bile dar gelir sana.

Öylesine eşi, dengi bulunmaz bir sevgilisin, öylesine güzelsin, dilbersin ki; çok geç, çok güç geldin amma çok çabuk, çok kolay gidiyorsun.

* Ey güneş yüzlü güzel, ey hastaları arayan İsa; hangi topluluğun yanına gidiyorsan ne mutlu o topluluğa.

Sen ya baştan başa cansın, yahut zamanenin Hızır'ı, yahut da abıhayat; onun için de halktan gizlenmedesin.

* Ey düşünceler kıblesi, ey ormanlıklardaki Tanrı arslanı, ey hünerler kılavuzu, akıl gibi can içinde yürüyüp gitmedesin.

Ayrılık yoluna saptın mı, âşık gâh akıl fikir kadehini kaybeder, âr, hayâ perdesini yırtar, gâh da rûha akıl adını takar.

Ayrılık şöyle dursun, bir şey arayıp bulmak için ne yana gitsen bulut gibi yaşlı gözlerle yanından ayrılmayan o aydın ayla gitmedesin.

Ey her aklın, her gözün nuru, ey aydan da aydın, günden de; üçüncü tercîe bak, onu güzelce bir süz:

*

Ey aydınlıklar içinde aydınlık, sana bir mesele soracağım; ne afsun okuyup üflüyorsun da gamı neşe haline getiriyorsun?

* Zaten afsun okumada tatlı dudakların var, Davud Peygamber gibi senin de elinde demir muma döner, onu eritir, dilediğin şekle sokarsın.

Hayır, olsa olsa sen hiçbir kayıtla bağlanmayan bir padişahsın. Tanrı ülkesinin beylerbeyisin; yaratıcının has çırağısın, bütün afsunlara boş vermedesin.

Seni tanıdım tanıyalı nice devlet atı sürdüm de sonucu kendimi dertlerden dışarı attım, korkulardan kurtuldum, emniyet yurduna eriştim.

Her an yeni bir canım ben, her dem başka bir bahçeye gidiyorum; bana el attın mı ne elim kalıyor benim, ne gönlüm.

* Ne gökyüzünü bilirim, ne Sühâ yıldızını. Ne kumaş bilirim, ne pahasını. Hiçbir şey bilmem amma, ay parçası güzelim, şunu bilirim ki sen benim rahatımsın, huzurumsun.

Ey insanların da rızkını veren, meleklerin de; ey şu düşünen gökyüzünün mili; bu kadar güzellikle, bu kadar alımla tutup konuğu gönlünden çıkarasın, imkân yok buna, hâşâ.

Ne güzel andır o an ki selvi boylum, yeşillikte yeşerip gelişsin, ben de onun önünde sevgi yeliyle söğüt gibi titreyip durayım;

* Lâle kanla yıkansın, nerkis hasretle bakakalsın, gonca başından külâhını atsın, süsen, süsenliğinden geçsin.

Ey kerem meclisinin sâkîsi, senin sarhoşunum, senin perişanın. Ey gül bahçesi, ey İrem bağı, bugün konuğunum senin.

*

Şuh gözlerine bak, meyhaneden sarhoş gelmiş, âşıkların kanlarını dökmek için eteğini beline çemremiş.

O güzeller güzeli and içmiş, şu şarabı boyuna sunacağım, ne baba, ne ana, bir tek akıllı bırakmayacağım;

Şu şaraptan öylesine sunacağım, bu şarapla onlara bir oyun oynayacağım ki demiş, hepsini deli divane edeceğim, sen de sonucu şu adam yurdunda bir tek akıllı bile bulamayacaksın.

* Leylâ'mız can sâkîsi, bütün dünya onun Mecnun'u; Leylâ ile Mecnun'dan başka her şey beyhude, her şey faydasız.

Menzil atımızı elimizden alır, yahut da ılgar eder, varımızı yoğumuzu yağmalar; ister konuşulup görüşülen yer olsun, ister ibadet edilen yer; nerden aşkımızdan canını kurtaracak, imkân mı var buna?

Seni sarhoş görmezsem varlığını ateşlere yakarım, bağırır çağırırım, kavga gürültü, sana şarap sunarım, sarhoş ederim seni.

Akıllıların devranı geçti, sâkîlerin buluştukları çağ geldi; bu töreyi inkâr edene koca bir sağrak sun.

Bahar geldi, kış geçti. İçme zamanı, ney dinleme çağı gelip çattı. Kadehle şarabın buluştuğu an geldi, yemek yeme zamanı geçip gitti.

O düzenbaz kocakarı gitti, kış da geçti, yağmur çamur da. Bahar geldi, ondan yüzlerce güzeller, yüzlerce dilberler doğdu.

Haydi sâkî, tekrar sun o kıpkızıl şarabı; sun da kulaklar açılsın, ben de bir tercî daha söyleyeyim:

*

Ne kadar dilersen o kadar savaş, kızgınca alabildiğine tehdit et; şunu bil ki külhan dumanı asla göğe ağmaz.

Ağsa bile gökyüzünü nasıl olur da karartır? Zaten gökyüzü o kadar arılığı, o kadar ışığı dumandan elde etmiştir.

A babam, kendini incitme, başını taşlara vurma; yanıp yakılan nefsinle savaşıp durma.

Ay'a tükürürsen o tükürük kendi yüzüne gelir; onun eteğini çekersen senin elbisen daralır.

Senden önce de başka hamlar şu dünya kazanında kaynayıp coştular, çok çarpınıp çırpındılar amma razılıktan başka bir çare bulamadılar.

Bir oklu kirpi yılanın kuyruğunu ağzıyla yakaladı, başını içeri çekip dertop oldu o düzenbaz.

Ahmak yılan boyuna kendisini kirpiye vurmaya başladı, oklarına vura vura delik deşik oldu.

O kötü yüzlü, sabırsızlığından, düzen bilmezliğinden, tez canlılığından kendisini öldürdü; bir müddet sabretseydi o belâdan kurtulurdu.

Sen de aklını başına al da her belâ oklu kirpisine kendini vurma, rahatça otur da kaza geldi mi hava boşluğu bile daralır de dur.

* Âlemlerin Rabbi, ben sabırlılarlayım buyurdu; ey sabırlılarla oturan, sen başımızdan aşağı dök sabrı, sen bize sabırlar ver.

Ben bir başka vadiye gittim, geri kalanını sen söyle babacığım; sabırlılara her an yeniden yeniye selâm söyle bizden.*

* Bu bend, XXIV. gazelin sonuna eklediğimiz notta da belirttiğimiz gibi ayrı bir gazel olarak yazılmıştır.

XXXVI

Aklını başına al ey âşıkların hekimi, bizim gibi bir sevdalı gördün mü sen? A sevgilim, siz olmasanız helâk oldum gitti.

Ey yüzlerce topluluğun Yusuf'u, benim gibi hüzünlere batmış bir Yakub gördün mü? Aşkın eleminden yüzüm sapsarı bir hale geldi, ağlamaktan gözlerime ak düştü.

A Yusuf, tertemiz Yakub'un gözlerinden yaşlar akmada, hele bir bak da gör, sevgi yüzünden gözlerimden biteviye yaşlar akıp durmada.

* Yusufların gönüllerinde yüzlerce Mısır vardır, yüzlerce şekerkamışlığı; av, ister büyük olsun, ister küçük, hepsi de yaban eşeğinin karnında.

* İşret, zevk, safâ vesileleri düzeldi, gönlüm ne istiyorsa oldu; fakat bil ki vakit keskin bir kılıçtır, geçen günleri düşünme.

* Aşkta canınla oyna, İsrailoğulları gibi Mûsa'ya, "Sen ve Rabbin gidin, savaşın, biz burda oturacağız" deme.

Dünyada bu âşıklardan daha mazlum kimsecikleri göremezsin asla; akıl ve dirayet erbabına deyin ki: Sevenleri hoş görün.

* Derde düşsen de, feryat etsen de sonucu, rahmeti Arş'ı kaplayan ihsan ve adalet sahibi Rabbin lûtfuyla bir yardıma nail olur, bir feraha kavuşuruz.

Bizim boyuna içişimizi biliyorsan, güzel yüzlü şirin sâkîmizden haberin varsa ona ulaş, bırakma onu, bil ki ondan başkasından hiç mi hiçbir şey umulmaz.

Ey akıllı, fikirli erlere hileler öğreten, bütün hilelere, düzenlere başvurduk, fakat her şeyi gören, yapan sensin ancak ey görünmeyen şeyleri gören, bilen.

Sus da geri kalanı huyu husu lûtuf olandan dinle; zaten anlayış da onun lûtfuyla her kötü şeye şifa olarak verilmiştir.

— T —

XXXVII

O hoca gece yarısı birdenbire hastalanıverdi, ta sabaha dek kendisini kaybetti, boyuna başını duvarımıza vurdu.

* Gök de ağladı haline, yer de. Onun feryadını duydu da gök de feryada geldi, yer de. Solukları bile yakıp yandıracak kadar ateşli, sanki âteşkedeye düşmüş.

Acayip bir hastalığı var, ne başı ağrıyor, ne sıtması var; bu derde yeryüzünde çare yok, çünkü gökten gelmiştir bu dert.

* Calinos onu gördü de nabzını ele aldı. O, bırak elimi dedi, gönlüme bak, derdim sıraya, kaideye uyar dert değil.

* Ne safrası var, ne sevdası. Ne kulunca tutulmuş, ne istiska illetine. Bu hastalık ne biçim hastalık diye şehrimizin her bucağında yüzlerce lâf, yüzlerce kavga gürültü var.

Ne uykusu var, ne bir şey diyor; aşkla besleniyor çünkü; şimdi bu aşk hocaya hem dadı, hem ana.

Tanrım dedim, bir merhamet et de bir an olsun dinlensin, huzura ersin, o ne kimsenin kanını dökmüştür, ne birisinin malını almıştır.

Gökten ses geldi: Onu derhal kendi haline bırak, çünkü âşıkların uğradıkları belâya ilaç aramak, şifa ummak beyhudedir.

Bu hocaya çare arama, onu bağlamaya kalkışma, öğüt verme ona; onun düştüğü yer, ne kötülük işlenen yerdir, ne ibadet yurdu.

Sen aşkı nice görmüşsün, nasıl anlamışsın? Onu âşıklardan bile duymamışsın sen. Sus, afsun okumaya kalkışma; aşk ne büyüdür, ne oyunbazlık.

Ey Tebrizli Şems, gel ey nur madeni, ışık madeni; çünkü bu ululuk ısısı, bu saltanat sahibi rûh, senin ışığın olmadıkça donuk, cansız bir haldedir.

— C —

XXXVIII

* Dal gamına ey can, çünkü sabır sıkıntının anahtarıdır; dal gamına da sonucu melhemi yüz göstersin; sıkıntının anahtarıdır sabır.

* Dertlere, kederlere öylesine dal ki sonucu, ansızın Tanrı kürsüsü de tapına gelsin, ulu Arş'ı da; çünkü sıkıntının anahtarıdır sabır.

Dünyanın nuruyla gül de dünyanın düğünü derneği ol, yasından kurtul, emniyete ulaş, çünkü sabır, anahtarıdır sıkıntının.

A gönlüm, erkekten de vazgeç, kadından da; sök, çıkar onların sevgisini içinden de aşkla dayın da o olsun, amcan da; çünkü sıkıntının anahtarıdır sabır.

Gökyüzü gibi iki büklüm olur, buyruğa uyarsan felekten de, eğri düzen işlerinden de kurtulursun; sabır, anahtarıdır sıkıntının.

Hem benlikten halâs olursun, hem perçemini eline dolar da boynunu vurursun şeytanın; sıkıntının anahtarıdır sabır.

İkbalin ayağına gelir, devletin huzuruna. Kademiyle kutlanırsın; sabır sıkıntının anahtarıdır.

530 İçinde bir dert var ki işin onun yüzünden tersine dönüyor; hemencecik onu bağla sımsıkı, çünkü sıkıntının anahtarıdır sabır.

Tanrı'nın bir hoş âlemi vardır, bir an bile şu âleme bakma; Tanrı'dan başka mahrem yoktur o âleme, sabır sıkıntının anahtarıdır.

* Sus, sırları söyleme, sus ki "min ledün" sırrına ağyar nasıl erebilir? Sıkıntının anahtarıdır sabır.

— D —

XXXIX

Rintler selâm ediyorlar sana, canlarını kul köle etmişler sana, kadehinle sarhoş olmuşlar, sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

Aşkla herkesten fazla dillere düştüm, herkesten fazla kalleş oldum, dilberlerden de daha güzel, daha hoş bir hale geldim, sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

Şu rûhanî kavgaya bak, şu tufana benzeyen seli seyret, Rabbin şu güneşini gör; sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

Biri bana afsun okumada, biri benim tövbe etmemi beklemede, birisi benim gibi ayaksız koşup durmada; sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

Ey dileklerin dileği, tez kaldır o perdeyi, ondan başka hiç kimseyi bilmiyorum ben, sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

Ey güzelim yağmurlar yağdıran bulut, gel. Gel ey dostların sarhoşluğu, gel ey gönül çalanların padişahı, sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

Hayran et, zahmetten kurtar bizi. Yık, fakat definelerle dopdolu bir hale getir bizi, elde bulunan ebedî parayı tart, sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

Bütün bir şehir, senin yüzünden altüst olmuş, hem haberleri var senden, hem haberleri yok; ey gönüle bakış kudreti, görüş feyzi veren, sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

O ay yüzlü beye söyle, o büyücü gözlüye söyle, o huyu husu güzel padişaha söyle: Sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

O kavga beyine, o savaş erine söyle, o kargaşalığa, o sevdaya söyle, o yemyeşil, terütaze selviye söyle: Sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

Aklı başında hiçbir kimsenin bulunmadığı yere, bir tek sarhoştan başka hiçbir sarhoşun sığmadığı makama, yolu, mezhebi bulunmayan ülkeye söyle: Sarhoşlar selâm ediyorlar sana.*

O neliksiz-niteliksiz cana söyle, o mecnuna tuzak olan dilbere söyle, o gizlenmiş, saklanmış inciye söyle: Sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

O insanlara tuzak olana söyle, o dünyanın canına söyle, o sevgiliye, o hemdeme söyle: Sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

* O masmavi denize söyle, o görür göze söyle, o Turusî-na'ya söyle: Sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

O tövbemi yakıp yandırana söyle, o hırkamı dikip yamayana söyle, o günümün aydınlığına, ışığına söyle: Sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

* O kurban bayramına söyle, o Kur'an'ın ışığına söyle, o Rıdvan'ın övündüğü güzele söyle: Sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

Ey padişahımız Husâmeddin, ey bütün erenlerin övündüğü er, ey sayesinde canlarını bilir, anlar hale geldikleri sultan, sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

* Bu beytin ilk cüzünde, nüshamızda "bî hıyş" yazılı, öbür nüshalarda "bâ hıyş"; bu ikincisini daha uygun bulduk.

XL

Yürü, o rebâpçıya söyle: Sarhoşlar selâm ediyorlar sana. Koş, o su kuşuna söyle: Sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

O sâkîlik eden beye söyle: Sarhoşlar selâm ediyorlar sana: O bâki ömre söyle: Sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

O kavga beyine söyle: Sarhoşlar selâm ediyorlar sana. O kargaşalığa, o sevdaya söyle: Sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

Ey yüzünü görünce ayın bile utandığı güzel, sarhoşlar selâm ediyorlar sana. Ey gönlün rahatı, huzuru, sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

Ey canın canına can olan, sarhoşlar selâm ediyorlar sana: Ey bunca güzellik, bundan öte de daha yüzlerce güzellik, sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

Orda bir kişi bile yok ki kendinde olsun, sarhoşlar selâm ediyorlar sana, burda bir tek sarhoştan başka sarhoş yok, sarhoşlar selâm ediyorlar sana.*

Ey dileklerin dileği, sarhoşlar selâm ediyorlar sana. Kaldır yüzünden o perdeyi, sarhoşlar selâm ediyorlar sana.

* Bundan önceki gazelin birçok beyitleriyle örülen bu gazelde de "bî hıyş", öbür nüshalarda "bâ hıyş"tır.

XLI

Âşıklara, mümkünü yok, hiç kimsenin öğüdü fayda etmez. Aşk öylesine bir sel değildir ki biri çıksın da önünü kesebilsin.

Sarhoşun zevkini aklı başında olan asla anlayamaz. Kendisinden geçenin kapısındaki toprağın değerini akıllı kişi asla bilemez.

Âşıkların gönül meclisinde içtikleri şaraptan bir koku duysalardı padişahlar bile padişahlıktan bezerlerdi.

560 * Husrev, padişahlığına Şirin için veda etti. Ferhad da onun için dağa külüng vurmada.

* Mecnun, Leylâ'nın aşkı yüzünden akıllılar halkasından kaçmada. Vâmık aşk yüzünden her serkeşin sakalına, bıyığına gülüp durmada.

O güzelim candan ayrı geçen ömür, donmuş, kaskatı kesilmiştir. Yoldaki belden, yardan haberi olmayanın beyni kokmuştur.

Şu gökyüzü bizim gibi âşık olmasaydı, şu gökyüzünün bizim gibi başı dönmeseydi bu dönüşten usanırdı da yeter artık derdi, niceye bir dönüp duracağım, niceye bir?

Âlem bir neye benzer, oysa her deliğinden üfürüp durmadadır. Her feryat, o şeker mi şeker, o tatlı mı tatlı, iki dudağın zevkini duyar, bilir.

Bak da gör, her toprağa, her gönüle üfledikçe ona bir ihtiyaç vermede, bir aşk sunmadadır da o yüzden elemlerle feryada gelmededir.

Gönlünü Tanrı'dan ayırırsan artık neye gönül vereceksin, söyle; cansızdır o kişi ki bir an bile gönlünü ondan alabilsin.

Susayım artık, sen tez ol da geceleyin şu dama çık, ey can, yüce sesle şehre bir gürültüdür sal.

XLII

Bugün gülüyoruz, hoşuz, çünkü o gülen baht geliyor. Geliyor padişahlar padişahı güzelimiz meydandan.

* Bugün bozacağım tövbemi, kırıp uşatacağım perhizi; çünkü Ken'an ülkesinden güzellerimin Yusuf'u geliyor.

570 Sarhoş bir halde, salına salına gidiyorum, can gibi gizlice gidiyorum, o padişahın gelmekte olduğu tarafa, sora sora, araya araya gidiyorum.

Devlet sarayı yapıldı, göğün sarığı çözüldü, düşe kalka gitmede, çünkü sarhoşlar meclisinden geliyor.

Buyruğumuza uy ey oğul, bize karşı vefakâr ol ey oğul, veresiyeyi bırak ey oğul, bak, bugün emir gelmede, buyruk gelmede.

Gök gibi nurlan, gül bahçesi gibi yeşer, geliş, balıklar gibi yüzmeye bak, o uçsuz bucaksız deniz geliyor.

* Aklını başına al ey oğul, aklını başına al. Bana bakma, kendine bak; çünkü safran kokusu söz söyleyeni güldürür durur.

Gene geldin, gene el çırpmadasın, gene böylece evleri yıkacaksın, çünkü yıkık yerlere parıl parıl parlayan güneş gelmede.

* A eve kapanan, sen gölgede yetişmişsin, yürü, çık dışarı; çünkü taş bile güneşin tesiriyle Bedahşan lâ'li olmada.

Gâh kanlıdır, gâh kan içmede, bâzı bâzı da hastalara çare bulmada, derman vermede; hele bu çaresize dermanın ta kendisi, çünkü onların yanından geliyor.

Bugün sarhoşları ara, gizli şeylerimi gör, ayıbımı görüp söyleme; çünkü onun yüzünden öylesine sarhoşum ki harflerim ağzımdan darmadağınık çıkıyor.

XLIII

A nazlılar, a nazeninler, bir nazlı nazenin çıldırdı, deli divane oldu; tası damdan düştü, sırrı bilindi, işte bak, hemencecik tımarhaneye gitti.

Susuzlar gibi havuzun çevresinde dönüyor, su arıyordu, ansızın kuru nane gibi havuzumuza düştü, ıslandı, ekmeğimize katık oldu.

A bilgin, kulak asma bu söze, tıka kulağını, duyma bu afsunu; o zaten bizim afsunumuzla efsane haline geldi, başına gelenler dillere destan oldu.

Kulaklar bu küpeden kurtulamaz; çünkü o başlardan akılları, fikirleri aldı, buğday gibi değirmene götürüp öğütmek, un haline sokmak için bir kaba boşaltıverdi.

Ey can, bu işi oyun sanma, bu işi oyun sanma; burda canınla oynamaya giriş, benimse bu işi. Onun siyah, kıvırcık saçları yüzünden nice başlar, baş aşağı dönmüş, bir tarağa benzemiştir.

Aklına mağrur olma; âleme direk kesilmiş nice sözüne inanılır üstat, Hannâne direğinden daha ziyade inlemeye koyulmuştur.

Ben candan ayrıldım, elbisemi gül gibi yırttım, öyle bir hale geldim ki aklım bile yabancı kesildi bana.

Bu akıl katreleri onun denizinde mahvoldu gitti; şu can zerreleri, sevgilinin yoluna harcedildi, yok olup bitti.

Susayım, nuruna güneşle ayın bile pervane kesildiği o mumun karşısında şu mumun ne lüzumu var? Bunu söndüreyim artık.

XLIV

Vefa sahibine âşık olmayan can, ne de vefasızdır; Tanrı lûtfuna âşık olmayanı Tanrı kahretsin.

* "Gördüğünden gözü kaymadı" sözüne mazhar olan padişah, dünyayı gezip dolaştığı zaman nihayet bir şekil gördü ki o, şekillere âşık değildi.

Ben dün bu şehrin kapısında toplanan bir bölük periden duydum, bizim şehrimize âşık olmayana ev verin köyde diyorlardı.

* Yazık daima kuru toprağa düşen balığa, eyvah kimyaya âşık olmayan bakıra.

Canın aslına kapılmayan can nerde? Nasıl olur da demir, mıhladıza âşık olmaz.

Ecel kapısı kapalı, tezce kurtulmasına imkân yok; hem yaşamaya lâyık olmamıştır o, hem ölüme âşık değildir.

XLV

Kimdir o, kimdir o ki gönlü gamlandırır, fakat tapısında ağladın mı da acını tatlılaştırır.

* Önce yılan görünse bile sonucu define olur, inci kesilir. Öylesine tatlı bir padişahtır ki acıyı bir anda yolu yordamı güzel bir hale sokar.

Karşısındaki şeytan olsa huri yapar onu; yasa batmışsa düğün dernek haline kor; anadan doğma körü bilgi görgü sahibi kılar.

Karanlığı aydınlatır, dikeni gül bahçesi haline getirir, avcundaki dikeni çeker çıkarır, gülden yastık düzer sana.

* Halil'ine yalım yalım ateş verir amma Nemrud'un yaktığı o ateşi de çiçek haline, ağustos gülü haline kor.

Yıldızları aydınlatan o, çaresizlere çare kılan o. Hem kula ihsanlarda bulunur o, hem de kulu hoş görür, beğenip takdir eder.

600 Bütün suçluların suçlarını kış mevsiminde dökülen yapraklar gibi döker, kendisine kötü söyleyenlerin kulaklarına özür getirme sözlerini telkıyn eder de

Der ki: Ey vefa sahibi de, işlediğimiz suçları yarlıga, kul duaya başladı mı da kendisi gizlice âmin der.

Duadan kime zevk verirse o, onun âmin deyişini bilir; o kişinin dışını da, içini de incir gibi tatlı, güzel bir hale getirir.

* İyi işte de, kötü işte de ele, ayağa kuvvet verir, öyle bir zevk bağışlar ki arık beden bu zevkle Rüstemlerin gücünü kuvvetini elde eder.

Zevkle arık adam Rüstem kesilir, zevksiz olunca da Rüstem gamlara uğrar, dertlere düşer. Zevk canın eşi, dostu olmasa canın ne huzuru kalır, ne kararı.

Canı, seher çağı varsın da Şemseddin'in vasıflarını söylesin, onu övsün diye ta vefa yurdu Tebriz'e dek gönderdim; zaten o da gidilecek yolu bilir.

XLVI

Yeryüzünü bağ bahçe haline getirmek için âşıkların baharı geldi. Can kuşunun uçması için gökten bir sestir duyuldu.

* Hem deniz incilerle dolar artık, hem acı su Kevser kesilir; hem taş madende lâ'le döner, hem beden baştan başa can olur.

Âşıkların can gözleri bulut gibi tufanlar yağdırmada, amma gönülleri Tanrı bulutunda şimşek gibi parlamada.

Âşıkların gözleri aşkla neden buluta döndü, biliyor musun? O ay önce bulutlarla gizlendi de ondan.

610 Ne neşeli, ne güleç andır o an ki o bulutlar ağlar; yarabbi, ne kutludur o dem ki o şimşekler güler.

Yüz binlerce katreden bir katrecik bile yeryüzüne dökülmez; çünkü dökülse bütün dünya yıkılır gider.

* Bütün dünya yıkılır, aşktan bir yıkık bucağa döner, niceler Nuh'la aynı gemiye biner, niceler tufana mahrem kesilir.

* Tufan yatışsaydı gökyüzü dönmezdi; o cihetlere sığmayan dalga yüzünden bu altı cihet de oynayıp duruyor.

* Ey altı cihetin kaydında kalan, hem gam ye, hem yeme; çünkü o taneler günün birinde yeraltından baş gösterir, boy atar, bir hurmalık olur.

Bir gün gelir topraktan baş çıkarır o kök, taze bir dal olur; hattâ iki üç dalı kurusa bile geri kalanı filizlenir, çoğalır.

O kuru dallar da ateş haline gelir, ateşse can gibi hoş gelir insana. O, bu olmazsa böyle olur, bu, o olmazsa öyle; ya yeşerir, ya ateş olur.

Bir şey ağzımı tutuyor; yâni hem damın kıyısındayım, hem sarhoşum; seni hayran eden şey de ondan hayran olur zaten.

XLVII

Güneş uykuya yattı, vakit geçti, akşam oldu; güneş kuyuya girdi, âşıkların can güneşi de Tanrı halvetine daldı.

* Hintlilerin arasındaki Türk, gece içinde bir gündüzdür âdeta; geceleyin gürültüyü bırak, çünkü o Türk çadıra girdi artık.

Bu aydınlıktan bir koku alırsan uykuyu ateşe verir, yakarsın; Zühre bile geceleri yürüyüp gitmek, kulluk etmek yüzünden Ay'a eş oldu.

* Biz geceleyin kaçmadayız, o kovalamada. Ardımızda Hintliler var, çünkü biz altın çaldık, bekçi de haber aldı.

* Geceleri yürümeyi öğrendik, yüzlerce bekçiyi yaktık, yanaklarımızı mum gibi yalımlandırdık, çünkü beydakımız şah oldu.

Ne mutlu o kutlu yüze ki yüzünü o yüze sürer; ne uludur o gönül ki gönüllerin dilediği o makama yönelir.

Kimdir o gönül yolunda ah etmeyen? O ahın sularına batıp giden kişinin işi iştir.

* Denize battı mı, deniz onu başının üstünde taşır, hani kuyuya düşüp de sonra devlete erişen Yusuf yok mu, tıpkı onun gibi.

Derler ki: İnsanın aslı topraktır, sonunda toprağa karılır, toprak olur gider; bu kapıya toprak olan kişi, nasıl olur da toprak olur, mahvolur gider, imkân mı var buna?

Ekinler harman vaktine dek bir çeşit görünür, amma harman zamanı yarısı hâlis iç kesilir, yarısı saman.

XLVIII

Vakit gecikti, vakit gecikti, güneş kuyuya girdi; ey bahtı yar, talihi yaver kişiler, ayın doğacağı çağ geldi çattı.

Sâkî kadehe doğru yürü; bekçi dama çık, ey rahatı, kararı kalmayan can yürü, o padişah halvet istiyor.

Gözleri aydınlatan gözyaşları, harmanımı yakıp kül eden sabır, hattâ hani o yol yordam öğrettiğin akıl, hepsi de gece yarısı yollarını sapıtıp gitti.

* Gönülleri aydın erlerin canları gönül nuruyla geceyi aydınlattılar, Hintli'ye benzeyen gece, o Türk çadıra geldi diye naralar atarak kaçtı.

* Güzelim oyunlarla beydak gider, ferzin olur; o kutlu yüzlünün sayesindeyse beydak gitti de şah oldu.

Geceleyin rûhlar makamlarına ulaşır; maksadlar hasıl olur, gecenin kadrini bilip anlayan kişi, gündüz gibi aydın bir gönül elde eder.

* Ey gündüz, mahşer günü müsün yoksa? Ey gece, kadir gecesi misin, yahut da Mûsa'nın Tanrı tecellisine mazhar olduğu ağaç mısın sen?

* Geceleyin Ay, yıldızları harman eder, ey gün, yürü git artık, bak, Samanuğrusu'nun yolu Sünbüle burcunun yüzünden samanlarla doldu.

* Beden kuyusunda gaflete dalma, gökyüzü kovasına yapış; Yusuf o kovayı tuttu da kuyudan kurtuldu, mevkie erdi, devlete erişti.

* Mustafâ gibi karanlık gecede arılık aramaya bak; çünkü o padişah bir gece miraç etti de eşsiz, benzersiz bir hale geldi.

Gece yüzünden âlem sustu, sen de artık tezcanla aramaya, aktarmaya koyul; çünkü ses, gürültü, halvet yurdunun huzurunu kaçırır.

* Ey Tebrizli Şems, sen gece perdesine de muhtaç değilsin, ondan da sıyrılmışsın; ne doğudasın, ne batıda; işte şimdi söz kısaldı.

XLIX

640 Vakit geçti, akşam oldu, güneş kuyuya girdi. Âşıkların can güneşi de Tanrı halvetine daldı.

* Hintlilerin arasındaki Türk, gece içinde bir gündüzdür âdeta. Geceleyin gürültüyü bırak, çünkü o Türk çadıra girdi artık.

Bu aydınlıktan bir koku alırsan uykuyu ateşe verir, yakarsın. Zühre geceleri yürüyüp gitmek, kulluk etmek yüzünden Ay'a eş oldu.

Geceleyin yola düşmüşüz, ardımızda da Hintliler var; çünkü biz altın çaldık bekçi de haber aldı.

Gece yol almayı öğrenmişiz, yüzlerce bekçiyi yakıp yandırmışız, yanaklarımız gül gibi yalımlanmada, çünkü beydakımız şah oldu.

Yeryüzünün pazaryeri dağıldı, yıldızların pazarını seyret; tanyerleri yıldızlarla, değerli incilerle bir harman yeri oldu.

Niceye bir bu beden bineğinden çekeceğim bunu, benden boyuna saman ister, arpa ister; halbuki gökyüzünde Samanuğrusu'nun yolu onun için samanlarla doldu.

Binek hayvanının nasibi yoktur, yüzünü devlet yüzüne koyamaz; devlet o canın nasibidir ki eşi, benzeri bulunmaz onun.

Bedeni gördün ya, cana da bak. Mücevheri gördün ya, madeni de seyret; şu eşi bulunmaz acayip imana bak ki iman bile ona dalınca yolunu kaybetti gitti.

Mâna, boyuna diyor ki: Bana şu eski hırkayı giydirme; söz gerçekten de eski bir hırka, öylesine eski ki herkes eğleniyor onunla, dillere düşmüş.

650 Ben de ey mâna diyorum, gel, rûh gibi sen de şekle gir, gir de hırkalar da, eski elbiseler de canın nuruyla ipekli haline gelsin.

* Yeter artık bez yıkamayı bırak da periler duymasın, çünkü peri şöyle dursun, o rûh, Tanrı'ya en yakın meleklerden bile usandı, halvet istiyor.

L

Nurunu göreli dünya gözümden düştü, varlık sanısı ebediyyen çıktı gözümden.

Evveline evvel olmayan makamdan bir şimşektir çaktı, bütün âlemi yakıp kül etti. Birlik nuru bayrak açınca nice bizlik, benlik yıkıldı gitti.

Biz vatanımızdan ayrılmışız, o yüzden yorgunuz, sınanmadayız. Vatanından ayrı düşen nasıl kendine güvenebilir?

Sâkî, mushaf yerine eline bir kadeh aldı, o kızgın kadehinden gömleğimize bir ateş düştü, yanıyoruz biz.

LI

Ham bir adam kavun yemek için can bostanına geldi, sen dünyada eşeğin keçi eti yediğini hiç gördün mü, yahut gören var mı?

Can bostanında yetişen turfanda kavun, nasıl olur da her öküzün, her eşeğin nasibi olur? O güzelim, o eşsiz meyveleri aklı başında, yiğit erler yer.

* Batıda bulunanın yiyeceği Endülüs'ten gelir, doğuda bulunan da Hürmüz'ün nimetiyle nimetlenir.

* Kaysere hizmet ederse yiyeceği, içeceği kayserden gelir, onunla geçinir; Urbuz'a kulsa Urbuz'un mutfağından yer.

Kapıp alıcılıkla, hırsızlıkla bostancılığa girişen sonucu adalet memurları tarafından tutulur, Oğuzların işkencelerini çeker.

* Türk ona derler ki köy onun korkusundan haraçtan emin olsun; Türk ona demezler ki tamahından her kutsuzun sillesini yer durur.

Akıllı kişi ilkbahara erişince kürklere boş verir, artık niçin kunduz kürküm yok diye gussalansın, tasalansın.

Safrası çok kişi, mizacının kötülüğü yüzünden tatlı nardan hoşlanmaz, kaçar canı ekşi nar ister, fakat mayhoş nar yemesi daha iyidir onun.

* Sus, öküz açlığına tutulup da on kişinin yiyeceği börülceyle üzümü yiyen kişi, zaten bu rûh şaraplarını içemez.

LII

Can arkında abıhayat gibi akmada sevgin; abıhayat bile senin aşkınla arkta seni araya araya akıp gitmede.

Dünya, bildik kuşların seni övüş nağmeleriyle dopdolu, kuşlar anıldı mı gönül kuşum uçmada sanki.

Onların anışıyla vereyim canımı, hoş bir halde, gülerek vereyim bu canı; can, sevgiliyi anarak bedenden giderse nasıl olur da gülmez?

* Her can kuşu bir halka yapmış, üveyik gibi boynuna takmış, hepsi de benim gibi bir kafes yapmışlar, Süleyman'ın tapısına gidiyor.

Noksandan münezzeh varlığa mensup olan herkesin canından, her an bir rûhanî hal, sarhoş, yıkık, varlığından geçmiş bir halde ta rahmet sahibinin Arş'ına dek gitmede.

Can nedir? Yüce padişahların küpü, içinde de gökyüzünün şarabı var; işte bu yüzden ya, şimdi söz de âşıklar gibi dağınık bir halde gidiyor.

Yememde bir ayrı zevk, yaşamamda bir ayrı zevk, söylememde bir ayrı zevk... Ötesi de böyle gidiyor işte.

Bu meyanda seninle çekişiyoruz ya. Ey ay yüzlü dilber, ne de güzel meydan; fakat kimin atı topalsa onun harcı değil bu meydan, topallar gidiyorlar bu meydandan.

Ay, senin çevgenine karşı kendisini bir top haline koydu, güneş de canıyla oynamada, top gibi yuvarlanıp gitmede.

Ayla güneş çok koştular, fakat tapına yol bulamadılar da nuruna boyandılar, sayvandan dışarda gitmedeler.

Dışardaki nur bu olursa devlete ulaşan nasıl temkine kavuşur yarabbi, nasıl pırıl pırıl parlayıp gider yarabbi.

LIII

Kâra düşme, kâra düşme; kâra menfaata düşmek, âdeta yoksul görünmektir. Tertemiz kişilerde vergi vardır, Tanrı huyuyla huylanmıştır onlar ey oğul.

Zaten sevgide, sonucu ne nekeslik kalır, ne cömertlik; zaten cömertlikte gizlice bir karşılık bekleyiş vardır.

Şu cömertlik yol almaya benzer, nekeslikse konaklamana; fakat Nuh'un gemisine girdin mi nerden konaklamadan bir koku alacaksın, nerden yol almadan?

Kat kat üstüne yüzlerce kat yığılan şu şekiller, şu adlar, o yayılıp her şeyi kaplayan nur denizinde neliksiz niteliksiz, ona döner, o olur gider.

680 * Ey davar güden, Mûsa'nın âsası, varlık âleminde ancak aşktır. Gerçek varlık da, o varlığın görünüşleri, oluşları da onun önünde büyücülükten meydana gelen şekillerden ibarettir.

Boğulmadan ten girdabının önünden bir yana çekil; çünkü varlık da, sevinç de altı yönlü âleme ışık veren o âlemden meydana gelir.

Ağaç gibi silkin, kendini kuru yapraktan da arıt, yaş yapraktan da; iyilik, kötülük rengi kalmadı mı birlik, teklik kalır.

Yol almaya bak, nasıl, nice deme, çünkü o, nelikten de dışarıdır, nitelikten de; sende ceylanlık varken nasıl olur da arslana hemdem olursun?

Sus, çünkü söz, ayrılık alâmetidir; yiğit ağzına ekmek alıp çiğnerken nasıl olur da ekmek ister?

LIV

Sûfînin neden aklı başına geldi, sâkî neden işsiz güçsüz durmada? Sarhoşluk uykuya daldıysa bir başka sarhoşluk uyandı.

Güneş çukura daldıysa dünya seninle nurlandı. Güzel gözlerin mahmurlaştı da dünyanın gözleri sarhoşçasına süzüldü.

İlk işret kocaldıysa ne çıkar? Yüzlerce işret, yepyeni işret var. Saçların mademki zincir oldu, çaresiz deli olmak gerek.

Ey nefesi tatlı çalgıcı, şu öndeki, sondaki işreti seyret; artık kimse kimseciklerin afsununu işitmez de, duymaz da, çünkü herkes sırları anladı.

* Padişahım, biz Mûsa'yız, sen de bâzı kere sopasın, bâzı kere ejderhâ. Ey güzeller, pahanız ucuzladı, çünkü Bulgarların yağma vakti artık.

690 Lâ'l dudakların şekerkamışlarını ezdi, gözlerin, hasedinden perişan oldu; can, gönül evini sildi süpürdü, kendine gel, buluşup görüşme çağı geldi.

Her zaman özürler getiriyor, sarhoşluktan kaçınıyor, kaçıyorsun; ey can, ne diye beni savup duruyorsun, bu savuşun çok oldu artık.

Ey taş gönüllü güzel, bu gece hiçbir çaren yok; sen aysın, bir yıldızız; bu gece yıldız ayla buluştu gitti.

Ey tan yerine sığmayan ay, bu gece konuğuz sana. Gece dünyaya perde saldı mı yalnız başına yol alanların işi iş.

Eziyetlerine, zahmetlerine katlandım, sandın ki öldüm artık; hayır, sen arı durusun, bense tortudan ibaretim, fakat artık arı duru olmayan içilmeye başlandı, tortu içiliyor şimdi.

Gündüze benzeyen vuslatınla, dünyaları yakan ayrılığınla, adama düzenler öğreten aşkınla nice sâf kişiler düzenbaz oldu gitti.

Ne hararetim vardı, ne başım ağrıyordu, öyle olduğu halde sabaha dek başımı taşlara vurdum durdum. O gülbeşekere tamah ettim de mahsustan hastalandım.

LV

Sâkîmize hizmetten başka bir işimiz yok babacığım; sâkî, kadehi fazlaca sun da iyiden de kurtulayım, kötüden de.

Tanrı herkesi bir iş için getirir dünyaya; bizi de işsizlik, hünersizlik sanatı için getirdi.

Her gün zerreler gibi o ışığın önünde oynar dururuz; her gece yıldızlar gibi ay yüzlü sevgilinin çevresinde döner dolaşırız.

700 Bizden bir iş isteyecek olsaydın bize şu şarabı sunmazdın; bu şarabı içenin başı hiç yere eğilir, batar mı?

Sarhoş nasıl olur da bir iş işleyebilir? Sarhoş, şarap ne yaparsa onu yapar, ne işletirse onu işler. Tanrı şarabı, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan Tanrı'ya dek iki dünyayı da ortadan kaldırır gider.

Bu dünyanın sarhoşluğu, gece uyudun mu, geçer gider; fakat tek Tanrı'nın sunduğu sağrağın verdiği sarhoşluk seninle mezara dek varır.

A komşular, o rahmet ırmağından bedava şarap geldi, o sâkîler de çocuğu dadılar gibi esirger, dadılar kadar tatlıdır onlar.

Gönül, olduğundan da fazla sarhoş ol, nereye gidersen sarhoş git, başkalarını da sarhoş et ki o da bir kadeh daha fazla sunsun sana.

Nerde bir güzel görürsen ayna gibi otur önüne; nerde bir çirkin görürsen ört kilimle aynayı.

* Şehrin çevresinde güzellerle çekişip becelleşerek, cilveleşip işveleşerek dön dolaş, gizlice "And olsun bu şehre" âyetini oku; ne de mutludur bu şehir, ne de kutlu.

Başım döndü bu şaraptan, sersemleştim, artık susayım, sükûta dalayım, gördüğüm lûtfu, bulduğum keremi saymayayım, zaten de sığmaz sayıya o kerem.

LVI

Âşık nefes alıp verdikçe âleme ateş salar, şu aslı, temeli olmayan dünyayı zerreler gibi dağıtır gider.

Dünya baştan başa deniz kesilir, deniz de heybetinden yok olur. Bir an bile insanlara tecelli etse bir tek insan kalmaz.

Gökyüzünden bir dumandır kalkar da ne halk kalır, ne melek; o dumandan ansızın bir ateştir çıkar da koca gök kubbeyi sarar.

O anda gökyüzü yarılır, ne varlık kalır, ne mekân. Dünyaya bir gürültüdür dolar, bu yas üstüne de bir düğün, bir neşe yollar.

* Gâh suya ateşi salar, gâh su ateşi söndürür; bâzı kere de yel estirir de yokluk denizinin dalgalarını boz renkli, kara donlu ata yollar.

İnsanın can nurundan güneşin bile ışığı azalır; mahrem kişinin bile az söylediği, sır açmadığı yerde mahrem olmayanlara pek o kadar sorma.

* O sırra karşı Mirrîh erkekliğini bırakır, Müşteri defterini yakar, Ay'ın ululuğu kalmaz, neşesi gama döner.

* Utarid çamura saplanır, Zühal ateşlere yanar, Zühre'nin kararı kalmaz da neşe perdesini vurmaya başlar.

* Ne kavis kalır, ne kuzah; ne şarap kalır, ne kadeh; ne işret kalır, ne ferah, ne de yaraya melhem çalınır.

Ne su şekiller düzer, ne yel yeryüzünü döşer, ne bahçe güzelleşir, ne de nisan yağmuru yeri ıslar.

Ne dert kalır, ne ilaç. Ne düşman kalır, ne tanık. Ne ney kalır, ne nağme, ne de çengin zîr ve bem perdelerine vurulur.

Sebepler artakalır, sâkî, kendisine şarap sunmaya koyulur; can, Rabbim yücedir demeye başlar, gönül, Rabbim daha iyi bilir sözünü söylemeye.

Kalk, sıçra, ezel ressamı nişan koyduğu, dilediği varlıkların elbiselerini eşsiz resimlerle bezemek için yeni baştan işe girişti.

Tanrı, hak olmayan her şeyi yakmak için bir ateştir tutuşturdu; ateş kalbi yakar, yandırır da o âlemin ta ortasına götürür.

* Güneş Tanrı'dır, gönül onun doğduğu tanyeri, hem de öylesine bir doğu ki şimşekleri her an Edhemoğlu'ya çakar, Meryemoğlu İsa'ya vurur.

LVII

* Gönül ateşi yalımlandı mı inananı da sarar, inkâr edeni de. Mâna kuşu uçmaya başladı mı bütün sûretler uçar gider.

Dünya baştan başa yıkılır, can tufana gark olur; eriyip su olan inciyi gene o su kucaklar, meydana getirir.

Gizli sır meydana çıkar, dünyanın şekilleri yıkılır, ansızın öylesine bir dalga gelir ki ta yemyeşil gök kubbeye yücelir.

Gâh kalem, kâğıt olur, gâh da kendisinden geçer; can iyiye de düşman olur, kötüye de, her an hançer saplar durur.

Tanrı'ya ulaşan her can, padişahın halvetine girer, yılanken balık olur da topraktan kurtulur, denize dalar, Kevser'e kavuşur.

Mekândayken mekânsızlık âlemine erer, o âlemde belirir; bundan sonra da nereye düşerse miske düşmüş, ambere dönmüş bir hale gelir.

* Yokluk da yoksulluk eder, fakat yıldızlara kılavuz kesilir; hakan, kapısının eşiğinde toprak olur; Sencer, kapısının halkasını çalar.

Alev alev yanan güneşten gönüle, her an şu yandaki ışığı bırak da gene can ışığın uyansın, âlemi aydınlatsın diye bir ses gelmede.

Sen sevgiliye hizmet etmedesin, ne diye gizliyorsun kendini? Ey altın, o kuyumcunun vuruşlarını yedikten, onun eliyle dövüldükten sonra her an daha da hoş de, daha da güzel bu de.

Gönül ezel şarabıyla kendisinden geçmiş de güzel güzel bu gazeli söylemede; fakat bir an soluğunu tutar, susarsa bundan da güzel söz söylemiş olur.

LVIII

Sarhoşluk sana selâm etmede, gizlice haber yollamada; gönlünü kapıp aldığın kişi, canını da sana kul köle etmede.

Ey varı yok eden, sarhoşun selâmını duy, öylesine sarhoş ki iki elini de ayağını da senin tuzağına kaptırmada.

Ey âşıklar göğü, ey âşıkların canlarına can olan, güzelliğin âşıklar arasında aşkınıza diye sana şarap içirmeye başladı; âşıkların hayrını ister bir hale getirdi seni.

Ey her dudağın tadı tuzu, ey her mezhebin kıblesi, ay her gece damının çevresinde dolaşmada, her gece bekçilik ediyor sana.

A gönül, ne de sarhoşsun, ne de hoşsun, padişaha dönmüşsün, padişahsın; bu kadar ululukla, bu derece yücelikle nasıl oluyor da aşk seni kendisine râm ediyor?

* Gönlünü şu topraktan koparıp ayıran kişinin devranı ta Zühal yıldızına dek ağar; ey topraktan yaratılmış beden, ey gönül ateşinden çıkan duman, bir bakın, bir görün bakalım, hangi hale getiriyor sizi, yerde mi kalıyorsunuz, göğe mi ağıyorsunuz?

Al kadehi sâkîler padişahından, ebedîliğe ulaşanlar gibi sarhoş ol. Yarı sarhoşsan noksanın var, eksiksin, seni tam sarhoş etmededir o.

Ey eşsiz, tek kişi, verdiğin selâm dudaklarından şimşek gibi çakarak çıkmada; bu selâm ağza, dudağa sığacak şey değil, sana tüm bir lûtufta bulunmada ey selâmına nail olan.

* Ay gamınla ikiye bölündü, yüzler gümüşe döndü, benizlerde renk kalmadı, elif gibi düzgün boy büküldü, cim'e döndü, bu cim de seni cam (kadeh) haline getirmede.

Aşk yüzünden meydana gelen feryada, figana bak, dökülen gözyaşlarını seyret; o şarap sağrağının ettiği işlere bak, çiğleri nasıl pişirmede, seni de nasıl olgunlaştırmada.

Ey rengi, kokusu güzel şarap, onun cömertlik eli, bak, seni cana nasıl helâl, bedeneyse nasıl haram etmede.

Artık ben de beden olmayayım da can olayım, inci olmaktansa maden haline geleyim; ey gönül, adının kötüye çıkmasından korkma, o sana iyi bir ad san vermede.

Yeter artık, söylenip durmayı bırak, ne nazım söyle, ne nesir, çünkü o düzenbaz güzel sana söz söylemeye başlıyor.

LIX

Sarhoşluk selâm ediyor sana, gizlice haber yolluyor sana; gönlünü kapıp aldığın kişi, canını da kul köle ediyor sana.

Ey varı yok eden, duy sarhoşun selâmını, öylesine sarhoş ki iki elinin de ayağını senin tuzağına kaptırmada.

Ey âşıklar göğü, ey âşıkların canlarına can olan, güzelliğin âşıklar arasında aşkınıza diye sana şarap içirmeye başladı, âşıkların hayrını ister bir hale getirdi seni.

Ey her dudağın tadı tuzu, ey her mezhebin kıblesi, ay her gece damının çevresinde dolaşmada, her gece bekçilik ediyor sana.

Topraktan bedenler yapan, dumanı Zühal yıldızları haline getiren, seni ne hale sokuyor ey toprak beden, ey duman gönül, hangi hale getiriyor seni?

Bir an oluyor ki sana kanat veriyor, uçuyorsun. Bir an geliyor ki demir sunuyor, denize atıp öylece kalakalıyorsun. Bir an sabah haline getiriyor seni, bir an akşam haline sokuyor.

Bir an titretiyor, bir an güldürüyor seni; bir an sarhoş ediyor, bir an kadeh haline sokuyor seni.

* Onun elinde bir mühre gibisin, gâh şarapsın, gâh onun yüzünden sarhoş; fakat bu mühreyi kırdı mı and olsun Tanrı'ya, seni tam, olgun bir hale getirir.

* Gâh o olur, gâh bu; fakat senin sonucun, temkin makamına ulaşmaktır; ancak seni şu renkten renge sokmakla makbul bir hale getirmededir, râm etmededir seni.

* Sen bir müddet Nuh'tun, her türlü sıkıntıya, her türlü eziyete ayak bastın, tahammül ettin; şimdiyse gemi gibi ayaksız olarak, adım atmadan yürütüyor seni.

Sus, hayran bir halde otur, hayretler yaratan bir hayran haline gir; olgun, pişkin sözler söyleyen bir ersin amma sözlerini hamlaştırıyor.

— R —

LX

Gene ekşi suratlı bir başkası çıkageldi, belki de bu bir zemheri. Ey şekerler gibi tatlı sâkî, dök başına şunun bir kadeh şarap.

Ya şarap sun ona, yahut bir kolayını bul, yola sal onu; çünkü gül yüzlülerin arasında bir şeytanın bulunması hoş değil oğul.

* Ya peygamberlik şarabını sun da eşekliği kalmasın eşeğin, İsa şarabıyla onda iki kanat bitsin göklere uçsun.

760 Gönül sarhoşlarının meclisine ayık biri gelirse içeri alma; bilirsin ya, sarhoşlar sarhoşken hayır da işleyebilirler, şer de.

Ey bekçi, kapıya otur, ağzından ciğer kokusu gelen ateş gönüllü âşıktan başkasını sokma meclisimize.

Bu çeşit âşıktan başkasından el istersen tutar sana ayak verir, ayak istersen baş; ödünç bel istersen de bel yerine balta verir sana.

Şaraba bulandıkça ne ârım kalıyor, ne aklım, deli divane bir âşık kesiliyorum; sağ esen değilim ben, kalkan gibi kılıcın karşısındayım.

Öyle bir okuyucu istiyorum ki diri bir abıhayat olsun, seher çağına dek bu perdeden okusun, söylesin de uykuyu ateşlere yaksın.

* Onun kapısındayken bedenimde bir damarı bile ayık bulursan, mademki Tanrı meydanında çakırkeyif değil, arslanları bile tutup avlayamıyor, bu yolda köpek say onu.

Bir bölük halk yıkık, sarhoş, güzel bir halde; bir bölük halksa beşe, altıya kul köle olmuş. Onlar ayrı, bunlar ayrı, onlar başka, bunlar başka.

Hadden artık içtim, hadden aştım; ellerimi bağlayın, ağzımı tutun, sarhoşu korumak için bu gerek.

Bizim şu acımızı tatlılaştır, feryadımızı duy, bizi de kendin gibi kendimizden geçir de kendinden geçmiş bir halde seyret bizi.

LXI

Ey çene topağı tatlı mı tatlı güzel, altına benzeyen şarabı sun da gönüller aydınlandıkça aydınlansın, gözler ışıklandıkça ışıklansın.

Ayıkların inadına o koca sağrağı sun da beden cana dönsün, gece seher çağına.

Uykuyu dağıttın mı Tanrı şarabını sun; çünkü iki kapıyı da kapamak, kereme, lûtfa sığar şey değildir.

Ey lûtuflar, ihsanlar sahibinin şarabını içen, boş yere kınama beni; çünkü şükreden kurtulur, muradına erer, inkâr eden, lûtfu yalanlayan da mahrum olur gider.

Ey meyhanede oturup konaklayan, hem sarhoşsun, hem yıkılmışsın, öyle olduğu halde a kötü yaradılışla ne diye boş yere kınamadasın bizi?

LXII

Gerçekten de gözlerinizi açtık, gizli şeyleri görmeye bakın. Gerçekten de aranızda durmadayız, yardıma gelenden müjdeyi gözetin.

Ey seher yeli, ey hoş haberler getiren, müjde ver de al gönlümü. A müjdeci, elimde bir canın var, feda olsun sana, al onu.

Senden bir bakışa nail olduk mu kılıçlar zırh kesilir, yıkık yerler gül bahçesine döner, dünyanın gözü aydın olur.

Ey ısıracak dişleri kalmayan kahır, ey yüzlerce defa güldükçe gülen lûtuf. Canlar zafere kavuştu ya, artık can da gülmededir, cihan da.

Ey ulular ulusu, seni o ululukla kim görür de sonra tutar hünerinden lâf ederse Tanrı'dan utansın.

O orman arslanı varlığımızdan bir damar bile bırakmadı, bizde ancak yarım bir düşünce kaldı, o da gece gündüz ayrılığını sayıklamak, ayrılığı sayıp dökmek.

Aferin o padişahın güzelliğine ki ay bile gördü de utandı, körlerin bile gözleri açıldı da tu, tu, kırk bir buçuk kere maşallah dediler, lûtfunu sağırların kulakları bile duydu.

Ben sanki bulutuyum onun, oysa bana ay. O benim günüm, bense ona geceyim sanki. O canım benim, ben bedeniyim âdeta, o güzelliğe, o parlaklığa hayranım hasılı.

Canım nasıl olur da padişahımın aşkına doyar, o ilacıma o dermanıma ihtiyacı kalmaz? Canımda öküz açlığı var benim.

Zevkim safâm geçip gittiyse, aklım uykusuzluktan dağıldıysa gene de and olsun Tanrı'ya rûhum ondan vazgeçmedi, gene de and olsun Tanrı'ya canım onun lûtfunu inkâr etmedi.

Ah, duyanı olmayan duadan, şefaatçisi bulunmayan suçtan, günahtan, ilacı, hekimi ele geçmeyen dertten; yüzüm, o gümüş bedenli güzel olmadıkça altın gibi sapsarı.

Ne vakit olacak ki incimi elde edeceğim de hamd olsun Tanrı'ya diyeceğim, neşeli bir halde o ağacın gölgesinde yatıp uyuyacağım,

Ne vakit sevgilimi göreceğim de derdime derman arayacağım, gâh ona çektiğim ayrılığı anlatacağım, gâh ciğerimin kanını göstereceğim.

Ey varlık, ebedîlik denizinin incisi, sen Tanrı gibi ne de gizliymişsin, ne de göstermezmişsin yüzünü. Herkesin hizmet ettiği güzelin, herkesin efendisi olan Şemseddin'in şehri Tebriz'miş, orda tanınmış bilinmiş o.

LXIII

Bahar geldi, sevinç, neşe çağı erişti, kış geçti, katında bütün suçların, hataların yarlıgandığı Tanrı lûtfuyla tehlikeli mevsimi atlattık.

Rabbiniz size vahyetmede, gerçekten de suçunuzu yarlıgadık, elinizden çıkana tasalanmayın, razı olun, şüphe yok ki razılık, huyların en hayırlısıdır demede.

790 Gizlice, yapayalnız, biz onun lûtfunu biliriz diyen nice kişiler var, vazgeçin dâvadan, onun sırrını biz biliriz, duyulup bilinen şeyle uğraşmayın.

Ey genç, gizli şey sendedir, onu bilmeyenden isteme, gelip gidende arama; ortaya çıkan şeyden fayda gelmez zaten.

Aşağılık kişilere bak, niceleri hidayet nurunu gördüler, ay yarıldıktan sonra artık perdeleri kalkmaz onların.

Ey Rabbimiz, ey lûtuf, ey kerem sahibi Rab, sen de acımazsan kim acır bize? Doğru yola götürmek de elinde, kötü yola saptırmak da; bundan başkası zaten aldatma, aldanma.

Ey şevk, nerde arınıp esenleşme? Ne vakte dek kafiyeyle uğraşacaksın? Bendedir tertemiz huylar, ayrıca da kederleri, elemleri söndürür, yok ederiz.

Sözüm dağıldıysa beni koruyan, görüp gözeten aşkım uzadı, yayıldı, aşk upuzun bir zaman bizim için, üstün padişah da aramızda.

Bu bir sır ki dile getirmek güç, bir kılıç ki parıldayışı pek fazla. Kuşluk güneşi gizlenemez, ancak büyücü büyü yaparsa o başka.

Ey gözümüzü bağlayan büyücü, sihirlerimize ulaştın; artık bizi hoş tut, yahut konakladığımız yeri hoş gör, biz uykusuzluk diyarında konakladık artık.

Ey Mûsa'nın kavmi, biz de sizin gibi çölde kaldık, siz nasıl yol buldunuz da kurtuldunuz, gizlemeyin bizden, haber verin bunu bize.

* Malımız, azığımız suya battıysa ne var? Mennle selvâ bizim ya; Rabbimiz halimizi düzene koydu, yolculuk da güzelleşti bize, konaklamak da.

800 * Aşk bizi sevindirdikten sonra aldattı, uğradığımız zararı sen lûtfunla gider, Peygamber, zarar vermek yoktur dedi.

Dediler ki: Hakkınızda ne yapacağımızı düşünürüz, kulaklarınızı açarız, dayandığınız direkleri yüceltiriz, siz insanların ışıklarısınız.

İşte size ulaşma merdivenleri, işte o merdivenin ebedîliğe yükselen basamakları. Şu varılacak yerden nimetlendir bizi, konduğumuz yerde ağırla.

Yaşayış gerçekten de sizin yaşayışınız, ölüm gerçekten de sizin ölümünüz. Âhiret de sizin, dünya da; işte bu şükredenin elde ettiği mükâfat.

Sus kardeşim, çok söyleme, amma işin yoksa sözü çoğalt, umadur; sürü sevgi yelinin estiği yerde, yok kaçıp sığınacak yer.

LXIV

Ancak âşık kişiyi, adamı aşka salanı, sarhoş ve aydın âşıkı al meclise, öylesine sarhoşu al ki külâhıyla kemerini fark edemesin.

* Söz söylemek, boyuna dövüş, savaş çıkarır meydana; adam söz yüzünden Râfızî gibi her an Ali'yi Ömer'le savaştırır durur.

Sus, sözü kısa kes, o ay yüzlüyü seyre dal. Öylesine aydır o ki aya göründü mü nurundan gökyüzünde ikiye bölünür ay.

Ey ay yüzlü bey, ört yüzünü. Ey âşıkın canı, köpür, coş. Bizi de kendin gibi kendimizden geçir de kendinden geçmiş bir halde bir hoşça seyret artık bizi.*

* Bu gazel, LX. gazelle LXIII. gazelin karışmasından meydana gelmiştir, böylece her iki gazel birleştirilerek bir kere daha yazılmıştır. Yalnız LX. gazelin beşinci beytinden sonra bir beyit var ki o gazelde yok. Ayrıca birkaç beyit daha var ki her iki gazelde de bu beyitler yoktur. Biz, bu eksik beyitleri terceme ettik.

LXV

Yürü, can gözünü aç da âşıklara bir iyice bak: Onlar gönül gibi altüst olmuş bir topluluktur, can gibi başsız-ayaksız bir topluluk.

Hepsi de kazançsız çalışıp çabalamada. Hepsi de tencere gibi kaynayıp coşmada. Hepsi de perdesiz, örtüsüz; hepsinin de gönlü onun hükmüne karşı bir siper halinde, ne gelirse kabul etmiş.

Gönülleri bahçeden de daha neşeli, gülden de; hattâ selviden de daha hür onlar; akıldan da, fikirden de üstünler, abıhayattan da temiz.

Kan denizlerinin dalgaları üstünden geçip gitmişlerdir de o kan dalgalarından, o kan köpürmesinden eteklerine bir zerre bile bulaşmamıştır, tertemizdir onlar.

Diken içindedir onlar, fakat gül gibi. Hapistedir onlar, fakat şarap gibi. Balçık içindedir onlar, fakat gönül gibi. Gece içinde kalmışlardır, fakat seher gibi.

Zerreler gibi havadadır onlar, güneş kaftandır onlara. Balçığa ayak basmışlardır, gönlün tam içinden baş göstermişlerdir.

Sen de bir an olsun onların canlarına hemdem oldun, onların şarabını onların kadehinden içtin ya, hoşsun, sarhoşsun, onların şarabıyla hayırdan da geçtin artık, şerden de.

Yeter oğul sus, her kuş bütün bir inciri yutabilir mi? Dudu kuşunun yiyeceği şekerdir, karganınsa başka şey.

LXVI

Tanrı bizi bu âleme niçin getirdi? Âlemi gürültülere boğalım diye; zaten onun zinciri delileri daha da deli eder.

Bu aşktan nerden aman bulacağız ki gökyüzü bile o büyük yayda, âşıklar gibi altüst olup gerile kalmış, gökyüzü bile onun tuzağına tutulmuş.

Şaşılacak derecede güzel, şaşılacak kadar şuh bir aşk ki canımıza neşe verdi; evet, her gece sarhoş, kendinden bile habersizce gel, gir kapıdan içeri.

Ey aşk, kanımı içmişsin, sabrımı kararımı almışsın, senin geceleyin, gündüzün yapageldiğin sınamalar yüzünden seher gibi gizlenmişim, ne gecem belli, ne gündüzüm.

Lâtif bir hale gelsem de cana dönsem bile nasıl olur da candan gizlenebilirim? Hattâ yokluk âleminde yuvarlanıp gitsem o âleme bile bakar da görürsün beni.

Ey her yokluk, katında varlıklara sandık kesilen, ey yoklukta varlığa kapı açan, bizi yarattığın vakit yokluktan getirmedin mi sen?

Varlık seninle hoş, senin sarhoşun, yokluğun kulağı da senin elinde, ikisi de senin kulun, senin var ettiğin nesne; ikisi de hükmünü kabul etmişler, baş üstüne almışlar.

Köşkü yık, akıllıyı delirt, o şarabı kadehe dök de sun, ikisi de zarardan da kurtulsun, tehlikeden de.

Ey tez, ey güvenilir aşk, sana bir sarhoş selâm vermede, duy bu sarhoşun selâmını, taş yürekli olma.

Mademki onun elini sen kırdın, mademki uykusunu sen aldın; bâri gel de mahmurluğunu dağıt, sarhoşların köyüne bir uğra.

— Ş —

LXVII

Yıldız da senin ay yüzünü görüp sarhoş olmuş, güzelim gökyüzü de, ey dilber, yüzün de güzel, kaşın gözün, saçların da güzel; o bambaşka alımınsa güzelliğe de sığmaz, ondan da üstün.

* Gökyüzü ne senin gibi can Leylâ'sı görmüştür, ne benim gibi güzel bir Mecnun; zaten böylesine Leylâ, böylesine Mecnun da dünyaya hiç mi hiç gelmemiştir.

* Zaten akıllı kişi, şu kapkaranlık balçık yurtta ancak senin gibi Mûsa gönlüne sahip bir dilberin benim gibi de güzel bir Hârun'un bulunacağına, amma eşimizin de bulunamayacağına inanır.

* Ey şu yedi değirmenin tek mili, hem altın madenisin sen, hem kimya. Ey zamanenin İsa'sı, gel de bize güzelim afsununu oku, dirilelim.

Delinmemiş bir inciyim ya, neme gerek ham, neme gerek olgun; senin gölgende afyonunla sarhoş olmuş, yatıp uyumuşum ben.

* Zerreler, nağmenle oynarlarsa şaşılır mı buna? İşte şuracıkta Mûsa'nın Tur'u da kendinden geçmiş, o güzelim yazı da oynayıp duruyor.

* A gönül, gönlünü hoş etmek için altın toplamada, hüner göstermedesin; fakat altından, hünerden zenginleşmiş de sonucu yere geçmemiş bir Karun gördün mü hiç?

O para, o pul, görünüşte güzel görünür amma güzelliğe yol yoktur ona; güzelim panzehir içinde gizli bir zehirdir, dağ yılanının zehri âdeta.

Yahut da kâfirlerin mezarları gibi mihnetlerle, ağır yaralarla dopdolu; fakat dışardan bakarsan atlaslara, ağır siyah kumaşlara bürünmüş, bezenmiş.

* Ben senin o cim'e benzeyen kulağının, o sad'a benzeyen gözünün, o elif gibi düzgün usûl boyunun, o nun'a benzeyen kaşlarının yüzünden,

Evet, o harfler yüzünden can levhasına yazı yazar bir talebe oldum, bu harflerle yazıları okumaya başladım; bu çeşit güzel bir denizde gemi oldum, gemici kesildim.

* Ululuk mancınığına sahip olan şu gök kubbenin kemeri nerden bana benzeyecek; ey her yanı ölçülü güzel, senin aşkına düşmüşüm ben, mîzân nerden bana eşit olacak?

Ey yüzlerce sarhoşluğun temeli, dün baş çekerek nasılsın, vasfa gelmez, tarife sığmaz güzelim, hayret âleminde hoş musun dedin.

Baş çeken her kötülüğü, yüzünün adaleti tuttu, boynunu vurdu; zaten de o kötülük sen yokken kendi kanını içmişti, bu cezaya müstahak olmuştu.

* Ey Tebrizli Şems, öyle bir ersin ki ululuğuna had yok, ululuktan da yüzlerce mertebe ulusun sen; benim canımsa öylesine bir balık ki karnında senin gibi bir Yunus var işte.

LXVIII

Candan gönülden âşıksan sevgilinin cevrini, cefasını çek; âşık değilsen yürü, parasız pulsuz çalış, diken çekedur.

İnci gibi arı duru, değerli bir can gerek ki bir dilbere yol bulsun, bu canların ayıbı olan canı bedeninden çıkar da dâra çek.

Gâh karanlığa dalar, gâh şaşırır kalır, şu candan bez, bezginlik yazısını çek üstüne.

Kendini görme, bana bak, bak da gör, candan bir eser bile kalmadı bende; sen de bülbül gibi sarhoş ol, varını yoğunu gül bahçesine çek.

Şu sert, şu serkeş felek atı, rûhuna râm olmamakta; sen o tapının tez at koşturan süvarisisin alıştır koşmaya şu atı, râm et onu.

Tek, eşsiz atlısın da ne vakte dek eşeğe kulluk edeceksin? Eşek sana, eşek yükü taşı diyor, utanmıyor musun bundan?

* Yahudiler gibi korkak, töhmet altında yaşamaktasın, o halde Yahudiler gibi sarığının üstüne samurdan bir sarı bağ bağla da Yahudiliğin belli olsun;

Yahut da Yahudilikten tövbe et, gözünün açılması için düşüncelerinin gözüne Mustafâ'nın ayağının bastığı topraktan al da sürme gibi çek.

— L —

LXIX

850 * Ne de şaşılacak şey: Güz mevsimindeyiz, Güneş Hamel burcuna girdi. Kanım kaynamaya başladı, beden ırmağında bir deve gibi oynamaya, bedeni de oynatmaya girişti.

Şu kan dalgalarının oynayışına bak, mecnunlarla dolu ovayı gör. Şu görünmeyen işreti seyret; ölüm kılıcından tamamıyla emin.

Leş bile canlanmada, ihtiyar bile gençleşmede, bakır bile madenden sızmış hâlis altın kesilmede. Şehrimizden gidenin yerine daha iyisi, daha güzeli gelmede.

Bir şehir ki işretle, bollukla dopdolu. Her sarhoşun elinde bir kadeh; bu işret peşinde, öbürü sıhhatte; afiyette. Bu süt ırmağı, öbürü bal nehri.

Şehirde bir padişah olur. Bu şehirse ne acayip, padişahlarla dolu. Gökyüzünde ancak bir Ay var, bu gökse aylarla, Zühallerle dolu.

Yürü yürü; doktorlara, sizin orda işiniz yok de, çünkü orda ne bir hastalık vardır, ne de kimse rahatsızlık yüzü görür.

Ne kadısı var o şehrin, ne şahnesi. Ne beyi var, ne muhtesibi, dâva, düşmanlık, savaş, nasıl olur da deniz üstünde yürüyüp gidebilir?

LXX

Ey gönül, öylesine bir gönülsün sen ki lûtuflar sahibisin, ihsanlar sahibi; gönlüm yüzünün güzelliğiyle huzura kavuşur güzelim benim. Ey lûtfedip, kerem buyurup gönlümün halini soran, ey soruşu gönlüme rahat, karar veren güzelim benim.

* Senin ikramınla diriyiz ey iki âlemin de kendisine râm olduğu dilber. Ey adının verdiği hayatla gönlün adına can kesilen, onu dirilten güzel.

Gönül, bedenin çevresinde bir halka oldu, sardı onu, bedenim gönlümle aynı hırkaya girdi; sonunda şu ikisi de sende gark oldu ey gönüle lûtuflarda bulun güzel.

860 Ey gönlün ayağını tutmuş beden, canın da yeri mi, gönlün de adı mı anılır burda? Gönlün geceleri de seninle aydın, günleri de seninle kutlu.

* Ey benim âşıkım, ey benim maşûkum, aşktan başka ne varsa hepsini ver ateşe; sen beden cim'inde bir noktasın sanki, gönül kadehindeki berraklığa benziyorsun.

* Akl-ı Küll tapısından davul sesleri gelip durmada; gökyüzü ordusu geliyor, şimdicek gönlün buyruğu da erişmede diye bildiriyor.

O ordunun kılıç vuruşundan, padişahın düşmanlarını öldürüşünden yazı da kanla doldu, yol da; yol gönlün kanını içmede artık.

* O saflar yaran saldırışlardan beden şeytanlarının başları ezildi; hutbe padişahın adına okunmaya başladı; dîvân gönlün buyruklarıyla dopdolu.

Ey konuşması da, kulak çekmesi de şeker gibi tatlı olan güzel, bu terbiyeyle beni horlarsan horlayışın da gönül ikramıdır bence.

Sırlarını gizlemeseydim söylenecek neler söylerdim, neler söylerdim de bugün gönlün ileri gidenleri de, geri kalanları da, herkes, herkes gönlümün ahvalini bilirdi, anlardı.

— M —

LXXI

Dostlar bahar geldi, selviliğe konalım da yüzüstü uyuyakalmış bahtı selviliğin bahtı gibi uyandıralım.

Çimen gelinleri nasıl bir hileyle ayaksız olarak yürüyüp koştularsa biz de hem ayağımız bağlı, hem de adım atarak o gariplik yurduna gidelim.

Toprak yurdundan kurtulan canın adı revandır (akan, yürüyüp giden). Biz de dizi bağlı canı tutalım, onların kondukları yere götürelim.

870 Ey yaprak, elbette bir kuvvet buldun da dalı yarıp çıktın. Ne yaptın da zindandan kurtuldun? Söyle, söyle de biz de şu mahpushanede senin yaptığını yapalım, şu hapisten kurtulalım.

Ey selvi, boy atıp yüceldin, yerden bitip yücelere çıktın. Ulu, sana ne seyir, ne seyran gösterdi? Bilelim de biz de seyredelim.

Ey gonca, gül rengine boyanıp çıktın, kendinden geçip geldin, geldin amma nasıl geldin? Söyle de ne yaptıysan biz de onu yapalım.

Bu ak renk nerden, o amber kokusu ne yandan gelmede? Nerde bu evin kapısı ki kapıcıya kullukta bulunalım?

Ey bülbül, imdadına yetiştiler, feryadına kul olayım. Sen gül yüzünden neşelisin, ben senin yüzünden neşeliyim. O ihsana nasıl şükredebilirim ki?

Bahçenin Hızır'a dönmüş selvisi, ey gizli sırlar söyleyen, söyle de kulağıma senin sözlerini inciden, mercandan yapılmış küpe gibi takayım.

Gül bahçesinden sırlar duy, harfsiz, sessiz hakikatler işit ey bülbül, o masalı anlayabilirsem sen de sazına düzen ver, çal dur.

Kumrunun sesi aya dek yüceldi, dudu şekere ulaştı, güzel, yeni nağmelerle ırlamada. Biz de canımızı nağmelerle sarhoş edelim.

LXXII

Ey gönülleri aydın erlerin sâkîsi, sun kerem sağrağını. Çünkü bizi yokluk ovasından bunun için getirdin sen.

Sun sağrağı da can düşünceden geçsin, şu perdeleri yırtsın; çünkü düşünce cana zarardır, her an ömrü eksiltir.

880 * A gönül, bahsetme ondan, sus, bilmezsin onun hallerini; a amcasının cancağızı, ay gibisin amma yanağında onun beni yok.

Güzellik, bilgi sahiplerinin güzelliğidir, o ben, ariflerin yüzlerindeki bendir; fakat nerde onları görecek göz, nerde bunu anlayacak irfan, nerde o gül bahçesi, nerde o koku, o kokuyu alacak burun?

* Sonucu sirke olan şarap, surat ekşiliğini giderir mi hiç? Arama bu şarabı, o şarabı ara; gam kadehi nerde, Cem kadehi nerde?

Ey güzel yüzlü sâkî, o şarabı sun ki hikmet çiçeklerini bitirir, can deniziyle beslenir, gelişir, ordan gelir de insanın içini incilerle dolu bir hokka haline getirir.

Dök münkirlerin başlarına, soğuk soğuk ah edişlerinin inadına dök o büyük sağrağı da bütün soğuklukları yansın, erisin, bütün "hayır"ları "evet" olsun.

Mecliste kimse bulunmasaydı sözlerim daha da yüce olurdu. Ya nur ol, ya uzaklaş bizden, bu kadar sitem etme bize.

Göz ağrısı gibi göze yamandın kaldın, çevir yaprağı hoca, yoksa kalemi kıracağım ben.

Hay-huya düşen kişinin bu hay-huyu elbette bir yerden geliyor, bir sebebi var. Ya padişah var, ya ordu, bir yere tek başına bayrak dikilmez ya.

Yurt boş kalmaz, şu bedeni gider benden, kurtar şu bedenden beni; can sarhoş bir halde balçığa saplandı, korkuyorum, ayağım sürçecek.

Ey Tebrizli Şems, ey güzel yardımcı, bizi gör gözet, ey yürürken ayağımıza kuvvet, ey hastayken canımıza sıhhat olan.

LXXIII

Ey âşıklar, ey âşıklar, ben toprağı mücevher haline getiririm. Ey çalgıcılar; ey çalgıcılar, teflerinizi altınla doldururum.

Ey susuzlar, ey susuzlar, bugüne bugün sâkîlik eder, şu kupkuru toprak yurdunu cennete döndürür, Kevser ırmağı haline sokarım.

* Ey kimsesizler, ey kimsesizler; kurtuluş çağı geldi, kurtuluş çağı geldi. Her gam görmüş hastayı padişah yapar, Sencer'e çeviririm.

Ey kâfirler, ey kâfirler, kilidinizi açarım; çünkü ben mutlak hâkimim, dilediğimi mümin ederim, dilediğimi kâfir.

A yüce er, a yüce er, elimizde bir mum gibisin sen; hançer olsan kadeh yaparım seni, kadeh olsan hançer.

Bir katre meniydin, kan oldun, sonra da bu çeşit usûl boylu bir güzel haline geldin. A insan, yanıma gel de seni bundan da güzel bir hale getireyim.

* Derdi neşe yaparım ben, sapığı yol gösterici. Kurdu Yusuf haline getiririm, zehri şeker.

Ey kadehler, ey kadehler, her kurumuş ağız şarap kadehinin dudağına benzesin diye ağzımı açtım, sırrımı fâş ettim.

Ey gül bahçesi, ey gül bahçesi, reyhanları nilüferlere eş edince gel benim gül bahçeme de gül al benden.

* A gökyüzü, a gökyüzü, toprağı amber yapıp dikeni misk kokuları saçan bir hale getirdiğim zaman nerkisten de daha hayran bir hale gelirsin sen.

Ey Akl-ı Küll, ey Akl-ı Küll, ne söylersen yerinde, doğru sözlüsün; hâkim de sensin, hükmünü yürüten de sen. Ben, bâri az dedikodu edeyim.

LXXIV

Ey âşıklar, ey âşıklar, kadehi kaybettim; kadehlere sığmayan o şarabı içtim.

* "Min ledün" şarabından sarhoşum; hadi, yürü, beni muhtesibe gammazla; o şaraptan sana bir tadımlık getirmişim, muhtesibe de.

* A gerçekler padişahı, benim gibi bir münafık gördün mü hiç? Dirilerinle diriyim, ölülerinle ölü.

Dilberlerle, gül yüzlülerle gül bahçesi gibi açılıp gülüyorum, kış gibi soğuk münkirlere karşı da kış mevsimine dönmüşüm, donmuş, buz kesilmişim.

A ekmek isteyen, bir bana bak, and olsun Tanrı'ya, sarhoşum ben, hiçbir şeyden haberim yok, fakat ne küpün çevresinde döndüm dolaştım, ne üzüm cibresi sıktım.

Sarhoşum amma onun yüzünden sarhoşum; batmışım amma onun ırmağına batmışım. Onun şekeriyle, onun gül bahçesinde gülbeşekere dönmüşüm.

Bir gün olur da yüzünün aksi, sararmış yüzüme vurursa yüzüm, Rum ülkesindeki güzellerin yüzleri gibi parlar, ay kesilir, Zencilikten kurtulurum.

Şarap kadehine sarıldım, düşüncenin kanını döktüm, sevgilimle birleştim; fakat sen görmezsin, perdenin ardındayım ben.

Düşünceyi astım, çünkü düşünce adama ayıklık veriyor. Bezmişim düşünceden, zaten de düşünce yüzünden perişan olmuşum ben.

* Devran benim devranım şimdi, kâinat bana hayran. Seyranım mekânsızlık âleminde, hakikat kaanından buyruk getirmişim.

Bir başka can var bedenimde, başka bir maden var canımda. Güzelliğimde bir başka alım var, izini izledim onun, ulaştım ona.

Vakit daraldı bana, yürü yürü, yola çıkma saati geldi dersen derim ki: Sen bu sözü diri olana söyle, ben canımı Hakk'a ısmarlamışım, çoktan ölüp gitmişim ben.

Sus, bülbül doğana dedi ki: Neden susuyorsun? Doğan, sen bakma sustuğuma dedi, padişah av avlarken tam yüz ere bedelim ben.

LXXV

Ey gönül gibi hem benimle beraber olan, hem benden gizlenen, esenlik sana; sen Kâbe'sin, nereye gidersem gideyim, sana yönelirim, sana varmak isterim ben.

Nerde olursan ol; her yerde hazır nazırsın, uzaktan bize bakar durursun; adını andım mı gece bile olsa ev aydınlanır.

Gâh alıştırılmış doğan gibi elinin üstünde kanat çırparım, gâh güvercin gibi kanadımı çırparak damına konmaya gelirim.

Gaibsen niçin her an gönlümü incitip durursun; hazırsan ben ne diye gönlümde tuzak kurarım sana?

Beden bakımından uzaksın amma gönlümde gönlüne açılmış bir pencere var; o pencereden ay gibi hırsızlamacasına sana haber gönderir dururum.

Ey bizden uzak güneş, ışığını bize yolluyorsun; ey senden ayrılan her kişinin canı, canımı sana kul köle etmedeyim.

920 Gönül aynamı şuracıkta seninle cilâlamaktayım; kulağımı senin lûtfedip söylediğin o güzelim sözleri toplayan bir defter haline getirmedeyim.

Kulakta da sen varsın, akılda da, gönülde de; fakat bunlar da ne oluyor ki? Sen bensin, seni böylece tüm olarak övmedeyim, anlatmadayım.

A gönül, bu macerada o dilber sana, senden bir şey eksilse bile ben tamamlarım onu diyordu ya.

Ey derde derman olan, hayran ol da bak, bir gör, şu anda bu şekillerden hangisine koyacağım seni.

Gâh seni elif gibi dümdüz bir hale getiririm, gâh çeşitli harfler gibi eğri büğrü yaparım; bir lâhza pişkin, olgun bir hale gelmedesin, bir lâhza ham bir hale sokmadayım seni.

Yıllarca yol alsan gene de mühre gibi elimdesin; kendine râm ettiğin şeyden dolayı seni sevindiren, sana neşe veren de benim.

* Ey padişah Husâmeddin Hasan, sevgilime de ki: Canı senin kılıcın için bir marifet kını haline getiriyorum ben.

LXXVI

Bu sefer büsbütün âşıklığa sarıldım. Bu sefer ham sofuluktan büsbütün ayrıldım, sıyrıldım.

Gönlümü söküp attım, bir başka şeyle diriyim şimdi. Aklı da ta kökünden, ta temelinden yakıp yandırdım, gönlü de, düşünceyi de.

A insanlar, a insanlar, adamlık beklemeyin artık benden; öyle düşüncelere daldım ki düşündüklerimi deli bile düşünemez.

930 Deli, esrikliğimi gördü de ağzından köpükler saçarak kaçtı benden; ecelle karıştım, kaynaştım ben, yokluk âlemine uçtum ben.

Aklım tamamıyla bezdi bugün benden, onu görmemişim sanıyor da beni korkutmak istiyor.

Neden korkayım ondan? Onun için bir sûrete büründüm; nasıl olur da define olurum? Mahsustan bir bucağa girdim, gizlendim.

Ne yıldızların kâsesine aldırış ederim, ne feleğin sofrasına. Fakat yoksullar için nice kâseler yaladım ben, ne aşağılıklara düştüm ben.

Eşeklerin hasetleri, nazarları yüzünden, beden hapishanesinde kanlara gark oldum; kanlara bulanmış eteğimi topraklara sürüyüp duruyorum.

Dünya hapsine bir iş ucundan girdim; yoksa ben nerdeyim hapsolmak nerde? Kimin malını çaldım ki?

Ana karnındaki çocuk gibi kanla besleniyorum; insanoğlu bir kere doğar, bense kaç kere doğmuşum.

İstediğin kadar bak, dikkat et bana, fakat gene tanıyamazsın beni, çünkü az gördün beni sen, halbuki benim yüzlerce sıfatım var.

Gözüme gir de benim gözümle bak bana; çünkü ben kendime gözlerden dışarı bir konak seçmişim.

Sen şarapla sarhoşsun, ben şarapsız sarhoşum. Sen gülen bir âşıksın; fakat ben ağızsız, dudaksız gülmedeyim.

Öyle tuhaf bir kuşum ki acıktım da şu çayırlıktan uçtum; avcı da yoktu, tuzak da, tuttum da kafese girdim.

Dostlarla olunca kafes, bağdan da iyidir, bahçeden de. Yusufların hatırı için kuyu dibinde konakladım, orayı yurt edindim.

Onun derdinden ağlama, hastayım diye dâvaya kalkışma. Ben, yüzlerce tatlı can verdim de bu belâyı öyle satın aldım.

İpek böceği gidip gelir, ipekler örer ya, sözümü dinle: Ben de bir ipek böceğiyim, belâlar örer, belâ ipeklerini sarar dururum.

Beden kabrinde çürümüşüm. Yürü, benim İsrâfilime git; benim için Sûr üfürsün de dirileyim. Beden kabrinde yata yata döküldüm, çürüyüp eridim, bittim.

Hayır, sen sınanmış bir doğan kuşu gibi kendinden göz yum, tavus gibi, ağır kumaşlar giyinmişim deme.

Bana panzehir ver diye doktorunun önüne baş koy, yalvar ona, çünkü bu yaman tuzakta ben ne zehirler yuttum, ne zehirler içtim.

* Can helvasını satan kişinin huzurunda tatlılaşırsın, canın tatlı bir hale gelir; çünkü ben can helvasından, "gelin, haydin" sesinden başka bir ses duymadım.

Seni helvanın ta kendisi yapar ki bu, sana yüzlerce helva vermesinden daha da iyidir. Zaten ben can helvasının lezzetini, onun dudağından başka bir yerden tatmadım da, duymadım da.

Sus, çünkü söz söylerken helva ağzından düşer. Benim bir koku aldığım gibi elbette herkes sözsüz de bir koku alır.

Her koruk, ey Tebrizli Şemseddin, gel, hamlıktan, tatsızlıktan için için inlemedeyim diye feryada başladı işte.

LXXVII

Sevgilinin gül bahçesinden geldim, mahmur gözlerime bak, meyhanecinin mahallesinden geldim ben diye güzelim bir hayaldir, geldi gözlerime.

Diyor ki: Sarhoşluğun sermayesi de benim, varlığın dileği; isteği de. Yukarı da benim, aşağı da. Dönüp duran gökyüzü gibi geldim ben.

Ben oyum ki ta yaratılıştan beri geldim, rûhla uzlaştım, kaynaştım; dönüp gittim, tekrar geldim, pergel gibi bir noktanın çevresinde dönüp dolaştım.

Ben de gel dedim, hoşlar geldin, safâlar getirdin; medet et, yardım et bana, yardıma geldin herhalde. Dedi ki: Yardıma geldim, bu iş için geldim zaten.

Ayım ben, ışığımsın benim; hem gül bahçesisin sen, hem su. Bunca yolu senin için aştım, koşa koşa, ayakkabımı bile giymeden, sarığımı bile sarmadan geldim.

Gerçi hamsın oğul, fakat kutlu adın sanın var; acı davranma, çünkü çok lûtuflarla geldim sana.

Gülerek gir içeriye, acılığı yok et. Ey güzelim acılık, sevin, önce diken geldim amma güller vereceğim sana.

Gül, sabır darlığın, sıkıntının anahtarıdır dedi de goncadan baş gösterdi; her dal, vebal yok, çünkü sabrettim de inciler saçarak geldim demeye koyuldu.

LXXVIII

* Ey Nefs-i Küll, şekiller yapıp durma. Ey Akl-ı Küll, kalemini kır. Ey arayan er, su üstünde ayak izini pek de arama.

960 Ey gönlü temiz âşık, akarsu gibi arı duru bir halde yürü; çünkü bu dalgasız, duru su, her an canlara can katmada.

Düğümsüz su, yel yüzünden bir an için pul pul bir zırh giyinse bile deredeki suya kusur bulma, onun ne korkusu vardır, ne derdi.

Nakışsızlıktaki nakışları, şekilsizlikteki şekilleri gör. Her şeklin yüzlerce rengi, yüzlerce kokusu var. Azıksızlıktaki azığa bak, her dalda bir İrem bağı.

O şekilleri bozan şekil yok mu? Canın da kaynağıdır o, gönlün de. Ondan utancından beden eridi gitti, can hareme kaçtı.

Şarabı, yeli yüzünden nice hür kulları, nefeslerini maden gibi çekip sustular, karınlarını dağ gibi şişirdiler.

Denizden mi bahsediyorsun, inciden mi, yoksa acı hükmün, sert, dönmez takdirin, mutlaka hükmünü yürüteceğinden mi? Sözlerle bir şey elde edemezsin, bayrağın altına kadar at sür, yürü.

Bu yolu acayip, ters bir yol bil. Bil ki mevkiyle ululuk, kuyu dibindedir bu yolda. Dalgalanan kan denizine vardın mı kerem sofrasını kan içinde ara.

Ateşin içinde su var, su içinde ateş gizli. Can, ateşine atıldı mı neşe içindedir. Gönül, suyuna daldı mı nedametlere düşer.

Ey bize nimetler veren, ayaklarımızı diret. Sen olmadıkça rahatlar, zahmetlerin ta kendisidir, sıhhatler, hastalıktır ey sevgili.

LXXIX

A gökyüzü, bu dönüşü o ay yüzlüden öğrendim ben, onun güneşine zerreyim, bu titreyip oynamayı ondan belledim ben.

970 Hey yüzünün örtüsü ay olan, hey arkında can ırmağı akıp duran sevgili... Yüzüstü koşa koşa gitmeyi o ırmaktan öğrendim ben.

* Gül bahçesi bana, bu nâfeyi nasıl da aşırdın der durur. Ben bir arslanım ki nâfe kapmayı onun ceylanından öğrendim.

* Şimdicek şu güzelim ip canbazlığını ben de kabak gibi onun bahçesinden, onun kurumuş, bükülmüş hurma dalından, onun alnına dökülen büklüm büklüm saçlarından öğrendim.

Şu dünyanın bütün resimlerinden, nakışlarından gözümü de yumdum, ağzımı da; bu yüzden de renksiz, kokusuz, şaşılır bir ressamlık belledim.

Onun ihsanı, onun o cömertliği, o yaratıcılığı gözlerimi açtı da o lûtuf, o ihsan sahibinden öğrendim anbean can vermeyi.

* Uykuda cihet olmaksızın gidersin, cihetsizliğe yol alırsın; uyanıkken altı yöne yürüme, cihetten söz etme; çünkü cihetten de ayrı bir yön belledim ben.

LXXX

Gerçekten de kapınızı açtık, dostlarınızı kendinizden ayırmayın, uzaklaştırmayın onları; sizden ayrılana da hayıflanmayın, elbiselerinizi kirletmeyin, temiz olun.

Hamd olsun Tanrı'ya lûtfetti de dayandığım dinin sayesinde, kendisini övme kudretini ihsan etti bize; artık kapatmayın kapılarınızı.

A dostlar, hüzünlemeyin, sizi kâra kavuşturdum, zengin ettim sizi; düzene kaçıp kimseyi aldatmayın. Güç verdim, kuvvet verdim size, yüreklendirdim sizi, korkmayın, adınızı sanınızı aşağılatmayın.

Rabbim, aç gönüllerimizi; Rabbim, yücelt kadrimizi; Rabbim, göster dolunayımızı; tapmayın uydurduğunuz yalancı Rablere.

Ondan başka Tanrım yok benim, bütün yaratıklar, hayrına, lûtfuna nail olmuştur; ihsanı, vaadini yerine getirmiştir; siz de sizden sonra gelen soylarınızı mahrum etmeyin.

Sözden gönül kokusu gelir, gönül de sözden belirir, meydana çıkar; öyle söz söyleyin ki kabul edilsin, sizinle düşüp kalkanları rüsvay etmeyin.

LXXXI

Ey Cem'in kadehi gibi tertemiz yürüyüp giden, ey o ay yüzlünün aşkıyla töhmet altına giren; bu ölüm, zaten senin temizliğini meydana çıkarır, o kadar gam yeme.

Ey cancağızım, canım canınla beraber kan denizi içinde araştırıp durmada, bakalım inciyi kim elde edecek, kim elde ederse meydana çıkacak a amcasının canı ciğeri.

Ben nasıl göz yumarım, nasıl ümitsiz bir hale gelirim o inci denizinden ki can denizinin kıyısından andan ana, durmadan muştuluk geliyor.

Ben aşka düştüm de tembelleştim, o tembellikle üstünlükten de geçtim, üstünlük dâvasından da; çünkü padişahın aşkıyla az, çok olmada, çok az sayılmada.

Gönül göğü, onun sofrasından şarap içti de yüzü sarardı; aşkı, benzimi görünce bu bizdendir, bizimdir diye seçti, ayırdı beni.

O renkten renge girmeyen padişahın aşkıyla renkten renge giren şu yüzüme bak; gâh gamıyla safran gibi sapsarı, gâh utançtan bakam gibi kıpkırmızı.

Ben varlığımdan tamamıyla sıyrıldım, tam yok oldum da Tanrı tercümanı kesildim; ister sarhoş olayım, ister ayık, artık, eksik, onun sözünden başka bir söz duyamaz kimse benden.

* Mısır pazarına girdim, bir ulu kişinin katına dek gittim; bir Yusuf yüzlü gördüm, gördüm de gafletle bu kaça dedim.

Mısır azizi, sen âşıksın dedi, onu bağışladım sana; bu ya olağanüstü ihsanındandı, ya cömertliğinden, ya kereminden.

Bense kadrini bilmedim onun, bu isteği heves sandım; ah ayrılığıyla çektiğim hasretten, ah gafletimden, ah ne de pişmanım şimdi.

Ey gücüyle, kuvvetiyle yüzlerce olmayacak şey gerçekleşen sevgili, and olsun Tanrı'ya iki dünyada da senin gibi işe sarılıp başaran, kesin olarak derim ki yoktur.

* Ey Tebriz bu ululamayı sen, ta Elest deminden elde etmişsin; hem de benim övündüğüm Şemseddin'den ta önceden kalem yazmış bunu ve kurumuş artık kalem.

LXXXII

Bahar geldi dostlar, bahçede konaklayalım, kalkın da yeşillik gariplerinin başlarına çizginelim.

Arılar gibi çiçekten çiçeğe uçalım bugün, uçalım da şu dünya bal kovanının altı bucağını da mamûr bir hale getirelim.

Bu kaleden bir elçi geldi de davulu gizli dövme diye buyruk verdi; biz de aşk davulunun dövüldüğü yeri naralarımızla yıkalım artık.

Gökyüzünden gelen sesi duy: Kalkın ey deliler. Canım feda olsun âşıklara, bugün saçalım canlarımızı.

Zincirleri koparalım, her birimiz bir demirci; demircilerin kerpeteni gibi ateş yakılan yere gidelim.

Gönül ateşini, demircilerin ocağı gibi körükleyelim de bu nefesle demir yüreklileri fermanımıza râm edelim.

1000 Şu âleme bir ateştir salalım, şu gökyüzünü birbirine katalım, şu ayak direyen aklı fırıl fırıl döndürelim de kendimiz gibi başı dönmüş bir hale getirelim.

Başsız-ayaksız bir topuz, gâh meydanın ucundayız, gâh başında; başımıza buyruk olmak nerde, biz nerdeyiz, nasıl olur da dileriz de şunu yaparız, isteriz de onu başarırız?

Hayır hayır, biz tıpkı padişahın elinde dönüp duran bir çevgeniz, yüz binlerce topu padişahın ayakucuna yuvarlamaktayız.

Susalım, susmak da delilikle aynı hamurdandır; şu akıl denilen nesne, öylesine bir ateştir ki onu pamuğa sarıp gizliyoruz biz.

LXXXIII

Gene yeni bayram gibi gelip çattım, zindanın kapısını kırmaya, insanları yiyip sömüren şu feleğin dişlerini dökmeye geldim ben.

* Topraktakilerin kanlarını içen şu susuz yedi yıldızın sularını ateşe yakmaya, yellerini yatıştırıp söndürmeye geldim ben.

Evveline evvel olmayan padişahın katından bir doğan gibi uçtum, dudu kuşunu yiyen puhuyu yıkık bucağında parçalamaya geldim ben.

Ta başlangıçta padişaha can vermeyi ahdettim; ahdimden peymanımdan dönersem canın beli kırılsın.

* Bugün tıpkı Âsaf'ım, buyruk kılıcı elimde, baş çekenlerin başlarını padişahın huzurunda kırıp vuracağım ben.

Bir iki günceğiz âsîlerin bağlarını bahçelerini yeşermiş görürsen gam yeme, gizli bir yoldan onların köklerini sökeceğim ben.

Cevirden, cefadan başka bir nesneyi, yahut nâmert zalimden başkasını kırıp dökmem ben; zerre kadar tadı tuzu olanı kırar dökersem kâfir olayım.

Nerde bir top varsa onu birlik çevgeni yuvarlar, meydana gelmeyen topu çevgenle vurur kırarım ben.

Meclisinde oturdum, lûtfu gibi işe sarılmasını da gördüm, şeytanın bacağını kırmak için yolunda ücretli bir amele oldum.

Padişahın eline düşünce bir habbeyken maden kesildim, öylesine ağırlaştım ki şunu iyi bil, beni teraziye koysan kefesini kırarım.

Benim gibi sarhoş olmuş, yerlere yıkılmış birini nasıl evine alıyorsun, şu kadarcık olsun bilmez misin ki ben şunu kırarım, onu dökerim.

Bekçi, hey ne yapıyorsun derse üstüne şarap kadehini dökûp saçarım, kapıcı elimi çekerse elini kırarım onun.

Gökyüzü, gönlün çevresinde dönmezse onu tutar, kökünden söker atarım, felek alçaklığa kalkışırsa boynunu kırarım.

Kerem sofrasını yaymışsın, beni de kendine konuk etmişsin; iş böyleyken ekmeği tutar, bir ucundan bir parçacık koparırsam ne diye kulağımı burarsın?

Hayır hayır, senin sofrandayım, baş konuğunum senin; konuğa bir iki kadeh şarap sunayım da utancı gitsin.

Ey canımın içinden bana şiirler söyleten, ağzımı yumar, susarsam korkarım buyruğuna uymamış olurum.

* Tebrizli Şems'ten şarap gelir de sarhoş olursam hiçbir şeye aldırmam, yürür, Zühal yıldızının bile direğini kırarım.

LXXXIV

Yüzünü göreli ey bana ay olan, aydın ışık kesilen sevgili, nerde otururşam oturayım, neşeliyim, nereye gidersem gideyim, orası gül bahçesi bence.

Padişahın hayali görünen her yer, bağdır bahçedir, seyran yeridir; nereye varırsam varayım, orda bir işret meclisi kurmaktayım.

Şu altı kapılı tekkenin kapıları kapalı bile olsa o ay yüzlü dilber, mekânsızlık âleminden doğar, penceremden başını sokar, gene girer içeriye.

* Girer de hey der, esenlik sana, yüz türlü meze getirdim, yüz türlü şarap getirdim sana; padişahım ben, padişahlar padişahıyım, sipâhân (atlı asker, ordu, Isfahan) perdesinden nağmeler çalmadayım.

Apaydın güneşim, perdeleri bir hoşça yırtarım ben. İlkbaharım, dikenleri sökmeye geldim ben.

Gece gündüz zevk, işret, seyir, seyran, neşe, çalgı isteyen, bilsin ki ben şekerlerin tadıyım, bademlerin yağı.

Sözünü tekrarla derim, ersin, lûtufla, kereme yeni baştan başla; hadi. Şu mahzun olmayışının sebebini anlat, anlayışım az, aklım biraz kıt.

O ağır işiten kulak der, başkalarının kulaklarından daha iyi; bu senin kulağın, öbürlerinin kulaklarından yüz kere daha üstün, çünkü onların kulaklarında hava var, senin kulaklarındaysa ben varım.

* Yürü yürü, devlet sahibisin, yaşayışa cansın, zevksin, işretsin. Rıdvan'sın, hurisin, cennetsin sen, çünkü eteğimi tuttun benim.

1030 * Dağ da sensin, Zümrüdüanka da, sağlam ip de. Su da sensin, suvaran da sen; benim hem bahçemsin sen, hem selvim, hem yaseminim.

Gökler önünde baş kor, melekler kanatlarını yayar; gönül sana der ki: Sana karşı mumum ben, fakat başkalarına karşı demir.

LXXXV

Dün o sevgili başıma bir altın taç giydirdi, ne kadar vurursan vur, o şarabın sarhoşluğu, o şarabın mahmurluğu gitmez başımdan.

Ebedîlik külâhını diken padişah, gece giydiği külâhı başından çıkardı da benim başıma giydirdi, hasılı ne diyeyim, ebedî olsun.

Başla külâh kalmazsa ay gibi tamamıyla baş kesilirim; çünkü mahfaza sedef olmayınca incim daha da parlak görünür.

İşte buracıkta başım, buracıkta da ağır gürz; sınamak için bir vur, eğer şu kafatasımı kırarsa bil ki akıldan da daha tatlıyım ben, candan da.

Kabuğu seçen cevizin içi yoktur; o benim peygamberimin badem helvasından nasıl zevk alabilir ki?

Onun cevizlerle, bademlerle, şekerlerle yoğrulmuş badem helvası, hem dilimi, damağımı tatlılaştırır, hem gözlerime nur verir.

* Oğul, içi buldun mu kabuğa bakmazsın, İsa'nın bulunduğu yere geldin mi artık eşeğim nerde demezsin.

A canım efendim, niceye bir külâhtan bahsedeceksin? Tut ki sürüden bir eşek eksik olmuş, ne çıkar? İriyarı atlımı seyret benim, arık atıma bakma.

Âşıkın gücü kuvveti, iriliği, sağlamlığı, sevgilinin gücünden, kuvvetinden gelir; çünkü âşıkların ululuğu, büyükler büyüğü Tanrımdandır benim.

* Ey dertlere düşüp ah eden, ah ah deme, Allah de. Ey canın yetiştirdiği Yusuf'um, kuyudan bahsetme, mevkiden bahset, devletten bahset.

LXXXVI

Ey aşk, beni put gibi kırıp döktün, kadıya götüreceğim seni; benden kimsecikler tanık istemez, çünkü şâhidim (güzelim) ben, borçlu değilim.

Hüküm verilen de sensin, hüküm veren de sen. Gelecek zaman da sensin, geçmiş zaman da. Öfkelenen de sensin, razı olan da; sonucu, andan ana, çeşit çeşit görünürsün sen.

Ey güzelim yüce aşk, ben senim, sen de bensin. Hem selsin, hem harman, hem neşesin, hem dert, hem de gam.

Şunlar da senden ibaret, bunlar da. Bundan da münezzehsin, ondan da. O geniş yazı da sensin, o dağ da sen, kerem ovası da sen.

Yakınların tatlılığı da sensin, onların sarhoşluğu da sen. İnciler saçan deniz de sensin, altınlarla, paralarla dolu madenler de sen.

Söz söyleme aşkı da sensin, susma sevdası da sen. Anlayış da sensin, kendinden geçiş de sen, kâfirlik de, hidayet de, adalet de, sitem de sen.

Ey padişahlar padişahlarına padişah olan, ey akıl, ey can ülkesine taht kuran, ey yüzlerce eseri, nişanesi olduğu halde izi belirmeyen, yüzü görülemeyen, ey yokluk denizi, mahzeni olan.

Sana karşı güzellerle çirkinler, iğnenin önündeki resme benzerler; dilersen kâğıda o iğneyle güzel bir resim yaparsın, dilersen çirkin; sonra da onları ölümle, hastalıklarla yırtar atarsın.

Resimler aynı kalemden çıktıklarını bilselerdi, her resim öbürüyle sütle bal gibi kaynaşır, birleşirdi.

Senin civarında can vermek için sana doğru gelene gayretin, git der; lûtfun, evet, beri gel diye çağırır.

Fakat lûtfun aşırıdır, âşıkı çektikçe çeker kendisine; aydınlık nasıl karanlıktan üstünse lûtfun da kahrından artıktır, kahrından üstün.

Herkesi bir vehim, bir hayal, peşine takmıştır, yerden yere çeker durur; fakat o hayal ordularını çeken de sensin, senin elindeki bayraktır.

Ey mülk sahibi, ey devlet ısısı, derken bir başka hayal getirirsin de evvelkinden ululuğu kapar, onu, buna tutsak edersin sen.

Her an can ülkesinden bedene bir hayal gelir de kısmetleri dağıtandan habersiz, çocuklar gibi "kal'a bizüm" der.*

Susayım, ağzımı yumayım da şu dünya karmakarışık, darmadağın olmasın; zaten de söze sığmıyorsun artık fazla eksik ne söyleyeyim?

* "Kal'a bizüm" Türkçedir.

LXXXVII

Şu dünyanın kararı, sebatı yoktur, niceye bir balçıkta karar edip duracağım. Sevgilimin benim sevgime ihtiyacı bile yok.

Kara toprak değilim ki yel essin de tozutsun beni; gök kubbe değilim ki boz renkli hırka giyineyim.

O, benim pazarımken, dükkânımken niçin dükkân tutayım? Can padişahıyım, niçin kul gibi görüp gözeteyim, hizmet edeyim?

1060 Dükkânı yıkayım, benim dükkânım onun sevdası; lâ'l madenini buldum, artık nasıl dükkâncılık ederim?

Başım yarık değil, neden bağlayayım başımı, söyle. Dünya hekimiyim, ne diye hasta göstereyim kendimi?

Gönül bahçesinde bülbülüm, baykuşluğa kalkışırsam ayıptır bana. Onun gül bahçesinde bir gül fidanıyım, dikenlik edersem yazıktır bana.

Padişaha yakın oldum, adam olmayanlardan uzaklaşmam gerek. Mademki aşkına kavuştum, kendimden bezmeliyim ben.

Elimi bir işe atarsam bağlar zincirle ellerimi; ayık durayım diye niyetlenirsem şarap küpünde boğar beni.

Ey hoca, şarap kadehiyim ben, nasıl olur da bir gönlü gamlandırırım? Evin mumuyum, ışığıyım, nasıl olur da evi karartırım?

Bir gececik gel, konuk ol bana da ay değirmisini önüne koyayım; gönlünü bana ver de sana lûtuflar edeyim, gönlünü alayım.

Aşkta cansız bir hale gelirsen canın da ben olurum, cihanın da; bu da yeter sana. Hırsız sarığını aşırırsa sana ben sarıklık ederim.

Başkasına gönül verme, benim gibi bir inci bulamazsın. Kolayca gel, gir içeriye, gam yeme de ben senin gamını yiyeyim, senin kaydına kalayım.

Nefsimi tembellikten, usançtan kurtardım, rûhumu korkudan arıttım; ecelsiz ölüm olmaz, halbuki ben ölüme de kumanda ediyorum, ona da buyruğumu yürütüyorum.

Şükrüm lezzetlerinedir, sabrım âfetlerine; ey sâkî, kalk, sun şarabı da içeyim, sarhoş olayım.

Şarap, kaynatıp yaptığım şarap; zevk, neşe muştuladığım zevk, muştuladığım neşe. Üzümüm olgun, niçin koruk sıkmaya düşeyim?

Ey görüş sahibi çalgıcı, seher çağına dek şu perdeyi vur, şu perdeden çal: Diri kaldıkça, başım sağ esen bulundukça ne vakte dek leş kesileyim?

Tut ki bu gece, gece kuşusun, yahut da bir güzelin kucağındasın; periler gibi uykusuz kalıver, uyuma da ben raks edip oynayayım, olmuş, olacak, her şeyden haber vereyim.

And olsun ki temel direklerimiz kuvvetlendi, delillerimiz apaçık bir hale geldi; hamd olsun padişahımıza, arslanım ben, ne diye sırtlanlık edeyim?

Zevk, safâ geldi, hüzünler gitti; şükürler olsun lûtuf, kerem ısısı, dilekleri veren Tanrı'ya; ey müşteri, diz çök de ben satın alayım seni.

Tanyeri ışıdı ışıyalı tef çalmadayım, düğünüm var çünkü, duvağı ateşlere vuracağım, yakıp yandıracağım, ne vakte dek örtünüp duracağım ben?

Tanyeri gibi ben de şu duvaklarla örtülü gökyüzünden bir bucağa çekildim, Arş ısını konuk ettim, kâinata cebbarlık edeceğim, herkesin sınık gönlünü onaracağım artık.

Ev, evi olmayanındır, mal, malsızın. Sus, susarsan senin için söz söylerim ben.

Tebrizli Şems'le aynı huya sahipsem, yıldızımız birse güneş gibi altı yöne de nurlar saçmam, altı yanı da ışıklara boğmam gerek.

LXXXVIII

Çok cehd ettim, iyilik aynası olmaya çalıştım; fakat ben çalıştıkça sen bir şarap yurdu, bir meyhane olmamı takdir ettin, böyle hükmettin.

Her derde devâ olmak, çatlak kemikleri bile onaracak bir hekim haline gelmek için has kişilerin meyhanesi oldum, dalgıçlara deniz kesildim, noksansız bir güneş oldum.

* Melek şekilleri yaptın da şu balçık yeryüzünde cilvelendirdin, yücelettin onları; yakınlık iksiri olayım diye de beni tuttun, uzaklara attın.

* Hârûtluğu yalımladın, nice kişilere büyü öğrettin; beni de karanlıkların mumu olayım diye böylece yakıp yandırdın.

* Türk daima Türklükte bulunur, Tacik Taciklikte. Bense bir an gelir Türk olurum, bir an olur Taciklik ederim.

Gâh padişahların tacı olurum, gâh şeytanların düzeni. Gâh çevik akıl kesilirim, gâh çelikçomak oynayan çocuk.

Yüzündeki kızıllık ben olayım, saçındaki incelik ben olayım diye ikiliğin kanını döktüm de tek Yusuf'la kaynaştım, birleştim.

LXXXIX

Kapımda düşüp yıkılan sarhoşu asla sürüp kovmam; evimde şarap varsa korum önüne, otururum onunla, beraber içmeye koyulurum.

Konuğum olan sarhoş, canımdır, benimdir o, tacımdır benim, padişahımdır benim o; kalksın başımın üstüne otursun benim, o derece azizdir bana.

Dostum, yakınım, beni sarhoş et; az sarhoş olduğum günü ömrümden saymam ben.

Ömrümü altın gibi şaraba vakfettiğimden sâkîden başkasının yüzüne bakmam, sâkînin buyruğundan dışarı çıkmam.

Nice bir deneyeyim kendimi, nice bir sınayayım şu akıllı, düşünceli canımı; sarhoş olduğum gün gemiyim, gezer görürüm, halbuki aklı başında olduğum gün demir atmış gibi kalakalırım.

* Beden şarabı nerde, can şarabı nerde? Gök nerde, ip nerde? Sen sonu gelmez hayırsız kadehle sarhoşsun, ben Kevser havuzunun şarabıyla sarhoşum.

Sarhoş vardır, kusar; sarhoş vardır, uzağı yakın eder, yeryüzünde yollar aşar. Bu, yeryüzünde hor, hakirdir; o, gökyüzünde ağırlanır, sayılır.

Ey kervanbaşı, sarhoşsan, gönlün aydınsa bu gece uyuma; sus, suş ey keremlerin ta kendisi, şu şaraptan iç.

XC

* Kendine gel; öyle şaşkın şaşkın bakma şu sapsarı yüzüme; Mekkeli olan bilir ki ben Bathâlı'yım.

O gönüller alan lâle yüzlü güzelimin yüzünden benzim safrana dönmede; neşeme neşe katan o güzelin yüzünden her an işim gücüm artıp durmada.

Gönlüm kara benzedi, her lâhza eriyip gidiyor; orayı isteyip durmada gönlüm, çünkü ben oralıyım.

Hayat nerde daha fazlaysa, nerde daha düzgünse insanlar orda daha fazla kendilerinden geçmişlerdir. İstersen gel de bana bak; canın çalıp çağırmasından deli divane oldum.

O kar, her an erimekteyim, sel oluyorum da çağlaya çağlaya denize gidiyorum, ben denizim, denizdenim demekte.

Ben de yalnız kaldım da durgunlaştım, dondum, cansız bir hale geldim; kar gibi, buz gibi belâ dişlerinin altında ezilip çiğnenmedeyim.

Su gibi düğümsüz bir hale gel de dişlerin zahmetinden kurtul; düğümlendim mi elbette beni döversin, ezersin, çiğnersin.

Kendine gel de bırak şimdi kar suyunu, hâlis şarapları seyret, kaynayıp coşuyorlar, keskiniz, kavga, gürültü çıkartırız biz diyorlar.

Çok söyledim a babam; bilirim ki sen şu kadar bilirsin ancak: Ben ney gibi başsız-ayaksızım, o neyzenin elindeyim ben.

Her an daha fazla coşmadayım, daha fazla atılmadayım, daha fazla köpürmedeyim, akıl gibi kanatsız uçuyorum, çünkü yücelerdenim ben.

Benden usandıysan zamanın padişahına bak, onu gör de sana ıssılık versin; o helvacı güzelim, seni tatlılaştırsın.

Ey varlığı olmayanların varı yoğu, ey dertliler dermanı, ey ben Kafdağı'ndanım, Zümrüdüanka'ya mensubum diye canı uçuran güzel.

Yeter artık, susayım, susayım da bu çeşit konuşmayı bırakayım, fakat o susmayacaktır, bu sözleri söyleyecektir, zaten ben dudu kuşuyum, onun aşkıysa şeker, şeker yüzünden söylemeye koyuluyorum.

— N —

XCI

Ey sevgilim, ey sevgilim, ey aman nedir bilmeyen sevgilim. Ey dilberim, ey gönlümü alan, ey bana mahrem olan, benim gamımı yiyen.

Ey yeryüzünde bize ay olan, ey gece yarısında bize seher kesilen, ey tehlike anında siperimiz, ey benim şekerler yağdıran bulutum.

Canımda ne de güzel akıp durmadasın, derdime ne de güzel derman olmadasın. Ey benim dinim, ey benim imanım, ey benim incilerle dolu denizim.

Ey gece yolcularına meşale, ey deli âşıklara zincir olan, ey her kafilenin yöneldiği kıble, ey kervanbaşım benim.

Hem yol kesensin, hem kılavuz. Hem Ay'sın, hem Müşteri. Hem bu yandansın, hem o yandan. Hem dayandığım bucaksın, hem güvendiğim yer.

* Yusuf Peygamber gibi geliyor, müşteri istiyorsun. Mısır'ımı, pazarımı ateşlere yakmaya geliyorsun sen.

* Tur Dağı'mda Mûsa'sın, her hastama şifalar veren İsa. Hem nurumun fevrine nursun, hem Ahmed-i Muhtâr'ımsın benim.

Hem zindanda munissin bana, hem gülen devletlimsin. And olsun Tanrı'ya, bunların da yüz mislisin, ey benim çok çok övdüğümden de fazla övüşe lâyık sevgilim.

Bana bu yana sıçra diyorsun, diyorum ki: Nasıl geleyim tapına. Diyorsun ki: A benim düzenbazım, a benim kulum, bahane bulmaya kalkışma.

Diyorum ki: Padişahlara lâyık, sayıya sığmaz bir hazinesin. Diyor ki: Evet, fakat bedava elde edilmez; can isterim, hem de ne can... Diyorum ki: Pekâlâ, hadi, hafiflet yükümü.

* Hazine istiyorsan baş koy, aşk istiyorsan can ver; safa gir, geri dönme ey benim Hayder-i Kerrâr'ım.

XCII

A bağcı, a bahçıvan, güz geldi, güz geldi; dallarda, yapraklarda gönül derdinin eserlerini gör, nişanelerini seyret.

1120 A bahçıvan, dikkat et de dinle, ağaçların feryadını içercesine duy; her yanda dilsizce ağlayıp feryat eden yüzlerce can var, yüzlerce can.

Gözler sebepsiz yaşarmaz, dudaklar sebepsiz kurumaz, gönlünde bir dert olmadıkça kimseciklerin yüzü safran gibi sararmaz, safran gibi sapsarı kesilmez.

Hasılı gam kuzgunu geldi, hayıflanarak nerde gül bahçesi, nerde diye sorarak bahçeye ayak bastı.

Nerde süsen, nerde ağustos gülü, nerde selviliklerin lâleleri, nerde yasemin? Nerde çayırın, çimenin yeşiller giyinen güzelleri, nerde erguvan, nerde erguvan?

Nerde meyvelerin dadıları, nerde bedava bal, süt? Herkesin canı, ciğeri kupkuru, süte hasret çekip durmada.

Nerde işi gücü tatlı bülbül, nerde o kû, kû diye öten üveyik kuşum benim? Nerde güzeller gibi yakışıklı tavuslar, dudular nerde, dudular nerde?

* Âdem gibi bir buğday tanesi yediler de sanki cennet köşkünden ayrıldılar; bu sınama yüzünden taçları başlarından uçtu, bu sınama yüzünden elbiseleri üstlerinden döküldü.

* Gül bahçesi Âdem gibi mahrumiyetlere düştü, hem ağlıyor, hem bekliyor; bütün sözü de lûtuf ve kerem sahibinden ümit kesmeyin, ümit kesmeyin lûtuf ve kerem sahibinden sözü.

Bütün ağaçlar saf kurdular, hepsi de yaslı, siyah elbiseler giyinmiş. Bir yaprağa bile sahip değiller, hiçbir şeycikleri kalmamış, bu sınanma yüzünden ağlayıp feryat ediyorlar, feryat edip ağlıyorlar bu sınanma yüzünden.

Ey leylek, ey köy ağası, lûtfet de bir cevap ver soruma, yere mi geçtin, yoksa göğe mi çıktın, göğe mi?

A düşman kuzgun dediler, o su gene akar gül bahçesine, âlem gene renkle, kokuyla dolar, tıpkı cennetler gibi, cennetler gibi tıpkı.

A saçma sapan söylenip duran kuzgun, üç aycağız dayan hele; sen körsün, senin inadına gene dünyanın bayramı gelir, gelir gene bayramı dünyanın.

* İsrâfîlimizin sesiyle kandilimiz aydınlanır; o can güneşinden ayrılıp ölmüşken gene diriliriz, o güneşe benzeyen merhametli canla gene hayat buluruz.

Ne vakte dek sürecek bu inkâr, bu şüphe? Güzellik madenisin sen, tadın tuzun yerinde; gözbebeği gibi merdivene muhtaç olmadan uç göğe, uç göğe bakış gibi merdivensiz.

Canavara benzeyen güz ölüyor, mezarını çiğner, tekmelersin elbet, bekçi bekçi, işte şimdicek devlet sahibi doğuyor.

* Ey sabah, aydınlat dünyayı, şu Hintlileri uzaklaştır, zamanı ısıt, afsun oku, afsun oku.

* Ey işi gücü güzel Güneş; gene gel Hamel burcuna, ne buz bırak, ne çamur, amberler saç, amberler.

Gül bahçesini gülüşlerle doldur, dirilt o ölüleri, mahşeri de aydınlat, hem de şimdicek apaçık, apaçık hem de şimdicek.

Tohumlar hapisten kurtulmuş, biz de evlerin bucağından kurtulduk. Bahçe gayb âleminden yüzlerce armağan getirmiş, yüzlerce armağan.

Gül bahçesi yüzlerce güllerle dolar, dedikodu biter, zaman doğurmaya başlar, babalık eder zaman, doğurtur.

Leylek, gök gibi yüce köşkün üstüne, lek lek diye öterek senindir mülk, ey yardımı dilenen, ey yardımı istenen diye öterek gelir, konar.

* Bülbül berbat çalarak, üveyik kû, kû diyerek, öbür kuşlar da civan bahtın, genç talihin çalgıcısı olarak gelirler.

Bu kıyametle öylesine yüklüyüm ben ki söz söyleyemiyorum, keseceğim artık sözü, zaten gönlümdeki düşünceleri anlatmaya da imkân yok, mümkün değil onları söze getirmek.

* Sus da dinle bahçeden, kuşlardan gelen yeni haberleri babacığım; mekânsızlık âleminden uçarak bir oktur geldi.

XCIII

A âşıklar, a âşıklar, dünyadan göçme vakti geldi çattı, göç davulunun sesi geliyor can kulağıma.

İşte şimdicek kervanbaşı kalkmış, katarları düzüp koşmuş, bizden helâllik dilemiş, ne diye uyumuşsunuz siz ey kervan halkı.

Bu önden, arttan gelen sesler, göç sesleridir, develerin boyunlarındaki çan sesleri; can da, soluk da her an mekânsızlık âleminde belirmektedir.

Şu baş aşağı dönmüş kandillerin ışığından, şu masmavi perdelerin ardından gizli şeyleri açığa vurmak için bir bölük şaşılacak halk gelmede.

Şu dolap gibi dönüp duran gökyüzünden, bir ağır uykudur seni bastırmış; feryat şu pek tez geçen ömürden, sakın şu ağır uykudan.

Her yanda mum, meşale, her yanda ses, iş güç... Çünkü bu gece dünya gebe kaldı, ebedî dünya doğuyor.

150 * Sen topraktın, gönül oldun. Bilgisizdin, akıllandın. Seni bu çeşit çekip buraya getiren, gene çekip sürüyerek oraya götürüyor.

Onun bu çekişleri bile, onun hoşa gitmeyen şeyleri bile hoştur, tatlıdır; ateşleri sudur onun, yüzünü asma ona.

Onun işi gönüllerde oturmaktır, kârı tövbe bozdurmaktır; onun sayıya sığmaz düzenlerinden zerrelerin bile gönülleri tir tir titremede.

Ey ağız yarığından sıçrayıp duran acı gülüş, ey köy ağası benim diye övünüş, ne vakte dek sıçrayıp duracaksın, teslim ol, boyun ver, baş eğ, yoksa seni yay gibi çekerler, bükerler.

Hile tohumlarını ekip duruyordun, hayıflanmadaydın, Tanrı'yı yok sanmıştın, şimdi gör bakalım a kaltaban.

A eşek, saman yemen daha doğru, kara tencere daha lâyık sana, ey evinin de, soyunun sopunun da ayıbı, ârı, yerin dibine geçsen daha iyi olur.

Bende bir başkası var da bu öfkeler ondan gelmede; su yakarsa bil ki ateştendir, ateşte ısınmış, kaynamıştır da ondan.

Elimde taş yok, kimseyle savaşım yok benim, kimseyle kavga etmiyorum, çünkü gül bahçesi gibi hoşum ben.

Benim öfkem onun yüzünden o âlemden; öfkelenen ben değilim, o. Bu yana, o yana sıçrayan o, bense eşikte oturmuşum, kımıldadığım bile yok.

Eşikte oturan o kişidir ki dilsizdir, fakat söyler; bu remzi söyledin ya, yeter artık, dilini kes, başka söz söyleme.

XCIV

Bu kimdir bu, bu kimdir bu? Âşıkları deli divane edendir bu; nuruyla yeryüzü gökten bile daha güzel bir hale gelmiş.

* Canları kendisinden geçirendir bu, yahut hazinelerin mücevheridir, yahut bahçelerin selvisi, yahut da Rûhü'l-Emin'in ta kendisidir bu.

Canın da sarhoşluğudur, cihanın da, gözün de sevgilisidir, ağzın da; kazancı da yıkıp dağıtandır, dükkânı da; suçlardan çekinmenin de yağmasıdır, dinin de.

Güneş'le Ay onu görüp utanmıştır. İnciler saçan bir taş yüreklidir; öylesine zalimdir ki demir dağlar bile her lâhza onun korkusundan dağılıp gitmededir.

* Güneş'in bile onun sayesinde sermayesi çoğalmıştır. Yüzlerce Ay onun harmanında Nesr-i Tâir gibi yemlenmededir.

Gel ey ebedîliğin rûhu, geldi şirin yüzlü, gel ey kuşluk güneşi, gel ey tam anlayışın, tam görüşün ta kendisi.

* Gel de yüzleri aydınlat, gönül tarlalarını sula, ayakkabılarını çıkar da, geç, canların başlarına otur.

Ey anlayışımız, geç kendinden; ey kulağımız, müjdeyi duy; ey aklımız, sarhoş ol; ey gözümüz, devleti seyret.

* Eyyub'un gözleri açıldı, Yakub'un oğlu geldi, Güneş Ay'a eş oldu, işret meclisine otur sen de.

Keseler örmedeydim, altın hırsıyla yanıp yakılıyordum, artık yoksul görünmeden vazgeçeyim. Çünkü pusuda define gördüm ben.

* Ey "söyle" emrinin tek binicisi, ey aklının önünde Nefs-i Küll'ün, yenini çiğneyen bir çocuk gibi çocuklaştığı dilber.

Görüşe sahip olan kişi onu gördü mü görüşü yüzlerce defa fazlalaşır, ellerini başından yukarıya kaldırır da ne de güzel yardımcı diye el çırpar.

* Onun bakış Sidre'sinin gölgesinde insan Cebrâilleşir, Cebrâil'in huyuyla huylanır, semiz danaya konuk olmak, başkasının haddi değildir zaten.

Tanrı sofrasına yol bulmuştur o, haslarla uzlaşmış, onlarla birleşmiştir o; karagözlü huriler, ona saçmak için ellerine tabaklarla nimetler almışlardır.

* Şu can sırlarının kitabını ne vakte dek aşağılık kişilere okuyup duracaksın? Bu kitap, apaşikâr, ta sağ taraf ehlinin ellerine kadar uçup gidiyor zaten.

XCV

* Bu kimdir bu, bu kimdir bu? Bu, ikinci bir Yusuf'tur, olsa olsa Hızır'dır, İlyas'tır bu, yahut da abıhayattır bu.

Rûhanî bir bahçedir, yahut Tanrı meclisidir bu. Isfahan sürmesidir bu, yahut da noksanlardan münezzeh Tanrı nurudur bu.

* Canlara can katandır bu, yahut Me'vâ cennetidir bu, güzel sâkîmizdir bu, yahut da can şarabıdır bu.

Şekerkamışı dengini andırıyor, sevgilinin ağzına benziyor bu. Baştaki sevdayı andırıyor bu. O gümüş bedenliye benziyor bu, neşe, sevinç bu, kolaylıkla ferahlık bu.

Bugün sarhoşuz babacığım, bugün tövbeyi bozduk babacığım, bugün kıtlıktan kurtulduk babacığım, bu yılın bolluğu bu.

1180 * Ey Davud nefesine sahip çalgıcı, varımı yoğumu ateşe sal; aşağı, yukarı perdelere vur, çalıp çağırma zamanı bu zaman.

* Senin sarhoşunum, senin perişanın; senin buyruğuna bağlıyım. Sana kurban olanım, senin İshak'ınım, kurban bayramı bu.

Korkudan da kurtulduk, ümitten de; aşk nerde, utanma, arlanma nerde? Toprak başına utanmanın, arlanmanın, şandan şereften geçme çağı bu çağ.

* Kırmızı, sarı güllere bak, şu fitneyi, kargaşalığı gör, denizin dibindeki tozu seyret, İmranoğlu Mûsa'ya ait bir şey bu.

* Her cismi can ediyor, canları Tanrı'yı bilir bir hale getiriyor, adalet sahibi Süleyman ediyor onları, belki de dîvâna ait bir hüküm bu, devlere hükmediş bu.

Ey aşk, o saçma sapan söz söyleyişin nerde, o neşen, işretin, o güzelliğin hani? Kimse sözünü anlamıyor, bir harfinin bile anlamını kavramıyor, sanki Süryanca bu.

Parlak güneş gelmede, sarhoş bir halde salına salına gelmede topla çevgenle gelmede, sanki meydanda bir sultan bu.

Nerde bir top varsa çevgenle yuvarlanır gider, sen de top gibi elsiz-ayaksız bir hale gel, birlik çağı bu.

Elsiz-ayaksız bir top olursan onun çevgeni sana ayak kesilir, padişahın tapısına koşarsın, çünkü bu gidiş, rabbânî bir gidiştir.

O su, gene dereye geldi, şimdi testini taşa çal; secde et, bir şey söyleme, çünkü bu meclis, padişah meclisi.

XCVI

O yana gitme, bu yana gel ey gülen gül fidanım benim, ey aklımın aklına akıl, canımın canına can olanım benim.

Bu yana bir bak, bizim tarafımıza bir uğra, şekerkamışında bir coş ey abıhayatım benim.

İsterim ki gece karanlığı bassın da gizlice geleyim sana, gece, geceleyin yol alanlara, senin yüzünle aydınlansın.

Aşkına karşı kim oluyorum ki ben? Kanlı gözyaşlarına sâkîyim ben, şarap sağrağım gözlerim; şarabı süzen de kirpiklerim.

Gözyaşlarımdan şarap sunmadayım sana, gönlümden de kebab; budur yaşım kurum, elimde bunlar var ancak.

Gözümün denizi bir an bile inciden mahrum olmasın, güzel lâ'lin bir an bile madenimden eksilmesin.

Bütün bunlarla beraber nerde şükrün, nerde ahdin, nerde yeminin; vazgeç bu cevirden, bu cefadan ey ahdi, amanı güzelim benim.

İşte gözlerim yaşarmada, akıyk renkli dudaklarına kavuşmak için işte, yüzüm altın gibi sararmada.

Tanrı, yüzüne imanınızı tazeleyin diye bir yazıdır yazmış; o güzel yüzden, o güzel yazıdan dolayı her an imanım artıp duruyor.

Kızdığın zaman gözlerin, gözlerime gizlice öyle bir söz söyler ki, o söz benim gizli ateşime aittir.

Der ki: Gönlünü sağlam tut, o güzelin hışmından, nazından ürkme; önce bir kadeh tortulu şarap iç de sonuna bak bu işin sen.

* Her gülün bir dikeni vardır, definenin üstünde de yılan olur. Çektiğin acı, ettiğin sabır, sonucu tatlı dileğine ulaştırır seni a benim canım.

* Bu sözü duyunca ben de mademki dedim, bana eziyet etmek istiyorsun, o eziyet hazinedir bence; tut ki Ebû Hurayralaştım, gamın, mihnetinse dağarcığım oldu.

Elimi dağarcığa atar, dilenciyi sultan ederim, isteyene altınla, gümüşle dolu bir kese sunarım, çünkü dolunay konuğum oldu benim.

Gönlüm ne isterse hiç şaşmadan onu çıkarırım dağarcıktan, böylece de benzim kızarır, sofram nimetlerle dolar.

Dedi ki: Bu söz iyi kaçtı, aklını başına devşir de dağarcığı kaybetme; iyi bir anahtar buldun ey güvendiğim kapıcım.

Sabır, darlığın, mihnetin anahtarı, sabır yücelme derecelerinin merdivenidir, sabır sıkıntının panzehiridir ey benim Arapça okuyan Türk'üm, ey benim Arapça bilen güzelim.

* Lâ havle demeyi bırak oğul, yeter artık, çünkü şarap şeytanı büsbütün azıyor; lâ havleyi bıraktım da şeytanım lâ havle demeye başladı şimdi.

XCVII

Nice zamandır ki yola düş sesiyle yoldan kalmışım, ne kadar zamandır ki koş sesine dalmışım da çadır yerini yitirmişim.

Beni bu koş, bu yola düş sesinden ne vakit kurtaracaksın da sana, senin devletine, ay yüzlü güzelime, harman yerime ulaşacağım.*

Ey güneşin nuruna sahip sevgilim, yolculukta, dağda, ovada, derede, belde, sabah akşam senin aşkınla neşeliyim amma.

Nasıl açılacak yolum, nerde o yüz, nerde o padişah, onu söyle bana, bilhassa bana söyle ki o padişahın arzusuyla yandım, yakıldım.

Ne vakte dek haberinizi seher yelinden soracağım? Ne zamana dek kuyu suyunda balıkların hayalini arayacağım?

Bahçe gibi yüz kere yandım, tekrar baharın lûtfuyla parladım, her iki halde de Tanrı'nın sanatına hayranım ben.

* Bu iki beyit şudur:
İy bes ki ez âvâz-ı düş vâmandeem ez râh men
Vey bes ki ez âvâz-ı koş gum kerdeem hargâh men

Key vârehanî zin koşem key vârehânî zin düşem
Tâ derresem der dovletet der mâh o hırmengâh men

XCVIII

Dün sevgilimin hayali, gönlün çevresinde dönüp dolaşıyordu. İçeri gir de dedim, yüzünün nuruyla içimi, iç âlemimi aydınlat.

Ey padişahlar padişahı, ey benim sultanım, sultanlarımın sultanı benim, ey aklı başında olan canımı ateşlere atanım.

Ey baharıyla ömrümü yeşerten, benim canım da ettiğim işlere şaşırıp kaldı, herkesin canı da.

Ey gökyüzünde meleklerin canı, ey denizlerde balıkların tespihi, her güzellikte, her güzel yüzde senden bir tat, bir tuz var.

Her ulunun ulusu sensin, her peygamberin delili sen. Hem hüküm yürütürsün, hem adalet ıssısın, hem benim çaresiz derdime çaresin sen.

Güneşinin parlaklığıyla toprağım altın definesi kesildi, her yana uçan düşüncem, ışığınla kanatlandı.

Senin lûtuf kucağında bir çeng gibi nağmelerle doluyum; yavaş vur da tellerim kopmasın.

Can bahçesine rahmetinin ilkbaharı vurunca ya diken gülde kayboldu, yahut da bütün dikenlerim gül kesildi.

Yüzünün devleti sayesinde şu kanlar içen gönlüm, her gece bol bol verdiğin yüz tane altın sofra kurmada.

Sevgilimin hayali her gece gelir, elini atar da başımı kaşır; sonunda da başıma el atan o güzelim, tuttu sarığımı götürdü benim.

Beni yokluktan getiren, her lâhza söyletmede, sonucu da beni söyleten, bütün söylediğim sözler oldu gitti.

XCIX

Gül o güzelliğiyle, yasemin o lâtif üç yaprağıyla senin yüzünü görse, sana kavuşsa her yaprağı üç batman olur, öylesine gelişir, öylesine güzelleşir.

Ey güzelim, hayat gül bahçendir senin. Ey dilberim, açtığın yara kutluluktur bana. Kuluna kul olmak bile padişahlıktan büyüktür, sultanlıktan üstündür.

Sana can bağışlarım dedin; hayır hayır, seni öldürürüm de de mum gibi başı (fitili) kesilmekle büsbütün dirileyim, aydınlanayım.

Zahit neyi arar? Merhametini. Âşık neyi arar? Yaranı, cevrini, cefanı. O, elbiseler giyinmiş bir ölüdür, buysa kefene bürünmüş bir diri.

O, canını kurtarmaya koşar; bu, aşka kurban olur. O, canını elde etmek için baş kor; buysa kendi canına düşmandır.

1230 * Ey Hamel burcuna girmiş Güneş gibi canımda parlayan, ey yüzünün ışığıyla beni Yemen akıykına döndüren.

C

Aşkla o kadar birleştim, o kadar kaynaştım ki ben aşk kesildim, aşk da ben oldu; böylece aşkla fitneler elinden kurtuluyorum, sınamalara yabancı oluyorum.

Evet, tam uzlaşıp birleşme yüzünden insan yabancı olur âdeta; bu müşküller bir çözülse zamanede düşman kalmaz.

Bir deniz var ki bizden uzak değil, görünmemekte, fakat gizli de değil; hem söylemeye izin yok; hem de onu söylememek kâfirlik, nankörlük.

* Ondan bahsetmek teşbih oldu, susmaksa ta'til. Bu dermansız bir dert, sen kurtar bizi ey lûtuf, ey kerem sahibi.

Dünyanın şekli, rengi, kokusu, her an ondan yardım istemekte; tıpkı ağzını açmış çocuk gibi hem ondan haberi yok, hem de ondan gıda istiyor.

Hem uykudadır gönül, hem uyanık, daima da coşup durmada; kapağı kapanmış tencere gibi ateşte yurt tutmuştur gönül.

Ey bize hiçbir söz söylemeden o şaraptan bir kadeh doldurup sunan, her an bir efsane, sükût içinde nara atıp duruyor.

Kahrında yüzlerce merhamet, nekesliğinde yüzlerce vergi, bilgisizliğinde yüzlerce bilgi var; zan gibi sükût ederken söz söylüyor.

* Senin susarak söylediğin sözleri, sana düşüp aklı başından gidenler duymuş. Susuyorum, fakat seninle coşmadayım, tıpkı Aden denizine benziyorum.

1240 Lûtfun Tanrılık etmede, dilekleri vermede. Yarabbi senden ayrı olanı da lûtfet, kendinden geçir.

Ey bizim gönül hoşluğumuz, nazımız; ey aslımız, başlangıcımız; sonucu aklımızla Hasan'ın babası ne bilir sırrımızı bizim.

Ey aşkı bizi satın alan, başkasından çekip ayıran, ey elbisemizi yırtan, el at yırtılan elbisemize.

Ey aklımın kanını döken, gönlümden sabrı kaçıran, ey canımla kaynaşan, birleşen, her şeklin canını kırıp döken.

Âşıkın telef olduğu yere bir kuş uçar gider de umduğu avı ölmüş bulursa kendinden geçer, kefenini yırtmaya koyulur.

CI

Zamanede güzelimin bahtı da asla uyumaz, benim gözlerime de asla uyku girmez; ey güzelliği dünyaya mum olan, gözlerim o muma leğen kesilmiştir.

Göz de, gönül de aşkınla uykudan, yemekten kesildi, sevginle beslendi, gelişti; ikisi de selvi gibi, ağza ihtiyacı olmadan senin lûtuf, kerem suyunu emiyor.

Canın işi gücü, asılsız iş güç değil, can rızkının pisliği yok, bu rızıkla geçinen abdest bozmaz. Can şehrinde erkeksiz, kadınsız, her an bir sûret, bir şekil doğuyor,

Her şekil aydan da güzel, baldan da, şekerden de tatlı; yüz binlerce debdebeyle çeşit çeşit bezenip kuşanarak hepsi de benim sevgilime hizmet ediyor.

Hepsi de dervişlerin saltanatına hayran, gökyüzünün suyu onların deresinde akmada. Ey gönül, sen de sarhoşça onların mahallesine geldin ya, el çırp artık.

O ay gibi aydın alınlı güzelin yüzünden yeryüzü göğe döndü; medet edin, şu fitnelerle dolu nakışlardan kurtarın bizi ey Müslümanlar.

CII

Ansızın bir koku aldım, belki de sevgilimden geliyor bu koku, belki de o vefalı sarhoş güzelim beni anarak şarap içmede.

Ey canda, gönülde konaklayan dilber, nasıl olur da onun gönlünden çıkarım, beni anmaz; her lâhza hasta gönlüme bir macun hazırlamada.

Hele şimdi o coşkunluk yüzünden, o örtülüp gizlenemeyecek coşup köpürüşünden rahmet, benim sırlar denizimde Ceyhun gibi çağlayıp akıyor.

Bu söyleyişim, şu sözlerim, hallerime perdedir, gül bahçesine benzeyen gönlüm, dikene benzeyen düşüncemden öylesine utanıp arlanıyor ki.

Nerde benim sevdama lâyık bir nara, bir ses; nerde benim nurlarıma benzer bir güneş, yahut ay?

* Bırak şimdi bunu, benim pasımı gidererek Zencileri birbirine katmak, kırıp geçirmek için Habeş ülkesine Rum diyarından bir kayser geldi.

Damına çık da seyret, haberi her lâhza gönül penceresinden giriyor da ateşlerle beslenen canıma gelip çatıyor.

Onunla buluşmaktan nasıl bahsedeyim. Güzelliğini nasıl anlatayım? O dudu kuşları, benim şu söz tuzağıma yaklaşmıyor ki.

Sevgilime sözlerimin kadrince bakma; fikirlerimin gönlünde Mûsa'nın Turusînasını seyret.

Benim o uyanık devletim, bu gece bu sözlerle uyanıklara, sırlara ait bir remiz söyleyecek, bir işarette bulunacak.

* O uykusuz fil, geceleyin nasıl oldu da Hindistan'ı rüyasında gördü, şaşıyorum buna; Leylâ sevgilisini aramak için Mecnun'a dönen gönlüme geldi benim.

Bu gece gönül selimden suyum, toprağım yıkılacak, çünkü nehirlerimin çeşmesi gönül oluğundan akıp duruyor.

* Kulağıma öylesine haykırdı ki o sesle her zerre sarhoş oldu. Benim uçan Ca'fer'imin kanat seslerini duyuyorum, anlıyorum ki uçtukça uçuyor.

* Yarabbi, canıma bu dilden başka bir dil ver de birliğini söylerken zünnârım çözülmesin.

Gönlümden sabrı, kararı aldın, beni sarhoş ettin, yerlere yıktın; nerde bilgim, nerde hilmim, nerde o her şeyi anlayan aklım?

Oğul, ört bunu, o gümüş bedenli güzel duymasın; ondan başka ne varsa, can bile olsa ağyardır bana.

Ey eşsiz güzelim, ey sözle anlatmama imkân bulunmayan, ey vasfı söze sığmayan dilberim, ey suçlarımı örten, söze bir güzellik ver, şu sözü bir beze.

* Ey bir sofrada beslendiğimiz dudu kuşumuz, keyfiyete sığmayan şekerden başka bir şey çiğneme; ne ayndan bahset, ne arazdan, ne şekilden söyle bana, ne eserlerden.

Canım, gönlüm, küfürden de kaçar, imandan da, o yana gider. Ondan başka işim gücüm varsa cehennem kesilir bana o iş güç.

A güzelim, tablam senin şekerlerinle dopdoluyken başkasının davulunu nasıl döverim, ey saçının her büklümünde yüzlerce misk olan, yüzlerce güzel koku satana kokular veren sevgilim.

Oğul, beni konukla; budur yiyeceğim, içeceğim; budur bağım bahçem, budur altınım gümüşüm diye ta seher çağına dek bu perdeden çal.

Uyumuş gönlüm uyandı, gece sarhoş olanım ayıldı; o bol bol yağmurla dolu bulutumdan canıma bir şimşektir çaktı.

Ey gözlerime ibret kesilen, önce gelenlerin de, sonra gelenlerin de ibret gözleri bu çeşit bir aşk görmedi gitti.

Çok taş oldum, çok inci kesildim, çok inandım, çok kâfir oldum; şu çağırışta, şu tekrar tekrar, çeşit çeşit hallere girişte gâh ayak oldum, gâh baş.

Bir günceğiz de kendimden geçeyim, iyiye, kötüye boş vereyim, herkesin muhtaç olduğu o ihtiyaçsız Tanrı'nın sıfatlarını söylemeye koyulayım.

* Canım bunlardan bir neşe almadı ey yol yol hâreli göğün sahibi, ey gül yüzlüm, ey benim gül bahçem, ey cennetim benim, ey çiçeklerim benim.

Bu gece de nedir; yüzyıllar geçti de bu ateş sönmedi, bu cehennem yatışmadı; ben utancımdan su kesildim de gene şu ateşim sakinleşmedi.

Her an daha da fazla gençleşmedeyim, daha da fazla gizlenmedeyim kendimden; o düzgün, o yolunda devletimin sayesinde daima daha da fazla güzelleşmedeyim, daha da fazla alımlı bir hale gelmedeyim.

* Mademki canın bir parçasıyım, tüm can olayım; gülün dikeniyim, gül haline geleyim. "Duyduk" sözü oldum, beni döndürüp halden hale sokan güzelimin şu devrinde "Söyle" sözüne döneyim.

Ey el çırpanım, şaşırma, ey çalgıcım, tembelleşme; bir gün olur o vergi sahibi padişahım senden özürler diler elbet.

Bir gün gelir onun sarhoşu olursun, bir gün olur elini öpersin onun, bir gün gelir sarığım gibi perişan olur gidersin.

* Ey canım, kendisine Ferhad kesilen güzel, bu gece can onu andı; çengi tellerimi kırdı, feryat bu yeni türeden.

Ona karşı Mecnun da kim oluyor, onun aşkıyla gönlü yaralanan Leylâ kesilir; türesi hoş Leylâ da Leylâların sabrını, kararını alır gider.

Oğul, babanın elini tut, seher çağına kadar vefa göster ona; çünkü bu gece o ateşler yağdıran bulutun yüzünden kıvılcımlara boğuldum ben.

* Şarap onun için haram oldu ki can sabırsızlaşır onu içince; kutsuz Zühal de ay yüzlümü görmeye yol vermez ona.

Can onun yüzünden titreyip duruyor ya, fakat o yüzlerce titreyişe değer; nerde benim uçsuz bucaksız coşkun denizimin dalgalarını arayan, o dalgalara can veren gözler?

* Ey beşin, altının padişahı, kıyamete dek onu söyleyeceğim; hayret bile benim haşır neşir olmama hayran olup duruyor.

İster söyle, ister söyleme, benim ona sabrım yok ey yüzü bu yılım olan, saçları geçen yılım olan sevgilim.

Halk ondan çekinip durmada, halbuki onun tapısında ölüm şeker gibi bence; onsuz yaşamam ölümüm zaten, onsuz övünmem de ayıbım, ârım benim.

Ah aldatan aydan, yâr, yaver olmayan, kalakalmış bilgime danışmayan, kaydıma kalmayan yıldızdan.

Güzelim, milin çevresinde döneceğim, yıldızlardan halvete sığınacağım, fakat nerde sabah şarabı içenlerin sabahı, nerde hür kişilerin topluluğu?

Ey sözler söyleyen, kocamış, usanmış kişilerin pehlivanıyla omuzdaş ol, uy onlara; çünkü şu dilden, şu kıt'alarımdan, şiirlerimden bezdim artık.

Tebrizli Şems'ten başkasından bahsetme, yardımdan, zaferden başka bir söz söyleme, aşktan gönül yanışından başka bir şeyden söz açma; bil ki bundan başka bir şeyi ikrar etmiyorum ben.

CIII

Canımın içinde hırsızlamacasına, gizlice akıp gitmedesin, tıpkı can gibi; ey bağımın bahçemin aydınlığı, sen salına salına yürüyen selvimsin benim.

Mademki gidiyorsun, bensiz gitme a canımın canı, bedensiz gitme; ey benim parıl parıl parlayan ışığım, gözümden çıkma, ayrılma.

Başı dönmüş canıma dilbercesine bir bakarsan yedi göğü de yırtarım, yedi denize de aşarım.

Kucağıma geldin de küfür de kulum kölem oldu, iman da; ey seni görmek bence din olan, ey yüzü bana iman kesilen güzel.

* Beni başsız-ayaksız bir hale getirdin, elimi, ayağımı aldın, uyumadan, yemeden içmeden kestin beni; ey Yusuf-ı Ken'anım, sarhoş bir halde gülerek gir içeriye.

Lûtfunla cana döndüm, kendimden geçtim, ey varlığı benim gözlerden silinen, gizlenip giden varlığımda gizlenmiş güzel.

1300 * Ey nerkisi sarhoş eden, gözlerini süzen güzel, gül senin yüzünden elbisesini yırtmada; dallar senin lûtfunla yüklü, tomurcuklar vermede, ey benim ucu bucağı bulunmaz bağım bahçem.

Bir an oluyor beni dağa çekiyorsun, bir an geliyor bağa çekiyorsun, gözlerim açılsın diye bir an da ışığın dibine götürüyorsun beni.

Ey canlardan da üstün can, ey madenlerden de değerli maden, ey alımı alımlardan ileri güzel, a benim güzelim, benim dilberim.

* Mademki yurdumuz toprak değil, ko çürüsün, dökülsün ten, korkum yok; gökleri bile düşünmüyorum ben, ey vuslatı Zühal yıldızıyla buluşmaya benzeyenim.

* Can, senin güneşinden ayrı kaldı mı havadaki zerreye döner, ey benim dört temelimin temeli, dört direğimin aslı esası, niçin sensiz kalıyor, niçin?

* Ey benim padişahım Salâhaddin, ey yol bilenim, yol görenim, ey temkinime aldırış etmeyenim, ey olması mümkün olanlardan da üstünüm.

CIV

* Erguvanın güzelliğine dalıp erganunun nağmelerini dinleyerek ne vakte dek ecelden kaçıp duracaksın? Bak da gör, işte, çeke sürüye götürüyorlar seni, gerçekten de biz dönüp ona varacağız.

Ne vakte dek tamahla evleri kilitleyeceksin, ne zamana kadar yiyip içmeye koyulacaksın, yemlere dalacaksın, ecel tuzağı seni zebun etti gitti.

At öldü, gümüş eyere hacet kalmadı; ağaç-ata bin, salacaya eyer vur da şu aşağılık dünyanın yalanını masalını seyret.

Ağır elbiselerini, gömleğini çıkar, kefene teslim ol; bağdan, yeşillikten çık, toprak içinde kanlara bulanarak oturmaya bak.

Hırsızlamaca güzelleri seyrederdin, onlarla sırdaş olurdun, ellerini çırparak gelirdin; hani onlar, nerde onlardan bir eser şimdi?

Ey temiz kişilere çenesini eğen, onlarla eğlenen, bugün çeneni bağladılar, oğlun, ev külfetin, seni evden çıkardılar.

Nerde o gece işretlerin, eğlenip zevk edişlerin, nerde o şeker gibi dudakların? Nerde o nefes ki aklınla, hünerinle Ay'a bile afsun okur, üfürürdün?

Nerde o ekmek isteyeni savman, nerde o kavgan, nerde o ufalanmış ekmeğin bile üstüne düşmen? Ey baş aşağı çukura düşen, nerde kolyen, nerde gerdanlığın?

Nerde o saçma sapan işlerin, nerde o usancın, bezmelerin? Nerde o işte güçte, düzende, hilede sonuna dek çalışmaların a düzenbaz?

Ey bu bağ benim bağım, o han benim hanım, bu da benim, o da benim deyip duran, ey her benim demesi yetmiş batman çeken, şimdi bir saman çöpü bile senden üstün.

Nerde o devlet çağlarının gururu, şuna buna bıyık altından gülüş, kimseyi beğenmeyiş? Nerde o saldırışların, yumruklayışların, nerde o delilikten benzinin kıpkırmızı kesilişi?

* Bir gececik bile sabaha kadar tövbeye koyulmadın, yanıp yakılmadın ölümü yaratan Tanrı'ya bağlanmadın, onunla hiç mi hiç ilgilenmedin.

Bugün de artık o serseri inancın, o temelsiz, o gevşek dinin yüzünden kötekler yersin, geçmişe hasretler çekersin, pişmanlıklar duyarsın.

O vefaya sarılmayışına, Tanrı'ya yabancı davranışına, peygamberlerle olan macerana nadim olursun, nasıl olur bu iş hocam, nasıl olur?

Amcam, aynaya benze, dilsiz-dudaksız efsaneler söyle, çünkü olay hüzün verirse sarhoşluk kaybolur gider.

CV

Gönlün çevresinde o kadar döndüm, dolaştım ki dönüşümün fazlalığı yüzünden ne beden benim yükümü çekebilir, ne can savaşıma dayanabilir.

O madenin çevresinde o kadar dolaşacağım, canla öylesine savaşacağım ki hem varlığım tamamıyla çözülüp dökülsün, hem tellerim tamamıyla üzülüp kırılsın.

Sen çok inatçısın oğul, ben de inatçıyım; öylesine ayak direrim ki erkek arslan bile bu ayak direyişime karşı baş eğer.

Beden, meşalelerle süslü gökyüzü gibi canın çevresinde nasıl olur da dönmez, ey pergele benzeyen canımın güzellik, alım noktası?

Su kılavuz oldukça bu değirmen döner durur, amma senin bundan haberin bile olmaz da buğdayım un oldu, yeter artık der dururusun.

Halbuki o, senin işine aldırış bile etmez, senin buğdayınla, yükünle ilgisi bile yoktur, su bulundukça benim sırlarımın çevresinde, gökyüzü gibi boyuna döner.

Onun elinde bir kalburum ben, beni oynatır, döndürür. Kalburu ele almak, sallayıp döndürmek onun işidir, kalbur olmak da benim işim.

Ne gerçeklik kaldı, ne gösteriş; ne su kaldı, ne ot; işte o zaman, ey gül yüzlüm benim, hadi gel, dedim.

Ey sarhoş canıma can olan, ey dün gece elimden kaçan, kırma beni, kırık gönlüme bak, kalk ey ordu kumandanım.

1330 Ey güzel yürüyüşlü canım, sevgilinin huzurunda kıvran da, sevgilim sana, ey benim canım, ey benim rızkım, geçimim desin.

Şu bedenim bir iğe benziyor, sustum mu Tanrı ip örmede, bu iğle beden iplerimi yumak haline getirmede.

İplikle ipliğin salınışı gizli de, iğle iğin dönüşü görünüyor; iğ, onun tutuşu, çekişi olmadan nasıl bu besbedava işe koyulurum ben diyor.

Beden sarığa, can da başa benziyor; o, başa sarılmada, her katı öbürünün üstünde, tıpkı sarığım gibi.

Ey terütaze Şemseddin, sen gâh sarıksın, gâh baş; korkuyorum bir bahane bulur, benimle buluşmaktan dönersin, bana görünmezsin diye.

CVI

Ey tez, çevik uçanım, gayb âlemine uç, bu yana değil; gizlilik evine git ey düşüncem, ey anlayışım.

* Akl-ı Küll'ün bayram yerinde bir davuldan başka nesi var dünyanın, göklerimin harman yerinde bir samandan başka nesi var gökyüzünün?

Ben yaraladım gönlünü senin, yarama melhem sürme. Ben yırttım hırkanı, yırtık hırkama el atma.

Bundan daha güzel işlerime bak, çünkü ben baştan başa abıhayatım. Ey kendisini helâk edeceğimden korkup duran, bu kadar kötü zan besleme hakkımda.

Can denizinin kıyısında şu deniz bir katre bile olmaz; benim gamlı anlarıma karşı neşe bir habbe bile etmez.

1340 Tavşanlar, keklikler, ceylanlar, padişahlara avlanırlar; benimse üzengime baş aşağı bağlanmış erkek arslanları seyret.

* Benim "Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım" ülkesinin güzeli olan sevgilimin yüzünden arslanların gönülleri kan kesilmiş, ova kanlara boyanmış, insanı mecnun edenler bile ona mecnun olmuş.

* Usanmış bezmişsen gel de Tanrı şarabından bir kadehçik iç; insanı sarsan, harekete getiren şarabımdan Uhud Dağı bile oynar, dağılıp uçar.

* Öylesine şaraptır ki ışığı direksiz dayaksız göğe vurur, içersen onun bir yudumundan canımda ne coşkunluklar var, anlar, bilirsin.

O şarap, içine tesir eder, aklını arttırır, gözünü gönlünü aydınlatır da o vakit şu çerçöpe benzeyen cismindeki inciyi görürsün.

Dünya, içi piliçle dolu bir yumurtanın üstüne oturup yatmış tavuğa benzer; benim meleklerimin kolları kanatları o yumurtayla beslenir gelişir.

Günün birinde o tavuk bir tekmeden ürküp sıçrar, yumurtayı bırakırsa işte o vakit yedi gök de benim tertemiz yumurtamın nurundan yok olur gider.

Dibi olmayan deniz, ey eski toprak diyor, eteğini çemre de inci al benden, bende kıskanacak, esirgeyecek göz yok.

Zatım vehimlere sığmaz, düşünceler mat olur bende, şaşkınlıktan dolayı biri iki görenden başka nerde benim eşimden, ortağımdan bahseden?

* Gerçi misvâke benzeyen şu sözlerimden dişler arınır, ağız güzelleşir amma gene de sus, sustuğun zaman kendinden geçiş deryasına daha da fazla gark oluyorsun çünkü.

CVII*

Ey kokusu yolumda tüten, ey ahı bana yoldaş olan; o padişahlar padişahı sevgilimin aşkıyla renk de hayran oldu bana, koku da.

Canım zerre gibi havaya ağdı, çünkü her çeşit ağırlıktan ayrıldı; böyleyken ey dört direğimin aslı, temeli, niçin sensiz olsun, senden ayrı bulunsun, niçin?

* Bu gazel, CIII. gazelin aynıdır. Ancak on birinci beyti bu gazelde değişik, ondan önceki beyit de CIII. gazelde yok. Bu iki beyti yazıyoruz:

CVIII

Sevgilim dün bahçede hem geziyordu, hem de ey yeşillik diyordu, cevrini çeken yüzlercesi var amma bak da gör, bir tane benim gibisi var mı?

Neden dedim bu olayı bana sormuyorsun? Dedi ki: Benim sorularım kulağa sığmaz, ağza gelmez.

Sormayı bırak amma dedim, bâri gizlice anlatmayı bırakma. Gönlün gizlice anlatışlarından, imâlarından, işaretlerinden can da yanar dedi, beden de.

Seferle nasılsın, yolculukla ne âlemdesin dedim. Ay gibi dedi, parlak, güzel, hoş bakışlı, kendi çevremde oynaya oynaya gidiyorum.

* Kendi çevresinde dönüp dolaşmak hatadır, ancak mile yaraşır bu, çünkü o, vatanında seferdedir, dururken yürümektedir.

O padişahlar padişahından kervanbaşı da sarhoş olmuştur, develer de. Ey kervanbaşı, sevgilimin diyarından başka bir yerde konaklama.

* Ey işretimiz, nazımız bizim. Ey aslımız, başlangıcımız bizim. Artık Hasan'ın canı, yahut Ebû'l Hasan nerden bilecek sırrımızı bizim?

* Ey canımda aşkı, Hamel burcundaki Güneş'e benzeyen, ey gözümde boyu bosu, yüzü gözü, Yemen'deki akıyka dönen.

Önce gelip geçenler de, sonra gelenlerle gelecekler de kıyamette bir araya toplansalar o topluluğun içinde gene de senden daha güzeli bulunmaz.

Mecnun, senin yüzünü görse Leylâ'yı unutur, Leylâ görse Mecnun gibi dertlere düşer, belâlara uğrar.

Seni arama yüzünden gülün ayağında çok dikenler var. Ayrılığınla yasemin, vay benim yasım, vay deyip duruyor.

Yüzünün güneşi rızkımızı vermiyorsa iki dünyadaki bütün zerreler tamaha kapılırlar da ağızlarını açarlar mıydı hiç?

Hayvan kurban edilince canı bedeninden gider, parça parça eti bu yandan dirilir gene.

Ateş, o parçalara ebedî yaşayışları anlatır, ey yok olan candan kurtulan, zarar görmeyecek cana ulaş der.

* O parçalar da "keşke kavmim bilseydi, anlasaydı" diye nara atar; naraları bu yana gelse, duyulsa ne kibir kalır, ne küfür.

* Ne bir gönülde korku kalır, ne bir gülün ayağında diken. Sen de lebbeyk lebbeyk, evet diyerek yurda varıncaya dek yürü.

Bu sözün iştiyak perdesi ardında söylenecek sonu var amma bir sâkî belirir de bizi kendimizden geçirirse söyleriz.

CIX

Sevgilim dün bahçede hem geziyordu, hem de ey yeşillik diyordu, cevrini çeken yüzlerce kişi var, amma bir bak da gör, var mı bir tane daha benim gibisi?

1370 Dudağımın kadrini bilmedin. benimle kavgalara giriştin, işte bak, öylesine yaktın erittin beni ki zamanede herkes hayran bana.

Ey fitneler koparan, halkın üstüne ateşler döken, her gönlü gökten uzattığı gizli bir iple asakoyan.

Tertemiz, dupduru denizinde bütün dünya çerçöp; erkeğin de, kadının da canı, gönlü, senin denizinde oynayıp duruyor.

Gök kubbeden dışarı nice mumlar, kandiller yaktın; can şehrinden de, beden şehrinden de dışarı nice şekiller yaptın.

Ey yüzünün hayali olmayınca bütün gerçeklerin hayal kesildiği güzel; sen olmazsan bedenimdeki can, kefene sarılmış ölüye döner.

Ey gözüm, onun parıl parıl parlayan nuru olmadıkça bir şeyler görme. Ey canım, onun cana canlar katan canı olmadıkça yürü git, can çekişip durma.

Dedim ki: Ne diye olayı bize sormuyorsun? Bizim sorularımız dedi, kulağa da sığmaz, ağza da gelmez.

Ey sevgilinin gölgesini sevgili sanan, ey yıllardır bedenini gömlekten fark etmeyen.

Hadde, sayıya sığan canın, o hadsiz, sayısız canla birleşti mi canın bedenine sığmaz, mumun leğenle örtülemez.

CX

Her yana bir hoşça kaçmadasın, fakat hayır, kaçma bizim halkamızdan, etme bu işi. Ey ay, Ülker yıldızının topluluğunu bozuyorsun, hayır, eyleme bu işi.

* Sen nurlarla, ateşlerle dopdolu nev-rûzsun, bizse ardında geceyiz âdeta; nerde konaklıyorsan oraya geliyoruz; hayır, etme bunu.

* Ey Hamel burcundaki Güneş, bağ bahçe senin lûtfunla, ikramınla elbiseler giyindi; halbuki sensiz kışın yaralarıyla işten güçten kalmıştı, hayır, eyleme bu işi.

Ey güneşi bize dadı kesilen, peşindeyiz gölge gibi; a dadı, lûtfun olmadıkça yapayalnız kalıyoruz, etme, revâ görme bunu.

CXI

* Aşkın, sonradan geldi amma öncekilerden üstün, o sevdalardan fazla; Tanrı, fermanını "Sonra gelenler ileri geçtiler" diye yazdı.

* Tuğrası, "Gerçekten de biz açtık" âyetiyle bezendi, altın yazıyla yazıldı; şekilleri mavi renkli can denizinden baş gösterdi.

* Âdem bir kere daha geldi de din tahtına geçti, kuruldu. "Saf saf dizildik" âyetiyle bildirilenlerin başları şükür secdesine indi.

* Dünyada âşıkların saflarına karşı Rüstem de kim oluyor? Âşıklar her gün kan denizinde kara yağız atlarını sürüp koşturuyorlar.

* O debdebenin, o ululuğun yüzünden her yanda yüzlerce kesik baş, kan deryasında şeker gibi oynaya güle, "Gerçekten de biz dönüp ona varacağız" diyerek yüzmede.

Âşıkın gölgesi taştan yaratılmış bir dağa düşse o bile yerinden sıçrar, dokuz kat gök, yüz kere, gerçektir, inandık demeye koyulur; inanmıyorsan bir dene de bak.

Işıdı da ışığı dağa vurdu; dağdaki gürültüyü dinle; zaten yoksul dağ. Mûsa'nın bile zebun olduğu bir makamda kim oluyormuş?

Mûsa'nın önünde gök bile bayağı bir merdiven; gök nerde, ip nerde? Can nerde, aşağılık dünya nerde?

Güneşsin, altın bir tabaksın, tencereni Tanrı kaynatmış, aşını Tanrı pişirmiş; evvelce istenen bir kişiydin, şimdi isteyen kişi oldun sen.

O, bıldır dikilmişti, bu yıl yapraklandı, yerden baş verdi, boy attı, kendine afsun okuyor.

Can, sunduğu kadehle sarhoş oldu; hey gidi hey, ne de güzel kadeh, ne de hoş tas; öylesine bir tas ki gök kubbe bile ona secde etmek için baş aşağı gelmiş.

* Ey Tebrizli Şems, ey firdevs bahçesiyle İrem bağının bile haset ettiği güzel, lûtfunla, kereminle çengimi çalmaya başladın da aşk âleminde bir erganun kesildim ben.

CXII

Bir hırsız gördüm, halkın malını metaını çalmadaydı; fakat bizim hırsızımız, nasıl oluyor da hırsızı da çalıyor, aşırıyor?

Hırsız, hırsızlıkta aşırı giderse padişahtan yardım isterler; fakat padişah hırsızlığa kalkışırsa kimden aman isterler artık?

* Aşktır bütün hırsızların gönüllerini çalan padişah; böylece de Tanrı bütün serkeşleri, saçlarından tutup çekerek o serkeşin huzuruna götürür.

* Aşktır şahnelerin gönüllerini çalan padişah; o hırsızın tapısında seyret de bak, nice şahneler var.

Dün gece, ey uyuyanlar, hırsız geldi diye bağırdım, tez elden hemen ağzımdan dilimi çaldı o.

1400 Elini bağlayayım dedim, ellerimi bağladı benim; zindana götüreyim dedim, halbuki dünyaya bile sığmıyor o.

Hırsızlığındaki taddan tuzdan dolayı her bekçi hırsız oldu; hilesinden, düzeninden her zeki kişi ortadan silindi, görünmez oldu.

Bir bölük halk gördüm, gece yarısı nerde o hırsız diye toplanmış; o da nerde o hırsız diye sormada, onların içinde, fakat ortada yok.

Ey her sözün aslı, temeli, ey düşman gibi görünen, ey dost yüzü takınan, ey hem ebedî hayat olan, hem ansızın gelip çatan belâ kesilen.

Ey gönlün kanı içinde yürüyüp giden, gönül helâl olsun sana; vur, yarala beni, vazgeçme yaralamaktan, gerçekten de aman istemiyorum senden.

Yayını bir hoşça geren, at bana o güzelim oku, feda olayım okuna, a dilber, kul köle olayım yayına.

Damarlarımda açtığın yara, candır bana, canıma can katar benim; böyle olduğu halde ney'e dönmüş vücudu kılıç vurup kesmen yazıktır ey dünya padişahı.

* Nerde İsmail'in boğazı ki hançerine şükretsin, nerde Circîs ki senin açtığın yaralarla her an can versin.

Padişahımız Tebrizli Şems belki seferden geri gelir; zaten onun gibi er bütün insanlar arasında birkaç taneydi, o da gitti, Zümrüdüanka gibi büsbütün kayboldu, izinin tozu bile belirmiyor.

CXIII

İşte bu kâfirlerin anlayışı, şu sabredenlerin elde ettikleri mükâfat; işte bu da toz toprak içinde yatanların dirilip hayat buluşları; ne de güzel ümit, ne de güzel yardımcı.

1410 * Yüzlerce güneş senin yüzünü, güzelliğini görmüştür de utanmıştır. Güneş, salkım devşirmede (Sünbüle burcuna girmede), sense işe güce koyulmuşsun; gönüle gelince: Apaçık görün de anlayın diye göğüste naralar atıyor.

Her gıdada, gökteki yüce meleklerden, ey uyulan tertemiz rûh, ey âlemlere rahmet diye bir ses var.

Hapiste kalmış gerçeklerden bir kapı açılmada, şakayık bahçelerine bir tazelik, bir parlaklık gelmede, kıyamet gününden önce ince, bilinmesi güç şeylere ait bir haber zuhur etmede.

Ey gönül, gözle bir tuzak kur, gözün yoksa ödünç bir göz al; ey can, herkesi çağır, her çareye başvur da sıçra, kurtul şu sudan, topraktan.

Ey can, sen tembel misin ki? Sen büyük savaşlar arslanısın, safları bozup o sağlam kaleyi alman gerek.

Tez ol ey sevilen, ey seven, duamızı sen duy, dileğimizi sen ver, sesini duy; sevgili gizlendiyse, görünmüyorsa iyice bak da gör, can ona gidiyor işte.

* Hünerlere sahip can, kan denizine gark olunca kimlerle oturmadayım, kimlerle düşüp kalkmadayım, "Keşke kavmim bilseydi" diyor.

Diyor ki: Selim, denize gidiyorum; rûhum, göğe ağıyorum; lâ'lim, incilere ulaşıyorum, ya taç olurum artık, ya yüzük taşı.

* Bu aklı, bu anlayışı bulan kişi o sayıya sığmaz şekerden tadar da Mûsa gibi kayadan arı duru su fışkırtır.

Mademki sarhoş oldum, sıçrayayım, gönül atına eyer vurayım; çünkü padişaha, o bütün aylardan üstün aya iştiyakım var.

Bırak babacığım şu sözü; söylemek, görüşe perdedir; şarap içeceksen o şarabı iç, bir şarap seçeceksen o şarabı seç.

Bekleyerek, gözetleyerek susmak daha iyi, çünkü sözde boyuna ıztırab var; yardım edecek geldi, yardım edecek geldi, Müslümanlar yardım isteyin.

* Müstef'ilün müstef'ilün, ey ulu, ey sarhoş olarak oturup kalktığımız zaman da, kalkıp yürüdüğümüz zaman da bize bizden, yüreğimizin damarından daha yakın olan.

CXIV

Hadi tef çal, hadi tef çal, devlete erişeceksin çünkü. Ey erkeğin de, kadının da dert yoldaşı, ercesine davran, gam yeme.

Kuvvet ver, kuvvet al ey alışverişle uğraşan er, boş verme, boş verme, mutlak kâra doğru adım at.

Şerefim azalır diyorsan korkma, o sana yüzlerce şeref verir, canın dirilir de mezara girme ayıbından da kurtulur, mezarcıya muhtaç olma ayıbından da.

Bugün sarhoş geldin, ârı, hayâyı birbirine vurdun; hadi ey can mumu parla, aydınlat her yanı, hadi, leğen altına giriş ayıbından da kurtuldun artık.

Şu hırkayı yaktım, halkın kabul edişinden, reddedişinden geçtim, haber ver: İsterse Ebû'l Alâ soğuk davransın, hoşlanmasın benden, isterse şu Ebû'l Hasan kızadursun bana.

* Kişizadeysen ne diye menfaat peşine düşmüşsün, menfaat peşine düşmek rezalettir, adamı rüsvay eder, hele Huten güzelinden bir şey umarsa insan...

Sevgilime yüzlerce can feda olsun, feda olsun o tacıma, sarığıma benim; onunla külhana girsem cennet bile kıskanır o külhanı.

O külhan gül bahçesi kesilir, külü, tozu süsen olur, sevgilimin huyuna döner, öylesine bir hal alır ki söylememe imkân yok, vasfa sığmıyor ki.

Sevgilimin buyruğuna uyayım da susayım; ağzımı yumayım; o ipin havasıyla ip gibi oynayıp durayım.

CXV

"Tercî-i Bend"

* Hiç de bilmezdim, hiç de aklıma gelmezdi ki Ay, bir şekle bürünsün de yeryüzüne gelsin; güzelliği, bütün Çin güzellerini ateşlere yaksın.

Akıllara gelir mi ki o erkek arslan ormanlıklardan koşup gelsin de bütün âşıkları şu çeşit kanlara gark etsin.

Gönüle, a gönül dedim, bir kere daha ciğerinin kanlarına bulandın; sus dedi, sus, bir kerecik gel de gör onun yüzünü.

Yüzünden mi bahsedeyim, huyundan mı? Alnına dökülen kâküllerini mi öveyim, saçlarını mı? Sarhoş gözlerinden mi dem vurayım, yanağını mı, alnını mı söyleyeyim yoksa?

Hasılı tutkunum ona, o şarabın sarhoşuyum, onunla yıkılmışım yerlere; gece, seher çağına dek yarabbi diyorum, yardımıma koşun ey Müslümanlar diye feryat ediyorum.

Nerde kâğıt? O güzelin yüzü gibi parlak, güneşe benzer bir resim yapayım da şu suyun, toprağın hânümânını ateşe vereyim, yansın soyu sopu.

Ayrılığıyla yeryüzü göğe yüz tutmuş, fakat gök de feryat etmede senin yüz mislinim ben diyor.

Her ikisine de gizli bir yurttan, ey âşıklar, ey talihsizler, işte buracıkta, kutluluk pusuda diye cevap geliyor.

Devlet darmadağın olmuş âşıkın yoluna çıkmış, eline tam görüşten bir meşale almış da kılavuzluğa gelmiş.

Bu güvenilir yalımlarla her iyinin, her kötünün gönlündeki sır sütteki kıl gibi ortaya çıkmış, tıpkı kıyamet günü bugün.

Bizim ırmağımıza gönül veren ciğer susuz kalır mı hiç? Emin olan haznedara haznenin kapısı kapanır mı hiç?

Ey bahçe, dayandın, sabrettin de bulutlar geldi üstüne; ey gerçek sabırlılar, sabır darlığın, sıkıntının anahtarıdır.

Bu ay, dünyanın güneşi mi, gökten mi geldi bu ay? Sevdası can gibi; feryat gibi gizleyeyim onu.*

Gizleyeyim de can, yapayalnız tatsın onu. Tercî kulağından tutsun da perdelerden dışarı çeksin onu.

*

* Mustafâ, Tanrı'ya niçin müstağnisin bizden; söyle artık, halktaki bunca şeyler, bunca haller nedir, hikmeti neydi bu yaratışın demişti.

* Tanrı demişti ki: Ey cihanın canı, ben gizli bir defineydim, o ihsan, o vergi definesinin meydana çıkmasını istedim.

Bir ayna yarattım ki arkası yer, yüzü gök. Riyadan, gösterişten sıyrılırsa arkası, yüzünden daha da iyi, daha da güzel bir hale gelir.

Üzüm şarap olmak isterse bir zaman küpte kalıp kaynaması, köpürmesi gerek. Yüz olmak isteyen arkanın da ezilip düzelmesi gerek.

Toprakla eş olan su, beğenilir bir ayna olur mu hiç? Fakat topraktan ayrıldı mı berrak bir ayna kesilir.

Bedenden uçan cana da padişahım, gel der, kötü dosttan ayrıldın, benim dostumsun şimdi sen.

* Bu meşhurdur, bakır, kimyagerin muamelesiyle altın olur; bu bulunmaz kimya bakırı altın eder.

Bu güneş, Tanrı vergisiyle zengindir, ne taç ister, ne elbise; yüzlerce kele külâh olur o, her çıplağa elbise.

* İsa, gönül alçaklığı göstermek için eşeğe bindi, yoksa seher yeli hiç eşeğe biner mi?

Ey rûh, araştırmada ırmak gibi başını ayak yap. Ey akıl, bu ebedîlik için ebedî ol diye nara urman yerindedir, değer.

* Tanrı'yı o kadar an ki kendini unutasın, dua ederken dua sözünün dal'ı gibi iki büklük olasın.

Bilirsin ki istek pazarı hilelerle, düzenlerle dopdoludur; ey ulu er, aklını başına al da sersemleşme, yaramaz işlere düşme.

---

* Bu beyit bir kere daha yazılmış.

Cana ulaşmak, gülen devlete kavuşmak istiyorsan, lûtuf da görsen gül gibi güledur, kahır da görsen.

Bu hazır yemek coştu, çoğaldıkça çoğaldı, hoş oldu amma üçüncü tercî geliyor ey her cesedi canladıran tertemiz can.

*

Sâkîm burda olsaydı onun sunduğu şarabı içerdim, büyücü şuh gözlerinden öğrenirdim de yüzlerce bozulmayacak büyüler yapardım.

Korkak gönlüm, bir hoşça yiğitleşseydi de onun arslanlar avlayan avcısı kesilseydi şu anda erkek arslanları tutar, eyer altına sokardım.

* O sünbüle benzeyen kaşlar, o harmanı güzel mi güzel ay sayesinde şu beden öküzünden kurtulurdum, gökyüzüne ağardım.

Padişahımın meclisinden sarhoş bir halde çıkardım da her şehre buyruğumu yürütürdüm, her derde derman olurdum.

Ne biçerdim, ne ekerdim, mutlak bir hayal kesilirdim; ne yaş olurdum, ne kuru, ne sıcak olurdum, ne soğuk.

Ne ekmek havasına düşerdim, ne can belâsına; ne top gibi yeryüzünde yuvarlanırdım, ne toz gibi havaya uçardım.

Ne başı dönmüş selviye dönerdim, ne oynayıp duran sünbüle; ne lâ'l elbiseli lâle kesilirdim ne sapsarı safran.

Ne de gizli gönül derdinden gonca gibi ağzımı yumardım; bu cihandan da, o cihandan da geçerdim de Tanrı nuruyla beslenirdim, gelişirdim.

Din padişahı her an, evet diyor, bunca hallere girdin, bu hallerin yüzlerce misli çeşit çeşit hallere düştün, çeşit çeşit göründün, çünkü ben senin kaydındaydım, yol açın diyor, seni bu hallere sokup yolluyordum.

Yeşilliğe yağan rahmetler gibi yeryüzüne ben yardım etmedeyim, her tek kişinin çiftiyim, her çiftten de münezzehim, tekim.

* Süleyman'dan saltanat alınınca balık satmaya başladı, rahatça otursaydı karıncayı bile incitmezdim ben.

Kışsız yaz olsaydı gülün ayağına hiçbir diken batmazdı; mahmurluğu olmayan şarap bulunsaydı üzümü sıkmazdım ki zaten.

Şu büyücü karının düğümlediği düğüm can ayağımdan çözülseydi her yol kesenin körlüğüne rağmen yüzlerce Rüstem olurdum, yüzlerce babayiğit er.

Gözlerimiz seninle aydın, ömrün ebedî olsun ey güzel, ey neşemiz, ey cömert yiğit, ey bizimle uzlaşan dilber, benim gibi yüzlerce kişinin canı feda olsun sana.

— V —

CXVI

A âşıklar, a âşıklar, onun yüzünü görenin aklı gider, deli divane kesilir. Huyu değişir, darmadağın olur.

Sevgiliyi aramaya koyulur, dükkânı yıkılır; deredeki su gibi yüzüstü sürünerek koşar, başını ayak yapar.

Aşk âleminde mecnun oldu mu felek gibi dönmeye başlar; fakat böyle böyle bir hastalığa tutulan da sonucu onun ilacını elde eder, derman bulur.

Tanrı'ya toprak olana melekler secde eder. Ona kara bir kul kesilene güzelim gökyüzü köle olur, kul kesilir.

Sevdası, dertli gönlü avcuna alır da koklar durur. Eline aldığı, kokladığı gönül, nasıl olur da hoş bir hale gelmez?

O, nice gönülleri yaraladı, nice uykuları kaçırdı. Onun sihirbaz nerkis gözleri, sihirbazların bile ellerini bağladı.

Bütün padişahlar onun yoksulu. Bütün güzeller onun ihsanını toplamada. Arslanlar bile onun mahallesindeki köpeklere karşı kuyruklarını kısmışlar, teslim olmuşlar.

Gökyüzüne bir bak, melekler kalesini bir seyret. Onun burcunda, onun kale bedeninde nice ışıklar var, nice meşaleler var.

* O davulsuz, dümbeleksiz padişahın kalesinin dizdarı Akl-ı Küll. Kalede kime yüzünü gösterirse onu yetiştirir, geliştirir.

Ey ay, onun yüzünü mü gördün, güzelliği ondan mı aldın? Ey gece, zülfünü mü gördün onun? Hayır, hayır, hayır. Olsa olsa saçlarının bir telini gördün ancak.

Bu gece, karalar giyinmiş, yaslı olacak herhalde; kocası ölmüş dul kadın gibi siyah elbiselere bürünmüş.

Fakat inanma, gece yalancılık ediyor, gizlice onunla işrette. Gözsüz amma gözlerini görüyor da kaşını çattırıyor onun.

Ey gece, bu feryadıma, bu figanıma yardım istemem senden, sen de kader çevgeninin önünde, onun topu gibi yuvarlanıp durmadasın.

Bu çevgene top olan kutluluk topunu elde eder; gönül gibi onun çevgeninin önünde top gibi başsız-ayaksız koşar durur.

Ey lâle gibi kızıl yüzünden safran gibi sararmış yüzümüz; ey derdiyle saçlarındaki tarak gibi gamlara batmış gönül.

Sen aşka dayan, çünkü aşk baştan başa yüzdür, gözdür, bu yana dönmüştür, seni gözlemededir; zaten aşkın civarında yüzden, görüşten başka bir şey yoktur.

Şekli yoktur, fakat işi gücü şekil yapmaktır. Ey gönül, sen bir türlü şekilden, sûretten geçemiyorsun, çünkü onun cinsinden değilsin.

Temiz bir gönüle sahip olan herkes, gönül sesiyle topraktan meydana gelen bedenin sesini fark eder; bu ses, onun ceylan şekline girmiş arslanının kükreyişidir.

Tek Tanrı'nın eliyle dokunan, gene de bir dokumacının elinden, bir dokumacının mekiğinden meydana çıkar.

Ey canlar, mekiği olan güzel, ey yüzü bize kıble kesilen, bu yeri döşeyip bezeyen, var edip meydana getiren göktür, şu toprak yeryüzü de onun karısıdır.

Gönlüm onu kıskanarak yanıp yakılıyor; iki gözüm ona kırba kesildi; fakat o nerden ıslanacak? Deniz bile ancak topuğuna çıkıyor.

Bu aşk bana konuk oldu, canımı vurdu, yaraladı; yüzlerce lûtuftur, ihsandır bu. Yüzlerce aferin eline, koluna.

Elimden, ayağımdan geçtim, araştırmayı bıraktım ey araştırmasıyla bizim araştırmamızı silip süpüren, yok eden dost.

Niceye dek hay gönül deyip duracağım? Vazgeç şu gönül sevdasından da sus artık. Gönül onun "Hû" sesini duyunca benim hay-huyumun değeri, faydası kalmaz zaten.

CXVII

Sabahları güneş doğmadan sırça gök kubbede gün ışığı parıl parıl parlar; akşamleyin batı kızıllığının kanla dolu kadehi, senin kan yalaşan temreninden meydana gelir.

Yarlarda yarlardan, sellerde sellerden, oynaya yuvarlana, çağlaya atıla akan sular, sonucu senin denizinin kıyısına varır da o denize karışır gider.

1500 O kadar yüceliğiyle, o kadar azmiyle ay bile senin yüce, usûl boyunu görmek için yüzünü yukarıya tuttu, başını kaldırdı da külâhı yere düştü.

Her seher çağı bülbüller, senin yemyeşil bahçende, sana ulaşanların havalarından nağmeler düzer, âşıklar gibi feryada koyulur.

* Ey güzel, canlar dîdârını arar, gönüllerin hepsi de sevgiliyi; ey alabildiğine geniş bahçesinde dört ırmağın da coşup aktığı dilber.

Biri akıp duran su ırmağı, biri bal ırmağı, öbürü, seyret de bak, taptaze süt ırmağı, öbürüyse senin kızıl şarap ırmağın.

Ne vakit mühlet vereceksin, ne vakit testi üstüne testi sunarak şaraba kandıracaksın beni? Nerde o fikir ki şarap kadehinin yaptığı işleri anlatayım.

Zaten ben kim oluyorum ki? Gök bile bu büyük sağrağın dönüşüyle mest; bir an bile aşkından aman bulamıyor, bir an bile senden şarap içmekten geri kalmıyor.

Ey gümüş kemerli Ay, eskiden beri aşkla bilişliğin vardır senin; ey gökyüzü, âşıklık yüzünden de bellidir senin.

Gönüle eş olan âşk, gönlün söz söyleyişinden pek bezdi; sus ey gönül, ne vakte dek sürecek şu çalışıp savaşman, arayıp taraman?

Gönül dedi ki: Ben onun neyiyim, onun nefesleriyle feryat etmedeyim. Bu sözü duyunca ağla öyleyse dedim, feryat et şimdi, ey canım, sevdasına kul olasıca.

Gerçekten de kapınızı açtık, ayırmayın dostlarınızı; hamd olsun seni baştan başa kaplayıp kucaklayan aşka.

CXVIII

1510 Hasedinden İsa'yı kıskanan, onun yüzünden perişan bir hale gelen nâdânın canı çıksın, yüz köpek sakalına pislesin.*

* Eşek nasıl olur da ceylanı avlayabilir, eşek nasıl olur da nâfe kokusunu verebilir; kim koklar eşeğin sidiğini, yahut koklamak için kim arar, kim sorar?

Akar suya kancık eşek işerse suya bir ziyan gelmez amma gene de susuz kalıp içmemek gerek o suyu.

* Ey nazı, işvesi ahlâksızlara, yüz tırmalayışı kahpelere benzeyen, o düzenden, o hileden eşek bile eşekliğiyle utanır, Tanrı'dan "Onlar hayvanlardan da daha sapık" âyetini duy.

Susayım da Tanrı, ebediyyen yüzünü kara etsin onun, ben sâkîye el atayım, zaten onun edasından, lâtifelerinden sarhoşum.

* Beyti tam çevirmedik, aslı şudur, Farsça bilenler anlarlar:
İy kûn-ı har kez hâsidî İsî buved teşvîş-i û
Sed kîr-i har der kûn-ı û sed tîz-i sek der rîş-i û

CXIX

Ey aşk, sen mi daha düzgün, daha usûl boylusun, yoksa bahçen mi, bahçendeki elmalıkta yetişen elma ağaçları mı daha düzgün, daha usûl boylu? Ey yeniay, bir çark ur, dön ey iştiyak çekenlerine canlar bağışlayan.

Senden gelen acı tatlılaşır, küfür, sapıklık din kesilir, çerçöpün ağustos gülü olur; canına yüzlerce can feda olsun senin.

Ey halkın başını döndüren, göklere merdiven dayarsın, insana kanatlar verirsin, başlara yüzlerce kavga salarsın.

Ne şirin huylusun ey aşk, ne güzel yüzlüsün ey aşk, ne de işret seversin ey aşk, ey eşine, dostuna neşeler veren.

Ey güzel, şakayıktaki renk senin rengin; bütün gerçekler sana karşı şaşırmış, bönleşmiş, her zerre lûtfunu, ihsanını umarak sana yönelmiş.

Sen olmadıkça bütün pazarlar bozuk düzen, kârdan kalmış; bağ da senin yağmurunu ister, bahçe de, üzüm de, çiçekler de.

Ağaç senden öğrenir oynamayı, terütaze yaprak seninle ayak vurur yere, senin abıhayat kaynağından içerler de yapraklar da sarhoşluğa koyulurlar, meyveler de.

Bahçe senden armağan olarak güzü olmayan bir bahar istiyorsa senin güller saçan rüzgârınla yapraklarını döküp saçmak için istiyor.

Işığı Zühal yıldızına vuran, onu bile parlatan yıldızın, gökyüzündeki duran, dolaşan bütün yıldızları görür de onların sönüklüğünden utanır.

Senin neşe bahçelerinde ne de hoş davetçilerin var, sana konak olan can, ekmek yerine neşe yer.

Sınadım bir zaman ben, sensiz bir lezzet bulamıyorum, sonu gelmez tuzun olmadıkça ömrün nerden tadı tuzu olacak?

* Sefere gittim, geri geldim. Sona vardım, ordan gene başa döndüm, yeni baştan başladım işe; şu can fili, rüyasında senin Hindistan'ını gördü;

Senin Hindistan'ın sarhoşlarının meydanı; senin nağmelerinin lezzeti yüzünden kızoğlankızlar bile gebe.

Tedbirlere giriştim, fayda etmedi, gönül zincirlerini kırdı da çeke sürüye canı ta senin otağının önüne dek getirdi.

Orda ne bir inatçı görüyorum, ne bir soğuk kişi; orda her an bir hayat var, her an ucuz, bol ihsanlarından bir ihsan.

Dağ, hilmine bakmış da utanmış, o hilimden dolayı gönül de küstahlaşmış, deli gibi, küstahçasına sayvanına sıçramak istiyor.

Sen demirde, dağda, taşta nice kapılar açtın, gönül de karıncaya döndü, senin tasında, kadehinde bir yarık arıyor.

Kıyamete dek yüzünü vasfetsem, boyuna söylesem, sayıp döksem gene de anlatamam, âcizim; senin uçsuz bucaksız denizin bir çanak su almakla biter, tükenir mi?

CXX

Uyan, uyan; hadi, gece geçti, uyan bez, bez, bez kendinden bile.

* Mısır'ımızda bir ahmak, işte şimdicek Yusuf'u satıyordu, bana inanmıyorsan pazar şuracıkta, git de gör.

Neliksiz niteliksiz Tanrı, seni keyfiyetsiz bir hale getirir, yüzünü gül gibi kızartır, tabanına batan dikeni çıkarır, ondan sonra yürü gül bahçesine.

Her hileyi, her düzeni işitme, ne diye kanı kanla yıkarsın? Kadeh gibi baş aşağı gel de ondan sonra tortulu şarap iç.

Çevgenine karşı topa benze, topa; akbabasına meze olmak için leş bile ol, leş bile.

Gökten ses geldi, âşıkların hekimi geldi diyor; senin yanına da gelmesini istiyorsan hasta ol, hasta.

* Bu gönlü bir mağara say, o sevgilinin halvet yurdu bil; mağara dostuysan hadi, gel, mağaraya gir, mağaraya gir.

İyi, sâf, bön bir adamsın sen, altınını hırsızlara kaptırmışsın; hırsızı bilmek, paranı elde etmek istiyorsan yankesici ol, yankesici.

Sus, onun denizinde denizi, inciyi az vasfet; dalgıçlık etmek istiyorsan soluğunu tut, soluğunu tut.

CXXI

Bırak ey âşık hileyi, düzeni, virane ol virane; ateşin ta ortasına atıl, âdeta gönlüne gir de pervane ol, pervane.

Hem kendine yabancı kesil, hem evini yık da ondan sonra gel, âşıklarla aynı evde otur, aynı evde onlarla düş kalk.

Yürü, gönlünü siniler gibi yedi kere yıka kinden de sonra gel, aşk şarabına kadeh kesil, kadeh.

Sevgiliye lâyık olman için tamamıyla can kesilmelisin; sarhoşların yanına gidiyorsan sarhoş ol, sarhoş.

* Sen kadir gecesisin, burda kadir gecesi ol, kadir gecesi gibi rûhlara köşk ol, konak kesil.

Düşüncen nereye gidiyorsa seni de peşinden sürükler, oraya çeker; düşünceden geç de kaza ve kader gibi en ilerde yürü, en öne geç.

Hevâ ve hevese meyletmek bir kilittir ki gönüllerimiz onunla kilitlenir; sen anahtar ol, anahtarın dişi kesil; anahtarın dişi.

* Mustafâ, Hannâne direğini okşadı, bir ağaçtan da aşağı değilsin ya, Hannâne direği ol, Hannâne direği.

* Süleyman, kuşdilini duy, öğren diyor sana, halbuki sen bir tuzaksın ki kuş senden kaçıyor, tuzak olma, yuva ol, yuva.

Güzel sana yüz gösterirse ayna gibi dol onunla; güzel sana karşı saçlarını çözer açarsa, yürü, tarak kesil, tarak.

* Ne vakte dek ruh gibi çift ayakla, beydak gibi tek ayakla koşacaksın, ferzin gibi eğri büğrü gideceksin, aklını başına al, akıllan.

Armağanlara, mallara sahip oldun da şükrane olarak aşkı verdin; malı bırak, mal şöyle dursun sen aşka şükrane olarak kendini ver, kendini.

Bir müddet ateş oldun, yel oldun, su kesildin, toprak oldun; bir müddet de hayvan oldun, hayvanlık âleminde yeldin yorttun; mademki bir müddet de can haline geldin, bâri sevgiliye lâyık bir can ol, sevgiliye lâyık bir can.

Ey söz söyleme kabiliyeti, niceye bir dama çıkacak, kapıya geleceksin? Eve uç artık, dille söylemeyi bırak, vazgeç sözden, vazgeç de sus.

CXXII

Sâkî, şarabın azaldıysa sağrağımızı rehin al; şarap senin lûtfundan senin verginden geldikten sonra canı bile rehin versen değer.

* Nice iğdiş, nice ağa, Tanrı şarabının verdiği sarhoşlukla şehrimizde dükkânını, varını yoğunu rehin etmiştir.

Marifet atına binmiş, İbrahim Edhem'e bak, o padişah bile tahtını, tacını feda etmiş gitmiştir.

O eşi bulunmayan tek güzel o şaraptan bir yudumcuk putun mayasına damlatır da, kâfir o kara taşın sevdasıyla imanını rehin eder.

1560 Ben o meyhanenin sarhoşuyum; kuşlar gibi hiçbir tuzağa kanadımı rehin etmedim, yalnız o tek inci tanesinin tuzağına düşmüşüm, onun tuzağına tutulmuşum.

Malımı rehine koydum diye neden titremedesin, onun için canından bile geç; can rehin olmuş ne çıkar, keşke yüzlerce canım olsaydı da ona rehin etseydim.

* Ebû Bekr başını, Ömer oğlunu, Osman ciğerini, Ebû Hurayra da dağarcığını rehin etti ona.

Onun padişahlarla bile muamelesi buyken, yoksulun şarap için bütün halkı rehine koymasına ne diye şaşıyorsun?

Sus, bülbüllüğü bırak da gül bahçesine gel, seyret; bülbül gülüp duran güle kanatlarını da rehin etti, başını da.

CXXIII

Sırları bilen bir sarhoş gördün mü bil ki onun sarhoşudur o. Gönlü diri biri var gördün mü bil ki o var etmiştir onu.

Neşelerle, çalgıyla çağanakla dopdolu, geceyle gündüzün farkında olmayan bir baş gördün mü bil ki o başı o kaşımıştır, o.

Dünyadakiler hep birbirinin zıddıdır, birbirinin kanına susamıştır, hepsi şer peşindedir, savaştadır, fakat ayağımızı bağlayan heybeti yüzünden bahsetmeye imkân yok ki.

Her an birine şarap sunar da ağaç gibi boy atar o; onun kalkışına, sıçrayışına şeytan da hayran olur, peri de.

* Arslan gibi birini görmüşsün de bıyığını adamakıllı burmuşsun amma a şişman hantal, bu senin lâyığın, bir de onun lâyığını gör bakalım.

Kalıbının cüzleri, onun lûtfuyla birbirine eklendi de düzüldü, koşuldu; hallerini de birbirine ekler, düzer, koşar; eklerin birbirine rağbet edişleri, onun rahmetiyledir.

Ne de hoş bir ovadır bu ova ki yer yer orda salına salına nazlanarak yürüyen, ancak aşktır, o ovanın üstünde Tanrı'dan başka bir şey yoktur, altında yokluktan başka bir şey yok.

Söz oltasını az ör, çünkü av sana zebun olmuyor ki; az ör de avları tutsun, av da onun oltasına, ağına karşı sarhoştur zaten.

CXXIV

Dünyada böylesine ay olamaz, burda topalla ey gönül, inada kalkışma. Beni savaşla korkutup duruyorsun ha, hadi savaş bakalım, hadi savaş.

Biz o ebedî şaraplarla Tanrı sarhoşuyuz; sense akıllısın, hünerlisin. Yürü, ad san kaydında kaladur.

* Kâğıttan elbiseler giyinerek din padişahının huzuruna gittik biz; sen sûret âşıkısın, kalem gibi renge kapılıp kal.

Sevgilinin aşkıyla can ver, düğüm aşksız çözülmez. Ey rûh, burda sarhoş ol; ey akıl, topalla burda.

* Rum, yüzünü görüp sarhoş oldu, Zenci, saçını görüp yıkıldı; artık istersen Rum ülkesine git, istersen Zenciler diyarına.

Onun ayranına düşmüşsün, zaten de onun aşkından doğdun sen. İstersen yüzlerce fersah ileriye koş, bu puttan kurtulmana imkân yok.

Müminsen seni aramadadır, kâfirsen seni çağırmada. Bu yana yürü, doğru bir er kesil, o yana var, kâfir ol, ikisi de bir onca.

Gözün bağında kalmış, kulağın şirin sözlerinde, onun gelirine dal, bal arısına dön, onun hurma fidanına sarıl, salkım salkım geliş.

Hem gökyüzü okuna yay kesilmiştir, hem su onun emrine tâbidir. Doğruysan var, ok ol, eğri büğrü gidiyorsan yürü, yengeç kesil.

Onun yüce, geniş, hoş bir ülkesi var. Nasıl olursan, ne olursan ol, ona lâzımsın sen. Dilersen akıyk ol, lâ'l ol, dilersen kerpiç ol, taş ol; o ülkeye o da lâzım, bu da.

Lâ'lsen de gel, taşsan da gel, belâ seline düş, yuvarlan, selle denize koş, o şuh aşka konuk ol.

* Hızır'ın abıhayatına benzer bir deniz; ne kadar içersen iç, eksilmez. Denizin suyu eksilirse o zaman gönlün daralsın, canın sıkılsın.

Balıklar gibi denizde git, gel. Kuruluğu hatırlarsan denizden karaya yüz tut.

Gâh dudağını dudağına verir, gâh seni kucağına alır. Öyle yaptı mı yürü, ney ol, böyle yaptı mı var çeng kesil.

Düşmanı yoksa da her yanda onun bir sarhoşu var; halvet yurdunda sürünüp durma; âşıkların geçit günü geldi, öne düş, öncü ol.

Onun bağından gafil olan, şaraba muhtaç olur. Üzümle, şarapla dolu bir bağ... Gâh şarap olur, gâh afyon.

* Meryem gibi sus da bir İsa nefesli konuşsun. Kim sana iş arasında, var da erkek-eşeklerle dost ol dedi.*

* Bu gazelin onuncu ve yedinci beyitlerini bir semâ' esnasında okuduğunu Eflâkî haber veriyor (20 a)

CXXV

And olsun Tanrı'ya kadehten de usandım şimdi, sağraktan da, susaktan da; nerde deniz gönüllü bir sâkî ki testiyi kadeh diye sunsun bana.

Bana beni alıştırdığını sun, hırsızlamacasına gizleme benden, sendedir o, aranma o yanda bu yanda.

Her defasında beni aldatırsın, meclise gelsene dersin; ne istiyorsan yanıma gel de kulağıma söyle benim.

İyi ya, bir güzelce yalanına aldanırım, düşünmem, bakmam bile buna, çünkü ben zaten halka gibi kapıdayım, kulağına nasıl dudağımı kor da söz söyleyebilirim sana?

Ben kapıdayım, sen ulaşmışsın, canım köpüktür, sense deniz gönüllüsün; Allah için olsun, tembelliği bırak da düşmanımın kanını dökercesine dök şarabı.

Akıl bana yâr oldukça sözlerimin aslı yok; her an olmayacak bir hayal gelir, tapısında yere baş kor.

* Yarabbi, şarabınla benzi gül gibi kızaranın gününe gün katılır gerçekten de; çünkü o Hızır olmuştur, Hızır gibi her an abıhayatla abdest almadadır.

Gökten ses geldi; meclisinize feda olalım, dostlar ne mutlu size, ne mutlu, hoş olun bu insanlarla, içmeye bakın denmede.

Şu gönüller açan şaraptan içen topluluk, ferahlara gark oldu; o yanda kadeh, bu yanda kadeh, sonucu, içleri çarşıya, pazara döndü.

Kimsenin kendinden haberi kalmadı, ört kapıyı, aç kemeri; ey oğul, biz elden çıktık artık, elini bizden yu.

Ben senin şuh gözlerinle sarhoşum, alnına dökülen salkım salkım saçlarla sarhoş; gül renkli şarabının sayesinde renkten de kurtulmuşuz, kokudan da.

Sus, çünkü kendinden geçerek hay-huya kalkışırsan bil ki Tanrı lûtfuyla buraya ne hay sığıyor artık, ne huy sığıyor.

Dün gece apaydın sabaha kadar kendimden geçmiştim, aklım başımda yoktu; bir an olsun baş nerdeydi, son nerde?

Ey Tebrizli Şems, ey canın, gönlün kendisine kul kesildiği er, gerçi adımı ırmak üstüne yazdın, belki de unuttun beni, amma gene de gel n'olur.

CXXVI

Ey niyetlenenler, yola düşenler, sizi doğru yola sevk edene ulaşın, ona kavuşmak için düşün yola, aşın yolları: Araştırın sizi kutluluğa ulaştıranı, nerdedir o ulu, nasıl buluşursunuz onunla?

Aşk, bir ışıktır ki yüceltilmiş, bir sırdır amma ne de güzel içilecek, arınılacak, zaten de sevgi ırmağı boyuna akar, kesilmez, mahabbet ateşi boyuna yanar, söndürülmez.

Aşk, elemlerle beraberdir, fakat gene de yücedir; sevgi derdine uğrayan havalandı, uçtu derlerse sakın inkâr etmeyin, uzak görmeyin bunu, olmaz demeyin.

Ona kul köle olup sevgiyle hizmet etmek, azatlısı olup başıboş gezmekten hayırlıdır size; aşkıyla ağlayan gözü hastadır, göz ağrısına uğramıştır sanmayın.

Âşıkların işine akıl ermez, dertlerine devâ olmaz, onlara dert, zaten en zararlı devâdır; aşka düşmeyen, aşk vadisinde konaklamayan kişileri doğru yolu bulmuş, muradına ermiş saymayın.

Dostlar, yeise düşmeyin, zahmetten sonra rahmete kavuşursunuz; ancak sevgiden başka bir elbise giymeyin, sevgiden başka bir libasa bürünmeyin.

1610 Aşk büyülerinin ipi düğümlenmiştir, aşkın elem ve eziyet ateşi yalımlanmıştır; aşk, kaybedilmiş bir nimettir ki bulmaya çalışmayan mahrum olur gider.

Sevgiliyle buluştuğum gün bağırdım: Aklım da başımdan gitti, suçlardan çekinip kaçınmam da yok oldu; fakat bu, varlık içinde bir varlıktır, fakat bu ebedî bir nimettir.

Aşkı elden kaçırırsanız gaflete düşmeyin, araştırın, bulmaya savaşın onu, aklınızı başınıza alın; ne uyuyun, ne yiyin, ona ulaşmadıkça, onu görmedikçe rahat etmeyin.

— H —

CXXVII

Ey âşıklar, ey âşıklar, deliyim, divaneyim, zincir nerde? Ey can zincirini oynatıp şakırdatan, dünya senin yüzünden şakırtıyla, gürültüyle doldu.

Bir başka zincir yaptın da boynuma attın, kervanın yolunu kesmek için gökyüzünden at oynatıp koştun.

Kalk ey can, kalk ey cihan, topraktan, toprak yurdundan uç, gökyüzündeki şu meşale bizim için dönüp duruyor.

Gönlünde dert olanın yolunu yağmur nerden vurur, çamur nasıl onu yoldan alıkor, o ancak aşkta konaklar; başka konağı yoktur onun.

Ödleğin biri bir gün bağırdı, kötü çoban dedi; o keçi sürünün içinden bana baktı, acaba ısırır mı beni?

Çoban ödleğe, ısırsa da dedi, hattâ tekmesinin altında öldürse de er kişiye ne gam, korkar mı hiç keçiden? Ödlek, hele doğru dedin dedi.

Akıl nerdeki söz söyleyesin, ayak nerdeki koşup yortasın, karadan kaçıp denize dalasın da depremden emin olasın.

Padişahlar padişahı olasın, saltanatın daimî olsun, Zühal yıldızından bile yüce olsun yerin, şu süprüntülükten çıkasın.

* Akl-ı Küll gibi, işe güce koyulasın, bal ırmağı gibi coşup köpüresin, Hamel burcundaki Güneş'e, Sünbüle burcundaki Ay'a dönesin.

Yüzlerce kuzgun, yüzlerce puhu, yüzlerce üveyik, senin için nağmeler düzmüşler; şu oyalanmadan vazgeçseydin gönül sırlarını duyardın.

Gönül sahibiysen aşka düş, gönülsüz bir hale gel, aklın varsa deli ol, çünkü, şu cüzî akıl, senin aşkının gözüne bir su kabarcığı gibi görünür.

Sonucu gayb sûreti gelip yetişir de seni sûret âleminden çeker, sıyırır; çünkü onun o birbirine karışmış kıvırcık siyah saçları yüzünden bu mesele sarpa sarmıştır, çözülmesi güçtür.

Fakat gene de bu yolda hoşlukla, güzellikle eteğini kaldırman, çekmen gerek; çünkü aşılacak yol âşıkların kanlarına bulanmıştır.

Yürü ey gönül, yürü kervanla, yapayalnız bu yolu aşmaya kalkışma; çünkü şu gebe kalmış zaman fitneler doğuruyor.

Dediğim gibi gidersen zahmetsiz gidersin, Tanrı'nın amanında olarak yol alırsın, denizde kayık gibi yürürsün, ey gönül, mademki gittin, gidiyorsun, bâri zahmetsiz, şikâyetsiz git.

Gönlünü canından aldın mı savaştan da kurtuldun demektir, barıştan da; dükkâna da ihtiyacın kalmaz, azığa da.

Canın düşünceden kurtulur, tehlike yolları kapanır, dilediğin ulaşır sana, dostlukla uzlaşır seninle.

Gündüz, Rum ülkesine mensup şu kavgacı, gürültücü adamdan kurtuldun, emin oldun ya, geceleyin de her yanı çanla dolu şu Zenci'den korkma.

Sus ey şirin yüzlü, yürü, tulumun ağzını bağla ey saka, çünkü dalgalar testiye, kadehe sığmaz.

CXXVIII

Ey aşkıyla Cebrâil'in bile gökyüzünde raksa girdiği, ey sevdasıyla havada yıldızların, göğün, âlemin coşup oynadığı güzel,

* Şu yedinci kat göğün altında her şey, ta öküze, balığa kadar bütün varlık sevinç içinde, neşeli; ta Öküz, ta Balık burcuna dek yukarda her şey oynamada.

Gönlü kanlarla dolan âşık meyhaneye gitmiş, şaraba bir ateştir salmış, küplerin içinde oyuna girmiş.

Gönül görmüş ki yüzsuyu, şerefi, onun aşk mahallesinin topraklarına dökülüp saçılmış; ateşlerle dopdolu, zahmetler içinde oynamaya koyulmuş.

* Can, Eyyub Peygamber gibi o lûtfun, o keremin zevkiyle, kurtlarla dolu vücuduyla belâlar içinde oynamaya başlamış.

Hattâ Âdem Peygamber'in soyundan, bundan sonra geleceklerin canları bile senin yokluk âleminde raksa girmiş.

Yokluk meyhanesinde ulu, yüce padişahlar padişahları, hem külâhsız, taçsız, başbuğ olmuşlar, hem kaftansız, elbisesiz oyuna girmişler.

Bir bölük halk, azıcık bir şey görmüş, fakat hasede düşmüş, kibrine, namusuna, ârına yedirememiş de kimse görmeden, yalnızca oynamaya koyulmuş.

1640 Kibirliler, nefse uyanlar, nerden padişaha lâyık olacak, bu padişahımızın yüceliği yüzünden yüzlerce yücelik, ululuk oynamaya başlamış.

Bir bölük halkı görürsün, ekmekle çorba için oynuyor; bir bölük halk da var ki aşka düşmüş, onlara aldırış bile etmiyor, oynayıp duruyor.

Ne hoştur o inci ki onun denizine gark olmuştur da sonucu seçilmiş bir deniz kesilmiş, o seçimde oynamaya koyulmuş.

O nerde, kendi aklıyla taklide düşen, korkusuyla dönüp durarak ümide kapılan, öylece de oynamaya girişen nerde?

Bütün bunlarla beraber gene de o adam, gaflete düşenden, inkâra döşenenden iyidir; hiç olmazsa arada bir ikrar eder, arada bir yoktur sözünden kurtulur da oynamaya girişir.

Bir bölük halk var, o yiğitin sevdasıyla varlıktan da geçmiş, yokluktan da; bir bölük halk da var, kendi sevdasıyla tamamıyla yok olmuşum, yokluğa dalmışım diye oynamada.

Yarasa karanlıkta, karanlıkların sevdasıyla oynayıp duruyor, güneşi seven kuşlarsa seher çağından kuşluk zamanına dek raks ediyor.

Ey tez giden seher yeli, var git, Tebrizli Şems'e de ki: Hallerini söyle bana, benimle raksa gir, benimle oyna.

CXXIX

Sarhoşlara bak, hepsi de bizim sarhoşumuzun başına üşmüş, akıllarını fikirlerini bırakmışlar, esenlikten geçmişler, belâya düşmüşler.

Dedim ki: Ey can sarhoşları, ey can elinden şarap içenler, yüz binlerce can, yüz binlerce gönül, sizin başınıza üşmüş, size sarılmış.

Dediler ki: Allah'a şükürler olsun, lûtfuyla şu ay doğdu; darlıktan mahrum kalmıştık, yokluğun ta dibine dalmıştık.

Cefasından kaçtık, bir zaman ondan uzaklaştık, düşmanlar gibiydik âdeta, cefa içinde, eziyet içinde kalakalmıştık.

Vefa kadehini kaldırmış, işi, dükkânı bırakmış, işleyen, kâr eden birçok tatsız tuzsuz dükkânı öylece salıvermiş elinden.

Gözlerine sürme çeken, her şeyi görüp bilen akıl, güzel gözlülerle görüşüp konuşmaya düşmüş, onlarla düşüp kalkmaya koyulmuş; etrafı gözeten kuzgunsa nerde bir asılmış adam varsa oraya konmuş.

Ağzında tat varsa, lezzet alıyorsan şu acı, tatlı küplerden bir tat, hevâdan, hevesten geçmek mi daha iyidir, yoksa hevâ ve hevese kapılmak, asılıp kalmak mı?

Bir ömürdür gönlüm aşkıyla âvâre oldu, onu arayıp duruyordum, bir de baktım ki zavallı gönül bir güzelce Tanrı'ya yapışmış meğer.

Ey yiğit, dünya evine güveniyorsan kalk da seni hem azat eden, hem tutup asakoyan, tutsak eden kimdir göstereyim sana.

* Ebedîlik yurdunda öldürülenleri, fakat canları diri olanları gör, genç Mansûr gibi razılık darağacına asılmışlar.

Ey aşk, padişahım sensin, benim için bir darağacı kur; asılmamış kandil evi ışıtmaz.

Erlere yapışan kişinin ayağının toprağıyım, kimyaya sarılan bakıra kulum köleyim ben.

Kalk sırça çalgıya düzen ver, zevke, semâ'a başla; baş aşağı duran tefle nağmesiz bir halde duvara asılmış olan ney hoş değil.

Tef bağlı gönülleri açar, ney hastanın canına canlar katar; şu gönül açan, ne diye kapalı durur, o cana can katan, nasıl olur da asılı kalır.

* Bugün bir gayret et, el açıklığında bulun, cömertlikle canını ver, Hâtem bile kâfirken kurtuldu, çünkü cömertliğe sarılmıştı.

Bu cömertlik ekmek için kurulu tuzağa benzer, fakat temizlik, neşe, can tuzağıdır tıpkı; cömertliğe sarılan nerde, neşeye, safâya sarılan nerde?

* Cömert sanki bir korkak kişidir ki tehlikeye düşmüş de malını, mülkünü sığındığı mağarada vermiş; sûfîyse Mustafâ'ya sarılmış Ebû Bekr'dir âdeta.

Bu, bir güzele gönül verir, bir başbuğa can feda eder, menfaatine düşkün adamsa müşteri gibi paraya pula asılmıştır, pazarlık eder durur.

Bu, timsah gibi deryalara dalmış, denizler hayran ona; şuysa yeni yüzme öğrenmiş, bildik kişilere sarılmada.

Sanki bu işler güçler, bu ululuk, bu debdebe ya gerçektir, ya gösteriş; fakat âşıklarla bizim bulunduğumuz yerde gerçek de asılakonmuştur, gösteriş de.

Gece oldu ey benim canım, cihanım, ey geceleyin yol alanların gözü, ışığı, ey aya benzeyen yüzüne karşı gökyüzünde ayın bile asılıp kaldığı, hayran olup kendinden geçtiği dilber.

Ben yeniay gibi neşeliyim, sevinçliyim; sen yeni bir mevki, yeni bir devlet gibi cana canlar katıyorsun ey gamıyla yeniayın da benim gibi iki büklüm olup kaldığı güzel.

Can, bilgiyle bir dağdır, bedense bir saman çöpü sanki; bir saman çöpünün koca bir dağı tutup kaldırdığını kim görmüştür?

Yol alanları, bıraktın gittin; etme, başkalarıyla sohbette bulunma; yoksa belâlara düşersin de belâlara uğramış adamdan çare umana döner, kalakalırsın.

Yüce kişilerin canları bile bu işin sonucu nedir, nasıldır diye kan olmuş; kötü zanna kapılanların canlarıysa sonunda baş aşağı asılakalmış.

Yüce erlerin tertemiz canları, canın önceden ektiği tohumu görmüş de sonu düşünmeden vazgeçmiş, öne, başlangıca sarılmış.

Asıl seslenen gönüldür, gönlün sesidir beden dağına akseden; ey sese yapışan, sus.da sesin geldiği yere sarıl.

Dilden çıkan söz kibir verir, kibir de senin yalvarışını yer bitirir; kibrinden ayrıl da ululuk ıssına yapış.

CXXX

Kimdir bu, kimdir bu ki tatlı tatlı, güzel güzel gelmiş; sarhoş, ayakkabıları koltuğunda, evimize girmiş.

O ona hayran, düşüncenin başı dönüyor, huzurunda yüzlerce akıl, yüzlerce can, elsiz-ayaksız bir hale düşmüş.

O lâ'l dudaklı güzel hileye saptı; elinde kürek, ateş istemek için geldi amma bu yapayalnız gelişinden maksadı neydi; acaba kimi yakacak bilmem ki.

Ey ateş madeni, gel. Bizden ne diye ateş istersin? Ey zamansız gelen sevgili, and olsun Tanrı'ya, bu bir hile, bir afsun.

Ey yüzü kuşluk güneşi gibi parlak güzel, ey evin bucağı yüzünün nuruyla sahraya, ovaya dönen sevgili, duvak nasıl gizleyebilir seni?

Ey Yusuf, kuyunun üstünden aksin, kuyudaki suya vurdu da kuyunun suyu yüzünün ışığıyla coştu, köpürdü, ağzına kadar kaynadı, fışkırdı.

* Hoş geldin, hoş geldin, sihirbazlara bile ustasın sen. Peygamberin hüthütü gibi ankanın huzurundan gelmişsin.

Ey ciğerimde abıhayat olan sevgili, her cevrin yüzlerce batman şekere bedel, her an yüce Tanrı'dan bir başka sûrete bürünüp görünmedesin sen.

Ey gönüller alan güzel, sen hiçbir bucağa sığmazsın. Ey güzelliğine denizlerden fazla gözyaşları döktüğüm sevgili.

Ay yüzüne karşı gök de bir ayna, yer de. O ayna sanki canlandı da seni seyre çıktı.

Yarabbi, ecelimden önce ilimden de geçir beni, amelden de; hele şu bütün ağızlara gelen konuşma, söyleme ilminden büsbütün geçir.

Ey iştiyakı başlara çöken sevda sevgili, sus, sus da sözlerimi bir başka yoldan dinle artık.*

* Bu gazelin ilk mısra'ı yerine, bundan önceki gazelin ilk mısra'ı yazılmış, bu gazelin ilk mısra'ı da o gazelin ilk mısra'ı olarak kaydedilmiş ve her iki gazelde de bu yanlışlık, kenara işaret edilerek düzeltilmiştir.

CXXXI

Bu kimdir, bu kimdir ki ansızın gelmiş, halkamıza girmiş? Tanrı nuru bu, Tanrı'dan gelmiş.

Şu lûtfu, şu rahmeti gör, şu bahtı, şu devleti seyret, yıldızı düşkünlerin çaresini bulmak için ay gibi çıkagelmiş.

1690 * Güzel Leylâ'ya bak, ne güzel de Mecnun'u arzulamış; o rûh kehribarına bak, her otu kendisine çekmek için gelmiş âdeta.

* Kokularındaki lezzetten, güzelliğinden, güzel huylarından, "söyle; gelin" demelerinden canlar kapıya gelmişler.

Yokluğa yüzlerce kul resmi çizer, bayrak sahibi padişah resmi çizer, çeşit çeşit resimler yapar, onun güzelim hayalleri gönüle hoş gelmede, güzel gelmede.

O ihtiyacı olmayan güzel, bu hayalleri bir gün gerçekleştirir de yol yitiren o şekiller yaşayış âlemine gelirler.

Suyu acı bir kuyuya benzeyen şu yerden, Kur'an kovasına yapış da çık; ey Yusuf, kuyuya sarkıtılan şu kova, sonucu, senin için sarkıtılmış.

Ne vakit senden vazgeçeceğim de bilgi güneşiyle padişahın gölgesine geleceğim ey söz?

Yarabbi, ecelimden önce beni ilimden de geçir, amelden de; hele şu ağızlara gelen, dillere düşen sözden büsbütün geçir beni.*

* Bu son beyit, bundan önceki gazelde de vardır.

CXXXII

Lûtfunla toprak, beden olmuş, beden, düşünce, söz haline gelmiş; sözden, düşünceden de gayb âleminde nice sûretler, nice şekiller gebe kalmış.

Her şekli, her sûreti besleyip yetiştirmişsin, fakat bir mâna var ki soğutup dondurmuşsun; şekil, sûret, şimdi mâna olunca nerden geldiği aydınlanmada, belirmede.

Birisi buzu görse aslı nedir, bilmez; fakat sonunda buzun su olduğunu gördü mü buzun aslı hakkında artık şüphesi kalmaz.

1700 İyi şeylerden başka bir şey düşünme; çünkü düşünce, sûret dokumasının ipliğidir; güzelleşen, iyi olan her düşünceden doğan her sûret güzeldir, iyidir.

Ne yana bakarsan o çeşit gelir sûretler; şu halde sûretler bakıştan meydana gelir de erkek, kadın şekillerine bürünür.

Aydın olanla otur, çünkü ona gönülden bir pencere açılmıştır. Toprak, gül, süsen bitirir amma ona da su yurt olmuştur.

Tanrı'yla düşer kalkarsan güzel, kayıtsız bir can olursun; ne de parlak bir hale gelirsin yarabbi, ey benim canıma can kesilen.

Bir yandan bir devlettir, bir ikbaldir gelmiş, ah etme zamanı geçmiş, hey hay diye neşelenme çağı gelip çatmış; ağıllanmış dolunay gibi elsiz-ayaksız gelip erişmiş.

Canım, dinim, kulu kölesi olasıcayı nasıl göreyim yarabbi, zaten ona karşı bu temkinim de nedir ki ey aklıma temkin veren dilber.

Her zerreye mahrem o, her hoş nefesliye hemdem o; görmeyen onun yüzünden zahit olmuş, gören gene onun yüzünden rintleşmiş, bir şeye aldırış etmez olmuş.

Ey sevdası Tanrı aşkı olan, ey arayanda arayan, ey neyine üfleyen, ey maden isteyen,

İsteyen de o, istenen de. Seven de o, sevilen de. Yusuf da o, Yakub da; hem gerdanlık olmuş, hem gerdan.

Vasıflarını kısa kes, çok arama, çünkü onun da senin gibi sonucu yok. Niceye bir suyla, yağla uğraşacağım, olmayacak şeyle oyalanacağım, halbuki suyum, yağım olup gitmiş, muradıma ermişim ben.

CXXXIII

Ey meclisinde canla gönlün aşkına düşüp de oynayıp durduğu, ey savaşında sayısız başların kesilip de yerlerde yuvarlandığı güzel.

* Ey Rûhü'l-Emin, sen yeryüzü meydanına gelmeye niyetlenince şu topraktaki zerrelerin hepsi, bu niyetini duydular da oynamaya başladılar.

Gönül kanı dökülsün diye tam yerinde verilmiş buyruğun gelince ey padişahım, kan, kanın yüzünü bezedi, ona rastıklar çekip süsledi de fermanındaki isabet yüzünden oynamaya koyuldu.

Ey Âdem Peygamber zamanından şimdiye dek gelip geçen bütün padişahların en dirayetlisi, canımı rehin al, zaten senin kasdını duymuş da oyuna girişmiş.

* Harezmliler, neliksiz niteliksiz Tanrı dîdârını inkâr ettiler amma senin görüşün yüzünden Harezmin de ayak urarak raks etmede.

Ey yüzünün güneşi, ayı bozguna uğratan, yola gelen ay da senin sıkıştırmadan memnun, oynamaya koyulmuş.

* Tebrizli Şems, bir kerecik gönül mushafına bakarsa o mushafın üstünü, esresi, ötresi de raksa girer, senin cezmin (niyetin) de.

CXXXIV

Bu yanda birkaç rint var ki gölgesinde gizlenmişler. Şu güneş de gönül tavanından onların canlarına vurmuş, parlatmış.

Her yıldız bir Zühre olmuş, her zerre bir güneş kesilmiş; Güneş de, yıldızlar da onların huzurunda zerre kesilmiş, dönüp durmada.

* O akıllarını, gönüllerini kaybedenlerin, o canlarını Zühal yıldızının bulunduğu yedinci kat göğe ulaştıranların her biri, çadırsız, sancaksız bir Keyhusrev, bir padişah.

Çok zamandır binek oldun, âlemin etrafında dolaştın. Bir de can ülkesine sefer et de baştan başa can olan kavmi gör.

Tanrı'nın bu kadar ihsanıyla, bunca güzellikle, dilberlikle beraber gene de buyruğa gark olan, buyruktan baş çekmeyen, emre tapan erleri seyret.

Onların gönülleri kinsiz; passız bir ayna sanki. Gönülleri gökyüzü gibi bir meydan kesilmiş de padişah o meydana gelip konmuş.

Onların hey-hey naralarından, şekerler çiğneyen lâ'l dudaklarından şehrimizde meze de ucuzladı, şarap da, her şey de.

Dün gece olduğu gibi gene kendimden geçseydim, fitnelerden ürkmeseydim bunun geri kalanını kendimde olmadan söylerdim.

Fakat şimdi ağzımı yumuyorum, çünkü kendimdeyim. Gönlüm o şarapla sarhoş oluncaya dek susuyorum.

Can sultanının sultanı, Tebrizlilerin Tanrı Şems'i... Her can onun yüzünden deniz kesildi; her cisim onun yüzünden mercan haline geldi.

CXXXV

Ey benim işimden gücümden usanan, benden bezen, her an biraz daha fazla susuzum ben, nihayet bir dileğimi yerine getirirsen nen eksilir yâni?

Yokluk senin yüzünden var olsa, yok olan bir elbisedir, bulup giyinse, varlıktan bir bayrağa sahip olsa bir ziyan etmezsin ki.

* Yahut merhamete müstahak olan bir makama, bir mertebeye erişse, mektebinde Levh-i Mahfuz'dan bir âyet okusa.

* Ey âlemlere rahmet, yakıyn denizinden, şu toprağı yurt edinenlere bir inci, denizdeki balıklara bir rahat, bir huzur bağışlasan.

O denizin dalgası bâzı kere inci verir, lûtfu bâzı defa gemiyi yüzdürüp götürür, bunca yaratığın her birinde ondan bir hal vardır, bir neşe vardır.

Zaten o denizin çoğu yeri, şükredenler gibi secdededir, bâzı bâzı da bir hizmet için dalgaları ayağa kalkıp boy gösterir.

* Bu gizli denize karşı şu dünyanın yedi denizi, bağışlamakta bulunan bir ihsan sahibine, ibadete koyulmuş bir rahibe benzer.

İncilerle, mercanlarla dolu denizimiz bizim, uzun ömrümüz, canımız bizim, ömrümüz sonsuz olur, bize bir son bulunmaz lûtfunla.

Ey katre, eğer bir anlasan, sellere yoldaş olursun, sel de seni ya denize kadar götürür, yolda hiçbir zarar görmezsin.

Yahut da baş çeker, gafil olursun o her yanı kaplayan aşk seli, kulağını tutup çeker; çünkü o seni esirger, korur.

Müstef'ilün müstef'ilün, şimdi şekeri gizleyeyim, çünkü şekerimi yağma ettirmeye gayb âleminden birçok dudu kuşları yolladılar.

Yeniden yeniye, çeşit çeşit şekerleri seyret, çiğnemekten çıkan seslere kulak ver; fakat ne bu şekerlerin bir şekli var, ne bu duduların çeneleri, dişleri; hiçbiri görünmüyor.

Tanrı'nın bir başka şekeri daha var ki şekerkamışına gelmez o, onu yemeye ne dudu kuşunun gücü kuvveti yeter, ne insan boğazında o kabiliyet vardır.

O şeker Tebrizli Şems'e benzer âdeta; o da göklere sığmaz; onun güneşinin doğduğu yer, şaşılacak bir alandır çünkü.

CXXXVI

Ey dünya bağına bir kıl çadır kuran, ey cisme, cana ateş salıp, düzülüp koşulmuş, bezenip süslenmiş bir rûh haline getiren*

Ağaçların ayakları bağlıydı, sen çözdün. Gül bahçesinin alanı topraktı, incilerle sen döşedin.

Muammalar söyleyen kuşa söz söylemeyi sen öğrettin. Solmuş, perişan hale gelmiş gönül doğanına yüzlerce kanat verdin.

Ey ölümsüz ömür ihsan eden, ey azıksızlık azığı veren, gerçekten de ölüm okuna sağlam bir siper verdin sen.

* Âşık bu yolda kalem gibidir, eğri büğrü adım atar, düz gitmesi için can defterinde ona tertemiz bir mıstar meydana getirdin.

* Bir hayvanı, bir öküzü insan yaparsan şaşılmaz, çünkü deniz sığırının pisliğini de denizde amber haline getirdin.

Senin yolunda bütün dünyayı zapt eden, âlemi kaplayan kişiye de gene onun cüzlerinden yüzlerce kılıç, yüzlerce asker verdin; tıpkı güneş gibi, güneşin huzmeleri gibi.

Âdem'in önünde melek secde ederse şaşılmaz buna, topraktan yaratılan insana gökyüzünü bile sakalığa dikmişsin, gökleri bile kul köle etmişsin ona.

Yıldızlarda taşa, toprağa tesir ediş kabiliyetini yarattın, bu tesiri yeryüzüne döktün, gönül yolundan göğe dek bir merdiven, bir geçit kurdun.

1750 Kara toprağa doğurtmak, doğurmak için bir meyil, bir şehvet verdin de bir toprağı baba yaptın, öbürünü ana.

* Bu beyitteki "kıl çadır"ı, "alaçuk" tarzında ve Türkçe kullanıyor.

Mezarın içinde cennete kapılar açmaya gücün kuvvetin var; beden mezarında da beş duyguyu yarattın, âleme kapı açtın.

Babanın öfke ateşinde yüzlerce rahmet yağmuru gizledin, erlik soyunun gönlünde yüzlerce ateş yarattın.

Balgamımızdan, saframızdan, kanımızdan, sevdamızdan, şu dört hırkadan rûha bir çadır kurdun ey padişahım.

Bir gün gelir ki şu söz, duyanla düşmanlığa girişir, ben sana abıhayat gibi söz söyledim, sen sağırlıktan geldin, duymadın der.

Ey Tebrizli Şems, mânaları kıldan kıla anlat; mademki baş yaptın, el de ver ona, ayak da ver ona.

— Y —

CXXXVII

Ey serkeşler güneşi, ey kimseye baş eğmeyen güzel, gökyüzünde Samanyolu'yla uzlaştın; kullarla sütle bal gibi kaynaştın, birleştin.

Yahut cana can katan şarap gibi her cüze neşe verdin, yahut da kerem yağmurları gibi yeryüzüyle birleştin, sindin şu yeryüzüne.

O kadar ateşlere daldın ki ateşi bile yaktın, tutuşturdun, o kadar izini aradık ki sonunda izinin tozu bulunmayanla birleştin, kaynaştın.

Ey ihtiyacı almayan Tanrı sırrı, ey iyiden de, kötüden de müstağni olan, kendinden yan çizdin de güçlü kuvvetli babayiğitle uzlaştın, kaynaştın sen.

1760 Canlar, seni çok aradı amma hiç kimsecik senden bir koku bile alamadı; meyus oldular, gönülleri perişan oldu, derken ansızın onlarla birleşiverdin.

Bir cinsten planların birleşip kaynaşmalarına şaşılmaz. Zaten aynı cinsten olmayanlar uzlaşamazlar; fakat sen ne busun, ne o; öyle olduğu halde bununla da uzlaşıp kaynaştın, onunla da.

İki dünya da senin konuğun, sofranın çevresine oturmuş, sen de yüz çeşit nimet döktün, konukla kaynaştın.

Öylesine kaynaştın ki kendisini senden ayırt edemez; evet, nasıl ayırt edebilir ki bedenin canla kaynaşıp birleştiği gibi kaynaştın, birleştin onunla.

Sen, bu gül bahçesinin güzelliği, tazeliği oldun da ey koca ihtiyar, gençleştin gitti; ey ok, artık ava ulaşırsın, çünkü yayla birleştin.

Ey herkesin devleti, bahtı, herkesin varını yoğunu çalmışsın; pek çevik geldin, yol kestin amma kervanla uzlaştın, kaynaştın gitti.

Sen yol öğrettin, yürüyüp yol alıyor felek; uzlaştın cihanla, can da yücelere uçuyor, cihan da.

Hayranım lûtfuna; şu kahır baş çekti, inada kalkıştı mı kasapların koyunu tutup başını art oyluğuna büktükleri gibi onu tutar, boynunu büküverirsin.

Yusuf yüzlü güzellere âşık öldürmeyi öğrettin; şeytana benzeyen dikeni gül bahçesiyle sen kaynaştırdın.

Bırak şunu ey bilip anlayan kişi, tertemiz bir bakışla ona bak, onu seyre dal; yeryüzünün cüzlerinden kurtuldun, gökle uzlaştın, kaynaştın sen.

1770 Ey can kuşu, tuzaktan kurtuldun, gül budağına kondun, gönül vesveselerinden halâs oldun, cennetlere girdin, o âleme kavuştun.

Ey dirilik suyunun şerefi abıhayat, gökyüzü damından geldin, damımızda döndün dolaştın da olukla buluştun, kaynaştın.

Geceleyin hırsız nasıl bulabilir seni, evde değilsin ki; dama sopacağızını vurmadasın, bekçiyle uzlaştın sen.

Bunun sırlarını kıldan kıla, perdesiz, harfsiz söyle, ey söz söylerken harfe, sese karışan, harfle, sesle kaynaşıp birleşen.

CXXXVIII

Ey lûtfu cana sarhoşluktan da güzel bir hal veren, canı şarapsız, kadehsiz, ebedî sarhoşluktan daha hoş bir hale sokan,

Bir an olsun gel, cana öylesine lûtuflarda bulun ki lûtfettiğin o an temizlikten de temizdir, her şeyden de; o eşi bulunmaz ânı niceye dek bekleyelim biz?

Öylesine yağmacı bir padişahlar padişahısın ki yağmandaki devlet yüzünden düşman bile ne vakit gelip de onu yağma edeceksin diye beklemekte.

Kendi şekli midir, yoksa canlar bağışlayan âlemin şekli mi, nasıl olur da can bunu bilmez? Ayak elbette kendisine uyan, kendisinin olan ayakkabıyı bilir anlar.

Ayak başkasının ayakkabısından daralır, sıkılır, fakat kendi ayakkabısında hoştur, rahattır.

Can da eşini, dengini bilir, iyiyi kötüyü anlar, çünkü gayb âleminden her cana kendi miktarınca bir biliş, bir anlayış verilmiştir.

1780 Bu kabiliyete sahip olan akıl, şu zamanda o âna takat getiremeyeceği için dünyada mahpustur.

Hani şehzade çocuktur da büyüyünce, giyeceği elbise hazineye konmuştur, mahzende kilitlenmiştir ya, tıpkı onun gibi.

Gönül kilidini aç da hazineye yürü; hazineyi elde edersen iki dünyada da hiçbir soruya ihtiyacın kalmaz.

Erlerin meyhanesi gönüldür, orda ne sarhoşluklar elde edilir, bir bilsen... Fakat şimdi çocuksun, ayağın balçığa saplanmış, sonuna kadar dayan hele.

Sonuna kadar dayan da bir bucaktan talih sana bir salkım getirsin; bak, uzaktan bir tozdur kalkmış, bayrak gibi parlamış, yücelmiş.

Bayrağın üstüne de bu, sahibimiz, ulumuz Şemseddin'in, can gözü açık olanlara bir delil, bir bürhan olan, o Tebriz'in de, Çin'in de övündüğü padişahın alâmetidir diye yazılmış.

CXXXIX

* Ey tek binici hasbek, can âleminden at sürdün de meyhaneleri birbirine kattın, ta meydan yerine doğru at koşturdun.

Gökte oturanlar bizim kulağımızı burdular, sense bıyığını burdun da onların yanına doğru at sürdün.

Ey bir adım attı mı iki dünyayı da aşan, ah bir bilsen, hangi alandı at sürüp gittiğin alan?

Zaten hicaplar da, kafiye de senin aşkınla harap olmuş; onlara doğru yürüyüş etti mi hiçbir perde bırakmadın ki sen.

Cana at sürdün, çapula koyuldun mu aklın da başından aklı gider, aşk da sana hayran olur, hattâ cisimden bir isim kalır ancak.

CXL

Artık âşıkların hatırına bir an olsun riayet et, ey ay yüzlü, bir ancağız gökyüzünü şereflendir.

Söz arasında adı anılınca, insana eski, yıllarca dinlenmiş şarapların sarhoşluğunu veren, tercümana bir ancağız olsun gönül alıcılığını öğret.

Deniz, avcunda bir nemdir senin; bunca cömertliğinle gene de bir mahremi mahrum ettin; etme, bir ancağız bekçiyi uykuya daldır.

Aşkın neşesi vasfa sığmaz bir şarap sunuyor, şaraba da boyuna afyon katmada; artık bu şarapla kendinden geçen sarhoşun, o izinin tozu belirmeyenden bir an olsun nasıl bir nişane verebilir, ondan nasıl bir eser gösterebilir?

Yüzünle dünyayı aydınlat, feleğin gözünü mahmur bir hale getir; bir an olsun şu kederleri âlemin canından uzaklaştır.

Ey candan da yüz kat daha tatlı olan, dille seni vasfetmek ne mümkün? Ancak sûfî söyleyebilir onu, bir an olsun getir o sûfîyi.

Tövbeler olsun ey akıl, sûfî nerden yol bulacak ona? Her kuş nerden o yana uçacak ki, bir an dilini tut.

Ey Tanrı güneşi, ay bile aşkınla yenini, yakasını yırtmıştır; lâ'l dudaklarının aşkına, ey akşam kızıllığı, bir an için bırak onu.

Gönlünde yalnız onun aşkı bulunsun, beyhude tedbirlerde bulunma, hiçbir yerde konaklama, bir ancağız bütün varlığı yok et.

Ey korkusunda emniyetler bulunan, ey çevresinde dönüp dolaşmada kararlar, istirahatler gizlenen, can öylesine arzulamada seni ki sana kavuşma tamamıyla bir an gelmiş, emniyeti de terk etmiş, amanı da.

Bedenim yay gibi, gönlüm de sanki yay kirişi; ey can, yayı göğe kur, bir an olsun o merdiveni gökyüzüne daya.

Gamınla her yerde bir genç hiçbir âfete uğramaksızın kocalmış; kaşını göster de bir devlet göreyim, bir an olsun ebediyyete kavuşayım, kocalmayayım ebediyyen.

Şu feryat edene bak, artık vefayı da an bir kerecik olsun; padişahım, lûtfet, adalet göster, merhamet eyle de bu yana da bir ancağız çevir atının başını, dizgin sür.

Bir an olsun bu yana gel, şekerler çiğnet cana, bir an olsun apaçık nura yer ver gözlerimizde, görelim seni.

Sıçrayıp atılmayı diledim mi ok kesilirim, daha iyi bir hale getirmek için uçar da köye giderim ben, kaşını bir an göster de bir gereyim o yayı.

Ey aslı olmayan, vehimde doğan ayrılık kuzgunu, kuzgun gibi ne vakit beni bırakıp gideceksin sen?

O, her gören kişinin özlediği nur, o padişahlık ışığı ne vakit filânı bir an istiyorum diyecek?

Ey arslan nefis, nasıl oldu da ayrıldın o aşktan? Ey arslan tabiatlı nefis, at şu lezzetli nimetleri, at şu sofrayı itin önüne, at gitsin.

Ey can şarabından haberi bile olmayan, niceye dek hünerden lâf edeceksin? Bir an olsun, o ekmek tuzağını at cehennemin ta dibine.

1810 Nerde zamanın padişahı, herkesin kendisine kul olup hizmet ettiği Şemseddin? Ey Tebriz, padişahlığı apaçık görünen o padişaha bir an tapı kıl, kulluk et.

CXLI

Ey padişahımız, sultanımız, saltanatına ön, son olmayan padişahın saltanat yurdundan geldin; ayların ta kalbine girdin, padişahların sancaklarını zapt ettin.

Ey canın iş yurduna temel olan, mekânsızlık yurdundan bir ay gibi doğdun da geldin; yüzlerce güneşi, göğü zerreler gibi birbirine vurdun, dağıttın da geldin sen.

Öylesine bir meşale yaktın, tutuşturdun ki gündüzü de yakıp yandırdın, geceyi de; suça karşı öylesine bir özür belledin ki iyilik bile kötülükten utandı âdeta.

* Ey yüzlerce Müşteri'nin Zühre'si, ey Tanrı lûtfunun sırrı, ey peri, hasede uğramamak için can ülkesine gizlice gel de al gönlü ele.

A güzeller güzeli, salına salına gel, çünkü haremdesin sen, hem her ibadet edenin haşret çektiği güzelsin, hem her ibadet yurdunun kıblesisin sen.

* Yaratıcısının nuruyla parıl parıl parlayan yüzü, eşi olmayan bir güzelliğe sahip, alnına dökülen kıvrım kıvrım saçları, Ahmed'in taylasanıyla bezenmiş, misk gibi kokan, misk gibi simsiyah olan o saçların benzeri yok.

* Tebrizli Şems gidince can da gölge gibi gider ardından; ayağının bastığı toprak ya göze tutyadır, yahut ebedîlik nurunun sürmesi.

CXLII

A gönül, ne hale geldiğini söylemiyorsun, ömrüne ömürler katan aşka düştün, gâh gamla mecnun oldun, gâh mihnetle kan kesildin.

Aşkından dem urunca yokluk yurdunda yüzlerce fitne meydana geldi; ey kademi kutlu, gelişi tatlı çalgıcı, sabaha dek çal gitsin.

Şarap içme çağı geldi, boğazımıza kadar borca daldık, şarap yüzünden dedim ya; hayır hayır, bırak şu şarap lâfını, kadehsiz, şarapsız sarhoş olanları da seyret.

Sen ateş gibi baş çekiyor, inat ediyorsun, bense topraklar gibi döşenmişim yerlere; bir ateştir salmışsın bana, yanıyorum, yakılıyorum, güzelsin güzel, güzelsin güzel.

Ey yokluk, saldır varlığa, yok et; sarhoşluğa koyul, ver gönlünü sarhoşluğa, el çırp, el çırp.

Ey ay dedim, bize bak, denizlere dönen gözleri seyret, gitme oraya, buraya bak, kutlu olsun dedi, ne de hoş, hele sevdaya bak.

A bülbül, gül bahçesinden söyle, o selviden söz aç, o gebe dalı söyle, gizleme, apaçık anlat.

Hep şekle bakıp durma, nazlı nazenin cana bak ki Rûhü'l-Emin'in parıltısıyla yeryüzü göğe döndü.

* Her şekil, kalkana benzer, o resmi yapanın elindedir, onun yüzünü, gözünü gizler. Sûret, bürünülen bir örtüdür, sûreti yapan Âzer perdesinin ardındadır.*

* İlk beyti, "Y" kafiyesine uymakla beraber her beyit, musammat şeklinde, aynı zamanda da müfred tarzındadır, yâni her beyit bütün cüzleriyle ayrı kafiyeti hâizdir; bu bakımdan bu gazel, klasik şekline uymayan bir şürdir.

CXLIII

Ey ay yüzlüm, Ay da sensin, Müşteri yıldızı da. Ay, yüzünün çevresinde dönüp durmada, seni tavaf etmede; Güneş de, yusyuvarlak gök de aşkınla dönüp dolaşmada.

Yarabbi, ben mi arıyorum seni, yoksa sen mi arıyorsun beni? Ben, ben oldukça, benliğimden kurtulmadıkça ne ayıp bana, o vakit ben bir başkasıyım, sen bir başkası.

Ey bize, bana sarılan, bizim de, benim de, her ikisinin de kanını döken, ortada bir başkasını belirten; fakat o, ne insan, ne peri.

Ayak olmayacakmış, olmasın; zaten ayak dikenliğe götürüyor bizi. Baş olmayacakmış, olmasın, zaten baş ikilik haline düşer de kâfir olur.

Bir su derede akar gider, bir su da dere kıyısında donar, buz kesilir. O, tezce yürür, buysa pek yavaş. Sen de aklını başına devşir de tez yürü, yürü ki donup buz kesilmeyesin.

Güneş taşa der ki: Taşlıktan kurtulasın da mücevher olasın diye parladım, vurdum sana.

Zevâli olmayan aşk güneşi de önce kul oldukça kul olasın da sonucuna ulaşırsın diye gönlüne vurmuştur.

* Padişah, doğan kuşuna, ben der, kendi cinsinden soğuyasın da yalnız bizim yüzümüzü göresin diye iki gözünü bağladım, örttüm senin.

Güneş koruğa, ben der, bir daha sirke satmayasın da helvacılık sanatını iş edinesin diye mutfağına kadar geldim.

Doğan, evet der padişaha, buyruğuna uyarım da yalnız senin yüzünü görürüm, senden başkasını hayal etmem, candan kulluk ederim sana.

Gül, bahçeye der ki: Varını yoğunu satasın da bizimle uzlaşasın, bizimle yiyip içesin diye malımı mülkümü ortaya döktüm.

Burdan altın alıp da bir başka güzelle yiyen kişi, eşeklik etmez de ne yapar, eğri otur da doğru söyle.

İsa bakırını altın eder, altının varsa mücevher yapar, mücevherin varsa onu daha da güzelleştirir, aydan da, güneşten de daha güzel bir hale sokar.

* Parasız pulsuz müşteri değil, hattâ "Allah satın almıştır" sırrına mazhar eder seni; Yusuf'san bu gömlekten bir koku alırsın elbet.

* Meryem gibi bize de kuru daldan yaş hurma biter; bize de İsa gibi, istemeden, beşikte ululuk verilir.

Bağsız, asmasız üzüme bak, gecesiz, kutlu, parıl parıl parlayan nuru seyret, savaşsız, kavgasız, Tanrı ihsanı olan şu üstün, şu yardıma mazhar olmuş devleti gör.

* Ateş gibi yüzümden dünya hamamı kızıştı, çocuklar gibi hamamdaki resimlere bakıp ağlama pek.

Yarın görürsün, o yüzü, yılana, sıçana gıda olmuş, o nergis gözleri karıncaların girip çıktığı bir pencere haline gelmiş.

* Ay ışığı ışıtmadıkça, ay o duvara vurmadıkça duvar kapkaranlık kalmış da, "Gerçekten de biz dönüp ona varacağız" âyetini okumuş; görüyorsan, görüşe sahipsen o yana bak.

Ya Tebriz'e yürü, Şemseddin'den haz al; yahut da bunu anlatanların sözlerine gerçek olarak inan.

CXLIV

"Tercî-i Bend"

Ey bizi yeryüzünden yemyeşil göğe çeken, ey can, daha çabuk çek, daha çabuk çek, ne de güzel çekmedesin bizi.

Bugün ne de güzel kalktım, gürültüler ediyorum, kavgalar ediyorum, bugün daha da yücelmedeyim, çünkü bugün daha iyi, daha güzel çekiyorsun beni.

* Bugün her susamışı havuza, dereye atıyorsun, Zün-Nûn'la İbrahim'i suya, ateşe çekiyorsun.

Bugün bütün halk yanmış, yakılmış, hepsi de sana göz dikmiş, herkesten önce kimi çekeceksin, kimi bağrına basacaksın diye beklemede.

Ey güzelliğin aslının da aslı, bugün bir başka şey olmuşsun sen; yürekten gönlü ne de hoş almışsın, baştan aklı fikri ne de güzel çelmedesin.

Ey gök, bir çadırsın; ey yer, güzel bir yurtsun; ey gün, inciler saçıyorsun, ey gece, amber yaratıyorsun.

Ey seher çağı, ne de hoş ağarıyorsun; ey yel, ne de iyi hemdemsin; ey Güneş, yıldızları öldürmedesin; ey Ay, ordu çekmedesin sen.

Ey gül, gül bahçesine gidiyorsun; ey gonca, gizlice yol almadasın, ey selvi, yerin dibinden ne de hoş Kevser suyu emmedesin.

Ey rûh, bedenin huzuru seninle, tene şarapsın sen; ey şeriat, anahtarımsın benim; ey aşk, şuhsun, yol kesmedesin; ey akıl, defter dürmedesin sen.

Ey şarap, gamı defeden sensin, yaramıza melhem olan sensin; ey usûl boylu sâkî, kadehle deryaları içip sömürmedesin.

Ey seher yeli, haber çavuşusun, her seher çağı sevgiliden haber getiriyorsun; o amberleşmiş saçlardan ne de güzel armağanlar alıyorsun.

Ey yol uğrağı toprak, gönlünde binlerce gül bahçesi gizli; ey başını ayak edip koşan su, koşup gidiyorsun amma denizden inciler almadasın.

Ey lâ'l kaftanlı ateş, aşktan yalımların var; ejderhâ gibi ağzını açmışsın her şeyi çekip yutuyorsun.

Tercî şu oluyor ki sen bizi yücelere çekmedesin; canı tutmuşsun da canlar bitirip geliştiren yere çekiyorsun.

*

* Can İsa'sını yeryüzünden Ülker yıldızına çekmedesin, ne alt var ne üst, böyle bir âlemde ta yüceler yücesi Tanrı'ya dek götürmedesin.

* Mûsa gibi gözden kaynaklar çıkarmadasın, gönül Mûsa'sını her an Turusîna'ya çekiyorsun.

Şu kararsız aklı çekedur, ne de güzel çekip götürürsün sen; şu kanlar içen canı çekedur, güzel çekiyorsun çünkü.

Sen canımıza cansın bizim, bütün canların özüsün sen; canın ta özünden kalktın da bizi bize çekiyorsun.

* Biz "Lâ - yok" gibi baş aşağı gelmişiz, sen bizi lâ'dan dışarıya çıkarıyorsun da yoku çeke çeke ta "İllâ - ancak o var" yurdunun başköşesine, illâ'ya çekiyorsun.

* Bir puthane olan nefis, seninle Mescid-i Aksâ olmuş; kandile benzeyen şu aklı gök kubbenin tavanına çekmedesin.

Padişahlar kötülükte bulunanların hepsini de bağlatıp zindana sürükletir; sense suçluları onların attıkları kuyudan, zindandan çıkarıyorsun da seyir seyran yerine götürüyorsun.

Arıklattığın bedeni misklerle, amberlerle doldurmadasın; bir sineğe, tutuyorsun da Zümrüdüanka'nın kanadını armağan sunuyorsun.

Murdar bir kuzguna benzeyen bedeni, leşe rağbet ettiriyor, dudu kuşuna benzeyen tertemiz canıysa sarhoş şekerler çiğner bir halde yücelere çekiyorsun.

* Dertli, yorgun halinde, sebepsiz, bahanesiz, Meryem'e kuru, meyvesiz hurma dalından yaş hurmalar veriyorsun.

* Yusuf, topraklara, kanlara bulanmış bir halde kuyunun ta dibinde zebunken her an gizli bir yoldan onu tutuyor, yücelere çıkarıyorsun ey canım benim.

* Yunus amansız denizde, bir balığın karnında mahpusken tutuyorsun inci gibi ta denizin dibinden kendi yanına alıyorsun onu.

* Gönül sarhoşlarının meclisinde melekler sofrasını yayıyor, Mesîhâ yemeklerini sunuyorsun gönül sarhoşlarına.

Başka bir tercî de şu: Bugün sofra çekmedesin, can cennetini kerem etmede, lûtfetmede, konuğun önüne getirmedesin.

*

Âşıkların gönül derdini ne de hoş, dermanın bulunduğu yere çekiyorsun; iştiyak çeken her susuzu ta abıhayat kaynağına kadar götürüyorsun.

Fakat padişah olmayandan başkasını, anlar, duyar bir gönüle sahip bulunmayandan gayrısını nasıl olur da çekersin? İnsan olan herkesi tutuyor, böylece çekiyorsun.

Padişahlar padişahı sensin, sonu bulunmaz ihsan sensin; şu âhir zaman kıtlığında kerem, lûtuf sofrasını yayan ancak sensin işte.

İki üç aşağılık yoksula karşı öylesine gönül alçaklığı gösteriyorsun ki; sanki edna bir kulsun da padişaha sofra götürmedesin.

Zembillerini lâ'lle, inciyle doldurmadasın, yağmurun saman çöplerini götürmesi gibi onların zembillerini taşımadasın âdeta.

* "Tanrı çağırıyor" buyruğu, zindandakilerin halâsı için geldi de zindandakiler dertlere gamlara düştüler; sanki onları zindana götürüyorsun.

Görünüşte Firavun'u yılanla korkutuyorsun amma gerçekte lûtfun, ihsanın onu yılana benzer nefsin elinden satın almada.

Kereminle Firavun'a, seni tahta, saltanata götürüyorum dedin, inat etme, bırak, ben çekeyim, götüreyim seni, çünkü sen darmadağın çekiyorsun.

Firavun, bu bağ senden dedi, Mûsa arada bir vasıta; beni de Mûsa gibi çek, götür, çünkü onu gizlice çekiyor, götürüyorsun.

O, dedi ki: Eğer o Mûsa'dan ibaret olsaydı sopa nasıl olurdu da ejderhâ kesilirdi, avucu nasıl olurdu da Ay gibi parlardı, sen rahmandan baş çekiyorsun?

Mûsa'yı çağrılmadan Şuayb'e yolladık; bun içinde kalmış, çaresiz bir hale gelmiş âşık gibi ne diye ona özeniyor, tamaha düşüyorsun?

Mûsa'mız isyan etmedi, sebebe baş urmaktan utanmadı; on yıl Şuayb'e çobanlık etti, çoban adına nasıl dayanabilirsin sen?

Ey Tebrizli Şems, söz söyleme kabiliyeti seninle coştu köpürdü, bu köpük baştan aştı, çünkü sen tutmuşsun onu ta Zühal yıldızına çekiyorsun.

Bir başka tercî de şu: Ey can, her dem çekiyorsun amma bir an olur da az çekersen gönlümün derdi artıyor.

*

Ey bizi çekip götüren, pek pervasızca çekip götürüyorsun; sen bir güneşsin, biz neme benziyoruz, bizi yücelere çekiyorsun.

Ölmüş birkaç kemiğe bir kere daha can veriyorsun, gam gussa zindanına hapsedilenleri seyre, temaşaya götürüyorsun.

Bundan önce de canlar gökte meleklerle şarap içmedeydi; can, onu gene oraya çekiyorsun diye iki elceğizini çırpmada.

Ey Güneş, ey Ay, ey aydınlık; dinlenecek yer sensin, emniyet yurdu sensin; yolumuzu vur, ne de hoş yol vuruyorsun; çek bizi, ne de güzel çekiyorsun.

Ey iyileri koruyan Güneş, ey genç baht, taze talih, bizi de saka tulumu gibi almışsın, o akan ırmağa götürüyorsun.

Sağrağını görünce sarığımı da rehine verdim, gönlümü de; düşünceye hadi dedim, sen git, çünkü sevdaya doğru çekiyorsun beni.

Ey akıl, beni var ediyorsun, ey aşk, beni sarhoş ediyorsun; her ne kadar aşağılatıyorsan da yüceler yücesi Rabbe dek çekip götürüyorsun beni.

Ey aşk, acı buyruğunu ver, bizi senden başka herkesten kes ayır; ey sel, çağlıyorsun, çağla; bizi denize götürüyorsun sen.

Ey can, gel, ikrar et; ey ten, git, inkâra döşen. Ey yokluk, beni darağacına as, çünkü varlığa götürüyorsun beni.

İyi kötü, herkes, ne çekerse kendisine çeker; halbuki sen görülmemiş bir gönül çekicisin, bizi tutmuşsun da bize çekiyorsun.

Ey baş, onun lûtfuyla baş oldun; ey ayak, onun keremiyle ayak kesildin de kılavuzluğa düştün; kibirle nasıl oluyor da baş kaldırıyorsun, tembellikle nasıl oluyor da ayak çekiyorsun?

Ey baş, yere baş koy eğer gökyüzü gerekse sana; ey ayak, balçığa az saplan ovaya gitmeyi diliyorsan.

* Ey göz, insanlara bakma; ey kulak, hayrı, şerri duyma; ey akıl, eşek beyinli olma, Mesîhâ'ya gidiyorsun sen.

And olsun Tanrı'ya, gerçekten de pek iyi, pek güzel çekiyorsun; elsiz, hançersiz çekip duruyor, neliksiz niteliksiz tapıya, cihetsizlik cihetine götürüyorsun bizi.

CXLV

Ey dost, iyilik edersen, kendi devletini, kendi ikbalini yüz kat arttırmış olursun, hattâ umulur ki yüzünü bu yana dönersin de bizimle de uzlaşırsın.

Ben yolu suladım, tozları yatıştırdım, her bir yanı bezedim, suçundan geçtim. Belki bizimle uzlaşırsın artık.

Ben yokluktan meydana getirdim de tahta çıkardım seni; belki bize çalışırsın, belki bizimle uzlaşırsın diye eline bir ayna verdim.

Ey direklerimin, temellerimin oğlu, ey benden derman isteyen; artık bir bak da ihsanımı gör, belki uzlaşırsın bizimle.

Şarabıma kadeh ol, kendine yabancı kesil, derdime düş, derdimle aynı evde otur da belki bizimle uzlaşırsın.

Ey şehzade, adalet göster, kendini azat et kendinden, ecel gününü an, belki uzlaşırsın bizimle.

Ok nasıl yaydan fırlarsa can Zümrüdüanka'sı da öyle fırlar, uçup gider; ey falan, onu düşün; belki bizimle uzlaşırsın.

Dinlerinizi sağlamlaştırmaya bakın, ahitlerinizi araştırın, imanlarınıza, yeminlerinize âşık olun, belki uzlaşırsın bizimle.

Ey altın, gümüş biriktiren, ey her şeker dudaklıya gönül veren, bâri gel de güzellik nedir, gör, belki uzlaşırsın bizimle.

Vefalar tohumunu ektim, acayip resimler düzdüm, nice perdeler açtım ben, belki uzlaşırsın bizimle.

CXLVI

Ey ebedîlik atına binip şu geçici manastırdan giden, yolunu, izini bilirsin, görürsün, bildiğin yere gidiyorsun sen.

* Cismi, arazı yoldaş edinmeden, tuzağa, yeme kapılmadan, bir kasda düşüp oyalanmadan, acılıktan tatlılığa, mahrumiyetten murada erişmeye gidiyorsun.

Yem toplayan akıl gibi değil, kinlerle dolu nefis gibi değil, yeryüzünde yaşayan yaratıkların rûhları gibi de değil; sen canlar canısın, o çeşit gidiyorsun sen.

Ey felek gibi işler dokuyan, ey ay gibi parıl parıl parlayan, ey yoldan bir iz, bir eser bulan, izi, eseri bulunmayana gidiyorsun.

Ey onun sevdasına gark olan, ey onun şarabıyla kendinden geçen, onun adlarının okunup bellendiği medreseden mânalara gidiyorsun.

Kimsecikler armağansız gidiyorsun sanmasınlar diye deredeki suya benzeyen huyun, zamana renk vermiş, koku bağışlamış.

Geceleri bu dünyadan kalkar da ta gökyüzüne dek yüzlerce kervan yola düşer, gider; sense yapayalnız gidiyorsun amma tek başına yüzlerce kervansın zaten.

Ey o dünyanın güneşi, nasıl oluyor da bir zerrede gizleniyorsun sen? Ey padişahlar padişahı, bekçiliğe gidiyorsun sen.

Gören göz, bir yere, bir yurda gidiyorsun sansın diye geceden de, gündüzden de dışarı birçok şaşılacak tılsımlar düzüp koştun.

Ey gayb lûtfu, sen ne kadar bahar şekline bürünüp gelmedesin; ey mutlak adalet, ne kadar da güz mevsiminde görünüp gitmedesin.

Artık şu şekillerden çık, başından örtüyü at; niceye bir insan şeklinde çobanlık edip duracaksın?

Ey can gibi hem eseri görünen, hem zatı gizli olan; ey dünya tapısında kul köle kesilen; ne vakit can gibi gizlice seni görürüm? Dilsizlik âlemine, sükût makamına gidiyorsun sen.

CXLVII

A adı güzel Yusuf, hey güzel dilber, yolda bir yoldaş bulamazsın; akıl Yakub'undan ayrılma da yolda bir kuyuya düşmeyesin.*

Köpektir boş yere her kapıda kıvrılıp yatan, yatıp uyuyan; eşektir yorulup kalan, gördüğü çadıra yönelen.

Gönüldeki bu aşk, bu haset, bir bak bakalım, ne yandan geliyor? Fakat bunu gönüle, gönül yapan bilir, anlar kişiden başka kim anlatabilir ki?

Kuş gibi, yumurtayı bırakma, gör gözet onu bir bekçi gibi, fakat gönül yumurtandan civciv çıktı mı hani, artık sarhoşluk da senindir, buluşma da, kahkahalarla gülüp eğlenme de.

Amca, ondan başkasının eteği yok ki ihsan etmek için şunu bunu koysun, hepsi de yoksul onların; sen padişahlar padişahının eteğine yapış iki elinle.

1930 Onun derdine düş, güneş gibi geceye dek, gamlarla eş ol, ateşler içinde yürü, gece olunca da ay gibi bir hoşça dön, dolaş onun damının çevresinde.

Onun damının çevresinde şu yıldızlar, ta sabaha dek sopacıklarını vurup bekçilik ederler; and olsun Tanrı'ya, kutlu bir tapıdır orası, and olsun Tanrı'ya kutlu bir kapıdır.

O peygamberler, hani gökyüzüne yüz tuttular ya, işte onlar yeryüzü tuzağından da kurtuldular, ahmak kişinin şirk koşmasından da.

Demir nasıl mıhladız tarafından çekilirse onlar da öbür dünyaya kapıldılar; kehribarın önünde saman çöpünün kolsuz, kanatsız uçtuğu gibi öbür dünyaya uçtular.

* İkinci mısra' yerine, ikinci beytin ikinci mısra'ı yazılmış, altına da doğrusu kaydedilmiştir.

Bil ki o lûtfetmedikçe yeryüzünde hiçbir gıda bitmez, o emretmeyip yaratmadıkça bir gölge bile vücuda gelip yere düşmez.

* Rûhlar, "Gezin" sesiyle develer gibi esrik, çöl Arabı o develere ıh ıh der, dilediği yerde ıhtırır onları.

* Can remilcisi, gönül levhasına gerçekler remilini dökerse döktüğü rakamlarla kum bile hâlis, ayarı tam altın kesilir.

Daha iyi yürüyün yoldaşlar, daha iyi yol alın, dünyaya öyle bir hekim geldi ki her ölüyü diriltir, her anadan doğma körün gözlerini açar o.

* Bunların hepsi de olur biter amma yüzündeki perdeyi kaldırdı mı ne Zühre kalır, ne nağme, ne de ağlayıcının vah vahları.

Sus, bülbülsen yürü, kanadını aç, gül bahçesine uç; bülbül de dikenliğe gelir amma nadirdir bu, bâzı bâzı ancak.

CXLVIII

1940 Gökyüzünden her an şaşılacak bir sestir geliyor; fakat hal sahibi olandan başka kimsecikler o sesi duymuyor.

Ey eşek gibi başını aşağıya salan, şu suyu az iç, şu çayırı az otla; bir ancağız da başını kaldır da yukarıya bak, belki bir alâmet, bir delil görürsün, olur ya.

Sâkî, şu âhir zamanda gök küpünün ağzını açtı, rûhlardan bir ordusu var, şaraptan da bayrağı.

Nerde dünyada o arslan yürekli ki ona lâyık bir bahadır olsun, arslanları avlayacak derecede yiğitlik gösterirsin? Erle oturup şarap içenin de padişah olması, er olması gerek.

Şirk koşan kulak, ne çeresiz kulaktır ki gökyüzünden gelen sesi duymaz; Tanrı'dan bir rahata, bir huzura kavuşmamış can, çaresiz candır, tadı tuzu yoktur o canın.

Ne olur bir gececik canı, yarabbi demekten halâs etsen; beden kabrinden çekip çıkarsan da geniş bir alana götürsen.

* Ayaktan ipi çözersen gökyüzüne dek uçarsın, gökyüzü gibi her çeşit kırılıp dökülmeden, her türlü âfetten, zarardan, emin olursun.

Canın birliğe kavuşur da ecel kılıcından kurtulursun, öylesine bir bahçeye girersin ki orda güz mevsiminin yağması hiç mi hiç yoktur.

Susayım, susayım da aşk kendisini kendi anlatsın, canı besleyip geliştiren, ucu sonu olmayan bir anlatışa dalsın.

CXLIX

Gökyüzünden gönüller alıcı sorularla bir kokudur geldi; her gönlü yorgun, her gönlü kırık avı beden tuzağından kurtarıyor.

Her kuş yüzlerce kanada kavuşuyor, Ülker yıldızına doğru uçtukça uçuyor. Her dağ, her ağırlık, o oturamaklığıyla, o ağırlığıyla beraber yücelip uçmaya başlıyor âdeta.

* İbrahim'in kuşlarına bak, paramparça oldukları halde her birinin parçası canlanıp uçup kendi başına gitmiş.

A parça, ne kanadın var, ne başın; nasıl da uçuyorsun dedim de dostluk yeliyle açılıp saçılıyorum da ondan dedi.

Artık şehirde zurna sesinden başka bir feryat duyamazsın, hiçbir evde çengden başka bir ağlayış işitemezsin.

Tambur, yaşayış dediğin bizim yaşayışımız diye gönülden nağmeler koparmış; can arısı şu baldan mimarlık öğrenmiş.

Bugün vergisi denizler gibi bol, sonsuz, o yüce, o kerem sahibi sâkî, ululuğu, cebbarlığı bırakmış, kullarla kaynaşıp uzlaşmış.

Kaza ve kaderin fitne kulağına her an bir düzenbazlık üfürür ya, bugün bu gussadan kurtulduk Tanrım.

* Can okuyucusu, okuyor da Meryemoğlu gibi üfürüyor, sâkîmiz de Tanrı arslanı gibi tekrar tekrar saldırıyor, şarap sunuyor, kerrarlıkta bulunuyor.

İki üç put kırarsa karşılığında yüzlerce put yonup yapar; iki üç testi kırarsa ne çıkar, balçık yoğurup testi yapış sanatı azalmadı ya onun.

Ey bülbül, gülün devleti sayesinde güzel bir seste, hoş bir ezgiye sahip oldun amma sevgiliyle buluşur onunla düşer kalkarsan pek az söz söylersin de bütün bunları unutursun.

CL

Gönül bahçesine girersen gül gibi güzel kokulara sahip olursun; göklere uçarsan melek gibi yüzün aya döner.

Yağ gibi seni yaksa bile aydınlık kesilirsin; gamdan kıla dönersin amma mum gibi meclislerin başına geçersin, meclisleri aydınlatırsın.

Hem mülk olursun, hem padişah. Hem cennet olursun, hem Rıdvan. Hem gök olursun, hem iman. Hem arslan kesilirsin, hem ceylan.

Mekândan kalkar, mekânsızlık âlemine gidersin, kendinden ayrılır, tek ü tenha yol alırsın; bineksiz, ayaksız yürürsün, deredeki su gibi tıpkı.

Canla gönül gibi tek olursun, görünmediğin halde görünür durursun; hem acı olursun, hem tatlı, aynı şarap tabiatını elde edersin.

* Mesîh gibi kuruluk tabiatından da uçarsın, yaşlık tabiatından da, girdapları deler, yol edersin, cihetten kurtulursun, her yan bir olur sana.

İçindeki hevâ ve hevesi bırakır, bomboş kesilirsin, soluksuz diri kalırsın; artık Yâ Hû denizine gark olursun da bundan Yâ Hû demekten vazgeçersin.

* Her acıyı tatlılaştırırsın, her uzağı yakınlaştırırsın; gök gibi dokuz kat oldun mu artık nura perde kesilmezsin.

Devlet sahibi padişah ol, yüceliklere eriş, ay kesil, nice bir üveyik kuşu gibi kû, kû deyip duracak, arayıp tarayacaksın?

Her eve pencere olursun sen, her bağa gül bahçesi kesilirsin sen, senlikten geçtin mi, varlığını bıraktın mı benimle olmadan ben olursun sen.

Yeryüzünde bu kadar da baş çekip ululanma, neşeli, güzel bir halde baş indir de şeftali dalı gibi terütaze olasın, gülesin, güzelleşesin.*

Artık aydınlık istemezsin, kendinden müstağni kalırsın; padişah gibi yoksulları besleyip yetiştirme kaydına düşersin, ay gibi karanlıkları ararsın.

Can istemezsin, can bağışlarsın, her derde derman bulursun, devâ verirsin; yarana melhem aramazsın, yaralara melhem olursun.

* Bu beytin ikinci mısra'ı yerine bundan sonraki beytin ilk mısra'ı yazılmış bundan sonraki beytin ikinci mısra'ı da bu beytin ikinci mısra'ıyla birleştirilerek bir beyit olmuştur. Mâna ve cüzlerdeki kafiyeler bakımından, diğer nüshalarla da karşılaştırarak beyti düzeltik ve mânayı ona göre verdik.

CLI

Barış istiyorum senden, uzlaşma, kaynaşma istiyorum; dün barışa dair bir işarette bulunmuştun, bir söz söylemiştin cana.

Can öylesine sevindi, öylesine neşelendi, öylesine çalıp çağırmaya başladı ki... Bütün önemli işi bundan ibaret zaten; barış nağmesini söyleyip çağırmaktan başka bir iş güç var mı, göremiyorum bundan başka bir iş.

Can, birisine kızdı mı cihan hapishane kesilir ona; cana bedenle barışma, kaynaşma fikri gelir mi acaba yarabbi?

Birine kızarsan başını alır gidersin; fakat baş sana kızarsa eyvahlar olsun barışın başına gelenlere.

Gönlüm araştırıp dururken, seninle buluşmanın bir elini öpse, yok mu? İşte o zaman şu gönül, barışın, uzlaşmanın ayaklarının tozunu defalarca öper, öptükçe öpesi gelir.

Bedenin işlediği iyilik canın lûtfuyladır, canın ihsanıyladır. Ne vakit cömert davrandıysam, ne zaman cömertlikte bulunduysam bu cömertlik, barışın cömertliğiydi.

Kış bulutu gibi ağladım, yapraktan da soyundum, meyveden de, çırılçıplağım şimdi. Artık barış kaftanını giyeyim de ansızın bir kükreyeyim, bunu istiyorum.

Padişah olayım, padişahlara da padişah kesileyim, aya bile ihsanda bulunayım; barışın yüzünü gördüm mü o vakit yüzüm güler benim.

Ey yüzlerce bahçenin, yüzlerce yeşilliğin canı, yurdu şereflendir; kötü düşünceli, fena tedbirli oluşum, barışa yer bırakmadı amma gene de lûtfet.

O hayallere bile gelmeyen, düşüncelere bile sığmayan ilkbahardan gel de şöyle bir letafet ver âleme; böylece de barış göğünde gam sisi kalmasın artık.

Can denizine karşı şu ettiğimiz işler, onunla şu çekişip durmamız, yahut da barışın ululuğuna karşı şu şeytanlığımız, şu ululanmamız hiç de hoş değil.

Ey edebe sığmaz işlerde bulunan, sus, dudak ucuyla, hafifçe bile olsa bir şey söyleme de barış duasındaki istek gösterişsiz olsun.

CLII

Her yana bakınmayasın diye hayali gönülde; haddini aşmayasın diye hadsiz lûtuflarda bulunmada.

* Şu altı kapılı tekkeden dışarıya ayak basarsan dini temiz sûfîlerle buluşur, onlarla vecde gelir, onlarla düşer kalkarsın.

Sende gizli bir kapı var, altı kapıyı, altı yanı araştırıp durma, gizli bir kapı var sende ki her gece o kapıdan uçar gidersin.

Uçtun mu ayağına bir hayal ipi bağlarlar, tamamıyla uçup gitmeyesin diye sabah çağı bu iple geri çekerler seni.

Geri dön rahim zindanına, yaratılışın tamamlanıncaya dek gir şu rahme; bu dünya rahme benzer, onun için de kanlar içmedesin, kanla beslenmedesin.

1990 * Canın kanatları bitti de beden yumurtası ondan kırıldı; can Ca'ferlik göstermek için Ca'fer-i Tayyar kesildi.

CLIII

* Bahar mevsimi gelip çattı, seyret de bak, bağlar bahçeler hurilerle, perilerle doldu; sanki Süleyman orduya yüzüğünü gösterdi.

* Habeş toprağından ay gibi Rum yüzlü dilberler doğdu, sanki senin gibi güzelim Müslümanlar imana geldi, kâfirlikten çıktı.

Gül bahçesine bak, nar çiçeğini seyret, suda sevgilimin aksine dal, şu mahmur nerkisi gör, o kırmızı goncalara hayran ol (sevgilinin gözlerini, dudaklarını seyret).

Katmerli gül yapraklarına bak, altınla gümüş gibi nasıl da birbirine karışmış; hiçbir kuyumcunun sanat ocağından çıkmayan asım-takım mücevherler, halkalar âdeta.

* Bülbülün canında gülü, gülde de Akl-ı Küll'ü gör; renkten renksizliğe uç, belki oraya bir yol bulursun.

Gül aklı yağmalamada, nesrin işaretler etmede, sanki şu sûretleri, şu resimleri yapan işte buracıkta, perde ardında demede.

Ey savaşa barışı veren, taşa su yürüten, şu kötü renkli toprağı nasıl da renklerle bezeyip meydana çıkarıyorsun.

Dallarda tazelik, selvilerde yücelik, ululuk, gülde yüzlerce güzellik var amma ey can, bambaşka bir şeysin sen.

Bağın, ovanın, gülün yeri mi, mezenin, şarap kadehinin sırası mı? Rûhun da yeri değil, Akl-ı Küll'ün de; çünkü sen canın canından da daha hoşsun, daha güzelsin.

CLIV

2000 Bahçe onu bilseydi terütaze dalından kan damlardı. Akıl onu anlasaydı gözünden ırmaklar coşardı.

O ay parçası güzel, bir gün gün değirmisinden baş çıkarıp görünseydi havada zerre zerre Mecnunlar, Leylâlar belirirdi.

* Onun akıl defineleri bir bucakta aşağılık bir yere aksetseydi o yıkık yerin her yanında yüzlerce Karun hazinesi meydana gelirdi.

* Gönüle vuran güzellik göze de görünseydi her elini, yüzünü yumayan kirli kişi Şeyh Zün-Nûn kesilirdi.

Ey bakınıp duran tacir, ne vakte dek bakıp kalacaksın? Sevgiliyi elde etmek ucuz olsaydı bu bakışla sevgili meydana çıkardı elbet.

Yeni bir konuk geldi amma şu nimetler bütün dünyaya yeter, hattâ dünyadakiler daha fazla olsaydı nimetler de daha fazla gelirdi.

CLV

Şu aşk, başına bir tabla almış, sokak sokak geziyor; nerde bir ölü varsa hilesiz, düzensiz diriltivereyim onu diye bağırıyordu.

Diyordu ki: Keremimden, lûtfumdan gezip duran, akan, fakat tükenmeyen bir sofra kesildim; nerde bir yüzsüz dilenci ki gelsin, soframdan çıkınını doldursun.

Seni gâh incilere gark ederim, gâh zehirlere; tanı beni, bil beni artık, elimde âdeta bir kilesin sen.

Bana bir habbe gelse de teslim olsa onu altınlarla dolu yüzlerce maden haline getiririm; yalçın bir tepe olsa tutar, uçsuz bucaksız bir deniz yaparım onu.

Senden yokluk, benden kerem. Senden razı olmak, benden kısmet vermek. İpekböceğinin bile önüne yüzlerce atlas korum, ona bile yüzlerce ağır kumaşlar ihsan ederim.

Her an ümitsiz bir hale düşene öylesine bir harman veririm ki ne ekmiştir, ne biçmiş. Her an dervişe öylesine bir yakınlık ihsan ederim ki bunu elde etmek için ne savaşmıştır, ne çileye girmiş.

Şekerkamışının daracık gönlüne şeker kaynağını akıtırım; akla fikre güzel, hoş düşünceler getiririm.

Din yolunda at süredur, fakat atın sakatlandı mı meraklanma; arık bir at yerine her yanda bir yılkı bulursun.

Sus, böyle değildir deme, Tanrı'nın ihsanından başka bir şey arama; razılık helvası, helva kazanından coşup ateşlere dökülüyor.

Tebrizli Tanrı Şems'inin nuruyla her zerreyi yakıyn nuru gör; eğer söylemede bir zevk olsaydı her zerre söze gelirdi, söyler dururdu.

CLVI

Dün gece gönül sırrını; taş yürekli, lâ'l dudaklı, kâfirliğe bile iman bağışlayan, küfrün bile imanını arttıran bir dilberin yüzünde gördüm.

Böyle bir sevgilinin yanında kim kalkar da candan, gönülden bahseder? Böyle gümüş bedenli bir güzelin huzurunda kim altından, gümüşten söz açar?

Aşkın ağzı olsaydı bütün dünya bir lokma olurdu. Aşkın kapısı olsaydı padişahların canları o kapıda bekçilik ederdi.

* Ben de duyardım, gönül gönül derlerdi; şimdi başıma geldi de anladım, ey güzelliğine karşı gönlün de, canın da utanıp kaldığı güzel; ey aşkıyla Düldül'ün bile bir eşek gibi çamura saplanıp kaldığı dilber.

Ey can, gel de inciler topla. Ey gönül, gel de güzelliği seyret. Aman bu âfetten, bu belâdan ey Müslümanlar.

Beden nedir ki onun gam süvarilerinin ayakları altına serilsin? Baş nedir ki öyle bir padişahın huzurunda yerlere kapansın?

İşte bak sevgilimin vuslat demi gibi tatlı, onun lâ'l dudakları gibi şirin, güzel ilkbahar gelip çattı; artık âlem yeşerecek, yemyeşil olacak.

Yüzü her an bana, benim gibi güzel yüzlü bir sevgilin var mı diyor. Gönlüm her an ona, benim gibi bir kulun var mı diyor.

Dostlar, bahar geldi, kalkın, gül bahçesine gidelim; fakat benim baharım sensin, başka bir şeye bakmam ben.

Çiçeklerin, meyvelerin edaları var, şiveleri var; biz de senin gül bahçesine benzeyen yüzünde açmış bir nilüferiz sanki.

Bülbül, çalgıcı gibi tef çalmada, ağaçların yaprakları el çırpmada. Her gonca, benim gibi hoş, benim gibi güzel, benim gibi terütaze bir gonca var mı demede.

Bahçe bezensin, kuş kanatlansın, uçsun diye o merhametli, o yemyeşil ilkbahar salına salına, eteğini sürüye sürüye gelip çattı.

Halk hayran olsun, yüzünü göremeyen körün, sözünü duyamayan sağırın inadına sevgilimiz canımıza can kesilsin diye ilkbahar geldi.

* Bir yerde padişah o olursa bütün padişahlar kul olurlar; bir yerde sevgili o olursa her gönül âşık otu kesilir.

2030 Sevgilimin hayali, gönülde salına salına yürümede, sonsuz yüceliğe sahip, güzel mi güzel bir ay, lûtuf ve ihsan sahibi, debdebeli bir padişah sanki.

CLVII

Bundan önce sözlerime müşteri arardım, sözlerimi alacak adam isterdim; şimdi şu sözlerimi benden almanı istiyorum senden.

* Herkesi aldatmak için nice putlar yondum, fakat bugün Âzerliğe doydum, Halil'in sarhoşuyum.

Öylesine bir put gelip çattı ki ne rengi var, ne kokusu; ona daldım da işten güçten kaldım; artık putçu dükkânına bir başka usta ara.

Dükkânı elden çıkardım, o işlerden vazgeçtim, deliliğin kadrini tanıdım, öğrendim, düşüncelerden geçtim gitti.

Gönlüme bir sûret gelse git ey yol azdıran derim, çık dışarı; ağır davranırsa vurur, paramparça eder, yere yıkarım onu.

Onun Mecnun'u, onun deli divanesi kesilen kişi, Leylâ'ya lâyık olur mu hiç? Canı ordan, o yandan olan kişidir ki yeri bayrağın dibidir.

CLVIII

* Şu iki kıbleye dönüş, bir an olsa da akıldan, candan uzaklaşsaydı aklımız Âdem kesilirdi, nefsimiz de Havva olurdu.

* Âdem, gönül sayvanından inip de şu balçığa gelmeseydi kutlu ders verişi esmadan da üstün olurdu elbet.

Zanna kapılıp kabul etmeyiz bunu diyen, Halil gibi kabul ettim, teslim oldum deseydi gölge gibi baş aşağı yere düşen nefsi, başı yücelerde bir güneş kesilirdi.

2040 Beden varlığı yok olsaydı şu nefis yücelirdi, başı göklere ererdi, tamamıyla yok olduktan sonra da varlık birliğine ulaşırdı.

Yarasaya benzeyen benlik gözünde zayıflık, görmezlik olmasaydı, bir güneşin yerine cana canlar katan yüz güneş doğardı.

Tanrı katında, sınama zamanı iyiyle kötü bir olsaydı ay yüzlü Cebrâil'le İblis aynı yüze, aynı güzelliğe sahip olurdu.

İnsan, sırları bilseydi hayırla şer belirmezdi; kendisince bilinmeyen her şey de belirirdi, ortaya çıkardı.

Şu her şeyi görüp gözeten, şu casusa benzeyen duygumuz, bizim tutsağımız kesilmiştir, hapsimize düşmüştür bizim; mademki hiçbir şeyin aslını görmüyor, keşke büsbütün kör olsaydı.

Aşağılık nefsin duygusu, sinek gibi kâsenin kenarına konmuştur; sinek konacak yer olarak kâseyi seçmeseydi derhal Zümrüdüanka kesilirdi.

Yıldızlar, tıpkı kâselere, tıpkı şu altın taslara benzer; tamaha düşenler için düzülüp bezenmiştir onlar, keşke süslenip bezenmeselerdi.

Sus, düşün ki söz, mekânsızlık âleminden gelir; gözün ordaysa sözle nasıl uçabilirsin oraya?

Tebrizli Şems'in sayesinde her zerreyi bir yakıyn nuru bil; zevk söylemede, sözde olsaydı her zerre söze gelirdi, söylerdi.

CLIX

Ey her gönül bahçesinin parlaklığı, ey her evin penceresi, güneşin her zerreyi bir inci tanesi gibi parlatır.

Ey her çaresizin imdadına yetişen, ey her âvârenin yeri yurdu, sığınağı, sen her düzenciyi düzeltir, yola getirirsin, her masaldan maksat sensin, her kıssadan alınan hisse sensin.

Ey dümdüz, usûl boylu selvinin hasreti, ey padişahlar padişahlığının parlaklığı; dilerim ki dostlara lâyık bir dost veresin dostlara.

Her başta senin sevdan, her dudakta senin şarapların... Şerbetlerinin feyzi olmadıkça dünya bomboş bir kadehten ibaret.

Her padişah senin yoksulun, şahininin en bayağı avı; ey biteviye her şeyi, herkesi halden hale döndürmesi, her deliye zincir kesilen.

Her ışığın bir ateşi vardır, her gülün bir dikeni; her yıkık yerdeki defineyi korumak için de bir yılan bulunur.

Ey gül bahçesinde diken bulunmayan, ey tertemiz ışığının ateşi olmayan; senin definenin çevresinde ne yılan var, ne yılanın yarası, ne dişi, ne ısırışı.

Bir işrettir düzdün, yüzlerce sınama tohumu ektin, şehrimizde bir tek akıllı fikirli adam bırakmadın.

Düşünceler, sanatlar, hünerler, senin aşkından bir renk almış da güzelleşmiştir. Geceleri, seher çağlarına dek çengler, senin göğünde doğan aya karşı çalıp çağırır, inler durur.

Akıllılıkla delilik birbirine karışmış, birleşmiş, yola yüzlerce mezeler dökmüş, nimetler döşemiş... Düşünce, bir tarak gibi senin o kıvırcık, simsiyah saçlarına asılakalmış.

Ey gözleri nerkise benzeyen, uyku, gözüme bir diken oldu âdeta; uyanıkken çok rüyalar görüyorum, fakat yığılmış yüklerin ardından bakıyor, gözlüyorum da öyle görüyorum.

Bakkalın bile yoğurdu ekşi olduğu halde gönlü müşteridedir; dudağını yummuştur, ta sabaha dek uyumaz, aklı fikri başında, öylece dükkânın bir bucağında oturur durur.

Sabah oldu mu kazanca koşar, alışverişe girişir; sonucu müşteri yüzünden kuru nanesi yeşerir, taze nane haline gelir.

Ey tarlayı bırakıp da çöplüğe, çor yere buğday eken, ey ışığı pencere sanan, sen tıpkı pervaneye benziyorsun.

Bir gün gelir elbiseler giydirir, anlatış, tarif ediş kabiliyeti verir de Akl-ı Küll'le cüzlerini birleştirir, uzlaştırır, bir sevgili ihsan eder sana.

Sus, sen bundan kurtulmuşsun, bu tuzaklardan sıçrayıp çıkmışsın; canını da, gönlünü de fettan bir dilbere vermişsin sen.

CLX

Daha seher çağındayız, güzel, Ferkad yıldızı gibi parlak, selvi gibi yüce, usûl boylu, şeker dudaklı, ay parçası sâkî, kadehi doldurdu.

O sarhoş gözleri, alnına düşen o tuzağa benzer büklüm büklüm saçları, o elindeki kadeh, çaresizin çaresi, dertlinin dermanı.

Yaseminlerle dolu bir gül bahçesinde, bir kaynağa, bir fıskıyeye karşı kara gözlü huriler çenglerini kucaklarına almışlar, sağda solda çalıp dürüyorlar.

Ey şirin sâkî, Ali'nin, Ebû'l Alâ'nın canı için hadi, durma, her derdin, her gamın inadına al kadehi eline, sun.

Gökteki güneş gibi döndür, mücevherler saç, şu gaddar âlemde susuzlara, şu toprak yurdunda oturanlara sun.

Ey büyüler yapan, ey hünerlere sahip olan, ey deliliğin elindeki, avcundaki varı yoğu, iş çağı gelip çattı, bizim hepimiz de o işin ehliyiz zaten.

Bir kadeh içince hayâ elbisesini attım üstümden, gaddar, mağrur, oyunbaz bir güzelle acayip bir aşk oyununa giriştim.

Göktekiler bile gökyüzünde o şarabın kokusuyla sarhoş olmuşlar, başları dönüyor; her ulu kişi benim ay yüzlü güzelime karşı secdeler ederek sarhoş bir halde kendinden geçmiş.

Şarap denizleri yer yer akmada, her yeşillikte elli ırmak; artık kızan, öfkelenen adamların inadına vur şu testiyi taşa, kır gitsin.

* Aşağılığa rahmet gelmede, yokluk iksiri gelip çatmada; sarhoşluk padişahı ağır bir orduyla ulaşmada.

Damın üstünden gelip geçenlere bir baksan, bir görsen onları, geçim çadırını sökersin de ateşlere yakarsın.

Sarhoş dediğin, köpürmüş, coşmuş denizin dalgaları üstünde sağa sola yuvarlana yuvarlana, düşe kalka, aşağı, yukarı, dala çıka giden gemi gibi yürür, denize atılmış direk gibi eğri büğrü gider.

Diyorum ki: Ey iş güç sahibi, ey canı illetlerden kurtulmuş er, pencere yok, kapı perdesi yok; nasıl ettin de kurtuldun ecel hapsinden?

Nasıl kurtuldun şu acı, şu ekşi dünyadan, şu çocuğunu yiyen ihtiyar felekten; hem masallar söyleyen, hem söylediği halde susan, hem kul olan, hem buyruk buyuran dünyadan?

Dedi ki: Dünya padişahı, gizlice bir kadeh sundu bana, onu içince bir de baktım ki can şehrinde gezip dolaşan bir yıldız kesilmişim.

Şu sınanmış dünyaya, şu sınama yurduna geliş de gizlidir, gidiş de; her şeyi iyiden iyiye örten Tanrı gayretiyle bu sır, erkekten de saklıdır, kadından da.

Nasıl geçtim de çıktım, şaş da kal, bak da gör, ne yarık görünüyor, ne kapı; sanki kaynağı yokken kayadan fışkıran bir suyum ben.

Ey şekerler lezzeti, hemen o koca sağrağı sun; analar gibi süt ver bana, çek, al beni beşikten.

Ey arif kişilerin varı yoğu, zevki, neşesi, ey nerkislerin hayranlığına hayranlık katan, ey topraktan yaratılan şu dünyaya, şu dünyadakilere rızık veren, ey her âvârenin maksadı olan,

O bekçiye benzeyen, o hırsızdan, her aşağılık kişiden adamı emin eden şarap yüzünden şimdi, her gönlü sıkılmış kişinin fikri secdelere kapanmada.

Ey rûh arayan, yaralının huzurunu, kararını araştıran kadeh; ey güneş yüzlü, her yıldızın kanını döküp duran sâkî,

Ey gönüllerin rızıklarını veren, ey hem adam olanlara, hem olmayanlara can kesilen, hem basıp yağmalayan hem yağı basansın,* hem düzgünsün, hem ters, uzlaşılmaz biri.

* Yağı basan Türkçedir, aynen böyle kullanılmıştır.

Şu şekillere can vermedesin, sanki Sûr sesisin sen, dünyayı mahşere döndürüyor, herkesi birbirine katıyorsun; zincirin her cebbarın boynuna sanki bir altın gerdanlık, ona sanki şeref vermede.

Candan akıllıca düşünceleri aldın götürdün, mevkiinden azledilmişe dönen şu aklı çeldin; aptal, bön kişinin aklını da bilgiyle yankesici, bir düzenbaz yaptın.

Şüphenin boynunu vurmak için beye de saldırmada, paşaya da; ya aklın başına vurarak usûl tutuyor, ya düzenbazlığın düzenine vurarak tempo tutuyor.

Yeter, sus da topluluğa gir, erkeğin, kadının toplandığı, buluştuğu yere gel; balçıktan şekiller düzen ustanın halvet yurdunda, sanat mekânında sen de sûretler yap, sonra da yaptığın sûretleri kır dök.

Gül gibi hem söz söylüyorsun, hem susmadasın, yüzünü hiç de ekşitmiyorsun; hem gönül evinin başköşesindesin, hem uçar kuş gibi yüceler yücesinde.

CLXI

Bütün varımızı yoğumuzu bir nazik, bir zarif dilber, bir nazenin oğlu nazenin güzel çalmış da götürmüş; onun düzeni hiçbir mescitte bir tek seccade bile bırakmamış.

Feleğin hırkası onun yüzünden on parçaya bölünmüş, Kamer burcu onun yüzünden delinmiş; hele benim gibi bir sâf, bir bön, eline düşerse vay haline onun.

Ödağacımızı ateşledi, tütünümüz göklere ağdı, sâkî bizim abes işlerimizi kırdı geçirdi, yok etti o görülmemiş şarapla.

İşi güçleştiriyor, denizde konaklıyor; can, gönül kıssasını söylüyor, nerde gönül vermiş bir âşık?

Gönül veren o kimsedir ki adamakıllı sabreder, dayanır; senin gibi kıyı bucak, her yana gezip duran, derken bir köşeye düşüp yıkılan adam değildir gönül veren.

Bir gama, bir gussaya düşmüşsün; nerden gönül vermiş bir âşıksın sen? Ya bir kahpenin arzusundasın, ya bir mahabbet tellâlının vesvesesine kapılmışsın.

Utan sakalından, utan o darmadağın sakalından; işin sonucundan iki gözünü de yummuşsun da saçma sapan sözlerle ağzını açmışsın.

O yana ait akıldır güzel akıl, sonucu görmede çeviktir, hırstan, şehvetten arınmıştır, âşıklığa hazırdır o çeşit akıl.

Sus ki söz kuşum hızlı hızlı yeşilliğe doğru uçuyor, bir odacığa konmuş deftere rehin olmaz o.

CLXII

Eteğimi tutmuş, beni puthaneye çekiyor bir düzenbaz, bir yankesici; etek gibi peşinden gitmedeyim bir kan içicinin.

Bir an var eder beni, bir an alçaltır, bir an sarhoş eder, o yalnız kendisini, yalnız kendi dileğini düşünen sarhoş.

* Mühre gibi elindeyim onun, balık gibi ağındayım, büyücü bakışlarının yüzünden Babil kuyusuna eğilmişim.

* Lâhût'um da o Nâsût'um da; Hârût'um da o, Mârût'um da. Kötü işlere girişen herkesin inadına mercanım da o benim, yakutum da.

Güzelim bir su gibi görünmedesin, ateş burcunda bir aysın sanki, fakat sevgilinin göğsünde mermerden yapılma bir gönülsün, bir kayasın âdeta.

O dünya hazinesinin sırlarını gizlice söyleyeyim sana, fakat mühlet ver, mühlet ver de bir parçacık kendime geleyim.

Bir gün, yüzünün hayaliyle ta ırmağına kadar götürdüm testiyi; ışığın aksini bir yıldız gibi suda gördüm.

Gökte aradığımı dedim, yeryüzünde buldum, Tanrı'nın lûtfu, umulmadık bir anda çaresize çare oldu.

İlk safta şükrediyorum, Hint yapısı kılıç da elimde, üstünlük, yardıma kavuşma bahçesinde, o gül yüzlünün ışığıyla açılıp saçılayım artık.

Mihnetten, gamdan yay gibi iki büklüm olmuştum ya, o zaman geçti; o vakitler şu bedenim, her haris, her tamahkâr kişinin elinde bir kemikti sanki.

Var olmak için verdiği buyruğun tuğrasındaki büklümle şu köhne yayım yenileşti; İsa beşiğe bağlı olduğu halde söz söylemeye başladı.

* Gönüle öylesine bir ateştir düştü ki önüne hiçbir kötü çıkamaz; hiçbir serkeş baş kaldıramaz, kötülüğü buyuran hiçbir nefis kalmadı artık.

Âşıkların dünyası güzelleşti, âşıkların buluşup birleşecekleri çağ geldi çattı, âşıkların gönlü her çeşit fitneciden, düzenbazdan kurtuldu.

Tatlı tuzlu, alımlı can, felek gibi Arş üstünde dönmede, artık her yıldız gibi göğün altında dönmez, aşağılık yeri yurt edinmez.

Akılla can, karıncalar gibi dünya tasına üştüler, bir yarık, bir çatlak arayanlara gizlice bir perdedir açıldı orda.

Artık gül fidanı dikenden kurtuldu, çünkü gönülden emin oldu, düşmanı kalmadı, gül derecek, gül yaprağı sığacak hiçbir kimse yok çünkü.

Sus, sus ey dil, süsenlerin dili gibi; nerkis gibi göz kesil de bahçeye bakadur.

CLXIII

Gönül dün gece harap, sarhoş bir halde onun yüzünden her yana, her yere yıkılıp duruyordu, gül fidanına benzeyen boyu bosu yüzünden can, hür süsen gibi yüzlerce dile sahip oldu.*

Gönüller, dudağı yüzünden ta sonuna dek tatlar içinde, şekerler gibi; fakat bir an gizlenirse ona düşkün Ferhad gibi ağlamaya başlarlar.

Şu topraktan yaratılmış kalıp, lûtfuyla yüzlerce cennet bahçesine dönmüş; yel onun civarından esip geldiği için ölüleri diriltmede İsa'nın bile hasedini çekmiş.

Külhana benzeyen tabiat âleminden ansızın bir halife gösterdi; müminler emîrinin yüzünden Bağdat onunla övünmeye başladı.

Göklerdeki melekler tespihlerindeki zevki onun yüzünün nuruyla buluyorlar. Bütün ibadet edenlere kılavuzluk gözü, yol gösterme ışığı, onun sayesinde veriliyor.

Binlerce can, onun çevresinde; oysa ay gibi ortada. Sarhoş bir halde salına salına gitmede, kem gözler değmesin ona.

Ay'ın on dördünün parlaklığı, onun yüzündeki nurdan. Şimşadın, alnına dökülen saçlarındaki amber gibi güzel koku, amber gibi renk, o büklümler, o kıvrımlar gene ondan.

Aşk padişahının askeri yüzünden bir dünya yıkılırsa ne olur ki? Canlara can olan yüzlerce dünya yaratır karşılık olarak.

* Bu gazel "V"de yazılacakken unutulmuş ve bahrin son gazeli olarak yazılmıştır.

O bakışlar âşıka zulmederse de güzelliğe, alıma, iki dünyada da lûtuflar, ihsanlar, gene ondan.

Nazla, ululukla gökyüzüne ayak bastın; yeryüzü zerre kadar anlasaydı ki bu güzeller padişahı ondan doğdu, onun lûtfuyla meydana geldi.

Onun güzelliği yüzünden putlara da yüzlerce kargaşalık düştü, put yapanlara da. Nihayet put yapanlar feryada koyuldular da put yapmaz oldular.

Nedir, nasıl güneştir bu güneş ki güzellik göğünde parıl parıl parlamaktadır? Bu abıhayat nasıl oldu da onun lûtfuyla coştu, böyle bir derya kesildi?

Birisi tapısında hizmetler edilen Şemseddin'in eyer örtüsünü başına koydu, fakat o da kim oluyor ki? Şemseddin, öylesine bir er ki güzelliği, yüceliği yüzünden Cebrâil bile ayağının altına kanatlarını sermiştir.

Tebriz, onun yüzünden sırrını açar da can gözü görmeye başlar. Ona haset edenlerin görmeyen gözleri de sonucu büsbütün kör olur gider.

BAHR-İ MUZÂRİ
-ARÎZ-

müstef'ilün faûlün müstef'ilün faûlün

— A —

I

Nice demdir toprağımıza katre katre, yudum yudum öylesine şarap döktü ki toprağımızın her zerresini feryada getirdi, her zerremizde bir çığlık var, bir feryat var.

Göğsümüz yarıldı, açıldı; gönül aşk dokumaya koyuldu; ulu Tanrı'nın kadehiyle şişe sâf, tertemiz bir hale geldi.

Çiçekler açılmış, kötü gözler görmüyor. Gayret, ağzını yalama diyor bana, şarap içmeye koyul.

Ey can, görünür görünmez canımı da kaptın, gönlümü de; müşteri sen olduğun için kumaş değerlendi.

Bulutun yeşillikler yağdırır, kadehin can verir, derdin insanın içine ne de güzel siner; artık sen bu derde başka dert katma.

* Ey aşk, sağ oldukça senin şarabınla sarhoşum ben, "Yaklaştı, yakınlaştı" makamına vardığım zaman senin lûtfunla yüceyim, senin lûtfunla aşağı.

Sana nasıl ay diyeyim, ay hummaya tutulmuş, sapsarı kesilmiştir. Selvi desem doğrudur bu söz, fakat

Selvi yanar, ay son üç gece görünmez olur, canların aslına asıl olandan başka hiçbir şeyin aslı yok.

2140 * Güneş tutulur, ay tutulur, vaktin Halil'iysen ikisine de istemem sizi de, ikisinden de yüz çevir.

Dediler ki: Bütün dostlar öldü gitti, yok oldu; Tanrı'yı seven, ona sevgi besleyen yok olmaz.

* Abıhayat Tanrı'dır, kaçıp Tanrı'ya sığınanın rûh, kölesi olur, Rûhü'l-Kudüs lalası.

Yüce Tanrı lûtfuyla candan kopan gülüşten başka halkın şu gülüşleri, hep çakıp sönen şimşektir âdeta.

II

Ey sucubaşı, o akar çeşmeyi aç, aç da bahçe de uyansın, çiçekler de göz açsın.

İki gözünün karanlığında lûtuf abıhayatın gizlenmiştir; o gözbebeğiyle gözleri denize çevirmiştir.

Senin lûtfunu görmedikçe kimsecikler oynamaz; hattâ rahimdeki çocuklar bile lûtfunla oynar.

Rahimde oynamak da nedir ki? Yoklukta oynamak da bir şey mi? Mezardaki kemikler bile nurunla raksa girer.

Dünya perdelerinde çok oynadık, dostlar, çabuk olun, davranın o dünyadaki raksa.

Canlar, şu koca, şu kaba kalıplarla oynuyor, şu ağır yükü bir attılar mı seyret oyunlarını o zaman.

Doğmadan önce de ayak vurup sıçramada, rahimlerin karanlıklarında candan şükretmek için oynayıp durmadaydık.

Hepimiz de oynaya oynaya, şu besbedava nimetlere şükretmek için tekkeden gelmiş sûfileriz.

Şu nimetlere can versek yerindedir, zaten şu bol mu bol defineye karşı sûfînin canı da nedir ki?

Şu cihan nimetlerinin konduğu kabın kapağı göktür; sofrasından nasıl bahsedeyim, dilin harcı mı o bahis?

Yola düşmüş sûfileriz biz, padişahın nimetlerini yiyenleriz biz; yarabbi, bu kâseyi, şu sofrayı ebedî kıl*

Padişahların kâselerindeki nimetleri elde etmek için boş kâseden başka ağımız yok, kâsemizi o nimetlere uzatmaktan gayrı kârımız yok; zaten her ham kişi de bu kâseyi, bu ekmeği elde edemez.

* Bu beyit, Mevlevîlerde sofra gülbangı olarak okunur.

O nimetlerle dolu kâseyle pis, bulaşık kâse arasında, sineğe, o ev sahibine utanç veren mahlûka göre ne fark var ki?

Fakat adam olan kişi, yemediği, tatmadığı halde o nimetleri görüp bâzı kere dilini ısırır, susar; bâzı kere de ağzını açar, onları övmeye koyulur.

III

Felsefenin verdiği inkârı gönlümden sürdüm, çıkardım; gönlümü yudum, arıttım; gözümde de Yusuf'a ait şekillere yer verdim.

* Görülmemiş, eşsiz bir güzel gerek ki dille övülmesi mümkün olmasın, böylece de tertemiz Âdem'e secde etmek doğru olsun.

2160 Bir Tur, amma nasıl Tur; bir nur, amma nasıl nur? Her lâhza yüzlerce sönmüş ışığa nur bağışlasın, yaksın, yandırsın onları.

Güneş doğunca her zerre meydana çıkar, yüz gösterir, fakat gizli zerrelerin meydana çıkması için de bir başka nur gerek.

Varlıkların aslı o, cömertlikler denizi o; nasıl da olmayacak şeyleri avlamada o.

IV

"Tercî-i Bend"

Ey esirgeyici sâkîler, sevda gene arttı, sevda gene arttı; şu sararmış benizlere bir kızıllık verin, bir kızıllık.

Ey sâkîler beyi, ey canımın elinden tutan, ey efendim benim, iş çağı geldi çattı, ercesine davran.

Sevgili, akıl da senin sarhoşun, rûh da; nedir o iki elinle tuttuğun? Getir, koy ortaya, gizleme.

* Ey göğü kararsız hale getiren, ey aklı sarhoş eden; bir an olsun aç kucağını, safraya uğradım, safraya.

* Ey fütüvvet ulusu, ey peygamberlik kitabının dîbâcesi, ey mürüvvet padişahı, helvayı yalnız başına yeme.

Bizden kaçıp bir bucağa gittin, o güzelim yüzü senden başka kimsecikler görmesin diye eline bir ayna aldın.

Ey güneş yüzlü, âlem senden aydınlansın diye her durak yerinde, her konak yerinde bir pencere açtılar.

Bunu içmezsen, merhamete gelmezsen yeni bir tercîe girişeyim, belki o tercî ile coşarsın.

*

Ey gönül gözlerinin nuru, göz gibi yol göstermedesin sen; ey sevgili, can sınadı bunu, onun canına canlar katıyorsun.

Can nereye yüz çevirse sana çevirir yüzünü, amma gene de bilmez ki sen nerdesin ey can.

Nerdeysen orda "Elest" davetinde bulunursun, sarhoş edersin, varlık verirsin cömertliğinle, ihsanınla.

Gönüle istekler verirsin de her yana çekersin onu, gâh aşağılıklara sürersin, gâh gönül açıcılığa feraha sürüklersin.

* Bir fayda elde etmek, bir kâra kavuşmak dileğine düştün mü o civarda ümitsizlik ölmüştür artık, çünkü senin mağarana sığınan köpek bile evliyalık etmiştir.

İnsan o yana koştu mu göğünde doğan ay ona vurur, yolunu ışıtır onun; o hem gayb mülkünü bulur, hem razılık aklını elde eder.

Kim ne diyebilir ona ki muhtaç arar, eteğini altınla doldurur, gelir de bir yoksul araştırır, dilenciye ihsanda bulunmak için dilenciliğe girişir âdeta, dilenci dilencisi olur.

Şimdicek şu işin dalını, kökünü bir başka tarzda anlat, şu eseri görünmeyen denizi göster, izini çıkar meydana.

*

Sevgiliyi anlatmaya koyuldum mu gönül kaybolup gidiyor; kendimi kaybettikten sonra nasıl arayabilirim onu?

Ne söylerim, ne ararım, hüküm onun elinde; sâkî de o, bâki de, ben ancak bir kadehim, yahut bir susak.

Dikensem, oklu kirpiysem senin yüzünden ipek kesilirim, bin katsam bile bu yolda tek bir iplik olurum.

* Seni bir öpersem İsa gibi rûh kesilirim, elmanı koklarsam Mûsa gibi can veririm.

Yıkık bir evim ben, senin definene ayrılmış bir yıkık yer. Sen abıhayatsın; ırmak gibi senin ayaklarının altına döşenmişim ben.

İnsanlarla düşer kalkardım, görüşür konuşurdum, geniştim, her şeyi hoş görür bir huyum vardı; senden başkası gönlüme girmesin diye daraldım bugün, huyumu değiştirdim.

Görülmemiş eşsiz güzelliğin, ince mi ince hayalin yüzünden sevdam da mahremsiz kaldı, hay-huyum da, kimse bir şey anlamıyor benden.

Yüce bir yardan aşk seli geldi, Allah aşkına olsun vuslatınla bir bend kur o sele.

V

Burda biri gizli, kendini yalnız sanma; kulağı pek keskindir, kötü sözler söyleme.

Gönül kaynağına bir ayak bağıdır atmış o peri; hayaline gelen her sûret, o perinin yüzünden geliyor.

* Nerde kaynak varsa orası perilerin konağıdır, oraya ihtiyatla gitmek gerek.

* Şu beş duygu kaynağın bedeninde akıp durdukça bil ki o peri, bu bendleri açmıştır, şu beş kaynağı ayırmıştır, akıtmıştır.

* Vehmetmek, tasavvurda bulunmak gibi beş tane de iç duygun var ya, bil ki her beş kaynak da yayım yerine doğru yürüyüp gitmede.

Her kaynağın iki kalesi, elli tane de suyolcusu var, gönlünü cilâlarsan yüzlerini gösterirler sana.

Su başında edebe riayet etmezsen perilerden zarar gelir sana; çünkü bu çeşit tanınmış periler serttir, pervasızdır.

Ne kadar çalışsan takdir tedbiri bozar, onun düzeni bizim gibi yüzlercesinin kilimini aldı götürdü.

Şu kafesteki kuşlara bak, ağdaki balıkları gör, o düzenbazın hilesi yüzünden ağlamaya koyulmuş gönülleri seyret.

Her güzele hıyanetle hırsızlamaca göz atma da o güzelim padişah seni gözünden çıkarmasın.

Birkaç beyit daha kaldı amma o kaynak kayboldu gitti, yarın bir davranır, sıçrarsak o kaynak gene coşar, gene akmaya başlar.

VI

* Canların baharı geldi, oyna ey yaş dal; Yusuf'un Mısır'a girişi gibi şekerler geldi dünyaya, oynamaya başla.

Ey anasının sütüyle beslenir gibi aşkla beslenip gelişen padişah, yürü, coş ey arslan, ey babasının canı, gir oyuna.

Çevgene benzeyen saçlarını gördün de top gibi koşup geldin, baştan ayaktan geçtin, başsız-ayaksız oyna.

Kanlı kaatil biri, elinde kılıç, çıkageldi de nasılsın dedi bana; hayır olsun dedim, yok dedi, şer, raksa gir.

Aşkla padişahlar bile onun göğünde yağmurlara dönmüş, orda kaftanın ne lüzumu var ey güzel kemerli, oynamaya bak.

Ey varlığa dalmış sarhoş, yokluk yazılmış sana, yokluk fermanı gelmiş, sefere hazırlan da raksa gir.

Elinde şarap kadehi, yaya geldi o güzelim; dişi değilsen o erkek arslanın sevdasıyla oynamaya başla.

Savaşın sonu geldi, çeng sesi duyuluyor, Yusuf kuyudan çıktı, a hünersiz, marifetsiz kişi, oyuna dal.

Ne vakte dek sürecek vaadler, ne vakte dek secdede kalacak baş, ne vakte dek şu ayrılık daldığım rengi, eseri yok etmeyecek? Raksa gir.

Ne vakit gelecek o zaman ki bana, ey bir şeyden haberi olmayan, yok ol, her şeyden haberdar olan, oynamaya kalk diyecek?

Tavusumuz ne vakit gelecek de o renkler belirecek, can kuşu, kolsuz kanatsız raksa gir diye çalıp çağıracak?

* Dünyanın körleri, sağırları, Mesîh'ten devâ buldular, Meryemoğlu Mesîh, onlara, ey körler, sağırlar, oynayın dedi.

* Tapı kılınan Şemseddin'dir, Tebriz'e Çin ülkesi bile haset ediyor; ey dal, ey ağaç, onun güzellik baharında oynayın, oynayın.

VII

Ebedîlik şarabını getiriyorsun amma şu bir kadeh şarap bile sensiz sinmez içimize.

Çalgıcı bırak kadehi, şu çeşit feryadlara dal; ey can, o paha biçilmez güzelliğe bir paha biç bakalım;

* Bir paha biç, o seni bağlayan aşk zincirine, o gönlüne âfet kesilene, o Babil kuyuna, o büyüler madenine.

Tekrar getir, bir daha sun o kadehi de işimiz ayarı tam altına dönsün, o vefa âdetine yeni baştan giriş, yeniden başla vefa göstermeye.

Mayası kötülüklerle yoğrulmuş şeytan bile lûtfunla melekleşir; temizlik, doğruluk memleketine senin tuğran çekilmiştir.

Ey göklere yücelen, ey seçilmiş er, ben senin nurunda her an Mustafâ'nın nurlarını görüyorum.

Yol bağlanınca elimdeki kazancım, varım yoğum bir ahtan ibaret oldu, kehribara benzeyen aşka karşı dağ bile bir saman çöpüne döndü.

Aya benzeyen Şemseddin'i Tebriz anlar; sen duayı duy, arada bir de âmin de.

VIII

Çalgıyı, neşeyi uyandır, ver kendini bana, bana uy; kötü gözlerin kör olması için çevir yüzünü, böylece bak bana.

2220 Dirilmek için kendini bana ver de sonra o güvenilir afsunu oku, üfür ölüye İsa gibi.

Ey yüzü aydan da güzel, yüzünü yüzüme koy da bu kul o ebedî devleti görsün.

Hani bu öpüş yavuklunundur, o öpebilir ancak demiştin ya, rüyada gördüm, benmişim o, şeker dudaklarını öpüyormuşum, o şekerden tadıyormuşum.

* Meleklere can kesilseydi, o sevgili, "Kimseyi oğul edinmez" âyetini yüzünde gösterseydi, eşsizliğini âleme bildirseydi ne olurdu yarabbi.

Senin eline yapıştığım andan beri başka hiç kimseyi görmedim, yalnız öylesine bir kendinden geçiş âlemine daldım ki orda ne akıl kalmış, ne fikir, hepsi de kaybolmuş gitmiş.

Sun o nar renkli kadehi, doldur, ağzı ağzına doldur da gözüm doysun, haset bir yana kalsın.

* Yücelerden gelen şarabı, "Yoktur ondan başka tapacak" meclisinde sun da rûh Tanrı'yı görsün, kalıbı yıksın gitsin.

Akıl aynası, şu yünden yapılma mahfazaya benzeyen kalıptan bir hoşça çıkıp gittikten sonra artık istediğin kadar bu yün parçasını döv.

IX

Ey can suyunun suyolcubaşısı, kır testiyi, kır sürahiyi de huzurunda gözler kâse gibi açılsın.

Vur bönlüğümüze ey akılları darmadağın eden, insanı şaşkına çeviren; vur da şu akıl, sınamalarla bönlükten vazgeçsin.

Beden çanını kırdın ya, aklın da ârını, hayâsını gider, o müzevvirin bir şeyler yapmasına meydan verme.

Büyü yapar da halkın dilini bağlarsa sen Mûsa'nın sopası gibi yürü, aç dilleri.

Âşıkın susması daha hoştur, denizinse coşup köpürmesi. Sükût içinde söylenen sözler, aynada görünen şekiller, yüzler gibi daha hoştur, daha güzel görünür.

X

* Sevgili, şu araştırmamızı hoşgör, aşk kullarıyız biz, aşk müritleriyiz; saçımızdan sen tut da çek kendine bizi.

Sağraksız, kadehsiz, lâle renkli, lâleye benzer şarabı sun da gül bile yüzümüzü görüp secdeye kapansın.

Mahmur, sarhoş bir hale getir gözümüzü bugün; cennet bile haset etsin köyümüze, o hale sok köyümüzü bugün.

Altın, gümüş madeniyiz, altına düşman nerdedir ki? Dostumuza da kutluluk bizden erer, düşmanımıza da.

* Taraz mumu kesildik, boyumuz uzadı, başımız yüceldi; boğazımız gelişti, gönlümüz ferahladı, bu şarapla bu hale soktun bizi.

Ey abıhayat, selin kaptı bizi, helâl olsun, kır şimdi testimizi.

Huyumuzu bilmiyorsan sor şarabın letafetinden, o şarap kendi huyuna döndürdü bizi.

Denizi döksen bize, gene kanmayız, gene dolmayız, doymayız biz, çünkü başımıza baş aşağı koydun susağı.

Bir başka konuk geldi, eline bir başka kap al; çünkü bu kap bizi yıkamaya yetmez.

Bak, bahçeye takım takım sarhoşlar geliyor; nasıl mahmur bir halde gelmesinler ki? Kokumuzu aldılar.

* Utarid, şu yol açan sesimizi duysa hünerinden vazgeçerdi de bütün defterlerini silerdi.

Aşka düşüp de övünmeyi isteyenler tef gibi sille yer durur; sen mızrabı al eline de üç telli sazımızı çalmaya başla.

Yeter, sus artık, ansızın şu dedikodumuzu duyarlarsa, şu sözlerimizi işitiverirlerse dünya bile, dünya ehline acılaşır gider.

XI

Şimdicek o bütün sûretlerin, o bütün güzelliklerin aslı olan güzeli tutacağım, bakışımıza kıble kesilen o sevgiliye güzel bir tuzak kurdum ben.

Duvarın kulağı vardır daha yavaş söyle; ey akıl, dama çık, gözetle; ey gönül, sürmele kapıyı.

Pusudaki düşmanlar hep bunu bekliyorlar; bir şey duydular mı birbirlerine söyleyecekler, dedikoduya koyulacaklar.

Şu gönülden gizli bir söz duyulmuştu; düşmanlara yüz tuttu da ne duyduysa bir bir hepsini okudu, teker teker, kuru yaş, ne varsa, ne duyduysa söyledi.

Zerreler gizliyse de birbirlerine düşmandır onlar. Kuyunun dibinde konuş, seher çağını halvet zamanı seç.

Ey can, düşman şöyle dursun, günün birinde düşmanın hayali, geçip giderken şöyle bir gönlüme uğramıştı.

İşte o günden beri biz dostla yolda ahdettik; sırrı gizleyelim, başımızı önümüze eğelim dedik.

Biz de erleriz, madenin üstündeki taştan da aşağı değiliz ya; külüng vurulmadıkça maden, altınını gösterir mi?

Deniz bile kesesini büzmüş, yüzünü buruşturmuş, ekşitip oturmuş, inciyi ne vakit görmüşüm, haberim bile yok diyor.

XII

Seninle buluşanların canlarına yüzlerce can katılır, halbuki bir kadınla buluşsan pörsürsün, o buluşma bele bir gevşeklik verir.

Çünkü ölüyle buluşmak, bedeni dondurur, üşütür; dünya ehline bak da bu hali gör, anla.

Onların beylerinin canları da perişandır, tüccarlarının canları da; bu çeşit güzellerin toprak başına.

Dine ait aşka yürü de güzelleri seyret; yüzleri, göğün çevresini bile nurla doldurmuş, ışıtmıştır.

Gizli bir güzel, her ihtiyara bir gençlik bağışlamada; o yuvadan erguvana gelen şu cana bak hele.

Susacaksan sus, yoksa burdan çıkar giderim; dilinin şomluğundan ağzını örtüyor senin, baksana.

XIII

Amberler saçan saçlarını dök, harekete getir, sûfîlerin canlarını raksa sok.

Güneş de, ay da, yıldızlar da gök çevresinde oynamakta; biz oynayanların ortasındayız, şu ortadakileri de oynat.

Çalıp çağırarak lûtfedişin yok mu; en aşağı bir nağmesi bile gökyüzü sûfîsini dönüp oynamaya başlatır.

Koşa koşa, şarkılar söyleyerek gelen bahar yeli, dünyayı güldürür, gençleri ayağa kaldırır.

Nice yılanlar dost olur, gül, dikenle eş olur, ihsan zamanıysa bahçeyi bir padişah haline getirir.

Bahçe içten içe yürür gider, yol alır da sana der ki: Sen de içten içe yol al, yol al da canına can gelsin.

Nihayet gonca açılır da süsenin sırrını söyler selviye, lâle söğüt ağacıyla erguvana müjdeler verir.

Her fidanın sırrı dipten baş verir, yücelir de yayılır, boy atar; miraç edenler bahçede göğe merdivenler kurmuşlardır.

Kuşlar, bülbüller dallara konmuşlardır, bekçilik ederler âdeta, bekçilerin maaşı da hazneden verilir.

2270 Şu yapraklar, dillere benzerler, bu meyveler de gönüllere; gönüller yüz gösterdi mi diller çözülür, sözler değerlenir.

— B —

XIV

Yıldızlar seslendi: Çok aydın bu gece. Bu sesi duyunca yıldızlara, elbette dedim, ay benimle bu gece.

Yücelik damına çık herkese seslenmek, herkesi çağırmak için; gül devşirilecek gece bu gece, şarap içilecek gece bu gece.

Sevgilimiz sabaha dek gönül gibi kucağımızda; eli sevgiyle boynumuzda bu gece.

* Sabaha dek Zenciler Rum halkıyla savaşta; sabaha dek çalgıcılar, ten-ten-ten diye ırlamada bu gece.

Sabaha dek şarap kadehi dönmede, ihsanlar edilmede; sabaha dek gül süsenle halvette bu gece.

Bu gece vuslat şarabını halkın ileri gidenlerine de sunacağım, geri kalanlarına, bilgisizlerine de; ay yüzlü dilberin pencerede, bize bakıyor, o neşeyle sunacağım şarabı herkese bu gece.

* Davud gibi bize de demir, mum gibi yumuşamada, çünkü sevgili mıhladız, gönül de demirdir bu gece.

Aç gönlün elini, çöz elindeki bağı da aşkın ayağına vursun başını, çünkü kem gözün korkusundan ağlayıp inleyen o zavallı, emin bir bucaktadır bu gece.

Altın gibi sararmış yüzümü boyuna öp ey baht; çünkü kesilip düzelen bu altın, madendedir bu gece.

Hileyle, düzenle yolumuzu kesip duran yok mu? Vur sırtına eşek semerini, öylesine şaşkın, öylesine sersem bu gece.

Zağlı kılıcı hiçbir işe yaramaz, tahtadan âdeta; o upuzun mızrağı da iğneye dönmüş bu gece.

O sarp kalesi örümcek çadırı sanki, atının çokalı, kendinin zırhı, yağ gibi erimiş bu gece.

Sus, çünkü tamah eden, uman, daima peltektir; onunla ne diye bahse girişiyorsun, o peltek bu gece.

XV

* Ey yüzlerce ragâib gecesinin canı, âşıklara rağbet et, sarhoşların arasında otur, işte ay, işte yıldızlar.

O görülmemiş; şaşılacak şeylerle dopdolu olan, o mahşer kesilen, kıyamete dönen gün bile güzelliğinin önünde görülmemiş, şaşılacak şeylere gark oldu gitti.

* "Temiz şeyler" dedin, "Temizlere" saçtın; fakat senden daha temiz kimdir, kim olabilir, ey temizlikler madeni.

* Cana her an senden bir sultanlık verilmede; buna karşılık kime şükredeyim, padişaha mı, perdeciye mi?

* Temiz kalblileri toprağın altına soktun, hepsi de murakabeye dalmış sûfîler gibi başlarını hırkalarının yakasından içeriye sokmuşlar.

* Aşkın geldi de düşünce, onun huzurunda ölüverdi; senin aşkın çınseher, düşünceyse yalancı sabah.

Ey akıl, hayran ol, ne vuslat ara, ne hicran; gaib olmayanla nasıl olur da buluşmak istenir?

Can nedir? Yokluk, ihtiyaç; senden başka can bağışlayan kim ey hacetler kıblesi, ey istekler sevgilisi?

* İşte kıyamet geldi çattı, işte alâmetlerinden biri: Güneşin batılardan doğdu.

Ey çekişi üstün, ürküp kaçanları, mihnete uğrayanları o can çekişlerinden bir çekişle çek kendine.

Çek de şu iki göz, Tanrı sabahının ışıdığını, istek ağının yırtıldığını, isteyenin istenen olduğunu görsün.

Aşkla istek nedir? Tecelli aynası. Nefisle haset nedir? Ayıplar aynası.

Nerde yeşillikler bülbülü? Ona öyle sözler söyleyeyim ki ağızlara düşmemiş olsun, hiçbir kâtibin eli yazmamış. bulunsun o sözleri.

O sözler ne sûret nakışlarına aittir, ne sâf şeylere, ne bulanık şeylere; ne geçmişe dairdir, ne hale, ne zahitliğe aittir, ne mertebelere.

Aklım yerinden gitti, kalanını sen buyur ey kapısından kimsenin ümidine ulaşmadan, mahrum olarak dönmediği zat.

XVI

Bütün sevenlerin işleri altına döndü bu gece; bütün hasetçilerin canları kördür, sağırdır bu gece.

Tanrı'nın güzellik denizi dalgalanmada, dalgalar gibi salınmada, coşup köpürmede; yoldaki toprak bile onun gelişiyle ambere döndü bu gece.

Daima hoşuz, iyiyiz amma Tanrı'nın lûtfuyla biz başka bir haldeyiz bu gece, o bambaşka bir halde bu gece.

Yüz çevirme, öylesine bir dosttur ki yanı başındadır senin, baş eğ, çünkü bu baş, ordan hoş, hordan sarhoş.

Mademki geldi de elini tuttu, bu gece el çırpıp raksa dal ki devlet dalı yemyeşildir, terütazedir bu gece.

And olsun Tanrı'ya bu gece uyku haram bana, çünkü su kuşuna benzeyen can Kevser'e daldı bu gece.

— T —

XVII

Bugün şehrimiz öylesine parlak, öylesine canlı ki; güzeller padişahı aramızda bugün.

Neden hayran olmaz, nasıl gülmez bir şehir ki orda zamanın eri, kahramanı vardır.

O güzellik güneşi yeryüzünde parladı, ışıdı mı o an toprak yeryüzü, gökyüzünden de iyidir.

Gökyüzünde yeşiller giyinmiş melekler kanat çırpıyorlar, yâni sultanımız, padişahımız odur, o yüzlerce dünyaya değer diyorlar.

Bizden selâm söyle de de ki: Ey sevgilinin canına can olan, acı zayıflara, aşkın pek amansız.

Bahar sen olunca dünya nasıl olur da yeşermez, güzelleşmez? Arslan bekçilik edince nasıl olur da eminlik olmaz?

Gönül kapısını vurunca daha içeriye girmeden can, kokusundan anladı ki o merhametli sevgilidir gelen.

* Elini tutup çeken, seni yaratandır; sana can yoldaşı olan o sahip-kırandır o.

O, öylesine bir aydır, öylesine bir güneştir ki tutulmaz; öylesine bir şaraptır ki sersemlik vermez insana, ziyansız bir kârdır o.

O ulu padişah, öylesine kutlu bir meclis kurdu ki mum da bedava bugün, şarap da, güzel de.

Halk sarhoş olunca pehlivan geçinen kişinin mayası meydana çıktı, âcizler de anladılar artık.

Seher yeli delâlet etti de gül dikenden ayrıldı, yağmur da bahçedeki otları sınamada.

Sus da harfsiz, dilsiz, o söylesin; zaten dil, o dilse bu dillerin ne değeri kalır ki?

XVIII

Bütün gün seninleydik, yüzlerce kutlulukla gün geldi geçti. Feryat, feryat; hayırlı akşamlar deyip gidivereceksin, bundan korkuyorum.

Bana gecen hoş olsun diyorsun; ateş, hiç hoş olur mu? Ayrılığın bir ateş, hattâ ondan da üstün.

Âşık, geceleyin sensiz yaşayamazdı, ölür giderdi; ancak güzelim hayalin geliyor, hal hatır soruyor da o yüzden yaşıyor âşık.

Kulağıma, sana çift olmaya, seninle buluşmaya dair bir sözdür söyledin, bir sırdır açtın; inkâr etme, yoksa ben hatırında böyle bir şey olduğunu nerden bileceğim?

Sırrını duydum, geceyi de tanık ettim, fakat gece öylesine suçlu görür ki ibadetini bile gizlice yapar; bilmem tanıklık eder mi bana?

XIX

Kimdir kapıdaki dedi, kul et dedim, kölen olayım senin. Ne işin var dedi, a ay yüzlüm dedim, sana selâm vermek isterim.

Ne vakte dek duracaksın dedi, beni çağırıncaya dek dedim. Ne vakte dek coşacaksın dedi, kıyamet kopuncaya dek dedim.

Aşk dâvasına giriştim, antlar içtim, aşk yüzünden malımı, mülkümü, adımı sanımı yitirdim diye yeminler ettim.

Dâvaya tanık ister hâkim dedi, tanığım gözyaşı dedim, yüzümün sarılığı da dâvamın doğruluğuna delil.

Dedi ki: Tanığın tanıklığı makbul değil, gözüne gelince: O zaten edepli, terbiyeli değil ki, kötülüklere bulanmış biri. Adaletinin yüceliğine and olsun ki dedim, ikisi de adildir, ikisi de suçsuz.

Gelirken dedi, kimdi yoldaşın? Hayalin dedim, padişahım, hayalin. Peki dedi, kim çağırdı buraya seni? Kadehinin kokusu dedim.

Ne niyettesin dedi; vefa etmek, dostluk etmek isterim dedim. Benden ne istersin dedi, herkese, her şeye gösterdiğin lûtfu isterim dedim.

* Neresi daha güzeldir, neresi daha hoş diye sordu, kayserin köşkü dedim. Ne gördün orda dedi, yüzlerce kerem dedim, yüzlerce lûtuf.

Yol neden bomboş dedi, yol kesenin korkusundan dedim. Kimdir yol kesen dedi, şu kınanma, yerilme dedim.

Emin yer neresi dedi, zahitlik, çekinmek dedim. Zahitlik dediğin nedir dedi, esenlik yolu dedim.

Âfet nerde diye sordu, aşkının civarında dedim. Orda ne âlemdesin sen dedi, dosdoğruyum dedim.

Sus, eğer onun esprilerini söylersem kendinden geçersin ve ne kapın kalır, ne damın.

XX

Her an selâm getirir, bu mektup filândan der; sanki selâmla kâğıt, şehrimizde pek pahalıymış.

* Bu hileyle hiçbir köse, hiçbir güzelden bedavaca öpücük almadı; burnunu uzatıp koklamak, erkek eşeklerin âdetidir.

Parası pulu olan nerdeyse bil ki gümüş bedenli bir güzel de ordadır; sen canım, cihanım deyip durma, o can senden kaçar gider.

Madenden tırnaklarınla kazı, ne yap yap, bir çaresini bul, altın elde et, altını da gizlemeye kalkışma; çünkü altın saklandı mı güzel de gizlenir, görünmez olur.

Küpe altın olmasaydı kulağa takılmazdı; kulağa takılan altın küpe, takan kişinin huyuna delildir.

Amma gene de altının, gümüşün, paran pulun olmadığı halde bir güzel elde etmeye çalış, olur ya, talih yardım ederse devlet ele girer.

Ancak bu sevgilidir ki altın almaz, sen ona altın gibi bir can sun; çünkü ölü altın orda geçmez.

Altın, orda bir taştan ibarettir ki sanki içi yarılmış da içine yüzlerce fitne tohumu ekilmiş; potadan çıkmış, sızırılmış altına aldanan hamdır, kaltabandır.

Sus, bir yere aşk geldi mi söz nedir ki orda? Sus da altından da aşağı olma, çünkü sevgili de dilsiz, o da susuyor.

XXI

Senden gelen her cefayı canıma minnet bilirim, senin suçunu da kabul ederim, boynuma alırım, kendi suçumu da.

Ay yüzlü güzel, senden yüzlerce cefa gelse o cefalar ağır kumaşlardan biçilmiş elbiselerdir bedene, esenliktir cana sanki.

Âlemde herkesin senden bir nasibi var, benim nasibim de aşkın. Ne de güzel ettin de bana onu lûtfettin sen.

Şarabının lezzetinden gâh kadeh sarhoş olmadadır, kadehindeki lezzet yüzünden gâh şarap coşup köpürmededir.

Yüzünü görür görmez mâna secdeye kapanmada, sözünü duyar duymaz her harf oynamaya başlamadadır.

Âşık fazla sarhoş olunca kınanmaya başlar; çünkü şarabın mezesi kınanmadan başka bir şey olamaz.

— D —

XXII

Yüceliğinden seni gözlerine aldılar, gözlerinde yer verdiler sana; fakat gördün ya, sonunda hepsi de gitti, seni yapayalnız bırakıverdiler.

* Ey kardeşlerine emniyet edilen Yusuf, sattılar seni onlar, hem de ucuza sattılar, değerini pek azalttılar.

Bu dünyanın vefasızlığını görenler, yola düşmeyi uygun buldular, yaşayışı terk edip gittiler.

Gizliden gizliye çok düşmanın var, sen görmüyorsun; bu kadar düzene başvurdun, fakat onlar seni mat etti sonunda.

Görünmeyen padişahlar halini gördüler de sevgilerinden lûtfettiler, hepsi de dua etti sana.

Gönülde yurt edinenlerle otur; çünkü kin güdenler, mektebe yeni başlayan çocuğa döndürdüler seni, ne elin kaldı, ne ayağın.

Onlar gizlenmişlerdir, bunlarsa sır ehlidir, bir düzen kurdular da seni çeng gibi birden iki büklüm ediverdiler.

Kork onlardan, düşüncelerini bilirler senin; bunlardansa pek vefa umma, gördün ya, sana da vefa etmediler.

XXIII

Bir ev dolusu sarhoş, gene de yeni sarhoşlar geldi, bağlı deliler zincirden boşandı.

Duymasınlar diye çok ihtiyatlı davrandık amma sanki kaza ve kader bir davuldur dövdü, sanki onlar da bu davulun sesini duydular.

Bütün sarhoşların canlarıyla âşıkların gönülleri ansızın kafesi kırdılar, kuşlar gibi uçup gittiler.

Dün yoldan geldim, böyle bir topluluğa rastladım işte. Kendimi onlardan çektim amma onlar beni tutup kendilerine çektiler.

Canı seçip gökyüzünü konak edinen kişiyi, istidadı olan, görüş sahibi bulunan gözlerden başka gözler göremez.

Bir sâkî meydana çıktı, gökyüzüne fitneler saldı, her tarafı birbirine kattı. İşte şarap o zamandan itibaren coştu, kekremsileşti, içinde bulunduğu tulumu da o yüzden yırttılar.

Sarhoşlar testileri kırdılar, küp diplerine oturdular, yarabbi, ne çeşit şarap içtiler, ne biçim meze yediler?

XXIV

Denizin balığa hiçbir ihtiyacı yoktur, çünkü denize karşı balık âdi bir yaratıktır.

Uçsuz bucaksız denizde balık bulamazsın a canım benim, fakat Tanrı'nın sonsuz denizinde pek çok balık vardır.

Deniz dadıya benzer, balık da süt emer çocuğa; âciz çocuk daima süt için ağlar durur.

Bütün bu hiçbir şeye aldırış etmemesiyle beraber eğer denizin balığa bir meyli, bir sevgisi olursa, bu büyük bir lûtuftur, büyük bir keremdir.

* Bir balık var ki deniz onu istemekte; kim o balığı bilir, anlarsa yüceliği yüzünden ayakları esîrin de üstüne basar.

2370 Deniz hiç kimsenin işine aldırış etmez, ancak o balık bir işarette bulunur, bir buyruk verirse onu dinler, onun sözüne uyar.

Büyük bir inayete mazhar olan o balık sanki padişahtır da o uçsuz bucaksız deniz, veziri.

Birisi cüret eder de ona balık adını takarsa denizin her katresi, onu kahretmek için bir ok kesilir.

Ne vakte dek remizlerle konuşacaksın, remizlerin şaşırtıyor insanı, daha aydın anlat, daha açık söyle de gönül gözü görsün, gördüğünü de anlasın.

Herkesin kendisine hizmet ettiği Şemseddin, hem efendidir, hem sahip; Tebriz, onun yüzünden miske dönmüştür, amber kesilmiştir.

Dünyadaki dikenler onun lûtuflarını görseydi yumuşaklıkta, letafette ipeğe dönerdi.

Şarabıyla, güzelliğinin verdiği sarhoşlukla canımın kendinden haberi olursa canım çıksın.

XXV

* Safra illetine tutulup hasta olan, şeker tadı nedir bilmez; her taş yürekli kişi bu yolda yalancı taşla inciyi fark edemez.

Ağ örmekle uğraşıp duran örümcek, kendi sanatından aldığı zevkten başka bir zevk bilmez de, anlamaz da.

Mevkiinden, işinden ayrılan kişi, şaraba düşer, kadehe sarılır, öylesine sarhoş olur ki başıyla ayağını ayırt edemez olur.

XXVI

Pek hoş bir vakit, şimdi bize mutlaka şarap lâzım; böyle bir zamanda can vermeli de bir kadeh şarap almalı.

* Bizim şarabımız, içkimiz gayb küpünden gelir; bizim konakladığımız, meclis kurduğumuz yer yüce Arş'tır.

Nerde bir yoksul görürsen onunla oturman gerek; nerde bir falcı, bir cinci görürsen kaçman gerek.

* Fakat yemeklere düşkün yoksuldan kaç, varlığından, benliğinden geçip yoksullaşan, Bâyezîd'e benzeyen yoksul gerek bize.

* Tertemiz nurdan doğan, elbette temizleri ister, fakat pislikten doğana da pis şey gerek.

Yalnız, kalpla ayarı tam altın da birbirine benzer, bunlar ancak Tanrı nurunun ışığıyla seçilir.

* Tanrı gönüle bir kilit vurmuştur, üstüne de mühür basmıştır; bu kapıyı açmak için gamlar içinde çırpınmak gerek.

Eşek mahallede yatıp uyuduktan sonra kapı kilitliymiş, ne korkusu var? Fakat dışarı çıkmak için evdekilerin kilidi açmaları gerek.

* Bir yılda iki bayram kutlamak, irfansız kişilerin işidir; biz yol sûfileriyiz, bize her an iki bayram kutlamak gerek.

Can dedi ki: Sana uydum, yeni doğdum ben, yeni doğanlara yeni rızıklar lâzım.

Bize o kurtuluş, o murada eriş yerinden taze taze geçim geliyor; genç, taze olmayanlaraysa elbette kuru kemik gerekir.

* Ey erlerin semâ' meclisine selviler gibi gelen, artık ölünün, ölü gibi cansız kalanın şahsından da bir dirinin çıkması, ölülerin bile dirilmesi gerek.

Kuru dalsan ateşe atılmaktan başka bir çaren yok; fakat yaş dalsan, yeşermişsen sonucu yapraklanıp, meyve verip eğilmen lâzım.

Ana memesine gelip de taşan o zevki elde ettin; tuttu da ağzına verdi senin, elbette emmen gerek artık.

Sus ki bir aziz ömrü fasahatla tükettin, bir müddet de susanların bahçesinde yapayalnız dolaşman gerek.

Ey Tanrı güneşi Tebrizli Şems, beni söze sen çektin, sen söylettin beni; iki günceğiz de sükût âleminde nefes almak lâzım.

XXVII

Zaten lûtuftan, tatlılıktan başka ne gelir şekerden; ay, göğü ışıtmaktan başka ne yapabilir?

Gül bahçesinde gönül çeken, güzelim renklerden başka ne olabilir; taze daldan yapraktan, çiçekten başka ne bitebilir?

* Müşteri yıldızından kutlu talihten başka ne bulabilirsin; altın madeninde apaydın altından başka ne bulunur?

* O ışıtan, o parıl parıl parlayan Güneş lâ'le ne bağışlar; abıhayattan ciğer ne hale gelir?

Güzelliği yaratan güzeli görünce göz ne olur, Allah için bak da bakışın ne hale gelir, bir anla.

Biz kendimizi coşkunluğa, sarhoşluğa, güzele tapmaya vermişiz; artık yaşadıkça ne gelir bizden, başka ne yapabiliriz biz?

Bizden bir parçacık varlık kaldı, ercesine davran sâkî, sun o kızıl şarabı, bundan daha kısa söz mü olur?

Sarhoşsun, daha da sarhoş ol, ne altın kalsın, ne üstün; geç kendinden, hiçbir şeyden haberin olmasın, zaten haberden ne çıkar ki?

Gül gibi, gül renkli elbiselerle dışarıya çıkalım, deli divane olalım, deli divane; ne çıkar uykudan, ne çıkar yiyip içmeden?

Ey padişah Salâhaddin, şu sûreti bırakma, gitme bu âlemden de meleklere bir göster, insanda neler var.

XXVIII

Semâdan sonra dersin, o coşkunluklar ne olur, o taşkınlıklar nereye gider? Sanki hiçbir şey olmamış, yahut da olanlar olmuş, hepsi de yok olup gitmiş.

İnkâr etme, Mûsa'nın sopasına bak. Bir an sopaydı, bir an geldi, ejderhâ oldu.

* Beden de ejderhâya benzer, dudaklarını yummuştur. Halbuki o, bir âlemi yutmuştur da sonra gene sopa haline gelmiştir.

* Yumurtaya benzer bir inci coştu, eridi, deniz doldu; deniz köpürdü, köpüğünden yer oldu, buğusundan gök.

Gerçekten de, gizli bir atlı, padişahlık elbisesine bürünmüştür, her an saldırır, gelir, sonra gene aslına dönüp gider.

Bizden gizlenir amma yok demeyesin diye bir başka âleme gitmiştir de göze görünmez olmuştur.

Her hal, beden yayındaki oka benzer; yaydan çıktı mı hedefe yüz tutar.

* Sedef, kıyıda bir katre kapıp yok olur amma işi bilen dalgıç, o katreyi gene denizde arar.

Erkekle kadının aşkı yüzünden kan coştu da meni oldu; derken o iki katreden havaya bir çadırdır kuruldu.

Sonra da gene can âleminden insan askeri geldi, akıl vezir oldu, gönül de padişah oldu, geçti, tahta kuruldu.

Bir müddet sonra gönül, can şehrini andı, özledi, geri döndü; ordu da gene varlık âlemine gitti.

Mânalar nasıl gelip gitmede dersen uyku çağı gelince bir dikkat et de bak; o çağ, düğümü çözer, gerçeği gösterir sana.

XXIX

Bir an olsun düşüncelerden vazgeçsen ne olur? Balık gibi bizim denizimize dalsan, orda dalgalar yutsan ne çıkar?

Düşüncelerinden uyur, onlardan vazgeçersen Ashab-ı Kehf'ten sayılırsın, düşüncelerden mukaddes, münezzeh bir nur kesilirsin, ne olur bu hale gelsen.

Sen bir saman çöpüsün, bizse devlet kehribarıyız; şu samanlıktan sıyrılıp kehribara dönsen ne olur ki.

Artık bu sefer toprak olacağım diye yüz kere ahdettin. Bir kerecik de ahdinde dursan ne çıkar yâni.

Sen gizli bir incisin amma şu samanlıkta toprak rengini almışsın. A güzel yüzlü, ne olur yüzündeki tozu toprağı bir yıkasan da arınsan.

Padişah oğlusun sen, Cebrâil'in bile secde ettiği varlıksın sen. Ne çıkar a yoksul, babanın yurdunu bir arasan.

Ey Tanrı dostlarını, erenleri Tanrı'dan ayrı sayan, erenler hakkında iyi bir zanna, iyi bir düşünceye sahip olsan ne olur?

Tümden ayrılmış bir parçasın, bedenden ayrılmış bir elsin ancak; bâri bundan böyle bizden ayrılmasan ne olur ki?

O vakit başsız kalırsın, malın mülkün gider, hırstan, kibirden ayrılırsın; fakat işte o zaman ululuk âleminde baş gösterir, görünürsün; ne olur bunu yapsan.

Tanrı zikrinden bir şerbet iç de düşünceden kurtul. Ey Tanrı rızasına mazhar olan, savaşa sarılmasan ne olur ki.

Yeter artık, sen bir dağa benzersin, dağda altın madenini ara, bağırmayı bırak. Bağırıp dağı seslendirmesen ne çıkar ki.

XXX

Bu can bir kadeh, fakat kadeh nerden bilecek bunu? Tertemiz birisi doldurmada, o da topraktan yaratılan insana ulaştırmada içindekini.

Huzur, karar bırakmayan aşkıyla işine gücüne koyulmuş; Arş'tan almada, yeryüzüne saçmada.

Hadi, getirip sunduğu yeri bilmiyor, bâri aldığı yeri bilseydi ne olurdu?

Toprak, nimetlerini canlara saçıp dökmek için madenler gibi parıl parıl parlamış, dilleri olsaydı toprağın da bir nüktecik söyleyiverseydi bize, fakat nerde?

Dilleri olsaydı da o ormandan, o ebedî ormandan söz açsaydı bize, o ormanın canlarımıza neler hazırladığını bir söyleseydi bize.

Burda kaplan da Yâ Hû diye nara atıyor, ceylan da; ey ahın da sığınağı, bizi kim çekmede, kim sürüklemede diyor.

Bir arslan ki varlığımıza kendi sütünden başka bir şey vermiyor; bir arslan ki varlığımızı varlıktan kurtarıyor, kendimizden halâs ediyor bizi.

O arslan, bize âhu şeklinde gösteriyor kendini, bu düzenle ormana dek sürüyor bizi.

* Gâh Fâtiha veriyor bize de feyzler ihsan ediyor, gâh bir saman çöpü veriyor ancak, alçaltıyor bizi; fakat biz Fâtiha olduk mu da nazlanıyor, okumuyor bile bizi o.

XXXI

Gene devlet güneşi gökyüzünde göründü, tanyerinden doğdu; gene canların dileği can yolundan gelip çattı.

* Gene Rıdvan'ın razılığıyla cennet kapıları açıldı, her rûh boğazına dek Kevser havuzuna daldı.

Gene geldi o padişah ki padişahlara bile kıbledir; gene geldi o ay ki aydan da üstündür, yücedir.

Sevdadan başları dönenlerin hepsi de atlara bindi, çünkü o tek binici, o eşsiz padişah, ordunun tam merkezine, kalbine geldi, kondu.

Kapkara toprağın bütün cüzleri hayran oldu, gözleri kamaştı; mekânsızlık âleminden, kalkın, mahşer çağı geldi çattı sesini duydu.

Keyfiyete sığmayan o ses ne içten geliyor, ne dıştan; ne soldan geliyor, ne sağdan; ne arttan geliyor, ne önden.

Peki diyorsun, orası ne taraf? Aranıp durulan taraf. Diyorsun ki: Ne yana döneyim yüzümü? Şu başın geldiği yana.

O yana ki meyvelere bu olgunluk ordan gelmede; o yana ki taşlara mücevher vasfı ordan ihsan edilmede.

* O yana ki kızarmış balık, ordan gelen feyzle Hızır'ın huzurunda dirilmişti; o yana ki ordan gelen keremle Mûsa'nın eli parlak aya dönmüştü.

Bu yanış, gönlümüze aydın ay gibi doğdu, bu hüküm, başımıza övünülecek bir taç gibi kondu.

Cana izin yok ki bunu anlatsın, söz açsın bundan; yoksa bir söze gelseydi nerde bir kâfir varsa küfürden kurtulurdu.

Kâfir de dara düşünce o yana yüz çevirir, bu yanda bir dert gördü mü o yana inanır.

Dertli ol da dert sana kılavuz olsun, o yana götürsün seni, o yana ki dertten bunalan görür o yanı.

O yüceler yücesi padişah, kapı da adamakıllı kapanmış, kilitlenmişken insan hırkasını giydi de bugün kapıya geldi, giriverdi içeriye.

XXXII

Ansızın tuzağımıza tutulan kuş bütün tuzakları yırttı, hepsini kırdı geçirdi de mekânsızlık âlemine uçtu.

Şarap mânasız boş şarap olmaktan çıktı, öylesine arındı ki sâfın sâfından da sâf bir hale geldi, iki dünyanın derdinden de coştu, köpürdü, tortuyu dipte bıraktı, küpün ta ağzına çıktı.

Canı şu topraktan yudu, arıttı da ondan sonra miraca ağdı gönül, orda konaklayınca da orası daha hoş geldi kendisine.

Tazelik, parlaklık âleminde çok tatlılıklar buldu, lâle yüzlüleri vasfa koyuldu da yüzü safran gibi sarardı.

Kim o aydan geri kalırsa bu nakşı, bu sûreti, bu güzellik yazısını okuyamaz, din nakşında kalır, and olsun Tanrı'ya, kâfir olur gider.

Ben, kendi vasıflarımdan geçtim, kendimden soyundum, çırçıplak oldum; çünkü çıplakların süsü püsü, giyimi kuşamı güneştir.

Varlık âlemindeyken "Tanrı uludur" demek hoş değildir; bu baş kurban oldu mu o vakit "Tanrı uludur" sözü gerçekleşir, ulu Tanrı'nın gerçek varlığı zuhur eder.

Bezgin candan bu ululuk uzaktır, aşktan usandın mı gemi hareketten kalır, demir atar, durur.

Ey Tanrı güneşi Tebrizli Şems, gönül senin güneşine karşı öylesine mutlak bir yokluğa düştü, öylesine zerreleşti ki zerreden de küçük, ondan da değersiz bir hale geldi, yok oldu gitti.

XXXIII

Kaçıp kurtulacağın kişiye, muhtaç olmadığın kişiye, yahut da ayağının altındaki topraktan başka bir varlığın sana yardım edeceğini, elini tutacağını umduğun kişiye kız, öfkelen.

Tutalım bıraktın onu, geçtin ondan; padişahsın, beysin, eşin yok; çaresiz bir gün gelecek, ölüm bey kesilecek sana.

Üstünsün, eşsizsin, Hızır'ın içtiği abıhayatı içtin diyelim; onun suyunu içmeyen, mutlaka ölüme tutsak olacak.

* Ey yaratılış canının pîri, ey vehimden doğan değil, görünüp duran pîr, amma kocalıp kadid kesilen, bu yüzden saçı başı süt gibi ağaran pîr değil;

Ey pîr, hileyle, düzenle, küstahlıkla işi tersine çevirerek pîre pirlik etmeye kalkışan kişiye pirlik etme.

Senin için ölene, ululuğunun karşısında hor, hakir bir hale gelene pirlik et.

Kaşının kılını yeniay sanan kişinin gözüne nasıl olur da güneş değirmi görünür?

Ululukla bıyığını burup duran kişi, ululuk nurundan nasıl aydınlanır, nurlanır?

Ey zengin, malını mülkünü gösterip durmaktan vazgeç, kendini yok et de varlığının zerresi güneş kesilsin.

Beş duyguya da bu kara sellerden bend kur da koru, sonucu Akl-ı Küll altı cihetten de rahmet yağdırsın sana.

O hamurun mayasıyla şu ten hamurunu mayalayamazsan yüz yıl fırına koyup kızdırsan gene de ekmek mayasız olur.

* İki yay kadar yaklaşmayı istiyorsan ok gibi dosdoğru ol; onun yayına ancak ok gibi olan girer, gerilir, atılıp menzile varır.

Sus da gücün yeterse mânaları harfsiz söyle; harfsiz söyle de söz alanına gönül hâkim olsun.

XXXIV

Bayram geldi, hoş geldi; gönüller çeken sevgili geldi; her ölü mezardan sıçrayıp kalktı, tapısına geldi onun.

Canı savaşa çağırmaya dil geldi gönüle, o dost baş çekerek geldi, can da ayak sürüyerek gelir artık.

* Can onun kaynağından ballara, şekerlere gark oldu; ay o aya benzer Türk yüzünden harmana düştü, ağıllandı.

Can onun nefesindeki ışık yüzünden meleklere kıble kesildi; su bile ateşin yanında durunca ısınır, kaynar, ateş tabiatını elde eder.

Meleklerin canları, gönülleri, Tanrı havasına eş oldu da o yüzden gökyüzü meleklere yaygı kesildi, döşeme haline geldi.

Er ol da gönül aynanı cilâla, oraya vuran yazıları, nakışları oku; altı yan da nakışsız, cihetsiz, türlü nakışlarla, türlü yazılarla bezenmiş.

2480 O lâ'li, sonucu koynunda bulursun, yüreği temiz kişilerin gönüllerine saçılmıştır onun nuru.

* Bidat şerbetindeki afyondan sarhoş oldu, uyudu kaldı; devlet onun rahmet direğinin üstünde taht kurdu, oturdu.

Ne akıllıdır o kulak ki bir el, onu tutmuştur da çekmiştir. Ne aktır o yüz ki o tırmalamıştır o yüzü.

Sus da şu beşten, altıdan dışarı olan gökten gelen beş vaktin nöbetini dinle.

XXXV

Davran, sıçra, kalk uykudan da bak, işte apaydın gün geldi; gönlünü tut, çek, sök, çıkar uykudan, gitme çağı gelip çattı.

Ne vakte dek işaretler gelip duracak da sen duymazlıktan geleceksin? Korkuyorum, aşk bu hoca aptallaştı, bön bir adam bu diyecek.

Başak devşirenler geçip gittiler de şu başak devşiren oturakaldı; öyle ağırlaştı, öyle hamlaştı ki harmandaki yığına döndü.

XXXVI

Ey âşıklar, güzellikte herkesi geçen o ay, haber gönderiyor size.

Gökyüzünde bir tomar üstüne bir satır yazı yazdı, kimdir burda okumak bilen ki gelsin de okusun o satırı.

* Safranla yazılmış can sırrıdır bu satır, her harfi yeniden yakılmış, yalımlanmış bir ateş, ta yüreklere işlemekte.

Bir bucağa sığınmışız, aşka düşmüşüz, yamalı hırkaya bürünmüşüz; biz nerdeyiz, halk nerde? Fakat o boğazımızdan tutmuş, bizi çekip duruyor.

Elsiziz, ayaksızız, bir top gibiyiz, onun bulunduğu tarafa yuvarlanıyoruz; çevgen saçları bizi o yana doğru koşturup duruyor.

Bu yana koştum mu çevgeni saldırır da kendi tarafına çeker beni, söyle bakalım, kim bilir bu sırrı?

Ne yanda olursam olayım, sarhoşum, onun çevgenine tapmadayım; hükmünü yürütünceye dek yokluğun ta içinde varım, var gibi görünmedeyim.

Bezdiğin, usandığın için git, uyuyanlara uy, onlarla beraber yere baş koy, yat, uyu; çünkü üşüyüp donanları da uyku kurtarır.

Şemseddin'im Tebriz'de meydana çıkar, görünürse and olsun Tanrı'ya, iki dünyada da ne tortu kalır, ne dert.

XXXVII

Mahmur gözlerini görünce karar mı kalır gönülde; aya benzer yüzün görününce yıldızlar sayılır mı artık?

* Zevk çalgıcın neşe çengini okşayıp çalmaya başladı mı gökyüzündeki Zühre yıldızının kârı mı kalır, kazancı mı?

* Güzelliğinin Yağma beyi ne yana asker sürerse o yanda şehir mi kalır, ülke mi?

Cana canlar katan gül bahçen, can bahçesine bir güldü mü güllerde akıl mı kalır, dikenlerde dikenlik mi kalır?

Padişaha benzeyen aşkının casusu, bir gönüle girdi mi aşktan başka bir kimseye yer mi kalır orda?

Ne mutludur, ne neşe çağıdır o zaman ki baht yaver olur da ansızın canı kucağına alırsın, beden de kıyıda kalakalır.

Öylesine güzelden başa bir sarhoşluktur çöker de artık gönül taç, taht mı arar, yoksa âr, hayâ mı kalır?

Tanrı'dan dilerim ki Tebrizli Tanrı Şems'i, gönül mağarasında doğup parlasın da mağaradaki dostuyla kalsın.

XXXVIII

Ey güzelliğinin tapısına ancak huri gibi kademi kutlulaların gelebildiği dilber, senin hayal evine gamın girmesi doğru mudur, gam yakışır mı oraya?

Her varlık senden, her varlığın başlangıcısın sen; senin varlığına karşı yok olmak yaraşır bize.

* Ey gam, derlen, toplan; işte şuracıkta neşe ordusu, neşelilerin Keykubad'ı da şimdicek yüzlerce bayrakla gelip giriyor ülkeye.

Ey gönül, gamlanma; şimdicek o tatlı padişahtan nağmelerle dopdolu, fakat içi bomboş çeng geliyor.

O Tanrı'ya mensup sâkî, padişahlık meclisinden gelmede, o mânalar çalgıcısı şimdicek nağmelere başlayacak.

Ey gam, ne de küstahsın, ne diye bana, kapıma düştüğünü söylemezsin de kapımdan içeriye girmeye kalkışırsın?

Sonucu ey gam, senin ateşinden de kurtulacağım da cana canlar katana teslim olacağım ben.

XXXIX

Aşkta diri olmak gerek, ölüde iş yok. Diri kimdir, bilir misin? Aşktan doğan kişi.

Kükremiş arslanların kızgınlığı, bütün erlerin erlikleri, aşka karşı hiçbir şey değildir.

Yolda yol kesenler var. Bu yoldaşlarsa kadındırlar. Kınalı ayak, bu yola yaraşmaz, o çeşit ayakla bu yol aşılmaz.

* O yüce Rüstem elini uzatsın, işe girişsin diye savaş davulu dövülmeye başladı, aşkın davetiyle koca bir ordu toplandı.

Onun gök gürlemesi gönülden gelir; canı buluttan çakan şimşek gibi bedenden çakar, fakat bir lâhza bile aynı halde kalmaz.

Böyle başı ecel kılıcı asla kesemez. Çünkü bu baş o kadar yücedir ki ta Arş'a değmiştir.

Böyle bir gönlü gam gussa asla kaplamaz. Dünya gamları onun neşesini arttırır.

Suratını asmış, ekşitmiş görsen bile inanma sen ona. O gene ilkbahar bulutuna benzer, âlem onunla güler, tatlılaşır da o şakacıktan kendisini öyle gösterir, mahsustan suratını asar.

Arslanı ceylan aramaz, onun ceylanı O'dur. Münkirse bu yayım yerinde çok ot otlar, diken geveler.

Bizi aşkta ara, aşkı da bizde. Gâh ben onu överim, gâh o beni över.

O sedef gibi denizler içinde bir ağız açtı mı ben, biz denizini bir katre gibi yutar, siler sömürür.

XL

Ne göz her gönüle yüz verir, ne padişah her aşağılık kişiye yüzünü gösterir.

Ancak bizim hor, hakirimiz başka, bizim aşağılık kişimiz başka; onu dikenden de kurtarmadadır, ona gül bahçesini de göstermededir.

Bizim kapkara dumanımızı nura çekmededir o, bizim eski zahitliğimizi bir kör kandil, sarhoş bir meyhaneci haline getirmededir o.

* Kendi kulunu ne satar o, ne bağışlar; ona şuracıkta bir taç, bir taht hazırlamıştır, fakat bu devleti pazarda satılma şeklinde gösterir o.

Âdemoğlu dediğin, dünya sandığına konmuş bir arslandır; sandık kapanmıştır, kilitlenmiştir, o da kendisini yorgun, bitkin göstermededir.

Fakat günün birinde bir coştu, bir kükredi de sandığı kırdı, parçaladı mı, şimdi işsiz görünüyor amma, nelere gücü yettiğini, ne işler edeceğini o vakit görürsün.

* Muhammed'le Sıddıyk, görünüşte mağaradalar amma gerçekte, ta yedinci kat gökte onlar.

Aşk birdir, fakat türlü türlü şekillerde, çeşit çeşit görünmededir de şu aşağılık şaşıların gözüne iki, dört görünür.

Tanrı Şems'i öyle bir güneş ki ışığı aynaya vurmuş, şuna bunaysa hareketlerini duvarda gösteriyor ancak.

Hangi tablayı açsam ordaki şeker, ordaki meta hep o sonu gelmez şekerden; ancak aktar onu başka çeşit gösteriyor.

XLI

Canım efendim dedim, etme bu edaları, yapma bu çeşit işler; gam canımıza kastetti. Dedi ki: İşte buna imkân yok, olacak iş değil bu.

Ne haddi var gamın ki elini uzatsın; dikkat etmez de haddini aşarsa talaşını ateşe vurur, yakar, yandırırım onu.

Gam ürker, korkar bizden, bizi iyi tanır o; kızışıp ateşlenmese bile onu öyle bir ateşlerim ben ki yüzlerce duman çıkar ateşinden.

Gam, düşmanını da bilir, haddini de; itaat edenlere karşı yeryüzü gibidir, yerlere döşenir o.

Mademki bizimsin, bizdensin, zehir bile içsen ne haddi var zehrin ki sana kastetsin, elinde midir ki bal olmasın?

* Halil, ateşin, dumanın ta içindeyken bile hoştu, rahattı; fakat bunu Tanrı bilir ancak, herkes emin değildir ki bildirsin.

Emin olan kişi, gayb âlemine ulaşır, o âlemdekilerle düşer kalkar; aynı cinsten olan, nasıl olur da kendi cinsinden olanlarla düşüp kalkmaz?

* Ey Mûsa Peygamber'in eli gibi eli parıl parıl parlayan, Mûsa'nın elinin koynuna girmemesini, âlemi aydınlatmasını isterim ben.

Çünkü kutluluk gülü, senin yüzün görülmedikçe bitmez; canım efendim, "Ancak sana taparız", "Ancak senden yardım isteriz" olmadıkça olmaz.

XLII

Nasılsın, ne iştesin dedin; seninle olunca iş mi kalır, güç mü kalır? Sen olmayınca da bir işe girişsem, and olsun Tanrı'ya, ağlayıp inlemeye koyulurum, ancak bu kalır elimde.

Cennet şarabını altın taslarla içsem ancak baş ağrısı verir bana, ancak sersemlik, mahmurluk kalır bende.

Aşkının tezgâhında sensiz ne dokursam dokuyayım, and olsun Tanrı'ya, ne arış kalır o kumaşta, ne argaç.

Uçsuz bucaksız bir ırmaksın sen, dünya da sanki bir köprü; mümkün mü, böylesine bir ırmağın üstüne kurulan köprüden geçilebilir mi hiç?

Âlem dört mevsimden ibaret, her mevsim de öbürüne zıt; dört düşmanla savaşmadan can mı kalır insanda, huzur mu kalır?

Ey güzellik baharı, sen gel, sensin mevsimlerin aslı, gel de bütün mevsimler yansın gitsin, her mevsim bahar olsun, yalnız ilkbahar kalsın.

— R —

XLIII

Şimdi minbere çıkmış bir öğütçü var, hem dinleyenlere öğüt veriyor, hem kendine; akar kaynak gibi temiz mi temiz, temizleyici mi temizleyici.

Yücelik minberinde bir bilgin, bir akıllı, fikirli er; daha aşağı basamakta da onun sözlerini tekrarlayan, o sözleri bir kere daha söyleyen biri.

Her sözü bir dünya, gökyüzü gibi apaydın, öylesine söz açmış ki hem güzelce anlatmada, hem apaçık anlaşılmada.

2550 Bu çeşit bir kapı açış, seni bulandırıcı mı bulandırıcı, bulanık mı bulanık toprağın hapsinden kurtarıyor.

Dille anlatış sanatından bir merdiven yapmış da döndürdükçe döndüren, döndükçe dönen yusyuvarlak göğün damına dayamış.

Odunun içinden ateşi çıkaran ışıktır, yoksa ateş kendiliğinden ışıtan, kendiliğinden ışıyan bir nesne değildir.

* Ateş, insan gücüyle taşla demirden çıkar, demir taşa çakılır, vurulur da ateş meydana gelir. Yıldızlar da bir emirle, tedbirlere sahip olarak, fakat tedbirlerle de düzülüp koşularak vücut bulur.

Her peygamberin yepyeni bir mucizesi vardır; nasıl olur da yayılmaz, nasıl olur da tanınmaz o mucize?

Kutlu onunla kutsuz hale gelir, cennet hapse döner; nefis de onun yüzünden hem yalan söyler, düzen düzer, aldatır, hem de aldanır.

Bu minber, bu öğütçü sendedir, sende gizlidir; fakat onu aramada sen de kusur etme, kusurlu olma.

XLIV

Ey aşkta yok olmuş, tam yokluğa ulaşmış er, sen cansın, hattâ ondan da öte bir şeysin; öylesine bir alımın var ki alımdan da öte bir şey bu.

* Göklerin sırlarını, şunun bunun hallerini, levha yazılmadan okursun, hattâ daha başka şeyler de okursun sen.

* Bu an Arş'ın, Kürsî'nin ahvalini halktan sorar durursun amma onu da bilirsin, onun gibi yüzlercesini de, daha başka şeyleri de.

Sonu gelmez bir lâ'l deryası var, aydın mı aydın; o değer biçilmez lâ'le madensin, daha da neler var sen de.

* Elest günü cana verilen hüküm var ya, bütün o hükümleri yürütürsün, daha da başka buyruklar yürütürsün sen.

O şaşı, daha ilk adımda şaşırdı, biri çok gördü, ilkini söyledi, ikincisini söyledi, daha da başka şeyler gördü de söyledi gitti.

Tanrı Şems'i gibi varlık âlemine erişmeyen, var olmayan, gerçekler âleminde fânîdir, daha da başka bir şeydir o.

XLV

Yüzün güzel bir gün, fakat gündüzün aydınlığından da güzel, gündüzden de aydın. Şarap iyi, hoş, fakat sâkî şaraptan da hoş.

Her kapalı şey bugün açılır artık. Gönül sonsuz muratlarına ulaşır, tıpkı güvercini yakalamış bir doğan gibi.

Her âşık sevgiliden lâyık olduğu insafa, mürüvvete kavuşur; her susamış Kevser havuzunun kıyısına oturur.

Her an o güzel sevgilim, sâkîye bir yeni kadeh sunar da bugün meclis umumîdir, şunu âşıklara ver der.

* Öylesine ince bir kadeh ki sanki kadeh yok da şarap kadeh şekline girmiş.

XLVI

Ey yokluk aynası, yokluksun sen, hattâ daha da öte bir şey. Ey gönülde olan, gönülde ne varsa osun, daha da başka bir şeysin sen.

2570 Göklerin sırlarını, gizli düşünceleri, şunun bunun hallerini bilirsin, daha da başka şeyler bilirsin sen.

Geçmiş çağların tarihlerini, yazılmamış yazıları insanlara da okursun, meleklere de, daha da başka şeyler okursun sen.

Müstahak olanlara gayb âleminden hisseler verirsin; gönüllerden gussaları sürer çıkarırsın, daha da neler çıkarırsın, neler.

XLVII

Ey canların canlarına can olan, sen cansın, daha da öte bir şeysin; ey madenlerin kimyası, madensin, daha da ileri bir şeysin.

Ey ebedî güneş, ey her yanın, kıyının bucağın, çarşının pazarın sâkîsi, ey zevk ve neşe meşrebi, güzelliksin, alımsın, daha da başka bir şeysin sen.

* Ey yakıyne meşale, yeryüzüne gelişip olgunlaşma, ey Akl-ı Evvel'e ikinci, hattâ daha da bir başka şey.

Ey Tanrı mazharı, ey padişahlık ışığı, hangi sanatı başarmak istersen elinden gelir, başarırsın, hattâ daha da neler yaparsın.

Her eşi bulunmaz şeyi, her şaşılıp kalınacak nesneyi, her gaybi, her gaibi bilirsin, daha da neler bilirsin, neler.

* O afyona benzer aşkla kimini Leylâ edersin, kimini Mecnun; ey nuruyla gökleri ışıtan, sen daha da başka bir şeysin.

Ey göğüslere nur, sabırlara ümit, yücelerde bulutları sürersin, daha da neler edersin.

Ey peygamberlerin övündükleri zat, ey erenlerin azığı, ey seçiş köşkünü kuran, daha da neler kurmuşsun.

Ey yarlıgama definesi, ey acıyış denizi, kapından başka dayanılacak kapı yok, bir başka şey de yok bundan gayrı zaten.

Bezenmek için yüzünden başka bir yüz gören, senden başka bir güzel var sanan göz, bu suçla âdeta zina etmiştir, daha da başka kötülüklerde bulunmuştur.

Ey başlangıcın aslının aslı, ey yarının yardımcısı, sevda elinde alçaldım, daha da başka bir şey oldum.

Şu ağzım sözlerle dolu, fakat senden başkasını çağırmam, çünkü senden başkasının kulakları geçici, yok olur gider onlar, hattâ yokluktan da daha ileri giderler.

— S —

XLVIII

Ey karşımda yüzünü ekşiten, bana hayli kötü sözler söyledin; akbabanın ağzı daima kötü kokar zaten.

O kötü sözlerinin eseri yüzünde belirdi; adam olmayanın kötülüğü, yüzünden, benzinden belli olur.

Sevgiliyle güzel bizim, sen de var geber, gamlar ye, gussalara dal; köpeğin ağzıyla deniz murdar olmaz ya.

* Beytü'l-Makdis, Frenkler yüzünden domuzla dolduysa ne çıkar? O kutlu camiin adı kötüye çıkmaz ya.

Aynanın yüzüdür bu, aynanın yüzü; orda Yusuf'un güzelliği parlar; yabancıya ne kadar süslü püslü olsa gene de arttır, gene de arka.

Yarasa ne kadar söylenirse söylensin, güneş gam yemez. Gölge yere ters düşerse güneşe bir noksan mı gelir?

İsa boyuna gülerdi, Yahya'nın suratı da hep asıktı; bu, Tanrı'ya güvencinden gülüyordu, o, korkusundan suratını asıyordu.

Yarabbi dediler, sence bu ikisinden hangisi daha iyi; bu kurulu düzen yolda ikisinden hangisi daha üstün?

Tanrı, benim hakkımda daha iyi bir zan besleyen, daha üstündür; suçlunun iyi bir zan beslemesi, onu pis bir halde bırakmaz dedi.

Sana gelince: Sen ne korkudan surat asıyorsun, ne de dine ait bir ümit yüzünden; kinden dolayı suratın asık. Ya hasetten sapsarısın, safrana dönmüşsün; yahut düşmanların sevincinden bozarıp kararmışsın.

Bu ikisi de bir işe yaramaz, ateşten başka bir yere lâyık değildir bunlar, vay o kişinin haline ki gönlüne haset ekmiştir.

* Bırak onu, "Elleri kurusun" sözü yeter ona; aya düşman olanın karanlıklara düşmesi mukadderdir.

* Ey güneş, adamakıllı bil ki düşmanların yarasadır; hem bütün kuşlar ârlanır ondan, hem de gece karanlığa mahpustur o.

Güneşin düşmanının sonu gelmez, mevkii, devleti elinde kalmaz, göze bir çöp girerse adam nasıl olur da görür, nasıl olur da rahat eder?

— Ş —

XLIX

Yüzün canların canıdır, onu candan esirgeme, gizleme. Âlemden daha büyük, daha üstün olanı bu âlemde izhar et.

2600 Ey göklerin kutbu olan, ey can göklerinde bulunan sevgili, bil ki can senin çevrende dolanmada, onu kararsız bir hale getir.

Dünya gülen bir nar gibi gülümsedi, dişlerini gösterdi, kabına sığamıyor, kendine getir onu.

Güneşi bende bir zerrecik bile ihtiyâr bırakmaz. Benim ihtiyârım olursa onun ihtiyârı nerde kalır zaten?

Aşk yeli yerden toz koparır gibi savurdu beni; yel esen yerde elbette toz olur.

Baharı bütün yeryüzündekileri aşkla bitirip yüceltmede; tohum da o ümide düşmüş de kara toprakta onun hapsine tutulmuş.

Dünyası da, yeniayı da, hurisi de, güzelliği de, bağı da, fidanı da benim gibi onu beklemede.

Şarabı mı? Tanrı'ya sığındık. Tuzağı mı? Allah saklasın. Adı mı, ne? Aman yarabbi. And olsun Tanrı'ya eşi, benzeri yok vesselâm.

Ben güllere benziyorum, o bahçıvanım sanki. Canım onun yüzünden açıldı, fakat o canı da gene ona feda edeceğim.

Yaprak gibi yukardan aşağıya sallanır, oynar dururum; kucağından başka bir yere düşeceğim diye tir tir titrerim.

İşi gücü hilebazlık, tas çalmak, perde yırtmak, fakat serserice değil ha.

Boğazımı yırtıp durmada, söyleyeyim mi, söylemeyeyim mi? Fakat bırak, mahrem değilsin bu sırra, o incinmesin de koy benim boğazım yırtılsın.

L

Sevgilim sarhoş oldu, nerkis gözlerine bak hele. Sarhoşça sözlere koyuldu, dili dolaşmaya başladı.

Gâh bu yana düşmede, gâh o yana yıkılmada. Sarhoşluk da bundan belli olur zaten.

Gözleri sarhoşlara bir belâ; fakat onunla bizi korkutmaya kalkışma. Ben sarhoşum, şahnelerin sopasından korkmam.

Ey aşk, Allah Allah. Padişahlar padişahı sarhoş oldu. Sırça saçlarından tut, onu çek, buraya getir.

Gönüle bir düşünce geldi mi sevgiliden bahse kalkar, ben de saçı olarak başına canımı saçarım, ağzını altınla doldururum.

Ey yüzü güller saçan, ey bülbül çiler gibi konuşan sevgili, yarabbi, hele onun o şiveleri yok mu? Kimedir bunlar acaba?

Şu sûreti bahanedir onun, göklerin nurudur o. Sûret nakşından geç, onun asıl özü güzeldir, özü.

Karakışı lûtfeder de bahar haline getirir, geceyi gündüz eder. Şu ölü dünya, onun öteki âlemiyle diridir.

LI

Can senden başkasını dilerse tutar, kendimizden söker, atarız onu; gökler baş eğmezse sana, onları birbirine vurur, darmadağın ederiz.

Pılısını pırtısını, varını yoğunu isterse veririz ona; kalelere girer, sığınırsa o kaleleri yıkar, yerlere döşeriz.

Şu dünya can gibiyse biz canın da canına can olmuşuz; şu gökyüzü başsa onun aydın iki gözüyüz biz.

Ağacın kökü topraktır, şu gökse dalıdır, budağıdır, yaprağıdır. Dünya zeytin ağacıdır, biz de sanki yağıyız onun.

Tebrizli Şems'in aşkı, bizim mıhladızımız olduktan sonra artık biz onun hizmet yolunda âdeta demiriz.

LII

Şuh gözleri, alnına düşen siyah saçlarına, ben filâna üfürür, aldatırım onu, sen de külâhını kapıver dedi.

* Yakub'a söyledim, Yusuf kuyunun dibinde, kuyunun ağzına gelince yakala, at onu devlete, ikbale.

Hacı şeklinde gösteriyoruz kendimizi, halbuki yol kesenlerin casusuyuz biz; hacı yola düştü mü tutar, yolunu keseriz.

* Ay'la onun ordusu olan yıldızlar, nasıl suda ters görünürse biz de tersine çakılmış nallarla, mıhlarla iz güdeni aldatırız; erguvan dalıyız, yücelere boy atmışız, fakat suya vurmuşuz, suda görünüyoruz.

Tilki, yeşillikte bir yağlı kuyruk gördü de olacak şey değil dedi. Çayır, çimen arasında tuzaksız kuyruğu kim görmüş?

Halbuki kurt, hırsından tuz gibi kuyruğun üstüne düştü; tuzak, yıkılası hatırından geçmiyordu bile.

Aptal düştü mü, bir derde uğradı mı suçum yok der; aptallığı suç olarak yetmez mi ona a kardeş?

Aşk da adamı aptallaştırır, bâri bir aşk seç ki sevgilinin güzelliği, alımı, devleti, aptal olmaya değsin.

Ayağın ağrıdı mı can afsununu oku, o nur ayağına; çünkü o ayak, öküz ayağıdır, afsunu da samandır onun.

Boğazın daraldı mı, soluk alırsın, solukla dertten kurtulursun; dert çağında ah etmeden için açılabilir mi hiç?

Aşkının tapısına dek nasıl, nedir kayıtları var, fakat biz elden çıktık mı en aşağı yer bile onun yüce bir mevkii kesilir bize.

O bezenmiş, o eşsiz güzelde ne güzellik var ki iş yurdundaki şekiller bile canımızı yaktı, yandırdı.

Düşünceden yanıyorum, eriyorum, Tanrı'nın hile, düzen bellettiği o güzele ne hile yapayım, ne çeşit düzen kurayım?

Yolunu yitiren gene akılla yola gelir; fakat aklını yitiren kime sığınır artık?

Biz o padişahın adamı değil miyiz? Ne akıl isteriz biz, ne can; akıl dediğin nedir? Onun bağı, aklın verdiği öğüt ne; can denilen kim oluyor, onun ah vah edişi nedir ki?

Sarhoşluk arttı, sus da bir nükte söylemeyesin, bir işarette bulunmayasın ey pervasızca kendinin iyiliğini isteyen kişinin kanına girmeye yürüyen.

— K —

LIII

Ey Tanrı ilhamıyla konuşan, ey gerçekler gözü, ey şu ateşlerle dolu denizden halkın kurtulmasına çare olan,

Sen pek eski bir pîrsin, evveline evvel yok; sen çok büyük, eşsiz bir padişahsın; canın elinden tutan, ilgiler, bağlantılar âfetinden kurtulmasına yardım eden sensin.

Can verme yolunda canları avlayan sensin, ah, kimin canıdır avlanmaya lâyık olan şu avlar arasında?

Mahlûk da kim oluyor ki senin aşkından söz etsin, Tanrı'nın ululuk nuru bile senin yüzüne, senin güzelliğine âşık.

O aşka avlandım, aşk hastasıyım, ağlayıp inliyorum, ey mahir doktor, ne çareye başvurayım diyorsun.

Lûtfun gel diyor, kahrın dön git; bir haber ver bize, bu ikisinden hangisi doğru sözlü, hangisi gerçek?

Ey canların güneşi, ey Tebrizli Tanrı Şems'i, her zerre senin ışıklarınla can kesildi, letafete kavuştu, söze geldi.

LIV

İki dünyada da senden başka neşe, senden başka zevk, çalgı görmedim ben sevgili; çok şaşılacak şeyler gördüm, fakat senin gibisini görmedim ben.

* Ateş kâfirin payıdır, kâfir yanar ateşte dediler; halbuki Ebû Leheb'den başka senin ateşinden mahrum olanı görmedim.

Gönül penceresine kulağımı dayadım, çok dinledim, bunca söz duydum, fakat söyleyen dudakları görmedim gitti.

Ansızın bu kulun üstüne rahmetler saçtın, sayıya sığmaz lûtuflarından başka bir sebep de görmedim buna.

* A seçilmiş sâkî, a benim iki gözüm, sana benzer bir güzel ne Acem ülkesine geldi, ne Araplar içinde gördüm.

* Ezilirken tekneye gelmeyen şaraptan, eşini Halep'te bile görmediğim şişeyle,

Öylesine dök bana ki varlık bineğinden ineyim de yaya kalayım; çünkü kendimde olunca varlıktan, yorgunluktan başka bir şey görmüyorum.

Güneş de sensin sevgilim, ay da sen; bal da sensin güzelim, şeker de sen; ana da sensin dilberim, baba da sen; senden başka soy sop görmedim, bilmiyorum ben.

Ey mahrumiyete düşürmeyen aşk, ey Tanrı'nın görüş yeri, tecelli makamı, hem arkasın, hem sığınak, sana eşit olacak bir lâkap, seni övecek, sana lâyık olacak bir söz bulamadım gitti.

Demir parçalarıyız, aşkınsa mıhladız; bütün isteklerin aslı sensin, sendeyse hiçbir istek görmedim.

Kardeş, sus, üstünlüğü, edebi, bilirlik ve hüner dâvasını bırak, sen edepten bahsettikçe edep görmedim sende zaten.

* Ey Tebrizli Tanrı Şems'i, ey canların asıllarına asıl, senin varlık Basra'n olmadıkça taze hurma görmedim ben.

LV

Ey çalgıcı, şu gazeli oku: Ben sevgiliden geçtim, her çeşit gülden, her çeşit dikenden vazgeçtim, tövbe ettim artık.

Gâh sarhoştum, gâh mahmur. Artık o işten de elimi yudum, bu işten de tövbe ettim.

Tövbe etme suçuna ta boğazına kadar gark olmuştum. Eskiden ettiğim tövbelerime tövbe ettim şimdi.

Ey bu köyün şarap satıcısı, ey sâkî, sun elime sağrağı. Namustan vazgeçtim, âra tövbe ettim ben.

Yıkılıp düşen bir sarhoşa benziyorum. Dört tabiattan da dışarıyım. Issıya da tövbe ettim, soğuğa da; yaşa da tövbe ettim, kuruya da, bu dördünden de vazgeçtim artık.

Bir çare bulma düşüncesiyle gönlüm paramparça olmuştu. Çarenin çaresizlikte olduğunu anladım da tövbe ettim çaresiz.

Ay yüzünü göster, karanlık geceyi nurlandır, o günahın zevkiyle çok tövbeler ettim ben.

Tövbe vaktidir dedim de bir âşık bana dedi ki: Ben dün tövbe ettim, senden daha eski bir tövbekârım.

Salâhaddin'in yakıyn yurdunu inkâr eden münkir, aşkla diyor ki: İnkârdan da tövbe ettim artık.

LVI

Ey ayıbımı arayan gök, ey kavgalarla, gürültülerle dopdolu tavanım benim, ne vakte dek senin düzeninden köşe bucak kaçıp duracağım?

Ey Zenci'ye benzeyen, halkın kanını emip duran felek, ben de kan gibi bir bulutum, ne diye kanlar yağdırmayayım başına?

Gönül, güzelce, hoşça yanadur, şu iki ateşten kaçma; sana gereken bu, canın aşkla bağdaşmış, aşk gerek sana.

Maksat ışıktır, âlemse tandır; şu aşk ateş gibidir, halksa sanki odun.

* Tanrı Halil'i gibi pervaneleyin sevinçle ateşine dalmış, oturmuşum, mahşere dek kalkamam ordan.

LVII

Güzelliğin sesi ta canımdan geldi; o sesi duyunca yel gibi, su gibi, ateş gibi ben de yelip yorttum, aşkına koştum.

* Seyredenler, Yusuf'un güzelliğine karşı ellerini kestilerse bir kerecik elini canımıza koy da gör, biz neler kestik.

Rintlerin, müflislerin halleri meydanda, ne olabilir artık? Şu paramparça hırkayı da ayaklarının altına döşedik işte.

Bizim gibi aşk âleminde can verenler pek çoktur, fakat senin gibisini rüyada bile görmedik biz.

Su içen hayvanlar gibi biz de suda aksimizi gördük de ürktük âdeta.

LVIII

Evet, ben kavga ettikçe, inat edip durdukça sen de ayak dire kavga et. Fakat senin kavgandan, gürültünden, kaçacak kadar zebun değilim ben.

Yanıma gelmedin de hileyle uykuya daldın, öyle mi? Uyursan vallahi bu şarabı üstüne dökerim.

Ey mücessem kutluluk, sun kadehi bana. Beni çabuk yola salmaya kalkışma, çok geç kalkarım yerimden.

* Yüzün, ben her an geceleri aydınlatan ışığım demede; saçların da ben her an miskler damlatan nâfeyim diye bahse girişmede.

* Ey yasemin tenli güzel, on sekiz kadehten aşağı kabul etmem. Yumuşak ol, halim ol ey sert, ey öfkeli sevgili.

Ey hadden artık lûtuf, bir güzelce kucakla beni. Kucağında ölürsem kıyamette dirilmem ne de hoş, ne de lâtif olur.

Şarap sun, şu lâtifeyi, şu şuhluğu bırak. Çeyize kapılmamışım, o gelinin sarhoşuyum ben.

Ben senden nar gibi, ateş gibi bir şarap istiyorum, sen tutuyor koca kazanı önüme sürüyorsun; ne vakte dek kazan çevresinde dolaşıp duracağım; kepçe değilim ya.

* Ne anıran eşeklere benzerim, ne sidiğe âşıkım, ey Mesîhler hemdemi, keşişlerin şarabından sun bana.

* Sus, mürâî değilsen aşkı dinle. Diyor ki: Ben Rüstemlerin dostuyum, edepsizlerin değil.

LIX

A tövbemi bozan, nereye kaçayım senden? A gönlüme yerleşen gönlümde oturan, nereye kaçayım, nerelere gideyim elinden?

A iki gözümün ışığı, sensiz nasıl göreyim; a boynumu bağlayan nerelere kaçayım senden?

A yüzünün nuruyla altı yanın da altı yüzlü ayna kesildiği güzel, a yüzü kutlu, senden nerelere kaçayım ben?

Gönül senden sıçramış bir varlık, senden bitmiş, seninle gelişmiş can da senin yüzünden bitkin bir hale gelmiş, nereye kaçayım senden?

Gözlerimi yumsam da bakmasam bile gönlümdesin, ordan gidemezsin ki, senden nerelere kaçayım ben?

LX

Gene huzurunda ölmek için salına salına geldim ey defalarca beni gamdan, gussadan, sıkıntıdan kurtaran güzel.

Ben kupkuru, şahrem şahrem yarılmış yeryüzü gibiyim, bulutum da lûtfundan, miskim de; gök gürültüsünden başka bir ses istemem, elime kıvrım kıvrım siyah saçlarından başka bir şey almam, başka bir şeye sarılmam.

Sana tutsak olmak, beylikten, hürlükten yüz kat iyi, hele ey gönlü hasta tutsağım benim dediğin zaman.

Sana gelen, sana ulaşan bir avuç toprak, senden kaçan, senden uzak bulunan altından yeğdir; hele bir, a benim azıksız yoksulum dediğin an yok mu?

Macerayı bırak artık, nerde akıl ki olanla, bitenle uğraşacak; virdim de çeng, zikrim de; şeyhim de şarap, pîrim de.

Ey sarhoşların canlarına can, ey eli darların definesi, güzelliğinin cennetinde bala, süte gark oldum ben.

Kıyameti gördüm, kendimi kaybettim, varlığım görünmez oldu; yay gibi ikiye büküldüm amma ok gibi de uçup gidiyorum.

2700 Ey kendisinden ayrılmama imkân bulunmayan dost, bir avuç topraktım ben, senden esip gelen yel tozuttu, havalara kaldırdı, yüceltti beni, fakat sensiz nerelere gideyim?

Ey göz nuru, din nuru, akıllıca otur dedin, ey perdelerimi yırtan, beni kendi halime mi bırakıyorsun ki?

* Elest kuluyum, o zamandan seninim, sonra da o zalim, o gaddar ayrılığın beni tutmuş, pervasızca sürüp duruyor.

Yüzünün ilkbaharı olmadıkça şu ağacım, nasıl güler, hamurumu sen yoğurmazsan mayam nasıl tutar?

Sofranı, nimetlerini göreli tiritten kurtuldum; varlığını gördüm de o andan beri varlığımdan kaçıyorum.

Benden kaçtın, vazgeçtin mi akıldan da geçerim, candan da; benimle oldun, bana tecelli kıldın mı esîr kubbesinin ta üstüne çıkarım.

* Oturdum mu ey can, bir selâmcık ver bana, selâmımı al; çünkü bu son oturumum selâmsız olmaz.

* Nasıl el çırpmayayım ki, güzelim elimde benim; nasıl ayak vurmayayım ki zîr perdem bem oldu, altüst olmuşum zaten.

Tebrizli Şemseddin'e bizden selâm götür, öylesine bir doğuya tapı kılmak iyi, çünkü ben de onun yüzüyle nurlanmışım, onun yüzünden nur istiyorum.

LXI

Canlar bağışlayan böyle bir güzelliğe karşı nasıl ölmem, nasıl deli divane olmam, nasıl zincirlere sarılmam?

Şarabını içtim, nasıl mahvolmam? Sanki sen şarapsın da ben suyum, sen balsın da ben sütüm.

Aç ağzını, o sayıya sığmaz şekeri saç ortaya; sen özür kabul etmezsen benim naza tahammülüm var, işve kabul ederim ben.

Bilirsin neden güldüğümü, yüce himmetimden dolayı gülmedeyim; çünkü aşkının şehrinde âşıklara beyim ben.

Zevâli olmayan aşkla bir rahimde yattım, bir anadan doğdum, onunla ikiz kardeşim; and olsun Tanrı'ya ki pek kocaldım amma yepyeni bir aşk yaratıyor, meydana atıyorum.

O gözü açarsan kendinden başkasını görmezsin, fakat can gözünü açarsan görür, anlarsın ki eşim, benzerim yok benim.

Erler gibi, soğuk kişilerin tandırını ateşler, kızdırırım; sıcakların tandırındaysa en fazla pişmiş ekmekten de pişkinim.

İçim bakımından süte benzerim, boğazda durmam; beni peynir gibi tuzlu görüp sakın yanılma, yanlış bir hükme varma.

Tebrizli Şems'in aşkıyla taç, taht sahibi bir padişahım, fakat o, tahta geçti mi ben huzurunda bir vezirim.

LXII

Can tenceresinden kanlı köpükler saçmak, iki cihanın sözünü de bir ağızdan, bir hamlede söyleyivermek istiyorum.

Kendimden geçtim, aşka kul oldum; cihanı da kendim gibi kendinden geçirmek istiyorum.

Kötü nefsin zünnârını boynuna doladım. O, bir bağırdım mı, diyor, kurtulur giderim.

Fakat nerden kurtulacak? Onu öyle bir çekeceğim, dünyanın çevresinde öylesine fırıl fırıl döndüreceğim ki duman rengindeki canından ateşler çıkacak.

Can gelininin yüzündeki duvağı kapacağım, aşktan baş çekenleri, mallarından, mülklerinden edeceğim.

Bütün şu âlemi aşk çengi yapacağım. Dilsiz çengden üç yüz dil meydana getireceğim.

Tebrizli Şems, sevgi âleminde öyle bir yay kurdu ki o oku bir atarsam değil ok, aşkla kiriş bile fırlar gider.

LXIII

* Gönlündekini benden gizliyorsun, yâni ben bilmem demek istiyorsun, yazıyı, harfleri birbirine ulayıp yazıyorsun, okuma bilmem diyorsun yâni.

Hayal levhana ne yazıldıysa ben yazmışım, gönlündeki sırrı nasıl bilmem ki canının içindeyim senin.

Güneşten de üstünüm, güneşten de aydın, rûh zerreleri önümde oynamada, zikretmede; hepsi de inciler saçan tapıma yönelmiş.

Güneşin ışığı olmasaydı nerden görünecekti zerreler? Ey zerre, apaçık çekişimden nasıl kaçabilirsin?

Dünya pervane gibi ışığımın çevresinde dolanıyor; ona bir ışıktır yolluyorum, kanatlarını yakıp yandıran da benim

2730 Bu şahrem şahrem yarılıp parçalanan anlatışa sığmayan aşk halvettedir; aşkı anlamak istiyorsan gel de huzuruna götüreyim seni.

Şüpheye mi düştün, bil ki o şüphe benden geliyor sana; inkâr sahiplerini o hileyle tutar, ta dibe çekerim ben.

Adamakıllı inançta mısın, o inancı da benden bil, devlete erenleri de o ağla yakalar, küfürden kurtarırım.

Derdin, mihnetin varsa o dertte de beni gör, o mihnette de beni bul; çünkü o zahmet oku da ancak benim yayımdan fırlar.

Zahmet rahata döndü, ok, kalkan haline geldi mi dikkat et de gör, o da benim eseri görünmeyen lûtfumun bir eseridir, bir bağışıdır sana.

Nerde bu cemal, bu güzellik varsa orda alışveriş helâldir; fakat ululuk ısının bulunduğu yerde söz söyleyemem ben.

LXIV

Biteviye şarap sun da hepimiz toplanalım, bir olalım; sûretlerimizi bir an olsun ortadan kaldıralım.

Kendimizden vazgeçersek suyla aynı renge gireriz. Biz bir ağacın dallarıyız, hepimiz de kapı yoldaşıyız.

Aşkın tabiatı var bizde; hem gizliyiz, hem meydanda. Aşk şehrinde gizliyiz, aşk mahallesinde apaçık meydandayız.

Kendimizi ölü gördük mü mezarımıza girer otururuz; diri gördük mü feryada başlar, yüzümüzü yırtarız.

2740 Gönül aynamıza akseden her sûret, hiçbir şeyle mukayyet değilmiş gibi görünmede; çünkü biz hiçbir şeyle mukayyet değiliz.

Bir bölük balıklarız, su üstünde yürüyüp durmadayız. Şu hevesten hevese düşen toprağı fırlatmış, yeryüzünün suratına atmışız.

Aşk saltanatını gördük de müflislere baş kesildik. Peşin olan aşkı seyrettik de kumaşsız tacir olduk.

LXV

Kendimde değilim, elden çıktım artık, kendinden geçiş âlemine düştüm, yıkıldım; mutlak olarak kendinden geçiş âleminde, ne de hoş bir haldeyim, ne de güzel bir neşe içindeyim.

Ondan başkasını görmeyeyim diye o güzel, gözlerimi kapattı; sonunda, birden ona karşı açtım gözlerimi, onu gördüm ancak,

Can benimle savaşa girdi, incitme beni dedi; boşayayım seni dedim, boşa dedi, boş verdim, boşadım gitti.

* Anam, aşkının vurduğu dağı yüzümde gördü de göbeğimi o aşkla kesti, doğduğum andan beri vurgunum sana.

Gökyüzünde at koştursam, gayb levhini okusam gene de ey canıma düzen, rûhuma huzur olan sevgili, sen olmadıktan sonra bozgunluğun ta içindeyim, perperişanım ben.

* Ey perdeleri kaldırıp da ölüleri dirilten, yüzünün nurunu gördüm de Elest ahdi geldi hatırıma.

Periler padişahının aşkıyla ey can, öylesine kendimi kaybettim, öylesine kendimden de, halktan da gizlendim ki sanki periden doğmuşum, sanki ben de periyim hani.

Bedenime, Tebrizli Şemseddin'e karşı nesin sen dedim; bedenim dedi ki: Toprak. Canım dedi ki: Ben de yel gibi başı dönmüş biri.

LXVI

Ahdettim, kötü ahitten kurtuldum dedim; dedi ki: Nasıl ahdedebilirsin, benim kopardığım şeyi nasıl bağlayabilirsin sen?

Balla süt nasılsa öyleyim onunla; eteğine yapışacağım, fakat nasıl yapışayım? Eli kırılmış biriyim ben.

Fakat gene de onun eteğini ancak eli kırılan tutar; mihnetle, eziyetle alçaltı beni amma şimdi de yüceltti.

Yüceldim mi adaletini yerine getirir de alçaltır beni; önce yok etti beni de sonra tekrar var etti o.

Ey zülfünün halkalarını boynuma dolayan; feryat onun sarhoş gözlerinden; onlar sarhoş etti beni, onlar sarhoş etti.

Sarhoş hayali geldi de sarhoşçasına saldırdı; o kadar bahaneler getirdim, elinden kurtulamadım gitti.

Kapısının halkasını çaldım, sevgili, evde yok diye seslendi, yâni, burdayım, bil dedi.

Kulun geldi dedim, şu sözün bir tuzak dedi, ben tuzağa tutulacak av mıyım, nerden oltaya takılıp tutsak olacağım ben?

* Yakarsan dedim, yak beni, lâyığım buna ey put, yak beni, çünkü puta tapıyorum ben.

Beni iyice yakasın diye kurudum zaten; beni yakarsan yanmadan kurtuldum gitti.

Nereye gidersen gelirim, nereye gidersem gelirsin; ölümde de, dirimde de hoşum seninle, hoşum.

Ey dirilik suyu, seninle olduktan sonra ben nerdeyim, ölüm nerde? And olsun Tanrı'ya, sayende ölümden kurtuldum ben, sayende.

LXVII

Yüz kere öldüm, canım efendim, şunu denedim ben, kokun geldi mi baktım gene dirilmişim.

Yüz kere can verdim, yerlere serildim; fakat sesini duyunca tekrar doğdum.

Yüzünü gördüm mü kendimden geçiyorum, yok oluyorum ey beni bayrama döndüren, ödağacı gibi yakıp yandıran dilber.

Aşk doğanını tutmak için gönlümde bir tuzak kurdum, fakat ters işlerle beni aldatan o doğan, bir kuş gibi geldi de kapıverdi beni.

Ey erlerin gönüllerinde dönüp duran şûle, gök kubbe gibi sendeki ayın çevresinde dönüp duruyorum ben.

Ne mutlu andı o an ki yeniden yeniye ahitler ettim, fakat gene de bütün tövbeleri bozdum, önce nasılsam gene öyle oldum gitti.

Padişaha benimle erişebilirsin diye aklımı çeldi, yoldan çıkardı beni; aklın yanına gittim, fakat akıldan da bir fayda görmedim.

LXVIII

2770 Seni inkâr edenler, sarhoş canıma düşman oldular amma senin güzelliğin kâfi bir cevaptır onlara bence.

Kınayanın hayalini defetmek, kulağını burup gerçeği anlatmak için uzaktan yüzünü bir gösterdim mi hemencecik kurtuldum gitti.

Ne incidir, ne mücevher derse inanmam ona, fakat olmazsa da olmasın a kardeş, ben neysem oyum, nasılsam öyleyim işte.

Dün bir güzelin yüzünden gönül sarhoş oldu, öylesine esridi ki padişahın huzurunda bile bir kadeh kırdım.

Ben o ay yüzlünün sarhoşuyum, o günahtan dolayı neşeliyim, padişahın günahkârıyım ben, hadi kırın elimi.

Çok rindim, pek kalleşim, aşk dinine girmişim, bu yüzden yayılmış adım ortaya, kim oluyorum ben ki padişaha bir armağan yollayayım?

Gönül bir hırsız, hem de hırsız oğlu hırsız; haznenin kapısında durmuş da bekliyor. Hırsızın elini bağladım da ondan sonra haznenin kapısı açıldı.

Ey o padişahtan haberi bile olmayan, ne yoldasın, nereye gidiyorsun diyorsun; balık gibi hani, ağ nereye sürükler götürürse oraya gidiyorum.

Tanrı Şems'idir sırrım, Tebriz'edir niyazım, odur namazda kıblem, odur abdestimin nuru.

LXIX

Öylesine karanlık bir geceyim ki aya kızgınım. Öylesine çırılçıplak bir yoksulum ki padişaha öfkelenmişim.

O eşsiz, tek güzel lûtfediyor da eve çağırıyor beni; fakat bir bahane bulmuşum, yola da kızmışım, yolculuğa da.

Sevgilim inada girişse, nazlansa, beni kederlere atsa, kararsız bir hale getirse gene de ah etmeyeceğim, aha da kızgınım çünkü.

Gâh altınla aldatır beni, gâh mevkiyle, gâh orduyla. Ondan altın istemem ben, mevkie de kızgınım zaten.

Öylesine bir demirim ki koskoca mıhladızdan kaçıyorum. Bir saman çöpüyüm amma âlemin mıhladızına öfkelenmişim.

* Öyle bir zerreyiz ki dört unsura da isyan ettik, beş duyguya da, altı cihete de. Zaten beş, altı dediğin de nedir? Tek Allah'a bile kızgınım ben.

Bu söze dayanamazsın sen, çünkü suyun dışındasın; bana gelince: Güneşe benzeyenlere bile neden benziyorlar diye öfkelenmedeyim.

LXX

Ben aşk yoluna tertemiz girmişim, o yolda tertemiz yürümekteyim, garez tohumunu ekmem ben. Yokluk bile bana sığınır, bana dayanır, tamahın sırtını kaşıyıp tırmalamam ben.

Ne halkın kaydındayım, ne kimseden korkum var. Ayağı açık bir kuşum, kafes azığına ihtiyacım yok.

Yağmurlar yağdıran bir bulutum, inciler saçan bir göğüm. Yeryüzündeki susuzlara abıhayat saçmadayım.

Mûsa'ya ateş göründü amma gönüllere hoş gelen bir nurdu o. Ben de uzaktan ateş görünmedeyim amma canım efendim, nurum ben.

Ağacın dalı titrer, kökü durur. Benim de kararım yok amma rûh âleminde karar etmişim.

Bir acayip cihanım ben, bir avuç toprakta gizlenmişim. Her gece ışığım, her güz bahar.

Gece kuşuyla geceyim, gündüz kuşuyla gündüz; fakat kendime geldim mi ikisinden de ayrıyım.

* Tamamıyla yok olup kendimden geçtiğim zaman kendime gelirim. Dört unsurla beş duygudan kurtulduğum zaman çekisi, ayarı tam bir adam olurum.

İnsanın canı, haksız yere ihtiyâr dâvasına girişir. Onun ihtiyârındaki yücelik, ihtiyârımı elden almış, beni ihtiyârsız bırakmıştır.

Hünerli aklın başında bir yeldir var amma bir kadeh şarap sundum mu o yel kalmaz, savuşur gider.

LXXI

Yarabbi, nasıl bir sevgilim var? Âdeta bir arslan avlamışım; gönlümde onun gezip dolaşması için yüzlerce çayırlık, çimenlik var.

Benim yanıma gelince mahsustan kızar da der ki: Benim seninle işim var, ne vakte dek kaçacaksın benden?

Dün gece yeniaya, ay yüzlümü sordum; dedi ki: Ardında koşup duruyorum, ayağım toz içinde.

Güneş doğunca, neden dedim, yüzün sapsarı? Dedi ki: Onun yüzünü gördüm, utandım da bu renge boyandım.

Ey su, secdeye kapanmışsın, başını ayak etmişsin, yüzün yerde, koşup duruyorsun dedim. Dedi ki: Onun afsunuyla yılan gibi kıvrana kıvrana sürünüp gidiyorum işte.

Ey adalet beyi, inzibat âmiri ateş, neden böyle kıvranıp durmadasın dedim. Dedi ki: Yüzünün yalımından kararsız bir gönlüm var da ondan.

Ey dünyanın habercisi rüzgâr, neden böyle tez canlısın dedim. Dedi ki: İhtiyârım elimde olsaydı bu tez canlılık şöyle dursun, şu gönlüm bile yanar, yakılır, mahvolurdu.

Ey toprak, ne düşünüyorsun, neden böyle susmadasın; düşüncelere dalıp gitmişsin dedim. Dedi ki: Susmama bakma, içimde bahçeler var, baharlar var.

Şu unsurlardan geç. Bize Tanrımız kâfi; başımda mahmurluk var, elimde şarap.

Uykumuzu bağladıysan sarhoşluk kapısı açık ya. Sevgilinin eli elimizde olduktan sonra bana testi testi şarap sunar elbette.

Sus da gönül dilsiz-dudaksız söylesin. Gönlün sözlerini duyunca bu sözlerden utanıyorum ben.

— N —

LXXII

Ey göklerde uçan kuş, uçma çağı geldi, ey mânalar ceylanı, yayım zamanı erişti.

Ey tek âşık, ey âşıklar arasından seçilen, artık yaratılmıştan geç de yaratılışı seyret, yaratana dal.

Sana bir feyzdir geldi. Rûhsun, amma nasıl rûh? Öylesine rûh ki hayal gibi gözlerde koşmayı bilir.

Şimdi hüküm gelir; sana da öğretirler kulaksız duymayı, gözsüz görmeyi.

O, hem bıyık burmayı bilir, hem ölüyü diriltmeyi. Hem taht, baht vermeyi bilir, hem kulu yetiştirip geliştirmeyi.

O mânalar Yusuf'u, o bedava define, kendisini aşağılattı, değerini azalttı amma acaba sen satın almasını biliyor musun?

Nerde o Müşteri ki sazı iki aykırı perdeden akort etmesini de bilsin, perdeleri yırtmasını da?

Ey başarılar elde eden âşık, ey tasdik edilmiş gerçek er, gökler gibi kendi milinin çevresinde dönmen gerek.

Kendini yoklukta ara da bul; ayrılık zordur çünkü, güçtür, hele Hak'tan ayrılık.

Dudağını şeytan sütünden yumaya, arıtmaya çalış; yıkandı, arındı mı gönül memesini emebilirsin artık.

Ey o cihanın aşkı, bizi çekip duruyorsun; ne de güzel çekiyorsun ey çeken, aferin sana da. Ne de güzel çekiliyorsun, maşallah sana da.

Doğudan yüz göstermeyi de güneş bilir; yoksa koşarak ona ulaşmanın, onu görüp bilmenin imkânı mı var?

Sus, gönül ahvalini söylemenin imkânı olsaydı dağ bile deniz gibi çarpınıp çırpınmaya başlardı.

2820 Tebrizli Şemseddin'i ansızın görürsen ebedîlik şarabının ışıyışını o zaman onun sayesinde görür, bulursun.

LXXIII

Zenciler diyarından ordu geldi, ordunun tam kalbine saldır, ey erlikle başını yücelten er, ercesine saldır o orduya.

Ateş gibi bir saldır, onların hepsi de odundur, gönül ateşinle kurusunu da yak, yaşını da.

Deniz savaşa kalkışırsa, sana kin güder de o kinle coşup köpürürse suyunu ateş haline getir onun, incisine, mercanına saldır.

* Senin yayından çıkıp uçan her ok, yedi göğü delip geçer, ey "Aralarında iki yay kadar mesafe kaldı" makamının oku, saldır kalkanına onun.

Başsız gelenin başına elini koy, okşa onu; başlı geleniyse hançerle yarala.

* Aydınlanan, parlayan can, aşkında yanar, yakılır; tazeleşmesini, yeniden can bulmasını istiyorsan at Kevser havuzuna onu.

* Şaraplar satan lâ'l dudaklarınla dünyayı yeşert, Zühre'nin çengini al elinden, at taşları kadehine, sağrağına, kır gitsin.

Ey Tebrizli Tanrı Şems'i, inkâr eden kişinin kâfir canına, iman nurunun çekim kuvvetiyle saldır.

LXXIV

Bugün aşkın; baş çekenlere, ululananlara cilvelendi de bu cilveyle gene birer birer hepsini boyunları bağlı olarak tapına getirdi.

Yürü, yürü, gül bahçesine git de güle tapanları seyret; bir an secde ediyorlar, bir an şarap içiyorlar.

* O şeker huylu güzel, bize bir kıl bile bırakmıyor bizden; zaten can sûfilerince baş tıraş etmek, baştan geçmek de budur işte.

Dişin sallandı da düştü mü yerine bir başkası çıkar; bil ki can vermek de bu çeşittir er için.

Ey Tebrizli Şems'in düşmanı, ey yol kesen hırsız, en münkir, kendi kendine daral, sıkılsın için, kendi kendine işkence ededur.

LXXV

Ey bâtıl ümmet, ekmek için savaşın, ekmeğe koşun. Ey devlete, ikbale erişen ümmet, siz de cana yürüyün, can elde etmeye bakın.

Hayvan ot çeker, ot yer, ottan başka bir şey bilmez; akıyk, mercan arayansa insandır.

O bahçeler uyumuş, hiçbir şeyler yok oralarda; bu bahçeler açılmış, çiçekler vermiş, bu devşirilip padişahın sarayına giden paydır.

Canlar var, erişmemiş, tuzaklarda sürünüp durmada; canlar var, uçup gitmiş, ta sevgiliye kadar varmış, ona ulaşmış.

Bir can da var, anlatılmasına imkân yok, gökyüzünün de üstünde, çevik, lâtif, her yanı uygun, sanki Mîzân burcundaki ay.

Bir başka can da ateş gibi sert, başı dik, hiç de güzel değil, ömrü de kısa, şeytan hayali gibi âdeta.

Hocam, sen hangi bölüktensin; pişkin misin, ham mı? Şarapla, mezeyle sarhoş musun, yoksa meydanın tek binicisi misin?

Bir gün ovaya doğru giderken bir yüce er gördüm, havada yücelere doğru oynayıp geziyordu.

Her taraf, onun yüzünden coşmuş, köpürmüştü de o sakindi, susuyordu, yeşermişti, yeşiller giyinmişti, canım hayran oldu da

Dedim ki: Bu ne coşkunluk, halkın vehminden de uzaksın; nurun nuruna nur musun sen, yoksa parıl parıl parlayan güneş mi?

* Gönlüm sıkıldı dedi, bedenim de hafifleşti, sonucu, dört temelin çarmıhından ayağım kurtuldu.

Beyim dedim, ne mutlu bana, bir kucaklarsam; çok yalvardım, yakardım, imkân yok dedi.

Dedim ki: Gel, vefa göster, bırak şu nazı; bir tanecik şekerkamışı ver, cömertlikte bulun, o madenden ne eksilir ki?

Ben dedi, yokum, kıyıda bir kamışım ben, dert için, derman için bir şekle bürünmüşüm de öyle görünüyorum.

Dedim ki: Böyle bir söz söylemek sana gerekmez, zaten beni savmak da her zaman mümkün, bakalım, ey söz bilir, güzel söz söyler er, bakalım gönlünden ne doğacak şimdi?*

* Bir taraflı, tek taraftan söylenen sırra nasıl inanırsın? Çocuksun, dersin henüz ebced, taş tahtayı al da dersini oku, ezberle dedi.

2850 Dedim ki: Hemencecik cezamı çektir, helâl olsun sana; yüz çeşit bahanelerle sav beni başından, öldür beni ayrılığınla.

Derhal bir başka dille şeker gibi yüzlerce öğütler verdi, ezbere yüzlerce öğütler okudu bana, harap oldum, sarhoş bir hale geldim.

Çok gözyaşı döktüm, geç vakte dek sarhoş bir halde kalakaldım; bir de baktım ki o padişah ansızın can gibi insan şeklinden çıktı.

* O konuşmadan şu gönülde bir dağdır kaldı; fakat öylesine bir dağ bu ki lezzetinden binlerce ihsana değer.

Öylesine çözülmez şeyler buyurdu, o sözlerde de öylesine şaşılacak öğütler var ki; sus, onları dile getirmek hiç de kolay değil.

* Bu beytin tercemesinin tam olduğuna emin değiliz, beyit şudur:
Goftem turâ nebâyed (nepâyed, neyâyed?) hod def' kem neyayed
Hin çi behâne zâyed ez teb'et iy suhandan
tercememizi yanlış bulan, doğrusunu anlayan, çizsin, yerine doğrusunu yazsın.

LXXVI

O güzeli ara, işte güzeller arasında; biri, uyuyan fitneyi uyandırma derse dinleme sözünü.

Hayali, gönülde yer etti mi can neşeyle gülmeye başlar; sabırlı kişilerin çektikleri acılardan yüz çeşit tatlılık coşar zaten.

Ay'ın on dördü gibi parıl parıl parlayan yüzünden gözlere ne ışıklar vurur, ne ışıklar; fakat körlerin gözlerine ne vurabilir ki?

LXXVII

Ey gönül, hurilerin padişahından, sabredenlerin kıblesinden kaçma, ondan uzak kalmışlar gibi, sen ayaklandırma, sen uyandırma fitneyi.

Ben zaten fitne arayan biriyim, onu terk edemem, vazgeçemem, el yuyamam ondan, sen ayaklandırma, sen uyandırma fitneyi.

Âşıkların başıyım, işten güçten kalanların ustasıyım, filâna âşıkım ben, asıl sen ayaklandırma, uyandırma fitneyi.

Nasılım, sorma bana, bak da gör, işte kanlara gark olmuşum, hattâ bundan da daha fazla bir şeyler olmuşum, asıl sen karıştırma, ayaklandırma, uyandırma fitneyi.

* Rüstem'im, rûhum, Nuh kavminin tufanıyım, o seher çağı içilen şarabın sarhoşuyum ben, asıl sen uyandırma fitneyi.

Sen bu yazıyı okuyamazsın, çünkü bu dünyaya bağlısın, ancak şu kadarcık bilirsin; asıl sen ayaklandırma, sen uyandırma fitneyi.

LXXVIII

Ey taş yürekli, canı incilerle dolu bir deniz haline getir; ey sevgilinin geceye benzer saçları, gece yarısında bir seher yarat.

Gönlün, canın çaldığı çengi aşkla nağmelendir, dilsiz neyleri o bal gibi güzelin aşkıyla şekerlerle doldur.

Kulağında, gözünde yüz binlerce incin var, o incilerden bir etekcik de körlere, sağırlara ihsan et.

Buram buram tüten, burcu burcu aşk kokan o ciğer kanlarından lûtfet de gönül ehline bir kalye ihsan et, gıdalandır onları.

Pek çok yollara düştü canlar, fakat yol alamadılar bir türlü; ey canların derdine çare bulan, onlara bir başka yol yordam öğret.

* Su kuşlarının da kanatları balçığa saplandı, kara kuşlarının da; ey devlet kuşu, kanat çırp, uç.

Şeytan gibi yol al, koş, dolan dünyayı da o periyi gör; onun gümüşe benzer göğsüne karşı gönlünü altına döndür, ona ulaşmak için sol, sarar.

Nasılı, niçini bırak diye her şeyden bir buyruk, bir işaret geliyor sana, o ay yüzlünün sert huyuyla at başı beraber yürü, fakat o sertleştikçe sen yalvar.

* Karınca ayağı mesâbesindeki canı, onun tapısına armağan götür, o Süleyman'ın geçeceği her yol uğrağında derlen, toplan, bekle onu.

Deniz acı bir sudur amma altında inci madeni var, sen acı suyundan geç de dal dibine.

* Bir çeşit yılan vardır ki başında panzehir vardır, panzehiri elde etmek istiyorsan zehrinden vazgeç.

Tûbâ ağacını istiyorsan işte Tanrı güneşi Tebrizli Şems; ebedî bir zevk, safâ, ebedî bir ömür mü istiyorsun? O ağacın gölgesinde otur.

LXXIX

Ey yola düşen, yolda, yolculukta yok olan, yokluktan da yola düş, onu da terk et; gönülden bir göz at da gönlün ta kendisine, özüne bak.

Gönül, Çin aynasıdır, gönülle oturursan karşında yüz tane kılıç bile görsen korkma, gözünü kalkan et, tut o kılıçlara karşı.

Biliyorum, her şeyden vazgeçtin, gönülde yok oldun, yokluğun ta içindesin, fakat bir saldırış daha lâzım.

Bir kere daha saldır da şu kaynağın yanında avını yakalayıp parala; ey gönül ormanının arslanı, pençele ciğerini.

2880 Eşi bulunmaz bir inci için kilimi mademki rehin verdin; pek büyük bir sınamayla davran, elini kemerine at.

Güneşin ışığındaki zerreleriz biz, zerreden birazcık toprak al da sürme gibi çek ayın gözüne.

Delilikten, sevdadan can kalmadı bizde; ey gören, bilen padişah, sen kendinden haber ver bize.

Şu şekillerle, resimlerle dolu âlemdeki bütün şekilleri, bütün nakışları sil süpür de kendinde bir canlı şekil yarat ey ateşe benzeyen aşk.

Padişahım, öldüler, kendilerinden geçtiler, sarhoş oldular, şarap içtiler amma gene de rintlerin selâmı var sana, bir yol uğrat, o yana uğra.

* Kafdağı'ndaki Zümrüdüanka bile Tebrizli Şems'in aşkıyla kalkıp uçar; sen de o varlık kanadını kökünden kopar, yol, at da aşktan kol kanat edin.

LXXX

Pervane ateşe atıldı da sen de böyle hareket et, atıl ateşe dedi. Yanıp yakılıyor, ateşler içinde kanat çırpıyor, sen de böyle yap diyordu.

Kandil, yağı konmuş, fitili örülmüş, kırık boynuyla hem yanıyordu, hem de yumuşacık yumuşacık, sen de böyle ol diyordu.

Mum, hem yanıyordu, hem eriyordu, kendisini hararete, ıztıraba vermişti; bana da, benim gibi ol, sen de böyle yan, böyle eri demedeydi.

Bu dünyanın kârını elde etmek için altın, gümüş saçsan sana hiçbir faydası yok, ancak böyle yanmaya, erimeye bak diyordu.

2890 Deniz eteğini incilerle doldurmuş, başköşeye geçmiş kurulmuş, belli etmemek için de kendisini acı göstermeye kalkışmış, yâni sen de böyle ol demeden gelmişti.

Zümrüdüanka, iyiden de kesilmiş, kötüden de; bütün tuzaklardan uçup kurtulmuş, Kafdağı'na gitmişti, yâni benim gibi ol, benim gibi yap diyordu.

Yüzünü arıtmıştı gül, kaftanını yırtmıştı, dikenlere sabrediyor, âdeta, sen de benim gibi hareket et diyordu.

Şarap, yüzlerce adı sanı bırakmış, ârdan, hayâdan geçmiş, akılla düşman olmuş, adamın beyninde koşmaya girişmişti, sen de benim gibi yap diyordu âdeta.

Zurna, bomboş bir hale gelmişti, gözünü bile açmamıştı, yalnız, dudağını kendisini üfleyenin dudağına koymuştu; diyordu ki: Sen de böyle yap.

* Âdem, kırk yıl özürler getirdi, yas tutup ağladı; çocuklarına, siz de böyle hareket edin diyordu.

Sus, sabret, sonucu katı kayadan ibret al, o bile susmada, fakat ağlamada, benim gibi hareket et demede âdeta.

Tebrizli Şemseddin'i gör, can ışığıyla ovayı kaplamış, ululukla yazıyı doldurmuş; benim gibi yap diyor sanki.

LXXXI

Canı sen aldıktan sonra ölüm şeker gibidir; seninle olduktan sonra ölmek tatlı candan da tatlıdır bize.

* Kaldır şu örtüyü, gizleme gerçeği; ölüm ateş gibidir ama Tanrı Halil'ine bahçedir, abıhayattır.

2900 Ölüm bu yandadır, halbuki o yanda doğmaktır ölüm; orda, hayır, hiç kimse ölmez, ölüm burdadır ancak.

Bırak bedeni de can ol, oynaya oynaya o dünyaya git; ölüm acıdır, kötüdür şimdi, fakat korkma ölümden.

* Dokuz göğün de kendisine toprak kesildiği Tanrı'nın tertemiz zatına and olsun ki ölüm vuslat şekeriyle helva pişiren helvacıya benzer.

Ne diye candan kaçayım? Can vermek, candır, cana ulaşmaktır; madenden niçin kaçayım? Altın madenidir ölüm.

Bu kafesten kurtuldun mu yurdun gül bahçesidir; bu sedefi kırdın mı incidir sanki ölüm.

Tanrı seni çağırdı mı, kendi yanına çekti mi gitmek, cennet gibidir, ölmekse Kevser'e benzer.

Ölüm bir aynadır, güzelliğin oraya vurur, orda görünür, ayna seni sana gösteren bir şey olduğunu sana söyler durur.

İnanç sahibiysen, tatlıysan ölümün de eminliktir, hoşluktur; kâfirsen, acıysan ölüm de acıdır, kötüdür sana.

Yusuf'san, güzelsen aynan da güzeldir; çirkinsen ölüm de çaresiz çirkinliğini gösterir sana.

Sus ki tatlı dillisin, Hızır gibi ebedîsin; ölümse abıhayata karşı kördür, sağırdır.

LXXXII

Sevgili, önce bizi adam et, daima er olmamızı sağla; sonra şarap sun bize, şarap kadehini durmadan döndür.

Ey can, bizden de bir şey gelmez, tapımızdan da; yapıyı sen kurmaya başladın, gene sen tamamla.

Esenlik yurdumuzu kınanma yurdu haline getirdin; kınanma yurdumuzu da esenlik yurdu haline getir.

Bu sonsuz yol uzaktır, uzundur; fakat sonsuz lûtfunla iki adımlık bir yol haline getir.

* Bizi tutsak ettin şu nefse, fakat kötülüğü emreden nefsin de beyi sensin, bizi bey yap da onu kul et bize.

Umumî lûtuflarını haslara nasip ettin, bugün de yakınlarına ihsan ettiğin hususî lûtuflarını umumîleştir.

Her zerreye lûtfunla bir başka güneş ver; lûtuf ve ihsan güneşini herkese tam olarak doğdur.

Duayı tatlılaştır bize, dua ağzımıza süt gibi, bal gibi tatlı gelsin, âmin diyene de lûtfet, onu herkesin iyiliğini ister bir hale getir.

LXXXIII

Gördün mü karakış ne dedi? Harman gibi odun yığ, kış soğuk yapmazsa ikisinin de, kışın da, odunun da soğukluğu bana, vebali boynuma dedi.*

Soğuk baş çekti, şiddetlendi mi ateşe odun at; odunu sakınıyor musun, odun mu daha iyi, beden mi, sağlık mı?

Odun yokluk sûretidir, ateşse Tanrı aşkıdır; ey eteği temiz can, sûretleri, şeklileri yak, yandır.

Sûretleri, nakışları yakmadıkça canın üşür, donar, buz kesilir; puta tapanlar gibi bahardan, eminlik yurdundan uzak kalır.

Ateş, Tanrı emriyle erlere lâle olur, gül olur, çiçek olur, reyhan, söğüt, süsen kesilir.

Ateşe benzeyen aşka atıl, o ateş içinde, gümüş gibi gönlünü hoş tut, güzelleş; mademki Halil'in oğlusun, ateş yurdundur senin.

İnanç sahibi, afsun bilir, okur o ateşe; yakıcılığı kalmaz ateşin, aydın Ay kesilir ateş.

Demiri bile eritip iğne gibi incelten ateşi yatıştıran afsuna aferin.

Ateş, pervaneye pencere gibi görünür de o hayvancağız yalımlı ateşe o yüzden atılır.

* Hamza'ya da ok, mızrak, güller saçan bir gül dalı gibi görünür; güller saçılırken de hiç kimse, tutup da zırh giyinmez.

* Firavun, yoğurt gibi suya gark oldu gitti, halbuki Mûsa, yağ gibi suyun üstünde kaldı.

---

* Behmen, şimdi "Ocak" dediğimiz "İkinci kânun"dur, fakat Anadolu'da bu aya "Karakış", ondan sonra gelen "Şubat"a da "Küççük" derler. Arapçadan çevirme olan "Ocak"tan ziyade bu söz bizimdir.

Cins atlar padişahı taşırlar; işe yaramaz, ahmak atlarsa palan yüklenirler, tezek taşırlar.

Söz, mâna değirmenine bir laklaka, bir beyhude dırıltıdır ancak; değirmen suyla döner, dırıltıyla değil.

O aslı olmayan lâflar yüzünden buğday, kabından fırlar da değirmen taşının altına düşer, yâni anlayacağın, övünmek için yol budur ancak.

Canım efendim, kızışıyorum amma dedikodudan, lâftan dolayı değil, altın madeni gibi ayarı hâlis Şemseddin'in yüzünden hararetleniyorum ben.*

* Bu beyit iki kere yazılmış.

LXXXIV

Yürü, başını yastığa koy, yat; bırak beni, vazgeç geceleri dönüp dolaşan, yanmış, yakılmış şu dertliden.

Biz geceleri, ta sabahlara dek yapayalnız sevda dalgaları arasında bocalar dururuz; istersen gel, bağışla bizi, istersen git, cefa et bize.

Benden kaç da sen belâya uğrama; selâmet yoluna; düş, bırak belâ yolunu.

Gözyaşları dökerek gam bucağında sürünüyoruz; akan gözyaşlarımızın yolunda, yüz yerde yüz tane değirmen kur.

Zalim, gaddar biri var, mermerden, granitten bir gönlü var onun, bizi tutup çeken o gaddar, adamı öldürür de kimsecikler, bâri kanının pahasını ver diyemez ona.

Güzeller padişahına âşıklara vefa etmek vacip değil; ey yüzü sapsarı kesilmiş âşık, sen sabredegör, sen vefakâr ol.

Bir dert var ki ölümden başka devası yok; artık ben nasıl olur da bu derde çare bul diyebilirim?

Dün gece rüyada bir pîr gördüm, aşk köyündeydi, eliyle bana, yanımıza gel diye işaret etti.

* Dedi ki: Yolda ejderhâ varsa sende de zümrüt gibi bir aşk var; yürü, bu zümrütün şimşek gibi parıltısıyla ejderhâyı kov.

* Yeter artık kendimde değilim ben, hünerini arttırmak istiyorsan var, Ebû Ali'nin tarihinden bahset, Ebû'l Alâ'nın öğütlerini söyle.

LXXXV

A iki gözüm, gündüzdür, penceremden bir bak; güneşin aslı, özü sensin, mademki geldin, seher çağını belirt.

* İsteklileri al, yedi denizden de geçir, öküze, balığa bakma, onlar gibi yüzlercesinden geç git.

Aradıklarını bul, istediklerini meydana çıkar; sen, yukarı, aşağı, bütün varlıktan münezzehsin, şu eskimiş, harap olmuş evin altını üstüne getir.

Âlem tamamıyla yoktur, yokluktur, bir an içinde onu var et; zehirli bir yılandır dünya, sen onun zehrini şeker haline sok.

Nerde bir kuru, bir kuruluk görürsen akar kaynak yap onu; nerde bir taş görürsen, vur ışığını ona, mücevher yap onu.

Âşıkın önünde, ardında bir düşman gördün mü vur bir sille ona, yok et onu, gitsin.

Niceye dek, kördür onlar, görmezler diye özür getireceksin? Kör olmamalarını istiyorsan gözlerine bir görüş kabiliyeti ver.

2950 Gözlerinde perde olmamasını istiyorsan emret, perdeler kaldırılsın, geçsinler o görmezlikten.

Bütün bu topluluğun arasında buyruk mutlak olarak senindir, işe güce koyulmamak kaftanını dürdüm, kalk, emret, gayret kemerini kuşanmaya bak.

Ey Arş güneşi, ey Tebrizli Tanrı Şems'i, yeniay gibi zayıfım, solgunum, yüzümü dolunaya çevir.

LXXXVI

Nasılsın dedin bize; yüzümüze bak da ne halde olduğumuzu anla. Biz yokken iyi misin dedin, bırak şu kınamaları.

Gülerek, günlerin hoş geçsin dedin; sen olmadıkça hiç kimsenin günü hoş geçmez, başka bir hikâyeye başla.

Usandım artık, ne vakte dek boyuna aşktan bahsedeceksin dedin; sen git de âşık olmayana hikâyeyi kısa kes de.

Bir mahrem bulamıyorum da ateşler içindeyim, sular içindeyim âdeta, bir bucağa gideyim de şu kılıcı kalkan et yarabbi, ben susayım, bir dost, bir mahrem söylesin halimi.

Bizi sen küstah ettin, daha ilk gün, dileğin neyse iste bizden dedin, öyleyse derdimizden haber al.

Dostların müflisliğinden perişan oldum dedin, iki dudağını aç da dünyayı incilerle, mücevherlerle doldur.

Hürmetle hizmet kemerini kuşan dedin, iki rahmet elini aç da kucakla beni öyleyse.

LXXXVII

Boğazıma dek ateşler içinde pek çok oturdum amma bugün sevgiliyle ta boğazıma dek vuslat suyu içindeyim.

Boğazıma dek lûtuflarına gark olmuşum dedim; sevgili beni boğazıma dek lûtuflara gark etmeye de kani olmadı da

Dikenden de aşağı mısın ki dedi; o da gülleri beklerken tam dokuz ay, boğazına dek toprak içindeydi.

Diken de nedir ki dedim; senin gül bahçen için gül gibi çok zaman ta boğazıma dek kanlara battım, kanlar içinde kaldım.

Dedi ki: Çekişme âleminden kurtuldun, aşk âlemine ulaştın; o âlemde ta boğazına dek savaşlara, kavgalara dalmıştın.

O âlemden kurtuldun amma kendinden kurtulamadın, varlığın bir ayıptır, bir ârdır, bu ayıbın, bu ârın içindesin, hem de boğazına dek dalmışsın.

Yankesici gibi çok tuzak kurma, düzene az başvur; yankesici boğazına dek kendi tuzağının içinde kalır.

Dünya tuzağı öylesine bir tuzaktır ki padişahlar, arslanlar, köpek gibi o pisliğin içine düşmüşler, ta boğazlarına dek dalmışlardır.

Bundan daha da şaşılacak bir tuzak vardır ki baksan görürsün, kendini bilmeyen, o tuzağa topuğuna dek dalmıştır da aklı başında olan boğazına dek o tuzağın içindedir.

Söylemeyi bırak artık, soluğun kesiliyor; yorulmasaydım, nefes nefese gelmeseydim boğazına dek söze gark ederdim seni.

LXXXVIII

* Kimden korkum var, hele sevgili de benimle şimdi; bir iğneden ne diye korkayım, o Zül-fekaar yanımda benim.

Nasıl olur da susuz kalırım, o ırmak beni arıyor; gönlüm nasıl olur da gam yer, o derdime kalkanım, o gamımı dağıtan dert ortağım benimle beraber.

Nasıl olur da acılık çekerim, şekere, helvaya gark olmuşum; kış nasıl eser edebilir bana; ilkbaharım yanımda.

Sıtmadan, hararetten ne diye muztarib olayım? Aklımın doktoru İsa; köpekten ne diye ürkeyim, çekineyim? Av beyi benimle.

Meclise nasıl gelmem, sâkî çekiyor beni; şehirleri nasıl zapt etmem, o padişah benimle beraber.

O koskoca küpteki şarap, bizim için köpürüp coşuyor, artık burda zahmetin, mahmurluğun ne işi var benimle?

Felekle savaşa girişir, kırar dökersem onu, özür getirmeme ne hacet? O güzel yüzlü benimle beraber, yanımda benim.

Ben mülke, nimete gark olmuşum; lûtufla, merhametle sarhoşum; bahtın, devletin kucağındayım, o kucaklayışı güzel dost benimle.

Ey söz söyleme kabiliyeti, ey savaşkan kabiliyet, söze doydum artık; sus, yoksa sohbetin dayancı da benim yanımda şimdi.

— H —

LXXXIX

Nice demdir gönül hânendesi aşkla çalıp çağırdı da nihayet o sevgilim, elinde kadeh, kapıdan içeriye girdi.

Başımdan buram buram tüten sevdayı tuttu, gene başımdan aşağı döktü; bin yıllık şarap, aşkımızı yeniledi.

Din, mezhep kaydı öldürmüştü beni, halbuki şimdi, içinde bulunduğum ânın sarhoşuyum; ne veresiye tanıyorum, ne de alacağım birisine havale edilmiş.

Can bağını verdim de üzüm sıkılan tekneyi satın aldım, bu alışverişin senedini de şarap kadehine yazdım.

Ey zamane maskarası, evi barkı yık, dağıt; çünkü bu şarap susağının değeri daha da fazladır, daha da üstün; varından yoğundan geçersen o zaman anlarsın değerini.

Kapa şu ağzı da aç can ağzını, o zaman görürsün, iki dünya da bir lokmadan ibaret.

Fakat canın sarhoş oldu mu o lokmayı bile istemez; yüzüne, benine dalıp da sarhoş olan, bulamaç aşına mı bakar?

Göğe mensup canlar, yüce canlar; hepsi de Tebrizli Şems'in sarhoşu; gözünü aç da gör, hepsi de çiy taneleri gibi uçup ağmışlar, yücelere varmışlar.

XC

A güzelim, hem senden kurtulmuşum, vazgeçmişim ben, hem sana doymamışım; hem senin için yanıp erimedeyim ben, hem senin yüzünden donmuşum, buz kesilmişim.

Gâh avcunda sıkarsın beni, gâh ayağının altında ezersin; evet, hakkın var, sıkılmamış, ezilmemiş üzüm şarap olmaz ki.

Güneşin ışığı gibi toprağımıza vurdun, sonra da yavaş yavaş gene o yana götürdün bizi, o yana gittin.

Işık gibi, bedenimizden, bedenimizin penceresinden tekrar o yana, suçtan, ayıptan arı güneş değirmisine dönüp gittin.

Güneş değirmisini gören, dirildi der; fakat pencereye gelip pencereyi gören, filân ölmüş der.

Aslımızı, mayamızı, elem ve neşe kadehinde gizlemiş, örtmüş; özden sâfız, artakalandır tortu.

Ey gönüllerin aslının aslı, ey Tebrizli Tanrı Şems'i, yüzlerce ciğer kebap olmuş sana, artık yufka ekmeğinin kadri de nedir ki?

XCI

Ey sudan da arınmış, topraktan da arınmış güzel, şu toprağıma bir kerecik olsun, ayağını bas. Ne elim kaldı benim, ne gönlüm; elini gönlüme koy.

Bulanık bir su oldum, yolda kalakaldım; yoldan al beni, göğsüne dök, konağım göğsün olsun.

Saçlarının büklümlerinden işim sarpa sardı, karmakarışık oldu. Darmadağın saçlarını müşkül işime dök.

Ne elde edersem edeyim, sensiz hiçbir faydası yok. Aşk selini sal elde ettiğim kâra.

Işığımın çevresinde canın bile pervane kesilmesini istersen sendeki ateşi, istidatlı ışığıma ver.

Saçlarının yüzünden tiftik kumaş gibi yüzlerce düğümlerle düğümlenmiş bir haldeyim; fakat gene de lûtfet, bir zamancağız olsun, beni o dalga dalga, kıvrım kıvrım saçlarına düğümle.

3000 * Sevgili, Babil kuyusu, gözlerinin yüzünden büyülerle dopdolu. Bir helâl sihir yap da beni Babil kuyusuna sal.

* Elest dedin ya, o zamandan beri canım gebe kaldı; "belâ" sözünden bir muska yaz da gebe olan canıma ver.

Ne zaman yüzündeki bulutu dağıtacaksın da gel diyeceksin, yükünü Ay'ın on dördüne benzeyen yüzüme koy.

Ey Tebrizli Tanrı Şems'i, canım bahtiyarsa vuslat devletini bu bahtiyar canıma lûtfet.

XCII

Yel, yüzündeki örtüyü kapıp açtı mı nerde bir ölü varsa canlanır, harekete gelir.

Ey pılısını, pırtısını, pılımızdan, pırtımızdan ayıran, savaşı bırak da uzlaşma yoluna gel, nazdan, öfkeden vazgeç artık.

* Ey bize kutlu talih gibi doğan, muradımızı veren; bir neşe sabahı o Keykubad kadehini, o koca sağrağı bize sundun da içtik;

Derken düşünce, ayrılık vadilerine düştü, sarhoş oldu, kendinden geçti, tortulu şarabın bile böylesine olur, cana canlar katarsa arı duru şarabın nasıldır acaba?

Sen bizim güneşimizsin, doğup da dağ ardından çıktın mı şu donmuş, buz kesmiş dünya nasıl da coşar, nasıl da köpürür.

Dün gece dudaklarını açtın da ballar, şekerler saçtın, bir güzel vaadde bulundun, biz de günleri saymaya koyulduk.

3010 Aşkının verdiği sarhoşluk şaraptan da üstün, afyondan da; yüzün güneşten de parlak, aydan da.

Ey her avı avlayan arslan, ayıplarını arayıp da gönlü çerçöp gibi ateşlere yakmayı revâ görmezsin elbette.

Şu dünyadayım amma tamaha düşüp de yarım yufka ekmeğini yassıltıp yuvarlak hale getirmeye, çekip uzatarak büyütmeye fetva vermedi gönlüm.

Ey dost, ne vakte dek neden yüzün sarı deyip duracaksın? Mizacım safrâvî, coşup kaynıyorum da kendi coşkunluğumdan zerde gibi sararıyorum.

Ne vakit o zaman gelecek ki kötü gözlülerin inadına o simsiyah, kıvırcık saçlarını, ey gönlünü bize veren, sana bağışlıyorum bunları diye yüzüme, gözüme dökeceksin?

Ne seninleyim, ne de ayrılığa tahammülüm var; bu iki hal, canı harap ediyor, perişan ediyor.

Gene de sen söyle, sen söyle ki sözlerin taşa kazılmış yazılar gibi durdukça durur, unutulmasına imkân yoktur, bizim sözlerimizse çabucak gönüllerden silinir gider.

XCIII

Ey âşıklarını kıskançlıkla tutsak eden, kıvrandırıp duran güzel; bütün âşıkların aşkınla tahttan da vazgeçmişler, kazançtan da.

Yüzlerce yağmuru süzüp şarap ettin de bir kadehe koydun, bu şaraptan yüzlerce kadeh içtin de gene akıllılar gibi temkinlice oturdun.

Bir iptir attın da bizi yücelere çıkardın; fakat ben havada öylece kalakaldım, ipse koptu gitti.

3020 Aşkına düşen nice arslanların, o ceylan gözlerin yüzünden derileri de yüzüldü, kemikleri de kırıldı.

Geceleyin rüyada ay yüzünü görmek, ne de kutludur, sabahleyin cemalini görmek, ne de mutludur.

A güzel, en aşağılık kulun bile aynaya dönmüş; ayna da kırılmış da yüzlerce el, yüzlerce ayak mecruh olmuş.

Tebrizli Şems'in güzelliğine hırsızlamaca bir baktım da ne güzel, maşallah dedim, fakat kıskançlıktan da ok yaydan fırladı gitti.

XCIV

O sâf, o tertemiz aşkla yanıyorsun ya, yarın o ateş yüzünden yüzlerce hurinin yüzünü görürsün.

Meyline, isteğine bak; nasıl da temiz, sâf, renksiz; bak da bir tertemiz aşktan doğmuş dünya dolusu güzelleri gör.

Bir arıya benzeyen canın görünmüyor amma yaptığı peteklere bak, hepsi de balla dopdolu.

Bedeninin boyu üç arşın, belki de daha az; fakat canına bak, dokuz gökten de yüksek, dokuz gökten de geniş.

Niceye bir kâse yalayıcılık? Vur şu testiyi yere; şarap küpünün ağzındaki samanlı balçığı çek, çıkar.

Seccadeni ateş haline getir de secde temiz olsun, seccadenin altından da bir ateş yüzlü doğsun, yüz göstersin;

3030 Tebrizli Şems'in aşkına binerek gelsin, o padişahın ardında da güneşle ay, yaya olarak yürüsün.

XCV

Burda gizli birisi var, eteğimi tutmuş benim; kendisini geriye çekmiş, perçemimi tutmuş, beni çekip duruyor.

Burda biri gizli, can gibi, candan da güzel; bana bir bağ göstermiş, evimi barkımı zapt etmiş.

Biri gizli burda, gönüldeki hayal gibi; fakat yüzünün nuru, bütün varlığımı kaplamış.

Biri gizli burda, şekerkamışındaki şeker sanki; tatlı mı tatlı bir şekerci, dükkânımı elimden almış.

Büyücü, gözbağcı, kimseciklerin gözleri görmüyor onu; usûl boylu, yol yordam bilir bir tacir, terazimi elimden kapmış.

Onunla gülbeşeker gibi kaynaşmışım; ben onun huyunu almışım, o benim alımımı elde etmiş.

Dünya güzelleri gözüme girmiyor; dikkat et de bak, güzelim hayali, kirpiklerime bile sinmiş.

Hastayım, âlemin çevresinde dönüp dolaştım, kimseden bir derman görmedim, sonucu onun derdini gördüm ki dermanımı da elden almış.

Senin de gönlün yanmış, kebap olmuşsa buyruğunu tutar da derdin çevresinde döner dolaşırsan dermanını bulursun elbet.

3040 Ümitsizlik denizine dalar da kendinden ümidini kesersen bu denizden inci mi, mercan mı elde ederek baş gösterirsin.

* Sûret tılsımını kır da can gözünü aç, aç da gör; kudretim, saltanatım, doğuyu da tutmuş, batıyı da.

Can gözünü açtın mı görürsün ki gayb sâkîsi gelmiş, sana selâm vermede; ahdimi tutmuş, şarap kadehini sunuyor.

* Ben, ey rûhu bile gören Nuh, bak da gör, bütün dünyayı tufanım kaplamış diye eteğine yapışmışım, çekiyorum.

* Diyorum ki: Tacımız sen olasın da sonra başımız yarılsın; mağarada dostumuz sen olasın da dostlarımız tutsak olsunlar, revâ mı bu?

O diyor ki: Ağlamayı bırak, ağlamanın geldiği yana bak; âşıklar rûh kesilmişler, reyhanımı elde etmişler.

Gönülleri kırık dostlar, gönül evinin başköşesine geçmişler, kurulmuşlar; sarhoşlar, şaraba tapanlar meydanımı doldurmuşlar.

Av köpeği gibi avını avla, şarabını elde et; samanlığıma dalan havlayan köpekler gibi olma.

Tebrizli Şemseddin'i görürsün ki can göğünde doğmuş; yüzünün nuru da bütün dünyamı kaplamış, parlatmış.

XCVI

A güzelim, kehribara benzeyen aşkın, gönlü kendisine çekmiş; gönül sana gitmiş, âşıklar gibi biz de onun peşine düşmüşüz, koşup duruyoruz.

3050 * Gönül, güzelliğinden bir yük aşk elbisesi çalmış; ayrılık şahnen de duymuş, gönlün ellerini kesmiş.

Canım, aşk Mısır'ında o kadar çok şeker yemiş ki feryadımdan neyin özünde şekerler bitmiş.

Ey Arş'a konmuş güzelim devlet kuşu, aşkının gölgeliklerinde her an can doğanları havalanıp ta Arş'a kadar uçmuş.

Ne de kutlu bir çayırlık, çimenlik ki orda güller var, nesrinler var; hepsi de aşk suyuyla bitmiş, şu ceylanlar da orda yayılmış.

Göz kendisini görmemiş amma şimdi her göz senin aynan sayesinde kendisini aynada görmüş.

Ey Tebrizli Tanrı Şems'i, devlet zurnan, can rebâbının kulağını burmuş da can rebâbı, onun sesini duymuş, işitmiş.

XCVII

Gene o hânende gelmiş de çenge uyup şarkı söylemeye başlamış; çalgı, neşe kapısını aşka ardına kadar açmış.

* Yusufların pazarını hapisten kurtarmış, şeker dükkânlarının her birini yüceltmiş, değerlendirmiş.

Ululaın başlarını kılıçla yerlere dökmüş, fakat mâna bakımından da onların başlarını yüceltmiş, onlara gerçekten bir ululuk vermiş.

Âşıkları kendisi kesmiş, öldürmüş, geçmiş, kanlarının ortasına oturmuş, derken gene kalkmış da her birinin namazını kendisi kılmış.

Saçlarının halkaları kime nasip olacak, bilmem ki... O halkalara karşı biz de dışardan boynumuzu uzatmışız güzelim.

Ebedî baht, ben senin en aşağılık kulunum diye ayağına yüz sürmüş de sen ona bile naz etmişsin.

Senin nazına karşı Tanrı, nazeninlerin başlarını nazlı ayaklarının bastığı toprağa niyaz ettirmiş.

Ey gerçekler kuyumcusu, ey Tebrizli Tanrı Şems'i; sen beni gâh asma çotuğu gibi budamışsın, gâh da budayacak bıçak haline getirmişsin.

XCVIII

Ham sofulara haber olsun: Tövbe etme zamanı, geldi o belâlı devir; fakat onda bu güzellik, bu alım varken yeri mi tövbenin, sırası mı tövbenin?

Sofuluk da bitti, tövbe de tövbe etmeye tövbe etti; çünkü âşıkların tövbeden başka işleri var şimdi.

Hani dünyadan kaçtın, kurtuldun, can ışığına ulaştın, mum gibi kendi başını kestin mi kır artık ayağını tövbenin de.

* Aşkın şartı, Tatar ülkesinin ceylanına karşı kararsız bir hale gelmektir; Hıtay Türkü geldi mi tövbe etmek ne hatadır, ne hata.

Bir avlanmaya koyuldu mu nice canlar kapar o. Bir bakış oku, tövbenin yüzlerce kan pahasına değer zaten.

Her seher çağı hayali, âşıklara gelir çatar, çiğner geçer. Atının kopardığı toz, tövbenin gözlerine yüzlerce şifalar veren bir tutyadır.

Tanrı güneşi Tebrizli Şems yokken tövbe etmişsin amma o bir gün gelir de yüzünü gösterirse vay tövbenin başına gelenlere, vay vay.

XCIX

Uyan, sıçra, uykudan kalk da bak, bir başka sabah ağarmada, dostları arayıp sorarak, ayak vurup raks ederek bambaşka bir sabah geliyor gökyüzünden.

A canım, ne diye oturdun, şarap içme, sarhoş olma çağı; şu çekişip savaşma, şu çekip sızma âleminden hiç kimsecik ayağını çekemez.

Sarhoşluğun, bir sarhoşun hatırı için kalk, el çırp, kadehi al eline, bil ki seçilmiş, yüce gök kubbenin sayvanını bile aştın.

Bizi şu bildiğin sarhoşlar gibi görme, o gözle bakma bize; ben ne yersem şarap oluyor, yediğim ekmek afyon haline geliyor da gözlerimi mahmurlaştırıyor.

* O kıyamet alâmeti, o kıyametin ta kendisi dilber, o gözlerin görmediği, kulakların duymadığı güzel, riyazat yapmaya bırakmıyor beni.

O abıhayat, bana bedavaca öylesine bir şarap sundu ki katresinden bir firdevs bağı bitti, yeşerdi.

Sevgiliye ait ne söylediysem hep dışa ait; öze ait sırlardan canın ne haberi var, kuyruğu güdük söz, sırları nasıl anlatabilir?

Böyle olmakla beraber eğer gayreti ağzımı tutmasaydı, bana söz söyletseydi görürdün sen; yüzlerce göğün perdeleri yırtılır giderdi.

Donmuş, buz tutmuş yer, güneşi ne bilir, ışığından ne haberi olur? Yaratılmış canın yaratıştan haberi mi olur?

3080 Bilmemekle beraber gene de bir yudumcuk aldı mı sarhoşluk harap eder onu, kendisinden geçirir.

Ey Tebriz, sen Şemseddin'in sırlarını nerden bileceksin? Şu iki büklüm olmuş feleğin çarkından dışarıya sıçramamışsın ki.

C

A canım benim, kimdir o gönül evinde duran? Padişahın tahtında padişahtan, şehzadeden başka kim oturabilir ki?

Eliyle, benden ne istiyorsun? Söyle diye işaret etti, şarapla mahmur olan, mezeden, şarap kadehinden başka ne ister ki?

Gönlün bile güç erişeceği bir meze, mutlak nurdan bir şarap kadehi; Hak odur ancak halvetinde ebedî bir meclistir kurmuş.

Şarap içenlerin meclisinde nice düzenbazlar, nice hile satanlar var; aklını başına devşir ey sâf, yumuşak er, aklını başına devşir de hilelerine kapılma, tuzaklarına düşme.

Kayıtsızlık halkasına girdin de kayıtsız erlerle oturdun mu sakın gonca gibi gözü yumulu, gül gibi ağzı açık olma.

Âlem bir aynaya benzer, ona vuran, onda görünen olgunluk sûreti aşktır; ey adamlar, tümden artık parçayı kim görmüştür?

Sen yeşillik gibi yaya ol şu gül bahçesinde; çünkü burda yalnız sevgili gül gibi ata binmiştir, geri kalanların hepsi de yayadır.

Hem kılıçtır o, hem kılıcı çeken. Hem öldürülmüştür o, hem odur öldüren. Hem baştan başa akıl kesilmiştir o, hem odur aklı yele veren.

3090 O padişah, Salâhaddin'dir; ebedî olsun, yaşadıkça yaşasın de; kerem ve ihsan eli daima boynuma bir gerdanlıktır benim.

CI

Sevgilimi gördüm, evin çevresinde dolanıyordu; eline bir rebâb almıştı, bir teranedir tutturmuştu, çalıp durmadaydı.

* Ateş gibi vuruşlarla hoş bir teraneye dalmıştı, muğların şarabıyla sarhoştu, haraptı, gönüller çekmedeydi o haliyle.

Irak perdesinden bir ezgi tutturmuştu, sâkînin adına çalıp duruyordu, fakat maksadı şaraptı, sâkîyi bahane ediyordu.

Ay yüzlü bir sâkî, elinde de bir testi, bir bucaktan çıkageldi de testiyi ortaya koydu.

Önce alev alev yanan şarapla kadehi doldurdu, hiç suyun yalım yalım yandığını gördün mü sen?

Gönüller alan dilbere sunmak için o kadehi eline aldı, sonra secde etti, eşiği öptü.

Sevgili, sâkînin sunduğu kadehi aldı, o şarabı içti, o şarabın yalımları yüzünü kapladı.

Güzelliğini görüyordu da kötü gözlere diyordu ki: Şu dünyaya benim gibisi ne gelmiştir, ne de gelir.

CII

Ey akıllı er, şarap kabını aç, gönül aynasına dikkat et, paslanmasın, kırılmasın da araya kibir, kin sevdası düşmesin.

3100 Sırçayı kırdın mı, evet, çok ayaklar yaralanır; zaten bu da aşağılık bir iştir.

Fakat melhem getirir, özür bildirir, yaralının başını okşar, kaşırsan binlerce yaralı, bereli sevgi ayakkabına kapanır, ayaklarını öper.

* İçtikçe iç şarabı, güzelleş, iyi bir hale gel, beşten de dışarı çık, altıdan da; gönül evinin çevresinde hiçbir kötülük bırakma.

Fakat yerden biten üzümden yapılan şarabı değil. Tanrı elinden, küpsüz, fıçısız, arılık âleminden sunulan şarabı iç.

Bu şarabı içersen birlik meclisinin kurulduğu yerde, ne dilersen bulursun, ne istersen elde edersin; mihnetlerin savaş yurdundaysa gâh o bulunmaz, gâh şu.

Gamlara dalan, dert üstüne derde düşen cana Tebrizli Tanrı Şems'inden, hem de eski, yıpranmış değil, yeniden yeniye neşeler gelir, neşesine neşeler katılır.

— Y —

CIII

Ey düzenleri tatlı, hileleri hoş güzel, ne vakte dek beni kandırıp duracaksın; kendine mal ettiğin kişiyi ne diye aldatırsın?

Bütün âlem zaten bir uğurdan senin mülkün; mülkünden dışarı kim var ki kimi kandırıyorsun?

Davud'u mülk, devlet tuzağıyla aldatırsın, Eyyub'u bir başka şekilde, belâlarla aldatırsın.

Onu yeme sürersin, bunu tuzağa götürürsün, a güzel yüzlü, değil mi ki aldatan sensin, o tuzak yem olmuştur âdeta.

Firavun bütün dünyayı kandırır, fakat o hain alçak bilmez ki onu da alçaklıklarla kandıran sensin.

En aşağı aldatışın bile onun gibi yüzlercesinin kan diyetine değer; ne değerlidir o kişi ki onu hiçbir değerli şey göstermeden bizzat kandırır, kendine çekersin.

A gönül, Tanrı'nın birisini nasıl kandırdığını nihayet bilir, anlarsın da o zaman sen her şeyi kandırır, Tanrı'dan elde edersin.

CIV

Gözlere görünmeyen, gizlenip duran o güzelden bir can kokusu alırsan, ondan bir iz, bir eser bulursan yüzlerce dünyaya bile sığamaz olursun.

Can güneşini görürsen ordusuz bir padişah kesilirsin, hem gayb mülkünü elde edersin, hem gizli sırları bilene kavuşursun.

Duyup sevdasına kapıldığın defineyi yeryüzünde görmediysen gökyüzünde bulursun.

Aşkta hıyanet etmezsen, emin olursan, nice Çin güzellerini bedava görürsün, bedavaca elde edersin.

O kutlu gönül aynasında, o şeksiz şüphesiz, tertemiz, arı duru aynada, bu dünyadayken cennetteki güzelleri, güzellikleri bir bir bulursun, görürsün.

Aşk okuyla oklandın mı, sevgili seni sarhoş etti mi can elinden giderse kaygulanma, onun gibi yüzlerce can elde edersin.

* Gönül vesveselerinden bir an aman bulursan çözülmesi zor tılsımın anahtarını bulursun, o tılsımı bozarsın.

Can padişahının aşkına putları kır, dök de onları yapan ressamı apaçık gör.

O Hak'la hak olmuş, Tebrizli Tanrı ve şeriat Şems'inden kayıtsız, şartsız remizleri bilip anlamak için yüzlerce tercüman elde edersin.

CV

Ey aşk imamı, sarhoşsun madem, tekbir getir, iki elini sal yanına; usan varlıktan, vazgeç şu benlikten.

Vakit bekliyordun, acele ediyordun, ya; namaz vakti geldi işte, kalk, sıçra, neden oturuyorsun?

Gerçek kıbleyi bulurum ümidiyle yüzlerce kıble düzüp koşmada, o güzelin aşkıyla yüzlerce puta tapmadasın.

Ey can, birazcık yüksek uç, yüksek uç ey buyruğuna canların kul olduğu sevgili. Çünkü ay yücelerdedir, gölgeyse aşağılarda.

Her kapının yoksulu gibi her kapıya boş vurma öyle. Elin üstün, kuvvetin çok, gök kubbenin kapısındaki halkayı çal.

Gökyüzünün sağrağı seni o hale getirdiyse, kendinden bile geçtiysen âleme de bigâne ol.

Sana nasılsın, nicesin deyip duruyorum amma göze görünmeyen, söze gelmeyen cana nasılsın, ne âlemdesin diye kim sorabilir?

Bu gece sarhoşsun, yıkılmışsın; fakat sabah olsun da gör, bak, ne tulumlar deldin, ne şişeler kırdın.

Fakat her kırdığın şişeye karşılık gene de sana dayanırım ben. Çünkü yüz binlerce çeşit kırılmışı onarıp düzen gene sensin.

Ey canımızın içinde gizli şekiller yapan ressam, senin aydan, güneşten başka daha yüz binlerce resimlerin var.

Bir kapıyı kaparsan yüzlerce kapı açarsın. Bir gönlü çiğner geçersen yüzlerce can, yüzlerce gönül bağışlarsın.

Deli oldum ben, ne söylersem deliliğimden söylüyorum. Elest mahremiysen yürü, sen de delice sözlerime karşı, evet, evet de.

CVI

A yüzünü sirke gibi ekşiten, ne olur bir gülsen; and olsun Tanrı'ya, şu ekşi suratlılıktan hiç mi hiç ayrılmadın gitti.

Acıyı al da şekeri ver, silleyi, başını ver; aklın başında, yüce, fikir sahibi bir ersin ya, gül gibi gülerek öl.

Ay, kıl gibi incelmiştir de gülmededir, kahkahalar atmadadır; neyin eksilir yâni, bâzı bâzı ayın huyuyla huylansan.

Sulak yerlerde çiçekler bitmiş, açılmıştır, sense koruksun, koruk; canın yok mu senin, niceye bir muhtaç olup duracaksın?

Derdin madenine dalmış, oturmuşsun, neşeyi nasıl görürsün? Fareden, fare deliğinden kim görmüştür yüceliği, kim ermiştir yüceliğe?

Cebrâil'i gök kubbenin üstünde bulurlar; zarara, ziyana ermezliği temiz kişilerin ayak bastıkları topraktan elde ederler.

Hangi diyardasın, hangi dostu beğendin; bütün bu sırların, yüzünden, yüzünün renginden bellidir.

Boş ümitle oyalanan biri misin, yoksa akıllı, fikirli bir arslan mı, göz açıp yüzüne baktı mı, görünür görene.

* Karun, kova gibi kuyunun dibine gitti, İsa'ya gelince: O, gök damına güzelim bir kement bulup attı da yücelere ağdı.

Kova çıksa bile içinde ancak kuyu suyu bulunur; karanlıklarda, aşağılıklarda çürür, delinir, parçalanır gider.

* Ey nazeninler, yücelere uçun, yücelere; şu heyûlâdan kurtularak, şu nasıl, nice kayıtlarından geçerek ağın yücelere.

CVII

Ey gülüp duran ilkbahar, mekânsızlık âleminden gelip çattın. Bize bir şey getir, ne gördün sevgilimizden? Haber ver.

Gülüyorsun, yüzün terütaze, yemyeşilsin, miskler kokmadasın. Ya bizim sevgilimizle aynı renktesin, yahut rengi ondan aldın.

Ey mevsim, can gibi hoşsun, gözlerden gizlisin; eserlerinle meydandasın da kendin meydanda değilsin.

Ey gül, ne diye gülmüyorsun, ayrılıktan kurtuldun gene. Ey bulut, ne diye ağlamıyorsun, sevgilinden ayrıldın.

Ey gül, beze yeşilliği, gül apaçık; çünkü üç aydır gizlice dikenlerin içinde koşup durdun.

Ey bahçe, şu yeni yetişenleri güzelce besle, yetiştir, çünkü nasıl geldiklerini gök gürültüsünden duymadasın.

Ey yel, oynat dalları, bir gün vuslat çağına esersin elbet, onu hatırla da oynat dalları.

Bir bak, ağaçlar talihli kişiler gibi neşeli, a menekşe, senin neden gamlarla boynun bükülmüş?

Süsen goncaya, gözün kapalı amma diyor, bahtın yaver, günden güne kutlu bir talihe ulaşmadasın, gözün aydın olsun.

CVIII

Ey canımızı gülbeşeker haline koyan, canı da aldın, gönlü de, sonra da tuttun, kendini çektin bizden.

Bizi gördün ki gölge gibi ayaktan düşmüşüz, yerlere serilmişiz, baş çekip yücelen selvi gibi sevgili, sen de gölgeden baş çektin.

Ormanlıktaki, dağlar başındaki seller gibi o yana bu yana koşup duruyoruz, senin peşindeyiz, halbuki sen kaynak gibi bir başka tarafa gitmişsin.

Öylesine bir aysın ki harmanına geleni tutuyor, güneş gibi altın madenine çekiyorsun.

Kıskançlıktan öldürdün bizi, mademki göze aldın, bâri gözyaşı gibi gözünden düşürme, ayırma gözünden bizi.

Âşıkın yüz taraftan da yaralanmada, halk her yandan onu kınayıp durmada; fakat sen lûtfunla, merhametinle onun önüne bir kalkan tutmadasın.

Bir bölük halkı düzenle tuttun, altın bağlarla bağladın; bir bölük halkı da tuttun delille, hüccetle cehennemlere attın.

Eyvahlar olsun, bir kötü kişi, birkaç bön kişinin kanına girdi; fakat kötülüklere çektiğin, şer işlere sevk ettiğin kişiye de sen acı.

Âşıklarının gözlerine geceleri uyku girmiyor, uykuları dağılmış gitmiş; çünkü âşıkları seher çağı, kendine çektin.

Ey aşk, gönlün yok ki yansın, yakılsın, fakat gene de bütün gönüller sende, bütün gönülleri çekip alan sensin.

Yeter, sus artık, kendinde değilsin, sarhoşsun da tuttun, İsa'ya lâyık mezeyi hayvanların ahırına götürdün, eşeğin önüne koydun.

CIX

Kuşlar için bir yer, bir güvercinlik yaparsan ne kadar uzun, ne kadar büyük olursa olsun deve sığmaz oraya.

O güvercinlik akıldır, o yuva şu bedenindir, deveyse o usûl boyuyla, o serpilip boy atışıyla aşktır, aşkın güzelliğidir.

Padişahın koca sağrağını o kuş içemez, yüzlerce öz yarsan, kapalı kutular açsan ondan bir koku alırım mı sanıyorsun?

Sevgili, bu gerçeğin sırlarını bizden arama; çünkü geçici nüktelere daldım, gark oldum gittim ben.

Ben bir kâğıda uzunluğuna yazılmış bir yazı gördüm, aşk sırları hep ondaydı; tuttum, alay olsun diye muska gibi boynuma taktım onu.

Fakat o ilâhî muska ağırlaştıkça ağırlaştı, bir dereceye vardı ki bin Arap atı bile çekemez, taşıyamaz oldu.

Hicaz perdesinden çıkıp yalımlanan ateşle perdeleri yakmam için perdelerim yırtıldı.

Tebrizli Tanrı Şems'iyle sevişme vakti, onun aşkı bir coştu, kükredi mi bu perdeleri yırtar gider.

CX

Mademki kumarhaneye geldin, elbette oynarsın; mademki bu işe giriştin, işin geçici bile olsa sonucu gerçek olur, gerçeğe ulaşırsın.

Canım efendim, iyi huylu ol da herkesle hoş geçin; tam kâr edilecek yer burası, ne diye işe sarılmaz da kâr etmezsin?

Ben dersin gece gündüz namazla meşgulüm, namaz kılıp duran bir adamım ben, iyi amma a kardeş, sözlerin namaza ait değil ki.

Adam olmayanlarla sakın görüşme; yüce bir ersen, başın yücelerdeyse padişahlarla düş kalk.

İnsan elbisesine bürünmüşsün, en güzel, en iyi bir şekle, bir mazhariyete sahipsin, iş böyleyken ne diye tutar da kendini tava dibi gibi karartırsın?

Ey padişahlarla düşen kalkan, oturup duran; emrine tâbi, buyruğunu bekler bunca Arap atları yedeğindeyken ne diye tutar da eşeğe binersin?

Elindeki şu sırça gönlü vur sevgilinin taşına, gel padişahın meclisine de gönül almayı gör, gönül avutmayı seyret.

Padişah, gönlüne öyle bir nefes üfürür ki gönlün neşeyle çalgıdan da bezer, vazgeçer, kurtulur, hicaz perdesinden de.

Sarhoşçasına, ayağını yerlere vurarak, ay yüzlülerin meclisinde oyuna girersin, o ay yüzlünün nuruna dalar da padişahça salınmaya başlarsın.

Padişah, ey haslar hası, ey yakınlara öncü, daima tapımızda ol der, çünkü sırlara mahrem, emin bir ersin sen diye iltifat eder durur.

Gâh, onun güzelliğine hayran olursun, gâh şarap içer sarhoş olursun; gâh kendini ona verirsin, yaklaşırsın ona, gâh işvelenirsin, nazlar edersin ona.

* Başlar tacından da maksat Şemseddin'dir, sahibimizden de, efendimizden de; onun tapısında Mergazlı'yla Reyli gibiyim ben, ben nerdeyim, o nerde?

* Kimin gönlünde Tebriz'in havası varsa Hintli bile olsa gül yüzlü bir Tarazlı'ya döner o.

CXI

O ay yüzlü, gönlüne doğsa tanır mısın acaba? O, gönüle nasıl gelir? Umulmayan, gelinmesi âdet olmayan yoldan gelir.

Tanırım dersen büyük bir lâftır bu, büyük bir dâva; ben ne bileyim dersen bu söz de küfürdür, inkârdır âdeta.

Zaten halk, bilirim, bilmem dâvasıyla dönüp durmadadır; sesi soluğu çıkmayan deve gibi gözleri bağlı, dönüp dolaşmadadır.

Sessiz soluksuz, ister istemez dönedur; sakın boyun çekme, inada kalkma; çünkü zaten bağlısın, zaten onun elindesin sen.

3190 * Satanın körlüğü, esircinin hasedi yüzünden evet, Yusuf'u bir kör, on sekiz kalp akçeye satın aldı.

Sen de beden kuyusuna düşmüş Yusuflardansın, işte ip şuracıkta, sarıl da çık dışarıya, çık da yeryüzünde soluk soluğa, elemler içinde kalma.

* Ey nefs-i mutmainne, Tanrı sıfatlarına bürün, işte ağır elbiseler şuracıkta, ne vakte dek şu yırtık pırtık hırkayı giyip duracaksın?

* Tas çalınınca tutulmuş ay kurtulur, açılır; sendeki ayı tutan benim, tassan ses ver de kurtulsun, aydınlansın.

* Âdem, sonucu dökülüp saçılan başaktan bir tanecik yedi, halbuki sen vuslat sünbülüsün, orakla biçilmeyeceğinden eminsin sen.

Gazel söylemezsem ağzımı yarar benim, çal çağır, fazlalaştır sözü, fazlalaştır neşeyi, nihayet sen bir davulcusun der.

CXII

Savaşta yüzümüze kalkan tutmayız biz. Semâ ederken ne neyden haberimiz vardır, ne teften.

Zaten aşkıyla yok olmuşuz, aşkın ayakları altına serilmişiz. Kat kat aşkız biz, aşk. Kel değiliz, sağır değiliz.

* Kendimizle savaşmış, varlığımızı yok etmişiz de tamamıyla âşık olmuşuz, bizde nazardan başka bir şey yok, sürmenin ne faydası olabilir bize?

* Araz olan her beden, garezlere can olur, gönül kesilir. Hastalıkları erit, yan, yakıl da kurtul; çünkü hastalıkların içinde donmadan, buz kesilmeden beteri yoktur.

O yanıp eriyişin şiddetinden, o iltifatın sevdasından ciğerim kan kesildi, bende ciğer yok artık.

Gönlüm yüz parça oldu, gönlüm âvâreleşti. Bugün arayacak olsan bende gönülden de bir eser bulamazsın.

Ay değirmisine baksana, her gün erimede. Ay sonunda bir de bakarsın ki gökte ay yok sanki.

O ayın fazla zayıf bir hale gelişi güneş değirmisinin yüzündendir. Sonradan büyür amma o kadar değeri yoktur onun.

Padişahım, gönüller diyarında bize Zühre'yi yolla da çalıp çağırsın; çünkü canların semâ' meclisinde şu tefle ney yaraşmıyor.

Hayır hayır, Güneş bile âciz kaldıktan sonra Zühre kim oluyor ki? Bu hararete tahammül etmek, her çalgının, her çalgıcının harcı değil.

CXIII

* Gene heyecandan perişan etmeye, yıkıp dökmeye geldin bizi; Zebur nağmeleriyle zamanenin Davud'usun sen.

Ya şekerkamışlarıyla dopdolu bir Mısır'sın, yahut da hayata bir Yusuf'sun; fakat neden Yakub'a sormazsın; nasılsın bu sabırla, dayanabiliyor musun bu derde diye?

O kıyamet, gene geldi fitnelerle, kınayışlarla; ya güneşsin dedim, yahut da nurun nuruna da nursun sen.

Ey gökyüzü, şu an için dönüp durmadasın, kararın yok; ey yer, sen de bu gamla susuyorsun, huzur içinde kalakalmışsın âdeta.

Ey perilerden güzel dilber, ey fitnesi bile tatlı dilber; gönül öylesine kıskanç, öylesine kıskanç ki kıskançlığından adını bile söylemiyor.

Güneş doğunca, senin güneşten aydın yüzün dururken bilgisizlikle, körlükle ne diye kendini gösterir, bilmem ki?

* O Süleyman gene geldi, padişahlık tahtına kuruldu; canlar ver ona, karıncadan da aşağı değilsin ya.

Ne diye perde ardında oturakaldın, niçin rüsvay olmadın? Bu inatçılıktan değil, hayvanlıktan.

Gene o doğan geldi, gene o her yalvaranı, her yakaranı avlayan gelip çattı; a baykuş, şom değilsen ne diye kaçarsın ondan?

* Mahallesinde tere satan, bu aklı bile almaz, bu akla bile değer vermezken sen tuttun da tereyi götürdün, başına koydun, bir dikkat et de gör, ne kadar uzaksın ondan, ne kadar uzak.

* Gene o tecelli, yüceler yücesi tapıdan geldi, erişti; ey rûh, naralar at. Mûsa'nın Tur Dağı'sın sen.

Ey zamanenin kıblesi, gene eve geldi; and olsun Tanrı'ya ki sen Dinin Salâhı'sın daima zuhur edip durmadasın sen.

CXIV

Binlerce düzenle, binlerce masalla öylesine bir dost hayali geldi ki nerde güzel varsa ayağının önünde ölsün, can versin.

Çok güzeller gördün, çok huriye benzer dilberler duydun, fakat buraya gel de şu sevgilinin güzelliğine bak, alımını seyret.

Canım onu bulunca varlığım yok oldu, ayağını tuttum, elden kaldım, bir iş gelmiyor artık elimden.

Ey çalgıcı, Allah Allah... O padişahın aşkı için çengi şu yoldan bir hoşça çaladur.

O güzelim yüzlerden gönülde şaşılacak, görülmemiş bir heyecan var, şu altına dönen yüzüm onun yüzünden ayarı tam bir hale gelmiş.

Dediler ki: Neden ağlıyorsun, iki âlemde de nedir bu feryadın? Dedim ki: Evet, iki âlemde de ancak bu feryat yeter bana.

O padişah avlanırken seyrine gittim; gördüm ki o ay, neşeli bir halde, gülerek tozlar içinde at koşturmadaydı.

Bakışıyla bana bir ok attı; öylesine büyük, öylesine katı oku, tuttu da arık mı arık bir ava attı gitti.

Aşkının gül bahçesinden ciğerime bir dikendir, saplandı; diken amma nasıl diken; yüzlerce gül bahçesi o dikene kul köle.

Aşkındaki zevke karşı can nedir? Bir tozdan ibaret. Güneşinin ışığına karşı can nedir? Bir buğu ancak.

Yüzünün aşk bahçesinde gülden bahsedersen; yahut çınardan söz açarsan, dilerim, Tanrı olsun düşmanın.

Büyücü gözlerinin yüzünden ancak senin şâirin olduk; bir başka güzel yüzlüye âşık olamıyoruz, mazeretimiz pek büyük.

Yarabbi, o gün gelecek mi ki o padişahı bütün varlığa ateş gibi yüzünden bir nurdur salmış, salına salına geliyorken göreceğim.

Görecek miyim ki, acı canım balıyla tatlılanmış; görecek miyim ki, bir kıvılcımla yeni baştan bir heyecandır düşmüş canıma.

Şemseddin'in aşkıyla sevgi Tebriz'i, bu an her kulağa bir ezgi haline gelmiştir, her göze bir seyran yeri olmuştur.

CXV

Sana sitemlerim var, neden böylesin sevgili? Hastayım, gücüm kuvvetim yok, ne diye gelmezsin, beni görmezsin?

Çok sarardığımı, sapsarı olduğumu gördün de beni öldü sandın; birisinin eşi dostu sen olursan nasıl ölür o?

Efendim, rûhum, hastalandım, ateşler içinde cayır cayır yandım da gelip halimi hatırımı bile sormadın, ey sıhhatim, devâm, iniltilerimi duymadın bile.

Çok çekindim, uzun müddet sabrettim, fakat bugün de nazın, nazeninliğin aslına naz etmeye başladım.

Bu gece ay doğunca can ilacım gelir; ey zahmet, ey elem, demirden yapılma bir burç bile olsan muma dönersin.

Gece, bu kulun halini, hatırını sorar, vaktin gecikmesinden korkmaz; gece de o koca sağrak yokken, hiçbir meze bulunmazken sarhoş olur gider.

Ey feryat, niceye bir sürüp gideceksin? Çiy tanelerinden de fazlasın, bu değersiz kula sen de pusu kurmuşsun.

CXVI

3240 A kardeş, ne olur bir gececik de uyumasan; mum gibi diri olsan, kıvılcım gibi uyumasan.

Gök kapıları geceleyin açılır, bahtları açar; sen de ay gibi uyumasan yıldızın aydın olur, güzelleşir, iyileşir.

Gökyüzü eriysen o âleme iştiyakın vardır; gökyüzünden aşağı bir yerde kalmazsın, yücelerden başka bir yerde yatıp uyumazsın.

Habeş askeri, geceleyin Rum ülkesine saldırınca kayser gibi debdebelerle karşı durman, uyumaman gerektir.

Zamanenin İsa'sısın, geceleri yol al, dön dolaş da eşek gibi balçık içinde uyuma ey can.

Geceleyin yürü ki yollar geceleyin alınır, menzillere geceleyin varılır; padişahı istiyorsan seferde uyumamalısın.

Bahtiyar, talihi yaver kişiler Tanrı gölgesinde olur; kardeş, sakın sen de başka bir yerde uyuma.

Yusuf babasından ayrılınca belâlara uğramadı mı? Sen de Yusuf'sun, kendine gel de uyursan babanla uyu ancak.

Çünkü kardeşlerin, canına kastetmişler; aklını başını al da onların arasında ihtiyatla uyu.

Tebrizli Şemseddin boyuna yol alıyor, sen de yola düşenlerdensin, yol uğrağında uyuma sakın.

CXVII

Sevgili, hani bir an o yalım yalım parlayan ateşli yüzünü örtmezdin; niceye bir kaynayıp coşayım, coşup köpüreyim; sonra da diyorsun ki niceye bir kaynayacaksın, ne vakte dek coşup köpüreceksin?

Sen bu çeşit şarap içme kanununu koyduktan sonra bu yoksul can, bu yoksul akıl, sana karşı nasıl sakinleşebilir, nasıl coşmaz, köpürmez?

Can kamışlarına her an sen üfürüp duruyorsun, boyuna coşan, köpüren sen olduktan sonra kamışın ne suçu var?

Yüzündeki parıltı buysa zaten örtü kâr etmez; yüzlerce örtü örtsen, yüzlerce peçeyle örtünsen, duvaklar altına girsen gene gizlenmez bu yüz.

* Ey bön, tecrübesiz aşk, gösterişe kapıldın, görünüşe aldandın da yalımların çevresinde dönüp dolaşmaya koyuldun; yâ kanlı kaatilsin sen, yahut da alıcı bir karakulaksın.

Aklın varsa ne diye deli oldun; aşka ait değilsen ne diye bu derece aşka sarıldın?

Bütün cüzlerimi, o tapıda sükût eder gördüm; fakat her susuşun altından çıkan nice naralar da duydum.

Tebrizli Şems'e, bu susanlar kimlerdir dedim; dedi ki: Vakti gelince sen de öğrenirsin, bellersin.

CXVIII

Ateşte bir yaygıdır yaydı; böyle ol işte sevgilim. Sonra da tuttu, ateşin içinde gizlendi; böyle ol işte sevgilim.

Yaygı öylesine bir tat aldı, mumum öylesine bir şevkle yandı, yakıldı, öylesine gözyaşları döktü, eridi ki... Böyle ol işte sevgilim.

Gene dönüp aşka geldiğimiz andan beri geceleri uyku girmiyor gözümüze; sarhoşlar meclisinde böyle ol işte sevgilim.

Âşıklar kalktılar, geceleri uyumuyorlar, dağılıp gitmeyin, kaçmayın siz de; böyle ol işte sevgilim.

Vuslat sel gibi aktı, Mecnun, Leylâ oldu; şimdi gece, yarın gündüz olur, fakat hep bu; böyle ol işte sevgilim.

* Rab tecelli etti de söz söyleyene lûtuflarda, ihsanlarda bulundu, gerçekten de bir ateş gördüm ben; böyle ol işte sevgilim.

CXIX

Senden kebap kokusu geliyor, senin de gönlün yanmış, kavrulmuş. Kendine gel de yitirdiğin neyse tekrar bul.

Kendini burada ulu tutarsan gerçek âlemde başın önüne düşer, alçalırsın; fakat kendini kul edersen beni de bir başka türlü bulmazsın, ben de kul kesilirim sana.

Hocam; bu yolu bırak da padişahtan bahset bize, o şarapla sarhoşsan ağzını aç da hoh de bakayım.

Dün dilber bana o altın kadehi sunmuştu da eğer demişti yarı uykulu bir sarhoşsan bir kadeh daha çek.

Ayağa kalkamıyorum demiştim de çekişirim demişti, sarhoşsan, yerlere yıkılmış bile olsan gene bu kadehi başından aşağı dökerim.

Gerçekten de o kadehi başımdan aşağı bir döktü de dünyayı yok olmuş gördüm; sanki dünya coşup köpürmüş bir denizdi, ben de o denizde bir su kuşuydum.

Hoca, öfkelenme, yatıştır öfkeni, artık başını sallayıp durma; sen anlamıyorsan, ne suçumuz var bizim?

* Tanrı sırrını söyledim amma kuyu dibinde söyledim; perdeye, peçeye mahremsin de onun için aya kara dedim.

Ey Tebrizli Tanrı güneşi, ağzımı yumdum, sustum artık; çünkü sen bir güneşsin ki her göz tahammül edemez nuruna.

CXX

Avlanacağım dedin, gittin; av oldun, seni avladılar. Huzura, karara kavuşacağım dedin, büsbütün huzurdan, karardan oldun.

Sana nasıl Hızır demeyeyim ki abıhayat içtin; huzurunda nasıl ölmeyeyim ki dostun da dostu kesildin, sevgilinin de sevgilisi oldun.

Çevrende nasıl dönüp dolaşmayayım, Tanrı evisin sen; ayağını niçin öpmeyeyim, ayak diremişsin, ebedîliğe ermişsin sen.

Kadehini nasıl olur da içmem, varlığa sâkî sensin. Mezeni nasıl olur da çiğneyip yemem, şekerler yağdırıp duruyorsun.

* Nasıl olur da Faruk olmazsın, ayrılıktan kurtuldun. Nasıl olur da Sıddıyk olmazsın, mağarada dosta dost kesildin.

Değil mi ki ona kul oldun, padişahsın şimdi; değil mi ki gamla takatsiz, zayıf bir hale geldin, yücesin, gelişmişsin şimdi.

Hem onun gül bahçesini gördün, yüz çeşit gül devşirdin; hem sünbüllerini okşadın, lâleliğe döndün.

Gözleri mi dedin? Allah Allah, uyurken bile yol vururken Tanrı'ya sığındık, şimdi şaraptan süzülmüş o gözler, mahmurlaşmış o gözler.

* Yoksulken nice hırkalar aşırdın, eyvahlar olsun yoksulların hallerine, şimdi Zül-fekaar kesildin sen.

* Kalk hemencecik ölümü kökünden sök, at, çünkü Sûr'un sesisin sen; vur güz mevsimlerinin boyunlarını, ilkbahara döndün sen.

Kıyametten de eminsin, çünkü zamanın kıyameti sensin; hesaptan da kurtuldun, çünkü sayıya sığmaz bir hale geldin.

* Denizdeki balıklar gibi ekmeğe ihtiyacın kalmadı, suya da aldırış etmez oldun, çünkü keler kesildin.

* Ey melek gibi can, ey Tanrı nuruyla yoğurulmuş can; ihtiyârdan, irâdeden de kurtuldun artık; hele bak, ihtiyârın, irâdenin ta kendisi oldun sen.

Nefsin dileğinden kaçtın, uzaklaştın, iki üç günceğiz kendi dileğinden vazgeçtin, kesildin de şimdi hem herkesin murada ermesini istiyorsun, hem kendin murada eriştin.

Gama av olmuştun, yardımcın yoktu; güç kuvvet sahibi oldun da her şeye gücü kuvveti yeten, her işi düzüp koşan Tanrı'ya ulaştın.

Artık halkın kanını dökersen, felekle savaşa girişirsen özür getirmene ne hacet? Gül yanaklı bir güzel oldun sen.

Nazın çekilir, çünkü güzelsin, nazeninsin; ululanırsan da değer, çünkü ululara katıldın.

3290 Kulaklardaki küpeye döndün amma gene de mânalar söylemede sükût edenlerin halkasına gir, sus.

CXXI

Dün ahdetmiştin, tövbe etmiştin, bugün ahdini de bozdun, tövbeni de; dün acı bir denizdin, bugün inci kesildin.

* Dün Bâyezîd'din, varlığına varlık katmadaydın, bugünse yerlere yıkılmışsın, tortulu şarap satıyorsun, sarhoşsun.

Tortulu şarap iç ey can, akıldan kesil, vazgeç ey can, puta taparken yeşillere bürünme, sûfî görünmeye kalkışma ey can.

Bugün hem pek harapsın, hem güneşle dolu bir kadehsin; ne bir ay yüzlünün damadısın, ne ayın kocası.

Evlere barklara sığmıyorsun, mânalardan da dışarısın, bunların hiçbiri değilsin amma neysen osun sen.

Bir bucak vardı, hani kapalıydı o bucak, o yüzden elemleniyordun, sıkılıyordun; o kapalı yeri açtın da bir kurtuluş kurtuldun ki...

Hayvan bir bineğe binmez, o ancak işe koşulur; sen hayvan değilsin, haysın, hayatsın, işe koşulmaktan kurtuldun sen, kurtuldun.

* Sen göklerin haber çavuşusun; ay gibi ne vakit sen de bir bineğe bineceksin, eline ok zıhını takacaksın da âleme haber okunu atacaksın?

Sus, bir nişan verme, izinin tozunu belirtme; gerçi her sözünle dünyadaki yarası sızlayanlara melhemsin amma gene de sus.

CXXII

* Abalar altındasın amma padişahsın, Keykubad'sın; gözlerden uzaksın amma canlardaki yanışsın, gönüllerdeki anılışsın.

* Sûrete girmişsin, şekle bürünmüşsün amma göklerdesin, gökyüzünün kandilisin, dokuz göğün direğisin.

Varlığımızı mutlak yokluk âlemine bağladın, murada erişmemizi muratsızlık şartına ısmarladın.

Bunu da tapına ancak arslan gelsin, arslandan doğan arslan yavrusu ulaşsın da ayağı titreyip sürçen kimsecikler yanına bile yaklaşmasınlar diye yaptın.

Diledin ki kişioğlu, başını terk etsin de tapına başsız gelsin, gelsin de kulaksız olarak göklerden gelen ey kullarım sesini duysun.

* Yürü, bir aylık yolu bir günde al, çünkü sen Süleyman gibi yel atına binmişsin.

Gümüş de ne oluyor, altın da nedir? Can ambarını getir de, cömertliğe âşıksan can ver, vazgeç paradan puldan.

A canım, senin yolunda kılavuza hacet yok; çünkü bu yolda şu yol alanla yol gösteren nurdur, ay ışığıdır âdeta.

Ay, kendi ışığını kendisi yerden yere çeker götürür, tıpkı Arap'ın devesini konaktan konağa sürüp götürdüğü gibi.

Çektiğin zahmetlerden, sahip olduğun güzelim inançtan biten reyhanlardan her an sana deste deste buketler gelir.

* Kayboldum diye Süleyman'ı kınama, var kaybol, hüthüt seni aramaktadır ya, senin kaydındadır ya, yeter sana bu.

A arkadaşım benim, bu kurtulup murada erişmenin daha başlangıcı; sabah ışıdı; kalkın uykudan.

Güneş, perdesiz, örtüsüz parıl parıl parlıyor; yardım, zafer, çalışmadan, uğraşmadan biteviye geliyor.

Rûh şaraba dalmış, kadeh dönüp durmada, gam keder kaçıp gidiyor, şükür uzadıkça uzuyor.

CXXIII

Gayb âleminde bir ödağacı var, yanıyor; bu aşk onun dumanı. Yokluk rengine boyanmış bir varlık var; her var, ondan var olmada.

Ayıplardan, ârlardan münezzeh bir varlık, gayb âleminde perde kurmuş; o gayb, âdeta duman perdelerinin ardındaki ateş.

Duman, gerçi ateşten doğdu amma gene de ateşe perde oluyor; varlık dumanından geç, dumanda bir fayda yok.

Can, dumandan geçseydi nurun ta kendisi olurdu. Can mumdur sanki, bedense leğen. Can sudur da beden bir dere.

Alçaldıkça yücelirdi de felek değirmisini bile kırar geçerdi, yokluğa sarılsaydı varlıklardan da üstün olurdu, gerçek varlığa ulaşırdı.

Arş'tan Ülker yıldızına dek bütün mülkü sana hazır bir hale getirirdi, yedi denizin dibinden ebedîlik incisini kapar, elde ederdi.

3320 Lâtif, sevinçli bir halde, kurudan da geçerdi, yaştan da geçerdi de o yana giderdi; aşka mahrem olurdu da güzelliğe kavuşurdu.

Tebrizli Şemseddin, onu emin edinseydi yakıyn gözüyle gayb âlemini görür, o âlemde görünürdü.

CXXIV

Yâ ben tuhaflaştım, ya sen tuhaflaştın, bunca kadeh içtin de bana bir kadehcik bile sunmadın.

* Sen şarapla sarhoşsun, ben ümitle, istekle sarhoşum; böylesine ulu bir Keykubad'ın meclisinde de ümit, istek az olmaz doğrusu.

Birçok âşıkları öldürdün amma gene de sen suçsuzsun; çünkü eziyetle, gamla öldürmedin ki; zevkle, neşeyle öldürdün.

Dünya seninle açılır, aydınlanır, insan seninle muradına erer, dileğini bulur; iş böyleyken a güzelim, ne diye vardın da muratsızlık köyünde ev tuttun, yurt edindin?

Evet, anlıyorum neden; çünkü aydın ışık gece karanlığında belirir; derman derde gelir, dertliye gelir; zaten ustalık da budur.

* Gamından başka bir şey içmeyeyim, ne Amîd'in nüktesini söyleyeyim, ne İmâd'ın sözünü duyayım diye ağzımı da tuttun, kulağımı da.

Tebrizli Şemseddin'e sarhoşlardan selâm götür, tapısında secde et de de ki: Kaçtın, halvete mi çekildin ey rûhum, canım.

CXXV

Dün geceki şaraptan başın dönüyorsa, hâlâ mahmurluğun varsa bizim kadehimizi bırak, ne işin var onunla?

Yok, mahmurluğun geçtiyse gel otur, iç şu kadehi de geçmişlerin hayaline dalıp başını kaşıma sakın.

Taşa taptıkça öbürleriyle bir ilgin olamaz; seli hatırladıkça deniz yaraşmaz sana.

Hakanın tapısında nifakla dolu olanların sevdası çekilmez; her yoksulun zembili padişaha uzanmıştır.

O badyanın lûtfu varken kini, kibri hatırlamak hiç de doğru değil; hem cennette olasın, hem de ateş yalımları içinde; olamaz böyle şey.

Bu yandan o Çin dilberinin bir telini görsen ne zîr perdesi kalır, ne de ağlayıp feryat ediş.

Artık ne koruk kaynatırsın, ne sirke satarsın; ancak şarap içersin, ancak üzüm sıkarsın.

Şu varlık üzümünü sıkmak, fayda verir sana; tut ki hiç varlığın yok, niceye bir bu ilgi?

Tebrizli Şems'in civarına kaçıp vardığın zaman Allah bilir, orda ne çeşit bir lâleliğe girersin.

CXXVI

Dostum, ister gönlü aydın birisi ol, ister yüreği kapkara biri; her iki halde de sevgiliden vazgeçme, ayrılma ondan.

Her iki halde de ondan geri çekilmek kâfirliktir; hattâ âşıklarca sevgiliden kaçmak, yüz kat kâfirlikten de üstün bir kâfirliktir.

Güzelden vazgeçtin mi temizin pis olur, fakat kaynağa daldın, gark oldun mu pis bile temizlenir, arınır.

Arslanın kuyruğuna yapışırsan kebabsız kalır mısın hiç; bir beye arkadaş olursan nasıl olur da azıksız kalırsın?

Gizli tuttuğun kötülükten vazgeç, kendini gizleme; akıllılıkta, anlayışta, süt içinde görünen kıl gibisin sen.

Zehir içtin de bundan Tanrı'ya ne noksan gelir dedin; doğru; Tanrı müstağnidir, zehirden sen ölürsün.

* İster tamamıyla tembel, yorgun ol, yahut da adamakıllı kocalmış ol, gene de kendini Meryem gibi hurma ağacının altına atmaya bak.

Hurma ağacının gölgeliklerinde hurma gibi tatlılaşırsın, hurmanın olgunluğundan sen de olgunlaşırsın.

CXXVII

Bana inciler yağdırasın diye toprak kesildim sana; başımı kaşıyasın diye kıl gibi inceldim sana karşı.

Elimi tutasın diye varlığımdan el yudum; gönlüme gelesin diye hayale döndüm.

Gönül doğusundan ay gibi doğup baş gösteresin diye gece gündüz âşıklığa düştüm, aşkla yakalar yırttım.

Güzellik ilkbaharın beni de bahara döndürür dedim de bahar bulutları gibi gözyaşları döktüm.

* Lûtfun yardım eder dedim, ona güvendim de göklerin bile kabul etmedikleri emaneti boynuma aldım, yüklendim.

Padişahım, puta tapanlar için gönül levhasına her an bir sûret, bir şekil yaparsın ya,

Bu kudretin için lûtfet de gönüle sığmayacak bir sûret, bir şekil göster; göster de puta tapan da tapmaktan kurtulsun, put yapan da yapmaktan.

CXXVIII

A sevgilim, ne de güzel vakit, dostluk hakkı için, sevgi aşkına dinle: Gönlümün dileğine merhamet et, beni zarara, zahmete sokmaya çalışma.

Gönlümü horlama, bizden bir yana çekilme, gör gözet, halimizi bil, geçip gitme, ömrümüzü acılaştırma.

Rûhun has sâkîsisin sen, sabah şarabını sun; gece yüz çevirdi; geçip gitti, dolunay gizlendi.

Ey aklımızı alan, fikrimizi çelen, dün gece ne haldeydik, bir hatırla; kadeh üstüne kadeh sunmuştun bize, hâlâ mahmuruz biz.

Bizi yıktın, şaraba boğdun, sonucu gizlediğimiz meydana çıktı, yayıldı gitti.

Bizim padişahımızsın, gecemizin Leylâ'sısın ey gecelerin lezzeti gündüzlerin güzelliği, alımı.

Ey Turusîna'nın sırrı, ey görür gözün nuru, aramızda büyük sensin, küçüklere acı.

İşte şimdicek geldi delilik nöbeti, fazlalaştı sarhoşluğumuz ey akılları esriten, ey ârı, vakarı yıkan güzel.

Söz padişahı geldi, söz dalgası coştu, köpürdü; fakat biz sesten ibaretiz, seslenen odur, en hayırlı şeyler okuyan, en güzel sözler söyleyen Tanrı'dır.

CXXIX

Bize ısmarlandı, bizimdir hem zevk, safâ, hem düğün; her Müslüman'ın zevki artsın, her sapığın gözü kör olsun diye bize verildi bunlar.

Her gün yeni bir hutbemiz okunmada, her gece yeni bir gerdeğe girmedeyiz; her an elle avuçla alınmadan inciler saçılmada bize.

Aşk olduğundan da güzeldir, yokluk bulunduğundan da sağlam; bu ikisinin elini öpersen gökyüzüne ayak basarsın.

Can bir ışıktır ki beden leğeninin altında gizli; güneş bile onun nuruna karşı baş eğer, yaltaklık eder.

Yüz çeşit malı mülkü var onun, yüzlerce tahtı var, bahtı var; tahtı yüceliklerden yapılmadır, gece gibi kapkara abanoz tahtasından değil.

Malı mülkü mutlak nurdandır, Tanrı'nın sandığında korunur; onlar ne bir seyisin beygirine yüklenir, ne de güve düşer onlara da delinir.

* Gönül ateşinin zevkinden, gönlün bir hoşça yanışından ateşe tapar oldum, fakat Mecûsî'nin ateşine kapılma yüzünden değil.

* Garip can, bir iki gün bedenle yoldaş oldu amma Mergazli'yla Reyli, Mağribli'yle Tûslu gibi hani.

3370 Dünya bir elektir, bizse ona konmuş unuz sanki; elekten geçtin mi arısın, geçmedin mi kılçıksın, samansın.

Her gün çarşı pazarda, şu aşağılık kişilerin dükkânlarında şu sesler duyulur: Ey ham adam, bize gel, bizim malımız sağlam, bizim kumaşımız yıpranmaz.

Kır kalıp testisini de dudağına dek dolu kadehi al; ne vakte dek çanak yalayacaksın, ne zamana kadar yaltaklanıp duracaksın?

İzin veriyor musun, bunun tamamını söyleyeyim de kutsuzluğu, yomsuzluğu olmayan bir baht, bir devlet doğuyu da kaplasın, batıyı da?

CXXX

Mademki şarapla sarhoşsun, kendini vur taşa şişe gibi, kırılsın gitsin; can aşkıyla adın kötüye çıksın, iyi bir ad san sahibi olmak da budur işte.

Otururşan sürahi gibi zevklerle dol da otur; kalkarsan kadeh gibi topluma zevkler vermek için kalk.

Aklın bir ayak bağıdır, aşkınsa yücelik; akıl, kınanma âlemindedir, aşk, boyuna içip esriyiş âleminde.

Seher çağı horoz gecenin bozguna uğradığını bildirir, öter; sabah karanlıkların gönlünden belirir, doğar.

Bizden başka yoktur sevgili, kanımızdan başka şarap yok; efendilik eden de can, kulluk eden de.

Gönlü yaktın, kavurdun, kebap ettin, kanı şarap haline getirdin ey rûhum, canına feda olasıca, ey insanların ulusu, yaratıkların başbuğu.

Şu yıllanmış, tamamıyla olmuş şaraptan içmek istiyorsan düşünce atından in, yaya ol.

Müstef'ilün faûlün, ateşlenme, coşup köpürme; çünkü olgunluk vakti geldi, artık hamlıkta bulunma.

Şarap yel gibi esmede, gam sinek gibi kaçmada; sarhoşları unutmayın, feda olayım size, ağırlayın onları.

Dilediğini söyle, buyruğun yürür, padişahsın sen; ey azizim, esenlik senden, sana teslim olduk, buyruğun kabulümüz.

Tebriz, Şemseddin'imin doğup ışımasından dolayı neşelensin; çünkü güneş doğup da yürüdü mü iki doğuyu da korur, her yana ışık salar.

CXXXI

Ey can, iyi bir ad san sahibi olmayı gönlünden tamamıyla sök, at da bütün sırları birer birer tamamıyla anla.

Ey Tanrı âşıkı, halkın kınamasından korkuyor, âr, hayâ kaydına düşüyorsun; aşk âleminde âr, hayâ kaydına düşmek, padişahlığa kalkışmak hamlıktır.

Âşıkın şeker gibi olması, nasıl olur, nice olur kayıtlarından kurtulması, yüce bir cana sahip olması gerektir, çünkü o tapı pek yücedir.

* Baştan aşağıya bütün varlığın gözünde bitmiş bir siğilden ibarettir; akşam gibi simsiyah saçlara âşıksan Rum zünnârını kaybet gitsin.

Aşk âleminde bilgi, bilgisizliktir; bilginin şerefi pek de o kadar önemli sayılmaz. Âşkın cahili, şu sıra bilgilerinin âlimlerinden yücedir, üstündür.

İzi, eseri belirmeyen taraftan, o bilgisizlik, o bilgi tarafından, o canının canına can olan yerden aşk geldi sana, esenlik sana.

Yapısı olmayan dam üstünde, aydın ay gibi gördüm onu; o yüce şivelerine hayran oldum da kapıda kalakaldım.

İster sarhoş olayım, ister şarap; tefin, neyin sarhoşu değilim, onun şivelerini içmişim, o yüzden sarhoş olmuşum.

O gönüller çeken saçlarla örtülü ateş gibi yüz yok mu? Can o saçların tuzağına tutuldu, o halkalara boyun verdi, kendi isteğiyle bir hoşça tutsak oldu gitti.

Gamın hiddetle, şiddetle kan dökme vakti geldi, kanını dökeceğim der; artık ey gönül, sen nesin, ey can, sen de kim oluyorsun ona karşı?

Ey can, daha doğduğun gece baş koydun, teslim oldun ona, vereceğini verdin ona, candan mutî oldun, râm oldun ona.

Ey rûh uçtun da bir kıyıya gittin, gezdin tozdun, yayıldın, geliştin orda, gönül verdin de kul köle olduğun güzeli elde ettin orda.

Ey her aklı gitmiş; fikri çelinmiş kişinin Şems'i, ey Tebriz'in nizâmı, düzeni, ister rint ol, ister kalleş, bizimle kapı yoldaşısın, bize eşsin sen.

CXXXII

Rica yayını tele çektin, niyaz mızrabını tele vurdun mu yolda tembellik edenleri çevikleştiriyor, işe güce çekiyorsun.

Ey aşk, o güzellikle, o gönül alıcılıkla geldin mi canın eteğini tutuyor da çekiyorsun ta sevgiliye dek onu.

Yoldaki körlerin inadına cana bir emniyettir veriyorsun; gönül çalanları tutuyor, darağacına asıyorsun.

* Can sevdalılarına ferahlatıcı bir ilaç sunuyorsun, altına kapılıp sararanlarıysa ağlatıp inleterek sürüyorsun.

Sevgiliden ayrı düşüp diken çekenlere gül bahçesini gösteriyorsun, diken huylu, fakat gül yüzlü olanları da tutuyor, dikenliğe götürüyorsun.

Karada yürüyen Mûsa'yı denize salıyorsun, ululuk dileyen Firavun'u ayıplara, kötülüklere sürüyorsun.

* Mûsa, kendisine dost olsun, işine yarasın diye sopa alıyor, sen o sopayı yılan yapıyor, yılan gibi tutup çekiyorsun.

* Mûsa, yılanı tutunca sopasını buluyor; tersine çakılmış nala benzeyen bu çeşit işleri boyuna düzüp koşuyorsun.

* Ateşe düşene bir yol açıyorsun, suya salıyorsun onu; suya dalanıysa tutuyor, ateşe çekiyorsun.

Şarap içmiş, sarhoş, baş açık... Ne de hoş ey gönül, onu sarığından tutuyor, perde ardından çekip meydana çıkarıyorsun.

Bizi başkasına verme de kendisine çekip götürmesin; sen çek bizi, çünkü padişahça, pek güzel çekiyorsun bizi.

* Dost diri oldukça önüne bir dağı çekiyor, yolunu kesiyorsun, fakat gamla onu öldürdün mü mağaraya çekiyorsun, dost ediyorsun onu.

Sus da bu sırrı susarak iç, çünkü susunca esrar çekiyorsun âdeta.

CXXXIII

Oynayın ey altın varaklar, gümüş kırpıntıları, madenin aslının aslısınız; bil ki neyi arıyorsan, onun aynısın, aradığın sendedir.

Güneş yüz gösterir de zerrenin oynamasını ister, iyisi mi ey zerre, boyuna oynaman, boyuna etek çekmen daha iyi.

Bir gün gelir de ey zerre, güneş kucaklar, kucağına alır seni, bu nükteyi bilir misin?

Sana şarap sunar da ey zerre der, iç şunu; içtin mi de yok olursun, can güneşinin varlığında yokluğa erersin.

* Tecelli devletinin sayesinde, bir kadeh şarap içmekle zerre, "Beni kesin olarak söyleyeyim, hiç göremezsin" kınaması olmaksızın güneş olur gider.

Biz ham meyveleriz; güneşinin ışığı, harareti altında oynayalım da oynayalım, çünkü olduran, yetiştiren sensin.

Aferin ey olgunlaşan, alkış sana ey olgunlaşma, ey izinin tozu belirmeyen, eseri görünmeyen can güneşinin yüzünden olup yetişme.

Herkesin hizmet ettiği Şemseddin'im, Tebriz'den yetişen öylesine bir padişahlar padişahısın ki ey can, ey gönül; sen de bilirsin, canlar sana teslim olmuştur.

CXXXIV

* Ey Tanrı incisi, mânalar aynası, yüzünün ışığıyla her an Arş'a bir armağansın sen.

3420 Arş bile Tanrı'dan bana vuran bu ışık kimin ışığı diye sorar da, Tanrı kıskanır onu, söylemez Arş'a, sen der, bu ışığı bilmezsin.

* Tanrı'nın bu kıskançlığına Arş şaşırır kalır, çünkü "Beni kesin olarak hiç göremezsin" haberi de kıskançlıktan gelir.

O ışığın bir parıltısı göğe vursaydı gökte yüzlerce ay belirirdi;

Her ayın yüzünde ezelî lûtuf yüz gösterirdi, her âşık canının dilediği sevgiyi görürdü.

Yol alanların yollarında istek zahmeti kalmazdı, şu fânî dünyada yokluk korkusu biterdi.

* Bir kere üfürdün, ceset canlandı, bir kere daha üfür de can apaçık meydana çıksın.

Yüzünün bir parıltısı mekânsızlık âlemini mekân âlemi haline koydu; gene onu mekânsızlık âlemine senin şimşeğin götürür.

Lâ'l yüzüğünü peşin olarak bugün ortaya koy da lâ'l madenleri naralar atsın.

Bir kadeh sundun, varımız yoğumuz rehine gitti, bir kadeh daha sun da bir çaresini bul, sen bilirsin.

Tebrizli Tanrı Şems'inden öylesine bir can geldi bize ki gayb âleminde boyuna gönüller alıp durmada.

CXXXV

Ey iki dünya da varlığından bir eser olan, bu eseri öylesine bir yaraladın ki; sen bilirsin bunu ancak.

Bir kere daha yarala, melhem istemem senden, bütün âlem yol olursa ne gam? Sen yüzlerce âlemsin.

* Seni anlatmaya imkân yok, çünkü Tanrı sırrının şerhisin, canın canına cansın da ne diye cana gelmezsin?

Sanatın esip gelen, dönüp giden bir yel, bizlerse ağaçlarız sanki; gizlidir amma gene ne yapacağını, ne edeceğini yel bilir.

O yel yüzünden yeşerdik, o yel yüzünden sarardık; fakat yaprakları dökersen nasıl olur da meyve elde edersin?

* Görünüşte bahçe önce gelir, fakat gerçekte önce gelen, bahçeden maksat olan meyvedir; ilk inciyi en sonra getirip gösteriyorsun sen.

Daima seni söylemek, senden başkasından el yumak isterim, fakat sen gizlenirsin de bizi safa sokarsın.

CXXXVI

Ey yaşayışın ayıbı, ârı, sevgilinin rengine bak da senin yüzüne de yaşayış rengi gelsin, konsun.

Her zerre hayat bulmak için koşmada, sende zerre kadar yaşama isteği yok mu?

Yaşayış, bir taş olsaydı meselâ, o yaşayış taşından gene de güzelim kaynaklar fışkırır, ırmaklar akardı.

Aynada geçip gidici bir hayal gördüm de sen nesin diye sordum; cevap verdi de dedi ki: Ben yaşayışın pasıyım.

Yaşayanları ebedî hayatta bulursun sen, kimdir bu yaşayanlar? Yaşayış âleminde gönülleri daralanlar.

Barış ehli olanlar yaşayışı kestiler, vazgeçtiler hayattan; şu adam olmayanlardır, yaşayış savaşında kalanlar.

CXXXVII

Can kırıldı döküldü de bir lâtif candır belirdi; bu cihan alta gitti, yok oldu da başka dünya çıktı ortaya.

Gerçi kazmaların açtığı yaralarla maden kırıldı döküldü amma kuyumcu çarşısına bak, nasıl altınlarla dopdolu.

Sen susmadıkça düşünce gelip başına çizginmez; gönül ağız açtı mı şu ağız yumulur, susar.

Dünyayı dolduran binlerce ev, binlerce yapı, gizlice mühendisin gönlüne gelmeden meydana çıkmadı.

Bir gizli sır daha var ki mühendisin hatırına, filânın gönlüne gelenler, hep ordan, o sırdan geliyor.

Gönül arındı mı o sır dünyayı tutar; işte o zaman şu mekânsızlık âleminin dönüşü yüzünden hiç kimsecikler ölmez, herkes ebedîleşir.

Tebrizli Şemseddin'e yalvar da de ki: Lûtfet, o zamansızlık bahçesinden bir kerecik olsun, bak bize.

CXXXVIII

İçten içe yanıp yakılmadan başka bir şeyde ısısılık arama; çünkü gönül dıştaki ateşle aydınlanmaz.

Hastanın ağrısı, sızısı, elemi fazlalaştı mı gayb padişahı gelir, gönlünde bir kapı açar da lûtfeder, nasılsın der.

O misk ceylanlarının miskini, o güzel huylu sevgilinin saçlarını darlıkta ara, çünkü ferahlıkta öyle şeyler yoktur.

İnsan ölmedikçe melek canına sahip olamaz; ölüme razı olandan başka kim âşık olur kanlıya, kaatile?

Aşkı sana demiş ki: Ya biz gidelim, ya sen git; harekette de olsan, sakin de olsan yol almaktan geri kalma.

Gönlünü yaraladı mı gönül can sırrını bilir, anlar da artık ne ayıp kalır nefiste, ne serkeşlik.

Gam canını sıkar da seni senden alırsa şu mavi gök kubbeden nurlar yağdırır üstüne,

Derdin, elemin içinde otur da her an dostu gör; a miskin, ne diye bir afsunun peşine düşüyorsun?

Tanrı Şems'i kendini gösterseydi Tebriz canına canlar katardı, onun yüzünden daima kutlu bir hale gelirdin, şimdiki gibi olmazdın.

CXXXIX

Ey zamanenin kılıcı, sıyrıl mekân kınından, balık gibi dal denize, uçsuz bucaksız mânalar denizinde yüzedur.

Buluşmayı dileme, zaten buluşmak, cismin sıfatıdır; ben öylesine bir yakınlık görüyorum ki yakınlıktan da yakın.

Kul bile birkaç sahibi olmasını istemezken Rab nasıl olur da mülkünde bir ikincisini ister, buna rıza gösterir?

Bir âşık var mıdır ki iki sevgilisi olsun? Öyle birisine âşık ol ki o aşkla bütün tutsaklıktan kurtulasın.

Aşk, rûhumun nurudur, sevgi sabah şarabımdır benim; aşk öyle ümittir ki bütün ümitler onda toplanır.

Aşk nedir bilir misin? Ben'i, biz'i varlık dâvasını bırakmaktır; güzellikleri, güzelleri yaratanda her dileği, her isteği yok etmektir.

Şu sözler, şu tüten duman, benim dumanımdır; ateşimse gönüllerdedir, o dumanın ardındadır; aşkım her gün durmadan artmadadır.

Gönlüm seni istedikçe istiyor; yarabbi, sen bu istekten kurtarma beni; yarabbi, beni görüyorsun, tenzih ederim noksanlardan seni, sen fazlalaştırdıkça fazlalaştır ateşimi.

Tenzih ederim noksanlardan beni göreni, tenzih ederim noksanlardan beni görüp gözeteni, tenzih ederim noksanlardan beni sınamak için değil, lûtf için beni çağıranı.

Sus, zaten mânaların arılığından bile yüce olan, mânalara bile sığmayan aşk yüzünden ne hale geldiğimi, yüzümün rengi, yahut gözyaşlarım anlatmadadır.

CXL

Çalgıcı, mızrabını tellere vurdukça şu yola düşüp tembelleşenleri işe güce çekmedesin.

Ey aşk, ayrılık âlemine geldin de şu yolda kalanları tutup sevgiliye götürüyorsun.

Yol vuranların körlüklerine bakmıyor, onların inadına dünyaya emniyet veriyorsun da gönül şehrindeki hırsızları tutuyor, darağacına sürüklüyorsun.

* Düzenbazı görüyor, bir düzenle gözünü kör ediyorsun; fakat dostu gördün mü alıyor, mağaraya çekiyorsun.

Yürük atlara altın eyer vuruyorsun, kötü semerlileri de yük altına sürüyorsun.

Sevdalılarımızı her an okşuyorsun, fakat pazarcılarımızı, paraya pula düşkünleri ağlatıp inleterek öylesine çekip sürüyorsun ki.

Diken zahmeti çeken âşıklara gül bahçesini gösteriyorsun, fakat neşe gülünü yalnız kendisine mal etmek isteyenleri de dikenliğe çekiyorsun.

* Ateşe girene lûtfediyor, suya bir yol açıyorsun, suya kaçanı tutuyor, ateşe atıyorsun.

Yeryüzünde yürüyen alçakgönüllü Mûsa'ya yücelikler veriyorsun, ululuk dileyen Firavun'u ayıplara, ârlara uğratıyorsun.

* Bu tersine çakılmış nallarla sopa dileyen Mûsa'yı yılana sevk ediyorsun, hikmetinden sorulmaz ki.

CXLI

* Ey irâdemizi, ihtiyârımızı alan, sensin ihtiyârımız, irâdemiz bizim; ben bir safran dalıyım, lâleliğimiz sensin bizim.

3480 Gamın öldürdü beni dedim de dedi ki: Gamın ne haddine, gam şu kadarcık da mı bilmez; sen sonucu dostumuzsun bizim.

Ben bağım bahçeyim, fakat güz mevsimi yaktı, yandırdı beni. Bağımı bahçemi güldür, nihayet baharımızsın bizim.

Dedi ki: Sen bizim çengimizsin, sendeki bizim sesimizdir; hal böyleyken nedir bu ağlaman, zaten kucağımızdasın bizim.

Dedim ki: Her hayal başımı ağrıtmada; kes başını hayallerin dedi, sen Zül-fekaar'ımızsın bizim.

Elimi başıma götürdüm, yâni mahmurum dedim; mahmursun amma dedi, bu mahmurluğu biz vermedik mi sana, bizim mahmurumuz değil misin?

And olsun Tanrı'ya dedim, dönen gök gibi benim de kararım yok; evet dedi, kararın yok amma bizde karar etmedin mi sen?

Şeker gibi dudakların dedim; dudaklarını ısırdı, yâni bu sırrı gizle dedi, sırdaşımız değil misin bizim?

Ey seher çağı çileyen bülbül, bâzı bâzı sor hatırımızı; nihayet sen de garipsin, sen de ülkemizdensin bizim.

Göklerde uçan kuşsun, yerlere konan kuş değilsin sen; o dünyanın avısın, bizim çayırlığımızdansın, bizim çimenliğimizdensin sen.

Kendi varlığından yok olmuşsun da sevgilinin varlığına bürünmüşsün, onun varlığıyla var olmuşsun, ya Tanrı nurusun, ya Tanrımızsın bizim.

3490 Balçıktan doğdun da bir ateş içine düştün; değil mi ki bizimle kumar oynuyorsun, kârı, ziyanı bir say.

Buraya ikilik sığmaz, şu ben, biz de ne oluyor ki? Mademki bizim sayımızdasın, şu ikisini de bir say.

Sus ki senin her nüktende bir can var, herkese can verme, bize can vermedin mi sen?

CXLII

Dün eteğini tuttum da ey ihsan, ey kerem incisi dedim, gecen hayır olsun deyip gitme, incitme bizi, bu gece bizimsin sen.

Gönüller alan yüzü yalımlandı, ateş gibi kızardı da yeter dedi, çek elini, niceye bir bu yoksulluk?

* Dedim ki: Tanrı elçisi, bir şey dileyeceksen güzel yüzlülerden dile ki elde edesin dedi.

Dedi ki: Güzel yüzlü kişi kendi dileğini diler, kendi isteğinin peşindedir, huyu da kötüdür; çünkü nazlansa da değer, cevretse de.

Dedim ki: İş böyleyse cevri, cana can bağışlar; sına da bak, sınadığın her şey bir definenin tılsımıdır.

Dedi ki: Bu ham bir söz; nerde güzel yüz? Bu renk, bu şekil, tuzaktır, düzendir, vefasızlıktan ibarettir.

Birinde canlar canı yoksa bil ki alım da yoktur; fakat nice kişiler yok olup gidecek bir sûrete can feda eder.

3500 * Dedim ki: Ey güzel yüzlü, sen yoku var et, bakırımızı altın haline getir, sen kimyanın da canısın.

Kimya gelince bakırın ona teslim olması gerekir; buğdaysın amma değirmenden dışardasın sen.

Dedi ki: Şükür de etmiyorsun, bakırı da tanımıyorsun; şu gösterdiğin, şu söylediğin şeylerde şüphen var, kıyaslamaya düşmüşsün.

Ağlamaya başladım, zârı zârı ağladım da hüküm senin dedim, feryadıma eriş, yardım et bana ey aydınlığın özü, aslı.

Gözyaşlarımı görünce gülmeye koyuldu; o lûtufla, o âşinâlıkla doğu da dirildi, batı da.

Ey yol arkadaşları, ey dosttar, ağlayın, yağmurlar gibi gözyaşı dökün de güzeller yeşillikte size de bir güzel yüzlü dilber versinler.

CXLIII

* Üç telli sazı çal, ben birliğe ulaştım, ikilikte bulunma, ya rehâvî perdesinden çal, ya kurtuluş perdesinden ezgiler söyle.

Senin zîr, bem perdelerin olmazsa, o perdelere vurmazsan gamlara dalıyoruz; neyde nevâ makamını bul da şu sesi üfür: Feryat sessizlikten, nağmesizlikten.

Irak makamındaki ezgi, bu ayrılığın dermanıdır; sen söz söylemeden gönlü alır, götürürsün, fakat nereye götürürsün, nereye kadar iletirsin?

Ey padişahların bildiği, tanıdığı güzel, canımızı Isfahan perdesinden okşa, âşinâlık yoluyla sor halimizi, hatırımızı.

3510 Sarhoş dostların meclisine zengüle makamından ezgiler düzerek git, işi sonuna getir, niceye bir bu vesvese, bu ağır davranış?

İkilikten baş aşağı düştü, gönlüme bir bağ vur; o er zaten tek, fakat bize iki görünüyor.

Doğru sözlü, doğru işli dostsan rast makamından çal ki Hicaz'a gelesin.

Uşşâkı Hüseynî perdesinden topla, bûselik, mâye perdeleriyle gönüller aç.

Senden dügâh istiyorlar, sen çârgâhtan söyle; sen bu yerin, bu yurdun mumusun, ışığısın, a güzelim, ne de hoş çalmadasın, ne de hoş söylemede.

CXLIV

Ey eşsiz, örneksiz yaratıcı, tutarsın da bir köpeği arslandan üstün edersin, tutarsın da bir karataşa sakalık öğretirsin.

* Kılıçlarından kan damlayan nice padişahlar, nice Ferîdûnlar, o lâle gibi yüzleriyle dilenciliğe düşerler, uşaklık eder, ayakkabı çevirirler.

Baş çeken ululer, ateşten daha tez, daha yakıcı nice cebbarlar, gün gelir aşk mahallesinde döner, dolaşırlar, yoksulluğa, dilenciliğe düşerler.

Ateşin işi kahretmektir, mumun işi ağlamak; bizden vefada bulunmak, hizmet etmek, sevgiliden de vefasızlıkta bulunmak beklenir.

Gülmeyen ateş küldür, dumandır, ağlamayan mum tahta parçasıdır, sopadır.

Dünya bostanına gelip de bostan ısını aramayan, diken otlamaya düşen eşektir.

A eşek, önce bostan ısını ara da onun lûtfuyla, onun ululuğuyla eşeklikten kurtul.

Bir garip yoldan geldi de bir ulu kişiye konuk oldu. Konak sahibi onu ağırladı, izzetle, ikramla konukladı.

Önüne güzelim kebaplar, görülmemiş börekler çıkardı, meclisinde mumlar yaktı, güzeller çağırdı, ona nice ağır elbiseler verdi.

Her gün, geçen günkünden daha iyi, güzellikte dilberimiz gibi güzel mi güzel balıklar ikram etti.

Garip, bir gece, iyi bunlar, fakat sen bizim şehrimize gelirsen öylesine bir konuklarım seni ki diyordu.

O ulu, şaşıp kalıyor bundan, bu nimetlerden, bu ağır libaslardan daha iyi ne olabilir acaba diye düşüncelere dalıyordu.

O bön hacının, bu söz yüreğine dert oluyor, boğazı tıkanıyordu; gökyüzü konukluğunu, yüce konukluğu görmemişti ki bilsin.

Şu dünya meyveleri, renkli, alımlı güllerdir âdeta, fakat dünya nimeti somundan, somun kapmadan başka nedir ki?

Yarabbi diyordu, beni onun şehrine götür de gönlümdeki düğüm çözülüp açılsın.

Birkaç yıl bu yolculuğu bekleyişle geçti; beklemeden ilaç bile tesirini göstermez.

Ey sebepler halk eden diyordu, bir sebep yap, bir bahane düz; çünkü belâlara uğrayış tuzağından kurtarmaya da sen sebepler yaratırsın.

Duası çoğaldıkça çoğaldı, Tanrı da duasını nihayet kabul etti de ey Tanrım diyen, Tanrılık kudretini gör dedi.

Padişah, bir haber, bir buyruk ulaştırmak için o yana bir elçi göndermek istedi.

Bu bey, gizli açık rüşvetler verdi, padişahın lûtfedip, kerem buyurarak kendisini göndermesini sağladı.

Padişah da dileğini kabul etti; pekâlâ dedi, güzel sesli bir dudu kuşusun, git oraya, bizden haber götür.

Bey, yol azığını düzüp koştu, yanına bir bölük asker aldı, yolları aydınlatmak için önde ay gibi bir meşale yaktırdı.

Konaktan konağa sel gibi secde edip akarak erenler sırrı o yana doğru yola düzüldü.

* Hani Mûsa Peygamber gibi; o da aydınlar aydını Hızır'ı bulmak için havada uçan hüthüt gibi yüzlerce kanat açmış, yola düşmüştü.

Hani Cebrâil gibi; o Arş habercisi de seferiyle hükümlere yürürlük vermek için uçar, yola düşerdi.

Apaydın ay daima yoldadır, yolcudur; ey ay yüzlü, sen de bu yurdun ışığısın, yola düş.

Yolculuktaki her halin bir burca giriştir âdeta; orda bir kapı vardır, bir mahfaza vardır; gam bir ateştir, bir şimşektir, neşen, sevincinse bir ışık.

Sözü kısa keseyim; elçi, sevgilinin mıhladızına kapılan saman çöpü gibi vardı, oraya ulaştı.

Biz yürüyüp koşan bir katarız, çeken kişinin eli gizli; öylesine gizli bir el çekmede bizi ki kimse elinden kurtulmaz onun.

Bunu tutar, sola çeker; öbürünü alır, sağa götürür; bunu vuslata ulaştırır, öbürünü ayrılığa atar.

O taraf, geleni daha ziyade sarhoş etsin, daha fazla kızıştırıp yaksın diye vuslat şeklini gösterir; öbür taraf bir düzendir, bir hile, ayrılık şeklinde görünür.

O yüce er, deniz gibi coşup köpürerek gitmede, şehir içinde o yandan bu yana ey maksadım, dileğim, nerdesin diye koşup durmadaydı.

Arayan, işe sarılır da koşarsa dilediğini bulur; biliyoruz ki sen bizi aramaktasın.

Ansızın bir yana uğradı, bir kokudan sarhoş oldu, esridi, aklı başından uçtu, ayağında kuvvet kalmadı.

Padişahın gönderdiği haber tamamıyla aklından çıktı; nerde elçilik yapacak bilgi ki meclise girsin de buyruk buyursun.

3550 Kırk gün orda, o kokudan sarhoş olup kalakaldı. Maiyetindekiler şaşırdılar, ne oldu beye demeye, hay-huy etmeye başladılar.

Ne buyruk kaldı, ne beylik; ne gusül kaldı, ne temizlik; ne söz kaldı, ne işaret, ne de yemek yemeye bir istek.

Bundandır ya, kim bir işi diler, isterse şaşırır da her söze evet der; şaşkınlıkta bil ki evetle hayır birdir.

* Nerde çadır, nerde binek? Nerde iş güç, nerde hile, düzen? Nerde Dimne ve Kelile, nerde elçilik?

Aşk seli geldi, ne dam kaldı, ne yapı. Sel denizine karıştı mı ne başı, kaynağı kalır, ne sonu, denize kavuştuğu yer.

Adam, arkadaş dedi, uyudun mu; ne dediysen yaptın, sözünü tuttun; bizi en aşağılık yerden aldın, en yüce yere ilettin.

* Bu işittiğim ders öylesine bir ders ki ne Vasît'te var, ne Muntakaayî'de; hiç okumamıştım bu dersi.

Dâvan mânandan iyi, mânan dâvandan güzel; can, yüzünü sana tutmuştur, dualar kıblesisin sen.

Bütün bunlar başlangıçtı, hikâyenin sonunu, geri kalanını söyle; söylemeyeceğim, sana işiten, duyan kulağı kim verdiyse ondan sor.

Yarabbi, nefsime zulmettim, duygu perdesini sen yırt; bakır bakırlık ettiyse ne çıkar? Sen kimyasın.

3560 Erlerin geçip kuruldukları başköşe, gerçekten de belâların çatıp geldiği yerdir; and olsun Tanrı'ya, ancak mihnetlerle yüceliriz.

Ey ulularım, ey kavmim, erler ahitlerine vefa ederler; doğrulukla, vefakârlıkla huylanan mahrum kalmaz.

CXLV

"Tercî-i Bend"

Beyimiz, başbuğumuz, sen olduktan sonra bahtımız da gülmededir, talihimiz yârdır, yâverdir; a benim güzelim, işvelerin, şivelerin daim olsun, işvelerin de, şivelerin de sensin canı.

Fıstığa benzeyen dudakları hemencecik güldürürsün, dertli gözlere tutyasın sen.

And içmiştim, sağ oldukça gülmeyeyim demiştim; yüzünü açtın da göründün mü andım da yanar ahdim de.

Hangi ölüyü istersen var sına; mezarının başına gittin mi, kefenini paramparça edip kalkar da kadeh kapmaya koyulur.

Öldüğüm gün gel, kabrimin yanından bir geç de nasıl kalkıyorum, bir gör, bir seyret asıl kıyameti.

Sâkîsi sen olasın, nasıl ölür o kişi? Suladığın yer yemyeşildir, solmaz, yanmaz, çürümez o yer.

Yoldaş ol bize, isterse yüzlerce çöl olsun önümüzde; bak, nasıl aşıyoruz o yolu; elimiz, ayağımız sensin çünkü.

Aya, yıldıza dedim ki: Ne vakte dek başınızı ayak yapıp gideceksiniz? Bu, yolun uzaklığından mı, yoksa şaşkınlıktan mı?

3570 A ay dedim, himmetin yüce; yücelerdesin, yücesin, fakat gene de gâh eksilmedesin, incelmedesin, gâh olgunlaşmada, dolunay olmada; gündüzleri yarasa gibi ortada yoksun, geceleri bayrak sahibisin.

* Bir şey olgunlaşır, bir şey vebal altına girer. Bir şey ölür, yok olur gider, bir derdin de dermanı vardır.

Benim ay yüzlümün şakirdi ol da onun bayrağı altında yürü; yürü de Tanrı'nın kurumasıyla halden hale girişten kurtul.

Dedi ki: Hamsan şüpheni gidereyim, müşkülünü yuyup arıtayım, bir tercîe daha gir de ahvalimi söyleyeyim sana.

*

Ey can kuşunun uçup gittiği an, ey kefenleri yırtma, elbiseleri paralama çağında canların tekrar dönüp tapısına vardığı güzel.

Ey can nedir, o dünya da ne oluyor diyen, ey dudağa gelmiş can, işte geldi çattı erişme vakti, sorduğun vakit.

A gönül, avuç açmıştın da şundan, bundan bir şeyler kapmıştın; şimdi çırpınmaktan başka bir şeyin kalmadı.

Gâh altın, gümüş elde ettin, gâh gümüş bedenli bir dilberi kucakladın; fakat bunlar can çekişme çağında mahmurluk verdi sana.

Ey azgınlığı yüzünden kuştan balığa dek rastgele herkesin canını yakan, kanına giren, onlar ne tattılarsa, ne çektilerse senin de o acıyı tatman, o azabı çekmen gerek.

Ne mutludur o kişiye ki Tanrı'dan, olmayacak işleri yapma kudretine sahip olmuştur da ecelden önce ecelin önünde arslanlar gibi koşmayı öğrenmiştir;

3580 Güzellerin işveli sözlerine iki kulağını da kapamayı, sonunda adamı terk edip gidecek şeylerden önceden kesilip vazgeçmeyi bellemiştir.

Topraktan doğmuşsun, topraktaki bağ bahçeden sarhoşsun; gönül gıdasını yiyeceksen ağzını yıka, onun sütü kalmasın dudaklarında.

Süt emer çocukken gönül dişleri çıkmaz, gönül dişleri rûh gıdasını yemek için çıkar.

Kebap yemeye düşmen, şarap içmeyi umman ancak süt emmeni arttırır durur.

Ey heveslere kapılıp oturan, ey iki kulağını da tıkayan adam kulağındaki pamuğu çıkar da şunu duymaya bak:•

• Bu beyit iki kere yazılmıştır.

Pamuğu çıkarmazsan bâri yeniden pamuk tıkama; bir başka tercî geldi, kendine gel.

*

Akşam çağı, vakitsiz, geliyorsun amma bizimsin, vakitsiz kalkan sevgilimizsin bizim; akşam oldu, eve gel, nerdesin?

Kafeste azığın yok, bizden başkasına heves etmiyorsun, kimsen yok, teksin, kalk, bırak şu ikiliği.

Canını aşka ver, bize vefa göster, gönlünü alıştır buna; kendinden geçsen de bize gelsen bu, daha iyidir senin için.

Kurudan da geç, yaştan da, daha tez gel eve, herkesten fazla vefalı olman gerek, ne diye vefasızsın böyle?

3590 Lûtfun kimseciklerin lûtfuna benzemez, senin kadrini kimsecikler bilmez; aşk seni bize çekip durmada; çünkü bize lâyıksın sen.

Uyku, aşk yüzünden, aşkın parıltısı yüzünden gözlerden kaçıp gittiyse bizim sorularımıza cevap veriyor demektir, ey herkesin razılığını kazanmış can.

Tebrizli Şems denen padişah, inada kalkışır da gizlenirse sen ona can ver ki ebedî hayata kavuşasın.*

* Tercî diğer nüshalarda da, bizim nüshada da burada bitiyor; fakat son bend, ilk iki bend on ikişer beyit olduğu halde yedi beyittir.

CXLVI

Ey mâna çengini çalanlar, gönülleri size susamış olanları güzelim nağmelerle bir hayli suvardınız.

Can ebedî bir susuz, bu susuzluk da haddi aştı, ya ayrılık kılıcını vur kes, yahut da kerem, ihsan şerbetini sun.

Ey bezenmiş, süslenmiş Zühre, şu iki perdeden çal, şu iki perdeden söyle: Ya rehâvî perdesinden, ya kurtuluş perdesinden.

Çengi bozuk düzen çalarsan gamın, kederin tırnakları altında erir, yok olur gidersin; iyi çal, hoş söyle, yoksa azıksızlıktan, müziksizlikten öldün gitti.

Mızrap vurulmadıkça hiçbir çalgıda zevk neşe yoktur, ses sadâ çıkmaz; vefalıysan, vefalılara dostsan mızrap mızrap vur çalgıya.

Tellerini kırarlarsa kucaklarına alırlar seni, yeni bir düzen verirler sana; neden bu kadar mahzunsun, nedir bunca tasan?

Zaten sen bir aziz dostsun, daima kucaktasın, padişahın meclisindesin, candan da dışarı bir âlemdesin, mekândan da.

3600 Sus ki iyiden iyiye sarhoşum ben, iki elimi de bağla, yoksa bir lâhzacık olsun geldin de seni gördüm mü kırarım kadehi.

Ben işten güçten kalanların pîriyim, ben kendi kendimi yaralamaktayım, sarhoşa saygı göstermemeni doğru bulmuyorum ben.

Hem paramparça olurum, hem çarelere düşman kesilirim; hem de dayanmada, azıksızlıkta bir kaya kesilirim.

Pek sertim, pek âsîyim, nice zamandır ayrılık cehennemindeyim; öylesine yanıp yakılmadayım ki cehennem bile benim yanıp yakılmamdan kaçıyor.

Güzel kokular satan, benim coşkunluğumu, bendeki acı tatlıyı apaçık görünce ululuk meclisinde tablalarını kırdı döktü.

Tebriz'e gidince Şemseddin'e Tanrı'nın birlik meclisinde harfsiz, sessiz yüzlerce söz söyledim.

CXLVII

Devlet neyinden gene bir sestir geldi; ey can, el çırp; ey gönül, ayağını vur yere, oynamaya başla.

Bir hazine, bir maden, parıl parıl parlamaya başladı, bütün dünya gülmeye koyuldu; bir sofradır yayıldı, bezendi, hazırlandı, davet sesi geliyor.*

Bir ilkbahar kokusudur aldık da, bir yemyeşil çayırlık, çimenlik gördük de, bir güzel yüze âşık olduk da sarhoşuz biz, hey-hey diye bağırıyoruz biz.

O deniz, bizse bulutuz. O define, bizse yıkık dökük bir yer. Bir güneşin ışığında zerreleriz sanki.

3610 * Esrikim, kayıtlardan kurtulmuşum, kusuruma bakılmaz, ne dersem diyeyim, bırak beni, bırak beni de Mustafâ'nın nuruyla ayı ikiye böleyim.

* İkinci mısra' unutulmuş, kenara yazılmıştır.

AÇILAMA

Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz

Hamd olsun Allah'a ki doğru yolu buldurdu... Âyettir. VII, 43.

Kimya. Eskilere göre bakır, gümüş, demir, kurşun gibi madenleri birbirine katıp erittikten sonra "iksir" denen nesneyi de katıp altın yapma sanatıdır. Olduğunu, olabileceğini söyleyenler bulunduğu gibi, böyle bir bilginin hayal mahsulü olduğunu söyleyenler de olmuştur. İksir elde etmek ve altın yapmak için varını yoğunu harcayanlar, ömrünü bile verenler olmuştur (*Mavzûâta'l-Ulûm* terc. I, s. 366-373). Bu bilgiye "simya" diyenler ve böylece müsbet bir bilgi olan "Kimya"dan ayıranlar yanılırlar. Simya, sihir, yâni büyü kısmındandır. Gerçekte olmayan şeyleri bir müddet varmış gibi göstermektir. Meselâ bir kurbağayı domuz şeklinde göstermek gibi (Aynı kitap, s. 365-366). Sûfîlere göre kimya, olgun insanın bakışıyla, sohbetiyle gönülleri değiştirmesi, insanları olgun bir hale getirmesidir. *Menâkibü'l-Ârifîn*'deki bir menkıbe, bu inancı pek güzel aydınlatır (Tahsin Yazıcı tercemesi, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, 539-540).

Zül-fekaar. Haccâc'ın kılıcıdır, yüzünde yivler ve çıkıntılar bulunduğundan bu adla anılmıştır. Bedir savaşında Ali tarafından öldürülmüş, ele geçen kılıcı Peygamber tarafından Ali'ye verilmiştir (*Al-Kâmil*; Carlus Johannes Tornberg bas. 1868, II, 106. *Kamus* terc. Mat. Osmaniyye, 1305 hic-

rî, II, s. 70). Uhud savaşında Cebrâil'in, "Zül-fekaar'dan başka kılıç yok, Ali'den başka er yok" dediğini Tabarî (M. J. De Goeje basımı, III, s. 1402) ve İbna'l-Asîr söyler (II, s. 119.).

İksir. Kimya'da anlatıldı.

...yüce yazıcıların sahifeleridir. Kur'an'ın LXXX. sûresinde (Abas), "Kur'an, ancak bir öğüttür; dileyen dinler, öğüt alır; büyük, şerefli sahifelerdedir, yüceltilmiştir, arıtılmıştır, yazıcıların ellerinde; büyüklerdir, hayırlı ve itaatlidirler" denmektedir (11-16). Bu âyetlerden alınmıştır.

Ceberût. Ebû Tâlib-i Makkî'ye (ölm. 996) göre ululuk âlemidir ki Tanrı'nın adlarına ve sıfatlarına izafe edilen âlemdir. Birçok sûfîlere göreyse mücerret mânalarla maddî cisimlerin arasındaki âlemdir (*Ta'rîfât*).

Melekût. Kur'an'da tasarruf ve tedbir anlamına gelen bu kelime (XXXVI, 83), Hukemâ denen ve Yunan felsefesini İslâmîleştiren filozofların tesiriyle tasavvufta gayb âlemine ad olmuş ve duygularımızla anladığımız madde âlemine (mülk) karşılık olmuştur. Gayb âlemi, rûhlar ve nefisler âlemidir (*Ta'rîfât*).

Takvâ. Tanrı buyruklarına karşı durmaktan korunmak, çekinmek, Tanrı'dan korkmak, apaçık helâl, yahut haram olduğu bilinmeyen şeyleri yapmamak, bunlardan da kaçınmak. Kur'an'da birçok âyetlerle takvâ emredilmekte ve takvâ sahipleri övülmektedir. (*Müfredât-ı Râgıb*, Vaky mad.).

Âdem suyla balçık arasındayken... Hadis olarak şöhret bulan bir söz, Kütüb-i Sitte hadislerinden olmamakla beraber buna yakın olarak, "Ben peygamberken Âdem henüz rûhla kalıp arasındaydı" diye bir hadis vardır (Suyûtî, *Al-Câmi'-al Sagıyr fî ahâdîs-al Başîr-al Nazîr*, II, 81).

Ebû Bekr soyundan... Mevlânâ'da birinci halife Ebû Bekr soyundan olduğuna dair bir iddia olmadığı gibi, ölümünden sonra kendisi için yapılan sandukanın kitabesinde de buna dair bir sarâhat, hattâ işaret yoktur. Oğlu Sultan Ve-

led'de de böyle bir iddiaya rastlanamaz. *İbtidâ-Nâme*'de buna dair eklenen iki beyit uydurmadır ve sonradan eklenmiştir. Bu iddia sonradan meydana gelmiştir, uydurulan üç şecere de birbirini tutmamakta ve tarihî tenkide dayanamamaktadır (Bakınız, Abdülbâki Gölpınarlı: *Mevlânâ Celâleddin*, II. basım, s. 35-39).

Olgunluğuyla yüceliğe ulaştı... Bu kıt'a Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülistân*'ının önsözünden alınmıştır (*Külliyyât*, Bombay, Al-Nâsırî Mat. 31).

Esenlik doğru yolu bulana. Kur'an, XX, 47.

Bahr-i Recez

B. 2. "Gece olup karanlık basınca (İbrahim), bir yıldız görmüş de budur Rabbim demişti. Fakat yıldız battı mı demiştir ki: Ben batanları sevmem. Sonra ayın doğmakta olduğunu görmüş de Rabbim bu demişti. Fakat batınca and olsun ki demişti, Rabbim bana doğru yolu göstermezse sapık kavimden olacağım ben. Derken güneşin ışıklar saçarak doğduğunu görmüş, Rabbim bu demiş, bu daha büyük. Fakat güneş de batıp gidince ey kavim demişti, benim, sizin şirk koştuğunuz şeylerle hiçbir ilgim yok. Hiç şüphem olmaksızın mabudumu tek tanıyarak yüzümü, gökleri ve yeryüzünü yaratana döndüm ve ben şirk koşanlardan değilim." (Kur'an, VI. 76-79).

B. 6. **Âdem.** Tevrat'a göre Âdem yeryüzünde ilk yaratılan insandır. Allah kâinatı altı günde yaratmış, altıncı günü Âdem'i kendi sûreti üzere halk etmiştir. Yedinci cumartesi günü de istirahat etmiştir (Tekvin, I. 26-31). Bu altı günde yaratılış Kur'an'da da vardır (VII. 10, X. 3, XI. 7, XXV. 59, XXXII. 4, L. 38, LVII. 4). Tanrı, Âdem'i topraktan yaratmıştır ve ona rûhundan rûh üfürerek hayat vermiştir (Tekvin, II. 7, Kur'an, III. 59, VII. 11, XV. 26, XVII. 61, XXXVIII. 76). Ancak Kur'an'da insan cinsinin umumî olarak topraktan yaratıldığı da bildirilir (VI. 2, XVIII. 37, XXII. 5, XXIII. 12,

XXX. 20, XXXII. 7, XXXV. 11, XXXVII. 11, XL. 67). Tanrı'nın Âdem'e rûhundan rûh üfürmesi Kur'an'da da geçer (XV. 29). Âdem, Kur'an'ın birçok yerlerinde anılır. Allah, meleklere, ben yeryüzünde kendime bir halife yaratacağım demiş, onlar, yeryüzünde bozgunculukta bulunacak, kan dökecek birisini mi yaratacaksın, biz seni noksan sıfatlardan arı bilir, seni kutlarız demişler. Tanrı, benim bildiğimi siz bilmezsiniz demiş, Âdem'i yaratmış, bütün yaratıkların adlarını ona bildirmiş, sonra meleklere, hadi bu yaratıkların adlarını söyleyin demiştir. Onlar âciz olduklarını bildirince Âdem'e, sen söyle demiş, Âdem hepsinin adını söyleyince meleklere, benim bildiğimi siz bilmezsiniz demedim mi demiştir. Sonra Allah, meleklere, Âdem'e secde etmelerini buyurmuş, hepsi secde etmiş, yalnız cins bakımından cin taifesinden olan İblis secde etmemiş, Tanrı da ona lânet edip gökten sürmüştür. Sonra Âdem'e bir eş olarak Havva'yı yaratmış, her ikisini de cennete sokup istedikleri şeyden yemelerini, yalnız ebedîlik ağacına yaklaşmamalarını emretmiştir. Fakat Âdem'e secde etmemesi yüzünden lanete uğrayan İblis, bir kolayını bulup cennete girmiş, önce Havva'yı kandırıp ebedîlik ağacının meyvesinden yedirmiş, onun vasıtasıyla Âdem de ağacın meyvesinden yemiş, her ikisi de Tanrı tarafından cennetten sürülmüşler, yeryüzüne yollanmışlardır. Rivayete göre; İblis'in cennete girmesine müsaade eden tavus kuşuyla yılan da, Âdem ve Havva ile beraber cennetten sürülmüştür (Kur'an, II. 30-36). Cennet, Tevrat'a göre Aden'de bir bahçedir ve olay, aşağı yukarı aynı tarzda hikâye edilir (Tekvin, III). Kur'an'da birçok yerlerde "Şeytan" adıyla da anılan İblis, Tevrat'ta yoktur. Tevrat'ta İblis yerine yılan vardır (Tekvin, III. 1-15), aynı zamanda meleklerin secde ettiklerine dair de bir kayıt yoktur, ancak bütün yaratıklara Âdem'in ad taktığı bildirilir (Aynı bab, II. 19-20).

B. 10. "Ey insanlar, çekinin Rabbinizden, şüphe yok ki kıyametin sarsıntısı pek büyük bir şeydir." (Kur'an, XXII. 1)

B. 11. Tuğra. Padişahlar tarafından verilen fermanlarda padişahın alâmetine verilen ad. Ayağı başında bulunan bir kuşa, yahut ele benzeyen ve Osmanoğulları zamanında padişahın ve babasının adından meydana gelen tuğrayı yapanlara, eskiden "nişancı", sonradan "tuğra-keş" denirdi.

B. 12. "Biz seni, ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Kur'an, XXI. 107).

B. 14. Dal – elif. Arap alfabesinde ilk harf olan ve bugünkü alfabede, yerine göre "a, e, i, ı, ü, u, ö, o" harflerinden birinin yerini tutan "elif", dümdüz ve yukarıdan aşağıya çekilen bir çizgiden ibarettir. Bu bakımdan düzgün boya benzetilegelmiştir. Alfabemizde "d" harfinin karşılığı olan ve Arap alfabesinde sekizinci harf olan "dal"sa, yukarıdan aşağıya ve biraz sağa mail olarak inen kısa bir çizginin sola doğru kıvrılmasından meydana gelmiştir. Bundan dolayı da bükük bele benzetilmiştir.

B. 15. Abıhayat. Türkçesi "Bengisu"dur. Kur'an'ın XVIII. sûresinde, 60-65. âyetlerde Mûsa Peygamber'in yanındaki genç arkadaşıyla iki denizin kavuştuğu yere vardığı, orda bir kaya dibinde Mûsa'nın uyuduğu, yanlarındaki torbada bulunan, hattâ bâzı tefsirlere göre kızarmış, bir kısmı da yenmiş bulunan balığın, Mûsa, yahut arkadaşı Yûşa'nın ordaki kaynaktan abdest alması ve abdest suyunun torbaya sıçraması üzerine dirilip çırpınarak denize atıldığı, denizde bir iz bırakarak kaybolup gittiği anlatılır. Mûsa bunu duyunca işte der, dilediğimiz şey de buydu. İkisi de balığın ahvalini anlata anlata geri dönüp tekrar kayanın bulunduğu yere gelirler ve orda Tanrı tarafından kendisine bilgi belletilen bir zatla buluşurlar. Orası, iki denizin kavuştuğu yerdir. Mûsa adı Hızır olan bu kulla buluştuktan sonra Hızır'dan, öğrendiği bilgiyi kendisine de öğretmesini ister. Hızır, sen buna dayanamazsın. Ancak bir şey sormamak şartıyla seninle arkadaşlık ederim der. Mûsa, bu şartı kabul eder. Yola düşerler. Bir gemiye binerler. Hızır yolda gemiyi deler. Mûsa, bize iyi-

lik ettiler, sen onlara kötülük ediyorsun, doğru mu bu deyince Hızır, demedim mi der, sen sabredemezsin. Mûsa sabredeceğini tekrar vaad eder. Gemiden inerler. Hızır, yolda oyun oynayan çocuklardan birini tutar, öldürür. Mûsa, suçu yokken ne diye öldürdün, kötü bir iş işledin deyince Hızır, demedim mi der, sen benim işlerime sabredemezsin. Mûsa tekrar sabredeceğini vaad eder. Yola düşerler. Bir köye gelirler, karınları acıkmıştır, köylülerden yemek, ekmek isterler. Köylüler vermez, Hızır, orda bulunan ve yıkılmak üzere olan bir duvarı eliyle düzeltir. Mûsa, bu işi para ile yapabilirdin deyince Hızır, ayrılık çağı geldi çattı der, şimdi ayrılmadan önce yaptığım işlerin hikmetini anlatayım: Gemi kusursuzdu. İlerde zalim bir padişah var, kusursuz gemileri zapt ediyor. Gemi sahibi bizi parasız pulsuz gemisine aldı, iyilik etti, gemisi zapt edilmesin diye deldim. Öldürdüğüm çocuk, ilerde kötü bir kişi olacaktı, halbuki anası, babası, iyi adamlar; Tanrı onlara iyi bir evlât verecek, bu da kötülük etmeden ölüp gidecek, onun için öldürdüm. Duvara gelince; dibinde bir define var, yetimlerin hakkı, onlarsa henüz küçük. Yıkılırsa yaparlarken meydana çıkar, eller elinde kalır. O çocuklara mal olsun diye düzelttim (XVIII. 65-82).

Şeriat sahibi bir peygamberin zamanında, ondan üstün birisinin bulunamayacağını düşünenler, bu sûredeki Mûsa'nın, Mûsa Peygamber olmayıp ondan önce yaşayan Yakub oğullarından Mîşâ oğlu Mûsa olduğunu söylemişlerse de Abdullah oğlu Abbâs, Peygamber'in bir hadisine dayanarak bunu şiddetle reddetmiş ve Hızır'la buluşanın Mûsa Peygamber olduğunu kesin olarak söylemiştir. Mûsa'ya arkadaşlık edenlerin de Mûsa'nın kölesi olduğunu, yahut Yûşa'ın kardeşi bulunduğunu söylemişlerse de, ekseriyet bu zatın Mûsa'dan sonra yerine geçen Yusuf oğlu Efrâyim oğlu Nûn'un oğlu Yûşa olduğunda ittifak etmiştir. Yalnız Zamahşarî (ölm. 1143-1144), meşhur tefsirinde, âyette "fetâ", yâni er, yiğit, genç diye andan bu zatın Mûsa'nın kölesi olduğunu

söyledikten sonra, Yûşa'dır diyenler de vardır der (*Al Kâşşâf*, Mısır - Bulak, 1318, c. II, s. 212). İki denizin doğu tarafındaki Fars deniziyle batıdaki Rum denizi olduğu söylenmiş, hattâ iki denizin kavuştuğu yerin Tanca olduğunu söyleyenler de bulunmuştur.

Batı eleştirmecileri; bu rivayetin, Gılgameş destanıyla İskender hikâyesinden ve İlyas'la Haham Yeşua ben Levi arasında geçtiği söylenen Yahudi efsanesinden meydana geldiğini söylemişlerdir.

Gılgameş, nehirlerin ağzında oturan ve kendisine ebedî hayat ihsan olunan ceddi Utnapiştim'i bulmak için seyahate çıkar ve bu kaynak hakkında bilgi edinmek ister.

Halk rivayetlerinde ise İskender, aşçısı Andreas'la karanlıklar diyarına gider ve insanı ölümden kurtaran kaynağı arar. Andreas bir gün yanındaki tuzlu balığı bir kaynakta yıkarken balık dirilir, suya dalıp gider. Andreas balığı tutmak için suya atılır ve o da ölümden kurtulmuş olur. Sonradan bunu İskender'e anlatır. İskender bu kaynağın hayat kaynağı olduğunu anlar. Bulmak için kaynağı tekrar tekrar ararlar, fakat bir türlü bulamazlar.

Yahudi efsanesindeyse İlyas'la Haham Yeşua seyahate çıkarlar. Haham, İlyas'ı bir sabır imtihanına çeker.

Batılı eleştirmeciler, Kur'an'daki iki denizin birleştiği yer ve kaya gibi bu rivayetlerde bulunmayan noktaları da göz önüne alarak Kur'an rivayetinin başka kaynaklardan da geldiği fikrine varmışlardır (*İslâm Ansiklopedisi*'nde Hızır maddesine bkz. cüz. 44. 1950. s. 457-471).

Sûfiler, bu olayı meydana getiren şahısları ve yerleri, metodlarınca tevil etmişlerdir. Meselâ Abda'l-Razzak Kâşânî (ölm. 1334), *Ta'vîlât*'ında, vak'anın zâhirini inkâr mümkün olmamakla beraber bir de bâtını olduğunu söyledikten sonra, Mûsa'yı kalb, arkadaşını nefis, iki denizin karıştığı yeri rûh ve cisim âlemi, Hızır'ı kudsî akıl olarak tevil eder. Onca kalb, nefisle beraber insan sûretine bürünerek rûh âlemine ve

kalb makamına dek seyreder. Balık, kalb ve nefsin insan sûretini bulmadan önceki varlıklarıdır ki iki denizin kavuştuğu yerde, yâni bedende akıl ve nefis insan sûretine bürününce cisim denizine dalmış olurlar; izleri vardır, kendileri görünmezler. Mûsa'nın yorgunluğu, çektiği sıkıntı, doğum sıkıntısıdır. Kayanın yanında konaklamaları, meme emerek yetişmeleridir. Böylece yola çıkıp ana rahmine düşen akıl ve nefis, insan sûretinde rûh ve ceset âlemini buluncaya dek yorulur, nihayet bu âleme gelir, ana sütüyle yetişir, kudsî akla ulaşır (Mısır, Maymaniyya Mat. c. I, s. 202-203). *Latâifa'l-İ'lâm fî İşârati Ahla'l-İlham* adlı en büyük ıstılâhât kitabında da Ayna'l-Hayât'ın, yâni dirilik kaynağının, Tanrı'nın "Hayy – daimî diri" adının mazhariyeti bulunduğu, bu adın mazhariyetine bürünen kişinin abıhayat içmiş sayılacağı, artık ölmeyeceği, bu bakımdan bu mazhariyete ulaşanın, her şeyin diriliği, benim diriliğimdedir diye iddiada bulunabileceği yazılmaktadır (Üsküdar, Selim Ağa K. Hüdâyî kitapları, No. 519. 963 hicrîde Aliyy ibni Muhammed ibni Abda'l-Mu'tıyy ibni Hassâna'l-Şafiî tarafından yazılmış nüsha, 150. a - 150. b. *Keşfü'z-Zunûn*, bu kitabı, "Latâifa'l-A'lâm fî İşârâti Ahla'l-Afhâm" diye kaydeder, tasavvuf ıstılâhlarına ait olduğunu bildirir, ilk cümlesini de alır, fakat müellifini zikretmez. Altına aynı adı alıp Abda'l-Razzâk-ı Kâşânî'nin olduğunu yazar, fakat kitaptan cümle nakletmez. Maârif Vekilliği basımında, ilk kitabın, 720 hicrîde ölen Fergaanî'ye ait olduğu not edilmiş, ikinci kitabın da müellifi tarafından aynı kitabın bir kere daha yazılmasından meydana geldiği görülerek zeyl sahibi İsmail Paşa tarafından üzeri çizildiği halde gene not olarak ilâve olunmuştur; İst. Maârif Matbaası, c. II, s, 1512. Selim Ağa Kütüphanesi'ndeki kitabın adı, bizim yazdığımız gibidir, alınan maddeler, izahları, ifade tarzı, Kâşânî'nin Arapça *Istılâhât*'ına çok benzer. Âdeta bu kitap öbürünün genişletilip bir daha yazılmasından meydana gelmiştir. *Keşfü'z-Zunûn*'u bastıranlar, Fergaanî'yi nerden bul-

dular, neden bunu kaydetmediler, bilemiyoruz). İki denizin kavuştuğu yer de gerçek varlıkla görünücü varlığın, Tanrı adlarının tümünü kaplaması bakımından varlık âleminin bir remzidir (163. b). Sayyid Şerif de (ölm. 1413), iki denizin kavuştuğu yeri aynı tarzda tevil eder (*Ta'rîfât*, s. 88).

Abıhayat inanışı, batıda da vardır. "Fountaine de Jouvence", yâni gençlik kaynağı, hemen hemen bunun aynıdır. Bu su cennetten çıkar, elmaslarla, altınlarla dolu bir dereden akar. Bu suyu içenler ebedî hayata erişirler, ihtiyarlar içerlerse yüzlerindeki buruşukluklar siliniverir. Fransa'da bir çeşmeye bu ad verilmiştir. Ortaçağda Amerika'nın bulunuşundan sonra bu kaynak oralarda da aranmıştı. 1740 sularında bir coğrafya kitabı yazmış olan Pausanias, Mora'da Anapoli yakınlarında Zeus'un sevgilisinin yıkandığı rivayet edilen bir çeşmeden bahseder. Yunan mitolojisinde Jouvence, yahut Juventa Zeus'un sevdiği bir peridir. Zeus, onu gençlik çeşmesi şekline sokmuştur (*Muhîta'l-Maârif*, s. 72).

Attâr (ölm. 1221'den sonra), *Mantıka'l-Tayr*'ında abıhayattan bahsetmiş (Abdülbâki Gölpınarlı terc. İst. Maârif Mat, 1944, c. I, s. 70-71, beyit. 808, 809), karanlıklar diyarını ve İskender'in kılavuzsuz kalışını hikâye etmiş (c. II, 1945, s. 127, beyit. 3833), *İlâhî-Nâme*'de de XIII. makalenin konusunu buna hasretmiştir (Prof. Dr. H. Ritter bas. İst. Maârif Mat. 1940, s. 198-215). XIV. makale bu suyun ilim olduğunu belirtir (s. 215-244). Mevlânâ da *Mesnevî*'sinde abıhayattan bahseder (Tercememiz, Maârif Mat. 1943, c. III, s. 267, beyit. 8807, 1946, c. VI, s. 256, beyit. 3245, aynı, s. 208, beyit. 2640).

Abıhayattan Şark-İslâm edebiyatında tasavvufa dayanılarak, yahut yalnız mazmunlaştırılarak ifade ettiği anlamları şöylece sıralayabiliriz:

1) Manevî feyz ve neşe, 2) aşk ve irfan, 3) ledünnî bilgi, 4) sevgilinin vuslatı, 5) ağzının yâri, dudağındaki zevk ve neşe, 6) söz ve şiir, 7) şarap, 8) arı duru su.

"Derken kullarımızdan bir kulu buldular ki biz, katımızdan ona rahmet ihsan etmiştik ve indimizden ilim belletmiştik" meâlindeki âyet, XVIII. sûrenin 65. âyetidir.

B. 18. Kaza geldi mi göz kör olur. Atasözü.

B. 26. Şeddad. Bir rivayete göre bir boy olan İrem'in reisi, bir başka rivayete göreyse İrem adlı şehrin kurucusudur. Bu hükümdar Tanrılık dâvasına kalkışmış, İrem denilen şehri kurdurmuş, bu şehre cennet adını takmış, fakat şehir ve şehirde kurdurduğu köşk bitince görmeye giderken bir tarafta kendisi, öbür tarafta o şehir, Tanrı gazabıyla yere batmıştır. Kur'an'ın LXXXIX. sûresinin 7. âyetinde İrem'in adı geçer.

B. 27. Mûsa – sopa. Yusuf Peygamber zamanında Mısır'a girip yerleşen İsrailoğulları orda çoğalmışlar, bunun üzerine Firavun (Fir'avn), yâni Mısır hükümdarı bunları ağır işlere koşmuş, nihayet yeni doğan erkek çocukların öldürülmesini ebelere tembih etmişti. O sıralarda doğan Mûsa'yı anası bir müddet gizledikten sonra başına bir felâket gelmesinden korkarak bir sepete koyup Nil ırmağına atmıştı. Firavun'un kızı, Nil'de yıkanırken sepeti görmüş, aldırmış, içindeki çocuğu sevmiş, kendisine evlât edinmişti. Suda bulunmuş anlamına Mûsa adı verilen çocuğun kız kardeşi, çocuğa ne olacak diye gözetliyordu. Firavun'un kızı tarafından alındığını görünce koşup, bir sütnine bulayım mı dedi. Bulması emredilince gitti, anasını alıp götürdü. Böylece Mûsa, Firavun'un sarayında büyüdü. Bir gün İsrailoğullarına zulmeden bir Mısırlı'yı bir yumrukta öldürdü, cesedini kuma gömdü. Ertesi günü İsrailoğullarından iki kişinin kavga ettiğini görünce işe karıştı. Fakat onların birisi, seni bize hâkim mi diktiler, dünkü Mısırlı'yı öldürdüğün gibi beni de mi öldüreceksin deyince, Mûsa işin duyulduğunu görüp korkarak kaçtı, Medyen iline sığındı. Medyen kâhininin kızları çeşmeden su almak için beklerlerken, o onların testilerini doldurup yolladı. Kâhin Yetro, neden çabuk geldiklerini sorunca kızlar, işi anlattılar. Bunun üzerine Mûsa'yı çağırdı ve sürülerine çoban dikti, kızlarından birini de verdi.

Bir gün gene sürüsünü yayarken çalılardan alev çıktığını, fakat çalıların yanmadığını gördü. İleriye gidince Tanrı, Mûsa, burası mukaddes yerdir, ayakkabılarını çıkar diye seslendi, sonra da gidip İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarmasını emretti. Mûsa, Firavun'u inandırmak için bir mucize isteyince, Tanrı elindeki sopayı yere atmasını buyurdu. Mûsa sopayı atınca, sopa büyük bir yılan, bir ejderhâ oldu. Mûsa ürkünce korkma dedi, tut kuyruğundan. Mûsa, kuyruğundan tutunca, yılan sopa oldu. Tanrı, elini koynuna sok dedi, soktu. Çıkar dedi, çıkardı. Eli, parıl parıl parlar bir hal almıştı. Tanrı, bu iki mucizeyle Mûsa'yı Firavun'a gönderdi. (Ahd-i Atıyk, Hurûc, I, IV).

Kur'an, bunu aynen hikâye eder, ancak pek cüzî farklar vardır. Meselâ Mûsa'nın anasına, onu nehre at diye ilham eden Tanrı'dır (XX. 39, XXVIII. 7). Kezâ, Mûsa'ya bütün sütninelerin sütlerini Tanrı haram etmiştir de o hiçbirinin memesini almamıştır. Gene Tanrı ilhamıyla anası gitmiş, saraya başvurmuş, böylece oğluna kavuşmuştur (XXVIII. 12). Medyen kâhini Yetro Kur'an'da Peygamber Şuayb'dir ve iki kızı vardır (Ahd-i Atıyk'te yedi). Kendisine sekiz yıl hizmet etmek şartıyla bunların birini Mûsa'ya vermeyi teklif eder ve on yıl hizmet ederse bu da onun fazlaca bir hizmeti olacağını söyler. Mûsa, bu hizmet müddetini doldurduktan sonra karısını ve kendisine ayrılan hayvanları alıp giderken karşıdan ateş görmüş, yollarını da yitirdikleri için karısına, sen burda dur, ben şuraya gideyim, ya biri vardır, yol öğrenirim, yahut biraz ateş alır gelirim de ısınırız diye gitmiş, Tanrı tecellisine mazhar olmuştur (XXVIII. 23-29).

B. 30. Firavun (Fir'avn). Eski Mısır hükümdarlarına verilen ad. Şark-İslâm metinlerinde Mûsa'nın çağdaşı olan hükümdarın adı olarak kullanılmıştır.

B. 30. Nemrud (Nümrûd). İbrahim Peygamber'in zamanındaki Keldanistan hükümdarının adı olarak rivayet edilegelmiştir. İbrahim, putlara tapmadığı, hattâ onları kırdığı

için bu hükümdar büyük bir ateş yaktırıp mancınıkla İbrahim'i içine attırmış, fakat Tanrı o ateşi güllük gülistanlık etmiştir (Kur'an XXI. 57-70, XXXVII. 91-98). İbrahim'in amcasının adının Âzer olarak rivayet edilmesiyle bu kelimenin ateş anlamına gelmesinin bu rivayetle ilgili olduğu düşünülebilir. İbrahim'le çağdaş olan bu hükümdarın Tanrılık dâvasında bulunduğu da rivayet edilmiştir. Firavun'un, "Ben sizin en yüce Rabbinizim" dediği de Kur'an'da bildirilmektedir (LXXIX. 24).

B. 32. **Zümrüdüanka.** İran mitolojisinde "Sîmurg" diye geçer. Araplar, bu kuşa "Ankaa" adını vermişlerdir. Ankaa, boynu pek uzun anlamına gelir. Yüzü insana benzeyen bu kuşun tüyleri renk renkmiş, vücudunda otuz kuşun alâmeti varmış. İranlılar da bu yüzden, ona otuz kuş anlamına gelen "Sî-murg" adını vermişler. Tanrı, dişi olan bu kuşa bir de erkek yaratmış. Mûsa Peygamber zamanında vücuda gelen bu kuşun cinsi çoğalıp Necid ve Hicaz bölgelerine yayılmış. Oralarda çocukları kapmaya başlamışlar. Halk, zamanlarındaki peygambere gidip yalvarmışlar, o da dua etmiş, Tanrı bu kuşun cinsini yok etmiş. Yok olduğundan, yahut pek yüksek uçtuğu için göze görünmediğinden "Ankaa-yı muğrib" de denmiştir.

Şeh-Nâme'ye göre Rüstem'in babası Zâl'i bu kuş besleyip büyütmüştür. Tüyleri renk renk olduğu için bu kuşa otuz renk anlamına gelen "Sî-reng" de derler.

Türklerde Sî-murg, zümrüt haline gelmiş ve "anka" kelimesiyle birleştirilerek "Zümrüdüanka" şekline girmiştir. Masallarımızın önemli bir unsuru olan bu kuş âcizlerin yardımcısı, bilhassa "Keloğlan"ın aziz bir dostudur.

Tasavvufta gönüle, Tanrı tecellisine tam bir sûrette mazhar olan "kutb"a ve maddenin her şekli alma kabiliyetine (Heba', Heyûlâ) dendiği de vardır.

B. 34. "Allah dilediğini işler." (XIV. 27).

B. 39. **Aşk.** Sûfilerce aşk, insanın mevhum varlığını yok etmesi bakımından değerli makbul bir şeydir. Onlarca aşk,

iki kısımdır. Geçici aşk, gerçek aşk. Geçici aşk, herhangi bir şeye, bir kişiye gönül vermektir. Sûfilerce bu aşk da iyidir. Çünkü seven adamda varlık, benlik bırakmaz, âdeta onu gerçek aşka hazırlar. Bu bakımdan "Mecaz, yâni geçici aşk, hakikatin köprüsüdür" demişlerdir. Gerçek aşk Tanrı'ya, yâni mutlak varlığa âşık olmak ve bu aşkta kendini, yok etmektir. İnsanda bu aşk tecelli edince insan, artık güzele değil, güzelliğe âşık olur ve mutlak güzelliği her şeyde görür. Sonucu, kendi mevhum varlığı kalmaz, mutlak ve gerçek varlıkla var olur ki bu da birliğin gerçekleşmesi demektir.

B. 42. **Yusuf – Zelîhâ, etek.** Yusuf, İsrailoğullarından Yakub Peygamber'in oğludur ve o da bir peygamberdir.

Yakub Peygamber'in on bir oğlu vardır. Son ve on ikinci oğlu Yusuf, boylu boslu, pek yakışıklı, pek güzeldir. Bu bakımdan babası onu çok sever. Yusuf, bir gece rüyasında ayla güneşin ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görür; babasına rüyasını söyler. Yakub, kardeşlerine söylememesini tembih ederse de rüya duyulur. Zaten babalarının sevgisi yüzünden Yusuf'u kıskanan kardeşleri, bu sefer büsbütün kıskançlığa düşerler. Bir gün babalarından izin alıp Yusuf'u da yanlarına alarak gezmeye giderler. Yolda Yusuf'u öldürmek isterler. Fakat içlerinden biri, kuyuya atalım der. Bu fikri kabul ederler. O civarda bulunan bir battal kuyuya atarlar. Bir kervan halkı kuyudan su çekmek isterken Yusuf'u görüp çıkarır. Bunu duyan kardeşleri kervanbaşına gidip kölemizdi, bize isyan etti de kuyuya attık derler ve ucuz bir fiyatla Yusuf'u satarlar. Yusuf'u satın alan kervancı da Mısır pazarında onu satar ve Mısır hükümdarının ileri gelen adamlarından biri Yusuf'u alır. Yusuf bu zata hizmet ederken güzelliği yüzünden karısı Yusuf'a gönül verir ve bir gün odada yalnızken kendisini Yusuf'a arz eder. Yusuf bir kötülükte bulunmaz ve onun teklifini kabul etmez. Fakat gözü dönen Zelîhâ, Yusuf'un. üstüne atılır, Yusuf kaçarken arkadan eteği yırtılır. Tam bu sırada kocası gelince Zelîhâ, Yusuf'un kendisine saldırdığını söyler. Etek arkadan yırtıldığı için Yusuf ka-

çarken Zelîhâ'nın onu tutmaya savaştığı ve Yusuf'un suçsuz olduğu anlaşılırsa da dedikodunun önü alınsın diye efendisi Yusuf'u hapse attırır. Yusuf hapisteyken Firavun'un ekmekçisi ve sâkîsi de birer suç yüzünden hapse atılmışlardır. Bir gece bu iki kişi rüya görürler. Ekmekçi, başında bir tepsi ekmek olduğunu, kuşların gelip ekmeği yediklerini, sâkî de gene Firavun'a sâkîlik ettiğini görmüştür. Yusuf bunların rüyalarını yorar. Ekmekçiye, sen asılacaksın, kuşlar gelip cesedini yiyecekler der. Sâkîye de gene eski hizmetine alınacaksın, yalnız kurtulduğun vakit efendine, benim burda suçsuz yattığımı söyle der. Bir müddet sonra ekmekçi asılır, öbürü de serbest bırakılır ve gene eski hizmetine alınır. Fakat Yusuf'u söylemeyi unutur. Yusuf tam yedi yıl hapiste kalır.

Yedi yıl sonra Firavun yedi zayıf ineğin yedi semiz ineği yuttuğunu, yedi gürbüz başağın yedi arık başak tarafından yutulduğunu rüyasında görür. Düş yorucular, bu rüyaları yoramazlar. Bu sırada sâkînin aklına Yusuf gelir, efendisine söyler. Yusuf'u hapisten çıkarırlar. Yedi yıl bolluktan sonra yedi yıl kıtlık olacak der ve bu düşü yorar. Firavun onu maliye işlerine memur eder. Kıtlık yılları için zahire saklar. Kıtlık yılları gelip çatınca da halka yardımda bulunur. Bu sırada kardeşleri de zahire almak için Yusuf'a başvururlar. Önce kendisini bildirmez. Fakat sonra şerbet tasını kendisini öldürtmeyen kardeşinin çuvalına koydurur ve tasım kayboldu diye çuvalları aratır. Onun çuvalından çıkınca da bizim kanunlarımızda hırsızlık eden tutsak olur diye o kardeşini yanında alıkor. Tekrar geldikleri zaman kendisini belli eder, babamla, anamla beraber gelin, Mısır'a yerleşin der. Geldikleri zaman hepsi birden Yusuf'un tahtı önünde yere kapanırlar. Yusuf, işte rüyam çıktı der.

Yusuf hikâyesi Kur'an'da, XII. sûrede, "Hikâyelerin en güzeli" diye uzun uzadıya anlatılır. Ahd-i Atıyk'te Tekvin babında pek az farkla, ancak daha mufassal olarak anlatılmaktadır (XXXVII-XL).

Rivayetlere göre Zelîhâ'nın kocası öldükten sonra Yusuf bu kadını almıştır.

Yusuf'un Zelîhâ'ya âşık olduğuna dair bir rivayet yoktur. Ancak şâirin,

Işk odu maşûka evvel düşer, andan âşıka
Şem'i gör kim yanmadan yandırmadı pervaneyi

dediği gibi önce sevilen, güzelliğiyle, işvesiyle, edasıyla, bezenmesiyle sevenin dikkatini çeker, âdeta sevene âşık olur, onun duygusunu tahrik eder de seven sonra ona tutulur. 42. beyitte Mevlânâ, bu rûhî haleti anlatmaktadır.

B. 47. Remil – Nokta. Remil, kum anlamına gelen Arapça bir sözdür. Önce kuma, sonradan bir kara tahtaya tebeşirle noktalar konur. Sayılmadan konan noktalar müsavi olarak bölünür. Geri kalan noktalardan bir söz çıkarırlar; bu sûretle güya, sorulan sorunun cevabı alınarak bilinmeyen bir şey bilinmiş olur (*Mavzûâta'l-Ulûm*'a bkz. I, s. 389-390).

B. 59. "Bütün inceden inceye alay eden kovcuların vay hallerine; öylesine ki mal yığar ve onu sayar durur." (Kur'an, CIV. 1-2)

B. 62. İsa – Nefes. Ahd-i Cedîd'de, İsa'nın eliyle dokunarak, yahut sözle emrederek hastaları iyileştirdiği kötürümleri yürüttüğü, dilsizleri söylettiği, körlerin gözlerini açtığı anlatılır (Meselâ bkz. Matyos, VIII, IX, X, XII). Luka İncili'nde bir genç erkeği, bir genç kızı buyruğuyla dirilttiği (VII, VIII), Yuhanna'da dört gün önce ölmüş birisine kalkmasını buyurduğu, adamın kefeninin bağlarını sökerek dirilip mezarından çıktığı anlatılmaktadır (XI). Kur'an'da İsa'nın topraktan kuş şeklinde bir heykel yapıp ona üfürdüğü, üfürünce canlanıp kuş olduğu, anadan doğma körlerin gözlerini açtığı, abraş illetine tutulmuşları iyileştirdiği, ölüyü dirilttiği, evlerde yenenlerle saklananları bilip haber verdiği bildirilir (III. 49, V. 110). Bu inanç yüzünden İsa, Şark-İslâm edebiyatında, çok defa "nefes"le birlikte anılır. Sûfîler, bu mucizeleri, can gözünü, can kulağını açmak, gönül hastalıklarını iyileştir-

mek, ölüye benzeyen canları diriltmek tarzında tevil de ederler; zaten onlarca her devirdeki olgun insan, tek kişi, yâni "kutup", devrin İsa'sıdır.

B. 62. Zühre. İranlıların Nâhîd, Yunanlıların Afrodit, Romalıların Venüs dedikleri bu kadın tanrı, Yunan ve Roma ülkelerine doğudan gitmiştir. Fenikelilerin Astarte dedikleri tanrıdır. Tabiatın bitmez, tükenmez doğurucu gücünü temsil eder (Otto Seemann, *Mythologie Der Griechen und Römer*, Leipzig, 1895, s. 62-71). Bir rivayete göre deniz köpüğüne gökten inen bir alevden vücut bulmuştur. Bu rivayette İran tesiri göze çarpar. Zaten eski İran'da Nâhîd diye tanınan bu tanrıçanın adına mâbetler vardı. Ardşîr-i Pâbekân'ın (226-241) büyükbabası, Nâhîd adına yapılmış olan bir mâbedin mütevellisiydi. İran'da, Nâhîd adına yapılmış mâbetlerde bu tanrıçaya kurbanlar sunulurdu (Prof. Dr. Muhammad Mu'în: *Mazdayasna*, Tehran Üniv. yayın., şemsî hicrî 1326, s. 5, 146-147, 349, 352, 421).

Büyük tanrı Zeus (Müşteri) ile Dyone'nin kızıdır. Bir rivayete göre Kronos (Zühal) babasını öldürdüğü zaman akan kanın birkaç damlası deniz köpüğüne düşmüş, bu ilkahtan Venüs doğmuştur. Doğar doğmaz bir sedefin içinde Kıbrıs adasına gitmiştir. Bundan dolayı Kıbrıs, Venüs'ün vatanı sayılır. Bu çok güzel tanrıçanın birçok sevda maceraları da vardır. Adonis, onun ilk âşıkıdır. Rakibi Mars, bir yaban domuzu şekline girerek onu yaralamış, öldürmüştür. Adonis'in kanından gül meydana geldiği için gülü Afrodit'e mensup saydıkları gibi, denizden çıkınca mersin ağacının yapraklarıyla örtündüğünden mersin ağacı da ona mensup sayılır.

Olağanüstü cazibesiyle herkesi büyülemeye gücü yeten Venüs'ün bindiği arabayı bir çift güvercin, yahut kuğu çeker. Birçok heykelleri vardır.

Şarktaki eski yıldız bilgisine göre Zühre, yeşil renklidir, soğuk ve kuru tabiatlıdır; yalnız soğukluğunda da, kuruluğunda da itidal vardır. Cuma günüyle salı gecesi, iklimlerden

beşinci iklim, renklerden yeşil, madenlerden kalay, bu yıldıza mensuptur. Kuvvetlerden şehvet kuvveti, bedende et, duygulardan koku alma, yaşlardan gençlik çağı, hayvanlardan balıklarla zehirli hayvanlar, beyaz ve sarı renkli vahşi hayvanlar, bülbül, üveyik, eti yenmeyen kuşlar, akrabadan kadınlar, anneler, teyzeler Zühre'ye mensuptur. Zühre'nin hâkim olduğu zamanda doğanlar, güzel yüzlü, sıkı etli, güzel sesli, kısa ve kalın parmaklı, kalın bacaklı, güzel huylu, müziğe istidatlı, şehvetli, süse düşkün, işlerinde mutedil, kumara, alaya düşkün olurlar, yalan yere yemin etmekten çekinmezler. Müzisyenler, hânendeler bu yıldızın talihindendir. Zühal, bu yıldızın dostudur, Güneş'le Ay ve Mirrîh düşmanlarıdır.

Venüs, heykellerinde görüldüğü gibi mevzun vücutlu güzel bir kız şeklinde tasvir edilir. Şark minyatürlerinde iki eliyle bir kopuz tutmuş bir genç kadın, yahut yeşil veya sarı elbise giyinmiş, ellerinde bilezik, yüzük, ayaklarında halhaller bulunan ve kendisine bakan bir kadına karşı oturmuş olan bir kadın olarak tasvir edilir.

Şark-İslâm edebiyatında Zühre, daima çengle, sazla, yâni bir müzik aletiyle ve müzikle anılagelmiştir (Mitoloji kitapları, Muhammada'l-Râzî Zahra'd-din: *Şarhu Sırra'l-Maktûm fi'l-Sihri va'l-Talâsîmi va'l-Nîrancâtı va'l-Cafrı va'l-Tagayyurâtı va'l-Ravhâniyyâti* ve *Asrâra'l-Nucûm*, Bombay, 1312 hicrî, Prof. Ferid Kam'ın ders notları).

B. 66. Şirin – Ferhad. Evlât bırakmadan ölen bir hükümdarın yerine Mihîn Bânû adında bir kız geçer. Bu kızın Şirin adlı bir kız kardeşi vardır. Mihîn, kız kardeşine bir köşk yaptırır. Bu köşkü Bihzâd adlı bir ressam, resimlerle bezer. Bu ressamın Ferhad adlı bir oğlu vardır. Bu genç babasıyla çalışırken Bânû görür, âşık olur. Fakat Ferhad da Şirin'i görür, ona tutulur. Bânû kendisine de Şirin'in köşküne karşı bir köşk kurdurur. Şirin bir gün şehrin dışından akan suyun köşke getirilmesini ister. Arada bir dağ vardır. Ferhad köşk bekçiliğine tâyin edilirse bu işi başaracağını söyler. Bekçiliğe tâ-

yin edilen Ferhad büyük bir gayretle işe girişir. Bu sırada Hürmüz adlı bir padişah bu aşkı duyar, Şirin'i Ferhad'a almak için Bânû ile savaşa girişir. Fakat oğlu Husrev de Şirin'e âşık olur. Ferhad gene bir dağ delerken Husrev'in dadısı gelir, Şirin'in öldüğünü haber verir. Bunu duyan Ferhad elindeki külüngü beynine vurur, intihar eder. Ferhad'ın intihar ettiğini duyan Şirin koşup gelir, Ferhad'ın cesedine sarılıp ağlamaya başlar ve Ferhad'ın belindeki hançeri çekip kalbine saplar, o da ölür gider.

Bu hikâye bir halk hikâyesidir. İran şâirlerinden meşhur Nizâmî (ölm. 1195-1196), beş manzum hikâyesi arasına bu hikâyeyi de almıştır. Sonradan Husrev-i Dehlevî (ölm. 1324-1325), Hatifî (ölm. 1512-1513), Vahşî, (ölm. 1584), Âsaf Han (ölm. 1612) gibi İran şâirleri ve Türk şâirlerinden Şeyhî (ölm. 1422-1423), Âhî (ölm. 1517), Celîlî (ölm. 1563-1564) ve daha birçokları Husrev ü Şirin hikâyesini kaleme almışlar ve bu halk hikâyesi böylece klasikleşmiştir. Böyle olmakla beraber Ferhad'la Şirin meddahlara mevzu olarak, Karagöz ve ortaoyununda oynanarak, halk hikâyecileri tarafından söylenerek halk arasında da yüzyıllar boyunca sürüp gitmiştir.

B. 67. İsrâfil – Sûr. Tanrı'ya yakın dört melekten biri olan bu meleğin adı, İbranca Serâfîm, Sarâfil, yahut Sarâfîn'den gelebilir. Bu melek, "Sûr" denen bir boynuzu üfleyecek, bütün canlılar ölecekler, ikinci defa üfleyişinde hepsi dirilecektir (*İslâm Ansiklopedisi*, tefsirler).

B. 73 – 76. Gülbeşeker. Okkagülü denen güzel kokulu gülün kırmızı yaprakları balla ve biraz limonla ezilir, yahut toz şekerle yoğrulur ve limon sıkılır, bu sûrede reçel ve şurup yapılmak için uzun müddet durabilir bir hale sokulur; buna "gülbeşeker" denir.

B. 88. Tutya. Göze sürme gibi çekilen ve gözü yaşartarak görüş kabiliyetini arttıran, bu yüzden de eski tıpta kullanılan bir taş.

B. 90. Top – çevgen. Ortaçağların meşhur bir sporu. Oyunular atlara binerler ve ellerindeki bugünkü hokey oyunundaki ucu eğri değneklere benzer değneklerle, at koşturarak alandaki topu delip dikili hedeflerden içeriye sokmaya çalışırlardı. İranlılar bu oyuna "Tûp u çevgân" derlerdi. Çevgân, Türkçede çevgen diye söylenmiştir.

B. 92. Leylâ – Mecnun. Bir Arap halk hikâyesidir. Âmiroğulları kabilesinden Kays adlı bir genç, kabile reisinin Leylâ adlı kızına vurulmuş, vermedikleri için aklını kaçırıp çöllere düşmüş, yanık yanık şiirler söylemiş, vahşi hayvanlarla hemdem olmuş, deli anlamına gelen "Mecnun" adıyla şöhret kazanmıştır. Sonucu, Leylâ'nın ölümü üzerine Mecnun'un da Leylâ'nın kabrine kapanıp can vermesiyle biten bu hikâyeye, Leylâ'nın evlenmesi, kocasının bir düzene inanıp Leylâ'ya yaklaşmaması ve ölümü, bir kabile reisinin Leylâ'yı Mecnun'a almak için Leylâ'nın babasıyla savaşı gibi birçok tamamlayıcı, süsleyici olaylar da girer. Araplardan İran edebiyatına giren ve hamse şâiri Nizâmî (ölm. 1195-1196) ile klasikleşen bu konu, birçok İran ve Türk şâirleri tarafından işlenmiş, bu hikâye yeniden yeniye yazılmış durmuştur. Bizde bu hikâyeyi en güzel yazan Fuzûlî'dir (ölm. 1555).

Leylâ – Mecnun hikâyesi, halkımıza da yayılmış, bir halk hikâyesi halinde söylenmiş, meddah hikâyelerine, hattâ Karagöz ile ortaoyununa bile konu olmuştur.

B. 94. Kayser. Milâttan 101 yıl önce doğup 49'da Roma'ya sahip olan meşhur Julius Caesar'ın adı, şarkta Kayser olarak söylenmiş, şöhreti dolayısıyla bu söz, sonradan büyük padişah, kudret sahibi anlamına gelen bir söz olmuştur.

B. 100. Beş duygu – altı cihet. Eskilere göre insanı, haricî muhitinden haberdar eden beş duygu vardır ki onlarda görmek, işitmek, koklamak, tatmak, bilhassa elle, sıcağı, soğuğu, serti, yumuşağı... anlamak duygularıdır. Bunlardan başka insanda ayrıca beş tane de iç duygusu vardır: Hayal,

düşünce, vehmediş, yâni olanı olmayanı anlayış, zihinde hıfz ediş ve müşterek duygu. İnsan bu sonuncu duyguyla dış ve iç duygularını düzenler (İbrahim Hakkı: *Ma'rifet-Nâme*, Bulak, 1251 hicrî, s. 204-206).

Gene eskilere göre yeryüzünde her var olan ve boşlukta yer kaplayan şeyin altı ciheti vardır: Üst, alt, sağ, sol, ön, art.

B. 101. Karun. Karun'un, Mûsa'nın teyzesinin, yahut amcasının oğlu olduğu rivayet edilmiştir. Ahd-i Atıyk'te adı Korah diye geçer ve kendisine uyan iki yüz elli kişiyle Mûsa ve Hârun'a isyan ettiği, Tanrı'nın da onları yere batırdığı anlatılır (A'dâd, XVI. 1-35).

Kur'an'da Mûsa kavminden olduğu, hazinelerinin anahtarlarını ancak güçlü kuvvetli on, on beş kişinin taşıyabildiği, öyleyken gene de zekât vermediği ve Tanrı tarafından yere batırıldığı anlatılır (XXVIII. 76-82). Bir yerde de adı, Firavun ve Hâman'la geçer ve yere batırıldığı söylenir (XXIX. 39-40). Gene bir sûrede adı Firavun ve Hâman'la geçer ve onlarla beraber Mûsa'yı yalanladığı anlatılır (XL. 23-24).

B. 101. Mesîh. Kur'an'da İsa Peygamber bu adla da anılmıştır. (V. 17, 75, IX. 30). Arapça, bir şeye el sürmek, bir şeyin izini yok etmek, gezmek, seyahat etmek anlamlarına gelen "mesh" kökünden geldiği kabul edilir. İsa peygamber çok seyahat ettiği, hastaları eliyle sıvazlayarak iyileştirdiği, yahut anasının rahminden, yağla meshedilmiş olarak doğduğu için kendisine Mesîh dendiği söylenmiştir. Bâzılarına göre bu kelimenin aslı İbranca "maşuh"tur. Kendisinden kötü huylar giderildiği için bu lâkapla anıldığını söyleyenler de vardır (Ebû'l Kaasım Huseyn ibni Muhammad ibn Fadla'l-Râgıba'l-Isfahânî: *El-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*, Mısır, Maymaniyya Mat. 1324 hicrî, s. 484. *Encyclopédie de l'Islâm*'a da bkz. III. 444).

B. 102. Şeyyâd. Çalıp çağıran, gazel vs. okuyan, mutrib ehli (bkz. F. Nafiz Uzluk: Şeyyâd sözü hakkında araştırma, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt. VII, sayı: 4 - Aralık 1949, s. 587-592).

B. 104. İsa'nın küpü. Rivayete göre İsa Peygamber boyacılık edermiş. Bir küpü varmış, boyanmak üzere getirilen elbise ve kumaşları o küpün içine atarmış. Elbise ve kumaş sahibi hangi rengi istiyorsa onun elbisesi, kumaşı, istediği renge boyanırmış. O kumaşı, o elbiseyi, aynı küpten istenen renge boyanmış olarak çıkarır verirmiş. Bu inanç, Kur'an'da geçen "Sıbgat – Allah; Tanrı boyası" tâbirinden çıkmıştır.

B. 104. Sıbgat – Allah. Allah'ın verdiği renk. İbn-i Abbas, Hasen, Katâde ve Mücâhid'e göre Allah dinine yapışmaktır. İmam Ca'fer-üs-Sâdık, Allah rengine Müslümanlık demiştir. Ferrâ ve Belhî, bu sözü sünnet anlamına almışlardır. Tanrı yaratışı diyenler de vardır. (*Mecma'a'l-Beyan*, I, 92). Râgıba'l-Isfahânî'ye göre Tanrı'nın insanları hayvanlardan ayırt etmek üzere ihsan ettiği akıldır ve gene ona göre Hıristiyanlar doğan çocuğu doğumunun yedinci günü Amudiyye suyunda vaftiz ederler ve böylece çocuğun tam Hıristiyan olduğuna inanırlardı. Âyet, yaratılışı gerçek vaftiz, yâni doğru dine sahip oluş diye kabul ediyor (*Al-Müfredât*, s. 275). Hz. Muhammed de "Her doğan çocuk, Tanrı yaratışına uygun doğar, sonra dil beller de anası babası onu Yahudi yapar, Hıristiyan yapar, Mecûsî yapar" meâlindeki hadisinde Tanrı yaratışını Müslümanlık olarak kabul etmiştir (Suyûtî: *Al-Câmi'a'l-Sagıyr fî Ahâdîsa'l-Başîra'l-Nazîr*, Mısır, Matbaata'l-Hayriyya - 1321 hicrî, II, s. 79).

B. 106. "Ve inananlarla soylarından, inanarak onlara uyanları, soylarından gelenlerle birleştirir, buluştururuz ve yaptıklarının mükâfatından hiçbir şeyi eksiltmeyiz, herkes kazancına bağlıdır." (Kur'an, LII. 21)

B. 112. İmran. Mûsa Peygamber'in babasının adı. Mûsa – sopa için B. 27'nin izahına bkz.

B. 115. Ay. Artemis (Diana). Apollo'nun, yâni güneşin kız kardeşidir ve Zeus'le Leto'nun, yâni Müşteri'yle günün kızıdır. Tanrıçaların en namuslularındandır. Ormanlarla dağların sahibi sayılır. Avı çok sever, su, orman ve dağ peri-

leriyle gezer ve avlanır. Sabah olunca yayını gevşetir, Apollo'nun sarayına girer, müzik heyetini toplar, onların çaldıkları havaları dinler. En çok sevdiği şey sularda yıkanmaktır.

Ay (Mah), eski İran'da hayır meleklerindendir (Dr. Muhammad -Muîn: *Mazdayasna ve te'sîr-i on der Edebiyyât-ı Pârisî*, Tehran Üniv. basın. 1326 şemsî hicrî, s. 162). 21 ocaktan 19 şubata kadar olan müddet, yâni Celâlî takvimine göre on birinci ay bu meleğe aittir. Aynı zamanda her ayın ikinci günü de bu meleğin günüdür. Dört ayaklı hayvanların koruyucusu olan bu melek, öfkenin teskinine de memurdur (*Bürhan* terc. Behmen mad).

Ortaçağda gelişen yıldız bilgisine göre ay, soğuk ve yaş bir tabiata sahiptir. İklimlerden yedinci iklim, renklerden beyaz renk, günlerden pazartesi, gecelerden cuma gecesi, duygulardan görme duygusu, bedenden sol göz, kadınlarla fazla meşguliyet, korkaklık, yalancılık, fazla dindarlık, çocuklar, çocukluk yaşı, koyun, kaz, turna, büyük kuşlar, sivrisinek aya mensuptur. Vezirler, şehirlerin ileri gelenleri ay talihindedir. Doğu minyatürlerinde ay, sağ elinde bir harbe, başında bir taç bulunan bir insan, yahut dört kişinin kaldırdığı bir öküz şeklinde tasvir edilir. Eski kimyacılar gümüşe ay adını takmışlardır.

Doğu-İslâm edebiyatında ay, yaya, kaşa ve yüze benzetilir (*Mythologie Der Griechen und Römer*, s. 50-57. *Şarhu Sırra'l-Maktûm*, Prof. Ferit Kam'ın notları).

B. 115. Müşteri. Yunanlılarda Zeus, Romalılarda Jüpiter'dir. Müşteri adı da günün, ışığın babası anlamına gelen Dtuspater'den bozmadır.

Önce boşlukla şekilsiz ve hareketsiz maddenin teşhisinden meydana gelen Kaos vardır. Ondan Gaea, yâni toprak meydana gelmiştir. Eros'un, yâni ebedî ve ezelî aşkın delâletiyle bu iki varlıktan birer birer tanrılar meydana gelir. Gaea'dan doğan Uranos yâni yıldızlı gök, bütün kâinata hâkimdir. Sonradan Gaea, Uranos'la birleşir, Kronos'u, yâni zamanı doğurur.

Uranos devlerle çarpışır ve birer birer onları tutup Gaea'nın içine atar, Gaea bunların öcünü almak için oğlu Kronos'la birleşir. Kronos, babası Uranos'u sakatlar ve saltanatına son verir. Kronos, kız kardeşi Rhea'nın kocasıdır. Babasına yaptığı kendinin de başına gelebilir. Bu düşünceyle çocukları oldukça onları yutar. Nihayet Rhea, Zeus'u doğurur. Fakat buna pek bağlanan ana, bir taşı kundaklar, işte oğlun diye Kronos'a yutturur, Zeus'u da Girit adasına götürür, ordaki dağlıklarda bir mağaraya saklar. Zeus büyüyünce tabunun hâkimiyetine son verir ve bütün tanrıların başbuğluğunu eline alır, Olimp Dağı'na geçer, yerleşir.

Bu tanrılar tanrısı, hayat kaynağıdır, cömertlik tanrısıdır. Tarlalara, ırmaklara, bereket, hep ondan gelir. Bulutları sevk ve idare eden, şimşekleri yapan, yıldırımları yollayan odur. Yunan ülkesinin özel tanrısıdır ve adalet timsalidir. Bütün tanrılara hâkim olduğu halde Eros'a karşı zayıftır, onun hatırını hiç kıramaz. Önünde iki fıçı vardır. Birisinde hayır, öbüründe şer bulunan bu iki fıçıdan insanlara nasip verir. Birçok sevgi maceraları vardır. Şarap ve sefahat tanrısı Baküs bile böyle bir maceranın mahsulüdür.

Yıldız bilgisinde Zeus, yâni Müşteri sarı renktedir, bu da ıssılığa delâlet ettiği için hararetli bir tabiata sahiptir, mizacı mutedildir, kuru ve ıssı olduğu için yomlu bir yıldızdır. İklimlerden ikinci iklim, günlerden perşembe, gecelerden pazartesi gecesi, madenlerden tunç, kuvvetlerden çekiş, büyüyüp gelişme, duygulardan tutuş, yaratıklardan insan, hayvanlardan ehli olanlarla deve, koyun, öküz gibi çift tırnaklılar, eti yenenler, yem yiyen kuşlar, güvercin, kumru, tavus, tavuk, yaşlardan olgunluk yaşı, bedenden kırmızı kan damarları, beyin, bağırsaklar, gırtlak, karın, akrabadan evlât ve torunlar bu yıldıza mensuptur.

Müşteri'nin hâkim oluğu zaman doğanlar, büyük yüzlü, iri, yahut şehlâ gözlü, az sakallı, güzel huylu olurlar.

Yunanlılarda, kartal, meşe, dağ, tepeler, sopa, yıldırım, Zeus'un alâmetleridir. İri, adaleli, sakalı, saçı, bıyığı karışık ve kıvırcık kuvvetli bir güzel erkek olarak temsil ederler. Şark minyatürlerinde yürük bir ata binmiş, sağ elinde kınsız bir kılıç, sol elinde bir yay olan genç ve güzel bir erkek, yahut çeşitli renklerde kumaşlardan dikilmiş bir elbise giyinmiş bir oğlan sûretinde temsil edilir. Tabiatı bakımından dostları Ay ve Mirrîh'tir, düşmanlarıysa Utarid'le Zühre'dir.

Müşteri'ye "Kaadî-i felek" de derler. Edebiyatta adı dolayısıyla alıcı anlamıyla ilgili vasıflarla ve kadılık, hâkimlik, kutlulukla anılır (*Mythologie Der Griechen und Römer*, s. 12-18, Karl Kerenyi: *Die Mythologie Der Griechen*, Zürich 1951, s. 91-106, *Şarhu Sırra'l-Maktûm*, Prof. Ferid Kam'ın notları).

B. 117. Tur Dağı – tecelli. Ahd-i Atıyk'te Mûsa Peygamber Sînâ (Seynâ) Dağı eteğine varınca Rab, kendisini oraya çağırmış, dağ dumanlarla, bulutlarla, şimşeklerle görünmez olmuş, şiddetli bir boru sesi duyulmuş, kendisi dağın tepesine çıkmış, ileri gelenler tâyin edilen sınıra kadar gelmişler. Rab, Mûsa Peygamber'e Tevrat'ın ana hatlarını söylemiş ve Mûsa, Tanrı'nın sözlerini duyurmuştur (Hurûc, XVIII ve devamı).

Kur'an'da, Mûsa'nın, Rabbim, bana görün de sana bakayım, seni göreyim dediği, Tanrı'nın, sen beni katiyyen göremezsin; ancak dağa bak; yerinde durabilirse görürsün beni buyurduğu, Tanrı dağa tecelli edince dağın paramparça, zerre zerre olup dağıldığı, Mûsa'nın da yere yıkılıp kendisinden geçtiği, kendine gelince de tövbe ettiği anlatılır (VII. 143). Bu tecelli keyfiyeti hakkında da birçok sözler söylenmiştir. Dağa vuran, Tanrı'nın nurudur, vahyidir, Tanrı'ya yakın meleklerin nurudur diyenler vardır.

B. 130. Tandır kaynadı. (Kur'an, XI. 40, XXIII. 27) Tandırın kaynaması hakkında çeşitli sözler söylenmiştir. Nuh Peygamber, ekmek pişirilen tandırın altından suyun kaynayıp fışkırmasını görünce tufanın başladığını anladı, kendisine inananlarla gemiye girdi diyenler olmuştur ve Nuh'un evinin Şam'da bulunduğunu, Kûfe'de olduğunu ve tandırın Kûfe mescidinde bulunduğunu söylemişlerdir. Tandırı yeryüzü diye tevil edenler de vardır (Abdülbâki Gölpınarlı; *Kur'an-ı Kerim ve Meâli*, İst. Remzi Kitabevi, 1374-1955, II, s. LXXI).

B. 139. Cüz – küll. Parça, tüm. Sûfilere göre Mutlak varlık olan Tanrı'nın cüzü olmamakla beraber onun zuhuru olan her varlık âdeta ona nisbetle bir cüzdür, oysa tümdür. Nitekim, küllî cismin, küllî rûhun da parçalanması mümkün olmamakla beraber herhangi bir cisim, yahut bir cisimdeki hayatiyet, âdeta küllî cismin, küllî rûhun bir cüzü gibidir.

B. 145. Yakub – Yusuf. B. 42'nin izahına bkz.

B. 146. Katre – inci. Eskilere göre nisan yağmurunda büyük bir feyz vardır. Yağmur yağarken sedefler açılır, içine düşen katreler, sedef kapanınca donar, inci olur. Fakat bu feyz, düştüğü yerin istidadına göre tecelli eder. Yılanların ağzına düşen katreler de zehir olur.

Nerkis. Narkissos, ırmaklar tanrısı Kephisos'un oğludur. Pek güzel bir delikanlıdır, fakat aşktan anlamaz. Echo, bu delikanlıya âşık olmuştur, fakat o bu aşkla hiç ilgilenmez. Bunun cezasını ona şöyle çektirirler: Onu bir kayalığa atarlar. Orda bir kaynak vardır. Susar ve su içmek için kaynağa eğilir. Suda kendisini görür ve kendisine âşık olur. Artık sesinden başka bir şey duyulmaz.

Bir rivayette de aksini bir başkası sanarak eğilir, ona sarılmak ister. Suya düşüp boğulur, vücudundan göze benzer bir çiçek biter ve bu çiçek ömrü boyunca güzellere hayran hayran bakıp durur.

Yalnız kendisine bakarak şehvet duymaya, bir başkasıyla ilgilenmemeye de marazî rûhiyatta Narsisizm denir.

Farsçaya nerkis, Arapçaya nercis tarzında geçen ve bildiğimiz çiçeğe ad olan bu kelime, Doğu-İslâm edebiyatında daima göze vasfolarak kullanılır (*Mythologie Der Griechen und Römer*, s. 164, Prof. F. Kam'ın notları).

B. 155. **Mühre.** Demirci ve kazancı çekicine dendiği gibi kâğıtları cilâlamak için kullanılan ve billurdan yapılmış olan yuvarlak, yumurtaya benzer âlete de denir. Bu âlet yumurta akına bulanan kâğıdın üstünde yuvarlanarak kâğıt cilâlanır. Bu ameliyeye kâğıdı mührelemek denir.

B. 158. **Yedi kat gök.** Eskilerce dünya kâinatın merkezidir. Dünyanın çevresinde birbirini kaplayan yedi kat gök vardır. Yedinci katı kaplayan gökte burçlar bulunur. Bu göğü kaplayan dokuzuncu katta hiçbir şey yoktur. Atlas göğü denen bu göğün dışındaysa hiçbir şey yoktur. Yedi kat gökte sırasıyla Ay, Utarid, Mirrîh, Güneş, Zühre, Müşteri ve Zühal yıldızları bulunur. Kur'an da gökleri yedi kat olarak kabul eder (II. 29, XVII. 44, XXIII. 17, 86, XLI. 12, LXV. 12, LXVII. 3, LXXVIII. 12).

B. 159. **Şuayb.** Mûsa Peygamber'in kaynatası. Kur'an'da Medyen'e gönderildiği, kavmi kendisini dinlemediği için helâk edildiği anlatılır (VII. 85-92, XI. 84-94, XXVI. 177, XXIX. 36).

Mevlânâ, Şuayb Peygamber'in ağlayışını, *Mesnevî*'de de bir münasebetle anlatır (Tercememiz, V, İst., 1945, s. 103 ve devamı).

B. 161. **Yedi deniz.** Eski coğrafyacılara göre şu denizlerdir:

1) Çin denizi (Okyanus), 2) Mağrip denizi (Atlantik Okyanusu), 3) Rum denizi (Akdeniz), 4) Karadeniz, 5) Taberiye denizi (Kulzüm, Şap denizi), 6) Cürcan denizi (Hazer), 7) Harezm denizi (Fars). (*Bürhan* terc. Heft muhît mad.)

B. 168. **Bâyezîd (-i Bıstâmî).** Sürûşan oğlu Âdem oğlu İsa'nın oğlu Ebû Yezîd Tayfur'dur. Melâmet yolundandır. 874-875'te Bağdat'ta vefat etmiştir.

B. 180. **Âdem** için B. 6'nın izahına bkz.

B. 180. **İsa – Meryem.** İsa, Ahd-i Cedîd'e göre babasız olarak anası Meryem'den doğmuştur. Meryem de Rûhü'l-Kudüs'ün üfürmesiyle gebe kalmıştır. Âdem Peygamber'in, Tanrı buyruğunu tutmaması yüzünden suçu, bütün insanlara miras kalmış, İsa, kanını dökerek insanları ve insanlığı bu

ezelî suçtan kurtarmıştır. Tanrı'ya olan yakınlığı, daha doğrusu Tanrı'nın kelâmı oluşu yüzünden O, Tanrı oğlu sayılır ve baba ile birdir. Ölüleri diriltir, cin tutmuş insanlardan cinleri sürüp çıkarır, körlerin gözlerini açar, hastalara şifa verir, kötürümleri iyileştirir.

Kur'an, İsa'yı Ahd-i Cedîd'de olduğu gibi Meryem'den babasız olarak doğmuş kabul eder (XIX. 16-34). Bu bakımdan o Âdem Peygamber'e benzer, o da Tanrı buyruğuyla var olmuştur (III. 59). İsa bir peygamberdir, Rûhü'l-Kudüs'le teyid edilmiştir (II. 87, 136, 253, III. 84, IV. 157, 163, VI. 85, XLII. 13, LXI. 6). İsa, Tanrı'nın kelimesidir (III. 45), Tanrı, onu Meryem'e ilka etmiştir (IV. 171). Peygamberlik bakımından öbür peygamberlerle bir farkı olmamakla beraber Ulü-l Azm denen ve Nuh, İbrahim, Mûsa ve Muhammed'le kendisinden ibaret bulunan beş büyük peygamberlerin biridir (XXXIII. 7).

Ahd-i Cedîd, İsa'yı Yahudilerin çarmıha gerdiklerini, çarmıhta öldüğünü, gömüldükten sonra dirilip göğe çıktığını kabul ettiği halde, Kur'an onun asılmadığını, öldürülmediğini, diri olarak göğe çıktığını söyler (IV. 157). Aynı zamanda Kur'an'a göre o ve anası, Tanrı'ya kulluk etmekten çekinmezler (V. 116).

Kıyamete yakın İsa'nın gökten ineceği, domuzu öldürüp haçı kıracağı da Müslüman inançlarındandır ve bu inançlar hadisle sabittir.

B. 189. **Sâmirî.** Mûsa Peygamber Tur Dağı'nda iken İsrailoğullarının ziynet eşyalarını alarak ateşte eritmiş ve Cebrâil'in ayağının bastığı yerden de aldığı bir avuç toprağı bu halitaya ilâve etmiş, bu sûretle bir öküz heykeli yaparak, işte bu, Mûsa'nın ve sizin tanrınızdır demişti. İsrailoğulları bu öküze taparlarken, Mûsa dağdan inmiş ve öküzü parçalayıp ateşe atmış Sâmirî'yi de kavminin içinden çıkarmıştı (XX. 83-98). Ahd-i Atıyk'te heykeli yapan Hârun'dur (Hurûc. XXXII).

B. 190. **Çeng.** Harpa benzeyen ve arkalıksız, gerilmiş tellerden meydana gelen, mızrapla çalınan bir müzik âleti.

B. 191. B. 12'nin izahına bkz.

B. 197. "İki yay kadar kaldı araları, yahut daha da yakın." (Kur'an LIII. 9)

B. 199. **Rûhü'l-Emin.** Cebrâil'dir.

B. 199. **Mescid-i Aksâ.** Muhammed Peygamber'den önceki peygamberlerin ve Müslümanlığın ilk devirlerinde inananların kıblesi olan Kudüs'teki mescit.

B. 202. **Rum – Habeş.** Doğu-İslâm edebiyatında Rum, yüz, gündüz, aydın, açık, belli ve güzel anlamlarına kullanılır. Bunun tam karşılığı olan Habeş de gece, saç, siyah, ben, karanlık ve çirkin anlamlarını ifade eder.

B. 216. **Hel etâ.** Kur'an'ın LXXVI. sûresi bu sözle başlar. İlk âyetinin meâli, "Gerçekten de insana, zamanın bir çağı gelmişti ki anılır bir şey bile değildi insan"dır. Bu sûrede Ali, Fâtıma, Hasan ve Huseyn'in üstünlükleri anılmada ve Ehl-i Beyt övülmededir. Bu bakımdan "Hel etâ", her şeyden önce Âli'yi ve bu münasebetle de olgun insanı hatıra getirir.

B. 220. **Kâbilli büyücü karı.** Kâbil şehrinde büyücülükle şöhret kazanmış bir kocakarı (*Bürhan* terc. Künde pîr-i Kabîili mad.).

B. 226. **Âteşkede.** Zertüşt dinine mensup olanların ateşi takdis için yaptıkları ibadet yurdu. Ateşlik anlamına gelen ve sahralarda üstünde ateş yakılmak üzere yapılan âteşkede, birkaç basamakla çıkılan bir minber şeklindedir.

Edebiyatta gönül yerinde kullanılır.

B. 244. B. 34'ün izahına bkz.

B. 252. **Yusuf – pazar.** B. 42'nin izahına bkz.

B. 260. **Zühre.** B. 62'nin izahına bkz.

B. 260. **Dudu – şeker.** Söz söyleme kabiliyeti bulunan ve belletilince bellediği sözleri söyleyen dudu kuşunu şekerle beslerler. Bu kuşa söz söylemeyi belleten, önüne bir ayna kor ve kendisi aynanın arkasına geçer, belletmek istediği sözü

tekrarlamaya başlar. Dudu adamı görmez, aynada gördüğü kuşun sesini taklide başlar. Bu bakımdan edebiyatta hemen daima söz, ayna ve şekerle anılır.

B. 266. **Hümâ – kemik.** Boz renkli, ayaksız bir kuşmuş, dirisi ele girmezmiş. Hindistan'da, Hıtâ ve Huten ülkelerinde, Kıpçak çölünde bulunurmuş. Saksağana benzermiş. *Hafız Dîvânı*'nı şerh eden Sûdî, Şam'da bir İranlı tacirde gördüğünü söyler (*Vehbî şerhi* kenarında. Mat. Âmire - 1288, I, s. 158). Halk rivayetince bu kuşun gölgesi kimin üstüne düşerse padişah olurmuş. Bu yüzden Hümâ'ya "Devlet kuşu" da derler. Hümâ'nın gıdası kemikmiş.

Edebiyatta devlet ve kemikle anılagelmiştir.

B. 273. **Ecel meleği.** Azrail (İzrâ'l) adını taşır. Kur'an'ın VI. sûresinin 61. âyetinde ecele, yâni insanların rûhlarını almaya memur olan meleklerin çokluğu bildirilmektedir. XXXII. sûresinin 11. âyetinde ise ölüm meleği tek olarak anılır. Bu iki âyeti, anlam bakımından birleştirmek isteyenler Azrail'in peygamberlerin canlarını aldığını, ona yardım eden öbür meleklerin ise peygamberlerden başkalarının rûhlarını almaya memur olduğunu söylemişlerdir.

B. 278. **Berbat.** Kaz göğsü, kaz göğüslü anlamına gelen bu kelime, kâsesi büyük, sapı kısa, tanbura benzer bir sazın adıdır. Rumcada lavta Türkçede kopuz derler (*Bürhan* terc. Berbat mad.)

B. 278. **Cura.** Zurna, çığırtma denen dik sesli düdük.

B. 279. **Mirrîh.** İran'da Behrâm diye anılan ve hayır meleklerinden sayılan bu yıldız, Keldanistan'daki Sabiîler tarafından bir tanrı olarak kabul edilmiştir, onlarca adı Mares'tir. Sonradan Yunanlılara Ares, Romalılara Mars olarak geçmiştir. İran'da yolcuları ve garipleri koruyan bir melekken Yunanlılarda fırtına tanrısı olmuş, sonradan savaş tanrısı sayılmıştır.

Elinde daima bir kılıç bulunur. Romalılar, bunu elinde mızrak olarak tasvir ederlerdi. Yanında nifak, korku, dehşet perileri bulunur. Alayına ölüm perileri de katılır. Kendisini

Afrodit'ten başka seven tanrı yoktur, Zeus bile ondan nefret eder. Yunanlılar, ona beygir, boğa, teke ve çok eskiden insan kurban ederlerdi. Trakya dağlarında oturan ve Olimp'e ancak tanrılar meclisinde bulunmak için gelen Ares'i Yunanlılar sevmedikleri halde, Romalılar onu çok severlerdi. Onlarca Romos'la Romolüs'ün de babaları bu tanrıdır.

Ares, büyük tanrı Zeus'la Zeus'un kız kardeşi ve zevcesi Jono'nun oğludur, bir rivayete göre ise babasız doğmuştur. Bu ikinci rivayete göre Zeus'un zevcesi gebe kalmış, bir kız doğuracağını, ondan sonra da bir erkek çocuk meydana getireceğini ve bu çocuğun göğe hükmedeceğini söylemiş, buna pek kızan Zeus zevcesini yutmuş, fakat az bir müddet sonra şiddetli bir baş ağrısına tutulmuş, başını Promete'ye yardırmış, kafasının yarığından baştan aşağı silahlı bir kız, Minerva çıkmış. Jono'nun bu hal gayretine dokunmuş, o da Ares'i babasız doğurmuştur.

Mirrîh'in doğu kaynakları ve yıldız bilgisine göre rengi ateş kırmızısıdır. Bu bakımdan mizacı aşırı derecede hararetli ve kurudur, iklimlerden üçüncü iklim, günlerden salı, gecelerden cumartesi gecesi, madenlerden bakır, duygulardan koku alma, insanlardan ortanca erkek kardeşler, kızıl yüzlü insanlar, hayvanlardan arslan, kaplan, kurt, yük taşıyan hayvanlar, yaban domuzu, büyük yılanlar, leş yiyen yırtıcı hayvanlar, yırtıcı kuşlar, bedenden dil ve siyah kan damarları bu yıldıza mensuptur. Mirrîh yıldızının hâkim olduğu zamanda doğanlar tahammülsüz, şehvete düşkün, vurucu kırıcı olurlar.

Yunanlılarda Mirrîh, buluttan bir ata binmiş, yahut elinde mızrak veya kılıç bulunan, bâzı kere de postacı kılığına girmiş olan genç ve güzel bir delikanlı sûretinde temsil edilirdi. Doğuda sağ elinde uryan bir kılıç, yahut mızrak bulunan, sol elinde bir insan başı tutan kızıl parmaklı genç ve güzel bir delikanlı sûretinde temsil edilmiştir. Bâzı minyatürlerde başında miğfer de bulunur. (*Mythologie Der Griechen und Römer*, 56-62 vs.)

B. 280. Kayser. B. 94'ün izahına bkz.

B. 281. İshak – kurban. Ahd-i Atıyk'a göre Tanrı, İbrahim Peygamber'e oğlu İshak'ı kurban etmesini buyurmuş, fakat tam kurban edeceği sırada ona bir koç göndermiş ve oğlu yerine bu koçu kurban etmesini buyurmuş, bu sûretle İshak kurtulmuştur. (Tekvin, XXII).

Kur'an'da, İbrahim Peygamber'e tedbirli olan, acele etmeyen bir çocuk müjdelendiği söylendikten sonra bu çocuğun koşup gezecek çağa gelince kurban edilmesinin emrolunduğu, fakat tam kurban edileceği sırada bir koç gönderildiği, böylece kurtulduğu anlatılır (XXXVII. 101-111). Bundan sonra da İshak adlı bir çocuğu olacağının müjdelendiği söylenir (112). Bu yüzden Müslümanların bir kısmı, kurban edilmesi emredilen çocuğun İshak olduğuna inanırlar, çoğunluğuna göreyse bu çocuk İshak olmayıp İsmail'dir.

B. 295. Lâ havle. Hz. Muhammed'in, "Tanrı'ya isyandan, ancak Tanrı korumasıyla korunulur. Tanrı'ya itaat da ancak onun kuvvetiyle, yardımıyladır; Cibrîl bana böyle haber verdi" dediği rivayet edilmiştir. Bu sözün kısası, "Bir halden bir hale değişme ve bu değişmedeki kuvvet, ancak Tanrı'nındır" cümlesidir ki "Lâ havle" diye başlar. Bu sözün, gök ehlinin sözü olduğu da hadiste zikredilmiştir (*Feyza'l-Kadîr*. c. V, s. 57).

B. 298. Zühre – çalgı, nağme. B. 62'nin izahına bkz.

B. 299. De ki: Allah'ım, mülkün sahibi sensin, mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden alırsın. Dilediğini yükseltirsin, dilediğini alçaltırsın. Senin elindedir hayır, sensin her şeye gücü yeten. (Kur'an, III. 26)

B. 313. B. 34'ün izahına bkz.

B. 316. B. 295'in izahına bkz.

B. 317. Helile. Halk dilinde bu hale gelen halilânın karası mülâyimlik vermek, sarısı ishali kesmek için kullanılır. Nebatî bir ilaç olan halîlanın Latincesi *terminalia*'dır.

B. 318. Güneş, Esed, yâni arslan burcuna temmuz ayının sonlarında temmuz ayının sonlarına girer, ağustos sonlarına kadar o burçta kalır.

B. 322. **Öşür.** Onda bir. Eskiden mahsûlden, bilhassa buğday, arpa, yulaf gibi hububattan alınan vergi.

B. 325. **R, b, n, a.** Arap alfabesindeki bu harfler birleşince Rabbimiz anlamına gelen "rabbanâ" sözü meydana gelir.

B. 326. **Lebbeyk.** Davetine icabet ettim, emret anlamına gelir. Hacılar, büründükleri ihramın ucunu sallayıp "Lebbeyk lebbeyk" diye bağırırlar.

B. 346. **Süleyman – karınca.** Kur'an'ın XXVII. sûresinin 17-19. âyetlerinde Süleyman Peygamber'in, insanlardan, cinlerden, kuşlardan meydana gelmiş olan ordusunu toplayıp harekete geçtiği, derken karıncalar vadisine geldiği, bir karıncanın, ey karıncalar, yuvanıza girin de Süleyman ve orduları bilmeden sizi çiğnemesinler dediği, Süleyman'ın bu sözü duyup güldüğü anlatılır.

Halk rivayetlerinde bir karıncanın Süleyman'a bir karınca budunu armağan olarak götürdüğü de vardır.

Edebiyatta gerek bu âyetler, gerek bu halk inancı yüzünden Süleyman, saltanat ve ululuk, karınca da aciz timsali olarak beraber anılagelmiştir.

B. 350. **Samed.** Kur'an'ın son sûresinin 2. âyetinde geçen ve Tanrı adlarından olan bu ad, her şeyi ve herkesi kendisine muhtaç, onunsa ihtiyacı yok anlamına gelir.

B. 357. **Âsaf.** XXVII. sûrenin 20-44. âyetlerinde hüthütün, yâni çavuşkuşunun Süleyman Peygamber'in meclisinde bulunmadığı, sonradan gelince, Sebe ülkesine gittiğini, orda bir kadının hükümdar olduğunu, kavmiyle güneşe taptıklarını söylediği, Süleyman'ın ona bir mektup gönderdiği, sonra da tapısındaki topluluğa, onu derhal kimin getirebileceğini sorduğu, bir ifritin, yerinden kalkmadan getiririm dediğini, kendisine kitaba ait bilgi verilen zatınsa gözünü yumup açmadan getiririm dediği ve getirdiği anlatılır. Bu zat, müfes-

sirlere göre Süleyman Peygamber'in veziri Âsaf'tır (*Mecma'a'l-Beyan*, 1312, II, s. 234).

Sebe padişahı olan kadının adı, meşhur olduğu gibi Belkıys'tir. Bu kadının Süleyman'ı ziyarete geldiği Ahd-i Atıyk'te de anlatılır (Mülûk-i sâlis. X).

B. 360. **Süleyman'ın atları.** XXXVIII. sûrenin 31-33. âyetlerinde Süleyman'a üç ayağının üstünde duran, ön ayaklarından birini büküp tırnağını yere dayayan atların arz edildiği, onun da gün batıncaya dek onları seyredip sonra yelelerini taramaya, boyunlarını okşamaya koyulduğu anlatılır.

Müfessirlerin bir kısmı, atları seyredişi, namazının kaçmasına sebep olduğundan onları kurban ettiğini söylemişlerdir. (*Mecma'*, II. s. 351).

B. 368. **Çiğil.** Türkistan'da bir şehirdir. Halkı pek güzel olur (*Bürhan* terc. Çiğil mad.).

B. 369. **İbrahim – Cebrâil.** Ahd-i Atıyk'te Lût kavmini helâke memur olan üç meleğin İbrahim Peygamber'e geldiği, İbrahim'in onlara kül pidesi, süt ve bir körpe buzağı getirdiği, onların da yedikleri anlatılır (Tekvin, XVIII). Kur'an'daysa meleklere kızarmış bir buzağı sunduğu, fakat onların yemedikleri, hattâ bu yüzden İbrahim'in onlardan korktuğu, şüphelendiği bildirilir (XI. 69-70).

B. 371. **Zünnâr.** Hıristiyanların ve bilhassa Hıristiyan rûhânilerinin bellerine bağladıkları ip. Bu gelenek, Zertüştîlikten geçmedir. Zertüştîler, Kustî ve Bend-i din dedikleri ve koyun yününden örülme bir ipi üç kere bellerine dolarlar (Der Muhammed Muin: *Mazdayasna* s. 243-249).

B. 372. **Deccâl.** Kıyamete yakın Tanrılık dâvasıyla çıkacağı bildirilen ve tek gözlü olduğu rivayet edilen Yahudi. Deccâl'ın Muhammed zamanında doğmuş bulunduğu da rivayet edilmiş ve Muhammed soyundan Mehdi tarafından öldürüleceği söylenmiştir (*Tacrîd*, I, Fadâila'l-Medine, s. 119).

B. 373. **Kıyamet alâmetleri.** İsa'nın gökten inişi, Mehdi'nin, çıkışı ve Deccâl gibi şeyler kıyamete yakın olacağı cihetle bunlar kıyamet alâmetlerinden sayılmıştır.

B. 375. **Vâmık – Azrâ.** Vâmık, Azrâ adlı bir kızı seven delikanlının adıdır. 1040-1041'de ölen İran şâiri Unsurî, ilk olarak bu halk hikâyesini yazıp klasikleştirmiştir. Sonradan bu hikâyeyi tekrar yazanlar olmuştur. Türkçeye 1531-1532'de ölen Lâmiî tarafından çevrilmiştir.

B. 379. **Bâyezîd, Attâr, Senâî.** Bâyezîd için B. 168'in izahına bkz.

Attâr, 1221'den sonra vefat eden meşhur sûfî şâir Feridüddin'dir. Senâî, 1130-1131'de ölen ve *Hadîkata'l-Hakıyka* adlı mesnevînin şâiri bulunan meşhur sûfidir.

B. 382. **Rûhü'l-Emin.** Cebrâil'dir.

B. 384. **Hel etâ.** B. 216'nın izahına bkz.

B. 384. **Ebû Ali.** 1037'de Hemedan'da ölen meşhur filozof İbni Sînâ'dır. Ebû'l Alâ, 1057'de ölen meşhur şâir Al-Maarrî'dir.

B. 406. B. 34'ün izahına bkz.

B. 410. B. 216'nın izahına bkz.

B. 414. **İyyâkum va hadrâ'a'l-dimni.** Sakının süpürüntülüklerde, fışkılıklarda biten yeşillikten (Hadis. *Kamus* terc. Al-Dımna mad.).

B. 419. **Tur Dağı – tecelli.** B. 117'nin izahına bkz.

B. 421. **Sabır sıkıntının...** Atasözüdür.

B. 429. **Yusuf – elma** Kur'an'ın XII. sûresi olan Yusuf sûresinin 30-31. âyetlerinde Zelîhâ'nın Yusuf'la aşkını kınayan kadınları Zelîhâ'nın davet ettiği ve her birine birer bıçak verdiği ve ortaya elma getirdiği, elma soyarlarken Yusuf'u çağırdığı, Yusuf'un güzelliğine dalan kadınların ellerini doğradıkları anlatılmaktadır. Yusuf için B. 42'nin izahına bkz.

B. 430. **Yusuf – satılma.** B. 42'nin izahına bkz.

B. 431. **Yusuf – secde.** B. 42'nin izahına bkz.

B. 452. **Hel etâ.** B. 216'nın izahına bkz.

B. 454. **Çin güzeli.** Çin Türkistanı'nda, bilhassa Hıtâ, Huten şehirlerinde güzel çok olduğu için Çin güzeli tâbiri edebiyata girmiştir.

B. 458. **İhvân-ı Safâ (Temiz kardeşler).** Hicretin II. yüzyılının sonlarında Irak'ta meydana gelen ve Yunan felsefesini Müslümanlığa tatbik eden gizli bir cemiyet üyeleri. Bunların meydana getirdikleri risaleler, "Rasâilu İhvâna'l-Safâ" diye meşhurdur.

Aynı inanca sahip ve aynı yolda yürüyen sûfîler anlamına da gelir.

B. 464. **İsa – hasta.** B. 62'nin izahına bkz.

B. 466. **Ormanlıkta Tanrı arslanı** Ali'ye işarettir. Hayber savaşında Merhab'a karşı okuduğu recezde geçer (*Dîvân*, İran - 1283, s. 57).

B. 471. **Davud – demir.** XXXIV. sûrenin 10-11. âyetlerinde Davud'a demirin yumuşatıldığı, demirden zırhlar yaptığı anlatılır.

B. 475. **Sühâ.** Pek küçük olduğu için güç görülen ve bu yüzden göz keskinliği için sınama vasıtası olan bir yıldız.

B. 478. **Lâle.** İran mitolojisinde bir sabah yeşil bir yaprağın üstünde titreyip duran bir çiy tanesine gökten bir şimşek inmiş, bu ilkah, ortası simsiyah yanmış bulunan ve göğe doğru çıkan bir alevin donup çiçek haline gelmesini meydana getirmiş, lâle bu sûretle vücut bulmuştur.

Nerkis için B. 146'nın izahına bkz.

B. 483. **Leylâ - Mecnun.** B. 92'nin izahına bkz.

B. 499. Kur'an, II. 250, VII. 126.

B. 504. **Bütün avlar yaban eşeğinin karnında.** Arap atasözü (Al Âhdab, İbrahima'l-Trablusî: *Farâida'l-Lâ'âl nazm Mecma'a'l-Amsâl*, Beyrut - 1312, c. II, s. 107).

B. 505. **Vakit keskin bir kılıçtır.** Arap atasözü.

B. 506. Kur'an, V. 24.

B. 508. "Rahman, hâkim ve mutasarrıftır Arş'a." (Kur'an, XX. 5)

Arş. Tavan ve bir şeyin üstünü örten şey anlamına gelir. Çardağa da denir. Yüceliği bakımından, padişahın meclisine dendiği de vardır. Bu takdirde Arş, saltanat, hüküm, yücelik ve kudretten kinayedir. Arş'ı yıkıldı demek, hükmü kalmadı, gücü kuvveti bitti demektir.

Arş'a, bütün gökleri kaplayan, içinde hiçbir yıldız bulunmayan ve en yüksek gök, boz gök anlamlarına gelen "felek-i a'lâ, felek-i atlas" diye anılan dokuzuncu göktür diyenler de olmuştur (*Al-Müfredât*, s. 232-233).

B. 513. Âteşkede. B. 226'nın izahına bkz.

B. 515. Calinos. Bukrat'tan [Hipokrates] sonra en büyük hekimdir. Milâdın 131. yılında Bergama'da ölmüştür. Bu hekimin birçok eserleri Arapçaya çevrilmiştir.

B. 516. Safra, sevda, kulunç, istiska. Eskiler vücudun safra, sevda, kan ve balgamdan meydana geldiğini ve bu dört nesneden birinin azalıp çoğalması, insanı hasta edeceğini söylerlerdi. Kulunç, adalî sancı ve ağrıdır. İstiska, anasarque, yâni umumî ödemdir.

B. 523. B. 421'in izahına bkz.

B. 524. Kürsî. Kur'an'ın II. sûresinin 255. âyetinde, Tanrı'nın kürsüsünün gökleri ve yeryüzünü kapladığı söylenmektedir. Bu bakımdan bu âyete "Âyet-el Kürsî" denmiştir.

Kürsî, örfte, üstüne oturulan şey anlamına gelir. Bu söz, kirs aslından gelmiştir, toplu anlamınadır. Yapraklar forma haline getirilip bir araya toplanınca "Kürrâse" denir. Kirs, bir şeyin aslı anlamını da ifade eder.

İbni Abbas'ın rivayetine göre kürsî, Tanrı bilgisidir. Saltanat, tedbir, hüküm ve tasarruf anlamlarına geldiğini söyleyenler de olmuştur.

Batlamyus mesleğine uyanlarca yedinci kat göğü kaybolan ve içinde burçlar, sabiteler bulunduğu için "felek-i burûç, felek-i sevâbit" diye anılan sekizinci kat göktür (*Al-Müfredât*, s. 441).

B. 524. Arş için B. 508'in izahına bkz.

B. 532. Kur'an'ın XVIII. sûresinin 65. âyetinde Mûsa ile arkadaşının kendisine Tanrı tarafından bilgi verilmiş bir kulla buluştukları anlatılmaktadır. Rivayete göre bu kul Hızır'dır. B. 15'in izahına bkz.

B. 546. B. 27'nin izahına bkz.

B. 548. Kurban bayramı. Arap yılının son ayı olan zil'hiccenin 10. günüdür.

Rıdvan, cennetin kapıcısı olan meleğin adıdır.

B. 560. Husrev – Şirin. B. 66'nın izahına bkz.

B. 561. Mecnun – Leylâ, Vâmık – Azrâ. B. 92 ve B. 375'in izahlarına bkz.

B. 569. Ken'an. İsrailoğullarına Tanrı tarafından vaad edilen ilin adıdır. Aynı zamanda kuyu anlamına da gelir. Bu bakımdan Yusuf'la beraber anılır. B. 42'nin izahına bkz.

B. 574. Safran. Eskilere göre safranın tabiatında güldürme hassası vardır. Fazla safran yiyen, fazla güler. Bu bakımdan safran daima gülüşle beraber anılagelmiştir.

B. 576. Taş – lâ'l. Eskilere göre bâzı taşlar güneşin tesiriyle kırmızı bir renk alır ve lâ'l haline gelir. Yakut denen değerli taşın daha kırmızı bir cinsinden ibaret olan lâ'l, Bedahşan ilinde fazla bulunduğu için Bedahşan, taş ve güneşle beraber anılır.

Edebiyatta dudak ve şarap, lâ'le benzetilir.

B. 589. "Gözü ne kaydı, ne haddini aştı." (Kur'an, LIII. 17)

B. 591. Kimya – bakır. Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz'ün izahına bkz .

B. 595. Yılan – define. Eskiden banka olmadığı için nakit serveti olanlar, umulmayacak yıkık yerlere gömerlerdi. Bulunmamasını, çalınmamasını sağlamak için de üfürükçülere okutup üfürterek tılsım yaptırırlardı. İnançlarına göre definenin bulunduğu yere yaklaşana bir yılan görünür ve o da korkarak çekinirdi. Bu bakımdan define, daima virane ve yılanla beraber anılır.

B. 598. **Halil – ateş.** Halil, dost anlamına gelir. İbrahim Peygamber'e Tanrı dostu anlamına Halil-Allah denir. B. 30'un izahına bkz.

B. 603. **Rüstem.** Evvelce bir mabutken sonradan İran'ın mitolojik tarihinde millî bir kahraman haline gelen zat.

B. 607. **İnci – sedef.** B. 146'nın izahına bkz.

B. 607. **Kevser.** Cennette bir nehirdir. Bir havuzdur diyenler olduğu gibi, bol hayır ve bereket, kesilmez soy sop, sayılmaz ümmet anlamlarına geldiğini söyleyenler de vardır. Muhammed'in, Kevser'in iki yanında inciden kaplar bulunan bir ırmak olduğunu, bu kapların yıldızlar kadar sayısız bulunduğunu Buhârî tahric eder (*Al-Tacrîd, Kitabu Tafsîra'l-Kur'an*, II, s. 120).

B. 612-613. **Nuh – tufan.** Âdem Peygamber'in soyundan gelen Nuh Peygamber zamanında yeryüzünde zulmetmeye başlamışlar, bunun üzerine Tanrı, gökten yağmur yağdırarak, yerden sular fışkırtarak insanları ve bütün yaratıkları boğmuştur. Tufandan yalnız Nuh, ona inananlar ve her cins yaratıktan birer çift kurtulmuştur ki bunlar da Nuh'un yaptığı gemiye sığınanlardır (Ahd-i Atıyk, Tekvin, VI-VIII).

Tufan, Kur'an'da aynen kabul edilmiştir.

B. 614. **Altı cihet.** B. 100'ün izahına bkz.

B. 619. **Türk – Hindu.** Doğu-İslâm edebiyatında "Türk", güzel, aydın, parlak, açık, gündüz anlamlarını ifade ettiği gibi güzellerin, âşıklara cevir ve cefa etmeleri bakımından zalim, gaddar, kan dökücü anlamlarına da gelir. Bu son anlamda Moğolların zulümlerinin tesiri olduğu muhakkaktır. "Hint, Hindu, Hintli" de kara, gece, anlaşılmaz, kapalı, çirkin, zalim anlamlarına gelir ve Türk karşılığı olarak kullanılır.

B. 621. **Hintliler.** B. 619'un izahına bkz.

B. 622. **Beydak.** Satranç taşlarından bir taşın adıdır, piyade karşılığıdır.

B. 625. **Yusuf – kuyu.** B. 42'nin izahına bkz.

B. 631. **Hint – Türk.** B. 619'un izahına bkz.

B. 632. **Ferzin.** Doğrusu firz. Satranç taşlarından olup şahın veziri makamındadır.

B. 634. **Kadir gecesi.** Kur'an'ın indiği gecedir. XCVII. sûre Kadr süresi diye anılır ve bu geceyi anlatır. II. sûrenin 185. âyetinde açıkça, Kur'an'ın ramazan ayında indiği bildirildiğine göre bu gecenin ramazan ayında olduğuna hükmedilmiştir. O gecenin kadri, şerefi, sûrenin 3. âyetinden itibaren anlatıldığı gibi kadri pek yüce olduğundan, yahut kadri yüce Kur'an'ın kadri yüce Peygamber'e o gece vahyedildiğinden, o yıl içinde olacak şeyler o gece takdir olunduğundan, o gece ibadet etmenin kadri, pek üstün bulunduğundan bu adla anılmıştır. Kadr, sıkışmak anlamına da geldiğinden, o gece meleklerin yere inmesi, inenlerin kendilerine bir daha nöbet gelmemek üzere gene göğe çıkmaları, yeryüzünde ayak basılmaz bir kalabalık meydana getirdiğinden o geceye bu isim verilmiştir diyenler de vardır. Ramazan ayının 15. gecesinden itibaren tek gecelerden biri kadir gecesidir.

Sûfilere göre gerçek yolcunun kendi kadrini bilip anladığı, Tanrı tecellisine mazhar olduğu gecedir (*Kur'an-ı Kerim ve Meâli*, s. CXXII - CXXIII).

B. 635. **Sünbüle burcu.** Yıldız kümelerinden birine, başağa benzetilerek bu ad verilmiştir.

B. 636. **Yusuf – kuyu, kova.** B. 42'nin izahına bkz.

B. 637. **Mirac.** Merdiven anlamına gelir. Muhammed Peygamber, Mekke'de iken bir gece kendisine Cebrâil gelmiş, cennet atlarından bir at getirmiş, Muhammed o ata binip bir an içinde Kudüs'e gitmiş, orda peygamberlerin rûhlarına imamlık ederek iki rekât namaz kıldırmış, sonra göğe ağmıştır. Sidreta'l-Müntehâ'ya, yâni sınır ağacına dek Cebrâil'le gitmiş, orda Cebrâil, burası benim sınırımdır, burdan öteye bir iğne yordamı geçersem yanarım demiş, Muhammed'in ayağının altına Refref denen bir yaygı yayılmış,

onunla da bir müddet gittikten sonra Refref ayağının altından kaymış ve kendisi ilerleyerek Tanrı tecellilerine mazhar olmuştur. Göklerde büyük peygamberlerle görüşmüş, cenneti, cehennemi ve Sidre'den dönerken Cebrâil'i melek sûretinde görmüştür.

Mekke'den Kudüs'e gidişi, XVII. sûrenin 1. âyetinde, göklere ağışı da LIII. sûrenin 7-18. âyetlerinde bildirilir.

İbni Abbas, XVII. sûrenin 60. âyetine dayanarak miracın bir rüyadan ibaret olduğunu söyler (*Al-Tacrîd*, II, 64). Miracın cismânî olduğunu söyleyenler olduğu gibi, Kudüs'e kadar bedeniyle gittiğini, göklere rûhuyla ağdığını söyleyenler de olmuştur.

Sûfiler, miracı rûhanî olarak kabul ederler, hattâ onlarca her olgun kişinin bir miracı olur.

B. 639. "Allah, ışığıdır göklerin ve yeryüzünün. Işığının örneği, kandil konan bir yere benzer, orda bir kandil var, kandil, bir sırça içinde, sırça da parıl parıl parlayan bir yıldız sanki; doğuda da olmayan, batıda da olmayan kutlu zeytin ağacından yakılmış; ateş dokunmadan da yağı hemen ışık verecek; nur üstüne nur. Allah doğru yolu gösterir nuruyla dilediğine ve Allah, örnekler getirir insanlara ve Allah, her şeyi bilir." (Kur'an, XXIV. 35).

Işık, Kur'an, Muhammed'in nuru, kandil konan yer, Muhammed'in göğsü, kandil, peygamberliği, doğuda ve batıda olmayan mübarek zeytin ağacı, Tanrı'yı tenzih temeline dayanan Mûsa diniyle teşbih temeline dayanan İsa dininin ortasında bulunan Müslümanlık tarzında tefsir edenler ve çeşitli tevillerde bulunanlar olmuştur (*Kur'an-ı Kerim ve Meâli*, s. LXXXV-LXXXVI).

B. 641. **Türk – Hint.** B. 619'un izahına bkz.

B. 651. **Çeşme – peri.** Eski İran ve Yunan'da kaynakların, nehirlerin, çeşmelerin perileri vardır. Bu inanç bize de geçmiştir. Halk inancına göre su, çeşme başlarında periler bulunur, oraları tekin değildir.

B. 658. **Endülüs – Hürmüz.** Endülüs, şimdiki İspanya'dır. Hürmüz de Fars denizine (Basra körfezine) yakın Hozistan eyaletinde mahsulü bol bir şehirdir.

B. 659. **Kayser.** B. 94'ün izahına bkz.

Erbüz, yahut Urbuz, bir Türk adıdır. O devrin Moğol beylerinden biri olsa gerektir.

B. 661. **Haraç.** Vergi anlamınadır.

B. 664. **Öküz açlığı.** Oburluk illeti.

B. 668. **Süleyman – kuş.** XXVII. sûrenin 16-17. âyetlerinde Süleyman Peygamber'in kuşdili bildiği, bütün yaratıkların ve cinlerin onun buyruğuna uydukları bildirilmektedir. Bu bakımdan, edebiyatta Süleyman çok defa kuşla beraber anılır.

B. 680. **Mûsa – büyücüler.** Mûsa, Firavun'un önünde sopasını yere atıp sopa ejderhâ olunca, Firavun büyücüleri çağırtarak Mûsa ile imtihan olmalarını buyurdu. Onlar sopalarını, iplerini attılar. Hepsi birer yılan oldu. Mûsa sopasını atınca sopa o yılanların hepsini yuttu. Tevrat ve Kur'an'da bu olay anlatılmaktadır.

B. 689. **Mûsa – Âsa.** B. 27'nin izahına bkz.

B. 689. **Bulgar, Yağma.** Türk boylarından iki boy adıdır. Bilhassa ikinci adın iki anlamıyla sanat yapılagelmiştir.

B. 706. XC. sûrenin ilk âyeti "And olsun bu şehre" diye başlar.

B. 712. **Boz renkli, kara donlu at.** Sekiz kat göğü kaplayan Atlas göğüdür.

B. 714. **Mirrîh.** B. 279'un izahına bkz.

Müşteri. B. 115'in izahına bkz.

Ay aynı beytin izahına bkz.

B. 715. **Zühal.** Yunan mitolojisinde Uranos, yâni gökle Gaea'nın, yâni yerin oğlu Kronos'tur. Zamanı temsil eder. Yerle göğün oğulları olan devler, babaları Uranos'la çarpışırlar. Uranos onları tutup birer birer Gaea'nın içine atar. Gaea, oğullarının öcünü almak için Kronos'la birleşir. Kronos ba-

basını sakatlar, bir rivayette orakla ikiye biçer, kardeşlerini hapisten kurtarır. Olimp Dağı'na yerleşip saltanat sürmeye başlar ve kız kardeşi Rhea ile evlenir. Fakat babasına yaptığını çocuklarından çekeceği korkusu içine yerleşmiştir. Bundan dolayı çocuklarını yutar. Rhea, Zeus'u doğurunca bir taşı kundaklayıp bunu doğurdum diye Kronos'a yutturur. Oğlunu da Girit'e götürüp bir mağarada saklar. Zeus büyüyünce babasına, yuttuğu çocukları birer birer kusturur, sonra da onu yerin yedi kat dibine yollar.

Zühal bir rivayette İtalya'ya kaçmış, orada birçok bayındırlıklar yapmıştır. Ziraatın kurucusudur, Romalılar ona Satürn adını verirler ve adına eğlentiler yaparlardı.

Doğuda rengi siyaha yakın yeşil olan ve bu yüzden mizacı soğuk ve kuru sayılan bu yıldız, en büyük kutsuz, yomsuz yıldızdır. Yılın talihine hâkim olunca soğuk şiddetlenir ve ölüm çok olur. Birinci iklim, cumartesi günü, çarşamba gecesi, madenlerden kurşun, yaşlardan ihtiyarlık yaşı, hayvanlardan dört ayaklı hayvanlar, yılanlar, akrepler, bokböcekleri, su kuşları, gece kuşları, karga, sinek, fil, bedenden deri, tırnak, kemik, sakal, hayalar, şerc, kıkırdaklar, cihetlerden sol cihet, yakınlardan baba ve atalar, erkek kardeşlerin büyükleri ve ortancaları, sanat erbabı, padişaha yakın olanlar, kale bekleyenler ve dar geçimliler bu yıldıza mensupturlar. Zühal'in hâkim olduğu anda doğanlar büyük başlı, asık suratlı, çirkin, büyük cüsseli, vehimli, korkak, hileci, vesveseli, kimse ile dost olmaz, yalnızlığı seven bir tabiata sahip olurlar.

Yunanlılar Zühal'i yarı beline kadar göğsü açık, yalnız arkasıyla başının ön tarafı kapalı bir ihtiyar sûretinde temsil ederlerdi. Elinde gâh bir orak, gâh eğri uçlu bir bıçak bulunurdu. Sonradan, yanına müdevver bir cisim ve bir timsahla kum saati koydular. Timsahla zulmü, kum saatiyle de zamanı telmih ettiler.

Doğu minyatürlerinde sağ elinde bir insan kafası bulunan, sol eliyle de bir insan avcunu tutan ihtiyar bir adam, yahut beyaz ata binmiş ve sağ elinde bir kılıç bulunan bir şahıs sûretinde temsil edilmiştir.

Zühal'in dostları Zühre ve Utarid, düşmanları Güneş'le Ay'dır, yâni bu yıldızların tesiri altında doğanlar, yıldızı Zühal olan kişiyle dost veya düşman olurlar.

B. 715. Utarid. Yunanlılar buna Ermis, Hermes, Romalılar Merkür derlerdi. İlk zamanlarda rüzgâr tanrısı iken sonraları hırsızlarla tacirlerin tanrısı olmuştur. İkinci kat gökte bulunan bu delikanlı tanrı, Zeus'le Atlas kızı Maya'nın oğludur. Doğar doğmaz beşiğinden kaçıp Apollon'un güttüğü sürüden en semiz ve güzel elli inek aşırmış, dört tanesini kendisi için kurban edip yakarak dumanlarını koklamış, bundan büyük bir zevk almıştır. Venüs'ün kemerini, Mars'ın kılıcını da aşırmıştır. Apollo, bunu duyunca üstüne yürümüşse de Hermes liri icat edip çalmaya başlamış, Apollo, lirin sesine meftun olmuş, Hermes'i ineklere çoban yapmış, lirini de elinden almıştır.

Hermes, Zeus'un postacısıdır. Ayaklarında kanatlar bulunan ve elinde yılanlı bir sopa tutan miğferli, güzel bir delikanlı şeklinde temsil edilmiştir. Çok dolaştığından yolcuların koruyucusu tanınan bu tanrının dört yol ağızlarında dört başlı heykelleri bulunurdu. Hırsızlığı yüzünden yalancı ve yalancılığı bakımından da güzel konuşur sayılmış, hatiplerle tacirlerin tanrısı kabul edilmişti. Pazar yerlerinde de heykelleri dikilirdi. Jimnastiğin, kozmoğrafyanın da bu tanrı tarafından icat edildiği kabul edilirdi. Gençlere, onun vücudunu ideal bir vücut olarak gösterirlerdi. Savaşçı olarak temsil edildiği zaman heykeli başı açık yapılırdı. Belâgatı temsil ettiği zaman sağ elini yukarı kaldırmış vaziyette temsil edilir, ticareti koruduğu anlatılmak istenirse eline bir kese verilirdi.

Doğuda, sür'ati dolayısıyla ok anlamına gelen "Tîr" adı verilmiştir. Her yıldızla uzlaşabildiği için ona münafık vasfı da verilirdi. Fasahat ve belâgat mabudu bulunduğundan gök kâtibi anlamına gelen "Debîr-i felek" adı da onun adlarındandır.

Kuvvetlerden müfekkire, duygularından lezzet alma duygusu, yaşlardan çocukluk yaşları, bedenden dil, yakınlardan büyük kız kardeşler ve küçük çocuklar, vasıflardan zekâ, anlayış, merhamet, hilim, sır saklamak, işret ve zevk sahibi olmak, ululuk hırsıyla hileye başvurmak, mantık, belâgat, fasahat bu yıldıza mensuptur. Av köpekleri, eşek, katır, tilki, tavşan, yaban eşeği, küçük cüsseli kara ve su hayvanları, hatipler, tacirler, kâtipler, ressamlar da bu yıldıza mensup sayılırlar. Utarid'in tesiri altında doğanlar, güzel, sevimli, zeki olurlar.

Doğu minyatürlerinde tavus kuşuna binmiş, sağ elinde bir yılan, sol elinde yuvarlak bir tahta bulunan genç, yahut yeşiller giyinmiş, başında taç bulunan, kürsüye oturmuş olan ve iki eliyle bir Kur'an tutup okuyan bir insan sûretinde temsil edilirdi.

Altıncı iklim, çarşamba günü, pazar gecesi de bu yıldıza mensup sayılırdı.

Ehl-i Kâf, yâni madenleri altın haline getirmeye uğraşan eski kimyacılar altına güneş, gümüşe ay dedikleri gibi Utarid'e de cıva adını vermişlerdi.

B. 715. Zühre. B. 62'nin izahına bkz.

B. 716. Kavs-i Kuzah. Gaea'nın oğlu Pontos'un oğullarından Thaumas'ın kızıdır. Gökkuşağının teşhis edilmesinden meydana gelmiştir. Yerle gök arasında köprü vazifesini görür. Tanrıların en çevik habercisidir. Bir anda bulutların üstünden aşar, ta denizlerin dibine kadar iner (*Mythologie Der Griechen und Römer*, s. 6-7. 112).

B. 722. Edhemoğlu. Hayatı Budha'nın hayatına benzetilen ve 777-778'de Şam'da ölen Edhemoğlu İbrahim'dir.

B. 723. Sûret – mâna. Dış ve iç duygularımızla idrâk ettiğimiz şeye, yâni bir şeyin şekline, rengine, tarzına... sûret denir. Görülen şey sûret, duyulan şeyse mânadır. Sûfilere göre mutlak varlık mânadır, bütün varlıklar sûrettir.

B. 729. Hakan – Sencer. Hakan, Türk hanlarının tâbi oldukları hanlar hanına verilen addır. Sencer, Horasan Selçuklularından olup 1117'den 1157'ye kadar hüküm süren Muizzüddin Sencer'dir. Burda her iki sözle de büyük padişah, kudret sahibi demek isteniyor.

B. 738. Zühal. B. 62'nin izahına bkz.

B. 741. Hz. Muhammed'in işaretiyle ayın ikiye bölündüğü, yahut kıyamette ikiye bölüneceği söylenir. Kur'an'ın LIV. sûresi, "Kıyamet yaklaştı ve ay ikiye bölündü" diye başlar.

B. 741. Elif – cim. "Elif" Arap alfabesindeki ilk harftir ve yukarıdan aşağıya, düz bir çizgi şeklindedir. Aynı alfabedeki beşinci harf olan, bizim alfabemizde "C" harfinin yerine geçen "cim" ise soldan sağa doğru çekilen düz bir çizgiden sonra gene soldan sağa doğru çekilen ve yuvarlak bir kâse şekindedir. Bu bakımdan düz boy "elif"e, bükülen boy da "cim"e benzetilmiştir.

B. 753. Mühre. B. 155'in izahına bkz.

B. 754. Telvin – temkin. Telvin, anlamından da anlaşıldığı gibi renkten renge girmek, yâni türlü hallerle halden hale geçmektir. Temkin ise yatışma, kararlaşma, gerçekle gerçekleşme halidir. Bu bakımdan gerçek yolcusu yoldayken daima telvin halindedir, ulaşınca temkin makamına varmış olur. Yalnız sûfiler içinde telvin makamını, temkin makamından üstün tutanlar da vardır (*Ta'rifât*, s. 26).

B. 755. Nuh – gemi. B. 612-613'ün izahına bkz.

B. 759. İsa – eşek. İsa, Ahd-i Cedîd'e göre bir merkebe binerek Orşilim'e girmiştir (Matyus, XXI). Müslüman rivayetlerine nazaran İsa'nın merkebe binmesi gönül alçaklığındandır, edebiyatta bu bakımdan böyle anılagelmiştir.

B. 765. Arslan avlamak. Kahramanlık ve yiğitlikten kinayedir, ancak yarı sarhoş, çakırkeyif kişiye de derler ve şöyle bir hikâyesi de vardır:

İran padişahlarından Behrâm-ı Gûr (ölm. 438-439), yakınlarından birinin fazla içip sızarak ölmesinden sonra şara-

bı yasak ettirmiş. Bir rivayete göre de bir adamcağız sarhoş olup bir yerde sızmış, kargalar gelip gözlerini oymuşlar, Behrâm bunun üzerine içki yasağı koymuş. Bu yasak esnasında içkiye müptelâ birisi şehir dışına çıkıp bir yerde içmeye koyulmuş, o sırada sahradan bir arslan çıkagelmiş. Adam arslanı görünce birden yerinden sıçrayıp üstüne saldırmış. Neye uğradığını şaşıran arslan kaçamamış. Adam arslanın sırtına binip yelesinden tutarak onu şehre getirmiş. Bunu duyan Behrâm pek memnun olmuş ve yasağı kaldırtarak, gözünü oydurtacak kadar değil, arslana binecek kadar herkes içebilir diye tellâllar bağırtmış (*Bürhan* terc. Şîr-gîr mad.).

B. 799. **Menn – selvâ.** Ahd-i Atıyk, Tanrı'nın İsrailoğullarına çölde gökten ekmek yağdırdığını yazar (Hurûc XVI). Kur'an'da da Tanrı'nın onlara kudret helvası ve bıldırcın yağdırdığı söylenir (II. 57).

B. 800. "Zarar vermek ve zarar görmek yoktur." (*Al-Câmi'a'l-Sagıyr*, II, s. 192)

B. 806. **Râfızî.** Terk eden anlamına gelir. İmam Huseyn'in oğlu Zeyd, Emevilere karşı durunca, yanındakiler Ebû Bekr ve Ömer hakkındaki fikrini sormuşlar, o da onlar hakkında ancak hayırlı söz söylerim deyince çoğu kendisini terk etmişti. Emeviler tarafından 739'da asılan Zeyd'i terk eden Şîa taifesine Râfızî denmiş (Cemâl-al-din Ahmad ibni Aliyy ibni Huseyn ibni Aliyy ibni Muhannâ-l Huseynî: *Umdata'l-Tâlib fî Ansâbı Âlu Abi -Tâlib*, Necef - 1918, s. 246-247). Sonradan Sünnîler bu sözü umumîleştirmişler ve bütün Şîa'ya Râfızî demişlerdir.

B. 828. **Leylâ – Mecnun.** B. 92'nin izahına bkz.

B. 829. **Hârun.** Mûsa Peygamber'in kardeşi ve peygamberlerden bir peygamber. Kur'an'da da birçok yerde, bilhassa Mûsa ile beraber anılır.

B. 830. **İsa – afsun (nefes)** B. 62'nin izahına bkz.

B. 832. **Mûsa – Tur.** B. 117'nin izahına bkz.

B. 833. **Karun.** B. 101'in izahına bkz.

B. 836. **Cim, sâd, elif, nun.** Öncede söylediğimiz gibi "elif", yukardan aşağıya çekilen düz bir çizgidir, bu yüzden düzgün boya benzetilmiştir. Bugünkü "C" harfinin yerini tutan "cim", yuvarlak bir çanağı olan ve içinde bir nokta bulunan bir harftir, kulağa benzer. Şimdiki "S" harfinin kalın okunuşuna uyan "sâd", bademe benzer bir göz şeklinde olduğu için göze benzetilmiştir. "N" harfinin yerini tutan "nun" da ağzı yukarda bir çanağa benzer, ters çevrilirse kaşa benzediği cihetle kaşı bu harfe benzetmiştir.

B. 838. **Mîzân,** yâni Terazi burcu, on iki burçtan biridir. Güneş, eylülün yirmi dördünden, ekimin yirmi ikisine kadar bu burçta bulunur.

Mancınık, ağır taşları atmak için kullanılan bir savaş âletidir.

B. 841. **Yunus.** Peygamberlerden biridir. Kavmine azap geleceğini Tanrı'dan aldığı vahiy üzerine bildirmiş, fakat onlar tövbe edip çullara bürünerek ovalara düşmüşler, Tanrı'ya yalvarmışlar. Tanrı da onlardan azabı gidermiştir. Onlara yüzü kalmayan Yunus, deniz kıyısına gitmiş, bu sırada kendisini bir balık yutmuş, balığın karnında Tanrı'yı andığı ve tövbe ettiği için balık, onu kıyıya bırakmış, o da tekrar peygamberlik ödevine başlamıştır (Ahd-i Atıyk, Yunus I-IV). Bu peygamberin adı Kur'an'da da geçer ve kıssası kısaca hikâye edilir, X. sûre bu peygamberin adını taşır (IV. 163, VI. 86, X. 98, XXXVII. 139). Kur'an'da balık sahibi anlamına Zünnûn diye de anılmıştır (XXI. 87).

B. 848. Yahudilerin belli olmaları için başlarına samurdan sarı bir bağ bağladıkları anlaşılıyor.

B. 850. **Hamel burcu.** On iki burçtan biri koyuna benzetilerek bu adla adlanmıştır. Güneş bu burca martın yirmi birinci günü girer ve o gün ilkbaharın birinci günüdür, yirmi nisana kadar o burçta bulunur.

B. 858. Kur'an'ın IV. sûresinin 134. âyetiyle XII. sûresinin 101. âyetine işarettir.

B. 861. Beden ciminde nokta. Arap alfabesindeki "cim" harfinin çanağında bir nokta vardır ve bu harf o nokta ile okunabilir, o olmazsa "cim" harfi olmaz. Bu bakımdan, varlığımız seninledir diyor.

B. 862. Akl-ı Küll. Hukemâ mesleğini kabul edenlere, yâni Yunan felsefesini İslâmîleştiren filozoflara göre yaratıcı kudretten yalnız bir tek aktif kudret doğmuştur ki, buna tüm akıl anlamına Akl-ı Küll derler; zaten onlarca birden ancak bir çıkar. Akl-ı Küll, pasif bir kabiliyet olan Nefs-i Küll'ü meydana getirmiştir. Bu ikisinden dokuz gök ve dokuz göğün aktif kabiliyetleri, yâni akılları ve pasif kabiliyetleri, yâni nefisleri meydana gelmiştir. Bu dokuz göğün, olgunluk iştiyakıyla dönüşleri, ıssılığı, soğukluğu yaşlığı, kuruğu var etmiş, bunlar ateşin, yelin, suyun, toprağın varlığına sebep olmuştur. Bu dokuz gökle dört unsur, yâni ateş, yel, su ve toprak birleşince cansızlar, bitkiler ve canlılar var olmuştur.

Mutlak olgun varlık olan yaratıcı kudret, kâinat gibi noksanlarla dolu bir zıtlar âlemini yaratmaktan münezzehtir, ondan yalnız tüm akıl zuhur etmiştir. (Ebû Ya'kub-ı Secistânî'nin *Keşfa'l-Mahcub*'una, bilhassa "Makaalât-ı düvüm"den itibaren; Henry Gorbin neşri, Tehran, 1949, s. 14 ve devamı; Hakîm Nâsır-ı Hosrev: *Rûşenâyî-Nâme*, dîvânıyla beraber, Âkaay-i Âkaa Sayyid Hasen, Takıy-zade'nin önsözü, Mîrzâ Ali Ekber Deh-Hoda'nın notları ve Âkaa-yı Muctebâ Mînovî'nin tashihiyle, Kitaphane-i Tehran, 1304-1307 şemsî hicrî, s. 518-523), İsmailîler tarafından yayılan bu inanç, tasavvufa da geçmiştir. Varlık birliğine (Vahdet-i Vücud) inanan sûfilere göre Mutlak varlık, her türlü kayıttan mutlaktır. O'nun zuhura olan meyli, diğer bir deyişle zatına muzâf olan bilgisi, zatın muktezasıdır ve bu O'nun ilk taayyünüdür ki buna "Hakikat-ı Muhammediyye" denir (*Ta'rifât*'a ve bütün ıstılâh kitaplarına bkz.).

B. 864. Hutbe. Cuma günleri, cuma namazından önce hatibin, minberde okuduğu, daha doğrusu halka, din ve

dünya işlerine dair verdiği söylevdir ki İslâm hükümetine ve mümessiline de hutbede dua edilir.

Dîvân. Hükümet işlerinin görüldüğü daireler.

B. 880. Ayda ben. Görünüşte ay, yüzünde ben olan bir insana benzer. Buna işaret olunmadadır.

B. 882. Cem. Eski İranlılar, Zertüşt dininden önce tabiat unsurlarına taparlardı. Onlarca en büyük tanrı, dünyayı kaplayan göktü, buna Vârûne derlerdi. Mitra göğün gözü olan güneşti, aynı zamanda o göğün oğluydu da. Vârûne, Yunanlıların Zeus'una, güneş de Apollo'ya pek benzer. Güneşin oğlu olan ve Sanskritçe'de "Yama" tarzında söylenen, Avesta'da Yima diye geçen ilk insansa sonradan İran mitolojisine "Cem" vs "Cemşîd" diye geçmiş ve bir padişah olarak kabul edilmiştir (*Mazdayasna*, s. 24, 30, 40-41).

Bu padişah, yedi yüz, yahut bin yıl yaşamış, insanlara faydalı birçok şeyleri ve sanatları meydana getirmiş; Güneş yılını kabul etmiş; nev-rûzu, yâni yeni gün anlamına gelen martın yirmi birinci ve ilkbaharın birinci gününü bayram olarak kabul eden Cemşîd'in zamanında şarap da bulunmuştu. Bu padişahın kadehinde yedi hikmeti belirten yedi yazı varmış. Son zamanlarında tanrılık dâvasına kalkıştığından halk kendisinden nefret etmiş ve aslı Arap olan Dahhâk adlı zalim bir padişah gelmiş, İran'ı zapt etmiş, Cemşîd de Çin ülkesine kaçmış, orda ölmüştür. Dahhâk da on ayıp anlamına gelen "Deh âk"tan bozmadır ve aslı Aji Dahâka'dır ki, Dahhâk ve ejderhâ sözleri bu sözden çıkmıştır ve güneşi örten kara bulutu telmih eder (*Mazdayasna*, s. 36).

Cem ve Cemşîd, kadehle anılırsa bu mitolojik padişah, yüzükle anılırsa Süleyman Peygamber, ayna ile anılırsa İskender kastedilmiş olur (Çeşitli anlamları ve rivayetleri için *Bürhan* tercemesine bkz. Cem ve Cemşîd mad.).

B. 892. Sencer. B. 729'un izahına bkz.

B. 896. Yusuf – kurt. Kardeşleri Yusuf'u kuyuya atmadan gömleğini çıkarmışlar, sonra bu gömleği kana bulayıp

kurt yedi diye babalarına götürmüşlerdi. Bu bakımdan Yusuf, kurtla da beraber anılagelmiştir. B. 42'nin izahına bkz.

B. 899. Nerkis. B. 146'nın izahına bkz.

B. 902. Min Ledün. Katından demektir. Kur'an'da Mûsa Peygamber'le arkadaşının, iki denizin kavuştuğu yere geldikleri anlatılırken "Derken kullarımızdan bir kulu buldular ki, biz katımızdan ona rahmet ihsan etmiştik ve indimizden ilim belletmiştik" denmektedir (XVIII. 65). Sûfiler, bu âyete dayanarak, bir hocadan öğrenmeksizin kalbe doğan, gönüle gelen bilgiye "Ledün bilgisi, Min Ledün ilmi, Ledünnî bilgi" demişlerdir. (B. 15'in izahına da bkz.)

B. 903. Münafık. İki yüzlü, içi başka, dışı başka anlamına gelen bu kelime, inanmadığı halde yerine ve menfaatine göre inanır görünenlere verilen addır. Kur'an, bu çeşit adamların cehennemin en dibine atılacaklarını bildirir. (IV. 145).

B. 910. Kaan. Hanlar hanı, büyük büyük padişah demektir.

B. 926. Husâmeddin Hasan (Çelebi Husâmeddin). Mevlânâ'nın *Mesnevî*'yi yazmasına sebep olan, O'nun vefatından sonra oğlu Sultan Veled'le ona uyanlar tarafından mukteda tanınan ve 25. X. 1284'te vefat edip türbeye, Mevlânâ'nın ön tarafına defnedilen büyük insan (bkz. Abdülbâki Gölpınarlı: *Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik*, İst. 1953, s. 19-28, *Mevlânâ Celâleddin*, II. basım. İst. 1952, s. 115-122).

B. 947. Gelin, haydin (Taâlav). Kur'an'da çeşitli münasebetlerle geçer (III. 61, 64, 167, IV. 61, V. 104, VI. 151, LXIII. 5).

B. 959. Akl-ı Küll, Nefs-i Küll. B. 862'nin izahına bkz.

B. 971. Nâfe. Göbek yeri anlamına gelen söz; göbeğinde misk olan ve Hıtâ, Huten illerinde bulunan misk ceylanına da denir ve daha ziyade bu anlamda kullanılır.

B. 972. Kabak dalı, kurumuş hurma dalı. Yunus Peygamber, balık karnından çıkınca vücudu pelte gibidir. Kıyıda, çardağa sarılmış bir kabak ağacının gölgesinde gölgelenirken dalları kurur. Yunus, buna acınıp şikâyet edince, Tanrı, sen dikmediğin kabağa acıyorsun da, ben yarattığım halka acımaz mıyım der (Ahd-i Atıyk, Yunus IV). Yunus'un kabak dalları altında gölgelendiği Kur'an'da da vardır (XXXVII. 146). XXXVI. sûrenin 39. âyetinde, "Ve ay için de muayyen zamanlarda konaklar takdir ettik, her devrin sonunda, eski, kuru ve eğri hurma salkımının çöpüne döner" denmektedir. Bu beyitte bu iki âyete de telmih var.

B. 975. Altı cihet. B. 100'ün izahına bkz.

B. 989. Yusuf – pazar. B. 42'nin izahına bkz.

B. 993. Elest Arapçada değil miyim demektir. VII. sûrenin 172-173. âyetlerinde, "Hani Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini izhar etmişti de kendilerini kendilerine tanık tutarak ben, Rabbiniz değil miyim demişti; onlar da evet, tanığız, Rabbimizsin demişlerdi. Bu da kıyamet günü bizim bundan haberimiz yoktu dememeniz, yahut da ancak atalarımız şirk koştu önce ve biz onlardan sonra gelmiş bir soyuz; bizi de o boş ve asılsız işlevde bulunanların amelleri yüzünden helâk mi edeceksin gibi bir söz söylememeniz içindi" denmektedir. Bu "İzhar etme, tanık tutma" keyfiyeti hakkında çeşitli izahlar vardır. Bâzılarına göre Tanrı Âdem Peygamber'in sırtında onun soyundan gelecekleri izhar etmiş, onlar da zerreler halinde meydana gelmişler, onlara akıl ve anlayış verdikten sonra, Rabbiniz değil miyim diye sormuş, evet Rabbimizsin demişler, bu ahde onları ve melekleri tanık tutmuş, Sonra tekrar onları Âdem'in sulbüne iade etmiştir. Bâzılarıysa Tanrı, âyette, Âdem'in demiyor, Âdemoğullarının diyor, sırtından demiyor, sırtlarından diyor, zürriyetini demiyor, zürriyetlerini diyor, sonraki hitap da kıyamete kadar gelmiş olanlarla gelecekleredir demişler ve âyeti, baba belinden ana rahmine gelen, ana rahminden dünyaya doğan herkes Tanrı'nın delillerini görmekte, Tanrı, âdeta onlara, ben sizin Rabbiniz değil miyim diye hitap etmekte, onlar da tasdikleriyle buna cevap vermektedir; bu da kı-

yamet günü özür getirememeleri içindir tarzında anlamışlardır. Sûfîlere göre Âdemoğulları, mücerretler âleminde, akıl âlemindeyken, Tanrı kendilerine nurânî hüviyetlerini göstermiş, onlar Misâl âleminde Tanrı'yı tasdik etmişlerdir. Yahut her zerrenin bir mazhariyeti vardır, her şey ve herkes istidadına uyarak iş görür. Bu istidat onun Rabbidir, mürebbisidir. Bu bakımdan her an, herkese ve her şeye Rabbi bu soruyu sormada, herkes ve her şey hareketiyle soruyu cevaplandırmada, tasdik etmededir (*Kur'an-ı Kerim ve Meâli*, II, s. LXIII-LXIV).

Kalem, yazmıştır da mürekkebi kurumuştur. "Her ne olmuşsa kalem yazmıştır da yazının mürekkebi kurumuştur bile." (*Müsned, Künûza'l-Hakaayık*) "Neye uğrarsan onu kalem yazmıştır da mürekkebi bile kurumuştur" (Buhârî). Bu iki hadisi Prof. Bedî'uz zaman Firûzanfer'in *Ahâdîs-i Mesnevî* adlı değerli eserinden naklediyoruz, Behmenmâh - 1334 şemsî hicrî, s. 38).

B. 1005. Yedi yıldız. B. 158'in izahına bkz.

B. 1008. Âsaf. B. 357'nin izahına bkz.

B. 1020. Zühal. B. 715'in izahına bkz.

B. 1024. Isfahan. Şark musikisinde bir makam adı.

B. 1029. Rıdvan. Cennetin kapıcısı olan meleğin adı.

B. 1030. Zümrüdüanka. B. 32'nin izahına bkz.

B. 1030. Dağ. Halk rivayetlerine göre Zümrüdüanka, Kafdağı denen ve ardında devler bulunan bir dağda oturur, yuvası ordadır.

Sûfîlerce Kafdağı, vücuttur.

B. 1030. Sağlam ip. II. sûrenin 256. âyetinde, putları yalanlayıp Tanrı'ya inanan kişinin, kopmasına, üzülmesine imkân bulunmayan sağlam ipe yapışmış olduğu bildirilmektedir. Bu bakımdan sağlam ip, imandır, müslümanlıktır, selâmettir.

B. 1038. İsa. B. 759'un izahına bkz.

B. 1041. Yusuf – kuyu, mevki. B. 42'nin izahına bkz.

B. 1082. İksir. Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz'ün izahına bkz.

B. 1083. Hârût – Mârût. II. sûrenin 102. âyetinde Hârût, Mârût adlı iki melekten (malakayn) bahsedilir. Bu kelimeyi "malikayn" tarzında okuyanlar da vardır ki onlara göre bunlar iki padişahtır. Bunlara Davud ve Süleyman peygamberler diyenler de çıkmıştır. Davud'la Süleyman, Ahd-i Atıyk'a göre peygamber olmayıp iki padişahtır, Kur'an'sa bunları peygamber olarak kabul eder. Bu melekler hakkında çeşitli rivayetler vardır. Rivayete göre Hârût, Mârût, insanların kötülüklerini görüp Tanrı'ya şikâyet etmişler. Tanrı, onlarda şehvet vardır, sizde de olsa onlara benzersiniz demiş. Biz isyan etmeyiz demişler. Bunun üzerine Tanrı, bu iki meleğe şehvet verip Babil'e indirmiş. Gündüz orda hüküm sürerler, isteyenlere büyü öğretirler, geceleyin Tanrı'nın en yüce adını okuyup göğe ağarlarmış. Derken bunlar, orda bir kadına âşık olmuşlar, kötülükte bulunmuşlar, hattâ kadın onlara râm olmadan Tanrı'nın en yüce adını kendisine öğretmelerini teklif etmiş, kabul etmişler. Kadın, bu adı okuyup göğe ağmış, fakat Tanrı onu çarpmış, bir yıldız şekline sokmuş. Zühre yıldızı, bu kadınmış. Hârût'la Mârût'a da, dünya cezasıyla âhiret cezasından hangisini istersiniz diye sormuş, dünya cezasını kabul etmişler. Bunun üzerine ikisi de baş aşağı, Babil kuyusuna asılakalmış. Büyücüler bu kuyunun başına giderler, onlardan büyü öğrenirlermiş.

Kur'an, bu iki meleğin Babil'e halkı sınamak için indirildiğini, kendilerinden büyü öğrenmek, karıyla kocanın arasını ayıracak şeyleri bellemek isteyenlere önce yaparlarsa kâfir olacaklarını bildirdiklerini, kabul edenlere belletiklerini anlatır.

İki Ermeni mabudu olarak da kabul edilen Hârût, Mârût hakkındaki çeşitli rivayetler için bkz. (*İslâm Ansiklopedisi*. Âzer: Garbî Asya ve Anadolu akvâm-ı kadîmesinin din tarihi, *Konya Mecmuası*, sayı: 34, V. 1940, s. 1922-1936).

B. 1084. Tacik. Türk ve Arap olmayanlar. Sonradan, aslı Arap olduğu halde İranlılar içinde yetişene denmiştir (*Bürhan* terc. Tacik mad.).

B. 1092. Gök nerde, ip nerde? İranlılarda iki olmayacak, birbirine uymasına imkân bulunmayacak şeyi anlatmak için söylenegelen atasözü. (Ali Ekber Deh-Hodâ: *Emsâl*, I, s. 34)

B. 1095. Bathâ. Medine'nin bir adı.

B. 1113. Mısır – Yusuf. B. 42'nin izahına bkz.

B. 1114. Ahmed-i Muhtâr. Seçilmiş Ahmed. Ahmed, Muhammed Peygamber'in adlarındandır (Kur'an, LXI. 6).

B. 1118. Hayder-i Kerrâr. Hayder, arslan anlamına gelir ve kendisi Hayber savaşında Merhab'a karşı okuduğu recizde, anasının kendisine bu adı verdiğini söyler. (B. 466'nın izahına bkz.) Kerrâr, dönüp dönüp saldıran, tekrar tekrar hamle eden anlamına gelir ve savaşlarda karşısına geleni bu çeşit şaşırttığı için bu lâkapla anılmıştır.

B. 1126. Âdem – buğday. Âdem'le Havva'ya yememeleri emredilen nesnenin buğday olduğu meşhurdur (B. 6'nın izahına bkz.)

B. 1127. Âdem – ağlayış. Âdem'le Havva'nın cennetten çıkarıldıktan sonra ayrı ayrı sürüldükleri, Âdem'in bir hayli ağladıktan sonra tövbesinin kabul edilerek arefe günü, yâni Arap ay yılının sonuncu ayının dokuzuncu günü Mekke'de Arafat Dağı'nda buluştukları meşhurdur.

B. 1132. İsrâfil. B. 67'nin izahına bkz.

B. 1135. Hintliler. B. 619'un izahına bkz.

B. 1136. Hamel burcu. B. 850'nin izahına bkz.

B. 1141. Berbat. B. 278'in izahına bkz.

B. 1143. Ok – haber. Oka yazılı bir kâğıt takılır, istenen yere atılır, bu sûretle haber yollanmış olurdu.

B. 1150. Devr. Sûfiler, insan vücudunun Mutlak Varlık'tan itibaren bir devirle terekküb ettiğini kabul ederler. Onlarca ana ve baba menisi, ananın, babanın yediği şeylerden, yâni canlılardan, bitkilerden ve cansızlardan meydana

gelir. Şu halde insan meni haline gelmeden önce bu üç varlık âleminde, dağınık bir haldeydi. Ondan önce dört unsurda, yâni ateşte, havada, suda ve topraktaydı. Bu dört unsura gelmeden ıssılık, soğukluk, yaşlık ve kurulukta, yâni dört tabiattaydı. Ondan önce göklerde, daha önce de Mutlak Varlık'ın bilgisindeydi. Bilgi âleminden devrede ede insan sûretine bürünen varlık, yediği içtiği şeyleri kuvvet, kudret, bilgi, gönül, aşk, neşe haline getirmede. Bu terkib âleminden geçince de vücudu tekrar müfredat âlemine dağılmada; böylece de daima âlem, âdem olmadadır, âdem de âlem olmada. Buna "devr" denir. "Tenasüh"den tamamıyla ayrıdır. Tenasüh, rûhun çeşitli kalıplara girdiğine inanmaktır. Tenasühe inananlarca bu âlemde olgunlaşmayan insan, tekrar hayvan, nebat ve cemad olur.

B. 1161. Rûhü'l-Emin. Cebrâil'dir.

B. 1164. Nesr-i Tâir. Uçan akbaba anlamına gelir. Göğün batı tarafındaki bir yıldıza bu ad verilmiştir.

B. 1164. Ay – harman. Ayın ağıllanması ve dolunay zamanında yıldızların görünmemesi, âdeta onların devşirilmesine benzetilerek bu teşbih meydana getirilmiştir.

B. 1166. Ayakkabılarını çıkar. Ahd-i Atıyk'te ve Kur'an'da Tanrı'nın, Mûsa'ya ateş içinde tecelli ettiği zaman, burası kutsal yerdir, ayakkabılarını çıkar dediği anlatılır (Hurûc, III. 5, XX. 12).

B. 1168. Eyyub. Ahd-i Atıyk'te Eyyub'a ait kırk iki bablık bir bölüm vardır. Kur'an'da IV. ve VI. sûrelerde peygamber olduğu belirtilmede (163, 84), XXI. sûrede zarara uğrayıp Tanrı'ya yalvardığı, Tanrı'nın da ona, kaybettikleriyle beraber onların bir mislini daha verdiği söylenmektedir (83-84). XXXVIII. sûrede de şeytanın yüzünden derde uzadığı için Tanrı'ya şikâyet ettiği, Tanrı'nın ona yıkanılacak ve içilecek bir kaynak ihsan ettiği ve kaybettiklerini bir misli fazla olarak verdiği söylenmektedir (41-42). Eyyub, Ahd-i Atıyk'te, şeytan yüzünden sınamalara uğramış, ehli, âyâli,

evlâtları ölmüş, sürüleri mahvolmuş, kendisi hastalıklara uğramıştır. Halk rivayetlerine göre, vücuduna kurtlar düşmüş, yalnız yüreğine ve diline de düşünce, o vakit, yarabbi, biriyle seni düşünürüm, biriyle de anarım, acı bana diye şikâyet etmiş ve sabrı yüzünden iyileşmiş, soyu sopu, malı mülkü daha fazla olarak kendisine verilmiştir.

B. 1170. Söyle emri. Bu emir, Kur'an'ın birçok yerinde Hz. Muhammed'e verilmektedir.

B. 1172. Sidre – Cebrâil. B. 637'nin izahına bkz.

B. 1174. Sağ taraf ehli. Kur'an ıstılâhlarındandır. LVI. sûrenin 8 ve 27, 38 ve 90-91, LXXIV. sûrenin 39, XC. sûrenin 18. âyetlerinde, iyi, hayırlı ve inanmış kişilere "Sağ taraf ehli" denmede, LVI. sûrenin 41 ve 91. âyetleriyle XC. sûrenin 19. âyetinde kötü ve inanmamış kişiler "Sol taraf ehli" diye anılmadadır.

B. 1175. Hızır – İlyas, abıhayat. İlyas Peygamber'in, Hızır Peygamber'le beraber abıhayatı aramak üzere yola çıktıkları, İskender'in de bunlara arkadaş olduğu, üç koldan aramaya koyuldukları, Hızır'la İlyas'ın bu suyun kaynağını bulup içtikleri fakat İskender'e söylememeleri, Tanrı tarafından emredildiği halk rivayetlerindendir (B. 15'in izahına da bkz.).

B. 1177. Me'vâ cenneti. Sekiz cennetten birinin adıdır, oraya yalnız peygamberlerle şehitler girer (Kur'an, LIII. 15. âyette anılır).

B. 1180. Davud – çalgı. Davud Peygamber'in gayet güzel çalgı çaldığı ve ilâhîler okurken birçok kişinin öldüğü söylenmiştir. Bu halk rivayeti herhalde onun "Mezâmîr" sahibi olmasından meydana gelmiştir.

B. 1181. İshak – kurban. B. 281'in izahına bkz.

B. 1183. Mûsa – deniz. Mûsa Peygamber, İsrailoğullarını tutsaklıktan kurtardıktan sonra onları Mısır'dan çıkarmış ve Ahd-i Atıyk'a göre Sînâ çölüne geçirmek üzere Şap denizi kıyısına gelmiştir. Tanrı buyruğuyla sopasını denize vur-

muş, denizde on iki yol açılmış, İsrailoğullarının on iki boyu bu yollardan geçip karşıya ulaşmışlar. Firavun, onları koyuverdiğine pişman olarak ordusuyla artlarına düşmüş, fakat tam denizin ortasına gelince deniz kavuşmuş ve hepsi boğulmuştur (Hurûc, XIII-XIV, Kur'an II. 50, VII. 64, XVII. 103 ve daha birçok yerde).

B. 1184. Süleyman – dev, dîvân. Süleyman Peygamber'in cinlere, devlere, insanlara hükmettiği; yelin onun buyruğuna uyduğu söylenmiştir (Kur'an XXI. 81, XXVII. 17, XXXIV. 12).

Dîvân, hükümet işleri için toplanan toplantıya denir. Aynı zamanda bu kelime, devler anlamına da gelir. Hükümet işlerinin görüldüğü dairelerin, kalemlerin tümüne de dîvân adı verilmiştir. Edebiyatta bu kelimenin çeşitli anlamlarıyla sanatlar yapılagelmiştir.

B. 1201. Yılan – define. B. 595'in izahına bkz.

B. 1202. Ebû Hurayra – dağarcık. Ebû Hurayra, sahabedendir. 677 yılında ölmüştür. Kediyi sevdiği için "kediciğin babası" anlamına gelen bu künyeyle tanınmıştır. Bir dağarcığı olduğu ve kim ne isterse o dağarcığa elini atıp onu çıkardığı hakkında bir halk inancı vardır. Bu inanç, "Tanrı elçisinden iki dağarcık ilim aldım, birini halka yaydım, dağıttım; öbüründen bahsedersem şu boğazım kesilir" demesinden çıkmıştır (Hal terc. için *Al-İsâba*'da Ebû Hurayra maddesine bkz.).

B. 1207. Lâ havle. B. 295'in izahına bkz.

B. 1230. Yemen – akıyk. Akıyk, halk inancına göre Süheyl yıldızının ışığındaki tesirle renk alırmış. Bu yıldız en parlak sûrette Yemen ülkesinden görüldüğü için akıyk de o ülkede çıkarmış. Bundan dolayı edebiyatta akıyk, hemen daima Yemen ve Süheyl kelimeleriyle beraber anılır.

B. 1234. Teşbih – Ta'til. Benzetmek ve işsiz bırakma anlamlarına gelen bu kelimeler şeriatte başka mâna ifade eder. Teşbih, Tanrı'yı kula benzetmek ve kul sıfatlarını ona izafe

etmektir ki bunun zıddı "tenzih"tir. Ta'til, irâde ve ihtiyârın kula ait olduğunu ve her şeyin kendiliğinden olup bittiğini iddia etmek sûretiyle Tanrı'nın dilemek, yaratmak, kahretmek, yaşatmak, oldurmak, öldürmek... gibi sıfatlarının atalete mahkûm olduğunu zımnen söylemektir, Müslümanlığın cumhuruna göre her iki inanç da sapıklıktır.

B. 1239. Aden denizi – inci. İnci, en fazla Basra körfezinde ve Aden denizinde avlandığı için Aden'le inci beraber anılagelmiştir.

B. 1256. Zenci. Vahşi ve yamyam boyların çoğu o vakit Afrika'da bulunduğundan, zulümle Zenci kelimesi anılmada ve Zenci sözüyle zulüm kastedilmededir.

B. 1261. Hindistan – fil, rüya. Bir halk inancına göre, fil rüyasında vatanı olan Hindistan'ı görünce coşar köpürürmüş.

B. 1263. Ca'fer-i Tayyar. Hz. Muhammed'in amcalarındandır. Mu'te savaşında bayraktardı. Kolları kesilerek şehit edilmiş ve Muhammed iki kolu yerine iki kanat verildiğini ve cennette uçmakta olduğunu söylediği için "Tayyar" denmiştir.

B. 1264. Zünnâr. B. 371'in izahına bkz.

B. 1268. Ayn, araz – Şekil, eser. Ayn, İslâm felsefesinde varlık, mevcud olan şey anlamına gelir. Araz, varlığı için başka bir varlığın vücuduna ihtiyaç gösteren şeydir, renk gibi. Şekil yoklukta yer kaplayan cismin heyetidir. Eser bir şeyin alâmeti, nişanesi ve ettiği tesire denir.

B. 1276. Yol yol hâreli gök. Kur'an'ın LI. sûresinin 7. âyetinde gök böyle anlatılmadadır.

B. 1279. Duyduk. Kur'an'ın birçok âyetlerinde inananların, duyduk; inandık, itaat ettik dedikleri anlatılır (II. 285, III. 193, XXIV. 51).

B. 1282. Ferhad. B. 66'nın izahına bkz.

B. 1285. Zühal. B. 715'in izahına bkz.

B. 1287. Beş, altı. Beş duygu, altı cihet. B. 100'ün izahına bkz.

B. 1298. Yusuf – Ken'an. B. 42 ve B. 569'un izahına bkz.

B. 1300. B. 146'nın izahına bkz.

B. 1303. Zühal. B. 715'in izahına bkz.

B. 1304. Dört temel, dört direk. Eskilere göre maddenin esası olan dört unsur. Ateş, hava, su, toprak.

B. 1305. Salâhaddin-i Zer-kûb. Mevlânâ'nın Şems'ten sonraki hemdemi ve halifesi. 1258'de vefat etmiş ve Mevlânâ'nın babasının yanına defnolunmuştur.

B. 1306. "Gerçekten de biz, dönüp ona varacağız." (Kur'an, II. 156)

B. 1317. "Ölümü (- dirimi yaratan) Tanrı." (Kur'an, LXVII. 2).

B. 1336. Akl-ı Küll. B. 862'nin izahına bkz.

B. 1341. Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım. Kudsî hadis olarak rivayet edilen; bir söz.

B. 1342. Uhud Dağı. Medine yakınlarında bir dağdır. O dağın eteğinde olan Uhud savaşı, Müslümanlıkta ikinci savaştır.

B. 1343. Direksiz, dayaksız gök. Kur'an'ın XIII. sûresinin 2. ve XXXI. sûresinin 10. âyetlerinde gökyüzü böyle tavsif edilmektedir.

B. 1349. Misvâk. Ağaçtan yapılan iptidaî diş fırçası.

B. 1356. Mil – kutup. Sûfilere göre bütün kâinat, insana nisbetle bedendir, insan kâinatın rûhudur. Fakat insanlar içinde de bir insan vardır ki, o bütün insanların rûhu sayılır. Değirmen taşı nasıl milinin etrafında dönerse bütün kâinat da âdeta onun etrafında döner. O, Hakikat-ı Muhammediyye sahibidir. Bu bakımdan ona mil anlamına gelen kutup adı verilmiştir. O, mil gibi kendi çevresinde döner, sanki vatanda sefer içindedir (*Ta'rîfât* ve bütün ıstılâh kitapları).

B. 1358. Hasan, Ebû'l Hasan. B. 926'nın izahına bkz.

B. 1359. B. 1230'un izahına bkz.

B. 1366. "Keşke kavmim bilseydi." Kur'an, XXXVI. 26.

B. 1367. Lebbeyk B. 326'nın izahına bkz.

B. 1380. Nev-rûz. Yeni gün anlamına gelir. Güneş'in Hamel burcuna girmesiyle geceyle gündüz birleşir, yâni on ikişer saat olur ve ilkbahar mevsimi başlar.

İran'ın mitolojik tarihinde bu günü ilk defa bayram olarak kabul eden Cemşîd'dir (B. 882'nin izahına da bkz.).

Cemşîd, o gün Azerbaycan ülkesine gelmiş, yüce bir yerde doğuya bakan bir taht kurdurmuş, güneş doğunca tahta ve kendisine vurmuş ve tahttaki, tacında ve elbisesindeki mücevherler parıl parıl parlamaya başlamış. Cemşîd o günün bayram olduğunu ilân etmiş.

Gene bir rivayete göre Tanrı kâinatı yarattığı zaman güneş, Hamel burcundaymış, öbür yıldızlar da ona göre yerlerindeymişler. Bu inanca göre nev-rûz, yaratılış bayramıdır. Cemşîd, güneşin oğlu sayılan Yim adlı mabud olduğuna göre nev-rûzun ilkbaharla, yeryüzünün yeniden hayat buluşuyla alâkalı olduğu ve eski inançlarla ilgisi olduğu muhakkaktır. Müslümanlıktan sonra Hz. Muhammed'in son haccında söylediği bir hadis ve bu haccın bahara yakın bir zamana tesadüfü nev-rûza dinî bir mahiyet verilmesine de sebep olmuştur. Hattâ Alevî ve Bektaşîlerde nev-rûz, Ali'nin doğduğu gündür ki Ali ile güneş arasındaki münasebet bakımından çok dikkate değer.

B. 1381. Güneş. Eski Hint ve İran'da "Mitra", sonradan Avesta'da "Mithra", yeni Farsçadaysa "mihr" haline gelen sözün ilk zamanlarda ifade ettiği anlam, dost ve aydınlık mazharıdır. Mitra (Mithra) bir tanrıdır, Vârûne'nin, yâni göğün gözüdür, hattâ gökle ayırt edilmesine imkân yoktur, o kadar birdir bu iki mabud (*Mazdayasna*, s. 27-28, 41, 162, 448).

İran'daki güneş, Yunan'da Apollo, Roma'daysa Phoebus olmuştur. Apollo, Leto'nun, yâni gecenin oğludur. Ege denizinde bir adada doğdu. Babası Zeus'tur. Apollo, bâzı kere oklarıyla insanları öldüren, bâzı kere de her türlü derde devâ veren bir tanrıdır ki bu iki zıt sanat, güneşteki yakıcılıkla yaratıcılık vasıflarını temsil eder. Apollo, gayet güzel lir çalar,

şâirler, müzisyenler, ilhamlarını ondan alırlar. Defne onun alâmetidir.

Apollo, saçları kıvırcık ve karışık, uzun ve dalgalı, elinde bir lir, yahut bir yay bulunan güzel bir delikanlı olarak temsil edilirdi.

Doğuda, iskolâstik devirlerde o da öbür yıldızlar gibi mantık oyunlarıyla tahlil edilmiştir. Rengi gayet sarı ve bu bakımdan tabiatı ıssı ve kurudur. Bütün feyz ve bereket ondan gelmekle beraber ıssılığında kuruluk bulunduğundan, o Müşteri gibi büyük kutlu ve yomlu bir yıldız olmayıp küçük kutlu ve yomlu yıldızdır. Günlerden pazar günü, gecelerden perşembe gecesi, iklimlerden dördüncü iklim, renklerden sarı renk, madenlerden altın, güneşe mensuptur. Kuvvetlerden kudret, hayâ, akıl, marifet, zekâ, ululuk, çabuk kızmak, şöhret sevgisi; hayvanlardan koyun, at, ceylan, atmaca, kumru; bedenden beyin, sinir, vücudun sağ tarafı, ağız, dişler, baş, kol, böğür, yakınlardan ortanca kardeşler ve köleler de ona mensup sayılır. Yeryüzüne güneş hâkimken doğanlar, büyük başlı, beyaz benizli, uzun saçlı, kuvvetli, akıl ve zekâ sahibi, çabuk anlayışlı olurlar. Padişahlar, tedbir sahipleri, kadılar, güneş talihindedir.

Minyatürlerde, elinde sopa bulunan ve ona dayanan, yanında dört öküzle iki domuz bulunan ve kendisi bir öküz yavrusuna binmiş olan bir delikanlı, yahut yere bağdaş kurmuş büyük yüzlü bir genç sûretinde temsil edilir. Bâzı İran minyatürlerindeyse etrafına ışıklar saçan tek bir baştan ibaret olarak gösterilmiştir. (*Mythologie Der Griechen und Römer*, s. 36-39, *Şarhu Sırra'l-Maktûm* vs.)

B. 1383. Sonra gelenler ileri geçtiler. "Biz kıyamet günü, sonradan gelmiş olduğumuz halde bizden önce gelenleri geçenleriz; mertebe bakımından onlardan ileri olanlarız; çünkü onlara bizden önce kitap verildi, bizeyse onlardan sonra ve bu onlara vaad edilen gündü, halbuki onlar aykırılığa düştüler, Allah bu hususta bizi doğru yola sevk etti;

bu sûretle onlar bize tâbi sayıldılar. O gün ileri geçen biziz..." (Hadis. Buhârî, *Müslim* ve *Müsned*'den naklen *Ahâdîs-i Mesnevî*, s. 67-68).

B. 1384. "Gerçekten de biz açtık." Kur'an, XLVIII, 1.

B. 1385. "Saf saf dizildik." Kur'an, XXXVII, 165.

B. 1386. Rüstem. B. 603'ün izahına bkz.

B. 1387. "Gerçekten de biz dönüp ona varacağız." Kur'an, II. 156.

B. 1394. İrem bağı. B. 26'nın izahına bkz.

B. 1397. Serkeşlerin saçlarından çeker. "İş öyle değil, vazgeçmezse eğer elbette tutarız perçeminden; yalan söyleyenin, yanlış hareket edenin perçeminden." Kur'an, XCVI. 15-16.

B. 1398. Şahne. Vali, zabıta âmiri anlamına gelir.

B. 1407. Circîs. Peygamberlerden biri. Rivayete göre kavmi bu peygamberi yetmiş kere öldürmüş, yetmiş kere dirilmiş.

B. 1410. Sünbüle. B. 635'in izahına bkz.

B. 1416. "Keşke kavmim bilseydi." Kur'an, XXXVI. 26.

B. 1418. Mûsa – kaya. Ahd-i Atıyk'te, Mûsa'nın sopasıyla taşa vurduğu, kayadan su fışkırdığı ve İsrailoğullarının içtikleri anlatılmaktadır (Hurûc, XVII. 5-6). Kur'an'da da Mûsa'nın sopasıyla kayaya vurduğu, kayadan İsrailoğullarının boyları sayısınca on iki kaynak aktığı söylenir (II. 60).

B. 1422. Bize bizden yakın. "Ve and olsun ki biz insanı yarattık ve nefsi, onu ne gibi vesveselere düşürür, biliriz ve biz ona şahdamarından daha yakınız." Kur'an L. 16.

B. 1428-1432. Çin güzelleri. B. 454'ün izahına bkz.

B. 1446-1447. Gizli bir defineydim. "Esenlik ona, Davud, yarabbi dedi, halkı ne diye yarattın? Allah, ben dedi, gizli bir defineydim; bilinmeyi sevdim, bilineyim diye halkı yarattım." (*Menârâta'l-Sâirîn*), Al-Lu' Lu'a'l-Marsû' sahibi bu hadisi biraz değişik, fakat anlam bakımından aynı olarak naklettikten sonra İbni Taymıyya'nın, hadis olmadığı hakkındaki sözünü de alıyor, ancak anlam bakımından doğru olduğunu, sûfiler arasında söylenegeldiğini de ilâve ediyor (Bedî'uz zaman Firûzanfer: *Ahâdîs-i Mesnevî*, s. 29).

B. 1452. Kimya – bakır. Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz'ün izahına bkz.

B. 1454. İsa'nın eşeğe binişi. B. 759'un izahına bkz.

B. 1456. Dal. B. 14'ün izahına bkz.

B. 1462. Bu beyitte sünbül, Sünbüle burcu; beden öküzü, yâni rûhun bineği olan beden ve gökteki Sevir, yâni Öküz burcu anlamlarıyla sanat yapılmadadır.

B. 1470. Süleyman – balıkçı. Bir halk inancına göre Süleyman, parmağındaki yüzükte kazılı bulunan, Tanrı'nın en yüce adı sayesinde saltanat sürmüş. Bir gün şeytanın biri bu yüzüğü çalmış ve Süleyman'ım diye hüküm sürmeye başlamış. Bir müddet sonra Süleyman yüzüğü elde etmiş fakat bu müddet zarfında da balıkçılıkla geçinmiş.

B. 1482. Dizdar. Kale muhafızı demektir.

B. 1502. Dört ırmak. Muhammed Peygamber, miraç ettiği zaman sınır ağacının yakınında dört ırmak görmüştür. Bunların ikisi açıktan, ikisi gizli akıyormuş. Açıktan akanların Nil ve Fırat, öbür ikisinin de cennet ırmaklarından iki ırmak olduğunu Cebrâil bildirmiş (*Kur'an-ı Kerim ve Meâli*, II, Açılama, s. C).

B. 1511. Nâfe. B. 971'in izahına bkz.

B. 1513. "Onlar hayvanlardan da daha sapık." Kur'an, VII, 179.

B. 1526. Fil – rüya. B. 1261'in izahına bkz.

B. 1534. Yusuf – satılmak. B. 42'nin izahına bkz.

B. 1539. Mağara – dost. Hz. Muhammed, Mekke'den Medine'ye göçerken Ebû Bekr'le beraber bir mağaraya sığınmıştı. Kur'an'da, IX. sûrenin 40. âyetinde, "Siz ona yardım etmezseniz hatırlayın o zamanı ki kâfirler onu yurdundan çıkardıkları zaman yardım etmişti ona. O, iki kişinin ikincisiydi ancak ve hani ikisi de mağaradaydılar, arkadaşına, mah-

zun olma demişti, şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir. Şüphe yok ki Allah, ona manevî bir kuvvet ve huzur vermişti ve onu sizin görmediğiniz ordularla kuvvetlendirmiş ve kâfir olanların sözlerini alçaltmıştı, Allah'ın sözüyse zaten yüceydi ve Allah, her şeye üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir" denmekte, bu olay anlatılmaktadır. Âyetteki "arkadaş" Ebû Bekr'dir.

B. 1546. Kadir gecesi. B. 634'ün izahına bkz.

B. 1549. Hannâne direği. İnleyen direk demektir. Hz. Muhammed hutbe okurken bir hurma ağacının dalından ibaret olan bir direğe dayanırdı. Minber yapılınca minbere çıktı. Mescidin direklerinden olan bu hurma dalından bir inilti çıkmaya başladı. Peygamber minberden inip elini direğe koyunca o ses kesildi (*Sahîh-i Buhârî*, Bulak - 1312, *Kitâba'l-Cumua*, c. II, s. 9). Bu hadis biraz daha mufassal olarak da rivayet edilmiş ve peygamberin direği koçtuğu, direğin ağlarken susturulan bir küçük çocuk gibi kesik kesik inlemeye başlayıp sonra sustuğu, peygamberin, Tanrı zikrinden ayrıldığı için ağladı dediği de ilâve olunmuştur (Ankaravî'nin *Mesnevî Şerhi*, I, s. 426). Mevlânâ, *Mesnevî*'de de bu direkten bahseder (Tercememiz, İst. 1942, I, s, 208, B. 2119, Açılama, s. 429-430).

B. 1550. Süleyman – kuşdili. Süleyman, kuşların dillerini, bilirmiş (Kur'an, XXVII. 16).

B. 1552. Ruh. Ruh, Zümrüdüanka gibi ismi var, cismi yok bir kuş adıdır. Fili, gergedanı bile kaparmış. Satranç taşlarından biri, bu kuşun adıyla adlandırılmıştır.

B. 1557. İğdiş. Devşirme asker, yahut süvari askeri (*Mevlânâ Celâleddin*, s. 7-8, not. 4).

B. 1562. Ebû Hurayra. B. 1202'nin izahına bkz.

B. 1569. Bıyık burmak. Kendini beğenmek, birisine gösteriş yapmak, birisine kudretini gösterip dikkatini çekmeye uğraşmak, birisine şehvet duygusunu duyurmaya çalışmak anlamlarına kullanılır.

B. 1575. Kâğıt elbise. Eskiden bir zulüm görenlerin, kâğıttan, yahut hasırdan elbise giyip, başlarına da içi ateş dolu bir leğen alarak padişahın geçtiği yolda, yahut bir kolayını bulup girerek, tapısında bu elbiseyi ateşlemeleri ve böylece padişahın dikkatini çekerek haklarını almaları bir âdetmiş.

B. 1577. Rum – Zenci. B. 202'nin izahına bkz.

B. 1584. Hızır – abıhayat. B. 15'in izahına bkz.

B. 1589. Meryem. İsa Peygamber'in anası.

B. 1596. Abıhayat, abdest. B. 15'in izahına bkz.

B. 1621. Akl-ı Küll, Hamel burcu. B. 850 ve B. 862'nin izahına bkz.

B. 1633. Aşağıda öküz-balık, yukarıda Öküz-Balık. Bir halk inancına göre dünya bir öküzün boynuzu üzerinde durur, öküz de bir balığın sırtına basmaktadır. Balık denizdedir, deniz yelin üstündedir, yeli tutan da kudrettir. Yukarıdaki öküz ve balık, Sevir ve Hut, yâni Öküz ve Balık burçlarıdır.

B. 1636. Eyyub. B. 1168'in izahına bkz.

B. 1657. Mansûr. Ebû'l Mugıys Huseyn ibni Mansûra'l-Hallâc, 922'de inançları şeriata aykırı görülerek öldürülen meşhur sûfîdir.

B. 1662. Hâtem. Abdullah ibni Sa'd'ın oğludur ve Tay kabilesindendir. Cömertliği meşhur olduğu gibi yiğitliği de meşhurdur. Yol kaybedenler gelip konuk olsunlar diye civardaki tepelerde ateşler yaktırırdı. Hicretten aşağı yukarı on yedi yıl önce (604) ölmüştür.

B. 1664. Mustafâ – Ebû Bekr, mağara. B. 1539'un izahına bkz.

B. 1682. Süleyman – hüthüt. B. 357'nin izahına bkz.

B. 1690. Leylâ – Mecnun. B. 92'nin izahına bkz.

B. 1691. Söyle, gelin. B. 947'nin izahına bkz.

B. 1711. Rûhü'l-Emin. Cebrâil'dir.

B. 1714. Harezmliler – inkâr. Harezmşah, Mevlânâ'nın babası Sultanü'l-Ulemâ Muhammed Bahâeddin Veled'i hoş tutmamış bu bakımdan, onun Moğol akını yüzünden Belh'ten göçmesini daha çabuklaştırmıştır. Mevlânâ, bu be-

yitte bütün Harezmlileri bu yüzden kötülemektedir sanırız (*Mevlânâ Celâleddin*'e bkz. II. basım).

B. 1716. Üstün, esre, ötrü, cezim. Arapçayı doğru okumak için icat edilmiş olan işaretler. Üstün düz okutmaya yarar ve harfin üstüne konan biraz eğri, küçük bir çizgidir. Esre harfin aşağı çekilerek okunmasını sağlar, üstün'ün aynıdır fakat alta konur. Ötrü, harflerin önüne bir "u" gelmiş gibi okunmasını sağlar, üstün gibi harfin üstüne konur, üstün'ün baş tarafı biraz kıvrılmış bir şeklidir. Cezim, harfi harekesiz okutan bir işarettir, ortası açık küçük bir yuvarlaktır.

B. 1719. Keyhusrev. Milâttan önce 559. yılda zuhur eden, 554'de Babil'i alan, Yahudileri memleketlerine göndererek Babil tutsaklığına son veren, Fars ve Med diyarlarını birleştirerek büyük bir imparatorluk kuran ve 519'da ölen İran hükümdarı Kûruş-ı Kebîr'dir. Son incelemelerde bu hükümdarın, Kur'an'da, XVIII. sûrede, 83. âyetten itibaren adı geçen Zülkarneyn olduğu açıkça anlaşılmıştır (*Kur'an-ı Kerim ve Meâli*, Açılama, s. LXXX - LXXXI).

B. 1729. Levh-i Mahfuz. Kur'an'ın LXXXV. sûresinin son âyetinde anılır. Bu ve bundan önceki âyet, şerefli Kur'an'ın korunmuş levhada bulunduğunu söyler. Bu âyetteki "Korunmuş levha"nın keyfiyeti hakkında çeşitli sözler söylenmiştir. Sûfiler, Levh-i Mahfuz'u Akl-ı Evvel, Tüm Nefis gibi çeşitli tevillerle anlatırlar (Abda'l-Karîm-i Ciylî'nin *Al-İnsâna'l-Kâmil*'ine ve *Ta'rifât*'a bkz.).

B. 1730. Yakıyn. İyiden iyiye anlayış demektir. Sûfiler, yakıyn'ı üçe ayırırlar. İlme'l-yakıyn, bilgiyle anlayış ve inanıştır. Ayne'l-yakıyn, görerek inanmaktır. Yakıyn'in üçüncü derecesi onlarca Hakke'l-yakıyn'dir. Bu, oluş anlamını verir. Hacı Bayram-ı Velî (ölm., 1429-1430),

Bayram özünü bildi, bileni anda buldu,
Bulan ol kendü oldı, sen seni bil, sen seni

beytiyle bu üç yakıyn derecesini pek güzel anlatmıştır. Her üç terim de Kur'an'da vardır (CII. 5, 7, LVI. 95, LXIX. 51).

B. 1733. Yedi deniz. B. 161'in izahına bkz.

B. 1745. Mıstar. Eskiden satırların düz gitmesi için bir kalın mukavvanın üstüne düz olarak ince iplikler geçirirler, yazı yazılacak kâğıt bunun üstüne konur, elle sıvazlanırdı. Böylece iplikler kâğıda yer eder, satır düzgün olarak yazılırdı. Bu iplikli mukavvaya, satırlık anlamına gelen "mıstar" denirdi.

B. 1746. Amber (Anber). Hint denizinde bulunan adabalığının midesinden çıkan siyah ve güzel kokulu bir madde.

B. 1786. Hasbek. Padişah yakını, saray adamı olan bir bey, saraya yakınlığı bulunan bir rütbenin adı sanmaktayım.

B. 1814. Müşteri, Zühre. B. 62 ve B. 115'in izahına bkz.

B. 1816. Taylasan. Külâh üstüne sarılan sarığın yan taraftan bele kadar uzatılan ve sarılmayan kısmı.

B. 1817. Tutya. B. 88'in izahına bkz.

B. 1826. Âzer. VI. sûrenin 74. âyetinde adı geçer. Bâzılarına göre İbrahim Peygamber'in babasının adıdır. Fakat bâzılarına göre İbrahim'in babasının adı Târeh'tir. Âzer, bir put adıdır, diyenler de olmuştur. Kur'an'da geçen "eb" kelimesi Arapçada babaya dendiği gibi amcaya da denir. XIV. sûrenin 41. âyetinde İbrahim'in babasıyla anasının iman sahibi olarak anılmasını göz önüne alanlar, Âzer'i, İbrahim Peygamber'in amcası olarak kabul ederler.

B. 1834. Doğan – üsküf. Eski avcılar, av belletilen doğan kuşunun bir ayağına halka takarlar ve bu halkayı sağ başparmaklarına geçirirler, böylece doğanı ellerini yumarak yumruklarının üstünde gezdirirlerdi. Doğanın şuraya buraya dalmaması için başına üsküf denen küçük bir külâh geçirirler ve bu külâhla gözlerini örterlerdi. Av görününce üsküfü çıkarıp avı gösterirler, ayağındaki halkayı da çıkarıp salıverirlerdi.

B. 1840. Allah satın almıştır. "Allah, gerçekten de, cennet karşılığı inananlardan bir kısmının canlarını, mallarını satın almıştır." (Kur'an, IX. 111)

B. 1841. Meryem – hurma, İsa, beşik. Meryem, kocasız olarak İsa'ya yüklü olup doğum ağrısına tutulunca keşke ölseydim de bugünü görmeseydim diye hayıflanırken, Tanrı kendisine o civarda bulunan kuru bir hurma ağacına tutunup sallamasını ilham etmiş, Meryem ağacı sarsınca taze hurmalar dökülmeye başlamış (Kur'an, XIX. 16-26).

İsa doğunca Meryem'e karşı kötü sanıya kapılmışlar. Meryem, Tanrı emriyle onlara İsa'nın cevap vereceğini işaretle anlatmış, İsa da beşikte söze gelip Tanrı kulu, elçisi olduğunu ve kendisine kitap verildiğini söylemiştir (XIX. 26-34).

B. 1843. Hamam – resim. Eskiden hamam camekânlarına resimler yaparlarmış. Sa'dî (ölm. 1292), *Bûstân*'ında, birisinin rüyasında şeytanı güzel, boylu boslu bir delikanlı olarak gördüğünü, hamamlarda çirkin bir şekilde resmini yapıyorlar, halbuki sen güzelmişsin dediğini, şeytanın da ah, ne yapayım, kalem düşman elinde dediğini hikâye ederek bu âdeti bildirir (*Külliyât*, Bombay - 1309 hicrî. s. 106-107).

B. 1845. "Gerçekten de biz, dönüp ona varacağız." Kur'an, II. 156.

B. 1849. Zün-Nûn – İbrahim. B. 30 ve B. 841'in izahına bkz.

B. 1861. İsa. B. 180'in izahına bkz.

B. 1862. Mûsa – kaynak. B. 1418'in izahına bkz.

B. 1865. Lâ – İllâ. Müslüman inancını formüle eden "Lâ ilâhe illallâh - Allah'tan başka yoktur tapacak" sözünde "lâ" yoktur, "illâ" ancak, vardır anlamına gelir. Sûfiler, bu sözü Varlık birliği inancının üç derecesine göre "Tanrı'dan başka yoktur yapan", "Tanrı'dan başka yoktur sıfat sahibi", "Tanrı'dan başka yoktur var olan" tarzında anlamlandırırlar.

B. 1866. Mescid-i Aksâ. B. 199'un izahına bkz.

B. 1870. Meryem – hurma. B. 1841'in izahına bkz.

B. 1871. Yusuf – kuyu. B. 42'nin izahına bkz.

B. 1872. Yunus – balık. B. 841'in izahına bkz.

B. 1873. Mesîhâ. Mesîh demektir, B. 101'in izahına bkz.

B. 1880. "Tanrı çağırıyor." Kur'an. II. 221, X. 25.

B. 1901. İsa'nın eşeğe binişi. B. 759'un izahına bkz.

B. 1914. Cisim, araz. Boşlukta bir yer kaplayan varlığa cisim derler. Araz için B. 1268'in izahına bkz.

B. 1935. "Gezin (yeryüzünde)" (Kur'an. III. 137, VI. 11, XVI. 36, XXIX. 20, XXX. 42).

B. 1936. Remil – kum. B. 47'nin izahına bkz.

B. 1938. Ağlayıcı. Cenaze törenlerinde, ölünün meziyetlerini, hayatına dair menkıbeleri sayıp dökerek, nağmeyle ağlayan ve ağlatan. Araplarda da bu âdet vardır ve ağlayıcılar ekseriyetle kadın olurlar ve adlarına "navvâha" denir.

B. 1946. Gökyüzü gibi kırılıp dökülmekten emin. Hukemâ denen ve Yunan felsefesini İslâmîleştiren Müslüman filozoflarına göre, göklerde bir yarık açılamaz ve şayet açılsa bitişip birleşemez. Bu inancı, "eflâk kaabil-i hark u iltiyâm değildir" cümlesiyle ifadelendirirler.

B. 1951. İbrahim'in kuşları. İbrahim Peygamber Tanrı'ya yarabbi, ölüyü nasıl diriltirsin diye sormuş. Tanrı da inanmıyor musun demiş. İbrahim, inanıyorum amma demiş, inancım daha da kuvvetlensin. Tanrı, dört kuş al demiş, kes, parçala, parçalarını birbirine karıştır, sonra karışımdan birer avuç al, gördüğün her dağın tepesine ayrı ayrı koy, yerine gel, sonra kuşları çağır buyurmuş. İbrahim, Tanrı'nın dediğini yapmış, her karışımdan cüzler koşup gelerek her cüz kendine ait cüze birleşmiş, dört tam kuş canlanıp uçmuşlar (Kur'an. II. 260).

B. 1957. İsa – nefes. B. 62'nin izahına bkz.

B. 1965. Mesîh. B. 101'in izahına bkz.

B. 1967. Dokuz gök. B. 158'in izahına bkz.

B. 1986. Altı kapılı tekke. Dünya. B. 100'ün izahına bkz.

B. 1990. Ca'fer-i Tayyar. B. 1263'ün izahına bkz.

B. 1991. Süleyman – ordu. B. 360'ın izahına bkz.

B. 1992. Habeş – Rum. B. 202'nin izahına bkz.

B. 1995. Akl-ı Küll. B. 862'nin izahına bkz.

B. 2002. Karun. B. 101'in izahına bkz.

B. 2003. Şeyh Zün-Nûn (-ı Mısrî). Sûfîlerin ileri gelenlerinden, Melâmet neşesine sahip bir zattır. Mısırlılar bu zata zındık demişler ve Mısır'dan sürmüşlerdi. 859'da vefat etmiştir. Şafiî'nin türbesi civarında medfundur. Mevlânâ, *Mesnevî*'de de bu zattan bahseder. (II. 128 vd.)

B. 2019. Düldül. Mısır meliki Mukavkıs tarafından Hz. Muhammed'e gönderilen ve Hz. Muhammed tarafından Hz. Ali'ye verilen beyaz atın adı.

B. 2029. Âşık otu. Çabucak sararan bir çeşit ot.

B. 2032. Âzer – Halil. B. 1826'nın izahına bkz.

B. 2037. Âdem – Havva. B. 6'nın izahına bkz.

B. 2038. Âdem – Esma. B. 6'nın izahına bkz.

B. 2074. İksir. Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz'ün izahına bkz.

B. 2103. Mühre, Babil kuyusu. B. 155 ve B. 1083'ün izahına bkz.

B. 2104. Lâhût, Nâsût. Lâhût, sûfîlere göre, Mutlak Varlık olan Tanrı'nın zat âlemidir ki burda bütün sıfatları, adları zatına gark olmuş bir durumdadır; yâni bunların ayrı tayyünleri yoktur. Nâsût, şu gördüğümüz âlemdir.

B. 2104. Hârût, Mârût. B. 1083'ün izahına bkz.

B. 2112. Kötülüğü buyuran nefis. Nefs-i Emmare (Kur'an. XII. 53).

Bahr-i Muzâri –Arîz–

B. 2137. "Yaklaştı, yakınlaştı." Kur'an LIII. 8.

B. 2140. Halil – yıldız, güneş ve ay. B. 2'nin izahına bkz.

B. 2142. Rûhü'l-Kudüs. Kur'an'da II. sûrenin 87. âyetiyle 253. âyetinde ve V. sûrenin 110. âyetinde İsa'nın Rûhü'l-Kudüs'le kuvvetlendirildiği bildirilir. XVI. sûrenin 2. âyetinde adı "Rûh" diye geçer. Aynı sûrenin 102. âyetinde Rab ta-

rafından, gerçek olarak inananları, inançlarında tesbit için indirildiği söylenir. XXVI. sûrenin 193. âyetinde Rûhü'l-Emin diye anılır ve Muhammed'in kalbine Kur'an'la indiği söylenir. XL. sûrenin 15. âyetinde Rûh'un kullardan Tanrı'nın dilediğine, Tanrı emriyle ilka edildiği, LVIII. sûrenin 22. âyetinde inananların Rûh'la teyid edildiği söylenir, bunlardan başka daha üç yerde adı Rûh diye geçer.

Hıristiyanlarca Rûhü'l-Kudüs, Tanrı kudretidir ve Kelâm'la Hayat'tan, yâni Oğul'la Baba'dan ayrılmaz. Peygamberlerle erenler, olağanüstü işleri bu kudretle yaparlar. Müslümanlarca Rûhü'l-Kudüs Cebrâil'dir (*Kur'an-ı Kerim ve Meâli*, Açılama, s. XLIII-XLIV).

B. 2159. Âdem – secde. B. 6'nın izahına bkz.

B. 2166. Safra. Eskilere göre mizacın esası olan dört hılttan biri. Karaciğere bitişik olan ödün çıkardığı nesne.

B. 2167. Fütüvvet – helva. Erlik, yiğitlik anlamına gelir. Sâsânîler devrinden İran Selçuklularına geçen ve Anadolu Selçukluları zamanında bütün Anadolu'ya yayılan, esnafı teşkilâtlandıran, dinî olmaktan ziyade iktisâdî bir teşekkül olan fütüvvet teşkilâtı, Osmanoğullarının kuruluşunda da büyük bir rol oynamıştı. Fütüvvet ehli, tasavvufa birçok şeyler verdiği gibi sûfîlerin şiarlarından da bâzı şeyler almışlardı. Fütüvvet yoluna giren kişinin helva pişirmesi, evvelce yokken tasavvuf tesiriyle bu yola girmişti. Adamlık, insanlık anlamına gelen "mürüvvet" sözü de fütüvvet ehlinin terimlerindendi. Onlarca erlik, önce insan olmaya, insanlık vasfını kazanmaya bağlıydı (Fütüvvet için bkz.: Abdülbâki Gölpınarlı: İslâm-Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları, *İst. Üniv. İktisat Fak, Mec.* C. XI, sayı: 1-4).

Dîbâce. Bir kitabın, okuyucularına sunulmasını sağlayan ve özünü bildiren, önsözü, mahiyetinde bulunan ilk başlangıç kısmıdır.

B. 2175. Ashab-ı Kehf – köpek. Mağara arkadaşları anlamına gelir. Rivayete göre Dikyanos adlı bir hükümdar yahut vali, hükmettiği halkı puta secde etmeye cebretmiş. Yedi

kişi bu harekette bulunmamak için kaçmaya karar vermişler ve şehirden çıkmışlar. Kıtmîr adlı bir köpek de peşlerine takılmış, kovmuşlar, taş atmışlar, hattâ ayağı kırılmış, fakat gene peşlerini bırakmamış. Bunlar da hoş görmüşler, köpekle beraber bir mağaraya sığınmışlar. Orda Tanrı bunlara bir uyku vermiş, tam üç yüz dokuz yıl uyumuşlar. Yel, bir yanları çürümesin diye Tanrı emriyle sağdan sola, soldan sağa çevirmiş. Köpek de mağaranın ortasında, ön ayaklarını yere yayıp uykuya dalmış. Üç yüz dokuz yıl sonra uyanmışlar, bir gün uyuduklarını sanmışlar. Sonra güneşe bakmışlar, henüz batmadığını görünce yarım gün uyumuşuz demişler. İçlerinden birini bir şeyler almak için şehre yollamışlar. Adamın verdiği para geçmemiş, üç asır önceki para olduğu anlaşılmış. Zamanın hükümdarı iman sahibiymiş, duyunca bunları ziyaret etmeyi kurmuş. Halkla beraber o adamla mağaraya gitmişler. Fakat adam mağaraya girince Tanrı bunları köpekleriyle beraber sırretmiş (Kur'an XVIII. 9-26).

Tarsus'ta, Elbistan'da, Maraş'ta, daha birçok yerlerde Ashab-ı Kehf mağaraları vardır. Batılı müelliflere göre bu mağara, Efesus şehrindedir (bkz. Savarv: *Le Koran*, Paris, 1951, s. 315, not. 1, E.H. Palmer, *The Koran*, Oxford, 1953, s. 241, not. 1).

B. 2182. İsa – rûh. B. 180'in izahına bkz.

B. 2182. Mûsa – elma. Mûsa, bir hadise göre, canını almaya gelen Azrail'e bir yumruk vurarak bir gözünü kör etmiştir. Tanrı, bunun üzerine Mûsa'ya bir cennet elması göndermiş, Mûsa bunun kokusunu duyunca can vermiştir (*İslâm Ansiklopedisi*, I. s. 157).

B. 2189. Çeşme başlarında periler. B. 651'in izahına bkz.

B. 2190-2191. Beş duygu. B. 100'ün izahına bkz.

B. 2198. Yusuf – Mısır. B. 42'nin izahına bkz.

B. 2209. Mesîh – devâ. B. 101'in izahına bkz.

B. 2210. Çin ülkesi. Güzellik dolayısıyla anılmıştır. B. 454'ün izahına bkz.

B. 2213. Babil kuyusu. B. 1083'ün izahına bkz.

B. 2223. "Kimseyi oğul edinmez." Kur'an, XVII. 111.

B. 2226. "Yoktur ondan başka tapacak." Kur'an, XLVII. 19.

B. 2233. Mürit. İradesini bir şeyhe teslim eden kişi, derviş.

B. 2237. Taraz. Türkistan'da güzelleriyle meşhur bir şehir.

B. 2243. Utarid – defter. Utarid'e, fasahat ve belâgat müvekkili olduğu için gök kâtibi anlamına "debîr-i felek" de derler. Edebiyatta çok defa kalem ve defterle anılır (B. 715'in izahına bkz.).

B. 2274. Zenci – Rum. B. 202'nin izahına bkz.

B. 2277. Davud – demir. B. 471'in izahına bkz.

B. 2284. Ragâib gecesi. Şabanın onbeşinci gecesi. Bu gecenin kutsal bir gece olduğu hakkında hadisler vardır.

B. 2286. "Temiz şey temizlerin." Kur'an, XXIV. 26.

B. 2287. Padişah – perdeci. Padişahların kapılarında perdeci bulunur ve girecek kişilere perdeyi açıp içeri alırdı. Bu beyitte Tanrı, padişaha benzetiliyor. Perdeci de ya Peygamber, yahut mürşittir.

B. 2288. Murakabe. Gözetleşme anlamına gelir. Tasavvuf terimi olan bu kelime, sûfînin başını göğsüne doğru eğip gözlerini yumarak kalbine teveccüh etmesi mânasını ifade eder.

B. 2289. Çinseher. Subh-ı sâdık. Tanyerinin tam ağarmaya başladığı çağ.

B. 2292. Kıyamet alâmeti. Kıyametin büyük alâmetlerinden biri, güneşin batıdan doğmasıdır.

B. 2312. Sahip-kıran. Kıran, iki yıldızın aynı dereceye gelmesine denir. Güneş'le Zühre bir dereceye gelir ve tam o anda bir padişah tahta geçerse bu padişaha "Sahip-kıran" denirdi. Sahip-kıran olan padişah, sağ yanına iki, sol yanına da iki kılıç takardı.

B. 2330. Kayser. B. 94'ün izahına bkz.

B. 2336. Köse – akıl. Köselerin akıllı ve hilebaz oldukları hakkında bir halk inancı vardır.

B. 2351. Yusuf – satılma. B. 42'nin izahına bkz.

B. 2369. Esîr. Havanın üstünde bulunan ve boşluğu doldurarak ziya ve hararetin geçmesine vasıtalık eden havadan hafif nesne.

B. 2377. Safra – şeker. Safrası fazla olan ve karaciğeri bozuk bulunan kişiye şeker vermezler, çünkü muzırdır.

B. 2381. Gayb. Sûfilere göre duygularımıza hitap eden yâni gözümüzle gördüğümüz, elimizle tuttuğumuz şu âlem, Şahâdet âlemidir. Duygularımıza hitap etmeyen âlemse Gayb âlemidir, Gayb âlemi Şahâdet âlemi sûretinde tecelli eder.

B. 2383. Bâyezîd. B. 168'in izahına bkz.

B. 2384. "Pisler, pislerin." Kur'an, XXIV. 26.

B. 2386. Tanrı kilit vurmuş. "Allah, kalblerini, kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinin üstlerinde de perde var." Kur'an, II. 7.

B. 2388. Bir yılda iki bayram. Biri aya dayanan Arap yılının onuncu ayı olan şevval ayının ilk günü, öbürü on ikinci ay olan zilhiccenin onuncu günü, ilkine fıtır, ikincisine kurban bayramı derler.

B. 2391. Ölüden diri. "Ölüden diri çıkarır" Kur'an II. 28, VI. 95, X. 31, XXX. 19.

B. 2398. Müşteri. B. 115'in izahına bkz.

B. 2399. Güneş – lâ'l. B. 576'nın izahına bkz.

B. 2408. Sopa – ejderhâ. B. 27'nin izahına bkz.

B. 2409. İnci. Tanrı'nın bir inci yarattığı, bu inciye bakınca incinin eriyip kaynadığı, buğusundan göklerin, köpüğünden denizlerin, kendisinden de karaların yaratıldığı inancına telmih edilmektedir.

B. 2413. Sedef – inci. B. 146'nın izahına bkz.

B. 2437. Fâtiha. Kur'an'ın I. sûresinin adıdır. Başlangıç, açış anlamına gelir. Sûfilerde herhangi bir işin olması için Fâtiha çekmek ve okumak bir âdettir.

B. 2439. Rıdvan. B. 548'in izahına bkz.

B. 2446. Kızarmış balık. B. 15'in izahına bkz.

B. 2464. Pîr. İhtiyar, ulu, şeyh, mukteda, önder, tarikat kurucusu.

B. 2472. İki yay. "İki yay kadar kaldı araları, yahut daha da yakın." Kur'an. LIII. 9.

B. 2476. Ay – harman. B. 1164'ün izahına bkz.

B. 2481. Bid'at. Sonradan meydana getirilen şey. Muhammed Peygamber'in zamanında olmadığı halde sonradan meydana gelen şeylere denir. İyi olanlarına ve dine dokunmayanlarına güzel, iyi bid'at anlamına gelen "bid'at-i hasene", kötü olanlanna "bid'at-i seyyie" denir.

B. 2489. Safranla muska yazmak. Muskacıların böyle bir âdetleri vardı.

B. 2497. Zühre – çalgı... B. 62'nin izahına bkz.

B. 2498. Yağma beyi. Yağma, Türk boylarından birinin adıdır.

B. 2506. Keykubad. İran'da Keyler soyunu kuran ilk padişah ve padişahlar padişahı, büyük padişah. Burda bu son anlama kullanılmıştır.

B. 2514. Rüstem. B. 603'ün izahına bkz.

B. 2525. Yusuf – satılma. B. 42'nin izahına bkz.

B. 2528. Muhammed – Sıddıyk. Sıddıyk, gerçekleyen anlamına gelir. Birinci halifenin lâkabıdır. B. 1539'un izahına da bkz.

B. 2537. Halil – ateş. B. 30'un izahına bkz.

B. 2539. Mûsa. B. 27'nin izahına bkz.

B. 2553. Ateş – taş, demir. Çakmağa işarettir.

B. 2558. Levh-i Mahfuz. B. 1729'un izahına bkz.

B. 2559. Arş, Kürsî. B. 508, B. 524'ün izahına bkz.

B. 2561. Elest. B. 993'ün izahına bkz.

B. 2568. Huseyn ibni Mansûra'l-Hallâc'ın, "Billur da inceleşti, şarap da; o öbürüne, öbürü de diğerine benzedi. Sanki şarap var da kadeh yok, yahut da kadeh var şarap yok" meâlindeki kıt'asını hatırlatıyor.

B. 2575. **Akl-ı Evvel.** Akl-ı Küll'e, B. 862'nin izahına bkz.

B. 2578. **Leylâ – Mecnun.** B. 92'nin izahına bkz.

B. 2588. **Beytü'l-Makdis – Frenkler.** Haçlılar seferine işaret edilmededir.

B. 2596. "Elleri kurusun." Kur'an'ın CXI. sûresinin ilk âyetinin başlangıcıdır.

B. 2597. **Yarasa – güneş.** Gece kuşu olan yarasanın güneşe bakamadığı bir halk inancıdır.

B. 2625. **Yakub – Yusuf.** B. 42'nin izahına bkz.

B. 2627. **Tersine nal.** Eskiden iz kaybetmek için hayvanlara tersine nal çakılırmış.

B. 2648. **Ebû Leheb.** Hz. Muhammed'in amcasıdır. Müslümanlığa inanmamış ve Müslümanlığın aleyhine elinden geleni yapmıştır. Kur'an'ın CXI. sûresi, bunun ve karısının aleyhindedir.

B. 2651. **Arap – Acem.** Araplar, eski Romalılar gibi insanları iki bölüğe ayırırlardı. Arap olmayanların hepsine birden Acem, yâni yabancı adını vermişlerdi.

B. 2652. **Halep – şişe.** O çağlarda en iyi şişe Halep'te yapıldığı için şişe, Halep'le beraber anılır. Hafız'da da "şişe-i Halebî" sözü geçer.

B. 2658. **Basra – hurma.** Basra'da çok iyi hurma yetiştiği için. "Basra'ya hurma götürmek", denize su götürmek gibi lüzumsuz ve abes iş hakkında kullanılan bir örf mecazıdır.

B. 2672. **Halil – ateş.** B. 30'un izahına bkz.

B. 2674. **Yusuf – el kesmek.** B. 429'un izahına bkz.

B. 2681. **Yüz – saç.** Yüz gündüze, saç da siyahlığı ve kokusu dolayısıyla miske benzetilmiştir.

B. 2682. **On sekiz kadeh.** Mevlevîlerde on sekiz rakamı kutsaldır. Buna *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin bizzat Mevlânâ tarafından yazılmış olmasını ve bu beyitlerin bütün *Mesnevî*'nin dîbâcesi olup Kur'an'ın Fâtiha'sı gibi *Mesnevî*'deki fikirlerin özünü göstermesi sebep olarak söylenir. Fakat bundan başka Mevlânâ'nın bu beytinde de on sekiz rakamının anılması, dikkati çekiyor.

Eskilere göre âlem, on sekizdir:

1) Mutlak varlık, 2) Zata muzaf olan Tanrı bilgisi, 3) Dokuz gök, 4) Dört unsur, 5) Cansızlar, 6) Bitkiler, 7) Canlılar.

Araplarda ve eski milletlerin çoğunda son sayı bindir. Binden sonraki binleri, bin bin bin... diye ifade ederler. Bu bakımdan çokluğu anlatmak için bu on sekiz âlemin her biri bin sayılmış, böylece on sekiz bin âlem meydana gelmiştir. Aynı zamanda ebced hesabında, Tanrı adlarından "Hay" yâni daimî diri adı on sekiz rakamına müsavidir. Herhalde on sekiz sayısının Mevlânâ tarafından da kullanılması bu yüzden olsa gerektir.

B. 2686. **Mesîh.** B. 101'in izahına bkz.

B. 2687. **Rüstem.** B. 603'ün izahına bkz.

B. 2702. **Elest.** B. 993'ün izahına bkz.

B. 2706. **Son oturuşta selâm.** Selâm, namazın son oturuşunda verilir ve selâmla namaz bitmiş olur.

B. 2707. **Zîr – bem.** Bem perdesi, sazın ağır, kalın ses veren perdesidir. Zir de tiz, yüksek ses veren perdesidir. Bem, halk dilinde "Bam teli" olmuştur.

B. 2725. **Ulama yazı.** Birbirleriyle birleşmeyen harf ve kelimeleri de birleşik bir tarzda yazarak sanat gösterilir. Bu çeşit yazıya "müselsel yazı" denir, okunması zordur.

B. 2746. **Göbek kesmek.** Çocuğun adı, göbeği kesilirken konur. Onun için asıl ada "göbek adı" derler. "Göbeği bir şeyle kesilmek" sözü, bırakılması mümkün olmayan bir huyu, bir âdeti bildirir.

B. 2748-B. 2793. **Elest.** B. 993'ün izahına bkz.

B. 2759. **Put.** Güzel anlamına kullanılır.

B. 2784. **Dört unsur, beş duygu, altı cihet.** B. 100'e ve B. 1304'ün izahına bkz.

B. 2824. **İki yay.** B. 2472'nin izahına bkz.

B. 2826. **Kevser.** B. 607'nin izahına bkz.

B. 2827. **Zühre.** B. 62'nin izahına bkz.

B. 2831. Tıraş. Kalenderîlerde, derviş olanın, bu yola girenin saçı, sakalı, bıyığı ve kaşları usturayla tıraş edilirdi. Bu gelenek, Melâmet esasına dayanan tarikatlarda da vardır. Meselâ Mevlevîlerde, dervişin iki kaşı arasından ve bıyıklarından, sakalından birkaç kıl kesilir. Bu geleneğin Mevlânâ zamanında da olduğunu bu beyit göstermektedir.

B. 2844. Dört temel. B. 1304'ün izahına bkz.

B. 2849. Ebced – taş tahta. Arap alfabesindeki harfler, kolay bellenilmesi için iki tertibe tâbi tutulmuştur: Birbirine benzer harfleri yan yana getirmek sûretiyle, harflerden mânaları olmayan terkipler yapmak sûretiyle. İkinci tertip, ebced, hevvez... diye başlar ve ilk terkib olan ebced sözü, "a, b, c, d" harflerini toplar. Bu tertibe, "ebced" denmiştir. Her terkipten ayrı anlamlar çıkaranlar olduğu gibi bu terkiplerdeki her harfe bir rakam vererek ebced hesabı da bulunmuş ve bununla tarihler düşürülmüştür.

Ebced okuyan çocuk, ilk mektebe başlayan çocuktur. Karatahtaya bu harfleri yazıp silerek okumayı ve yazmayı bellerdi.

B. 2853. Dağ vurmak, dağlamak. Bir demiri ateşte kızdırıp bir uzva basmaya "Dağlamak, dağ vurmak" denir. Dağlamak, eski tıpta bir devadır. Araplarda "İlacın en sonuncusu dağlamaktır" derler.

Aynı zamanda eskiden kölelerin yüzlerine dağ vurulur, kul olduğu belli edilirdi.

B. 2862. Rüstem, Nuh – tufan. B. 603 ve B. 612-613'ün izahına bkz.

B. 2869. Devlet kuşu. B. 266'nın izahına bkz.

B. 2872. Süleyman – karınca. B. 346'nın izahına bkz.

B. 2874. Yılanda panzehir. Başında boynuza benzer bir veya iki çıkıntı bulunan bir nevi yılanın başındaki bu çıkıntıların panzehir olduğuna eskiler inanırlarmış.

B. 2885. Kafdağı. Eskilere göre dünyayı çepeçevre kuşatan ve ardında devler bulunan bir dağdır. Zümrüdüanka'nın yuvası da bu dağdadır. (B. 32'nin izahına da bkz.)

B. 2895. Âdem – kırk yıl ağlayış. B. 1127'nin izahına bkz.

B. 2899. Halil – ateş. B. 30'un izahına bkz.

B. 2902. Dokuz gök. B. 158'in izahına bkz.

B. 2914. Kötülüğü emreden nefis. B. 2112'nin izahına bkz.

B. 2927. Hamza. Hz. Muhammed'in amcalarından birinin adıdır. Çok kuvvetli olduğu için Peygamber tarafından kendisine Tanrı'nın ve elçisinin arslanı adı verilmişti. Uhud savaşında şehit düştü.

B. 2928. Mûsa – Firavun. B. 1183'ün izahına bkz.

B. 2941. Ejderhâ – zümrüt. Eskilere göre yılana zümrüt gösterilirse yılanın gözü kamaşırmış.

B. 2942. Ebû Ali, Ebû'l Alâ. B. 384'ün izahına bkz.

B. 2944. Yedi deniz – öküz, balık. B. 161 ve B. 1633'ün izahına bkz.

B. 2970. Zül-fekaar. Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz'ün izahına bkz.

B. 3000. Babil kuyusu, helâl sihir. B. 1083'ün izahına bkz. Helâl sihir, şiirde bir mısra' hem kendisinden önceki, hem sonraki mısra'a anlam bakımından bağlanabilirse "sihr-i helâl" yapılmış olur.

Helâl büyü anlamına gelen bu kelime, aynı zamanda güzel şiir ve güzel söze de denir.

B. 3001. Elest. B. 993'ün izahına bkz.

B. 3006. Keykubad. B. 2506'nın izahına bkz.

B. 3041. Sûret – mâna. B. 723'ün izahına bkz.

B. 3043. Nuh – tufan. B. 612-613'ün izahına bkz.

B. 3044. Mağara – dost. B. 1539'un izahına bkz.

B. 3050. El kesmek. "Erkek olsun, kadın olsun, hırsızlık edenlerin ellerini kesin..." Kur'an, V. 38.

B. 3057. Yusuf – pazar. B. 42'nin izahına bkz.

B. 3067. Türk – Tatar, Hıtay. B. 619'un izahına bkz. Tatar, çok defa miskle beraber geçer. Tatar ülkesinde misk cey-

lanları bulunduğu için ve bu ülkedeki insanlar güzel oldukları için güzellikle, miskle ve ceylanla beraber anılır.

Hıtay diyarı da Tatar ülkesinde bulunan ve güzelleriyle meşhur olan bir diyardır. Hıtâ da denen bu diyar ceylanla, miskle, güzelle ve gene güzelleriyle meşhur bulunan Huten'le beraber anılır. Aynı zamanda Hıtâ, yanlış anlamına gelen "hata" sözüyle de karşılaştırılarak sanat yapılmış olur.

B. 3075. Riyazat. Az yemek, az uyumak ve kimseyle görüşüp konuşmamak şartıyla tenha bir bucağa çekilip ibadetle meşgul olmaya derler.

B. 3092. Muğ. Ateşi mukaddes sayan Zertüşt dinine mensup olanların rûhanîleri. Bunların ulularına "pîr-i muğân" rahip yamaklarına "muğbeçe" derler. Edebiyatta bâzı kere dünya, bâzı kere de olgun mürşidin bulunduğu tekkeye meyhane dendiği gibi mürşit, kabiliyeti olanları feyz ve neşe şarabıyla sarhoş ettiği için mürşide pîr-i muğan, mürşidin emriyle saliklere feyz verenlere de muğbeçe denir. Bütün bunlar feyz ve neşenin şaraba, şarabın da ateşe benzetilmesinden meydana gelmiştir.

B. 3102. Beş, altı. B. 100'ün izahına bkz.

B. 3119. Tılsım. B. 595'in izahına bkz.

B. 3142. İsa – Karun. İsa göğe ağdığı, Karun yere battığı için beraber anılagelmiştir.

B. 3144. Heyûlâ. Maddenin her sûreti kabul ediş kabiliyetine denir.

B. 3184. Mergazlı – Reyli. Birbirine uymayan, huyları birbirini tutmayan iki kişi hakkında kullanılan atasözü (Ali Ekber Deh-Hodâ: *Emsâl*).

B. 3185. Hintli – Tarazlı. B. 619 ve B. 2237'nin izahına bkz.

B. 3190. Yusuf – satılma. B. 42'nin izahına bkz.

B. 3192. Nefs-i mutmainne. Tamamıyla inanmış, inancına şüphe gelmesi mümkün olmayan nefis (Kur'an LXXXIX. 27).

B. 3193. Tas çalmak. Halk inancına göre Ay tutulması, Ay'ın şeytanlar tarafından örtümesiyle olur. Tas, madenî kaplar birbirine vurulursa şeytanlar korkup Ay'ı bırakırlar.

B. 3194. Âdem – buğday. B. 1126'nın izahına bkz.

B. 3198. Nazar. Sûfîlerin bilhassa Melâmeti kabul edenleri, mürşidin bakışına ve bu bakıştaki feyze büyük bir önem verirler. Onlara göre mürşidin bakışı sâlikte cezbe meydana getirir ve bu cezbe mevhum varlığı yok eder.

B. 3199. Araz – cevher. Araz, var olabilmesi için bir şeye, bir mahalle muhtaç olan şeydir. Renk, boy, koku gibi. Cevherse araza mahal olan ve kendiliğinden var olan nesnedir. Renge nazaran cisim, cevherdir. Mevlânâ bir rubaisinde yokluktan başka her şeyin araz olduğunu ve bütün varlıkların nedeni olan yokluğunsa cevher olduğunu söyler.

B. 3206. Zebur. Davud Peygamber'in kitabı olan "Mezâmîr"e verilen ad.

B. 3212. Süleyman – karınca. B. 346'nın izahına bkz.

B. 3215. Tereciye tere satmak. Bir şeyi bilen kişiye o şeyden bahsetmek anlamına kullanılan bir atasözü.

B. 3216. Mûsa – tecelli. B. 117'nin izahına bkz.

B. 3254. Karakulak. Çakala benzer yabani bir hayvandır. Bu hayvanı terbiye ederek köpek gibi av avlama işinde kullanırlar.

B. 3263. Bir ateş gördüm. B. 27'nin izahına bkz.

B. 3271. Kuyuya sır söylemek. Rivayete göre bir padişahın başında iki boynuz varmış. Hangi berbere tıraş olursa hemen boynunu vurdururmuş, böylece de boynuzlu olduğunu kimse bilmezmiş. Bir gün genç, güzel bir berbere acımış, kimseye söylememesini tembih ederek bırakmış. Berber battal bir kuyunun ağzına gitmiş, bu sırrı kuyuya söylemiş. Kuyunun ağzında biten kamışlardan birini çobanın biri kesmiş, kaval yapmış, çalmaya başlamış. Kavaldan padişahın iki boynuzu var diye ses çıkmış ve sır yayılmış.

Bir başka rivayette de Ali, Hz. Muhammed'den duyduğu sırlara dayanamamış, kör bir kuyuya gitmiş, söylemiş. Bir çoban bu kuyunun ağzında biten kamışlardan birini kesip kaval yapmış, kavaldan bu sırlar yayılmış; neyin aslı da buymuş.

B. 3277. **Faruk.** Ayıran, doğruyla eğrinin arasını ayırıp bölen anlamına gelir ve II. Halife Ömer'in lâkabıdır.

B. 3281. **Zül-fekaar.** Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz'ün izahına bkz.

B. 3282. **Sûr.** B. 67'nin izahına bkz.

B. 3284. **Keler.** Kertenkele, yeşilbaş ve bu cinsten bütün hayvanlar.

B. 3285. **İrâde – ihtiyâr.** Müslüman mezheplerini ayıran inançlardan biri de kulun yaptığı işleri irâde ve ihtiyârıyla yapıp yapmadığıdır.

Ehl-i sünnete göre kula cüzî bir irâde verilmiştir. Kul, bu cüzî irâdeyi hayra, yahut şerre sarf eder, Allah da ona göre hayrı, şerri yaratır. Ancak Allah, kulun şer işlemesine razı da değildir. Mu'tezile'ye göreyse kul, yaptığı hayır ve şerri, kendi irâde ve ihtiyârıyla yapar. Ancak Tanrı, kulun ne işleyeceğini bilir, fakat bu bilgisi kulu o işi işlemeye mecbur etmez. Varlık birliğine inanan sûfîlere göreyse; irâde ancak Mutlak Varlık'ındır. Var olanlar da zaten O'nun varlığıyla vardır, O'nun mazharlarıdır. Herkes istidadına göre hareket eder. Herkesteki irâde, tek ve mutlak irâdenin tecellisinden başka bir şey değildir.

B. 3292. **Bâyezîd.** B. 168'in izahına bkz.

B. 3298. **Haber oku.** B. 1143'ün izahına bkz.

B. 3300. **Keykubad.** B. 2506'nın izahına bkz.

B. 3301. **Dokuz gök.** B. 158'in izahına bkz.

B. 3305. **Süleyman – rüzgâr.** XXXIV. sûrenin 12. âyetinde Süleyman Peygamber'e yelin teshir edildiği, tahtının yel tarafından götürüldüğü bildirilir.

B. 3310. **Süleyman – Hüthüt.** B. 357'nin izahına bkz.

B. 3323. **Keykubad.** B. 2506'nın izahına bkz.

B. 3327. **Amîd – İmâd.** İran Selçuklularından Tuğrul Bey'in veziri Mansûr oğlu Ebû Nasr Amîda'l-Mülk, edebiyatta meşhur olduğu gibi cömertlikle de ün almıştır. 1063-1064'te idam edilmiştir. İmâda'l-Davla Ebû'l Hasan Aliyy İbni Buvayh, Âl-i Buvayh devletinin kurucusu ve ilk hükümdarıdır. 949'da Şiraz'da ölmüştür.

B. 3344. **Meryem – hurma ağacı.** B. 1841'in izahına bkz.

B. 3350. **Emanet.** "Biz göklere, yeryüzüne, dağlara emaneti arz ettik; yüklenmekten çekindiler, ondan korktular, insana yükledik onu, gerçekten de insan zalim ve cahil oldu." Kur'an XXXIII. 72. âyetteki emanet, yapılması emredilen hükümler ve farzlar, ahde vefa etmek gibi çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir. Sûfîlerce Tanrı adlarının tümüdür.

B. 3368. **Mecûsî.** Zertüşt dinine mensup olan.

B. 3369. **Mergazlı – Reyli, Mağribli - Tûslu.** Birbirine hiçbir sûretle uymayan iki kişi hakkında söylenir.

B. 3388. **Zünnâr.** B. 371'in izahına bkz.

B. 3401. **Sevda – ferahlatıcı ilaç.** Eskilere göre dört hılttan biri, öd. Ödün fazlalığı benzi sarartır ve insanı hasta eder. Bu hastalık iç sıkıntısını, vesveseyi meydana getirir, bu bakımdan sevda, ferahlatıcı ilaçla anılmıştır.

B. 3404. **Mûsa – sopa.** B. 27'nin izahına bkz.

B. 3405. **Tersine nal.** B. 2627'nin izahına bkz.

B. 3406. **Ateşe düşen, suya giren.** Biri İbrahim Peygamber'dir, öbürü Firavun'dur. B. 30'un izahına bkz.

B. 3409. **Mağara – dost.** B. 1539'un izahına bkz.

B. 3415. **Mûsa – tecelli.** B. 117'nin izahına bkz.

B. 3419. **Arş.** B. 508'in izahına bkz.

B. 3421. **Beni göremezsin.** B. 117'nin izahına bkz.

B. 3425. **Üfürdün.** "İnsana rûhumdan üfürdüm." Kur'an, XV. 29, XXXVIII. 72.

B. 3432. **Şerh.** Kitaba "metin" denir. Bir metnin iyice anlaşılması için cümle cümle açıklanarak, dil bakımından oldu-

ğu gibi özü, özündeki incelikler ve özellikler bakımından da eleştirilmesinden meydana gelen esereyse "şerh" derler. Meselâ bizim bu açılamamız, bir bakımdan şerh sayılır.

B. 3435. Meyve önce, bahçe sonra. Bahçeden maksat meyvedir, bahçe meyve için düzülmüş, koşulmuştur. Bu bakımdan asıl olan meyvedir, bahçe sonradır âdeta. Sûfîlerce insan da asıldır, kâinat o aslın fer'idir.

B. 3472. Mağara – dost. B. 1539'un izahına bkz.

B. 3476. Ateş – İbrahim, su – Firavun. B. 30'un izahına bkz.

B. 3478. Tersine nal. B. 2627'nin izahına bkz.

B. 3479. İrâde – ihtiyâr. B. 3285'in izahına bkz.

B. 3495. Güzel yüzlüler. "Hayrı güzel yüzlülerin katından isteyin." (Hâdîs, *Al-Câmi'a'l-Sagıyr*, I, s. 36)

B. 3500. Kimya. Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz'ün izahına bkz.

B. 3506. Rehâvî perdesi. Doğu müziğinde bir makamın adı rehâvî'dir. Bu gazelde neva, Irak, Isfahan, zengüle, rast, Hicaz, uşşak, Hüseynî, bûselik, mâye, dügâh ve çârgâh makamlarının adları anılmadadır.

B. 3516. Ferîdûn. İran mitolojik tarihinde Cemşîd, tanrılık dâvasına kalkıştıktan sonra halkın sevgisini kaybetmiş, aslen Arap soyundan olan Dahhâk İran'ı istila etmiş, Cemşîd de Çin ülkesine kaçıp orda ölmüştür. Dahhâk bir gün otururken şeytan gelmiş, iki omzundan öpmüş. Şeytanın öptüğü yerlerde birer yılan bitmiş. Bunları kesmişler, gene bitmiş, çare bulamamışlar. Bu sefer şeytan, bir hekim kılığına girip gelmiş, ergenlik çağına gelmemiş oğlan beyni sürülürse bunlar kurur demiş. Bunun üzerine her gün bir iki çocuk keserler, beyinlerini yılanlara verirlermiş. Günün birinde Gâve adlı bir demirci bu zulme dayanamamış. Önlüğünü örsüne geçirip bayrak yapmış. Halk da buna uymuş Dahhâk'ı öldürmüşler, Cemşîd'in soyundan Ferîdûn'u tahta geçirmişler.

Ferîdûn, eski Hint-İran mabutlarındandır. Adı Traitana'dır. Avesta'da hayır meleklerinden Thraâtaona tarzında

geçer. Dahhâk da Aji Dahâka adlı zulüm devidir. (*Mazdayasna*, s. 36).

B. 3538. Mûsa – Hızır. B. 15'in izahına bkz.

B. 3553. Kelile ve Dimne. Ahlâk ve siyasete ve muaşerete ait güzel hikâyelerle bezenmiş bir kitaptır. Beydaba adlı bir Hintli filozof yazmıştır. Farsçaya ve Türkçeye tercemeleri vardır (*Keşfü'z-Zunûn*'a bkz. İst. 1942, II. s. 1507-1509).

B. 3556. Vasît, Muntakaa. *Vasît*, fürûa ait bir kitaptır. 1111-1112'de Ölen Ebû Hamid Muhammada'l-Gazâlî tarafından yazılmıştır. Bu kitap üzerinde birçok çalışmalar yapılmıştır (*Keşfü'z-Zunûn*, s. 2008-2009). *Muntakaa*, 945-946'da öldürülen Ebû'l Fadl Muhammeda'l-Hakîm'in fürûa ait bir kitabıdır (*Keşfü'z-Zunûn*, s. 1851-1852).

B. 3571. Vebal. Bir yıldızın evc noktasının tam mukabiline, hazîz noktasına gelmesi. Bu, eski yıldız bilgisince o yıldızın şerefinin noksanıdır ve o yıldız kimin talihine hâkimse o adamın talihi kutsuzlaşır.

B. 3610. Ayın ikiye bölünmesi. B. 741'in izahına bkz.

Bu Ciltte Geçen Âyetler

– Sûre sırasıyla –

II	7	B. 2386
	27	B. 2390
	29	B. 158
	30-36	B. 6
	50	B. 1183
	57	B. 799
	60	B. 1418
	87	B. 180, B. 2142
	102	B. 1083
	111	B. 1840
	136	B. 180
	138	B. 104
	156	B. 1306
	185	B. 634
	221	B. 1880
	250	B. 499
	253	B. 180, B. 2142
	255	B. 524
	256	B. 106
	260	B. 1951
	285	B. 1279
III	26	B. 299
	49	B. 62
	59	B. 6, B. 180
	61, 64, 167	B. 947
	84	B. 180
	137	B. 1935
	193	B. 1279
IV	61	B. 947
	134	B. 858

	145	B. 903
	157	B. 180
	163	B. 180, B. 841, B. 1168
V	17	B. 101
	24	B. 506
	38	B. 3050
	75	B. 101
	104	B. 947
	110	B. 62, B. 2142
	116	B. 180
VI	2	B. 6
	11	B. 1935
	61	B. 273
	74	B. 1826
	76-79	B. 2
	84	B. 1168
	85	B. 180
	86	B. 841
	95	B. 2390
	151	B. 947
VII	10	B. 6
	11	B. 6
	43	Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
	64	B. 1183
	85-92	B. 159
	126	B. 499
	143	B. 117
	172-173	B. 993
	179	B. 1513
IX	30	B. 101
	40	B. 1539
	111	B. 1840
X	3	B. 6
	25	B. 1880
	31	B. 2390
	98	B. 841
XI	7	B. 6
	40	B. 130
	69-70	B. 369
	84-94	B. 159
XII	30-31	B. 429

	53	B. 2112
	101	B. 858
XIII	2	B. 1343
XIV	27	B. 34
	41	B. 1826
XV	29	B. 3425
XVI	2, 102	B. 2142
	36	B. 1935
XVII	1	B. 637
	44	B. 158
	60	B. 637
	61	B. 6
	103	B. 1183
	111	B. 2223
XVIII	9-26	B. 2175
	37	B. 6
	60-65	B. 15
	65	B. 532, B. 902
	65-82	B. 15
XIX	16-26, 26-34	B. 1841
	16-34	B. 180
XX	5	B. 508
	12	B. 1166
	39	B. 27
	47	Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
	83-98	B. 189
XXI	57-70	B. 30
	81	1184
	83-84	B. 1168
	87	B. 841
	107	B. 12, B. 191
XXII	1	B. 10
	5	B. 6
XXIII	12	B. 6
	17, 86	B. 158
	27	B. 130
XXIV	26	B. 2286, B. 2384
	35	B. 639
	51	B. 1279
XXV	59	B. 6

XXVI	177	B. 159
	193	B. 2142
XXVII	16	B. 668, B. 1550
	17	B. 668, B. 1184
	17-19	B. 346
	20-44	B. 357
	69	B. 1935
XXVIII	7	B. 27
	12	B. 27
	23-29	B. 27
	76-78	B. 101
XXIX	20	B. 1935
	36	B. 159
	39-40	B. 101
XXX	19	B. 2391
	20	B. 6
	42	B. 1935
XXXI	10	B. 1343
XXXII	4	B. 6
	7	B. 6
	11	B. 273
XXXIII	7	B. 180
	72	B. 3350
XXXIV	10-11	B. 471
	12	B. 1184, B. 3305
XXXV	11	B. 6
XXXVI	26	B. 1366, B. 1416
	39	B. 972
	83	Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
XXXVII	11	B. 6
	91-98	B. 30
	100-111, 112	B. 281
	139	B. 841
	146	B. 972
	165	B. 1385
	72	B. 3425
XLVIII	1	B. 1384
	31-33	B. 360
	41-42	B. 1168
	76	B. 6

XL	15	B. 2142
	23-24	B. 101
	67	B. 6
XLI	12	B. 158
XLII	13	B. 180
XLVII	19	B. 2226
L	16	B. 1422
	38	B. 6
LI	7	B. 1276
LII	21	B. 106
LIII	7-18	B. 637
	8	B. 2137
	9	B. 197, B. 2472
	15	B. 1177
	17	B. 589
LIV	1	B. 741
LVI	8, 27, 38, 41, 90, 91	B. 1174
LVII	4	B.6
LVIII	22	B. 2142
LXI	6	B. 180, B. 1114
LXIII	5	B. 947
LXV	12	B. 158
LXVII	2	B. 1317
	3	B. 158
LXXIV	39	B. 1174
LXXVIII	12	B. 158
LXXIX	24	B. 30
LXXX	11-16	Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
LXXXV	22	B. 1729
LXXXIX	7	B. 26
	27	B. 3192
XC	1	B. 706
	18	B. 1174
	19	B. 1174
XCVI	15-16	B. 1397
CII	5, 7	B. 1730
CIV	1-2	B. 59
CXI	1	B. 2596

Bu Ciltte Geçen Hadisler, Atasözleri ve Örf Mecazları

"Ben peygamberken Âdem, rûhla ceset arasındaydı." (Hadis): Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz

"Bizden önce gelenleri geçenleriz." (Hadis): B. 1383

"Bütün avlar yaban eşeğinin karnında." (Atasözü): B. 504

"Fışkılıklarda biten yeşilliklerden sakının." (Hadis): B. 414

"Gizli bir defineydim..." (Kudsî hadis): B. 1447

"Gök nerde, ip nerde?" (Atasözü): B. 1092

"Hayrı güzel yüzlüler..." (Hadis): B. 3495

"Kalem yazmıştır." (Hadis): B. 993

"Kaza geldi mi göz kör olur." (Atasözü): B. 18

"Lâ havle..." (Hadis): B. 295

"Olgunluğuyla yüceliğe ulaştı..." (Sâdî-i Şîrâzî'nin kıt'ası): Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz

"Sabır sıkıntının anahtarıdır." (Atasözü): B. 421

"Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım." (Kudsî hadis): B. 1341

"Tanrı önce bir inci yarattı..." (Hadis olarak nakledilen bir söz): B. 2409

"Tereciye tere satmak" (Örf mecazı): B. 3215

"Vakit keskin bir kılıçtır." (Atasözü): B. 505

"Zarar vermek ve zarar görmek yoktur." (Hadis): B. 800

Açılamada Geçen Kelimelerin Alfabetik Fihristi

Abıhayat: B. 15, B. 1175
Âdem Peygamber: B. 6, B.1126-1127
Ağlayıcı: B. 1938
Akıyk: B. 1230
Akl-ı Küll: B. 862
Altı cihet: B. 100
Altı kapılı tekke: B. 1986
Amber: B. 1746
Amîd: B. 3327
Arap – Acem: B. 2651
Araz: B. 1268
Arslan avlamak: B. 765
Arş: B. 508, B. 524
Âsaf: B. 357
Ashab-ı Kehf: B. 2175
Asıl – feri: B. 3435
Âşık otu: B. 2029
Aşk: B. 39
Ateş – demir: B. 2553
Âteşkede: B. 226
Atlas göğü: B. 712
Attâr: B. 379
Ay: B. 115
Ayda ben: B. 880
Ay – harman: B. 1164
Ayn: B. 1268
Âzer: B. 1826

Bâyezîd (-i Bıstâmî): B. 168
Beden ciminde nokta: B. 861
Berbat: B. 278
Beş duygu: B. 100
Beydak: B. 622
Bıyık burmak: B. 1569
Bid'at: B. 2481
Bulgar (boyu): B. 689

Ca'fer-i Tayyar: B. 1263
Calinos: B. 515
Ceberût: Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
Cem (Cemşîd): B. 882
Cevher: B. 3199
Cim, sad, elif, nun: B. 836
Cisim: B. 1914
Circîs: B. 1407
Cüz – küll: B. 139

Çeng: B. 190
Çeşme – peri: B. 651
Çınseher: B. 2289

Çiğil: B. 368
Çin güzeli: B. 454

Dağlamak: B. 2853
Dahhâk: B. 3516
Dal, elif: B. 14
Davud: B. 471, B. 1180
Deccâl: B. 372
Define – yılan: B. 595
Devr: B. 1150
Dîvân: B. 864, B. 1184
Dizdar: B. 1482
Doğan – üsküf: B. 1834
Dört direk: B. 1304
Dört ırmak: B. 1502
Dört temel: B. 1304
Dudu – şeker: B. 260
Düldül: B. 2019

Ebced – taş tahta: B. 2849
Ebû Ali: B. 384
Ebû Bekr – Mevlânâ: Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
Ebû Hurayra: B. 1202
Ecel meleği: B. 273
Edhemoğlu İbrahim: B. 722
Ejderhâ – zümrüt: B. 2941
Elest: B. 993
Elif, cim: B. 836
Emanet: B. 3350
Endülüs: B. 658
Erbüz: B. 659
Esed burcu: B. 318
Eser: B. 1268
Esîr: B. 2369

Faruk: B. 3277
Fâtiha: B. 2437
Ferîdûn: B. 3516
Ferzin: B. 632
Firavun: B. 30
Frenkler – Kudüs: B. 2588
Fütüvvet – helva: B. 2167

Gayb: B. 2381
Göbek kesmek: B. 2746
Gökyüzü yarılıp birleşmez: B.1946
Gülbeşeker: B. 73, B. 76
Güneş: B. 1381

Hakan: B. 729
Halep – şişe: B. 2652
Halil: B. 598
Hamam – resim: B. 1843
Hannâne direği: B. 1549
Hamel burcu: B. 850
Hamza: B. 2927
Haraç: B. 661
Harezmliler: B. 1714
Hârun: B. 829
Hârût – Mârût: B. 1083
Hasbek: B. 1786
Hâtem: B. 1662
Hayder (Ali'nin adlarından): B.1118
Helâl sihir: B. 3000
Hel etâ: B. 216
Helile: B. 317
Heyûlâ: B. 3144
Hızır: B. 1175
Hindistan – fil: B. 1261
Hintliler: B. 621
Husâmeddin Hasan (Çelebi): B. 926
Huseyn ibni Mansûra'l-Hallâc'ın kıt'ası: B. 2568
Husrev – Şirin: B. 560
Hutbe: B. 864
Hümâ: B. 266
Hürmüz: B. 658

Isfahan (makamı): B. 1024
İbrahim – Cebrâil: B. 369
İbrahim – kuşlar: B. 1951
İğdiş: B. 1557

İhvân-ı Safâ: B. 458
İki bayram: B. 2388
İksir: Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
İlyas: B. 1175
İmran: B. 112
İmâd: B. 3327
İnci – Aden: B. 1239
İnci – sedef: B. 607
İrâde – ihtiyâr: B. 3285
İsa: B. 62, B. 180, B. 759
İsa'nın küpü: B. 104
İshak: B. 281
İsrâfîl – Sûr: B. 67
İstiska: B. 516

Kaan: B. 910
Kâbilli büyücü karı: B. 220
Kadir gecesi: B. 634
Kafdağı: B. 1106, B. 2885
Kâğıt elbise: B. 1575
Karakulak: B. 3254
Karun: B. 101
Katre – inci: B. 146
Kavs-i Kuzah: B. 716
Kayser: B. 94
Keler: B. 3284
Kelile ve Dimne: B. 3553
Ken'an: B. 569
Kerrâr (Ali'nin lâkabı): B. 1118
Kevser: B. 607
Keyhusrev: B. 1719
Keykubad: B. 2506
Kıyamet alâmeti: B. 373, B. 2292
Kimya: Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
Köse – akıl: B. 2336
Kulunç: B. 516
Kurban bayramı: B. 548
Kuyuya sır söylemek: B. 3271
Kürsî: B. 524

Lâhût: B. 2104
Lâ – illâ: B. 1865
Lâ'l: B. 576
Lâle: B. 478
Lebbeyk: B. 326
Ledün: B. 532
Levh-i Mahfuz: B. 1729
Leylâ – Mecnun: B. 92

Mağara – dost: B. 1539
Mağribli – Tûslu: B. 3369
Mansûr: B. 1657
Mecûsî: B. 3368
Melekût: Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
Menn: B. 799
Mergazlı – Reyli: B. 3184, B. 3369
Meryem: B. 1841
Mescid-i Aksâ: B. 199
Mesîh: B. 101
Mesîhâ: B. 1873
Me'vâ cenneti: B. 1177
Mil – kutup: B. 1356
Min Ledün: B. 902
Mirac: B. 637
Mirrîh: B. 279
Misvâk: B. 1349
Mîzân burcu: B. 838
Mıstar: B. 1745
Muğ: B. 3092
Muhtâr (Muhammed'in lâkabı): B. 1114
Muntakaa: B. 3556
Murakabe: B. 2288
Mûsa: B. 27, B. 1183, B. 1418, B. 2182
Mühre: B. 155
Münafık: B. 903
Mürit: B. 2233
Müşteri: B. 115

Nâfe: B. 971
Nâsût: B. 2104
Nazar: B. 3198
Nefs-i Küll: B. 959
Nemrud: B. 30
Nerkis: B. 146
Nesr-i Tâir: B. 1164
Nev-rûz: B. 1380
Nuh: B. 612

Ok – haber: B. 1143
On sekiz kadeh: B. 2682
Ormanlıktaki Tanrı arslanı: B. 466

Öküz açlığı: B. 664
Öküz – balık: B. 1633
Öşür: B. 322

Padişah – perdeci: B. 2287
Pîr: B. 2464
Put: B. 2759

R, b, n, a: B. 325
Râfızî: B. 806
Ragâib gecesi: B. 2284
Rehâvî: B. 3506
Remil: B. 47
Rıdvan: B. 1029
Riyazat: B. 3075
Ruh: B. 1552
Rûhü'l-Emin: B. 199
Rûhü'l-Kudüs: B. 2142
Rum – Habeş: B. 202
Rüstem: B. 603

Safra: B. 516, B. 2166, B. 2377
Safran: B. 574
Safran – muska: B. 2489
Sağ taraf ehli: B. 1174
Sahip-kıran: B. 2312
Salâhaddin-i Zer-kûb: B. 1305
Samed: B. 350
Sâmirî: B. 189
Sarı samur bağ – Yahudi: B. 848
Selâm: B. 2706
Selvâ: B. 799
Senâî: B. 379
Sencer: B. 729
Sevda: B. 516, B. 3401
Sevir – Sünbüle: B. 1462
Sûret – mâna: B. 723
Sühâ: B. 475
Süleyman: B. 668, B. 1184, B. 1470, B. 1550, B. 3305
Süleyman – atlar: B. 360
Süleyman – karınca: B. 346
Sünbüle burcu: B. 635

Şahne: B. 1398
Şeddad: B. 26
Şekil: B. 1268
Şerh: B. 3432
Şeyyâd: B. 102
Şirin – Ferhad: B. 66
Şuayb: B. 159

Tacik: B. 1084
Takvâ: Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
Tandır: B. 130
Taraz: B. 2237
Tas çalmak: B. 3193
Ta'til: B. 1234
Taylasan: B. 1816
Telvin: B. 754
Temkin: B. 754
Ters nal: B. 2627
Teşbih: B. 1234
Top – çevgen: B. 90
Tıraş: B. 2831
Tuğra: B. 11
Tur Dağı – tecelli: B. 117

Tutya: B. 88
Türk, Tatar – Hıtay: B. 619, B. 3067
Türk – Hint, Hindu: B. 619, B. 631

Uhud Dağı: B. 1342
Ulama yazı: B. 2725
Utarid: B. 715, B. 2243
Üstün: B. 1716

Vâmık – Azrâ: B. 375
Vasît: B. 3556
Vebal: B. 3571

Yağma (boyu): B. 689
Yakıyn: B. 1730
Yakub: B. 145
Yarasa: B. 2597
Yedi deniz: B. 161
Yedi gök: B. 158
Yılanda panzehir: B. 2874
Yunus Peygamber: B. 841
Yusuf: B. 42, B. 429, B. 430, B. 431, B. 896
Yüz – saç: B. 2681

Zebur: B. 3206
Zelîhâ: B. 42
Zenci: B. 1256
Zühal: B. 715
Zühre: B. 62
Zül-fekaar: Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
Zümrüdüanka: B. 32
Zünnâr: B. 371
Zün-Nûn (Şeyh): B. 2003

İndeks

Hususî Adlar

— A —

Âdem (Peygamber): 6, 180, 1126, 1127, 1385, 1637, 1713, 1748, 2037, 2038, 2159, 2526, 2895, 3194
Ahmed (Ahmed-i Muhtâr, Muhammed ve Mustafâ'ya da bkz.): 1114, 1816
Ali (IV. Halife): 806
Amîd: 3327
Arap, Araplar: 2651, 3308
Âsaf: 357, 1008
Ashab-ı Kehf: 2175, 2419
Attâr: 379
Ayşe (Rasgele bir ad): 35
Âzer: 1826, 2032
Azrâ: 375

— B —

Bâyezîd (-i Bıstâmî): 168, 169, 379, 2383, 3292
Bulgarlar: 689

— C, Ç —

Ca'fer (-i Tayyar): 1263, 1990
Calinos: 515
Cebrâil (Rûhü'l-Emin'e de bkz.): 369, 1172, 1632, 2042, 2130, 2423, 3139, 3539
Celâl (Mevlânâ): Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
Cem (Cemşîd): 882, 982
Circîs (Peygamber): 1407
Çiğil (boyu): 368

— D —

Davud (Peygamber): 471, 1180, 2277, 3108, 3206
Deccâl: 372

— E —

Ebû Ali: 384, 410, 2942
Ebû Bekr (I. Halife): Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz, 1539, 1562, 1664, 3044, 3409, 3472
Ebû Hurayra: 1202, 1562
Ebû'l Alâ: 384, 410, 1427, 2068, 2942
Ebû'l Hasan (Rasgele bir ad): 1358, 1427

Ebû Leheb: 2648
Ecel meleği (Azrail): 273
Edhemoğlu (İbrahim): 722
Eyyub (Peygamber): 1168, 1636, 3108

— F —
Faruk (Halife Ömer): 3277
Ferhad: 66, 560, 1282, 2119
Ferîdûn: 3516
Firavun: 26, 30, 1881, 1882, 1883, 2928, 3110, 3403, 3477
Frenkler: 2588

— H —
Habeş: 202, 1256, 1992, 3243
Halil (İbrahim Peygamber): 598, 2032, 2039, 2140, 2537, 2672, 2899, 2923
Hamza: 2927
Harezmliler: 1714
Hârun (Peygamber): 829
Hârût: 1083, 2104
Hasan (Rasgele bir ad): 1358
Hasan'ın babası (Rasgele bir ad): 1241
Hâtem (-i Tayy): 1662
Hayder-i Kerrâr (Ali maddesi bkz.): 1118
Havva: 2037
Hintli, Hintliler: 619, 621, 631, 641, 643, 1135, 3185
Hızır: 465, 875, 1175, 1584, 1596, 2446, 2463, 2909, 3274, 3538
Husâmeddin (Hasan. Çelebi): 549, 926
Huseyn (Mevlânâ'nın atası): Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
Husrev: 560

— İ —
İblis: 2042
İbrahim Edhem (Edhemoğlu'ya da bkz.): 1558
İbrahim Peygamber (Halil'e de bkz.): 1849, 1951
İhvân-ı Safâ: 458
İlyas (Peygamber): 1175
İmâd: 3327
İmranoğlu Mûsa (Peygamber. Mûsa'ya da bkz.): 112, 189, 1183
İsa (Peygamber): 62, 104, 180, 187, 371, 372, 373, 464, 759, 830, 1038, 1114, 1454, 1510, 1589, 1839, 1841, 1861, 2111, 2120, 2182, 2220, 2591, 2973, 3142, 3164, 3244
İshak (Peygamber): 281, 1181
İsmail (Peygamber): 1407
İsrâfîl: 67, 944, 1132
İsrailoğulları: 506

— K —
Kâbilli büyücü: 220
Karun: 101, 833, 2002, 3142
Kayser (Roma imparatorlarına verilen ad): 94, 280, 659, 1256, 2330, 3243
Keyhusrev (Büyük padişah): 1719
Keykubad (Büyük padişah anlamına): 2506, 3006, 3300, 3323

— L —
Leylâ: 92, 483, 561, 828, 1261, 1283, 1361, 1690, 2001, 2036, 2578, 3262, 3358

— M —
Mağribli: 3369
Mansûr (Huseyn ibni Mansûra'l-Hallâc): 1657
Mecnun: 483, 561, 828, 1261, 1283, 1361, 1690, 2001, 2036, 2578, 3262
Mergazlı: 3184, 3369
Meryem: 180, 371, 1589, 1841, 1870, 3344
Meryemoğlu İsa (İsa'ya da bkz.): 722, 1957, 2209
Mesîh (İsa'ya da bkz.): 101, 1965, 2209, 2686
Mesîhâ (Mesîh'e de bkz.): 1873, 1901
Mısır azizi: 990
Muhammed (Bahâeddin Veled. Mevlânâ'nın babası): Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
Muhammed (Mevlânâ Celâleddin): Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz
Muhammed (Peygamber): 191, 2528
Muhammed Bey (Rasgele bir ad, yahut Selçuklu beylerinden biri): 98
Mûsa (Peygamber): 27, 112, 117, 189, 419, 506, 634, 680, 689, 798, 829, 832, 1114, 1183, 1259, 1389, 1390, 1418, 1862, 1883, 1884, 1885, 1886, 2182, 2231, 2407, 2446, 2539, 2789, 2928, 3216, 3403, 3404, 3405, 3477, 3478, 3538
Mustafâ (Muhammed'e de bkz.): 156, 202, 247, 391, 414, 637, 849, 1446, 1549, 1664, 2216, 3610

— N —
Nemrud (Nümrûd): 30, 598
Nuh (Peygamber): 402, 612, 678, 755, 2862, 3043

— O, Ö —
Oğuzlar: 660
Osman (III. Halife): 1562
Ömer (II. Halife): 806, 1562

— P —
Peygamber (Muhammed Mustafâ maddesine bkz.): 800
Peygamber (Süleyman. maddesine bkz.): 1682

— R —
Reyli: 3184, 3369
Rıdvan: 548, 1029, 1962, 2439
Rûhü'l-Emin: 199, 382, 1161, 1711, 1825
Rûhü'l-Kudüs (Rûhü'l-Emin, Cebrâil maddesine bkz.): 2142
Rum: 1577, 1992, 2274, 3388
Rüstem: 603, 604, 1386, 1472, 2514, 2687, 2862

— S —
Salâhaddin (Zer-kûb-ı Konevî): 1305, 2405, 2667, 3090
Senâî: 379
Sencer: 729, 892
Sıddıyk (Ebû Bekr): 2528, 3277
Süleyman (Peygamber): 346, 347, 357, 358, 668, 1184, 1470, 1550, 1991, 2872, 3212, 3305, 3310

— Ş —
Şeddad: 26
Şems, Şemseddin: Birçok yerde.

Şirin: 66, 560
Şuayb (Peygamber): 159, 1885, 1886

— T —
Tacik: 1084
Tarazlı (Taraz Türkü): 3185
Tûslu: 3369
Türk: 619, 631, 641, 661, 1084, 1206, 2476, 3067

— U —
Urbuz (Rasgele bir ad, yahut tanınmış bir bey): 659

— V —
Vâmık: 375, 561

— Y —
Yağma (boyu): 2498
Yahya (Peygamber): 2591
Yahudiler: 848, 849
Yakub (Peygamber): 145, 187, 188, 430, 502, 503, 1168, 1708, 1925, 2625, 3207
Yunus (Peygamber): 841, 1872
Yusuf (Peygamber): 42, 43, 44, 145, 170, 187, 188, 202, 237, 252, 264, 430, 431, 502, 503, 504, 569, 625, 636, 896, 941, 989, 1041, 1086, 1113, 1175, 1298, 1534, 1681, 1694, 1708, 1768, 1840, 1871, 1925, 2158, 2198, 2205, 2351, 2589, 2625, 2674, 2812, 2908, 3057, 3190, 3191, 3207, 3247

— Z —
Zelîhâ: 42
Zenci: 907, 1256, 1577, 1630, 2274, 2669, 2821
Zün-Nûn (Şeyh Mısrî): 2003
Zün-Nûn (Yunus Peygamber): 1849

Coğrafî Adlar

— A —
Acem ülkesi: 2651
Aden: 1239

— B —
Babil: 2103, 2213, 3000
Bağdat: 2121
Basra: 2658
Bathâ: 1095
Bedahşan: 576
Belh: Sonradan Dîvân-ı Kebîr'e Yazılan Önsöz

— Ç —
Çin: 454, 1432, 1785, 2210, 2877, 3116, 3334

— E —
Endülüs: 658

— H —
Habeş ülkesi: 202, 1256, 1992
Halep: 2652
Hıtay (Hıtâ): 3067
Hint (Hindistan maddesine bkz.): 2109
Hindistan: 1261, 1526, 1527
Huten: 1428
Hürmüz: 658

— I, İ —
Isfahan: 1176
İrem bağı: 479, 962, 1394

— K —
Kafdağı: 1106, 2885, 2891
Ken'an ülkesi: 569

— M —
Mekke: 1095
Mısır: 504, 989, 1113, 1534, 2198, 3051, 3207

— R —
Rum ülkesi: 202, 907, 1256, 1577, 1630, 3243

— T —
Taraz: 2237
Tatar ülkesi: 3067
Tebriz: Birçok yerde
Tur Dağı (Turusîna'ya da bkz.): 117, 419, 832, 1114, 2160, 3216
Tur Dağı (Turusîna): 189, 203, 546, 1259, 1862, 3359

— U —
Uhud Dağı: 1342

— Y —
Yemen: 1230, 1359